

£1 10s

ULTRAIECTI.
Apud OTTONEM de VRIES.
ANNO MDC XCIIII.

Joh. vanden Avele inventor et fecit.

PHILOLOGUS HEBRÆUS,

CONTINENS

QUÆSTIONES HEBRAICAS,

QUÆ

Circa Vetus Testamentum Hebræum fere moveri solent,

AUCTORE

JOHANNE LEUSDEN,

Philosophiæ Doctore, & Linguæ Sanctæ in Academia ULTRAJECTINA Professore Ordinario.

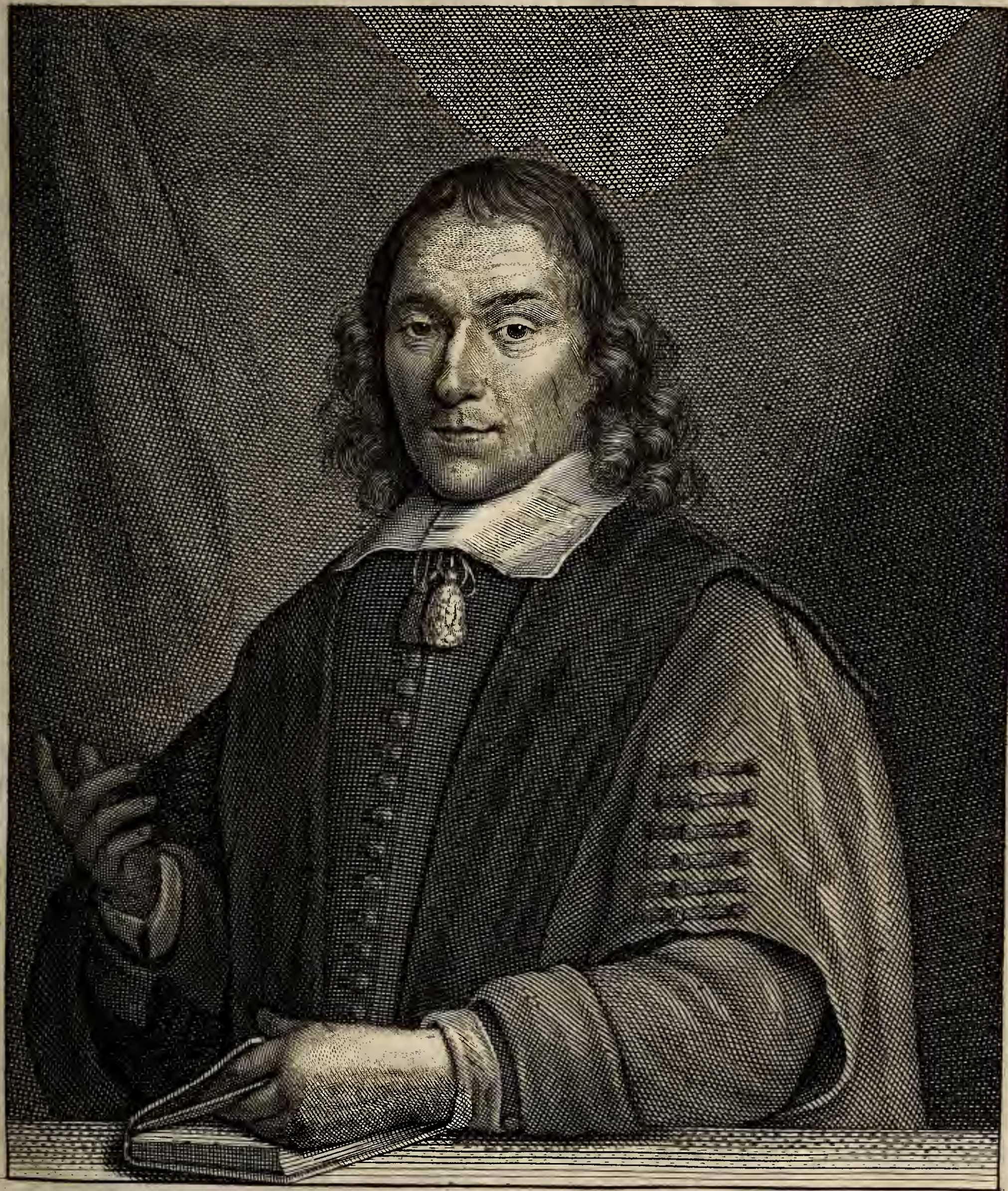
Editio tertia, cui integer Tractatus de sexcentis & tredecim Præceptis Mosaicis additur.

ULTRAJECTI,

Ex Officinâ *OTTHONIS de VRIES*,

ANNO MDCXCIIII.

JOHANNES LEVSDEN.

PHILOSOPHIÆ DOCTOR ET LINGVÆ SANCTÆ IN ACADEMIA VLTRAJECTINA PROFESSOR.

ÆTATIS. LXI. A°. MDCLXXXVI.

Excellentiſſimo, Illuſtriſſimo, Nobiliſſimoque

D O M I N O,

D. GODARTO ADRIANO

BARONI de REEDE,

Libero Toparchæ in Amerongen, Ginckel, Elſt, &c. Equiti Regii Ordinis Daniæ, qui ab Elephanto nomen habet; & ex Provincia Ultrajectina nomine Equeſtris Ordinis ad Conventum Præpotentium DD. Ordinum Fœderati Belgii Deputato, atque Eorundem nomine ad Sereniſſimos & Potentiſſimos Hiſpaniæ & Daniæ Reges, & noviſſimè ad ſereniſſimum Electorem Brandeburgicum Legato Extraordinario.

Am trigeſimus agitur annus, ex quo Tibi, Vir Excellentiſſime, (publica harum Unitarum Provinciarum negotia, apud Sereniſſimum & Potentiſſi-

tiſſimum Daniæ Regem, tanquam Legato extraordinario fœliciter curanti) hunc Philologum Hebræum prima vice inſcripſi: & cum ejus exemplaria aliquandiu fuerint diſtracta, eumque ſecunda & jam tertia vice, prelo ſubjicere coactus fuerim, non poſſum non tertia hac vice eundem ſub Illuſtriſſimo tuo Nomine in publicum emittere. Nam, præterquam quod pervetuſta & pervulgata conſuetudine confirmatum ſit, ut libri ſub Magnorum & Illuſtrium Virorum Nominibus in publicum prodeant, Ipſisque dedicentur & inſcribantur, cauſæ multæ & prægnantes ſunt, quæ me ad hoc faciendum impulerunt; quas omnes ſi enarrare vellem, citius mihi aqua, quàm materia deeſſet: verum, pleriſque omiſſis, tantummodo beneficia ab Excell[a]. Veſt[a]. in me, meoſque collata, ne ingratus viderer, in medium profero. Hæc, ut fronti hujus operis Nomen Excell[æ]. Veſt[æ]. præponerem, me moverunt; quæ, quot, & quanta eadem fuerint, malim ſilentio prædicare, quàm, ut quondam de Auguſto dicebat Suetonius, parcè & jejunè attingere: Quibus omnibus, etiamſi ex æquo me reſpondere poſſe diffidam, in parte tamen gratiarum reponendum eſt, non in-

gratum

gratum esse conari. Itaque obnixè flagito, ut Excell[a.] Vest[a.] hunc meum qualemcunque laborem in grati animi tesseram recipere minime dedignetur. Plura jam non addam, nisi quod Deum Ter Opt. Max. supplex flagitem, ut Excell[æ.] Vest[æ.] in bonum Reipublicæ & Ecclesiæ annos felices & Nestorios largiatur, & supra illos Nestorios post hanc vitam æternos in secula seculorum. Hæc medullitùs precor

Vestræ Excellentiæ

Devotissimus

Dabam in musæo meo die 17 Martii. A. cIↃ IↃc LXXXVI.

JOHANNES LEUSDEN.

ALLOQUUTIO

AD

BENEVOLUM LECTOREM.

HAbes hîc tertia vice, benevole Lector, Philologum Hebræum, in quo præcipuæ quæſtiones generales Philologicæ, quæ circa Vetus Teſtamentum Hebræum, moveri ſolent, pertractantur. Voco hunc librum *Philologum*: quia erit ſicuti vivus Philologus, qui te inſtar Magiſtri quæſtiones Philologicas docebit. Voco eundem *Hebræum* Philologum: quia tractat quæſtiones Hebraicas, concernentes linguam Hebræam, & Vetus Teſtamentum linguâ Hebræâ exaratum. In hoc Philologo Hebræo non allegavi longa teſtimonia Rabbinorum vel aliorum Auctorum, ne librum auctoritatibus & teſtimoniis allegandis implerem: nam curioſus lector poterit eadem de multis quæſtionibus legere vel in Diſſertationibus Buxtorfii, vel in Theſauro Philologico Hottingeri, ubi eadem fusè deſcribuntur. Ordo quem hic obſervo, eſt arbitrarius. Primò ago de Appellationibus Veteris Teſtamenti; deinde de Diviſionibus generalibus & ſpecialibus; poſtea de Libris Veteris Teſtamenti in ſpecie; deinceps de Literis & Vocalibus Veteris Teſtamenti; de ejus

linguâ

linguâ, atque ejuſdem conſervatione: denique de Maſorâ, de Nominibus Dei, &c. Ego in his omnibus liberè meam ſententiam propoſui. Fortaſsè multa multis non placebunt: nam acria ſunt Criticorum hujus ætatis ingenia, & Ariſtarchis ac Momis hoc ſæculum abundat. Quod unus approbat, alter idem improbat, & vice verſa. Sed ego authoritatem & incorruptibilitatem S. Scripturæ ubique conatus fui ſervare; & ſequutus fui in his pleriſque quæſtionibus ſententiam plerorumque ſaniorum Philologorum & Theologorum Reformatorum. Auctiorem & emendatiorem hunc Philologum ſecunda vice emiſi: nam dies diem docet. Præmiſi ſingulis Diſſertationibus brevia Argumenta, ex quibus Lector primo intuitu videbit quid in tota Diſſertatione contineatur. Deinde in omnibus & ſingulis Diſſertationibus nonnulla mutavi, & quædam addidi. In ſpecie adjeci Diſſertationi vigeſimæ quintæ Additamentum de Verſiculis Veteris & Novi Teſtamenti, & trigeſimæ tertiæ de כארי ex Pſal. 22. 17. Denique poſt Diſſertationem trigeſimam quartam, quæ in prima editione erat ultima, adjunxi adhuc tres alias Diſſertationes de Verſione Pagnini. Huic tertiæ editioni adjicio ſexcenta & tredecim Præcepta Moſaica per modum Tractatus ſpecialis, qui etiam ſecundæ editioni poterit addi.

Vale, & laboribus meis fave.

INDEX

Dissertationum & Respondentium.

Resp.

LOCA

LOCA S. SCRIPTURÆ

Vindicata & quodammodo illustrata.

Jes.

EXIMII OPERIS,

AD

STUDIOSUM LECTOREM

Commendatio.

Ὃς κρύφι᾽ ἐκφανίσει ἱερῆς μυστήρια γλώσσης,
Ῥηϊδίην τ᾽ ἀβάτῳ δείξει ἐν ὄχθῳ ὁδὸν,
Πάντα καὶ ἀμφιλόγου αἰνίγματα ῥῆσιος οἴξει,
Τόνδε σοι ἥδε δίδοι, χρηστ᾽ ἀναγνῶστα, βίβλος.
Τῶν πάλαι Ῥαββίνων πέλεται νέος ἐνθάδε ῥαββὶ,
Ἀρχαίης τε σαφὴς τῆς Μασορῆς Μασορή.

* * *

Idem

Idem Latinè

Bdita qui ſanctæ pandat myſteria linguæ,
Et monſtret facilem per ſalebroſa viam,
Omniaque evolvat dubioſa ænigmata vocum;
Hunc dabit iſte tibi, lector amice, liber.
Rabbinos inter veteres novus hîc tibi Rabbi,
Priſcamque illuſtrans hîc Maſora eſt Maſoram.

ANT. ÆMILIUS.

E P I G R A M M A,

Ad Clariſſ. Doctiſſimumque VIRUM,

D. JOHANNEM LEUSDEN,

L. A. M. & Linguæ Sanctæ in Academiâ Ultrajectinâ Profeſſorem,

EDENTEM

PHILOLOGUM SUUM HEBRÆUM.

Erdoctum nunc edis opus, Patriumque Lycæum
Ingenio pergis concelebrare tuo.
Vix tuus eſt Dias *Jonas* emiſſus in auras.
Confeſtim *Hebræus* gaudet adeſſe comes,
Enarrans varios ritus & quicquid Apella
Differit arcani Thalmudicis foliis.
Abdita ſubtili nimium quæ Maſſora Criſi,
Et Rabbinorum quæ ſchola tradit, habes.
Hebræi Sermonis Amans, qui noſcere ritus,
Quos habet aut cæcus fingit Apella ſibi,
Diſcupit; illè tuos ſemper, Vir docte, labores
Perlegat, & Linguam & Te benè doctus amet.

Hafniæ Danorum,
Idib. Octobr.
cIɔ Iɔc Lvi.

JOH. PETRI KUPIUS, *V. D. M. in Eccleſiâ Rhenenſi, & p.t. Fœderati Belgii ad Sereniſſ. Daniæ Regem Legationi à Sacris.*

שיר

שיר פשוט ומחולק
להוד ולהדר

איש השם ראש בלמודי ישראל אדני

יוחנן לאושדן

מלמד של לשון הקדש בישיבה המהללה שבאוטרכת
על אשר חבר את הספר היקר הזה
מדקדוקי העברים:

לוחי אעיר שירה אשיר
על האדיר זה מלפנו
גם מלת פי מלת יופי
נופת צופי על רבינו:

כתר הודים עליו אשים
ושמו ארים לשמים
מר אמרתי טל זמרתי
צוף שירתי כנהר מים:

הוא לפתיים הוא לכסילים
הוא לסכלים מרבה חכמה
דוקק הבל כל מתנבל
מלא תבל מכל ערמה:

הוא מאוצרות כל הלשונות
מלא תיבות לבותינו
מלות עברים מלות כשדים
גם אשורים מלותינו:

הוא שהורה כל התורה
המסורה הוא הראנו
שנקודים מקדמונים
מן הנביאים בחן לנו:

סופר מהיר הוא שמאיר
כאור בהיר את ענים
גם נפלאות בן ונכונות
מאותיות שם שמים:

הוי תלמידיו אל אמרותיו
אל דקדוקיו רבים באו
באו חפר את השפר
שבספר באו ראו:

אך אשרינו שלמדנו
כל חמדנו מספריך
אתה אדון בלתי קלון
יהיה זכרון מכתביך:

שרתי את השירה הזאת לאדני ומלמדי

HERMANNUS WITZIUS.
SS. T. C.

Ad Eundem.

שון העברית לא חנם
נרומה מכל העולם
כי לא רק השם דיבר בה
אך גם כל הוזים כתבו בה

כל התורה גם כל מקרא
על־כן לשון קדוש נקרא
תמיד היו הרבה אישים
בלשון הקודש למודים

שגלו את סוד של עברים
לא רק בקול אך בכתבים
לא העדים צריכים לי
כי רבינו לאושדן עד לי

הוא גלה את סוד של עברים
קודם בקול פה בכתבים
פה תמצא מעשה מסורה
פה תראה סוד של קבלה

לא אפרוש כל ספר הזה
כי הרבה מפלאות בזה
אדום לא אוסיף הלולים
יעשו זאת אישים למודים

CORN. CUPERUS, Ultraj.

PHILOLOGI HEBRÆI

DISSERTATIO PRIMA,

DE

Appellationibus & Textu Originali Veteris Teſtamenti.

§. 1. *Fontes appellationum Veteris T. enumerantur.*
2. *Vetus T. vocatur à Judæis primò* Sanctuarium Dei. *Judæorum ſuperſtitio circa V. T. deſcribitur.*
3. *Ut & Muhammedanorum circa Alcoranum.*
4. *Secundò* Scripta *&* Libri Sanctitatis *ob tres rationes.*
5. *Tertiò* פָּסוּק verſus. *Auctor diſtinctionis verſuum, præcipuè Novi T. nominatur.*
6. *Tituli V. T. celebriores recenſentur.*
7. *V. T. quartò apellatur* מִקְרָא Lectura. *Ratio aſſignatur.*
8. *Quintò* viginti quatuor, *etſi plures dentur libri.*
9. *Inquiritur, quare & quomodo Antiqui in V. T. numeraverint libros 22?*
10. *Quare alii 24.?*
11. *Quare denique alii 27.?*
12. *Schema triplicis ſupputationis.*
13. *Codex Hebræus à Latinis vocatur Vetus Teſt. vel Inſtrumentum. Rationes adduntur.*
14. *Vetus T. hebraicè & ex parte chaldaicè eſt authenticum.*
15. *Quod confirmatur tum ratione,*
16. *Tum etiam Auctoritatibus.*
17. *Pontificiorum non eſt eadem ſententia.*
18. *Ratio datur, quare V. Teſt. debuerit conſcribi hebraicè.*
19. *Ergo Textus hebræus eſt magnæ auctoritatis.*
20. *Nullæ verſiones ſunt authenticæ niſi materialiter.*
21. *Nec in ſpecie Verſio Latina.*
22. *Nec Verſio Græca.*
23. *Nec Chaldaica.*
24. *Nec Samaritana.*
25. *Nec nova Belgica.*
26. *Verſiones debent corrigi ex fontibus.*

I. De Apellationibus Veteris Teſtamenti.

Sectio I.

Etus Teſtamentum à Judæis ob dignitatem & excellentiam variis & inſignibus condecoratur titulis, quorum aliqui deſumuntur à præſtantia & ſanctitate materiæ, alii à diſtinctione verſuum, alii à lectione, alii denique à numero librorum. De præcipuis & uſitatioribus pauca in medium proferemus.

II. *Primus* titulus, quo Vetus T. à Judæis inſignitur, eſt מִקְדַּשׁ־יָהּ *Sanctuarium* ſive *Sanctum Dei*; uti aſſerit Galatinus de Arcanis Cathol. Veritatis lib. 1. cap. 1. Quare Judæi Vetus T. vocarunt Sanctuarium? *Reſp.* Ob ſanctitatem materiæ. Nam eo titulo voluerunt indigitare magnam reverentiam & debitum honorem Veteri T. eſſe adhibendum. Sicuti enim temporibus Veteris T. non niſi ſacratis, & ſecundùm legem ceremonialem purificatis patebat adytus ad ſacrarium, ita judicarunt nullis licitum eſſe S. Scripturam pervolvere, niſi bene paratis, & ſummo quaſi timore ac maxima devotione indutis. Hinc decreverunt & mandarunt, ne aliquis lectionem S. Scripturæ aggrederetur, niſi haberet animum ab omni faſtu ac ſuperbia vacuum, & niſi preces devotas ad Deum antea effudiſſet. Etiam interdixerunt, ne aliquis illotis manibus ſacrum Codicem contrectaret; præcipuè poſtquam alvum exoneraſſet, vel urinam reddidiſſet. Præterea in ſignum reverentiæ, amoris & honoris ſacrum Codicem, præcipuè manuſcriptum, crebris oſculis, quoties clauditur vel aperitur, excipiunt. Non audent Codicem ſacrum libris profanis ſupponere, ſed idem ſemper ſuperiorem locum, etiam ſecundùm conſuetudinem Judæorum, debet occupare; imo ſi totum Vetus Teſt. unico conſtet volumine, ita ſemper menſæ imponi debet, ut Pentateuchus ſit ſuperior ipſis Prophetis & Hagiographis. Adhuc majoris reverentiæ teſtandæ ergo non audent ſedere in eodem ſcamno, in quo tam pretioſa Veteris T. cimelia jacent. Admodum etiam cavent, ne ſacri Codices è manibus cadant: ſi enim forte fortuna è manibus in terram caderent, jejunium omnibus, qui hunc caſum viderunt, indicendum eſſet; & metuendum,

ne

ne totus terrarum orbis in priſtinum chaos redigeretur. Vide de hoc titulo uberius diſſerentem Hottingerum in *Theſ. Philol. pag.* 95.

III. Non diſſimili honore & reverentia *Muhammedani* ſuum *Alkoranum* proſequuntur. Si enim particulam aliquam in terra jacentem inveniant, eandem tollunt, & ſæpiſſimè deoſculantur. Nam piaculare nefas eſſe putant, ſchedam, cui nomen *Dei* vel *Muhammedis* inſcriptum eſt, pedibus conculcare. Præterea Muhammedani non audent Chriſtianis aut Gentilibus ipſum Alkoranum vel ejus tantum particulam vendere ex metu, ne immundis manibus ab illis, utpote profanis hominibus, tractaretur; imo difficulter permittunt Chriſtianis, Judæis, aliiſque, ut eundem attingant. Si aliquis Alkorano ex improviſo inſideat, grande putant eſſe nefas; imo Chriſtianis & Judæis aliquando eſſet capitale. Etiam ipſi Muhammedani vel extremis digitis Alkoranum attingere non audent, niſi bene loti & purgati fuerint: & propterea ne ex imprudentia peccarent, corio Alkorani exteriori majuſculis literis inſcribere ſolent hæc verba, אל ימסה אלא אלמטהר *Ne tangat, niſi mundus.* Pudore ſuffundi debent multi Chriſtiani, qui ſacram Scripturam vel parvi æſtimant, vel ſuggillant, aut ſannis excipiunt, quaſi contineret multa inutilia, futilia, & generi humano non conducibilia aut neceſſaria. Tales hac in parte multo deteriores ſunt ipſis recutitis Judæis & Turcis.

IV. *Secundus* titulus, quo Vetus Teſt. à Judæis nominatur, eſt כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ *Scripta ſanctitatis*, vel סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ *Libri ſanctitatis*; imitantibus, licèt neſcientibus, in hac appellatione Apoſtolum in 2. ad *Tim.* cap. 3. v. 15. ubi vocavit ſcripta Veteris Fœderis τὰ ἱερὰ γράμματα *ſacras literas*, & ad *Rom.* cap. 1. v. 2. γραφὰς ἁγίας *Scripturas ſanctas.* Hi tituli Hebraici non minori jure Codici Hebræo conveniunt, quam antecedens; præcipuè propter tres rationes, quarum *prima* poteſt deſumi ab Auctoribus: nam ſacer Codex eſt conſcriptus ab Auctoribus ſanctis, hoc eſt, Prophetis, aliisque Viris prophetico Spiritu ductis. *Secunda* ratio deſumitur à materia: quia præcepta & oracula divina Veteris Teſt. ſunt omnia ſancta. *Tertia* & ultima appellationis cauſa depromitur ab ipſa lingua: quia linguâ ſanctâ, hoc eſt, Hebræâ Codex Hebræus exaratus eſt. Nulla enim lingua inter omnes linguas totius terrarum orbis titulo ſanctitatis gaudet quàm lingua Hebræa, conſentientibus non tantum Judæis ſed etiam Chriſtianis. Et nullus tam perfrictæ frontis aut præfractæ mentis fuit, qui hanc honoris & digni-

gnitatis laureolam & prærogativam huic linguæ ausus fuit detrahere & denegare.

V. *Tertius* titulus Veteris Test. in Scriptis Rabbinorum usitatus & tritus, est פָּסוּק *Pausa, Versus.* Hæc vox propriè significat versum Biblicum, sed per Synechdochen etiam totum Textum Biblicum Veteris Test. Hinc בַּעַל פָּסוּק est talis, qui est expeditus & versatus in Textu Biblico, & qui promptè novit Textu Biblico uti in loquendo vel in scribendo. Elias in Tisbi Rad. קרא, explicaturus quid sit קָרָאִי *Biblicus, exercitatus in Bibliis* ait eum esse בַּעַל פָּסוּק *Dominum Pasuk*, hoc est, versatum & exercitatum in Bibliis. Vetus T. vocatur פָּסוּק *Versus*, vel quia à primâ origine in versus fuit distinctum; vel quia libri manuscripti, scilicet Pentateuchi & libri Estheræ, à Judæis communiter scribi solent tanquam unus versus absque ulla distinctione capitum & versuum. Talem Pentateuchum MS. & ejusmodi duos vel tres libros Estheræ in membrana nitidè descriptos possideo. Etiamsi libri manuscripti destituantur distinctione versuum, inde tamen nemo legitimâ consequentiâ probabit distinctionem versuum Hebraicorum, qui per accentum Silluk vel per geminata punctas Soph-pasuk distingui solent, esse inventum humanum. Nam infrà dissertatione tertia fusè probabimus distinctionem versuum esse Textui sacro additam vel ab ipsis sacris Scriptoribus vel ad minimum à Propheta Ezra.

Aliter sentimus de Versibus Novi Testamenti: nam illi demum superiori seculo sunt inventi, & Textui Græco additi; uti apparet ex omnibus Novis Testamentis Græcis ante annum 1550. editis; quæ omnia destituuntur distinctione versiculorum.

Hinc *quæritur*: Quis primus distinxit Novum Testamentum Græcum in hodiernos versiculos?

Resp. Hoc primus omnium fecit Robertus Stephanus, Parisiensis Typographus, Henrici Stephani parens, equitans per Galliam, scilicet Lutetiâ Lugdunum. Hoc testatur ipse filius Henricus in præfatione Concordantiarum Græcarum Novi T. Vide totum illum locum, ex Concordantiis verbotenus allegatum, in Philologo Græco pag. 20. Et paginâ 166. probatur, quod Novum T. Græcum primâ vice cum distinctione versiculorum à Roberto Stephano sit editum Parisiis anno 1551.

VI. Hi tituli antecedentes non sunt vulgares, nec his communiter

ter Vetus Test. denominatur; ideoque fere in desuetudinem abierunt: sed dantur duo alii tituli cæteris multo celebriores, qui & ipsis pueris & plebi Judaicæ sunt notissimi: scilicet מִקְרָא *Lectura* & עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה *Viginti quatuor*. *Prior* titulus ob brevitatem crebrò à Judæis usurpatur, *posterior* aliquando fronti Bibliorum præfigitur.

VII. *Quartus* igitur titulus, quo Vetus Test. à Judæis communiter nominatur, est מִקְרָא *Lectura*, descendens à Radice קרא *vocavit, legit*. Sic ait Elias in Tisbi, Radice קרא. רַבּוֹתֵינוּ קָרְאוּ לְכָל־הָעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִקְרָא־לְעוֹלָם יְשַׁלֵּשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו שְׁלִישׁ בַּמִּקְרָא *Rabbini nostri vocant omnes libros* VIGINTI QUATUOR (h. e. Vetus T.) מקרא *lecturam*: — *In æternum dividat homo annos suos in tres partes, & tertiam partem impendat Bibliis*. Unde, quæso, hanc vocem desumpserunt? Ex capitis 8. versiculo 9. Nehemiæ, ubi Propheta ait וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא *& dabant intelligentiam per Scripturam*, sive per lecturam. Nehemias vocat S. Scripturam מִקְרָא *lecturam*, ut omnes homines officii admonerentur, & ad lectionem S. Scripturæ pellicerentur. Judæorum praxis semper demonstravit illam Nehemiæ denominationem sibi cordi esse: nam non tantum publice diebus *Saturni* lectiones *Sabbathinas* Pentateuchi legerunt, sed etiam diebus *Lunæ* & *Jovis* particulam ejusdem repetierunt, & adhuc hodie repetunt. Hæc consuetudo legendi S. Scripturam non nisi vi & tyrannide Judæis adempta fuit: attamen semper, quando potuerunt, S. Scripturam publicè legerunt. Etiam lectio S. Scripturæ privata ipsis semper tanquam summè necessaria fuit commendata; imo, ex lege Rabbinorum, singulis Israëlitis injunctum fuit propria manu totum Pentateuchum exscribere: tum ut ille altiores radices menti infigeret; tum etiam ut ex illa exscriptione necessitatem lectionis rectius intelligerent. Hinc Judæi, ad necessitatem lectionis magis demonstrandam, ab ineunte ætate filios suos ad lecturam sacri Codicis ablegarunt. Vide hoc mandatum in Tractatu Misnico, à me edito, vocato *Pirke Abhoth* cap. 5. בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא *Filius quinque annorum ad Scripturam*, scilicet aptus est, vel adhibetur. Ibidem filius decem annorum ablegatur ad Mischnam; tredecim annorum ad præcepta legis observanda; quindecim annorum ad Gemaram; & octodecim denique annorum ad nuptias. Vide Lex. Talm. Buxtorfii in Radice קרא.

VIII. *Quintus* titulus Veteris T. in Scriptis Rabbinorum satis celebris, est עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה *Viginti quatuor*. Hic titulus sæpenumerò præfigitur

 gitur

gitur fronti Bibliorum Hebraicorum, tum impressorum, tum etiam manuscriptorum; & originem desumpsit à numero librorum, qui in Veteri Test. continentur. Vide hunc titulum præfixum Bibliis Hebræis Janssonianis in octavo, impressis anno 1639. ubi sic legitur עשרים וארבעה והם חמשה חומשי תורה נביאים ראשונים ואחרונים וכתובים *Viginti quatuor*, scilicet libri Veteris T. *suntque quinque quintæ legis*, hoc est, Pentateuchus, *Prophetæ anteriores & posteriores, ac Hagiographa.*

De hoc titulo *quæritur*: Quare Rabbini vocant Codicem Hebræum *Viginti quatuor*, cum in universum in Veteri T. inveniantur libri *triginta novem*?

Respondeo. Rabbini quosdam libros parvos, quosdam duplices, quosdam ab eodem Auctore compositos ita conjunxerunt, ut inde emanaverit numerus *Viginti quatuor*.

IX. Libri Canonici Veteris T. non semper, respectu numeri, hoc titulo fuerunt insigniti; sed aliquando hic numerus fuit auctus, nonnunquam etiam diminutus. In universum *triplici* numerorum varietate libri Canonici Veteris Fæderis fuerunt supputati. Antiquiores Rabbini tantum *viginti duos* libros numerarunt, uti testatur Josephus contra Appionem lib. 1. Etiam Patribus hic numerus fuit notissimus. Eusebius ejus facit mentionem Hist. Eccl. lib. 6. cap. 18. *Non est ignorandum* viginti & duos *esse libros in Canone Veteris Testamenti.*

Hinc *quæritur*: Quare antiqui Rabbini præcisè *viginti duos* libros in Veteri T. numerarunt, & non plures, vel pauciores?

Respondeo. Ut subvenirent imbecillitati memoriæ. Antiqui Hebræi respexerunt ad Alphabetum Hebraicum, in quo sunt viginti duæ literæ, quibus omnia, quæ scribi dicique possunt, continentur. Quemadmodum numerus literarum facile retinetur, sic etiam numerus librorum facilè memoriæ adhæret. Atque eum in finem cuilibet literæ assignarunt librum, א denotabat *Genesin*, ב *Exodum*, ג *Leviticum*, ד *Numerorum* librum, ה *Deuteronomium*, & sic deinceps.

X. Alii Judæorum Doctores, scilicet recentiores, quales sunt Aben Ezra, Salomo Jarchi & David Kimchi, qui circa undecimum fere seculum vixerunt, & plerique alii Rabbini *viginti quatuor* libros Canonicos, Hebraico idiomate exaratos, supputarunt, sejungendo *Ruth* à libro *Judicum*, & *Threnos* à Jeremia.

Hinc *quæritur*: Ob quam causam recentiores Judæi numerum librorum

brorum Veteris T. auxerunt? Et ad quid respexerunt in hac supputatione?

Respondeo. Itidem ad numerum literarum Hebraicarum & ad triplex Jod Hebraicum respexerunt. Solebant enim antiqui Rabbini nomen Hebraicum quadriliterum JEHOVA triplicata literâ *Jod* compendiosè tali modo („) indicare. Hoc testatur Galatinus Lib. 2. Cap. 10. Etiam ipse in libro Manuscripto Maimonidis, quem possideo, conscripto ante ducentos annos in nitida membrana, tale triplex Jod sæpissimè inveni.

Hinc *quæritur*: Quare olim Judæi nomen *Jehova* tali triplicatâ literâ Jod denotarunt?

Respondeo. Galatinus vult hoc factum esse ut *Trinitatis* mysterium denotaretur. Verum postea, fortè in odium Christianorum, Trinitatem defendentium, unum *Jod* est ademptum; & tali modo nomen Jehova (״) subscriptis duabus vocalibus, passim in Paraphrasibus *Chaldaicis* descriptum invenitur.

Nonnulli Græcorum etiam amplexi sunt hunc numerum, utpote aptissimè respondentem numero viginti quatuor literarum Græcarum. Hos sequuti sunt plerique Doctores Latini, tam prisci quàm recentiores, qui non respexerunt ad viginti quatuor literas Alphabeti Græci, sed ad mysticum illum numerum viginti quatuor *Seniorum*, qui in Apocalypsi introducuntur adorantes *Agnum* aperientem librum, septem sigillis obsignatum, Apocal. 4. v. 4.

XI. Denique nonnulli Judæorum *viginti septem* libros in Veteri T. numerarunt. Vide de hoc ultimo numero & de duobus præcedentibus Sixtum Senens. Biblioth. Sanc. lib. 1. pag. 2.

Hinc *quæritur*: Quæ causa illos Judæos movit, ob quam in tantum hunc numerum librorum auxerunt?

Respondeo. Hos moverunt *viginti septem* diversi characteres Hebraici, resultantes tum ex viginti duabus literis simplicibus, tum etiam ex quinque finalibus sive duplicibus. Sunt enim in Alphabeto Hebraico quinque literæ geminatæ sive biformes, quæ in fine vocum aliter scribuntur quàm in principio & medio; scilicet כמנפץ, quæ unica voce, memoriæ causa, *Camnephatz* vocantur. His quinque characteribus duplicibus respondent quinque libri Veteris Test. duplices; videlicet duo libri *Samuelis*, duo *Regum*, duo *Chronicorum*, duo *Ezræ* (scil. liber *Ezræ* & liber *Nehemiæ*, qui communiter secundus liber Ezræ nominatur) & duo libri *Jeremiæ*, nempe ejus Prophetia & Lamentationes.

Sed

Sed parum refert, quantus librorum numerus constituatur, modò omnes libri Canonici retineantur, & nulli alieni addantur. De his titulis, & de paucis aliis vide differentem Cl. Hottingerum in Thes. Phil. Lib. 1. Cap. 2. Sect, 3.

XII. In hoc schemate exhibetur triplex modus supputandi libros Veteris T.

Primus modus.			*Secundus modus.*			*Tertius modus.*		
1	א	*Genesis.*	1	א	*Gen.*	1	א	*Gen.*
2	ב	*Exodus.*	2	ב	*Exod.*	2	ב	*Exod.*
3	ג	*Leviticus.*	3	ג	*Levit.*	3	ג	*Lev.*
4	ד	*Numeror.*	4	ד	*Num.*	4	ד	*Num.*
5	ה	*Deuteron.*	5	ה	*Deut.*	5	ה	*Deut.*
6	ו	*Jos.*	6	ו	*Jos.*	6	ו	*Jos.*
7	ז	*Jud. & Ruth.*	7	ז	*Jud.*	7	ז	*Jud.*
8	ח	*Samuel.*	8	ח	*Sam.*	8	ח	*Ruth.*
9	ט	*Regum.*	9	ט	*Reg.*	9	ט	1. *Sam.*
10	י	*Jesaias.*	10	י	*Jes.*	10	י	2. *Sam.*
11	כ	*Jer. & Thren.*	11	י	*Jer.*	11	כ	1. *Reg.*
12	ל	*Ezechiel.*	12	י	*Ezech.*	12	ך	2. *Reg.*
13	מ	12. *Proph. minor.*	13	כ	12. *Proph. min.*	13	ל	1. *Chron.*
14	נ	*Psalmi.*	14	ל	*Psalt.*	14	מ	2. *Chron.*
15	ס	*Proverb.*	15	מ	*Prov.*	15	ם	*Esra.*
16	ע	*Job.*	16	נ	*Job.*	16	נ	*Nehem.*
17	פ	*Daniel.*	17	ס	*Dan.*	17	ן	*Esth.*
18	צ	*Esra, Nehem.*	18	ע	*Esra, Neh.*	18	ס	*Job.*
19	ק	*Chronic.*	19	פ	*Chron.*	19	ע	*Psalt.*
20	ר	*Esth.*	20	צ	*Esth.*	20	פ	*Prov.*
21	ש	*Eccles.*	21	ק	*Ruth.*	21	ף	*Eccles.*
22	ת	*Cantic.*	22	ר	*Eccles.*	22	צ	*Cant.*
			23	ש	*Cant.*	23	ץ	*Jes.*
			24	ת	*Threni.*	24	ק	*Jer. cum Thren.*
						25	ר	*Ezech.*
						26	ש	*Dan.*
						27	ת	12. *Proph. min.*

XIII. Latini Codicem Hebræum vocant *Vetus Testamentum*, imi-

tantes

tantes Apostolum in 2. ad *Cor.* 3. 14. ubi τῆς παλαιᾶς διαθήκης *Veteris Testamenti* meminit.

Quæritur: Quare Sacer Codex vocatur *Testamentum*?

Respondeo: Tum quia sicuti in Testamento mens & scriptura testatoris, ita in hoc Codice voluntas Dei continetur; tum etiam quia ibi describuntur pacta & conventa inter Deum & homines.

Nonnulli etiam S. Codicem vocant *Instrumentum*; quia est instrumentum, per quod discimus voluntatem Dei, & quo mediante, tanquam instrumento, hæredes æternæ vitæ constituimur.

Quæritur: Quare Vetus T. appellatur Testamentum sive Instrumentum *Vetus*?

Respondeo 1. Ratione temporis: nam est prius Novo. 2. Ratione linguæ: constat enim veteri lingua, scil. Hebræa. 3. Ratione testium, videlicet Prophetarum, &c. Plura hîc non addo de hoc titulo: quia in Philologo Græco Dissert. 1. occasione Appellationum Novi T. ex professo de eo egi.

II. *De Textu Originali Veteris T.*

XIV. Quemadmodum in *Novo* Testamento Textus *Græcus*, ita in *Veteri* Textus *Hebræus* est primigenius & authenticus, exceptis paucis capitibus Danielis & Ezræ ac versu undecimo capitis decimi Jeremiæ, quæ Chaldaicè exarata sunt; cujus diversitatis causam vide infrà *Dissert.* VIII.

XV. Ipsa sana ratio hanc assertionem sufficienter confirmat: nam illi Textus, scil. Hebræus in Veteri & Græcus in Novo Testamento, sunt scripti ab Auctoribus infallibilibus, scilicet à Prophetis, ab Euangelistis, & ab aliis Viris sanctis, qui infallibiliter à Spiritu Sancto ita directi fuere, ut in scribendo errare non potuerint: uti asseritur 2. *Petr.* 1. 21. *Non enim voluntate hominis allata est aliquando prophetia, sed à Spiritu Sancto acti, locuti sunt sancti Dei homines.* & 2. ad *Timot.* 3. 16. πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος *omnis scriptura divinitus inspirata est.*

XVI. Ecclesia primitiva idem etiam credidit & affirmavit. Inspiciantur *Eusebius* præpar. Euang. 8. 2. Historiæ Ecclesf. 3. 10. *Origines* apud Hieron. in Jes. 6. *Hilarius* Psal. 119. ad literam Lamed, aliique. *Hieronymus* in Epistola ad Vitalem ait se *ad Hebraicam veritatem tanquam ad arcem confugere*; Similiter in Epistola ad Suniam & Fretellam in-

quit: *Sicut in Novo Testamento, si quando apud Latinos quæstio exoritur, recurrimus ad fontem Græci sermonis, quo Novum Instrumentum scriptum est: ita in Veteri Testamento, si quando inter Græcos Latinosque diversitas est, ad Hebraicam recurrimus veritatem.* Et in caput VIII. Zachariæ: *Cogimur ad Hebræos recurrere, & scientiæ veritatem de fonte magis quam de rivulis quærere.*

XVII. Superiori præcipuè seculo, cum nonnulli ex Euangelicis Theologis ad ipsos fontes, præteritis versionibus, recurrerent, multi ex Pontificiis dicam ipsis fontibus scripserunt, accusaveruntque Judæos, quasi ex odio Christianorum ipsos Textus originarios corrupissent: uti sunt *Jacobus de Valentia* Præfat. in Psalt. *Lindanus* de optimo genere interpretandi cap. 11. *Leo Castrius* in Apologetico, *Gordonus Huntlæus* Controv. tomo 1. controv. 1. c. 8. aliique quamplurimi. Sed his sese opposuerunt alii Doctores Romanenses cordatiores, ut *Johannes Isaac*, olim Professor Linguæ Hebrææ apud Colonienses celeberrimus, qui peculiari libro Lindanum refutavit? & *Arias Montanus* Præfat. in Biblia Interlin. Etiam *Galatinus*, disputaturus contra Judæos, in Præfatione & Indice libri de *Arcanis Catholicæ Veritatis*, expressè ait, se Textus sacræ Scripturæ juxta *Hebraicam veritatem* esse correcturum & expositurum; additque rationem: *Quia Christiana veritas longè perfectius apud Hebræos, quam in nostra sive Latina sive Græca editione fulget.* Vide plures similes Auctores in Antib. Bibl. Amamæ L. 1. c. 1.

XVIII. *Quæritur.* Quare Vetus Testamentum fuit exaratum linguâ Hebrææ, & Novum linguâ Græcâ?

Respondeo. 1. De lingua Novi Testamenti jam non disseremus: tum quia de ea ex professo egimus in Philologo Græco Dissertatione secundâ; tum etiam quia hic tantum quæstiones præcipuè Hebraicas tractamus. 2. Vetus Testamentum primitus fuit conscriptum linguâ Hebraicâ, quia fuit exaratum in gratiam Israëlitarum linguâ Hebrææ utentium: sic ait Psalmista *Psal.* 147. 19. 20. *Qui annunciat verba sua Jacobo: statuta sua, & judicia sua Israëli. Non fecit sic ulli genti; & judicia ejus non cognoscunt.* Quod lingua Hebræa usque ad confusionem linguarum sola fuerit in mundo, apparet ex *Gen.* 11. 1. *Tota terra erat labii unius & verborum eorundem*; & deinceps etiam eadem fuit usitata & vernacula inter Israelitas temporibus Mosis, Abrahami, Saulis, Davidis, Salomonis, aliorumque Regum Israelis usque ad captivita-

vitatem Babylonicam: quod probatur tum ex nominibus propriis personarum & locorum, quæ omnia sunt Hebraica; tum etiam ex petitione ministrorum Regis Hiskiæ, dicentium 2 *Reg.* 18. 26. *Alloquere servos tuos Aramicè,* hoc est, Chaldaicè, *quia nos intelligimus; neque alloquitor nos Judaicè,* h.e. Hebraicè, *audiente populo hoc, qui est super murum.* Ergo hoc tempore populi vernacula Lingua fuit Judaica, hoc est, Hebraica. Vide hoc pluribus infra confirmatum Dissertatione vigesimâ.

XIX. Hinc *primò* concludimus: Ergo major fides his originalibus archetypis jure adhibetur, quàm omnibus aliarum linguarum versionibus, interpretationibus & explicationibus, Textus Originales nonnunquam in perversum & alienum sensum detorquentibus. Ratio est manifesta: nam omnes aliæ versiones, interpretationes & explicationes sunt translatæ & compositæ ab hominibus errori obnoxiis, qui & potuerunt hallucinari, & sæpissimè etiam hallucinati sunt.

XX. *Secundò* concludimus: Ergo etiam nullæ versiones, licèt antiquissimæ, & à nonnullis Ecclesiis approbatæ, possunt esse regula vitæ & morum infallibilis. In genere versiones possunt quidem quodammodo vocari authenticæ materialiter, quatenus cum ipsis fontibus originariis conveniunt: sed ipsi Textus originales sunt authentici materialiter & formaliter, hoc est, materia est authentica, etiam forma, hoc est, ipsæ voces, phrases & modus loquendi. Et ut verbis Gretzeri defens. Bellarm. pag. 520. utar: *Et res & verba à Spiritu sancto dictata sunt;* quod in translationibus non contingit.

XXI. In specie non est authentica *versio Latina* Pontificiorum, (quæ unica voce *Vulgata* vocatur) licèt in Concilio Tridentino sit canonizata. Nam, præterquam quod nulla ecclesia possit textum non authenticum facere authenticum, eumque tanquam divinum & infallibilem canonizare, etiam eo tempore adhuc multis scatebat vitiis, & adhuc scatet. Sixtus V. innumera vitia correxit, & biennio post Clemens VIII. vitia nonnulla, relicta à Sixto V. emendavit. Isidorus Clarius octo vitiorum millia in sua vulgata editione secundùm Textum originalem restituit. Sed adhuc scatet vitiis & solœcismis. Exemplum unum instar omnium occurrit Gen. 3. 15. ubi habetur *Ipsa conteret,* cum in Textu Originali habeatur הוּא יְשׁוּפְךָ *ipse,* scil. Christus, vel *ipsum* semen *conteret.* Vide cætera fusius in Philologo

Mixto Dissert. 1. Non *obstat*, si quis regerat, Versionem Latinam esse valde antiquam. Nam Textus Hebræus est antiquior; & non tantum omnes versiones, sed etiam omnia scripta humana antiquitate sua longè superat. Deinde antiquitas per se non potest ullam editionem, per se non authenticam, facere authenticam.

XXII. Nec titulus authentiæ, competit *Versioni Græcæ*, quæ vulgò Lxx. Interpretum appellatur. Nam præterquam quod non habeat auctorem infallibilem, etiam in multis non convenit cum Textu Hebræo originali. Exemplo sint verba Jonæ *cap.* 3. *versu* 4. *Et clamavit & dixit* Jonas עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת ADHUC QUADRAGINTA DIES, ET NINEVE SUBVERTETUR: ubi versio illa famosissima habet ἔτι τρεῖς ἡμέραι *adhuc tres dies*, &c. Absurdi ergo sunt, qui judicant Textum Hebræum ex versione illa Græca esse corrigendum, vel hanc illi esse præferendam. Auctoritas, quæ versioni Græcæ conciliata est, innititur fabulis confictis de Lxx. cellulis, & de summo consensu Interpretum. Vide totam historiam Versionis Græcæ in Philologo Mixto Dissert. 2. 3. 4.

XXIII. Etiam *Versioni Chaldaicæ*, unicâ voce *Targum* vocatæ, ea prærogativa authentiæ non competit. Rationes, suprà allatæ, militantes contra versiones omnes, etiam militant contra hanc. In multis non tam est versio quàm paraphrasis. Aliquando in nonnullis libris pro decem vocibus Hebraicis voces Chaldaicæ viginti, triginta, vel etiam plures substituuntur. Non tamen Versio Chaldaica est contemnenda, sed magnum præstat usum: tum in textibus difficilioribus explicandis; (nam ubi Judæi bene, ibi nemo melius) tum etiam in refutandis Judæis. Nam Judæi fere Paraphrases Chaldaicas pro Scriptis Authenticis recipiunt, neque eas fere rejiciunt, nisi sub prætextu corruptionis in hoc vel illo loco admissæ. Ex tribus enim Scriptis Judæi refutari possunt, scilicet ex Veteri Testamento, ex Paraphrasibus Chaldaicis, & ex Talmude. Cætera, videlicet auctores, antiquitatem & alia, quæ de Targumim dici poterunt, vide in Philologo Mixto Dissert. 5. 6. 7.

XXIV. De throno authentiæ etiam detrudendus est *Textus Samaritanus* Pentateuchi, quem Johannes Morinus non tantum Textui Hebræo *æqualem*, *sed infinitis modis superiorem esse contendit*. Quibus, quæso, rationibus? Ridiculis & nugatoriis, quibus recensendis & refutandis non opus est tempus terere. Hottingerus enim eum, pro authen-

authentico hoc Pentateucho Samaritano militantem, in Exercitatione Antimoriniana ita ad incitas redegit, ut manus tradere debuerit. Inſpice diſſert. 8. Philologi Mixti.

XXV. Agmen claudat *Verſio nova Belgica*, juſſu & ſumptibus DD. Ordinum Generalium Belgii, atque decreto Synodi Dordracenæ tranſlata. Ea, licèt ſumma cum diligentia ex ipſis fontibus ſit compoſita, non poteſt tamen inter textus Originales numerari. Equidem non credo dari in toto mundo ullam verſionem, quæ cum ipſis fontibus magis convenit, quàm hæc ipſa verſio Belgica: nihilominus in locis controverſis, quia auctores non fuerunt infallibiles, ſemper eſt recurrendum ad ipſos fontes.

Tutius ex ipſo fonte bibuntur aquæ.

Vide totam hiſtoriam verſionis Belgicæ, & nomina Interpretum ac Reviſorum in Philologo Mixto Diſſert. 10. & 11.

XXVI. Hinc jam ultro ſequitur, quod conſequentia illa ſit abſurda, quam nonnulli formant tali modo: Fontes originales ſunt corrupti, quia differunt à verſionibus aliarum linguarum. Nam conſequentia eſt invertenda: Verſiones ſunt corruptæ, quia non conveniunt cum ipſis Fontibus originalibus. Aliter enim eſſet, ac ſi quis curſum ſolis ex inordinato curſu horologii emendare vellet; cum è contra curſus horologii ex curſu ſolis ordinato ſit corrigendus & reſtituendus.

DISSERTATIO SECUNDA,

DE

Diviſionibus generalibus Veteris Teſt. & de Appellationibus librorum.

§. 1. *Diviſiones Veteris T. ſunt variæ.*

2. *Diviſio V. Teſt. apud Græcos uſitata, recenſetur.*

3. *Eaque improbatur.*

4. *Judæorum diviſio, etiam trimembris, deſcribitur.*

5. *Prophetæ* 12. *minores ſupputantur pro unico Propheta.*

6. *Cauſæ appellationum Legis, Prophetarum & Hagiographorum.*

7. *Judæi ſecundam partem V. T. vocarunt potius Prophetas quam Prophetias.*

8. *Rationes dantur, quare quatuor Prophetæ vocentur anteriores, & totidem poſteriores.*

9. *Tertia pars V. T. continet Hagio-*

I. *De divisionibus generalibus Veteris Test.*

SECTIO I.

Ivisiones Veteris Testamenti sunt variæ, quarum aliæ longius à veritatis recto tramite discedunt; aliæ verò propriùs ad veritatem accedere videntur. Omnes illas divisiones non recensebimus & enucleabimus, sed tantummodo divisiones celebriores, & speciem aliquam veritatis habentes perambulabimus, & ad veritatis lancem examinabimus.

II. Prima divisio Veteris T. est quorundam *Græcorum*, qui illud in tres partes diviserunt; scil. in libros Legis, in libros Prophetarum, & in libros Psalmorum sive carminum.

Sub libris *Legis* comprehenduntur quinque Libri Mosis, scil. *Genesis*, *Exodus*, *Leviticus*, *Numeri*, *Deuteronomium.*

Sub Libris *Prophetarum* continentur tredecim, nempe: *Josua*, *Judicum*, *Ruth*, libri *Samuelis*, *Regum*, *Chronicorum*, *Esdras*, *Esther*, *Jesaias*, *Jeremias*, *Threni*, *Ezechiel*, *Daniel*, & duodecim *Prophetæ minores.*

Sub libris *Psalmorum* sive Carminum recensentur hi quinque libri: *Job*, *Psalmi Davidis*, *Proverbia*, *Ecclesiastes*, & *Canticum Canticorum.*

Ad hanc partitionem, secundùm nonnullos, videtur Salvator noster respexisse *Lucæ* 24. *versu* 44. cum ait: *Oportet impleri omnia, quæ de me scripta sunt in Lege Mosis, in Prophetis, & in Psalmis.* Putant enim Christum per Psalmos intellexisse illos quinque libros hymnorum sive carminum.

III. *Quæritur*: An hæc divisio Veteris T. in has tres partes sit legitima? Et an Christus eam *Luc. cap.* 24. *v.* 44. approbaverit?

Respondeo 1. Ea divisio non est legitima: nam libri Historici, ut liber

liber *Judicum*, libri *Samuelis*, *Regum*, *Chronicorum*, aliique vocantur Prophetici sive Prophetæ; quum sint revera Historici, & multùm differant à Propheticis propriè sic dictis.

Dices: Judæi non vocant libros Josuæ, Judicum, &c. libros Propheticos, sed Prophetas.

Resp. Itidem malè. Illi enim libri non possunt vocari Prophetæ, contradistinctè ad alios libros: nam Scriptor Pentateuchi & Auctores quorundam Hagiographorum etiam sunt Prophetæ.

2. Christus non approbavit hanc divisionem, sed tantummodò divisionem, inter Græcos fortè usitatam, allegavit.

3. Responderi potest (quod mihi etiam maximè verosimile videtur) Christum *Luc.* 24. 44. nullam mentionem facere librorum Historicorum, vel quorundam Hagiographorum: quia in illis libris non ita continentur prædictiones de futuro Messia, quàm quidem in libris Mosis, in libris Prophetarum, & in Psalmis. Christus ergo fortè per Psalmos intellexit Psalmos propriè dictos, & non præter Psalmos etiam cæteros libros hymnorum, scil. *Jobum, Proverbia, Ecclesiasten* & *Canticum Canticorum.*

IV. Altera divisio, usitata præcipuè apud veteres & recentiores *Judæos*, ac apud nonnullos Priscos Latinos, est itidem in partes tres, sed à primâ divisione parumper discrepantes; scil. in תּוֹרָה *Legem*, in נְבִיאִים *Prophetas*, & in כְּתוּבִים *Hagiographa.*

Prima pars, quæ dicitur תּוֹרָה *Lex*, comprehendit omnes libros Mosis, qui pro diversitate materiæ dividuntur in quinque libros, qui Hebraicè vocantur:

בְּרֵאשִׁית	*Genesis.*	בְּמִדְבַּר	*Numeri.*
שְׁמוֹת	*Exodus.*	אֵלֶּה הַדְּבָרִים	*Deuteronomium.*
וַיִּקְרָא	*Leviticus.*		

Secunda pars continet נְבִיאִים *Prophetas*, qui subdividuntur in quatuor רִאשׁוֹנִים *Anteriores*, & in totidem אַחֲרוֹנִים *Posteriores.*

Prophetæ רִאשׁוֹנִים *Anteriores* sunt hi sequentes:

יְהוֹשֻׁעַ	*Josua.*	שְׁמוּאֵל	*Samuel.*
שׁוֹפְטִים	*Judices.*	מְלָכִים	*Regum.*

Prophetæ אַחֲרוֹנִים *Posteriores* sunt sequentes; scil. tres majores & duodecim minores.

יְשַׁעְיָהוּ	*Jeſaias.*	מִיכָה	*Micha.*
יִרְמְיָהוּ	*Jeremias.*	נַחוּם	*Nahum.*
יְחֶזְקֵאל	*Ezechiel.*	חֲבַקּוּק	*Habakuk.*
הוֹשֵׁעַ	*Hoſeas.*	צְפַנְיָה	*Zephanias.*
יוֹאֵל	*Joël.*	חַגַּי	*Haggæus.*
עָמוֹס	*Amos.*	זְכַרְיָה	*Zacharias.*
עֹבַדְיָה	*Obadias.*	מַלְאָכִי	*Malachias.*
יוֹנָה	*Jonas.*		

V. Duodecim Prophetæ poſteriores ab Hozea uſque ad Malachiam, aliàs vocati *Prophetæ minores*, à Judæis numerari ſolent pro unico Propheta; & ſic Prophetæ tam Anteriores quam Poſteriores conſtituuntur tantum quatuor. Hebræi in titulis librorum vocant hos duodecim Prophetas minores Chaldaicè תְּרֵי עֲשַׂר, hoc eſt, *duodecim*: quia totidem ſunt libri, ſi ſinguli ſeparatim numerentur.

VI. *Primò quæritur*: Quare veteres Judæi primam Veteris T. partem vocarunt תּוֹרָה *Legem*, ſecundam נְבִיאִים *Prophetas*, & tertiam כְּתוּבִים *Hagiographa*?

Reſpondeo ad 1. Quia in Pentateucho continentur præcepta, ſecundùm quæ unuſquiſque vitam ſuam inſtituere debet.

Ad 2. Quia Prophetæ illos libros conſcripſerunt.

Ad 3. Quia Judæi crediderunt libros Hagiographorum non fuiſſe traditos per os, ſed ſcriptos in libro.

VII. *Secundò quæritur*: Quare Judæi ſecundam partem Veteris T. potius vocarunt Prophetas quàm prophetias?

Reſpondeo. Quia in ſecunda parte Veteris T. multæ hiſtoriæ, quæ propriè non ſunt prophetiæ; & in tertia parte multæ prophetiæ continentur. Si enim ſecundam Veteris T. partem prophetias vocaſſent, tum hiſtorias excluſiſſent; præterea omnes prophetias, occurrentes in Hagiographis, non comprehendiſſent.

VIII. *Tertiò quæritur*: Quare quatuor primi libri vocantur Prophetæ *Anteriores*, & quatuor ſequentes Prophetæ *Poſteriores*?

Reſpondeo, Propter duas rationes. 1. Quia in Prophetis *Anterioribus* agitur de primis Prophetis, qui prioribus temporibus vixerunt; ſcil. de Samuele, de Elia, de Eliſæo, & de multis aliis, qui longo temporis intervallo vixerunt ante Jeſaiam, ante Jeremiam, & ante cæteros Prophetas, quorum prophetiæ deſcribuntur in poſterioribus Prophetis.

2. Quia *Anteriores* Prophetæ narrant rem ante geſtam, non futuram; quum è contra *Poſteriores* plerumque deſcribant non rem jam geſtam, ſed poſt aliquod tempus demum futuram.

IX. Jam ſequuntur כְּתוּבִים *Hagiographa*, quæ Epiphanius vertit γραφεῖα. Hæc ſic dicuntur, שֶׁהֵם כְּתוּבִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ *quia ſcripta ſunt per Spiritum ſanctum*, id eſt, per immediatum Spiritus ſancti inſtinctum, non autem Spiritu prophetico, aut per prophetiam propriè ſic dictam.

Fortaſſe *objiciet* nonnemo, quod Libri Legales & multi Prophetici etiam tali modo conſcripti ſint.

Reſp. Judæi hanc objectionem ſic conantur ſolvere: quod hi libri ideo ſpeciatim vocentur כְּתוּבִים *Hagiographi*, quia non per ſomnium, per viſionem, per auditionem alicujus vocis, vel per ecſtaſin, aut per alienationem mentis ſcripti ſunt, ut pleraque Scripta Prophetarum ſcripta dicuntur: ſed quia per Spiritum S. immediatè Auctoribus integris ſenſibus & ſententiis dictati & inſtillati eſſe dicuntur.

X. Hæc tertia pars Veteris T. vocata כְּתוּבִים, comprehendit hos undecim ſequentes libros, qui nominantur:

תְּהִלִּים	*Pſalmi.*	קֹהֶלֶת	*Eccleſiaſtes.*
מִשְׁלֵי	*Proverbia.*	מְגִלַּת אֶסְתֵּר	*Volumen Eſther.*
אִיּוֹב	*Job.*	דָּנִיֵּאל	*Daniel.*
שִׁיר הַשִּׁירִים	*Canticum Canticorum.*	עֶזְרָא	*Eſdras.*
רוּת	*Ruth.*	נְחֶמְיָה	*Nehemias.*
אֵיכָה	*Threni.*	דִּבְרֵי הַיָּמִים	*Chronica.*

Hìc quidem recenſentur duodecim libri, ſed *Eſras* & *Nehemias* vulgò numerantur à Judæis pro unico libro. Alii Auctores, qui dixerunt tantum dari viginti duos libros in Veteri T. aſſignarunt *Hagiographis* ſolummodo novem libros: ſed illi addiderunt *Ruth* ad librum *Judicum*, propter hiſtoriæ continuationem, & *Threnos Jeremiæ* ad *Jeremiam*, utpote eorundem Auctorem.

XI. Libri Veteris T. in nonnullis Bibliis Hebraicis, ſcil. in Bibliis Buxtorfii in folio, in Bibliis non punctatis, & in præſtantiſſimis ac correctiſſimis illis Bibliis anno 1667. à me per Joſephum Athiam editis, ſecundùm hanc triplicem diviſionem imprimuntur, & impreſſi diſponuntur. Attamen in quamplurimis aliis Bibliis Hebraicis hic

 ordo

ordo non ita strictè observatur: nam inter undecim Hagiographos sunt quinque libri, Hebraicè vocati חָמֵשׁ מְגִלּוֹת. QUINQUE VOLUMINA; videlicet *Canticum Canticorum, Ruth, Threni, Ecclesiastes* & *Esther*, qui in plerisque aliis Bibliis Hebraicis immediatè post quinque libros Mosis compinguntur.

XII. *Primò quæritur*: Ob quam causam hi quinque libri in multis Bibliis non inter Hagiographos, ad quos pertinent, sed immediatè post libros Mosis compinguntur?

Respondeo. Judæi singulis annis solent publicè in Synagogis quinque libros Mosis prælegere; & quia iidem singulis annis, certis quibusdam festis, etiam hos quinque nominatos libros, scil. Canticum, Ruth, Threnos, Ecclesiasten & Esther publicè ibidem prælegunt, ideo solent hos quinque libros in plerisque Bibliis immediatè libris Mosaicis adjungere.

XIII. *Secundò quæritur*: Quando Judæi prælegunt hos quinque libellos?

Respondeo 1. *Canticum Canticorum* clarâ voce prælegunt in festo Paschatis. Quare? Quia illi festo hæc materia læta quodammodo convenit. Liber Hebræo-Germanicus, *Minhagim* vocatus, docet pag. 27. Canticum propterea speciatim prælegi, quia in eo fit mentio liberationis Ægyptiacæ.

2. Historiam *Ruthæ* legunt in festo Pentecostes sive Hebdomadarum; quia in illo libro agitur de frugibus terræ, quarum primitias tum temporis offerre soliti fuerunt.

3. *Lamentationes Jeremiæ* legunt die nono mensis אָב *Julii*; quia statuunt hoc die Templum primum & secundum igne immisso periisse. Etiam asserunt hoc eodem die decretum Divinum contra Patres in deserto delitescentes editum esse, quod non ingressuri essent in Terram promissam. Propter hanc causam hoc die signa tristitiæ ostentant, nudis pedibus incedunt, humi sedent, tam molli lecto non cubant ac soliti sunt, & qui duobus pulvillis antea usus fuit, nunc unico contentus esse debet.

4. *Ecclesiasten* recitant mense Septembri, in festo Tabernaculorum; quia sicuti hoc festum est signum, quod Patres læti & contenti fuerint habitare in Tabernaculis, ita hic liber docet omnia esse vana, & unumquemque debere lætari, & contentum esse iis, quæ Deus largitur.

5. *Esthe-*

5. *Estheram* sonorâ voce prælegunt in festo *Purim*, quod celebratur die 14. & 15. *Februarii*; quia hoc tempore liberatio Judæorum accidit. Nam Haman voluit omnes Judæos, per totum Assueri regnum dispersos, è medio tollere. Hujus liberationis historia clarè enarratur in libro Estheræ. Hæc ergo lectio annua in causa est, quare hi quinque libri sæpè ab Hagiographis segregentur, & post libros Legales compingantur.

XIV. *Tertiò quæritur*: Quis fuit primus Auctor hujus triplicis divisionis Veteris T.?

Respondeo. Judæi Ezram Prophetam hujus triplicis divisionis constituunt primum auctorem & inventorem. Sed quia hoc absque ulla probatione Illi adscribitur, ideo eâdem facilitate rejicitur, quâ asseritur Nos illam quæstionem non determinamus: nam non putamus primum Auctorem hujus divisionis esse notum. Ut ut sit, hæc divisio secundùm sententiam Christianorum & Judæorum est admodum antiqua; & ad minimum temporibus Christi putatur fuisse usitata. Christiani, qui antiquitatem hujus divisionis probant, in medium proferunt verba Christi ex Euangelio Lucæ capite 24. commate 44. jam retrò sectione secundâ allegata. Per Psalmos enim existimant Christum intellexisse omnes Hagiographos: tum quia liber Psalmorum est primus liber Hagiographorum; tum etiam, quia est liber præcipuus & præstantissimus inter Hagiographos.

XV. *Quartò quæritur*: An hæc divisio est satis concinna?

Respondeo. Non est satis concinna & congrua. Nam 1. Libri *Josuæ*, *Judicum*, *Samuelis* & *Regum* merè historici vocantur Prophetici sive Prophetæ. 2. Quia liber Propheticus Danielis à Propheticis separatur, & Hagiographis annumeratur; cum Daniel expresse à Matthæo, cap. 24. vers. 15. Prophetæ nomine condecoretur, quando ait: *Cum ergo videritis abominationem desolationis dictam à Daniele Propheta*, *&c*. Deinde quod Daniel revera Prophetis sit annumerandus, patet ex ipsius libro, in quo & tempus adventus Messiæ & multæ aliæ prophetiæ clarissimè describuntur.

XVI. Ultima divisio Veteris T. quæ duabus antecedentibus multis parasangis est præferenda, à recentioribus *Latinis* Doctoribus in quatuor partes, scil. in *Legalem*, in *Historicam*, in *Poëticam* sive *Doctrinalem*, & in *Propheticam* digesta est.

Prima pars Legalis comprehendit quinque libros Mosis jam aliquoties citatos.

Secunda pars Historica includit novem historicos, qui ordine sequuntur; suntque *Josua*, *Judicum*, *Ruth*, libri *Samuelis*, libri *Regum*, libri *Chronicorum*, *Ezras*, *Nehemias* & *Esther*.

Tertia pars Poëtica sive *Doctrinalis* continet libros doctrinales, sapientiales vel poëticos; suntque numero quinque, scilicet *Job*, *Psalmi*, *Proverbia*, *Ecclesiastes* & *Canticum Canticorum*.

Ultima pars Prophetica comprehendit septendecim libros Propheticos, qui sunt *Jesaias*, *Jeremias*, *Threni*, *Ezechiel*, *Daniel*, & *duodecim Prophetæ minores*.

Hæc divisio cum materiâ Veteris T. apprimè convenit: ideoque multis rationibus ejus bonitatem probare, & verborum lenociniis eam sapidam cujusque palato reddere, supervacaneum existimo; præcipuè cum Biblia Latina, Biblia Belgica, & omnia cætera aliarum linguarum Occidentalium Biblia, scilicet quoad Vetus Testamentum, secundùm hanc quadruplicem divisionem sint disposita

XVII. Ut unico intuitu Græcorum, Hebræorum & Latinorum divisio conspici possit, placuit eam hîc juxta invicem exhibere.

Græcorum divisio trimembris.	*Judæorum divisio trimembris.*	*Latinorum divisio quadrimembris.*
1. Lex.	1. Lex.	1. Legales.
Genesis.	*Gen.*	*Gen.*
Exodus.	*Exod.*	*Exod.*
Leviticus.	*Levit.*	*Lev.*
Numeri.	*Num.*	*Num.*
Deuteronomium.	*Deut.*	*Deut.*
2. Prophetæ.	2. Prophetæ anter.	2. Historici.
Josua.	*Josua.*	*Josua.*
Judicum.	*Jud.*	*Jud.*
Ruth.	*Sam.*	*Ruth.*
Samuel.	*Reg.*	*Sam.*
Regum.	Prophetæ poster.	*Reg.*
Chronicorum.	*Jes.*	*Chron.*
Esdras.	*Jer.*	*Esdras.*
Esther.	*Ezech.*	*Nehem.*

Jesaias.

Jesaias.	12. *Prophetæ min.*	*Esther.*
Jeremias.	3. Hagiographa.	3. Doctrinales *sive*
Threni.	*Psalmi.*	Poëtici.
Ezechiel.	*Proverbia.*	*Job.*
Daniel.	*Job.*	*Psalmi.*
12. *Prophetæ minores.*	*Cantic.*	*Proverb.*
3. Psalmi.	*Ruth.*	*Eccles.*
Job.	*Threni.*	*Canticum.*
Psalmi.	*Eccles.*	4. Prophetici.
Proverbia.	*Esther.*	*Jes.*
Ecclesiastes.	*Dan.*	*Jer.*
Canticum	*Esdras.*	*Threni.*
	Nehemias.	*Ezech.*
	Chronica.	*Dan.*
		12. *Prophetæ minor.*

XVIII. Jam ex hac diversa librorum divisione non difficile erit respondere roganti: Quare libri Veteris Test. in Bibliis Hebraicis alio ordine disponantur, quàm in Bibliis Belgicis, in Latinis, & in aliis innumeris fere versionibus? Nam ejus diversitatis hæc est ratio: quia Judæi in imprimendis & disponendis Bibliis Hebraicis sequuntur triplicem divisionem, quâ Vetus Test. dividitur in תּוֹרָה, נְבִיאִים, & כְּתוּבִים, hoc est, in *Legem*, *Prophetas*, & *Hagiographa*; & secundùm hanc triplicem divisionem Biblia imprimunt, eorumque libros disponunt: Verum Latini, Belgæ, aliique Interpretes sequuntur hanc quadruplicem divisionem, quippe recentiorem, materiæque magis convenientem; & secundùm hanc quadruplicem Veteris T. divisionem libros etiam disponunt.

II. *De Appellationibus Librorum Veteris T.*

XIX. Quia in antecedentibus creberrimam Librorum Veteris Testamenti, Hebraicè & Latinè, feci mentionem, non abs re facturum esse arbitror, si hîc levi brachio describam, & enumerem fontes, unde appellationes Librorum Veteris T. desumantur. In universum sunt tres fontes, unde Libri Hebraici denominationem suam accipiunt.

1. Quidam libri Veteris T. denominantur vel à primâ voce libri, vel à primâ ejus maximè emphaticâ voce. Hinc ſex libri Hebraici (vel ſeptem, ſi משלי *Proverbia* includantur) tali titulo coronantur; ſcil. quinque libri Moſis & Threni Jeremiæ: ex gr. *Geneſis*, primus liber Moſis, vocatur בְּרֵאשִׁית *in principio*, quia ille liber ab hac voce incipit. Similiter *Threni Jeremiæ* nominantur אֵיכָה à prima voce libri, qui ſic incipit אֵיכָה יָשְׁבָה *Quomodo ſedet* &c.? Sed Deuteronomium vocatur בְּמִדְבַּר *in deſerto*, non à prima voce libri, ſed à quinta ejus voce, utpote maxime emphaticâ. Talis conſuetudo indendi nomina etiam eſt trita in lingua Latina & Belgica, non quidem in nominibus librorum, ſed in aliis appellationibus: verbi gratia, *Oratio Dominica* vocatur *Pater noſter* à primis vocibus, & *Duodecim Articuli fidei* brevitatis causâ titulo *Credo* aliquando inſigniuntur.

2. Nonnulli libri nomen acceperunt ab Auctore: ut *Jeſaias*, *Jeremias*, *Ezechiel*, *Hoſeas*, *Joël*, *Amos*, & plurimi alii, qui ſic denominantur, non quia prima vox ita ſonat, ſed quia illi horum librorum ſunt Auctores.

3. Nonnullis libris nomen inditum eſt à materiâ, de quâ in illis libris agitur: ex. gr. Liber Judicum vocatur שׁוֹפְטִים *Judices*; non quia Judices ſunt Auctores illius libri, ſed quia in illo libro agitur de judicibus. Ob eandem cauſam libri *Eſtheræ*, *Ruthæ*, *Regum* talibus titulis gaudent; quia hiſtoria illarum perſonarum in illis libris tractatur.

XX. Unde, obſecro, deſumuntur appellationes librorum V. T. in Bibliis Latinis, Belgicis, aliisque?

Reſp. Tantum vel ab Auctoribus ſive Scriptoribus, vel à materia, de qua in illis libris agitur.

DISSERTATIO TERTIA, DE

Diviſione Verſuum & Capitum Veteris T.

§. 1. *Tres ſpecialiores diviſiones ſequuntur deſcribendæ.*
2. *Græcorum & veterum Latinorum diſtinctio verſuum V. T. eſt obſoleta.*
3.4. *Quæritur: An diſtinctio verſuum V. T. ſit authentica? Eliæ & Kabbaliſtarum ſententia proponitur & rejicitur.*
5. *Authentia diſtinctionis verſuum quatuor rationibus confirmatur.*
6. *Concluſio.*

7. *Maſo*

7. Masoretharum studium circa versus.
8. Judæi quatuor penultimos versus in Bibliis Hebraicis repetunt scribendo, legendo & imprimendo. Rationes adduntur.
9. Distinctio capitum V. T. demum ante quingentos annos est inventa.
10. Psalterium in Psalmos est distinctum ab ipsis auctoribus.
11. Auctor distinctionis capitum V. T. est ignotus.
12. Judæi distinctionem capitum approbant & usurpant.
13. In Bibliis Junii & Tremellii subinde est gemina distinctio ejusdem capitis. Ratio ejus diversitatis additur.
14. In omnibus Bibliis Hebraicis non observatur eadem distinctio capitum.

I. *De divisione Versuum Veteris Test.*

SECTIO I.

Eragravimus superiori dissertatione tres generaliores divisiones Veteris Testamenti; subsequuntur jam tres specialiores, quarum duæ priores toti Veteri Testamento, singulisque ejus libris conveniunt, ultima verò soli Mosis Pentateucho. Duas priores hâc dissertatione, & ultimam dissertatione sequenti perambulabimus.

II. Prima divisio in partes numerosissimas, conveniens toti Veteri Testamento singulisque ejus libris, est illa, quâ Vetus Test. dividitur in Versus. Hebraicè versus Biblicus vocatur פָּסוּק, à פָּסַק *cessare, finem habere*. Versus enim est sententiæ absolutio & finis.

Hæc divisio versuum apud omnes non fuit eadem. Alia enim fuit partitio versuum apud Græcos & Latinos veteres; alia verò apud hodiernos Judæos. Græci & veteres Latini distinxerunt versus pari dictionum numero, conscribentes in quolibet ferè versu sex dictiones partim monosyllabas, partim polysyllabas. Vide Biblioth. Sixti Sen. pag. 189. qui ex Augustino talem versuum divisionem probat. Hæc versuum distinctio, Augustino nota, in desuetudinem abiit.

III. Verum antiqui & hodierni Judæi, ac recentiores Latini in distinguendis versibus neque numerum dictionum attenderunt, neque cola aut commata orationis observarunt; sed veterem consuetudinem, Majorum auctoritate & Rabbinorum traditione suffultam, sequuti sunt. Multi ex Judæis nullam aliam hodiernæ distributionis versuum rationem proferunt, quàm illam, quod statuant Esdram Prophetam & Viros Synagogæ magnæ, Divino Spiritu afflatos, Vetus T. hoc pacto divisisse.

IV. De

IV. De hodierna diviſione verſuum *quæritur*. An diviſio verſuum Veteris T. facta per accentum Silluk, vel per duo craſſiora puncta, Soph-paſuk appellata, ſit authentica, id eſt, An ab ipſis Auctoribus librorum ſit profecta?

Reſpondeo 1. Judæus Elias Levita, natione Germanus, qui ſuperiori ſæculo vixit, & multorum librorum editione clarus fuit, aſſerit in *Præfatione tertia libri Maſoreth*, ex ſententia multorum Rabbinorum, totam Legem fuiſſe olim quaſi unicum verſum, ſive unam ſententiam abſque ulla verſuum diſtinctione. Addit præterea hanc diviſionem verſuum quadringentis ac triginta & ſex annis poſt ultimum ſanctæ Urbis excidium à Maſorethis Tyberienſibus eſſe inventam. Sic enim ibidem fatur. אֱמֶת הוּא שֶׁאֵין בּוֹ סָפֵק שֶׁזֹּאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם
מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה סֵפֶר פָּשׁוּט בְּלִי נִקּוּד וּבְלִי טְעָמִים וּבְלִי סִימָנֵי סוֹפֵי
פְּסוּקִים כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים הַיּוֹם וּלְפִי דַעַת בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה כָּל־הַתּוֹרָה הִיא
כְּפָסוּק אֶחָד וְיֵשׁ אוֹמְרִים תֵּיבָה אַחַת׃ *Verum eſt, nec in eo dubium ullum, iſtam Legem quam propoſuit Moſes filiis Iſraëlis, fuiße librum ſimplicem, abſque punctatione & accentibus, etiam abſque ſignis finis verſuum, prout hodie videmus. Imo, juxta ſententiam Kabbaliſtarum, fuit tota Lex ut verſus unus, aut ut quidam dicunt, ut dictio una.* Imo juxta Kabbaliſtarum ſententiam fuit totus Pentateuchus ut unica dictio, abſque ulla diſtinctione capitum, verſiculorum vel dictionum.

Verum haud caſſa nuce dignum eſt hujus audaculi Judæi, & aliorum, fæces illius ſorbentium, effatum. Parum quidem refert, etiamſi negemus diſtinctionem verſuum eſſe à Moſe, modò ſtatuamus eam eſſe ab Ezra, & à Viris Synagogæ magnæ, & non à Maſorethis Tyberienſibus, qui demum poſt quintum ſeculum à nativitate Chriſti vixerunt. Indubitatum quidem eſt, quod exemplaria Moſis & Eſtheræ, in omnibus Judæorum Synagogis aſſervari ſolita, ſint abſque ulla diſtinctione verſuum: attamen inde nullâ bonâ conſequentiâ probatur, vel Moſis & Eſtheræ prima exemplaria ita fuiſſe conſcripta, vel in iiſdem libris diviſionem verſuum demum inventam eſſe à Maſorethis Tyberienſibus. Præterea delirium Kabbaliſtarum eſt, ſtatuere Moſis Legem fuiſſe ſcriptam inſtar unius dictionis; & quemadmodum hoc abſque ulla probatione affirmatur, ita etiam à nobis idem rejicitur.

Reſpondeo 2. Nos, moti nonnullis valde probabilibus argumentis, putamus diſtinctionem verſuum Veteris T. eſſe additam vel ab ipſis

Aucto-

Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Eſdra Propheta & à Viris Synagogæ magnæ, non verò à Maſorethis Tyberienſibus.

V. Hæc ſententia hiſce ſequentibus rationibus probatur; quarum *prima* eſt deſumpta ab auctoritatibus Judæorum. Opponimus enim huic Apellæ Eliæ & omnibus Kabbaliſtis chorum & nubem Rabbinorum, multis paſſibus ab his diſſentientium, & aſſerentium diſtinctionem Veteris Teſt. in verſiculos eſſe ultimæ antiquitatis, id eſt, vel ab ipſis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Eſdra Propheta inſtitutam, qui ſexto fere ſeculo ante nativitatem Chriſti vixit. Nam vix unus invenitur Judæus, qui ſtatuit diſtinctionem verſuum eſſe inventam à Maſorethis Tyberienſibus, præterquam ille Judæus Elias: ſed omnes unanimi conſenſu eam diſtinctionem adſcribunt Moſi & cæteris Scriptoribus Veteris T. vel ad minimum Prophetæ Eſræ & Viris Synagogæ magnæ. Imo, ipſo Elia teſte, Talmudiſtæ ipſi Moſi adſcribunt diſtinctionem verſuum in Pentateucho: ſcil. in Tractatu Megilla Cap. 3. fol. 22. כָּל־פְּסוּקָא דְּלָא פַּסְקֵיהּ מֹשֶׁה אֲנַן לָא פָּסְקִינַן לֵיהּ *Quemcunque verſum non diſtinxit Moſes, nos etiam non diſtinguimus eum.* *Secunda* ratio, confirmans quod diſtinctio verſuum non demum ſit inventa à Maſorethis Tyberienſibus, uti vult Elias, deſumitur ex Hieronymo, qui circa quartum ſeculum à nato Chriſto vixit. Ille enim in Præfatione Chronicorum & Jeſaiæ mentionem facit diſtinctionis verſuum; & de Prophetis, quia verſibus erant diſtincti, & deſcripti, præmonet, ne propterea aliquis putaret Prophetas metro ligari. Etiam idem Hieronymus alibi aſſerit, quod ad utilitatem legentium eaſdem commatum inciſiones, quas in Textu Hebræo invenerat, in tranſlatione ſua Latina ſervaverit. Ex hac mentione verſuum, apud Hieronymum facta, utpote qui vixit diu ante tempora Maſoretharum Tyberienſium, clariſſimè colligimus diſtinctiones verſuum non eſſe à Maſorethis Tyberienſibus.

Tertia ratio deducit ad abſurdum. Si enim diſtinctiones verſuum non eſſent ab ipſis Auctoribus librorum, vel ab Ezra Propheta, ſed ab hominibus errori obnoxiis: ergo etiam multæ vocales eſſent immutatæ ab iiſdem hominibus. Sed falſum eſt conſequens. Ratio conſequentiæ hæc eſt: quia accentus *Silluk*, faciens finem verſuum, mutat multas breves vocales in longas; ut *Patach* & *Sægol* in *Kametz*, *Scheva* in *Sægol*, & ſic deinceps: ex. gr. *Pſal.* 1. 1. occurrit verbum יָשָׁב cum Kametz pro יָשַׁב cum Patach propter accentum *Silluk*.

Sic *Psal.* 5. 8. in בִּירָאֶתֶךָ Sægol scribitur pro *Scheva* propter accentum Silluk. Hanc vocalium mutationem satis intelligunt, qui extremis labiis hanc linguam degustarunt. Si ergo accentus *Silluk*, distinguentes versus, non fuissent additi ab ipsis Auctoribus librorum: ergo etiam vocales breves, loco hodiernarum vocalium longarum, essent ab ipsis Auctoribus adscriptæ: & per consequens vocales antiquæ breves essent mutatæ à Masorethis illis Tyberiensibus in vocales longas; quod nemo facilè concedet, qui authentiam vocalium defendit.

Quarta ratio ex Talmude desumitur. Distinctio versuum non est à Masorethis Tyberiensibus: quia in Talmude creberrima fit mentio versuum Veteris T. imo, quod magis est, etiam in Misna. Sic enim legitur in Megilla cap. 1. fol. 3. וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא: —— וְשׂוֹם שֶׂכֶל אֵלּוּ הַפְּסוּקִים: *Et legerunt in libro illo, in Lege Dei explanatè, & apposuerunt intellectum, & intellexerunt lectionem. —— Et apposuerunt intellectum; isti fuerunt versus.*

R. Jehuda, qui anno Christi circiter 150. Legem Oralem Judæorum in unum Volumen, quod jam Misna vocatur, collegit, in Megilla Cap. 3. ita inquit: הַקּוֹרֵא בְּתוֹרָה לֹא יִפְחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים לֹא יִקְרָא לַמְּתוּרְגְּמָן יוֹתֵר מִפָּסוּק אֶחָד וּבְנָבִיא שְׁלֹשָׁה: *Qui legit in Lege* (scil. publicè in Synagoga) *non leget minus quam tres versus: non leget interpreti Chaldæo magis quam versum unum, & in Prophetis tres.* Vide ea loca pluribus explicata in Tyberiade Buxt. Cap. 8.

Illi qui numerarunt omnes versus in Lege, & medium versum in Psalmis vocantur à Talmudistis רִאשׁוֹנִים *Priores, Prisci.* Vide talem locum satis prolixum ex Talmudis Tractatu Kidduschim cap. 1. fol. 30. allegatum à Buxtorfio in Tyber. cap. citato. Ex his exemplis meridiana luce clarius evincitur distinctionem versuum Masorethis Tyberiensibus, qui demum circa sextum seculum à nato Christo vixerunt, esse antiquiorem.

VI. Ex his omnibus clarè probamus distinctionem versuum in Veteri T. non esse inventam à Masorethis Tyberiensibus, qui demum post quingentesimum annum Christi vixerunt; sed potius ab ipsis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Esdra Propheta. Largâ quidem manu concedimus multa antiquissima Bibliorum Hebraicorum exemplaria, quæ distinctionibus versiculorum destituta erant, fuisse olim conscripta, vel in lucem edita: attamen inde non sequitur, quod

quod à primâ suâ origine Vetus T. in versus non fuerit distinctum. Alioquin eodem jure liceret argumentari : multa antiqua exemplaria punctis vocalium & accentuum carentia in bibliothecis fuerunt asservata ; ergo Biblia tali modo ab Auctoribus fuerunt composita, & posteritati relicta. Sed illa consequentia nullo modo procedit. Nonnulla Biblia, in principio superioris seculi à Bombergo edita, destituuntur quidem in margine literis numeralibus, quibus jam versus solent numerari ; attamen ubique in ipso Textu adduntur accentus Silluk, & post Silluk etiam Soph-pasuk, distinguentes versus. Plantinus etiam in multis Bibliis non distinxit singulos versus, sed tantum literis numeralibus quintum quemlibet versum in margine annotavit : nihilominus omnes cæteri versus fuerunt eodem modo distincti, uti in Bibliis Bombergianis.

VII. Verum quidem est, quòd Masorethæ antiquiores & fortasse etiam recentiores Tyberienses operam suam impenderint circa versus, non quidem eosdem distinguendo, sed numerando ; *Primò* per singulos libros Biblicos ; *Secundò* in Pentateucho Mosis juxta singulas ejus sectiones majores, quæ tribus majusculis פפפ vel ססס indicantur ; *Tertiò* rimati sunt, eheu ! quam indefesso labore, & curiosa curiositate, in singulis versibus, quoties talis vel talis litera Alphabeti occurreret ; *Denique* etiam singulorum librorum medium versum annotarunt. Singulorum dabo unum atque alterum exemplum.

Primus liber Mosis בְּרֵאשִׁית *Genesis*, secundùm Criticam Masoretharum, comprehendit versus א"ך ל"ד 1534. שְׁמוֹת *Exodus* continet versus אר"ט 1209. וַיִּקְרָא *Leviticus* continet versus נ"טף 859. & sic deinceps, prout in calce illorum librorum videre est.

Deinde prima sectio בראשית includit versus קמ"ו 146. secunda sectio נח habet versus קנ"ג 153. ; qui numerus versuum post singulas sectiones in Bibliis Majoribus Buxtorfii annotatur.

Præterea à Masorethis numerantur viginti sex versus, in quorum singulis omnes literæ Alphabethi extant ; & inter hos occurrit unicus versus, qui præter omnes Alphabeti literas simplices, etiam quinque finales habet : ut *Zephaniæ* cap. 3. v. 8. qui sic sonat ; לָכֵן חַכּוּ־לִי נְאֻם־יְהוָה לְיוֹם קוּמִי לְעַד כִּי מִשְׁפָּטִי לֶאֱסֹף גּוֹיִם לְקָבְצִי מַמְלָכוֹת לִשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם זַעְמִי כֹּל חֲרוֹן אַפִּי כִּי בְּאֵשׁ קִנְאָתִי תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ׃ Ad hæc : Duo versus sunt in Lege, qui incipiunt à Litera ס *Samech*. Tres versus sunt, quorum singuli habent octoginta literas, &c.

Denique medius versus singulorum librorum fuit annotatus: ex. gr. *Gen.* 27. 40. invenitur medius versus Geneseos. Psalmorum medius versus est *Psal.* 78. 36. & sic deinceps. Qui cupit plura, adeat Buxtorfii opus Masorethicum. Ex his videmus, Masorethas variis modis circa versus versatos fuisse.

VIII. Præterea Masorethæ docuerunt penultimos versus in quatuor libris, scil. in *Jesaia*, in *Malachia*, in *Threnis* & in *Ecclesiaste* esse repetendos, atque sine vocalibus esse imprimendos.

Quæritur: Quare Hebræi in Bibliis hodiernis Hebraicis solent absque punctis repetere & imprimere quatuor illos penultimos versus?

Respondeo. Ob duas causas, quarum *prior* hæc est. Judæi solent hos versus & scribendo & legendo repetere boni ominis & consolationis causâ. Quatuor enim ultimi versus illorum librorum exeunt vel in minas tristes & horribiles, vel in pœnas, quibus Deus punivit populum suum; verum penultimi versus illorum librorum enarrant bonum populi, vel benedictionem aliquam, quæ tristes lectores refocillat. Causa ergo prima repetitionis hæc est: ne lectores, lectis his maledictionibus ac horribilibus vaticiniis, quæ versibus ultimis comprehenduntur, tristes discederent; sed è contra ut refocillati lætioribus benedictionibus, quæ versibus penultimis continentur, læti & hilares abirent. Ex. gr. Ultimus versus in Threnis Jeremiæ sic sonat: *Nam an omnino sperneres nos, effervesceres contra nos admodum*? Hic versus non narrat læta; ideo repetunt versum penultimum sic sonantem: *Restitue nos Jehova, ut revertamur, renova dies nostros.*

Posterior causa, ob quam, ex nonnullorum sententia, hi versus legendo & scribendo repetuntur, est desumpta à dignitate & præstantia istorum penultimorum versuum; quasi Hebræi hac repetitione voluerint indicare eos versus à lectoribus assiduè & perpetuo esse ruminandos & repetendos.

Hi quatuor libri, in quibus penultimus versus repetitur, denotantur quatuor literis י״תקק, quæ in fine Ecclesiastis videri possunt. *Jod* significat *Jesaiam*; ת denotat תְּרֵי עֲשַׂר *Duodecim*, scil. Prophetas minores, id est, in fine duodecim Prophetarum minorum, sive in Malachia penultimus versus repetitur; ק prius denotat קִינוֹת *Lamentationes Jeremiæ*; ק alterum significat קֹהֶלֶת *Ecclesiasten*. Judæi in his quatuor libris penultimos versus de novo abscribunt & imprimunt; & quidem sine punctis, ut denotetur illos quatuor versus

non

non esse additos ab ipsis Prophetis & Auctoribus librorum, sed à curiosulis & nugivendulis quibusdam Scribis.

II. *De Distinctione Capitum V.T.*

XI. Altera divisio toti Veteri T. conveniens, sed in partes pauciores, quàm prima, est, qua Vetus T. dividitur in פְּרָקִים *capita*.

De distinctione Capitum Veteris T. *primò* quæritur: An Auctores librorum etiam sint Auctores distinctionis Capitum?

Respondeo. Divisio Capitum jam usitata nec ab ipsis Auctoribus est, nec ab Ezra Propheta. Totus Pentateuchus à prima sua origine tantummodo in Versus fuit distinctus. Ipse Moses, qui auctor est Pentateuchi, non distinxit Pentateuchum in quinque libros, in quos jam divisus est, nec in Capita. Reliqui Prophetæ & sancti Scriptores etiam non addiderunt distinctionem Capitum in singulis libris jam usitatam. Divisio Capitum hodierna valde antiqua non est: nam ante quingentos præter propter annos, si fides Sixto Senensi habenda est, nullus liber Veteris T. vel Hebraicus vel Græcus distinctionem Capitum continuit. Sic enim fatur Sixtus Senensis Biblioth. pag. 188. *Sed quod ad divisionem attinet, sciendum est, hanc arithmeticam capitum distinctionem, quam nunc in Bibliis habemus, recentem esse: nam ante quingentos annos nullus sive apud Hebræos, sive apud Græcos invenitur divinæ Scripturæ locus numeratim citatus.* Vetustissimi enim Patres dividebant S. Scripturam, eamque citabant non Capitum enumeratione, sed allegationibus particularium historiarum: Ex. gr. *Augustinus* alicubi asserit se commentatum esse à principio Geneseos usque ad expulsionem primorum Parentum ex paradiso: pro quo nunc dicimus, in tria priora capita Geneseos. Similiter *Gregorius* ait se exposuisse historiam à principio libri Samuelis usque ad Davidis Regis unctionem: pro quo nunc dicimus, in quindecim anteriora capita primi libri Samuelis.

X. Contra hęc nonnemo *objicere* posset, quod liber Psalmorum tempore Christi fuerit divisus in Psalmos: quia dicitur Actor. 13. 33. *Sicut scriptum est Psalmo secundo, tu filius meus es, hodie te genui.* Ergo distributio capitum non demum ante quingentos annos, sed modò circa tempora Christi inventa esse videtur.

Respondeo. 1. Liber Psalmorum propriè non est divisus in Capita, sed in diversos Psalmos.

2. Si quis divisionem Psalmorum velit Capita Psalterii denominare, tum dicendum erit, Psalmos à communi regula esse excipiendos. Sed nemo ulla probabilitatis specie Psalmos vocare potest Capita. Distinctio ergo Psalmorum est perantiqua, sed non distinctio Capitum. In textu Thalmudis creberrima quidem fit mentio distinctionis Psalmorum, sed non hodiernæ divisionis Capitum.

XI. *Secundò* quæritur. Cùm certum sit ipsos Auctores librorum non esse primos inventores distinctionis Capitum; Quis igitur fuit primus inventor & auctor illius distinctionis?

Respondeo. Auctor primus est ignotus. Sunt tamen nonnulli qui hoc memoriæ subsidium adscribunt cuidam Stephano Langton; alii tribuunt Hugoni Cardinali; alii non determinant, sed tanquam incertum prætereunt. Vide Thes. Hottingeri pag. 221.

XII. *Tertiò* quæritur. An Judæi distinctionem Capitum in Veteri T. à Christianis inventam, & ab iisdem fere ubique receptam approbant, & de meliori nota commendant?

Respondeo. Judæi hodiernam divisionem capitum magni æstimant, approbant, & in Bibliorum ac Thalmudis exemplaribus, quæ ipsimet imprimere solent, atque in Concordantiis retinent. Elias Levita in Præfatione libri Habbachur hoc inventum Christianis adscribit, seque in citatione locorum Scripturæ secuturum pollicetur. Ejus verba translata sic sonant. *Annotabo etiam numerum Capitis, in quo sententia illa continetur: idque juxta ordinem Perakim, quos Nazareni* (Christiani) *in omnibus Bibliis observant, vocantque eos linguâ suâ Capitula. Necessum enim duxi, maximaque mihi videtur commoditas, ut certo scire queas in quo libro & capite textus allegatus reperiatur. Sæpe evenit, ut aliquis sciat, in quonam libro ex Bibliis habeatur textus citatus, interim per totum diem vel biduum fatigat se ut inveniat locum ubi allegata sententia legitur. -- Divisiones Capitum, quas Christiani invenerunt, receptæ sunt à Judæis.* Vide totum locum Hebraicè & Latinè allegatum à Clarissimo D. Terentio in Præfatione libro Coheleth præmissâ.

Rabbini, circa undecimum seculum viventes, & commentaria in Biblia scribentes, quia distinctio Capitum tum temporis nondum erat usitata, aut recepta ab illis, loca S. Scripturæ allegarunt sine ulla additione Versus, Capitis, & utplurimum etiam sine additione Libri. Sed postquam Capitum distinctio ab illis recepta est, solent fere in citatione locorum addere Librum & Caput; quod in investigandis

locis

locis S. Scripturæ egregiam lucem præbet, & magnam difficultatem tollit.

XIII. *Quartò* quæritur. Quare in Bibliis Junii & Tremellii subinde alia est distinctio Capitum, quàm quæ usitata est in Bibliis Hebraicis?

Respondeo. Cum distinctio Capitum sit inventa ab hominibus, qui non semper æque attenti fuerunt ad objectum dividendum, sed sæpissimè dividenda conjunxerunt, & conjungenda diviserunt; ideo Junius & Tremellius, in hâc palæstra doctissimi, videntes quibusdam in locis divisionem minus commodè esse institutam, leviter eandem immutarunt; retinentes tamen, ad confusionem omnem vitandam, distinctiones Capitum, quæ jam per aliquot secula in Veteri Testamento fuerant usitatæ; & addentes suas proprias divisiones, quæ convenientiores videbantur. Propter hanc causam plurimis in locis idem initium Capitum bis repetitur; unum quod inventum est ante quingentos præter propter annos; alterum verò, quod superiori demum sæculo à Junio & Tremellio est excogitatum. Exempla nonnulla videri poterunt in *Jesaia*, Capp. 4. 18. 27. 43. & innumeris fere aliis in locis.

XIV. In omnibus Bibliis Hebraicis etiam non semper eadem distinctio Capitum observatur; aliquando versus capitis præcedentis in quibusdam Codicibus, constituitur in aliis Codicibus primus versus capitis sequentis; uti videre est in Genesi cap. 8. vers. 22. qui versus in nonnullis Codicibus est versus primus capitis noni. Sed illa diversitas capitum, quæ ex collatione diversorum Codicum Hebraicorum colligitur, originem sumpsit vel ex incuria & oscitantia Typographorum; vel quia unus Typographus sequitur tale exemplar impressum aut manuscriptum; alius vero sequitur aliud exemplar, quod putat esse antiquius & majoris auctoritatis. Ex. gr. Josephus Athias in novissima Bibliorum editione anni 1667. fortè duo vel tria capita aliter diviserat, quàm vulgo capita dividi solent. Cum eum rogarem, quare hoc fecisset? Respondebat se sequutum esse egregium & antiquum suum exemplar MS. in quo hanc varietatem observaverat. Vide talem diversitatem 1. Reg. capite 4. quod in communibus Codicibus continet versus circiter 34. cum in hac editione tantum contineat versus viginti. Ob hanc causam in Bibliis Belgicis, Latinis, aliisque subinde est alia distinctio Capitum, quam quæ usitata est in Bibliis Hebraicis.

DIS-

DISSERTATIO QUARTA, DE Sectionibus Minoribus, Majoribus & Maximis Pentateuchi.

§. 1. 2. 3. 4. *Explicatur significatio literarum* ס *&* פ.

5. *Auctor earum ignoratur.*

6. *Divisio Decalogi Judaica confirmatur.*

7. *Usus earum literarum apud Christianos est nullus. Usus earum antiquus demonstratur.*

8. *Earum numerus recensetur.*

9. *Ratio datur quare adhuc re:ineantur in Bibliis.*

10. *Possent omitti.*

11. *Significatio & numerus literarum* פפפ *aut* ססס *passim in Pentateucho occurrentium proponuntur.*

12. *Ultima Sectio Geneseos non distinguitur tribus literis.*

13. *Nomina Sectionum Legalium unde desumantur, & ubi habeantur in Bibliis docetur.*

14. *Schema* 54. *Sectionum Legalium.*

15. *Hodierna nomina quinque librorum Pentateuchi videntur olim tantum fuisse tituli Sectionum.*

16. *Usus divisionis Pentateuchi in* 54. *Sectiones demonstratur. Objectio solvitur. Annus intercalaris Judæorum describitur.*

17. *Docetur quomodo Judæi annis vulgaribus Sectiones* 54. *perlegant.*

18. 19. *Pentateuchus ab initio legitur* 23. *Sept. Ratio additur.*

20. *Absoluta ultima Sectione statim inchoant primam. Ratio ejus rei allegatur.*

21. *Auctor divisionis Pentateuchi in* 54. *Sectiones ferè est ignotus. Divisio hæc est perantiqua.*

22. *Lectio Prophetarum publica fuit olim & jam usitata. Origo ejusdem.*

23. 24. 25. *Sectiones* Prophetic*æ explicantur.*

26. *Ratio hodierni usus Sectionum propheticarum allegatur.*

27. *Convenientia earum cum Textibus Dominicalibus.*

28. *De festo lætitiæ legis.*

29. 30. *Illustratio verborum Pharisæi* Luc. 18. 12.

I. *De Sectionibus minoribus & majoribus.*

SECTIO I.

Equitur ultima divisio specialis, conveniens soli Mosis Pentateucho, quâ dividitur in varias sectiones, quæ unicâ literâ פ, vel unicâ literâ ס, sive ternis literis פפפ, aut ternis literis ססס, passim in Pentateucho occurrentibus, indicantur.

II. Li-

II. Litera ס est prima litera vocis סְתוּמָה *clausa*, vel סְמוּכָה *conjuncta*; litera verò פ est prima litera vocis פְּתוּחָה *aperta*: id est, ס significat sectionem *clausam*, vel *conjunctam*; פ verò denotat sectionem *apertam*.

III. *Sectio clausa* vel *conjuncta*, quæ literâ ס denotatur, sic denominatur: quia illud spatiolum, in cujus medio est ס, utrinque eâdem lineâ clauditur. *Sectio aperta* sic vocatur, quia ab initio lineæ incipit. Ubi in libris manuscriptis solet esse litera ס, ibi relinqui debet spatium trium circiter literarum in medio lineæ vacuum: sed ubi scribi solet litera פ, ibi spatium plus minus novem literarum relinquendum est vacuum. Verum hæc differentia in hodiernis Bibliis impressis non accuratè observatur: sed in libris Legis manuscriptis, ex quibus in Synagogis lectiones Sabbathinas coram plebe prælegunt, accuratior harum literarum ratio haberi solet: nihilominus in Bibliis impressis spatiolum qualecunque adhuc vacuum relinquitur.

IV. Omnes Auctores non conveniunt circa has duas solitarias literas ס & פ, scil. quantum significationem earundum attinet. Hæc tria de literis his antecedentibus affirmari possunt.

1. Litera ס denotat sectionem *minimam*; & eatenus statuitur prima litera vocis סְמוּכָה *conjuncta*. Hæc vox denotat sequentia cum superioribus esse conjuncta; & etiamsi verba, hanc literam ס sequentia, videantur esse initium novæ sententiæ, nihilominus consequentia cohærent superioribus. Litera פ significat sectionem *majorem*. Ternæ literæ פפפ vel ססס, de quibus statim agemus, denotant sectionem omnium *maximam*.

2. Voces, quæ post ס sectionem *clausam* vel *conjunctam* sequuntur, incipiunt in Bibliis manuscriptis à medio lineæ, non verò ab initio: sed verba sequentia literam פ, hoc est, sectionem *apertam*, à principio lineæ scribuntur & imprimuntur.

3. Litera ס relinquit in Bibliis manuscriptis spatium trium literarum vacuum; litera פ spatium novem literarum; sed tres literæ פפפ vel ססס relinquunt spatium trium regularum vacuum.

V. *Primò quæritur*. Quis est primus auctor harum duarum literarum ס & פ, passim in lege Mosis occurrentium, sectionem minimam & majorem denotantium?

Respondeo. Nonnulli Judæorum referunt inventionem harum duarum literarum ad Mosen, vel ad Ezram Prophetam; verum absque

ulla ratione vel fundamento. Sed verosimilius est eas literas esse additas à curiosis quibusdam Judæorum Scribis, qui curiosè Legem exscribere voluerunt. Vix ullus invenitur ex hodiernis Judæis, & nullus, quem novi, ex hodiernis Christianis, qui has literas ס & פ ipsi Mosi adscribunt.

VI. Ergo frustra nonnulli ex his literis conantur probare aliam divisionem Decalogi, quam quæ usitata est apud Judæos; scil. per quam decimum præceptum in duo dividitur; ducti hoc argumento: quia Deuteronomii capite 5. post illa verba: *Non concupisces uxorem proximi tui*, in Bibliis Hebraicis est litera ס. Nam illa objectio variis modis potest solvi.

Primò. Illæ literæ non sunt à sacris Scriptoribus additæ: & per consequens non habent auctoritatem Divinam.

Secundò. Exodi 20. in plerisque Bibliis Hebraicis, post illa verba: *Non concupisces domum proximi tui*, non est litera ס vel פ: ergo est unum præceptum; si nempe hæ literæ distinguerent præcepta. Nam recta divisio Decalogi est sumenda ex Exodo, & non est Deuteronomio.

Tertiò. Judaica divisio Decalogi, conveniens cum Reformatorum divisione, confirmatur ex antiqua paraphrasi, quæ vulgò Jonathani adscribitur. In illa enim paraphrasi semper singulis præceptis præmittitur præfatio aliqua, & post illam præfationem sequitur ipsum præceptum. Vide talem Decalogum cum illis præfationibus in Grammatica Chaldaica & Syriaca Buxtorfii circa finem. Hinc luce meridiana clarius illucescit, divisionem decalogi, inter Reformatos & Judæos usitatam, esse mille annis antiquiorem.

VII. *Secundò quæritur*. An hæ duæ literæ ס & פ, passim in Pentateucho occurrentes, habent aliquem usum?

Respondeo 1. Illæ literæ ס & פ apud Christianos nullum habent usum: ideoque possent illæso Pentateucho omnes omitti. Propterea etiam Munsterus, multique alii in editionibus Bibliorum Hebraicorum literas ס & פ, tanquam Judæorum figmenta, omiserunt & extruserunt.

Quæritur. Quare Judæi olim addiderunt Pentateucho has literas ס & פ? *Resp*. Pentateuchus olim destituebatur distinctione capitum; ideo Judæi, volentes illum aliquo modo distinguere, excogitarunt talem Sectionum divisionem per ס & per פ. Sed multi nasutiores

Judæi

Judæi in quibusdam Codicibus easdem literas omiserunt : quia crediderunt earundem primam orginem natam esse ex superstitione Scribarum exscribentium Legem Mosaicam. Imo, quod mirandum est, Judæi in hodiernis MSS. Pentateuchis nullas literas ס aut פ, sive simplices sive etiam ternas exprimunt; observant tamen spatia & spatiola.

Respondeo 2. Præterea magna est in veteribus Bibliorum Codicibus harum literarum varietas & discrepantia. Nonnulli libri pluribus literis ס & פ distinguuntur, alii verò multo paucioribus.

VIII. Hinc *Quæritur*. Quot præcisè secundùm sententiam Judæorum requiruntur literæ פ & ס solitariæ & simplices in Pentateucho?

Respondeo. Sectiones majores, per פ denotari solitæ, sunt in toto Pentateucho 290. scil. in *Genesi* 43. In *Exodo* 69. In *Levitico* 52. In *Numerorum* libro 92. & in *Deuteronomio* 34. Sed Sectiones minimæ, quæ per ס denotantur, sunt 379. scil. in *Genesi* 48. In *Exodo* 95. In *Levitico* 46. In *Numeror*. 66. & in *Deuteronomio* 124. Hic numerus sectionum in fine eorum librorum sæpè exprimitur.

IX. Adhuc *Quæritur*. Quare illæ literæ ס & פ nullum usum habentes inter Christianos, & fere etiam inter Judæos, adhuc in multis Bibliis impressis retinentur?

Respondeo. Judæi, imprimentes utplurimum Biblia Hebraica, propter venerandam antiquitatem eas literas retinent & exprimunt.

X. Ex his antecedentibus concludimus has literas ס & פ non esse à Mose; & per consequens, nullum usum habentes, ut supervacaneas ex Bibliis hodiernis Hebraicis posse extrudi.

II. *De Sectionibus maximis Pentateuchi.*

XI. Jam sequuntur Sectiones maximæ Pentateuchi enumerandæ, quæ vulgò in Bibliis Hebraicis impressis per ternas literas פפפ, vel nonnunquam etiam per totidem literas ססס denotantur; scil. quando incidunt in eum locum, ubi est sectio clausa, per ס denotari solita.

1. Ternæ literæ פפפ sunt primæ literæ vocis פָּרָשָׁה *Divisio, Sectio Legis*. Hæc vox integra, in multis Bibliis majoribus, loco trium פפפ, sæpe describitur.

2. Ternæ literæ ססס sunt primæ literæ vocis סֵדֶר *Ordinatio*. Hæ ternæ literæ פפפ & ססס eundem usum in Lege habent. Nam sectio

 illa

illa maxima legalis aliquando פָּרָשָׁה, nonnunquam etiam סֵדֶר vocatur,

3. In Pentateucho ſunt quinquaginta quatuor tales maximæ Sectiones, quæ ternis literis פפפ, vel totidem ססס communiter diſtinguuntur. In *Geneſi* ſunt duodecim Sectiones majores; in *Exodo* undecim; in *Levitico* decem; in libro *Numerorum* decem; & in *Deuteronomio* undecim, quæ ſimul collectæ faciunt quinquaginta quatuor.

XII. *Quæritur*. Cum omnes ſectiones Pentateuchi ternis literis majuſculis פפפ vel ססס diſtinguantur: Quare ultima ſectio Geneſios, (quæ capite 47. verſu 28. his verbis incipit ויחי יעקב *& vixit Jakob*,) tantum unicâ minuſculâ literâ ס, vel in aliis Bibliis tantum per ſpatium vacuum ſine ulla litera ס deſignetur?

Reſpondeo. Rabbini varias rationes hujus differentiæ ſolent dare: ſed communis opinio, quæ etiam veriſimillima videtur, hæc eſt: quia in hac ultima Sectione, ſcil. in capite 49. Geneſeos, agitur de tempore adventus Meſſiæ; quod tempus ex Judæorum ſententia eſt ignotum. Hinc unicam literam ס ante hanc maximam Sectionem poſuerunt: quia voluerunt indicare illud tempus eſſe ignotum. Nam ס eſt prima litera vocis סְתוּמָה *clauſa*, *obſignata*: quia putant tempus adventus Meſſiæ eſſe clauſum & obſignatum. Non eſt veroſimile quod Eſras hujus differentiæ ſit cauſa & primus auctor: ſed procul dubio naſutus & curioſus quidam Judæus hanc differentiam primus, ob cauſam dictam, excogitavit.

XIII. His omnibus & ſingulis quinquaginta Sectionibus inditæ ſunt peculiares appellationes deſumptæ vel à primâ voce Sectionis, vel à primâ voce maxime emphaticâ: & propterea quinquaginta quatuor diverſi tituli, ſi non ab utraque parte pagellæ, ſaltem ab unâ parte, ſive ſiniſtrâ ſive dexterâ, Pentateucho Hebraico ſuperſcribuntur. Ex. gr. Prima Sectio à capite primo Geneſeos ad capitis ſexti verſum nonum vocatur בְּרֵאשִׁית. Secunda Sectio uſque ad caput duodecimum ejuſdem libri nominatur נֹחַ *Noach*. Tertia Sectio uſque ad caput decimum octavum nomine לֶךְ־לְךָ inſignitur; & ſic omnes Sectiones reliquæ à prima voce, vel à primis vocibus nomina ſua acceperunt.

XIV. Ut omnes Sectiones Pentateuchi (quæ in noviſſima editione Bibliorum enumerantur per literas Hebraicas, & per notas, quæ

vulgò

vulgò cifræ vocantur) unico quaſi intuitu conſpicerentur, placuit, in gratiam Lectorum, eas omnes poſt invicem in hac tabella deſcribere.

TABELLA

quinquaginta quatuor Sectionum Pentateuchi.

Sectiones Geneſeos.

Cap.	*Verſ.*		
1.	1.	בראשית	1
6.	9.	נח	2
12.	1.	לך לך	3
18.	1.	וירא	4
23.	1.	חיי שרה	5
25.	19.	תולדת	6
28.	11.	ויצא	7
32.	4.	וישלח	8
37.	1.	וישב	9
41.	1.	מקץ	10
44.	18.	ויגש	11
47.	28.	ויחי	12
		Exodi.	
1.	1.	שמות	13
6.	2.	וארא	14
10.	1.	בא	15
13.	17.	בשלח	16
18.	1.	יתרו	17
23.	1.	משפטים	18
25.	1.	תרומה	19
27.	20.	תצוה	20
30.	11.	כי תשא	21
35.	1.	ויקהל	22
38.	21.	פקודי	23
		Levitici.	
1.	1.	ויקרא	24
6.	1.	צו	25
9.	1.	שמיני	26
12.	1.	תזריע	27
14.	1.	מצרע	28
16.	1.	אחרי מות	29
19.	1.	קדשים	30
21.	1.	אמר	31
25.	1.	בהר סיני	32
26.	3.	בחקתי	33
		Numerorum.	
1.	1.	במדבר	34
4.	21.	נשא	35
8.	1.	בהעלותך	36
13.	1.	שלח	37
16.	1.	קרח	38
19.	1.	חקת	39
22.	2.	בלק	40
25.	10.	פינחס	41
30.	2.	מטות	42
33.	1.	מסעי	43
		Deuteronomii.	
1.	1.	דברים	44
3.	23.	ואתחנן	45
7.	12.	עקב	46
11.	26.	ראה	47
16.	18.	שופטים	48
21.	10.	תצא	49
26.	1.	תבוא	50
29.	9.	נצבים	51
31.	1.	וילך	52
32.	1.	האזינו	53
33.	1.	וזאת הברכה	54

XV. Ex hac Sectionum legalium enumeratione videtur verosimiliter probari, quod quinque tituli, scil. בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, הדברים, quibus jam quinque libri Mosis insigniuntur, olim non tam integrorum librorum nomina fuerint, quàm quidem Sectionum talium legalium. Verum postea illi quinque Tituli Sectionum, quia erant primæ Sectiones quinque librorum, etiam in Titulos librorum mutati sunt.

XVI. *Primò quæritur*. Quare Judæi quinque libros Mosis diviserunt in quinquaginta quatuor tales Sectiones maximas?

Respondeo. Ideo Judęi diviserunt quinque libros Mosis in tot Sectiones, ut singulis annis totum Pentateuchum absolvere possent. Nam Judæi publicè in Synagogis singulis Sabbathis legunt unam talem maximam Sectionem, scil. à tribus פפפ vel ססס usque ad tria פפפ vel ססס; & ita singulis annis Pentateuchum publicè perambulant, vel potius percurrunt.

Contra hæc fortè nonnemo *objiciet*: Annus Judæorum tantum comprehendit quinquaginta vel quinquaginta duas hebdomadas: ergo singulis annis, legendo singulis Sabbathis tantummodo unicam Sectionem, Legem non absolvunt.

Respondeo. Judæi, supputantes annos suos secundùm cursum lunæ, tantum numerant duodecim menses, alternatim habentes 29. vel 30. dies. Ergo annus Judæorum tantum continet quinquaginta hebdomadas & quatuor dies. Vide in Philologo Mixto dissert. 33. Sed Judæi ad annum intercalarem respexerunt, qui integro mense abundat. Judæorum aliquando secundus, vel tertius quilibet annus ad summum est intercalaris vel bissextilis, & integro mense abundat, qui vocatur וַאֲדָר *Vaadar*, & Februarius; & sic talem annum per duos Februarios supputant. Nam Judæi, ut annum lunarem ad solarem applicent, illos undecim dies, in quolibet anno solari superfluos, servant & retinent; ac quamprimum ille numerus dierum superfluorum in mensem excrevit, tum mensi duodecimo addunt mensem decimum tertium; quod tertio quolibet anno fieri debet: sed aliquando etiam secundo anno fieri potest; si nempe in anno intercalari octo (vel etiam plures) dies superflui fuerint, qui cum undecim sequentibus faciunt novendecim. Retineantur illi novendecim, & addantur iidem diebus undecim ex anno sequenti: ergo secundus annus erit intercalaris, hoc est, post unicum annum vulgarem constantem duode-

cim

cim mensibus, sequetur annus intercalaris tredecim mensium.

XVII. *Secundò quæritur*: Quomodo Judæi annis vulgaribus, continentibus 50. hebdomadas, absolvunt quinquaginta quatuor Sectiones Pentateuchi?

Respondeo. Judæi singulis annis, etiam vulgaribus, totam Legem absolvunt, conjungendo aliquoties annis vulgaribus binas brevissimas Sectiones, quales sunt ultimæ Deuteronomii.

XVIII. Judæi hanc publicam Sectionum maximarum lectionem inchoant post festum Tabernaculorum die vigesimo tertio mensis primi civilis, qui Hebræis Tisri vocatur, & nostro Septembri fere respondet.

XIX. Hinc *primò quæritur*: Quare Judæi non incipiunt legere primam Sectionem Pentateuchi ipsis Kalendis Septembris, hoc est, ipsis Kalendis novi anni? Et quare demum post medium Septembris?

Respondeo. Hoc faciunt ad decipiendum Diabolum, ut verum principium novi anni ignoraret, & Judæos tam bonos quam malos accusare coram Deo non posset. Statuunt enim Judæi Deum in principio Septembris thronum judicialem ascendere; & hos, quorum bona opera præponderant, absolvere; & illos, quorum mala opera superant bona opera, ad æternam mortem condemnare. Si vero Judæi Pentateuchum inciperent ipsis Kalendis novi anni, tum Diabolus verum anni initium cognosceret, & inde occasionem sumeret bonos illos Judæos apud Deum illo tempore accusandi. Egregiæ sane subtilitates ad imponendum glaucoma oculis Diaboli!

XX. *Secundò quæritur*: Quare Judæi absolutâ ultimâ Sectione Pentateuchi statim eodem tempore iterum solent primam Geneseos Sectionem incipere, & usque ad Capitis secundi versum quartum absolvere!

Respondeo. Ut omnis occasio calumniandi & Judæos accusandi Diabolo præripiatur. Fortasse Diabolus Deum accederet, & diceret: (uti scribunt apellæ) *Judæi quidem finiverunt Legem, sed nolunt amplius legere.*

XXI. *Secundò quæritur*: Quis Pentateuchum in quinquaginta quatuor Sectiones primus divisit?

Respondeo. Judæi nonnulli putant ipsum Mosen Pentateuchum ita divisisse: & propterea vocant הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי *Traditionem è monte Sinai.* Sed alii, carioso fundamento hanc sententiam suffultam viden-

tes,

tes, adscribunt hanc Sectionum divisionem Prophetæ Ezræ, postquam ex captivitate Babylonica reversus esset. Hic Ezras eum in finem Legem in tot Sectiones divisisset, ut Judæi commodè illam unico anno absolvere possent. Hæc sententia specie veritatis non caret; ideoque nobis maxime probabilis videtur. Ut ut sit, hæc divisio Sectionum, sive lectio sabbathina non est recens, ultimis seculis nata; sed est perantiqua, & procul dubio temporibus Apostolorum fuit usitata. Antiquitatem hanc confirmant verba Lucæ, quæ habentur in Actis *cap.* 15. v. 21. *Moses in Synagogis per singula Sabbatha legitur.* Similiter *cap.* 13. v. 15. *Post lectionem Legis & Prophetarum miserunt Præfecti Synagogæ ad eos.* Additur in ultimo loco, *post lectionem Prophetarum*; idque repetitur *cap.* 13. *v.* 27. *Voces Prophetarum per omne Sabbathum leguntur.*

XXII. Hinc *quartò quæritur*: An Judæi temporibus Christi & Apostolorum etiam publicè prælegerunt Prophetas? Et an adhuc hodie eos prælegunt?

Respondeo affirmando. Judæi solent, post lectam Sectionem ex Pentateucho, etiam Sectionem aliquam legere ex Prophetis anterioribus vel posterioribus. Quare? Quia Antiochus Rex Græciæ, homo profanus & impius, anno circitèr centesimo & septuagesimo ante Christi nativitatem interdixit, ne Judæi sectionem Legis in Synagoga publicè prælegerent. Judæi, tristes propter hoc interdictum, omiserunt quidem pro tempore lectionem Legis Sabbathinam, sed loco illarum Sectionum Legalium prælegerunt quasdam sectiones ex Prophetis, respondentes quodammodo materiæ, quæ in illis sectionibus legalibus continebatur. Hoc confirmat Rabbi Elias in Tisbi Rad. פטר, ubi sic fatur: והנה אכתוב מה היא סבת ההפטרה כפי מה שמצאתי כתוב שאנטיוכס הרשע מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לענין מה שכתוב בפרשה של השבת ההיא. h. e. *Et ecce scribam quænam sit causa,* quare legant *sectionem Propheticam. Juxta id quod inveni scriptum, nempe, quod Antiochus impius rex Græciæ præceperit Israëlitis, ut non legerent Legem publice. Sed quid fecerunt Judæi? Legerunt Parascham unam ex Prophetis, cujus materia conformis esset ei materiæ, quæ descripta erat in Parascha, quæ in Sabbatho legi solebat.* Ex. gr. Loco Sectionis primæ *Geneseos* בראשית, in qua agitur de creatione mundi, sumpserunt similem sectionem,

nem, agentem de creatione, ex Jeſaia à *verſu 6. capitis* 42. (*Sic dicit Dominus Deus creator cœli* &c.) uſque ad *verſum* 11. *capitis* 43. Sectionem ſecundam נ״ח mutarunt in ſectionem Propheticam, quam ſumpſerunt ex *cap.* 54. Jeſaiæ: *Canta ſterilis, quæ non parit* &c. Et tali modo omnes Sectiones Legales in Propheticas tranſmutarunt.

XXIII. Hæ Sectiones Propheticæ, reſpondentes Sectionibus Legalibus, plerumque in fine Bibliorum Hebraicorum majuſculis literis impreſſæ conſpiciuntur. Inſpiciantur Biblia à Menaſſe Ben Iſrael in octavo & quarto edita, ex quibus unum atque alterum exemplum explicabimus: nam, illis enodatis, cætera facilius innoteſcent. Sic habetur in fine illorum Bibliorum:

הַפְטָרַת בְּרֵאשִׁית כֹּה אָמַר הָאֵל ה׳ בִּישַׁעְיָה בְּסִימָן מב״ עַד וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה ׃

Hæc ſic ſunt explicanda. Vox הפטרת eſt in ſtatu regiminis, & in ſtatu abſoluto eſt הפטרה *Miſſa.* Hæc vox ſignificat ſectionem Propheticam, quæ ſectioni Legali, ſenſu non tam proprio quam figurato vel ſpirituali, reſpondet.

Vox בראשית *in principio* denotat primam ſectionem Legis, quæ ſic à primâ voce denominatur.

כה אמר האל ה׳ *Sic dicit Deus* JEHOVA. Sunt prima verba Sectionis Propheticæ, quæ inveniuntur בישעיה בסימן מב״ *In Jeſaia, capite* 42. עד *uſque,* ſcil. ad hæc verba ſequentia ואחרי לא יהיה *& poſt me non erit,* quæ inveniuntur capite ſequenti verſu 10.

Altera ſectio, reſpondens Sectioni ſecundæ legali, נ״ח appellatæ, ſic ſonat:

הפטרת תּוֹלְדוֹת נ״חַ רָנִּי עֲקָרָה בִּישַׁעְיָה בְּסִימָן נד״ עַד אָמַר מְרַחֲמֵךְ ה׳ ׃

Verba תולדות נח denotant ſecundam ſectionem Geneſeos. Voces ſequentes רנו עקרה *canta ſterilis*, ſunt primæ voces ſectionis Propheticæ, quæ reperiuntur בישעיה בסימן נד״ in *Jeſaja cap.* 54. verſ. 1. עד *uſque* ad verba אמר מרחמך ה׳ *ait miſerator tuus* JEHOVA; quæ habentur ejuſdem capitis verſu decimo. His prælibatis & cognitis facilis patebit, mediocriter linguæ ſanctæ peritis, aditus ad reliqua.

XXIV. Hæc ſectio prophetica vocatur הַפְטָרָה *Haphtara, miſſa, dimiſſio,* à פָּטַר *dimiſit*: nam à ceſſando vel finiendo nomen habet: quia lectâ hâc ſectione Propheticâ lectio ſabbathina ceſſat, finitur, & populus dimittitur. Hinc lector hujus ſectionis propheticæ vocatur הַמַּפְטִיר *dimittens*; quia cœtum ſolet dimittere.

XXV. Omnes Judæi, ſcilicet Hiſpani & Germani, non ſumpſerunt eaſdem ſectiones ex Prophetis; ideoque ſæpe in fine *haphtaroth* eadem ſectio bis repetitur: quia aliam ſæpe elegerunt Judæi האשכנזים *Germani*; aliam vero הספרדים *Hiſpani*. Propterea ſæpe hæc nomina Germanorum & Hiſpanorum Hebraicè in tabulâ illâ finali exprimuntur. Vide plura & de Sectionibus Propheticis, quæ olim loco Legalium ſunt lectæ, & de aliis Sectionibus, quæ certis quibuſdam diebus feſtis prælegi ſolent, in Præfatione, quam anno 1667. accuratiſſimis Bibliis Hebraicis præpoſui. In illa editione etiam omnes Haphtaroth margini adſcribuntur.

XXVI. Adhuc *quæritur*: Quare Judæi hodie non omittunt illam lectionem Propheticam, cum interdictum diu ceſſaverit?

Reſpondeo. Judæi retinent hanc conſuetudinem in illius decreti & interdicti memoriam, imitantes hac in parte Majores ſuos, qui ſemper hanc conſuetudinem diligenter obſervarunt. Vide de eo differentem Rabbinum Eliam in Tisbi Rad. פטר, ubi ſic infit: ועתה אף שבטלה הגזרה המנהג הזה אינו בטל ועד היום קורין אותן הפרשיות של נביאים אחר קריאת התורה *Et quanquam nunc ceſſaverit decretum illud* (Regis Antiochi) *tamen conſuetudo legendi Haphtaram non ceſſavit, quoniam adhuc hodie legunt iſtiuſmodi Paraſchas ex Prophetis poſt lectionem legis.*

XXVII. Hæ lectiones Propheticæ, additæ lectionibus Legalibus, ſunt ſimiles Epiſtolis Apoſtolicis, quas quidam Paulus Diaconus Euangeliis Dominicalibus addidit. Etiam aliqualis intercedit ſimilitudo inter Textus Dominicales & ſectiones Legales Moſaicas. Nam quemadmodum Textus illi Dominicales in Kalendariis Belgicis exprimuntur, eodem modo etiam hæ ſectiones Legales in Kalendariis Hebraicis deſcribuntur. Deinde, ſicuti ſingulæ ſeptimanæ à Textibus illis Dominicalibus denominantur: ut *Reminiſcere*, *lætare* &c. ita etiam Sabbatha & ſeptimanæ à ſectionibus Legalibus, tali vel alia hebdomada legendis, appellantur.

XXVIII. Judæi ſolent illo die, quo in Synagoga totum Pentateuchum abſolverunt, feſtum celebrare, quod vocant שִׂמְחַת תּוֹרָה *lætitiam Legis.* De hoc feſto vide *Synagogam Buxtorfii cap.* 27. Hoc die lætantur ob Legem abſolutam; & ut ſigna lætitiæ oſtenderent, mala & pyra in gratiam puerorum per Synagogam projiciunt. Etiam ſolent omnes Pentateuchos, quos in arca habent, per Synagogam portare.

tare. Vidi Amstelodami anno 1653. in Synagoga Judæorum Hispanorum simul sexaginta circiter Pentateuchos, in membrana descriptos, auro & argento ornatos, & pretiosissimis involucris involutos, à totidem viris magna cum pompa circum suggestum fuisse hoc tempore portatos.

XXIX. Occasione hujus lectionis Sabbathinæ illustrabimus verba ventosi & pomposi Pharisæi, gloriantis Lucæ *cap.* 18. v. 12. *Se jejunare bis in hebdomade.*

Hinc *primò quæritur*: Quibus diebus jejunavit?

Respondeo. Pharisæus ille jejunavit diebus Lunæ & Jovis. Causa jejunii fuit lectio Legalis, quam illis diebus repetiit. Nam Judæi non tantum diebus Sabbathi sectionem maximam in Synagoga publicè prælegunt, sed etiam diebus Lunæ & Jovis partem aliquam illius Sectionis, quam præterito Sabbatho legerunt, repetunt. Qui cæteris sanctiores videri volebant, non tantum illis diebus Legem repetebant, sed etiam temporibus matutinis jejunabant.

XXX. *Secundò quæritur*: Quare diebus Lunæ & Jovis Legem relegerunt & jejunaverunt, non vero aliis diebus?

Respondeo. Propter duas rationes. 1. Ne tres dies intercederent, quibus Judæi absque lege viverent. Nam ajunt; *Qui triduum agit sine lectione Legis, eum invadunt inimici.*

2. Ut Israëlitæ memores essent Mosen die Jovis montem Sinai secundâ vice ascendisse ad petendum secundas Legis tabulas: deinde ut in memoriam revocarent Mosen tum temporis veniam impetrasse vituli fusi, & tandem die Lunæ iterum de monte descendisse. Vide de his Buxtorfium in Synagoga cap. 14.

DISSERTATIO QUINTA,

DE

Pentateucho, de 613. Præceptis affirmativis & negativis in genere, & de Prophetis anterioribus.

§. 1. *Agitur de Ordine librorum.*
2. *Explicatio vocis Pentateuchi.*
3. *Auctor Pentateuchi est Moses.*
4. *Objectio contra auctorem hunc movetur & solvitur.*
5. *Auctores divisionis Pentateuchi in quinque libros videntur fuisse Græci interpretes.*
6. *Tituli Græci librorum Pentateuchi explicantur.*

 7. *Nu-*

7. *Numerus annorum, quos singuli libri Pentateuchi continent, recensetur.*
8. *Numerus Præceptorum tam affirmantium quam negantium Pentateuchi.*
9. *Quæstiones* 12. *circa Præcepta Pentateuchi post invicem enumerantur.*
10. 11. 12. *Prophetæ anteriores sequuntur, quorum primus est liber Josuæ. Auctor ejus inquiritur.*
13. *Duo versiculi videntur Capiti vigesimo primo in nonnullis editionibus additi, qui in antiquissimis & nonnullis recentioribus editionibus non extant.*
14. *Libri Judicum nomen, ratio nominis, anni & Auctor describuntur.*
15. *Libri Samuelis aliter à Græcis & Latinis, aliter à Judæis appellantur.*
16. 17. *Anni & Auctores eorum librorum recensentur.*
18. 19. *Librorum Regum nomen, ratio nominis, anni & auctores enumerantur.*
20. *Etiamsi Auctores Prophetarum anteriorum sint ignoti, ideo tamen auctoritas divina eorum non est in dubium vocanda.*

I. De Pentateucho.

SECTIO I.

Gimus hactenus de libris Veteris T. in genere, jam ordo nos monet ut de iis in specie post invicem agamus. Et cum præcipuè circa Biblia Hebræa versemur, ideo etiam eundem ordinem in explicatione Librorum observabimus, qui in Bibliis Hebraicis à Judæis observari solet; scil. primò differemus de Pentateucho; deinde de Prophetis anterioribus & posterioribus; & tandem de Hagiographis.

II. In principio sese offerunt quinque libri Mosis, qui voce Hebræa תּוֹרָה *Lex*, & compositâ voce Græcâ Πεντάτευχος *Pentateuchus* vocantur; quæ vox idem significat quod quintuplex volumen. Scripta Mosis nomine *Pentateuchi* insigniuntur, quia in quinque volumina distributa sunt. Hebræi *Pentateuchum* vocant חֲמִשָּׁה חוּמְשִׁים *quinque quintas*, & quemlibet Pentateuchi librum nominant חוּמָשׁ. Ergo חֲמִשָּׁה חוּמְשִׁים sunt *quinque quintæ partes* Legis, sive integer Pentateuchus. Hinc multis Bibliis Hebraicis præponitur talis titulus חמשה חומשי תורה *Quinque quintæ partes Legis.*

III. *Primò quæritur.* Quis Pentateuchum sive quinque libros Legales conscripsit?

Respondeo. Propheta Moses filius Amram horum quinque librorum

rum eſt Auctor; quod evincitur ex ſequentibus Textibus: Exod. cap. 24. v. 4. habetur: *Moſes Scripſit omnia verba* JEHOVÆ. & Deut. 31. 24. 26. *Quum abſolviſſet Moſes ſcribere verba Legis hujus in libro*, dixit Levitis, *accipite hunc librum Legis, & ponite eum à latere arcæ fœderis* JEHOVÆ.

IV. Contra hæc fortè nonnemo *objiciet*. In fine Deuteronomii, ſive in ultimis octo verſibus deſcribitur hiſtoria mortis & ſepulturæ Moſis. Atqui nullus propriam mortem & circumſtantias mortis ac ſepulturæ, ut & illa, quæ conſequuntur mortem, enarrare, & literis mandare poteſt. A mortuo enim homine nullæ tales actiones provenire poſſunt.

Reſpondeo 1. Nonnulli aſſerunt hos octo verſus ultimos eſſe additos vel à Joſua ſucceſſore Moſis, vel ab Ezra Propheta, qui poſt ſolutam captivitatem Babylonicam ſexto feré ſeculo ante Chriſti nativitatem Legem in priſtinum ſtatum reſtituit.

2. Alii opinantur ipſum Moſen per ſpecialem revelationem ſibi à Deo revelatam hos verſus agentes de morte addidiſſe; & quidem eum in finem (referente Joſepho) ne Judæi crederent ipſum propter excellentes virtutes à Deo in cœlum, ſecundùm exemplum Enochi & Eliæ, eſſe raptum.

V. *Secundò quæritur*. Quando, & à quo Pentateuchus in quinque libros eſt diſtributus?

Reſpondeo 1. Nonnulli putant, quod ipſe Moſes non tantum Pentateuchum conſcripſerit, ſed etiam eundem in quinque libros diviſerit.

2. Alii, inter quos ſunt Philo Judæus & Joſephus, ſtatuunt non ipſum Moſen Pentateuchum in quinque libros digeſſiſſe, ſed quoſdam Hebræos, qui aliquot ſeculis poſt Moſen vixerunt.

3. Nos illam ſententiam veriſimiliorem exiſtimamus, quæ ſtatuit nec Moſen, nec Judæos, ſed Interpretes Græcos, vulgò LXX. vocatos, Pentateuchum in quinque libros diviſiſſe.

VI. Quod Interpretes Græci, qui dicuntur trecentis annis ante Chriſtum vixiſſe, hanc diviſionem Pentateuchi in quinque libros invenerint, videtur probari ex titulis, quibus Libri Moſi denominantur. Illi enim tituli Librorum Pentateuchi origine ſunt Græci; & propriè nulli dantur Hebraici, quibus Libri illi denominantur. Nam hodierni tituli Hebraici, qui jam ſingulis libris præfiguntur, fuerunt olim tantum tituli ſingularum ſectionum Legalium, & non integro-

rum librorum. Verum enimvero antiqui tituli ſingulorum librorum Pentateuchi ferè ſunt Græci; & per conſequens videtur maximè veroſimile, quod interpretes Græci Pentateuchum ita diviſerint. Verum quidem eſt, quod jam etiam ſinguli libri Moſis titulis Hebraicis denominentur, ſed iiſdem titulis antiquitus non fuerunt denominati. Tituli ergo antiqui Librorum Moſis, & fere hodierni in Bibliis Latinis, Græcis & Belgicis uſitati, ſunt Græci.

Primus liber Moſis vocatur Γένεσις *Geneſis*, id eſt, *generatio*: quia in illo libro agitur de exordio & generatione totius mundi.

Secundus liber denominatur Ἔξοδος *Exodus*, id eſt, *exitus*: quia deſcribit exitum populi Iſraëlitici ex ſervitute Ægyptiaca.

Tertius liber appellatur Λευϊτικὸς *Leviticus*: quia in illo libro Levitarum miniſteria, ſacrificia, leges, ceremoniæ, variique ritus enarrantur.

Quartus liber olim voce Græca vocabátur Ἀριθμοὶ, ſed jam vulgo Latinâ voce *Numeri* ſive *Numerorum* nominatur: tum quia in hoc libro egreſſæ tribus ex Ægypto dinumerantur; tum etiam quia numerus quadraginta duorum annorum, quibus in deſerto Iſraëlitæ oberrarunt, recenſetur.

Quintus & ultimus liber appellatur Δευτερονόμιον *Deuteronomium*. hoc eſt, *ſecunda* vel *repetita lex*: quia in illo libro Lex repetitur. Deuteronomium enim eſt quaſi repetitio & renovatio antecedentium librorum, propter illos facta, qui primæ recitationi Legis in monte Sinai per ætatem intereſſe non potuerunt.

VII. Sequerentur jam ſubdiviſiones ſingulorum librorum, ſed actum nolumus agere, ne Iliada poſt Homerum ſcribere velle videamur: illæ enim ſubdiviſiones ubique in commentariis inveniuntur: ſed breviter annos, quos ſinguli libri comprehendunt, quia magnam lucem hiſtoriæ addunt, recenſebimus.

Geneſis continet geſta annorum duorum millium, trecentorum & octo.

Exodus complectitur geſta annorum centum quadraginta ſex, ſcil. à morte Joſephi uſque ad exſtructionem tabernaculi in deſerto.

Leviticus deſcribit hiſtoriam unius menſis, ſcil. ab erectione tabernaculi uſque ad numerationem eorum, qui apti erant ad bellum.

Numerorum liber narrat hiſtoriam triginta octo annorum, novem menſium, & viginti dierum.

Deute-

Deuternomium denique enumerat facta mensium duorum.

II. *De 613. Præceptis affirmativis & negativis Pentateuchi in genere.*

VIII. Judæi totum Mosen in ordinem redegerunt, sive totius Pentateuchi Leges ad duas classes retulerunt, scil. ad ducenta & quadraginta octo præcepta affirmantia, & ad trecenta ac sexaginta quinque præcepta negantia. Si quis ea omnia præcepta affirmativa & negativa, Hebraicè & Latinè descripta, desideret perlustrare, adeat priorem hujus Philologi editionem, in qua omnia illa post invicem enumerantur unà cum locis S. Scripturæ, ex quibus eadem desumpta sunt. Eadem omnia præcepta jam etiam peculiari Tractatu huic tertię editioni annectere animus est.

IX. Ut Lector melius intelligeret, qualia sint illa 613. Præcepta; & unde eadem sint desumpta; & quare Judæi nec in plura nec in pauciora Præcepta Pentateuchum divisum esse statuant; placet has sequentes quæstiones circa eadem Præcepta movere.

Primò quæritur. Unde hæc sexcenta & tredecim præcepta sunt desumpta?

Respondeo. Hæc omnia præcepta sunt desumpta ex solo Pentateucho, sive ex quinque libris Mosis. Hoc ita esse, apparet ex omnibus Textibus Biblicis, qui immediatè post singula præcepta tum Affirmativa tum Negativa afferri solent.

Secundò quæritur. Quis hæc omnia 613. præcepta hoc ordine ex Pentateucho collegit?

Respondeo. Varii fuerunt Judæi, qui Mosen ita in ordinem redegerunt, & omnia præcepta tali modo diviserunt: omnes tamen non eodem modo & ordine ea collegerunt; quidam hæc, alii vero alia præcepta præmiserunt. Ordo præceptorum Hebraicorum, qui Philologo Hebræo adjungitur, est desumptus ex prefatione libri Jad Chazaka, compositi à R. Maimonide. Ibi enim omnia præcepta tam Affirmativa quàm Negativa hoc ordine post invicem Hebraicè disponuntur. Et quia omnibus non datur ad ea intelligenda accessus, ideo ab altera parte Latinam interpretationem adjeci: tum ut eadem ab omnibus, etiam linguam Hebræam non callentibus, intelligerentur; tum etiam ut Philohebræi se in his exercere possent. Nonnunquam de verbo ad verbum hæc præcepta transtuli; sed sæpissime magis

magis ad rem quàm ad verba respexi: quia sæpe phrases Hebraicæ non patiuntur translationem verbotenùs factam.

Deinde adjeci loca S. Scripturæ, ex quibus Maimonides hæc sexcenta & tredecim præcepta probat. Verba Textuum, ex quibus hæc præcepta eliciuntur, allegantur quidem à Maimonide, sed Capita, Versus, & nomina Librorum non adduntur, in quibus hæc præcepta dicuntur contineri; ideoque, ut viam hæc præcepta evolvendi faciliorem redderem, magnâ molestiâ horum Textuum Libros, Capita & Versus investigavi, & Latinæ interpretationi addidi: & adhuc multo majori molestiâ hos Textus investigare debuissem, nisi, postquam translationi & investigationi aliquandiu intentus fuissem, incidissem in opera Theologica Simonis Episcopii, qui me multùm in hoc præceptorum Catalogo adornando adjuvit.

Denique Maimonides in multis non tantum ipsa præcepta recenset, sed sæpissimè explicationem suam, petitam ex Lege Orali, apposuit. Hanc explicationem etiam in linguam Latinam transtuli.

Tertiò quæritur. Quare Judæi statuunt in Pentateucho præcisè sexcenta & tredecim præcepta contineri?

Respondeo. 1. Propterea præcisè ajunt dari 613. præcepta, quia *Deut*. 33.4. dicitur תורה צוה לנו משה *Legem præcepit nobis Moses*. In hoc Textu continetur vox תורה *lex*, constans quatuor literis, scil. *Tau*, *Vau*, *Resch* & *He*, quæ secundùm supputationem Hebraicam, quam Judæi per literas faciunt, continet numerum 611. Sed quia hîc duo numeri desunt, ideo hoc mysterium in eo latere ajunt, quod duo priora Decalogi præcepta, (scil. *Ego sum Dominus Deus tuus, qui* &c. Et, *Non facies tibi sculptile* &c.) non per Mosen populo sint data, sed quod ea immediatè ab ipso Deo toti populo tradita sint: adeo ut respectu duorum illorum præceptorum Moses & populus in eodem gradu prophetiæ, sive revelationis immediatæ ex Dei ore auditæ, tum temporis constituti fuerint. Hæc duo præcepta, ab ipso Deo populo quasi ita annuntiata, si addantur, erunt sexcenta & tredecim præcepta.

2. Sunt ex sententiâ nonnullorum Judæorum sexcenta & tredecim præcepta; quia in Decalogo, exceptis duabus ultimis vocibus אשר לרעך, continentur 613. literæ. Quare igitur illæ septem literæ in Decalogo sunt superfluæ? *Resp*. Hoc ipsi Judæi explicare non possunt.

Hæc

Hæc 613. præcepta dividuntur à Judæis in 248. Affirmativa, & in 365, Negativa.

Hinc *quartò quæritur*. Quare Moſes ex ſententiâ Judæorum præcisè conſtituit 248. præcepta affirmativa?

Reſpondeo. Maimonides ait in *Præfatione Jad Chazaka* tot eſſe præcepta affirmativa כמנין איבריו של אדם *ſecundùm numerum membrorum hominis*. Judæi omnia membra hominis accuratè, ſive potius ſuperſtitiosè, à planta & digitis pedis uſque ad verticem numerarunt, & invenerunt eſſe 248. membra: atque propterea putant Deum totidem præcepta affirmativa dediſſe, ut ſic cuilibet membro ſpeciale aliquod præceptum aſſignaretur.

Quintò quæritur. Quare Judæi ſtatuunt Moſen præcisè dediſſe 365. præcepta negativa?

Reſpondeo 1. Idem Maimonides ait hoc factum eſſe propter מנין ימי שנת החמה *numerum dierum anni ſolaris*. Quia in anno ſolari ſunt 365. dies, ideo putant Deum per Moſen totidem præcepta negativa tradidiſſe; ut, ſi Iſraëlitæ ſingulis diebus unum mandatum obſervarent, & ab uno interdicto ſibi caverent, ſic omnia negativa præcepta addiſcerent.

2. In libro Hebræo-Germanico, vocato *Brandſpiegel*, dicuntur dari 365. præcepta negativa; quia totidem ſunt venæ in corpore humano. Scribunt inſuper Sapientes, dicente Buxtorfio in Synagoga Cap. 3. *Unamquamque corporis humani venam hominem, veluti fræno, cohibere, ne in vetitum nitatur (& hac ratione 365. præcepta illa prohibentia exactè obſervantur.)* En ſubtilitatem Judæorum.

Sextò quæritur. Quare quidam Sapientes ſuperioribus 613. præceptis adhuc addiderunt ſeptem præcepta; ita ut numerus ille jam accreverit ad 620. præcepta?

Reſpondeo 1. Numerum præceptorum ad 620. auxerunt; quia tot ſunt literæ in Decalogo Hebraico, ſi duæ ultimæ voces, continentes ſeptem literas, addantur.

2. Quia literæ vocis כתר *corona* ſexcenta & vinginti juxta computum Hebraicum exprimunt. Nam ſi quis hæc omnia præcepta obſervare poſſet, totius orbis Corona foret. *Et qui* (uti ait Buxtorfius ibidem) *præcepta omnia cuſtodiunt, illi Creatoris capiti coronam imponunt, & Deus viciſſim ſeptem coronis coronat illos, hæredesque conſtituit ſeptem conclavium in horto Eden, & è contrario à ſeptem Gehennæ conclavibus liberat; eò quod*

eò quod ſeptem cœlos & ſeptem terras (ſcil. obſervatione horum præceptorum) *conſervarint.*

Septimò quæritur. An in rei veritate præcisè ſunt 613. vel 620. præcepta, quot Judæi conſtituunt? An non ſunt plura vel pauciora?

Reſpondeo. Numerus Judaicus præceptorum eſt innixus nugaciſſimis nugis: & propterea, illis ſtramineis fundamentis rejectis, etiam numerus præceptorum eſt incertus. Credo equidem tot circiter eſſe præcepta, quot Judæi conſtituunt: ſed tot præcisè eſſe, & non plura vel pauciora, non poſſum mihi perſuadere. Contrarium etiam apparet ex ipſis præceptis: nam Judæi nonnunquam unum præceptum in plura dividunt, & è contra plura præcepta ad unum redigunt.

Octavò quæritur. Quali medio Judæi utuntur, quo præcepta hæc ſibi quotidie in memoriam revocant?

Reſpondeo. Utuntur eum in finem veſte quadrangulâ, cui octo fila, quinque nodis ligata, annectuntur. Quinque illi nodi denotant quinque libros Moſis, in quibus ſexcenta & tredecim præcepta continentur. Octo fila, ſingulis angulis illius veſtis quadrangulæ alligata, denotant octo; & fimbriæ illæ Hebraicè vocantur ציצית; cujus vocis literæ, ſi in numerum reſolvantur, conſtituunt ſexcenta; ſi addantur illis ſexcentis octo fila & quinque nodi, tum exurget numerus 613. Ergo qui diligenter has fimbrias adſpiciunt, illi in memoriam revocant omnia 613. præcepta. Harum fimbriarum Chriſtus facit mentionem *Matth.* 23. 5. quando ait: *Dilatant phylacteria, & producunt* (NB.) *fimbrias.* Vide plura de his fimbriis apud Buxtorf. in Synagoga Cap. 9.

Nonò quæritur. An Judæi vel ulli alii poſt lapſum eadem 613. præcepta unquam potuerunt obſervare?

Reſpondeo negando. Nam omnes ſumus peccatores, & tranſgredimur præcepta Dei *Pſal.* 14. David, Salomo, aliique ſanctiſſimi viri, etiamſi dicantur ambulaſſe in viis Dei, & neque ad ſiniſtram neque ad dextram deflexiſſe, nihilominus ſæpiſſime præcepta Dei tranſgreſſi ſunt; uti in S. Scripturâ videri poteſt. Jeſaias *cap.* 1. *verſ.* 4. vocat Judæos gentem ſceleſtam, populum iniquitate onuſtum, ſemen malitioſum, filios perditiſſimos, qui Dominum deſeruerunt &c. Idem Propheta *cap.* 38. *verſ.* 4. ait, eos eſſe duros, ferreæ cervicis, frontis æneæ, cordis indomiti, &c. Quoties Judæi peccatorum accuſati ſunt tempore Chriſti? An non ob tranſgreſſionem præceptorum Dei multis ſeculis ſub jugo aliorum delituerunt?

Decimò quæritur. Qualia ſunt hæc ſexcenta & tredecim præcepta?

Reſpondeo. Quædam ſunt moralia, quædam ceremonialia, quædam etiam forenſia. Hoc ita eſſe apparet ex ipſis præceptis: ex. gr. 3. 4. 7. 9. aliaque quamplurima præcepta ſunt moralia; & propterea tam in Veteri quam in Novo T. obligant. Deinde 25. 28. 29. 37. 39. aliaque multa ſunt Præcepta ceremonialia. Denique 173. 182. 184. aliaque multa ſunt præcepta affirmativa forenſia. Unuſquiſque, qui præcepta hæc vel in Maimonide vel in priori hujus Philologi editione, vel etiam in hac tertia percurret, facilè hanc triplicem differentiam præceptorum inveniet.

Undecimò quæritur. An hodierni Judæi ad omnia ſexcenta & tredecim præcepta obſervanda ſunt obligati?

Reſpondeo 1. Judæi hodierni negant ſe obſtrictos eſſe ad omnia hæc præcepta obſervanda: nam inter illa 613. præcepta ſunt multa de ſacrificiis offerendis & de officiis Levitarum. Atqui Judæi jam non amplius ſacrificia offerunt; etiam defendunt ſe jam non obligari ad ea offerenda: quia Templum Hieroſolymitanum jam eſt dirutum, & eo deſtructo putant ſe non obligari ad ſacrificia offerenda. Verum quidem eſt, quod Judæi non amplius ſint obſtricti, ſed veram ejus libertatis rationem ignorant, quæ hæc eſt, ſcil. quia Meſſias in mundum venit, qui delevit rituum chirographum, quod adverſus nos erat, *Col.* 2. 14. *Deleto quod adverſus nos erat chirographo, quod erat contrarium nobis per decreta: & illud ſuſtulit è medio, affixum cruci.*

2. In rei veritate nec Judæi nec etiam Chriſtiani omnia illa 613. præcepta jam tenentur obſervare: nam multa ſunt ceremonialia, multa etiam forenſia, quæ nos quatenus talia jam non amplius obligant. Conſule hâc de re Theologos in locis communibus.

3. Multa ſunt præcepta, quæ fœminas non tangunt; & per conſequens non obligant. Judæi nonnulli dicunt omnia Præcepta Negativa fœminas obligare, ſed non Affirmativa: ex. gr. Præcepta de Circumciſione, de Officio Sacerdotum & Levitarum, Primogenituræ, aliaque multa fœminas obligare non poſſunt. Buxtorfius in Synagoga Cap. 3. ait: *Si quis exactius inquirere & rationes inire voluerit, inveniet, mulieres ſexaginta quatuor tantum Præceptis negativis, & triginta ſex affirmativis obnoxias eſſe. Hæc nempe à prudentiſſimis Rabbinis, circa obſervationem legis, gratia facta eſt mulieribus; eo quod non ſemper otioſæ ſint, & multis aliis negotiis domeſticis, ut ciborum præparatione & coctione, lotione,*

liberorum educatione, & variis maritorum mandatis exequendis, occupatæ. Ex his videmus, quod omnia 613. præcepta, fatentibus ipsis Judæis, jam non sint à quolibet observanda.

Duodecimò quæritur. An talis semper est horum præceptorum sensus, qualem Judæi ex verbis Mosis eliciunt?

Respondeo negando. Veritas hujus negationis ex lectione ipsorum præceptorum, cuilibet ea legenti, clare illucescere poterit.

III. *De Prophetis anterioribus.*

X. Post Pentateuchum sequuntur quatuor Prophetæ anteriores, scil. *Josua, Judicum*, libri *Samuelis* & *Regum*, qui καταχρηστικῶς sive abusivè à Judæis Prophetæ vocantur, quum verius inter Historicos recensendi essent: sed loquimur cum multis, & sentimus cum paucis.

1. De JOSUA.

XI. Primum locum inter Prophetas *anteriores* occupat יְהוֹשֻׁעַ *Jehoschua*, qui à septuaginta Interpretibus Ἰησοῦς nominatur. Josua describit historiam annorum circiter septendecim.

XII. De libro Josuæ *quæritur*: Quis est ejus Auctor?

Respondeo 1. Nonnulli hunc librum adscribunt Eleazaro, summo Pontifici, filio Aharonis. 2. Alii celebrant Auctorem Esdram, qui hunc librum, vel solus, vel cum aliis, junctis operis, composuit. 3. Alii asserunt hunc librum non de novo esse compositum, sed tantùm esse contractum ex magnâ quâdam historiâ, cui nomen est *Liber justorum.* 4. Alii putant ipsum Josuam hujus libri esse Auctorem; exceptis tamen quinque ultimis versibus ad finem libri additis, quos, quippe mortem ejus describentes, ab Esdra additos esse vulgo creditur. Hi moti sunt verbis, quæ habentur Josuæ cap. 24. v. 26. ubi disertè testatur se verba ad populum habuisse, & res gestas annorum præcedentium in commentarios retulisse. 5. Sunt alii, qui, litem sub judice relinquentes, statuunt hunc librum titulo Josuæ insigniri, quia ejus illustria gesta in eo enarrantur.

XIII. Masorethæ, qui numerarunt omnes versus Veteris Test. ajunt in Josua inveniri versus 656. Sed in multis Bibliis inveniuntur versus 658. An ergo duo versus libro Josuæ à recentioribus sunt adjecti, qui olim in illo non extiterunt? *Resp.* In multis Bibliis Hebraicis, scil. Bombergianis, posterioribus Venetis, Buxtorfianis, & in illis novissi-

novissimis, quæ ductu nostro per Josephum Athiam anno 1667. edita sunt, *Jos.* cap. 21. post versum 35. duo versus scil. 36. & 37. non extant; qui sic sonant: *Et ex tribu Ruben Betzerum cum suburbanis ejus: & Jabatzum cum suburbanis ejus: Kedemothas cum suburbanis ejus, Mephahatam cum suburbanis ejus: civitates quatuor.* Hi duo versus à nonnemine videntur ex libro 1. *Chron.* cap. 6. vers. 63. & 64. adjecti: nam antiqui Rabbini testantur se eos duos versus in nullo correcto codice invenisse. Vide hæc omnia fusè probata in præfatione illorum Bibliorum.

2. De libro JUDICUM

XIV. Liber *Judicum* sequitur, qui Hebræis שֹׁפְטִים, & Græcis κριταί appellatur. Hic liber sic vocatur, quia historiæ aliquot Judicum ibi describuntur; continetque historiam 299. vel 300. circiter annorum, scil. ab anno creationis mundi 2511. usque ad annum 2810.

De hoc libro *quæritur*; Quis eum composuit?

Respondeo 1. Quidam statuunt, quod Samuel eundem composuerit. 2. Non desunt, qui Ezechiæ vel Esdræ Prophetæ eundem adscribunt. 3. Sunt nonnulli, qui existimant Pinchasum hunc librum literis consignasse. 4. Sunt, qui opinantur singulos Judices res gestas suorum temporum pertexuisse. 5. Nos judicamus melius esse, cum Spiritus sanctus nihil de Auctore hujus libri definiat, ἐπέχειν.

3. De libris SAMUELIS.

XV. Libri *Samuelis* in Bibliis Hebraicis, prætermisso libro *Ruthæ*, immediatè post librum *Judicum* sequuntur. Hos libros Samuelis Hebræi simpliciter שְׁמוּאֵל, Græci βασιλέων vel βασιλειῶν, & Latini primum & secundum *Regum* vel *Regnorum* denominant: quia hi duo libri historiam Regum Saulis & Davidis enarrant. Hebræi tamen magis propriè hunc primum & secundum librum nomine *Samuelis* insigniverunt: tum ad distinguendum hos libros à libris Regum, qui de pluribus Regibus agunt; tum etiam, quia ipse Samuel in his libris conditionem parentum, nativitatis, educationis, vitæ, & regiminis sui, ut Judicis supra Israëlem, descripsit. Deinde delineavit vitam duorum Regum Saulis & Davidis â se unctorum, quorum illum primum Regem in regno constituit, & hunc in Regem futurum elegit.

XVI. Primus liber Samuelis continet historiam annorum 80. &

ſecundus annorum 40. Uterque ergo complectitur hiſtoriam annorum centum & viginti.

XVII. De Auctore librorum Samuelis *quæritur*. Quis eorundem librorum eſt Auctor ?

Reſpondeo. Priora viginti quatuor capita, in quibus facta Heli, Saulis, & ipſius Samuelis enarrantur, ab ipſo Samuele videntur eſſe compoſita. Sed quis reliqua capita adjunxit? *Reſp.* Quidam autumant Nathanem & Gadum Prophetas reliqua ſubjeciſſe. Nonnulli opinantur reliqua ab Eſdra eſſe conſcripta. Ut ut ſit, poſterior liber magna veritatis ſpecie Gado & Nathano Prophetis adſcribitur; quod videtur probari ex 1, Chron. 29. 29. *Res Davidis Regis priores & poſteriores, ecce ſunt ſcriptæ in verbis Schemuelis, & in verbis Nathanis Prophetæ, ac in verbis Gadis videntis.*

4. De libris Regum.

XVIII. Agmen priorum Prophetarum claudit liber מְלָכִים *Regum*, qui in duos libros propter magnitudinem diſpeſcitur. Vocantur libri Regum, quia hiſtoria Regum Iſraëlis & Judæ ordine in illis pertexitur.

Prior Regum liber continet hiſtoriam 118. annorum, & poſterior 320. circiter annorum. Libri ergo Regum comprehendunt hiſtoriam quadringentorum & triginta octo annorum.

XIX. *Quæritur*: An Auctor librorum *Regum* eſt notus?

Reſpondeo. Quis ejus Auctor fuerit, non ſatis conſtat. 1. Nonnulli Eſdram ejus Auctorem ſtatuunt. 2. Alii, ut Rabbi Moſes Kimchi & Iſidorus, opinantur hos libros in unum volumen eſſe collectos à Jeremia; quia poſtremum caput libri Regum cum ultimo capite libri Jeremiæ ſtylo & verbis convenit. 3. Sunt nonnulli, qui putant Scriptores horum librorum fuiſſe multos; prioris libri Auctores, ſi Waſero fides adhibenda eſt, ſunt Nathan, Achayas, Semajas, Iddo, Azarias, Jehu, & Michajehu. Ille enim exiſtimat Nathanem decem priora capita, Achayam undecimum, ſed ultimam capitis undecimi partem, & ſequentem, Roboami atque Abiæ hiſtoriam, Semajam & Iddonem literis conſignaſſe. Præterea idem affirmat hiſtoriam Azæ & Jaazæ, quæ capite 15. deſcribitur, Azariam; & caput 16. Jehu; ac reliquam hiſtoriam ad finem uſque Michajehu delineaſſe. Idem Waſerus poſterioris libri etiam varios Auctores conſtituit: primorum

capitum

capitum ad octavum usque Auctorem statuit Elisæum; sequentium Zachariam; quorum tamen bonam partem Jesajas & Jeremias videntur composuisse.

XX. De quatuor Prophetis anterioribus in genere asserimus, certos eorundem librorum Auctores non posse certò designari, nec ex sacrâ Paginâ, nec ex scriptis Rabbinorum, nec ex aliis historiis: canonica tamen eorundem auctoritas in dubium vocari non debet: nam illi in arca Judæorum semper fuerunt asservati, & plurima divinitatis indicia in illis inveniuntur.

DISSERTATIO SEXTA,
DE
Prophetis in genere, & de Prophetis posterioribus in specie.

§. 1. *Prophetæ posteriores enumerantur. Prophetarum officium fuit geminum.*
2. *Propheta quinque nominibus insignitur.*
3. *Sed non titulis quibusdam.*
4. *Ratio additur.*
5. *Temporibus Christi tituli Rabbi &c. sunt excogitati. Septem vocati sunt Rabban.*
6. *Christus vocatur Rabbi, & non Rabban. Differentia Rabbi, Ribbi, Mar & Rab.*
7. *Moses aliis Prophetis longè præfertur.*
8.9. *Quinque differentiæ inter Mosen & alios Prophetas recensentur, & à Judæis approbantur.*
10. *Jesaiæ etymologia. Jesaias, Jeremias, Ezechiel &c. sic denominantur, quia suorum librorum sunt auctores.*
11.12.13.14.15. *Jesaiæ progenies, stylus, tempus prophetiæ & mors describuntur.*
16.17. *Jeremiæ locus nativitatis, tempus prophetiæ & stylus enarrantur.*
18. *Prophetiæ ejus non eodem ordine describuntur, quo habitæ sunt.*
19.20. *Lapidatus est. Fabula Victorini aliorumque refutatur.*
21.22.23. *Ezechielis etymologia, captivitas, stylus & mors.*
24. *Olim interdicta fuit Judæis ante 30. annum lectio quorundam capitum Ezechielis, 1. cap, Genes. & totius Cantici. Rationes adduntur. Sed illud interdictum jam est obsoletum.*
25. *Minores Prophetæ in genere enumerantur, & ratio appellationis*

nis datur.

26. *Olim solebant simul compingi. Ratio additur.*

27. *De ordine horum Prophetarum quæritur.*

28. *Duodecim Prophetæ singulatim recensentur.*

I. *De Prophetis in genere*

SECTIO I.

Equuntur Prophetæ propriè dicti, qui Hebræis נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים *Prophetæ posteriores* dicuntur; suntque Jesaias, Jeremias, Ezechiel, & duodecim Prophetæ minores. Hi libri vocantur Prophetici, sive potius Prophetæ; quia Prophetæ, Auctores illorum librorum, sæpissimè futura prædixerunt, & populum docuerunt, ac extraordinario modo in ordinem redegerunt. Duo enim erant officia Prophetarum. 1. Futura prædicebant admonendo populum, vel ut sibi caverent à futuris plagis propter peccatum immittendis, vel ut exspectarent cum patientiâ promissas tum temporales tum etiam spirituales benedictiones. 2. Prophetæ populum docebant, & officii circa cultum Divinum admonebant: tali modo Jeremias in Threnis suis Prophetam egit. In illis enim futura præcipuè non prædixit, sed populum à peccatis dehortatus est. Propter hoc officium *Salomo Jarchi* exponit *Prophetam* per hominem præconiantem, & populo verba objurgatoria proponentem.

II. Quinque sunt nomina, quibus Prophetæ in Veteri T. ut plurimum denominantur.

Primum nomen est נָבִיא *Propheta*, quod respectu significationis est à נִבָּא *prophetavit, vaticinatus est.* Hoc nomen à futurorum prædictione Prophetis impositum esse videtur, & sic hâc etymologiâ primum Prophetarum officium indicatur. Alii derivant à נוּב *progerminare*, quod metaphoricè significat *eloqui*; quasi נָבִיא esset *orator, præco*, vel *concionator*, qui concionem ad populum habet; & ita Prophetarum alterum officium denotatur. Prophetarum discipuli, quia docebantur à Prophetis, vocabantur בְּנֵי הַנְּבִיאִים *Filii Prophetarum.*

Secundum nomen Prophetæ est חֹזֶה *Videns*, à חָזָה *prospexit, vidit.*

Tertium nomen est רֹאֶה *videns*, à רָאָה *vidit*. Hæc tria nomina, jam nominata, simul 1 *Chron* 29. 29. in eodem versu occurrunt: *Verba Davidis -- sunt scripta in verbis Samuelis* הָרֹאֶה *(videntis,) & in verbis Nathanis* הַנָּבִיא *(prophetæ,) & in verbis Ghad* הַחֹזֶה *(videntis.)*

Quartum

Quartum nomen eſt צֹפֶה *ſpeculator*, à צָפָה *explorare*, *ſpeculari*. Ita vocatur Propheta apud Ezechielem *cap.* 3. v. 17. *Fili hominis*, *ſpeculatorem* (Prophetam) *dedi te domui Iſraël*. Schelomo ben Melech in מכלל יופי circa initium Commentariorum ad libros Samuelis ait: כי הנביא יקרא צופה *Nam Propheta vocatur ſpeculator*. Hæc tria nomina poſteriora ſignificatione conveniunt. Prophetæ his titulis in Veteri T. fuerunt denominati, vel quia Deus ipſis per viſiones futura revelabat, vel quia ipſi futura prævidebant. Prophetia Jeſaiæ vocatur חָזוֹן *viſio*; quia illa ipſi ad modum viſionis fuit revelata.

Quintum nomen, quo Propheta in V. Teſt. fuit vocatus, eſt אִישׁ הָאֱלֹהִים *Vir Dei*. Prophetæ & Doctores ſic denominabantur: tum quia à Deo ad miniſterium erant vocati; tum etiam, quia erant inſtrumenta Dei ad revelandum hominibus voluntatem divinam. Hoc nomine inſignitus fuit Samuel 1. *Sam.* 9. 10. Etiam 1. *Sam.* 2. 27. dicitur veniſſe איש אלהים *Vir Dei* ad Helin: & *Judic.* 13. 6. Angelus fœderis, qui uxori Manoah apparuit, vocatur *Vir Dei*. Rabbini tradunt tantum decem Prophetas hoc ultimo nomine fuiſſe nuncupatos.

III. Nemo ex Prophetis unquam רַבָּן *Rabban*, רִבִּי *Ribbi*, רַבִּי *Rabbi*, רַב *Rabb*, vel מַר *Mar*, hoc eſt, *Magiſter* aut *Doctor* fuit vocatus: nam omnes illi tituli demum poſt natum Chriſtum inter Judæos orti ſunt.

IV. *Quæritur*: Quare nullus ex Prophetis unquam præcedentibus titulis fuit condecoratus?

Reſpondeo. Judæi hanc afferunt rationem: quia Prophetæ erant magnificentiſſimi & excellentiſſimi; adeo ut impoſſibile fuerit reperire titulos dignos ipſis ad honorandum nomen ipſorum. Sed præſtat dicere, eos ex humilitate non quæſiviſſe tales ſuperbos & oſtentatorios titulos.

V. Paulo poſt, vel circa Chriſti nativitatem, Judæi ſeipſos variis titulis ornarunt. Septem Hillelis poſteri tantum nomine רַבָּן *Rabban* fuerunt inſigniti; qui titulus eſt omnium præſtantiſſimus, & non tam doctorem populi, quam quidem Magnatem & Principem populi denotat. Inter hos ſeptem, qui hoc præſtantiſſimo titulo *Rabban* fuerunt inſigniti, dicitur fuiſſe Gamaliël, ad cujus pedes Apoſtolus Paulus eſt educatus.

VI. Chriſtus in Novo T. nunquam vocatus eſt *Rabban*; quia non fuit Princeps populi: ſed vocatus eſt *Rabbi*; quia fuit Doctor habi-

tans in Terra sancta. Nam Doctores Judæorum, habitantes extra Terram sanctam, nominati sunt רַב vel מַר; sed habitantes in Terra sancta, nomine רִבִּי *Ribbi* vel רַבִּי *Rabbi* fuerunt insigniti.

Et quando postea mutabant sedem domicilii, migrantes ex Terra sancta, vel venientes in Terram sanctam, tum mutabant pro ratione terræ etiam nomina sua; scil. in Rabbi & Ribbi, aut in Rab & Mar. Hi tituli simpliciter significant *magistrum*. Differentiam horum titulorum clarè describit Cl. Buxtorfius in Abbreviaturis ad literam ר.

VII. Judæi Mosen omnibus Prophetis longè præferunt: & propterea ipsum variis honoris titulis condecorant ac cohonestant. Quando Judæi Prophetæ Mosis recordantur, solent semper ejus honorificam facere mentionem addito reverentiæ titulo: ut מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם *Moses præceptor noster; supra quem est pax*. Sed aliorum Prophetarum solent tantummodo nomina citare absqne ullo honoris titulo. Præterea Mosen vocant Magistrum & Patrem omnium Prophetarum; Patrem in lege; Patrem in sapientia, & Patrem in prophetiis. Dicunt omnes alios Prophetas prophetasse ex fonte prophetiæ Mosis, & ipsum nihil mysteriorum unquam fugisse. Præterea Judæi putant Mosen nullâ vitæ labe inquinatum fuisse; prout Muhamedani de Muhamede suo statuunt. Fuit aliquando Doctor aliquis inter Muhamedanos, qui in dubium vocabat, an non Muhamed potuisset in juventute sua peccasse, surripiendo alicui pomum vel malum. Hic Doctor propter hoc dubium fere capitis periculum incurrit.

VIII. Judæi, Mosen omnibus aliis Prophetis præferentes, quinque differentias assignant inter eum & inter alios Prophetas, qui post ipsum vixerunt.

1. Omnes Prophetæ prophetabant in somnio nocturno, vel in visione, vel aliquando interdiu sopor gravis irruebat in Prophetas; adeo ut cessarent in illis externi ipsorum sensus, nec remaneret, nisi contemplatio sola. Verum Mosi adfuit Spiritus Dei Propheticus in vigiliis ipsâ clarâ diurnâ luce..

2. Omnes Prophetæ non vaticinabantur quolibet tempore, quo volebant; sed disponebant intellectum, ac læto bonoque animo solitarii considebant, & nablio, tympano, fistulâ, cytharâ, aliisve instrumentis eliciebant prophetiam; nonnunquam totos dies, menses, & annos absque prophetiâ fuerunt; aliqui etiam citò Prophetæ esse desine-

ſinebant. Sed Moſes omni tempore, quo volebat, Spiritu Prophetico amictus erat; & quoties volebat, toties reſidebat ſupra eum prophetia; neque opus habebat mentem ſuam ad prophetiam diſponere, aut præparare. Liberrimum etiam habebat aditum ad Deum, quoties neceſſe erat: quapropter oblato difficili aliquo caſu, jubebat populum ſaltem pauliſper exſpectare: uti dicitur Num. 9. 8. *State, & audiam quid præcipiat Dominus.*

3. Omnes Prophetæ interventu & opera Angeli prophetabant: propterea quicquid videbant ſub ænigmate ac ſimilitudine intuebantur. Sed Moſes non vaticinabatur interventu Angeli alicujus; uti videre eſt Num. 12. 8. *Ore ad os locutus ſum ei, ſpeciem & ſimilitudinem* JEHOVÆ *intuebatur, ac non per ænigmata.* Ex his verbis Judæi probant Moſen non per ænigma vel ſimilitudinem, ſed perſpicuè & clarè ipſam rem in viſione conſpexiſſe.

4. Omnes Prophetæ tempore manifeſtationis prophetiæ exhorreſcebant, attoniti erant, illorum membra tremebant, greſſus liquefiebant, ædificium corpuſculi corruebat, panicus pavor eos inveniebat, & parum aberat, quin animæ è corpore egrederentur: prout in Daniele *Cap.* 10. *verſ.* 8. apparet: *Et ego relictus ſum ſolus, & vidi viſionem magnam hanc, & non remanſit in me fortitudo, & vis mea verſa eſt in me in corruptionem, & non retinui fortitudinem.* Sed Deus alloquutus eſt Moſen, ſicuti vir alloquitur proximum & amicum ſuum: quod legere eſt Exod. 33. 11. *Alloquebatur* JEHOVA *Moſen, ſicut alloqui ſolet aliquis amicum ſuum*, hoc eſt, placido & benevolo vultu abſque ullâ conſternatione. Quemadmodum quis non reformidat audire ſermones ſocii ſui, ita Moſes intelligebat prophetiam, & perfectus manebat in ſuâ conſtantiâ.

5. Omnes Prophetæ ante mortem facultate prophetandi fuerunt privati, ſed non eodem tempore; quibuſdam donum prophetandi auferebatur brevi, aliis longo tempore ante mortem: ſed Moſes ad mortem uſque prophetavit.

IX. Judæi has differentias inter Moſen & alios Prophetas conſtituunt, & tam firmiter hanc præſtantiam prophetiæ Moſis præ aliis prophetiis credunt, ut ſymboli ſui articulum ſeptimum inde formaverint. Sed quàm bene hanc dignitatem prophetiæ Moſis probent, judicioſus lector ad trutinam veritatis expendat. Vide plura apud *Buxtorf. in Synag. cap.* 7.

II. *De Prophetis posterioribus in specie.*

I. De Jesaia.

X. Primus inter Prophetas propriè dictos est יְשַׁעְיָהוּ *Jesaias*: sed Rabbini solent huic Prophetæ Jeremiam & Ezechielem præmittere; uti videre est in *Maimonide Tractatu* ספר תורה *pag.* פט. Hoc nomen proprium ישעיהו componitur ex יֵשַׁע & יָהּ, id est, *salus Dei.* Liber hic nomine Jesaiæ insignitur, quia ipse ejus prophetiæ auctor est. Similiter etiam omnes libri Prophetici sequentes nomina sortiuntur ab ipsis auctoribus; quod hic obitèr annotandum est.

XI. Hic Propheta fuit vir nobilis Hierosolymitanus de tribu Judæ, & Regio sanguine natus esse creditur; quia fuit filius Amozi fratris Azariæ Regis Judæ.

XII. Cæteros Prophetas tum venustate sermonis & urbanæ dictionis elegantiâ, tum etiam difficultate styli & rerum superat; in sermone suo disertus, nervosus & difficilis est, nihil rusticitatis habens admixtum. Præterea majestas styli passim occurrens quodammodo ostendit quâ natus sit origine: tractat secretissima & abstrusissima mysteria, quæ tamen ipse probè cognoscebat. Judæi statuunt quod omnes Prophetæ ignoraverint quæ prophetarint, exceptis Mose & Jesaia, quos solos putant intellexisse ea quæ prædixerunt. Hoc testatur R. Eliezer nomine R. Jose: *Omnes Prophetæ, qui vaticinati sunt, ignorarunt quid prophetarent: Moses vero & Jesaias, quod prædixerunt, intellexerunt.*

XIII. Tota prophetia Jesaiæ prosa est exceptis tribus canticis, scil. Vineæ Cap. 5. Urbis Sion, Cap. 26. & Regis Ezechiæ Cap. 38. quæ hexametris & pentametris versibus constare apud multos indubitatum est.

XIV Jesaias sub quatuor Regibus sibi invicem succedentibus, scil. sub Ozia, Joatham, Achaz & sub Ezechiâ sexaginta quatuor circiter annos prophetavit.

XV. Tandem Jesaias obiit: sed quo mortis genere ad superos migraverit incertum est. Receptissima opinio & verosimillima est, eum jussu impii Regis Menassis, duabus ligneis tabulis alligatum, serrâ in duas partes dissectum fuisse; quia Optimates Regiæ domus *Principes*

Sodo-

Sodomorum vocasset. Ad hoc Jesaiæ supplicium applicant verba Pauli ad Hebræos Cap. 11. vers. 37. *Dissecti sunt.*

2. De JEREMIA.

XVI. Secundus Propheta est יִרְמְיָהוּ *Jeremias*, quasi dicas, יָרִים יְהוָה *exaltabit* JEHOVAM. Jeremias fuit Propheta & Sacerdos oriundus ex viculo Anathot, distante Hierosolymâ tribus milliaribus.

XVII. Cœpit valde adolescens prophetare, & vaticinia sua describere sermone inculto & subrustico: nam respectu sermonis & styli multo facilior est Jesaiâ; & non mirum, cùm in vico apud rusticos natus & educatus fuerit: sed in majestate sensuum nihilominus est profundissimus.

XVIII. Hic Propheta in prophetiæ suæ dispositione non semper rationem temporis habuit, sed multa ὕστερον πρότερον ordine turbato & præpostero literis mandavit.

Hinc *quæritur*. Quare Prophetæ prophetias suas sæpe non eodem ordine descripserunt, quo eæ habitæ & promulgatæ fuerunt?

Respondet Calvinus in Præfat. in Jesaiam, Prophetas, postquam concionem habuissent ad populum, brevem ejus summam collegisse, eamque valvis templi affixisse, ut omnibus prophetia melius innotesceret. Præterea asserit hanc prophetiam, quum per aliquot dies omnibus satis innotuisset, fuisse ablatam à ministris templi, ac repositam in thesaurum, ut perpetuum rei monumentum extaret. Hæ conciones Propheticæ postea digestæ quidem fuerunt in ordinem aliquem, sed sæpe præposterum: & ex illis concionibus, ordine aliquo conjunctis, libros Prophetarum confectos esse verosimile est.

XIX. Hic Propheta vixit sub Regibus Josia, Jehojakim, & Zedekia: sed misero modo lapidibus obrutus vitam cum morte commutavit. Quare? Quia in Ægypto, quò antea cum aliis Judæis erat deportatus, contra Ægyptum & contra alia regna vaticinatus fuerat. De hoc Propheta explicant verba Apostoli ad Hebræos *Cap.* 11. *v.* 37. *Lapidati sunt.* Inter Judæos tempore Veteris T. fuerunt quatuor ordinaria supplicia capitalia, scil. Lapidatio, combustio, strangulatio & decollatio. Pœna omnium gravissima erat lapidatio; & hâc pœnâ gravissimâ dicitur Jeremias occisus.

XX. Propterea audiendi non sunt Victorinus, aliique vetustissimi Patres, qui docuerunt eum adhuc vivere, & in paradiso terrestri unà

cum Elia & Enocho ſuperſtitem eſſe. His forte annumerandi ſunt, qui narrant Alexandrum, cum Ægyptum ingrederetur, corpus Jeremiæ ſecum deportaſſe Alexandriam, ibique terræ mandaſſe.

3. De Ezechiele.

XXI. Tertius Propheta inter poſteriores Prophetas eſt יְחֶזְקֵאל *Ezechiel*, id eſt, *fortis Dei*, *apprehendens Deum*, vel *robur Dei.* Hic fuit Propheta & Sacerdos, & cum Jehojakim Rege Judæ captivus in Chaldæam abductus eſt.

XXII. Ezechiel ſtylo & elegantia ſermonis vincit Jeremiam, ſed à Jeſaia vincitur: illius enim ſtylus nec adeo diſertus, nec adeo ruſticus eſt, ſed ex utroque temperatus & mixtus.

XXIII. Ezechiel eſt occiſus in Babylonia à duce gentis ſuæ, quem de idololatria reprehenderat; & ſepultus eſt in terra Aſſyriorum, poſtquam viginti annos prophetaſſet.

XXIV. Magna hujus prophetiæ pars tantis obvolvitur obſcuritatibus, ut apud Hebræos antiquos traditione cautum fuerit, ne quis primum Ezechielis & poſteriora octo capita ante trigeſimum annum legeret,

Primò quæritur. An Judæi etiam juventuti ante trigeſimum annum non interdixerunt lectionem aliorum capitum, quam in Ezechiele?

Reſpondeo. Etiam prohibuerunt lectionem primi capitis Geneſeos & totius *Cantici Canticorum.*

Secundò quæritur. Quare Juventuti ante trigeſimum annum lectio horum capitum eſt interdicta?

Reſpondeo 1. Judæi Interdixerunt lectionem primi capitis *Geneſeos* & aliquot capitum *Ezechielis* propter difficultatem: quia materia in illis capitibus contenta nimis difficilis eſt, quæ captum Juvenum ſuperat. 2. Prohibuerunt lectionem *Cantici Canticorum* propter amores, quorum in illo libro creberrima ſit mentio, qui facile juvenes ad libidinem pellicere poſſent.

Tertiò quæritur. An illud præceptum, olim juventuti mandatum, adhuc hodie à Judæis obſervatur?

Reſpondeo. Illud interdictum, quo lectio illorum capitum juventuti olim prohibita fuit, diu eſt obſoletum: jam enim ſine diſcrimine etiam pueris lectio primi capitis Geneſeos conceditur.

XXV. Poſt tres Prophetas majores ſequuntur duodecim minores, ſcil. Hoſea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk, Zephanja, Haggai, Zacharia, Malachia. Hi Prophetæ vocantur minores, non quod minoris ſint auctoritatis quam majores: omnes enim libri Prophetici ejuſdem ſunt auctoritatis: ſed ſic appellantur, quia minores Prophetæ minores prophetias ſcripſerunt.

XXVI. Omnes Prophetæ minores olim in unum volumen compacti fuerunt, ne parvitate ſua ſinguli diſtraherentur, aut particulatim perderentur. Hinc Lucas dicit in Actis Cap. 7. verſ. 42. *Sicut ſcriptum eſt in libro Prophetarum, num victimas mihi obtuliſtis?* & Textus ille allegatur ex Amoſi *Cap. 5. verſ. 25.* ſed ſcriptum dicitur in libro Prophetarum, quia duodecim Prophetæ minores in unum volumen fuerunt compacti. Ob hanc cauſam duodecim Prophetæ minores in ſupputatione librorum tantum pro unico libro numerantur.

XXVII. Ordo Prophetarum minorum, in Bibliis hodiernis Hebraicis uſitatus, an ſecundùm ſeriem temporis ſit inſtitutus, clarè ex ſacra Pagina vel ex hiſtoriâ Judæorum non innoteſcit. Quidam Prophetæ fuerunt coætanei: & propterea difficile eſt conjicere, quis priùs vel poſteriùs prophetiam ſuam literis conſignaverit. Auctores in diverſa ſententiarum eunt divortia circa ordinem & ſeriem Prophetarum minorum: alii hos, alii alios Prophetas præponunt. Nos hodiernam Prophetarum minorum ſeriem, apud Chriſtianos uſitatam, & in Thalmude approbatam, tum propter venerandam antiquitatem, tum etiam quia veritati apprime convenientem eſſe exiſtimamus, retinebimus. De ſingulis pauca in medium proferemus.

XXVIII. Primus Propheta eſt הוֹשֵׁעַ *Hoſeas*, idem denotans quod *Salvator*. Hic Propheta fuit filius Beëri, oriundus ex oppido Belometh, & Prophetæ Jeſaiæ σύγχρονος fuiſſe creditur. Quidam Hoſeæ prophetiam prophetiæ Jeſaiæ præmittunt.

Secundus eſt יוֹאֵל *Joël*, id eſt, *incipiens*. Fuit filius Pethuel, oriundus ex agro Bethor, & vixit ſub Rege Joram filio Achabi Regis Iſraël, ac uſque ad tempora Menaſſis in Prophetico numere ſtetiſſe putatur.

Tertius eſt עָמוֹס *Amos*, id eſt, *portans*. Fuit vocatus Amos, quia fuit עָמוּס בִּלְשׁוֹנוֹ *oneratus*, *ſive gravis linguâ ſuâ*, id eſt, impediti ſermonis: hinc vocarunt eum balbum ſive blæſum. Antea fuit plebejus, & ex

bu-

bubulco in ordinem Propheticum receptus: ſed poſtea, cum Regem de duobus vitulis aureis reprehendiſſet, clavo circa tempora transfixus vitam cum morte commutavit.

Quartus eſt עֹבַדְיָה *Obadias*, hoc eſt, *cultor Dei*. Hic, antequam Prophetarum numero adſcriberetur, ſemicenturionis ſive quinquagenarii dignitatem apud Ochoziam Regem Iſraëlis, ſi Sixto Senenſi fides ſit adhibenda, geſſit. Poſtquam duo ſemicenturiones ad capiendum Eliam Prophetam, ab hoc Rege emiſſi, cœleſti igne abſumpti eſſent, etiam Propheta Obadias miſſus fuiſſe creditur: ſed ille, relicto Rege, Prophetæ adhæſiſſet, & diſcipulus ejus factus fuiſſet. Hieronymus exiſtimat hunc Prophetam Obadiam fuiſſe illum Obadiam, qui temporibus Achabi & Jezabelis centum Prophetas in ſpeluncis vitæ neceſſariis ſuſtentavit, 1. *Reg*. 18.4. Rabbini arbitrantur eum fuiſſe proſelytum ex Ædomea; quia ejus prophetia contra Ædomeos, id eſt, Chaldæos & gentes conſcripta eſt. Calvinus opinatur Obadiam ante tempora Jeſaiæ prophetaſſe.

Quintus eſt יוֹנָה *Jona*, id eſt, *columba*. Fuit filius Prophetæ Amithai. Multi ex Rabbinis ſtatuunt Jonam fuiſſe filium viduæ Sareptanæ, quem Elias Propheta ex mortuis ſuſcitavit; uti videre eſt in Abarbanele in Jonam. Sed hoc Rabbinorum delirium ſacræ Paginæ repugnat, quæ eum non gentilem, ſed Hebræum fuiſſe aſſerit.

Sextus eſt מִיכָה *Micha*, id eſt, *percutiens*, ſive *quis hic*. Hic Jeſaiæ fuit coætaneus, & prophetare cœpit ſub Jothamo, ac perrexit ſub Achazia & Ezechia. Adventum Salvatoris & locum nativitatis ejus clarè prædixit. Sixtus Senenſis pag. 18. ſic de ejus morte ſcribit: *Moritur ex alto loco præcipitatus, & ſepultus eſt in Moraſti patria ſua prope Polyandrium, anno ab orbe condito ferme ter milleſimo ducenteſimo quadrageſimo.*

Septimus Propheta eſt נַחוּם *Nahum*, hoc eſt, *conſolator*. Natus eſt in oppido Elkoſai trans fluvium Jordanem. Poſt Prophetam Jonam contra Ninivitas prophetaſſe vulgo creditur.

Octavus eſt חֲבַקּוּק *Habakuk*, id eſt, *luctator*. Fuit Propheta oriundus ex agro Bezochar: ſed quando vixerit, vel quando prophetare inceperit eſt ignotum. Nonnulli tempore captivitatis Babylonicæ, alii ante captivitatem Babylonicam eum vixiſſe opinantur: ſed incerta ſunt omnia. Ultimum ejus caput comprehendit carmen Euchariſticum, in quo judicia Dei adverſus hoſtes & beneficia in Eccleſiam deſcribuntur.

Nonus

Nonus est צְפַנְיָה *Zephania*, id est, *arcanus Dei.* Hic claruit sub Josia Rege Judæ, & fuit inter ultimos Prophetas, qui ante captivitatem Babylonicam cum Jeremia prophetarunt.

Decimus est חַגַּי *Haggæus*, id est, *festivus* sive *lætus.* Hic adhuc minorennis ex Babylonia in Judæam reversus, populum admonuit, & incitavit ad reædificationem Templi Hierosolymitani. Judæi verbis ipsius obtemperarunt, Templumque tam festinanter reædificarunt, ut adhuc suismet oculis structuram Templi completam contemplatus fuerit, inque eo primò omnium Deum laudaverit. Mortuus est Hierosolymis anno quinquagesimo post liberationem ex captivitate Babylonica.

Undecimus est זְכַרְיָה *Zacharias*, id est, *memor Domini.* Ejus prophetia superat alias prophetias minores tum longitudine, tum etiam obscuritate: continet enim visiones obscurissimas visionibus Danielis parum dissimiles.

Duodecimus & ultimus Propheta est מַלְאָכִי *Malachias*, id est, *angelus* vel *nuncius meus.* Origines putavit Malachiam fuisse Angelum; qui de cœlo lapsus corpus assumpsisset, ut Israëli voluntatem Dei revelaret. Alii, hanc sententiam tanquam nugatoriam rejicientes, verosimilius statuunt ipsum fuisse hominem natum in oppido Sopha in tribu Zabulon; & sortitum fuisse nomen Angeli, quia fuit formæ præstantis, & moribus inculpatissimis præditus. Paraphrastes Chaldæus & multi alii Judæi opinantur Malachiam fuisse Esdram scribam: sed non videtur verosimile: quia hic Propheta cum Zacharia & Haggæo coætaneus fuisse statuitur. Nam historia Judæorum asserit hos tres simul fuisse membra illius maximi extraordinarii Synedrii, constantis centum & viginti Viris, quod Hierosolymæ ab Esdra, post solutam captivitatem Babylonicam, ad restituendam Legem, fuit convocatum, & eodem Esdra præside ibidem habitum. Malachias vocatur חוֹתַם הַנְּבִיאִים *Sigillum Prophetarum*: quia ejus liber est ultimus inter libros Prophetarum: nam in ipso series Prophetarum fuit interrupta, sive potius abrupta.

DISSERTATIO SEPTIMA, DE HAGIOGRAPHIS,

PARS PRIOR.

§. 1. *Hagiographa enumerantur.*
2. *Appellatio Psalmorum.*
3. *Solvitur objectio.*
4. *Duæ sententiæ de auctoribus psalmorum proponuntur.*
5. *Decem auctores psalmorum enumerantur.*
6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. *Singulis auctoribus Psalmi, quos composuerunt, assignantur. Psalmus 151. non est authenticus.*
14. *Auctor collectionis Psalmorum anquiritur.*
15. *Psalmi aliter à Græcis & Latinis numerantur quàm ab Hebræis.*
16. *Septem Psalmi ordine Alphabetico constantes enumerantur; & diversitas indicatur.*
17. *Hieronymi sententia, numero septenario adversa, quodammodo conciliatur.*
18. *Ratio datur, quare quidam Psalmi ordine Alphabetico sint conscripti.*
19. *Dividitur Psalterium in 5. libros.*
20. *Locus, ubi medius versus invenitur, assignatur.*
21. *Numerus Radicum Hebraicarum & Chald. describitur.*
22. *Compendium discendi totum Psalterium.*
23. *Schema versuum 564. in quibus 1184. Radices occurrunt.*
24. *Illi versiculi sunt stellulâ notati in tribus Psalteriis.*
25. *Docetur ubinam cæteræ 683. Radices in toto V.T. investigandæ sint.*
26. *Versus illi 546. enumerantur.*
27. *Ipsissimæ voces, in illis versibus occurrentes, recensentur in Manuali meo.*
28. *Psalmi sunt carmina. Ratio datur, quare aliquando ea occurrant.*
29. 30. *Enumerantur pleraque carmina V.T. Antiquitas poëseos demonstratur.*
31. *Quæritur: An metrum carminum sacrorum sit notum?*
32. 33. *Differentia inter carmina sacra & profana ostenditur.*
34. *Carmina sacra non constant metro, sed tantum fuerunt ad Musicam ita accomodata ut cantari potuerint.*
35. *Judæi cantillant libros non poëticos.*

SECTIO. I.

Actenus de prima & secunda Veteris T. parte egimus, subsequitur jam ejusdem pars tertia, quæ nomine כְּתוּבִים *Hagiographorum* denotatur; suntque sequentes duodecim libri, scil.

ſcil. Pſalmi, Proverbia, Job, Canticum Canticorum, Ruth, Threni, Eccleſiaſtes, Eſther, Daniel, Eſdras, Nehemias & Chronica.

1. De Psalmis.

II. Primus liber inter Hagiographa eſt Pſalterium, quod ab Hebræis תְּהִלִּים (contractè תִּלִּים) *hymni*, *laudes*, & à Græcis ψαλτήριον vocatur: quia laudes Dei in illis continentur.

III. Fortè objiciet nonnemo, & dicet: Pſalmi non rectè vocantur hymni & laudes: nam in illis multæ querelæ, deprecationes & gratiarum actiones continentur.

Reſpondeo. Quando Pſalmi vocantur laudes, tum à majori & potiori parte deſumitur denominatio: laudes enim conſtituunt maximam partem Pſalmorum. Similiter liber Proverbiorum etiam vocatur מִשְׁלֵי *Proverbia*, cum ſciamus non tantum ſententias proverbiales, ſed etiam multa ſcita Sapientum & ænigmata in eo contineri.

IV. De Pſalmis *primò quæritur.* Quis eorum eſt Auctor?

Reſpondeo. 1. Chryſoſtomus & Auguſtinus autumant Davidem omnium centum & quinquaginta Pſalmorum eſſe auctorem; horum quoſdam ore proprio ceciniſſet, aliorum verò ſola argumenta dictaſſet, eaque tradidiſſet cantoribus, qui ex traditis argumentis carmina feciſſent, & ad varios cantus, variaque organa muſica accommodaſſent, illaque propriis nominibus inſcripſiſſent.

2. Alii, è quorum numero ſunt Aben Ezra, Hieronymus, aliique quamplurimi, eam ſententiam veroſimiliorem eſſe arbitrantur, quæ ſtatuit plerosque quidem Pſalmos à Davide, reliquos vero ab aliis auctoribus eſſe compoſitos.

V. In univerſum decem vulgo Pſalmorum Auctores ſtatuuntur, ſcil. *David, Moſes, Salomon, Aſaph, Ethan, Heman, Idithun,* & tres filii *Korah*, ſcil. *Aſir, Elkana* & *Abirſaph*, qui communi ſtudio quoſdam Pſalmos dicuntur compoſuiſſe. In numero denario plerique Doctores conveniunt, ſed in ſpecificandis perſonis parumper diſcrepant. Quidam inter hos decem Pſalmorum auctores numerant *Abrahamum*, *Eſdram*, *Adamum* & *Melchiſedecum*: ſed nos priores decem retinemus.

VI. *Primus* & præcipuus auctor Pſalmorum eſt Rex & Propheta David, qui compoſuit Pſalmos *ſeptuaginta quatuor*, qui nomen ipſius in frontiſpicio Pſalmorum Hebraicorum hoc fere modo præ ſe ferunt; מִזְמוֹר לְדָוִד; vel שִׁגָּיוֹן לְדָוִד; vel tantum לְדָוִד; vel

מכתם לדוד; vel תפלה לדוד; vel משכיל לדוד; vel תהלה לדוד:

Suntque 74. ſequentes:

3.	8.	14.	19.	24.	29.	35.	40.	54.	59.	64.	86.	110.	133.	142.
4.	9.	15.	20.	25.	30.	36.	41.	55.	60.	65.	101.	122.	138.	143.
5.	11.	16.	21.	26.	31.	37.	51.	56.	61.	68.	103.	124.	139.	144.
6.	12.	17.	22.	27.	32.	38.	52.	57.	62.	69.	108.	131.	140.	145.
7.	13.	18.	23.	28.	34.	39.	53.	58.	63.	70.	109.	132.	141.	

Præter hos ſeptuaginta quatuor Pſalmos, tali nomine in principio inſignitos, compoſuit David adhuc *triginta octo* alios Pſalmos, tali inſcriptione nominis carentes;

Suntque 38. ſequentes:

1.	33.	67.	104.	107.	113.	116.	119.	123.	128.	134.	146.	149.
2.	43.	71.	105.	111.	114.	117.	120.	125.	129.	135.	147.	150.
10.	66.	102.	106.	112.	115.	118.	121.	126.	130.	137.	148.	

David ergo ſimul compoſuit Pſalmos centum & duodecim.

VII. *Secundus* Auctor Pſalmorum, ex ſententia Aben Ezræ, eſt aliquis Moſes, fortè non Propheta Moſes, auctor Pentateuchi, ſed unus ex Cantoribus Davidis. Verum Hieronymus putat hunc Moſen fuiſſe Prophetam Moſen, ſcriptorem Legis. Ut ut ſit, Moſes aliquis poſteritati reliquit undecim Pſalmos ſe mutuo ordine ſequentes, ſcil. à Pſalmo nonageſimo, qui ſic incipit תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה *Oratio Moſis*, & alii decem ordine ſequentes. Etiamſi Pſalmi decem ſequentes nomen Moſis, ad modum Pſalmi nonageſimi, præ ſe non ferant, nihilominus Moſi adſcribuntur: nam Pſalmi, nominis proprii inſcriptionem non habentes, addicuntur ut plurimum illis auctoribus, quorum ultimò nominatim facta eſt mentio.

Sunt igitur 11. ſequentes:

90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

VIII. *Tertius* Auctor eſt Salomon filius Davidis, qui Pſalmum ſeptuageſimum ſecundum compoſuit, qui incipit nomine Salomonis לִשְׁלֹמֹה &c. Athanaſius Salomoni, præter hunc, adhuc duos alios Pſalmos adſcribit, ſcil. 67. & 127. quorum poſterior etiam nomen Salomonis præ ſe fert. Non deſunt, qui opinantur Salomonem etiam compoſuiſſe Pſalmos, qui *Cantica graduum* dicuntur, ſcil. à Pſalmo

mo 120. uſque ad 134. Sed ex ſententiâ Hebræorum Salomon unius tantum Pſalmi, nempe 72. auctor ſtatuitur.

IX. *Quartus* Auctor Pſalmorum eſt Aſaph, qui fuit princeps inter cantores, præſonantes cymbalis æneis. Hic compoſuit duodecim Pſalmos, qui nomine Aſaph inſcribuntur;

Suntque 12. ſequentes:

50. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83.

X. *Quintus* Auctor eſt Ethan, qui conſcripſit Pſalmum octuageſimum nonum, qui incipit מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן. Hic Ethan tantâ ſapientiâ præditus fuiſſe creditur, ut nemo hominum unquam Præter Salomonem ipſo fuerit ſapientior.

XI. *Sextus* Auctor eſt Heman, qui modulatus eſt Pſalmum octuageſimum octavum, ubi in verſu primo ſcribitur, מַשְׂכִּיל לְהֵימָן. Hunc Pſalmum filiis Korah cantandum dedit; & propterea tam ſuo quam ipſorum nomine inſcribitur.

XII. *Septimus* Auctor ſtatuitur Iduthun, cantor eximius, qui cantaſſe dicitur Pſalmum trigeſimum nonum, qui incipit לַמְנַצֵּחַ לידותון. Sed hic Pſalmus à nonnullis adſcribitur Davidi propter nomen Davidis, quod in frontiſpicio gerit: & propterea paulo ſuperius eum Davidi adſcripſimus. Hinc Iduthun à Salomone Jarchi non numeratur inter auctores Pſalmorum: ſed hi ſequentes, ſcil. Adam, Melchiſedek, Abraham, Moſes, David, Selomoh, Aſaph, & tres filii Korah.

XIII. Reliqui Pſalmographi ſunt tres filii Korah, ſcil. Aſir, Elkana & Abirſaph, qui junctis operis undecim Pſalmos, titulum לִבְנֵי קֹרַח præ ſe ferentes, compoſuerunt;

Suntque hi ſequentes:

42. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 84. 85. 87. 88. Si quis plura de Auctoribus Pſalmorum deſideret, adeat Sixtum Senenſem in Bibliotheca pag. 12. & ſequentibus.

Quæritur: An non dantur plures Pſalmi authentici, quàm 150. jam enumerati?

Reſpondeo. In Verſione LXX. Interpretum ſuperioribus Pſalmis 150. annumeratur Pſalmus 151. qui continet certamen Davidis cum Goliatho. Inſcriptio Latinè tranſlata ita ſonat: *Pſalmus hic peculiariter Davidi, & extra numerum reliquorum inſcriptus eſt, quum ſingulari certamine Goliathum ſtraviſſet.*

PSALMUS 151.

1. Parvus eram inter fratres meos, & adolescentior in domo patris mei, pascens oves patris mei.
2. Manus meæ construxerunt organum, & digiti mei concinnaverunt Psalterium.
3. Et quis annunciabit domino meo? Ipse dominus, ipse exaudit.
4. Ipse emisit angelum suum, & assumpsit me ex ovibus patris mei: & unxit me oleo unctionis suæ.
5. Fratres mei pulchri & magni: Dominus in eis non sibi bene complacuit.
6. Exivi in occursum alienigenæ illi: & ipse me execratus est in Idolis suis.
7. Ego autem extorquens ab eo gladium ipsius, decollavi eum, & abstuli opprobrium ex filiis Israël.

Vide hunc Psalmum Græcè in Bibliis Polyglottis, & in Versione Græca LXX. Interpretum, quæ Londini anno 1653. edita est. Sed hic Psalmus non est authenticus: nam nullus sive Græcus, sive Hebræus, sive Latinus sacræ Scripturæ Interpres ullam ejus Psalmi 151. facit mentionem, nisi fere solus D. Athanasius, qui in Synopsi divinæ Scripturæ hunc Psalmum nominatim inter Canonica scripta recenset. Etiam Hebræi nunquam hunc Psalmum pro Psalmo Canonico receperunt. Vide Bibliothecam Sixti Senensis pag. 38.

XIV. *Secundò quæritur*. Quis Psalmos in unum volumen collegit, & in hunc ordinem redegit?

Respondeo. Communis opinio statuit Esdram Prophetam, postquam ex captivitate Babylonica reversus esset, omnes Psalmos antea dissipatos & dispersos in unum volumen hinc inde collegisse, & hoc ordine disposuisse. Athanasius tamen hanc collectionem Psalmorum ante captivitatem Babylonicam ab amicis Regis Ezechiæ esse factam asserit. Vide Sixtum Senensem Biblioth. p. 14.

XV. *Tertiò quæritur*. Quare in numero Psalmorum inter Latinos, Græcos, & inter Hebræos est quædam differentia; scil. quod Psalmus, exempli gratia, juxta Textum Hebræum trigesimus sit in versione antiquâ Græcâ & in Vulgatâ tantum vigesimus nonus?

Respondeo. Græci & Latini solent Psalmos 9. & 10. necnon 114. & 115. conjungere, & ex illis binis unicum Psalmum componere;

&

& ut numerus Pſalmorum nihilominus eſſet completus, ſolent ſingulos Pſalmos, ſcil. 116. & 147. in duos Pſalmos diſcerpere. Hæc diſcrepantia numeri non tantum in Græcâ & Latinâ verſione, ſed etiam in Scriptis Patrum eſt uſitata: propterea Scripta Patrum legentibus hoc obſervandum eſt, ne Lectores vel malè Pſalmos à Patribus citatos, vel vitium Typographi eſſe arbitrentur.

XVI. Inter Pſalmos præſtantiſſimos, illuſtria argumenta continentes, ſeptem ſunt, qui ſecundùm Alphabeti ſeriem diſpoſiti ſunt; ſcil. 25. 34. 37. 111. 112. 119. 145. Et propter hanc cauſam in Bibliis Belgicis & nonnunquam etiam in aliis aliarum linguarum Bibliis nomina Alphabeti Hebraici illis ſeptem Pſalmis, & quatuor prioribus capitibus Threnorum Jeremiæ præponuntur. Attamen ſinguli verſus illorum Pſalmorum non incipiunt à ſingulis diverſis alphabeti literis. Aliquando duæ literæ eidem verſui includuntur; nonnunquam in primo verſu ratio alphabethi habetur, & in ſecundo negligitur: quæ omnia in ipſis Pſalmis videri poterunt.

In Pſalmo vigeſimo quinto literæ ה & ו verſui quinto includuntur, & deeſt litera ק; ſed è contra duo verſus à litera ר incipiunt.

In Pſalmo trigeſimo quarto omnes literæ alphabeti occurrunt, ſed rurſum literæ ה & ו in unico verſu ſexto continentur.

In Pſalmo trigeſimo ſeptimo fere ſecundus quilibet verſus ordinem alphabeti obſervat, ſed excipiuntur verſus 7. 8. 20. 21. 29. 30. 34. 35. in quibus literæ alphabeti immediatè ſe mutuo ſequuntur. Etiam deeſt verſus incipiens à ע. Reliqui verſus intermedii, & verſus 28. & 29. immediatè ſequentes, nullam rationem alphabeti obſervant.

In Pſalmo centeſimo undecimo & centeſimo duodecimo ſingulis verſibus binæ, ſed verſui 9. & 10. ternæ includuntur literæ.

Longè alia eſt ratio in Pſalmo centeſimo decimo nono. Ille enim conſtat octuplis Alphabetis, & octoni verſus ſemper ab eadem litera incipiunt. Ex. gr. Omnes priores octo verſus incipiunt à litera Aleph, octo ſequentes à litera Beth, & ſic deinceps uſque ad finem. Hinc in Bibliis Belgicis & in Pſalteriis ante ſingulas pauſas, quæ ſunt viginti duæ, præmittuntur nomina Alphabeti Hebraici. Hic Pſalmus, quia toties ab eadem Alphabeti litera incipit, à Chriſtianis nonnullis vocatur *Magnum Alphabetum Chiſtianorum.*

In Pſalmo centeſimo quadrageſimo quinto omnes literæ Alphabeti, exceptâ literâ Nun, occurrunt.

XVII. Cum revera in Pſalterio inveniantur ſeptem Pſalmi alphabetici, mirum eſt quare Hieronymus in epiſtola 155. ad Paulam Urbicam ſcribat, *Quinque tantum Pſalmos inveniri alphabeticè diſpoſitos, fallique eos, qui plures exiſtimant*. Forte Pſalmos 111. & 112. conſtantes tantum decem verſibus, excluſit: ſed ſine cauſa.

XVIII. Hinc *quæritur*. Quare Auctores Pſalmorum quoſdam Pſalmos juxta ſeriem Alphabeti Hebraici diſpoſuerunt?

Reſpondeo. Ut ſubvenirent imbecillitati memoriæ: nam illa facilius memoriæ imprimuntur, & impreſſa tenacius hærent, quæ ſecundùm ordinem alphabeticum diſpoſita ſunt, quàm illa, quæ eodem ordine alphabetico deſtituuntur.

XIX. Integrum Pſalterium Hebraicum à Judæis dividitur in quinque libros, quorum *primus* comprehendit Pſalmos quadraginta & unum, & clauditur hiſce vocibus אָמֵן וְאָמֵן *Amen & amen*.

Ante Pſalmum 42. habentur hæ voces סֵפֶר שֵׁנִי *liber ſecundus*: quia ibi liber *ſecundus* Pſalterii incipit. Hic liber ſecundus Pſalterii finitur Pſalmo 72. ubi etiam in verſu penultimo occurrunt voces אָמֵן וְאָמֵן.

Ante Pſalmum 73. habetur סֵפֶר שְׁלִישִׁי *liber tertius*: quia ibi liber tertius incipit, qui etiam terminatur vocibus אָמֵן וְאָמֵן, quæ in fine Pſalmi 89. occurrunt.

Pſalmus nonageſimus eſt initium סֵפֶר רְבִיעִי *libri quarti*, & finitur cum Pſalmo centeſimo ſexto, cujus finis eſt אָמֵן הַלְלוּ־יָהּ.

Tandem ſequitur סֵפֶר חֲמִישִׁי *liber quintus*, incipiens à Pſalmo 107. & finiens cum ultimo Pſalmo, qui terminatur voce הַלְלוּ־יָהּ.

XX. Medius verſus Pſalterii invenitur in Pſalmo 78. verſ. 36. ubi immediatè in Pſalterio Hebraico ante illum verſum, vel in margine habentur hæ voces חֲצִי הַסֵּפֶר *medium libri*: quia ille verſus, incipiens à voce וַיְפַתּוּהוּ, eſt medius verſus totius Pſalterii.

XXI. In Pſalterio inveniuntur verſiculi 564. in quibus omnes voces Pſalmorum inveniuntur; quos ſi quis continua lectione evolveret, is facillimo negotio totum Pſalterium intelligeret. Quid dico Pſalterium! Imo illi verſiculi, probè cogniti, cuivis magno adjumento eſſent ad integra Biblia Hebraica intelligenda. Nam omnes voces Radicales Veteris T. tam Hebrææ quam Chaldææ ſecundùm Lexicon Buxtorfii ſunt 2129. ex quibus, ſubtractis vocibus Chaldaicis, integer numerus vocum purè Hebraicarum Radicalium manet 1867. at ex iis, in his verſiculis ſequentibus annotatis, reperies voces

Radi-

Radicales usitatiores 1184. Qui igitur benè enucleaverit hos annotatos versiculos, is cognoscet omnes Veteris Testamenti Radices, exceptis solummodo 683. fere inusitatioribus.

XXII. In toto Psalterio inveniuntur versiculi 2527. ergo si aliquis velit cognoscere totum Psalterium, ei tantummodo opus est diligenter perambulare hos 564. versiculos, qui quartam partem totius Psalterii non constituunt.

XXIII. Placuit breve aliquod Schema ex Lyra Prophetica Davidis Bythneri hic exhibere, in quo illi 564. versiculi continentur, qui omnes voces totius Psalterii comprehendunt.

Psal.	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*
1	4		6		9		17	21	3		23
2	1		13	14	1		19		7	32	4
	2		14		3		26		10		6
	6	8	2	15	3		27	22	7		9
	8		3		4		29		8	33	2
	9		4		5		30		10		7
	12		8	16	1		32		13		10
3	3		9		4		35		15		14
	8	9	1		5		37		16	34	6
4	4		6		6		41		21		11
	5		7	17	3		43		25	35	6
	8		17		4		46	23	4		8
5	1		21		5	19	2		5		12
	4	10	2		8		3	25	2		13
	9		3		9		5	27	4		14
	10		7		10		6		12		15
	11		8		12		7		14		16
	13		9		14		8	29	7		19
6	1		10		15		11		9		21
	3		18	18	2		12	30	1	36	4
	4	11	3		3		13		6		9
	7		6		5		14		12	37	2
	8	12	2		8	20	4	31	4		4
7	1		6		9		6		14		21
	5		7		11		9		21		34

Ps.	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*
	35		9	59	7		27		19		65
38	6		10	60	2		28		20		71
	7		14		4		31	75	4	79	1
	8		15		5		32		6		11
	9	48	3		6	69	3		9	80	6
	11		8		10		9	76	6		9
	19		14	62	4		13		7		10
39	2	49	4		11		16		12		11
	3		9		12		22		13		12
	4		15	63	2		26	77	2		13
	5	50	2		11		32		3		14
	6		13		12	71	6		10		16
	7		18	64	4		18		18		17
	11		19		7	72	6		19	81	4
	12		21		8		9		20		7
	14	51	6	65	10		10	78	2		12
40	3		8		11		13		9		13
	5		9		13		16		10	83	11
	15		20		14		17		16		14
41	4	52	4	66	11	73	4		21		16
42	2		7		15		6		24	84	4
	5	55	3	68	5		7		26		7
	8		4		6		8		27		11
	11		6		7		11		31	85	11
44	6		9		8		12		36	88	6
	11		15		9		19		41		9
	13		22		10		20		43		10
	14		23		12		21		44		11
	15	56	2		13		28		45		13
	17	57	5		14	74	1		46		16
	23		7		15		5		47	89	9
45	1	58	5		17		6		48		11
	2		6		18		8		50		24
	3		7		20		14		51		40
	5		9		22		15		52		41
	8		10		26		17		58		42

Psal.

Psal.	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*
	45		5		37	115	6		5	140	4
90	4		9		39		7	123	2		11
	5	104	2		42	116	12		4		12
	10		3		43		16	124	7	141	3
91	4		4		47	118	12	125	5		6
	6		11	107	13		22	126	4		7
	7		12		14		27		6		9
	10		15		16	119	18	127	2	142	1
	13		17		20		20		3	144	2
	14		18		27		21		5		6
92	7		22		30		28	128	3		10
	8		25		34		39	129	3		12
	11		26		37		40		6		13
	13		28		39		51		7		14
94	13	105	15		40		60	131	2		15
	14		16		41		61	132	8	145	14
	17		20	109	4		66		14	146	4
	19		25		11		67	133	2		8
95	4		30		16		69	135	4	147	3
	8		31		18		70		7		4
	10		33		19		78	136	15		9
97	2		34		24		83		24		10
	7		40		29		103	137	2		14
98	4		41	110	1		113		3		16
	6	106	13		3		118		9		17
	8		15		4		119	139	3		18
99	1		19		6		120		7	148	5
101	5		25	113	6		122		8	149	4
102	4		27		7		131		12		6
	7		28		9		133		15		8
	8		30	114	1		147		16	150	4
	18		32		4		176		19		5
103	3		33		8	120	4		20		6

XXIV. Ut Lectores ab hoc onere annotandi hos 564. versiculos in Psalteriis liberarem, placuit in tribus Psalteriis, scil. in Psalteriis pu-

rè Hebraicis, in Hebraico-Latinis, & in Hebraico-Belgicis, à me anno 1666. Amſtelodami per Joſephum Athiam editis, hos 564. verſiculos notare, & ſtellulis à ceteris verſiculis diſtinguere.

XXV. Si quis porro *quærat*: Ubinam occurrant cæteræ 683. Radices inuſitatiores, quæ non inveniuntur in Pſalmis?

Reſpondeo. Ecce, eæ inveſtigari poterunt in hoc ſequenti Catalogo, in quo poſt invicem enumerantur ex toto Veteri T. verſiculi 546. in quibus cæteræ Radices, in Pſalterio non occurrentes, inveniuntur.

Dices. In iis 546. verſiculis Veteris T. hic infra annotatis, inveniuntur quidem Radices 812. & dictum eſt tantum reſtare Radices 683. Quid ergo ſibi volunt Radices illæ 129. ſuperfluæ?

Reſpondeo. In his ſequentibus verſiculis non tantum occurrunt Radices purè Hebraicæ, ſed etiam nonnullæ fere Chaldaicæ: ex. gr. אזל *Deut*. 32. 36. רתת *Hoſ*. 13. 1. &c. Hæ Radices, deſcriptæ in libris Hebraicis Veteris T. quodammodo Hebraicæ fiunt. Tantum igitur in hoc Catalogo omittuntur Radices mere Chaldaicæ in Daniele & Ezra occurrentes.

XXVI. Catalogus verſiculorum 546. Veteris T. in quibus cæteræ Radices, in Pſalterio non occurrentes, inveniuntur.

cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.
Geneſis.			33	33	19	9	19		17		25		30	*Numer.*	
		24	17	37	25		31		37	*Levitic.*			39		
1	2		25	40	11	12	15	27	5				41	4	7
2	5		65	41	12		22		8	1	12		45	6	4
	14	25	6		23	13	16	28	17		15	14	10		9
11	6		30	42	4	15	6		18	2	2	15	3	11	1
14	20	26	20	43	20		8		19	6	14	16	12		5
15	2	27	9	47	23	16	31		20		20	19	10	15	20
	10	28	12	49	11		33		28	10	6		28	16	13
	17	30	20		12	21	3		32	11	7	20	27	22	32
17	11		35		17		6		33		9	21	20	23	8
18	15		37	*Exodus*		24	6	29	20		16	22	23	24	3
19	9	31	7			25	5	30	32		19	24	12	31	16
	26		18	2	3	26	1	32	16		30	25	25	35	20
21	16		19		9		9	34	33		42	26	44		
	23	32	33	5	6		12	35	22	13	5				

cap.	vſ.
Deuter.	
1	4
7	1
	13
13	18
14	5
15	8
18	10
21	20
22	8
	19
23	3
25	5
	14
26	4
27	4
28	27
32	15
	24
	33
	34
	36
33	3
	16
	22
	25
Josua.	
2	18
10	40
14	6
22	8
Judic.	
2	18

cap.	vſ.
3	16
	22
4	18
	21
5	10
	11
	25
	26
	28
6	22
9	4
	37
16	16
	29
19	30
I. Sam.	
2	14
	33
6	11
	18
13	6
	21
15	33
17	7
19	20
21	9
25	22
28	24
30	12
II. Sam.	
3	14
13	9
17	13
19	5

cap.	vſ.
21	16
24	22
I. Reg.	
2	8
4	23
6	1
	8
	9
	15
	38
7	33
18	42
	46
21	27
II. Reg.	
4	39
	42
5	23
6	18
7	1
10	22
12	9
18	20
19	29
23	11
25	1
Jesaia.	
1	6
	22
3	6
	16
	17
	18

cap.	vſ.
	19
	24
5	2
	24
	27
7	4
	19
9	4
	6
	17
	18
10	15
11	1
	8
	15
13	2
	18
	21
14	12
	19
16	7
	9
18	5
19	16
	22
22	18
26	20
27	4
	9
28	10
	17
	24
	25
	27
29	21
30	6

cap.	vſ.
	14
32	4
	5
33	1
	7
	9
	19
	20
	23
34	11
	15
36	12
37	30
38	14
40	15
	19
	20
	22
41	7
42	4
44	8
	12
	14
	19
46	1
	6
47	13
48	9
49	10
51	8
	14
	20
53	6
	7
54	8
	11

cap.	vſ.
55	13
56	10
57	9
	20
59	5
	10
61	10
63	17
64	1
65	4
	25
66	24
Jerem.	
2	11
	25
9	14
	25
10	7
11	16
14	9
16	5
17	16
19	7
22	14
25	34
29	26
31	22
	29
38	22
39	3
46	4
47	3
48	26
	28
	37

cap.	vſ.
49	24
50	15
51	30
	34
Ezech.	
1	4
	7
	14
2	6
	10
4	9
5	1
8	5
9	2
	4
12	14
13	10
	11
	18
16	4
	40
17	4
	9
21	3
22	20
23	3
	18
	24
	40
24	5
	6
26	4
	10
27	15
	17

cap.	vſ.
28	24
30	2
31	5
32	2
39	15
40	7
41	16
42	12
43	13
44	18
47	2
	13
Hosea.	
3	2
5	13
8	6
10	12
13	1
	5
	14
Joël.	
1	4
	11
	17
2	20
4	13
Amos.	
3	12
5	11
6	3
	10
7	7
	14

cap.	vſ.
9	1
	5
Jona.	
1	12
4	6
Micha.	
2	4
6	14
Nahum	
2	4
	11
	13
3	2
	17
Habak.	
2	5
	11
	15
3	17
Zephan.	
2	9

cap.	vſ.
Zachar.	
2	17
4	12
9	15
10	1
11	8
12	10
Malach	
1	4
	13
3	20
	21
Proverb	
3	10
6	8
	21
7	16
10	8
13	3
15	19
16	26
	30
17	14

cap.	vſ.
18	8
19	13
21	12
	14
23	2
24	22
	31
26	18
27	22
28	3
29	21
30	15
	17
	28
	33
31	24
Job.	
2	8
4	12
6	5
	10
	17
7	5
9	9
	12

cap.	vſ.
13	27
15	12
	15
	27
16	8
	15
	19
17	1
19	3
20	18
21	24
	32
24	8
	16
26	9
28	7
	8
	18
30	2
	3
	6
	12
	25
32	6
	21
33	20

cap.	vſ.
	24
	25
35	16
37	11
38	28
	38
39	5
	18
	23
	30
40	12
	18
	21
41	9
	11
	13
	20
	21
Cantic.	
1	17
	10
2	1
	9
	11
	13

cap.	vſ.
	14
4	1
	2
	7
	8
	13
	14
5	2
	3
7	3
	9
8	5
Ruth.	
1	13
2	14
	16
Threni.	
1	14
3	11
	16
4	2
	8

cap.	vſ.
Eccleſ.	
1	15
4	12
5	15
10	1
	8
12	3
	12
Eſther.	
1	6
	8
2	1
	16
3	9
	14
	15
4	4
5	2
8	9
	10
	15
Daniel.	
1	8

cap.	vſ.
	10
	11
9	24
Eſra.	
3	7
Nehem.	
2	1
3	17
6	8
7	3
	5
I. Chron.	
10	12
13	12
15	27
21	27
26	18
II. Chron.	
2	16
3	6
36	16

XXVII. Ut adhuc magis Philohebræos juvarem, placuit edere Manuale Hebræo-latino-Belgicum, in cujus fine, ordine ſecundum libros Veteris Teſt. deſcribo omnes illas voces Radicales, in Pſalterio non occurrentes, unà cum verſione Latina & verſiculis, in quibus eæ voces occurrunt. Illud Manuale etiam ſecundâ vice eſt editum.

XXVIII. Pſalmi ſunt Carmina, quæ olim David aliique Viri ſancti, & nunc Judæi in Synagogis publicè canunt. Placuit enim Deo non tantum ſolutâ & ſimplici oratione, ſed etiam ligatâ & conciſâ voluntatem ſuam hominibus per ſanctos Scriptores revelare: tum

ut

ut hæc concisa oratio imbecilli memoriæ subsidium præstaret; tum etiam ut animi cantantium piâ & insigni hac modulatione magis moverentur, & ad Deum ardentiori pietatis studio elevarentur. Lætitia, nonnunquam etiam tristitia ad carmina effundenda animos Scriptorum incitavit.

XXIX. In omnibus partibus Veteris T. Carmina inveniuntur.

Exodi Cap. 15. describitur Canticum Israëlitarum per mare rubrum transeuntium.

Deuteronomii Capite 32. Mosis Carmen enarratur.

Judicum Capite 5. Deboræ & Baraki Carmen Eucharisticum occurrit.

In his tribus antecedentibus Capitibus & in Capite 22. *secundi* libri *Samuelis*, ut Lectores admonerentur illa contenta esse Carmina, ligatâque oratione constare, regulæ non continuâ sed interruptâ serie in Bibliis Hebraicis, præcipué majoribus, proponuntur.

In *primo* libro *Samuelis* Capite 2. Hannæ suspiria effunduntur.

Caput tertium prophetiæ Habakuk ab ipso Propheta oratione ligatâ literarum monumentis traditum est.

Liber *Jobi* à versu 2. Capitis 3. usque ad versum septimum Capitis ultimi Carminibus constat. Hieronymus arbitratur Jobi versus esse hexametros ex dactylo & spondæo mixtos.

Proverbia Salomonis, & quatuor priora Capita *Lamentationum Jeremiæ* à Viris Sanctis in Veteri Test. decantata fuerunt. In *Threnis* sunt quatuor Alphabeta, quorum duo priora, testante Hieronymo, conscripta sunt versu à metro Sapphico non multum dissimili; quia tres versiculos, qui sibi connexi sunt, & ab una litera incipiunt, Heroici Carminis comma concludit. Tertium verò Alphabetum Trimetro Alphabeto contextum est, & à ternis literis, sed eisdem, trini versus incipiunt. Quartum Alphabetum simile est primo & secundo. *Vide Sixt. Senens. p. 16.*

XXX. Hinc jam ipso jubare meridiano clariùs illucescit Poësin esse artem perantiquam, & non nuperrimè demum inventam: nam simul cum Verbo Dei, quo nullum scriptum antiquius in rerum natura invenitur, lucem aspexit.

XXXI. Occasione horum Carminum *primò quæritur*: An metrum Carminum Hebraicorum in Bibliis occurrentium sit notum?

Respondeo. Multi conati fuerunt Carmina Veterum ad certas clas-

ses

ses referre: sed an rectam rationem scandendi Carmina invenerint, multi non sine ratione dubitant. Hodierna Carmina Hebraica, Judæis & Christianis usitata, multis parasangis distant & differunt à Carminibus Veterum: propterea ex Carminibus hodiernis non licet judicare de Carminibus Veterum. Hieronymus etiam testatur Carminum genera, veteribus Judæis usitata, diversa fuisse ab illis Carminibus, quæ suo tempore usitata erant: præterea asserit Judæos modum Carminum Hebraicorum ab Arabibus mutuasse.

XXXII. *Secundò quæritur*. Quænam est differentia inter Carmina Hebraica in Veteri Test. usitata, & inter carmina Hebraica hodierna, quæ à Judæis & Christianis passim componuntur?

Respondeo. 1. Carmina Hebraica, usitata in Veteri T. sunt composita ad modum Carminum Belgicorum ex metro continente certum syllabarum numerum: sed cætera carmina Hebraica componuntur ad modum Carminum Latinorum, quæ constant metro continente pedes certæ mensuræ.

2. In Carminibus sacris rationem rhytmi non habuerunt, sed si sponte prodiret, & fortuitò eliceretur, tum scriptis mandabatur; aliter rhytmum non curarunt: sed Judæi in Carminibus hodiernis Hebraicis diligentem rhytmi rationem habent. Hac in parte Judæi hodierni imitantur Carmina Belgica, & nonnulla carmina Latina, quæ etiam in fine rhytmo clauduntur: exempli gratia:

Gutta cavat lapidem non vi, sed sæpe cadendo,
Sic doctus fies non vi, sed sæpe studendo.

3. In Carminibus hodiernis Hebraicis decem propriæ vocales sunt longæ & quatuor impropriæ tantum breves, cum in soluta oratione tantummodo quinque breves vocentur: sed, num eædem etiam longæ fuerint in Carminibus sacris, dubium est.

XXXIII. Ex his verisimiliter concludimus rationem Carminum sacrorum non esse notam, nec eadem ad trutinam Carminum hodiernorum esse expendenda. Prophetæ in Veteri T. modulabantur Carmina sua per varios accentus Hebraicos, qui docebant vocem esse attollendam, vel deprimendam, vel prolongandam, vel alio quocunque modo dirigendam.

XXXIV. Quia nemo hactenus inventus est, qui rationem metricam carminum Veteris Test. sine contradictione aliorum descripsit; ideo

ideo sunt nonnulli, qui non sine rationibus putant carmina sacra non constare metro certo ad leges poëseos adstricto, sed tantum esse carmina ad Musicam ita accommodata, ut potuerint cantari. Sicuti cantiunculæ Belgicæ vel Latinæ Ecclesiasticæ, solutæ legibus metricis, sine consideratione syllabarum longarum aut brevium cantantur, ita etiam Carmina Hebraica videntur sine legibus metricis & sine consideratione talium syllabarum fuisse cantata. Nam si certum aliquod metrum fuisset, procul dubio Paraphrastæ Chaldæi, Talmudici, vel ulli alii Rabbini illud novissent: sed omnes de eo tacent, & nihil certi de eo proferunt. Scaliger in Animadv. ad Chron. Eusebii p. 6. b. ita fatur: *Neque in Psalterio neque in Threnis ullum canticum est metricis legibus adstrictum, sed est merè soluta oratio, charactere poëtico animata.* Carmina igitur Veteris T. fuerunt cantata: & propterea vocantur nominibus שיר, מזמור, שיר השירים; denotantibus cantiones aut Psalmos. Imo etiam certis melodiis fuerunt accommodata, uti apparet ex multis inscriptionibus, quæ vel instrumenta musica, vel alias cantiones denotant, secundùm quarum melodias etiam hæc carmina decantabantur: ut בנגינות Ps. 4. 1. על השמינית, Psal. 12. 1. על הגתית Psal. 8. 1. על עלמות Psal. 46. 1. על שושן עדות Psal. 60. 1. &c.

Regeret forte aliquis: quod ergo nulla videatur esse differentia inter Carmina in Psalmis, in Cantico Canticorum, in libro Jobi ac alibi occurrentia, & inter prosam aliorum librorum.

Resp. Magna statuitur differentia, etiamsi negemus proprie dictum metrum inveniri in libris poëticis. Nam carmina sunt, quæ cantui fuerunt accomodata, sed sine certo metro. Verum cæteri libri nunquam vocantur carmina, nec unquam fuerunt cantati, neque etiam cantui fuerunt accomodati. In Carminibus ergo Veteris Test. non est mere soluta oratio, qualis invenitur in cæteris libris, sed est oratio syllabarum & vocum certo numero ad melodiam adstricta. Vide hæc probabilibus rationibus doctè probata ab Augusto Pfeiffero, Professore Wittenbergensi, in Diatribe Philolog. de Poësi Hebraica.

XXXV. Judæi hodierni in legendis libris non Poëticis rationem accentuum observant; & in Synagogis suis Pentateuchum publicè cantillant ac si carmen aliquod esset: propterea Buxtorfius in Epitome Grammaticæ suæ cap. 5. ait accentus habere triplicem usum,

quorum primus designat musicam, sive rationem cantus apud Judæos. Sed ille usus plane est nullus apud Christianos: quia illi Vetus Test. non cantillant, sed legunt.

DISSERTATIO OCTAVA, *DE* HAGIOGRAPHIS, PARS POSTERIOR.

§. 1. *Proverbiorum appellationes, & rationes earum.*

2. *Olim de divina auctoritate ejus libri pro tempore fuit dubitatum.*

3. *Auctores collectionis assignantur.*

4. *Jobi historia non est parabola.*

5. *Tempus quando vixit ignoratur.*

6. *Auctor libri Jobi est ignotus.*

7. 8. *Auctoritas Jobi est divina, ejusque stylus est difficilis.*

9. 10. *Primus ex 5. libellis, publicè prælegi solitis, est Canticum Canticorum. Ratio ejus appellationis assignatur. Lectio ejus Juvenibus olim interdicta fuit.*

11. *Auctor libri Ruth est ignotus. Carpzovius laudatur.*

12. 13. *Threnorum appellatio & contentum. Nomina alphabeti versibus plerorumque capitum præponuntur.*

14. 15. *Ratio nominis* קהלת Ecclesiastis.

16. *Olim fuit dubitatum de auctoritate Ecclesiastis: tum quia videbatur contradictoria continere; tum quia quædam videbantur hæresin sapere.*

17. 18. *Auctor ejus est Salomo. Inquiritur de tempore quando conscripserit.*

19. 20. *Ratio appellationis libri Esther & nominis Reginæ inquiritur.*

21. 22. *Vocatur Volumen Estheræ. Solet exscribi & circumvolvi.*

23. 24. Κεραία corniculum (*Matth.* 5. 18.) *septem literis superponitur.*

25. *Auctor Estheræ assignatur.*

26. *De auctentia Estheræ pro tempore fuit dubitatum.*

27. *Qualia fiant in festo Purim, explicatur.*

28. *Progenies & captivitas Danielis.*

29. *Daniel est Propheta; ejus libri divisio. Immeritò è numero prophetarum extruditur.*

30. *Ob duas rationes Judæi tanti non faciunt Hagiographa, quanti cæteros libros.*

31. *Daniel raro à Judæis legitur.*

32 *In Daniele & Esra occurrunt nonnulla Capita Chaldaica. Rationes allegantur tres.*

33. *Ratio datur, quare versus* 11. *cap.* 10. *Jeremiæ sit Chaldaicus.*

34. *Sol-*

2. De PROVERBIIS.

SECTIO I.

Uperiori dissertatione de Psalmis in specie, & de Carminibus Hebraicis in genere egimus; jam *Salomonis* liber sequitur, qui Latinis *Proverbia*, Hebræis מִשְׁלֵי à materia, vel à prima voce & Græcis παροίμιαι vocatur; quia in illo similitudines, adagia, & vulgatæ quædam sententiæ de rerum humanarum variis eventibus ad vitæ nostræ institutionem continentur.

II. De auctoritate hujus libri, utrum inter Canonicos numerari, an vero è Canonicorum choro eliminari debeat, olim multi ex Hebræis dubitarunt; quemadmodum quidam etiam olim ambigebant, & judicium pro tempore suspendebant circa epistolam ad Hebræos, circa epistolam Jacobi, & circa alios Textus. Attamen posterioribus temporibus Judæi unanimi consensu hunc librum Proverbiorum inter Canonicos numerarunt.

III. Auctor Proverbiorum est quidem Salomo, sed an Ille etiam omnia illa Proverbia in unum librum collegerit non adeo certum est. Illa sententia nobis maximè arridet, quæ statuit priora Proverbia usque ad Cap. 25. ab ipso Salomone & ab aliis ignotis sanctis Viris in unum volumen esse collecta; reliqua vero Proverbia ad finem usque à Sebna, & ab aliis Scribis Ezechiæ Regis Judæ ex aliis voluminibus Salomonis esse congesta.

3. De JOBO.

IV. Jam sequitur liber Poëticus *Jobi*, de quo hæc sequentia discutienda sunt.

Primò quæritur. Utrum Jobus unquam in rerum natura fuerit; An vero omnia, quæ de eo narrantur, sint tantum parabolicè intelligen-

da, ſicuti illa intelliguntur, quæ de Lazaro & Divite, ac de filio prodigo in N. T. narrantur?

Reſpondeo. Multi olim exiſtentiam Jobi in dubium vocarunt; & omnia, quæ Jobo accidiſſe narrantur, parabolicè explicarunt. Nos tamen cum pleriſque aliis Auctoribus aſſerimus & Jobum revera in mundo fuiſſe, & ipſius vitam non eſſe parabolam, ſed veram hiſtoriam. Rationes multæ poſſent aſſignari, ſed hæ paucæ hoc tempore ſufficiant

1. Quia apud Ezechielem Capite 14. verſu 14. Jobus cum aliis recenſetur, qui revera in mundo fuerunt. Dicit enim Dominus, *Si Noachus, Daniel & Jobus fuerint in civitate, ipſi cum juſtitia ſua eriperent ſeipſos.* atqui Noachus & Daniel revera fuerunt in mundo; & per conſequens probabile videtur Jobum etiam in rerum natura fuiſſe.

2. Sacra Scriptura luculenter patriam Jobi, ipſius opes, liberos, & eorum nomina deſcribit.

3. Nonnulli addunt tertiam rationem, videlicet, quod Muhammedani Conſtantinopoli adhuc hodie magnâ cum devotione venerentur Jobi ſepulchrum. Verum alii ſtatuunt Jobum ibidem ſepultum non eſſe illum Jobum, cujus liber inter Canonicos recenſetur, ſed Ducem belli Saracenorum, qui etiam Jobus vocatus fuit.

V. *Secundò quæritur.* Si Jobus reverâ fuit in mundo: Quando igitur vixit?

Reſpondeo. De tempore quo vixit, tot fere ſunt ſententiæ, quot capita. 1. Quidam arbitrantur ipſum temporibus Patriarcharum vixiſſe. 2. Nonnulli temporibus Moſis. 3. Alii temporibus Regis Davidis. 4. Quidam ipſum inter aſcendentes è Babyloniâ fuiſſe pro indubitato habent. Sed omnia illa ſunt incerta. 5. Judæi cum Muhammedanis Jobum ad Eſavum referunt, & immediatè poſteris Eſavi ſubjiciunt. 6. Alii Eſavum Jobi abavum fuiſſe, vel ex Nahore Abrahami fratre natum eſſe ajunt. 7. Nonnulli ſtatuunt Jobum tempore ingreſſus Iſraëlitarum in Ægyptum eſſe natum, & tempore egreſſus eorundem demum eſſe denatum. Secundùm ſententiam horum poſteriorum Auctorum hiſtoria hæc contigiſſet tempore illo, quo Iſraëlitæ ſub duro ſervitutis jugo Ægyptiaco vivebant. Moſes, ad conſolationem Judæorum in Ægypto captivorum, hiſtoriam & patientiam Jobi conſcripſiſſet: tum ut Iſraëlitæ legentes vehementes illos dolores invicem conſolarentur, & cum magna patientia ad ſimilitu-

militudinem Jobi durum Pharaönis jugum sufferrent; tum etiam ut liberationem Jobi videntes etiam talem cœlitus exspectarent. Quare Judæi Jobum vulgò Prophetam gentilem vocant? *Resp.* Quia extra Ecclesiam Judæorum vixisse putatur.

VI. *Tertiò quæritur*: Quis fuit Auctor libri Jobi?

Respondeo. Auctores in varia sententiarum eunt divortia. 1. Nonnulli statuunt quod ipse Jobus sit Auctor libri sui.

2. Alii existimant quòd non quidem ab ipso Jobo, sed vel ab amicis Jobi, vel ab aliquo Prophetâ literis sit consignatus liber Jobi.

3. Sunt alii (inter quos est Menasseh Ben-Israël Libro 1. Cap. 16. de Resurr. mortuorum) qui arbitrantur quod ipse Moses hunc librum literarum monumentis tradiderit: quia putant Jobum vixisse temporibus Mosis; cui, ut & aliis multis, Jobus notus erat ob humilitatem, pietatem & ob graves castigationes, quibus Deus eum præ aliis hominibus acritèr visitabat.

4. Denique sunt multi, qui opinantur hunc librum quidem scriptum esse à Jobo, sed linguâ Syriacâ vel Arabicâ; Verum à Mose esse translatum ex illa lingua in Hebraicam. Hanc sententiam conantur probare. 1. Ex vocibus & phrasibus Arabicis ac Syriacis passim in libro Jobi inter Hebraicas occurrentibus. Notissimum enim est vix ullos libros ita ex primigenia in aliam linguam transferri, quin linguæ primigeniæ indicia appareant haud pauca: atqui in Jobo multæ tales phrases conspiciuntur: & propterea absque subsidiis linguæ Arabicæ difficulter omnia penetralia Jobi perreptari possunt. 2. Quia Jobus in Arabia multorum calculo vixit; & socii ipsius, qui talem sinistram cogitationem de ipso susceperant, Arabum Reges fuisse putantur. Nos judicamus hic nihil certi definiri posse. Etiam parum vel nihil refert, an Auctorem libri alicujus in specie cognoscamus vel ignoremus. Multorum librorum Auctores quidem ignorantur, de quorum tamen auctoritate à nullo dubitatum est.

VII. Auctoritas Divina & auctentica hujus libri à veris Ecclesiæ Doctoribus fuit defensa, etiamsi à quibusdam Anabaptistis excipiatur sannis, & tragico-comœdia nominetur.

VIII. Stylus Jobi est concisus & difficilis: ideoque Paraphrastæ infeliciori successu Jobum transtulerunt. Etiam Interpretes, propter difficultatem absterriti, post absoluta in alios libros commentaria, in hunc fere ultimò conscripserunt.

4. De Cantico Canticorum.

IX. Jam ordine ſequuntur inter Hagiographos quinque volumina, certis quibuſdam feſtis publicè in Synagogis Judæorum prælegi ſolita; quæ propterea etiam in multis Bibliis Hebraicis immediatè poſt quinque libros Moſis compinguntur. De his vide retrò Diſſertationem ſecundam.

X. Primus liber inter quinque illa volumina eſt שִׁיר הַשִּׁירִים *Canticum Canticorum*. Hic liber ſub typo conjugii mundani Regis Salomonis & filiæ Pharaönis ſpirituale conjugium inter Chriſtum & Eccleſiam graphicè deſcribit. Vocatur *κατ' ἐξοχὴν Canticum Canticorum*: quia cæteris canticis, à Salomone & ab aliis Auctoribus compoſitis, multo præſtantius eſt. Judæi olim à lectione hujus libri ante trigeſimum annum juventutem arcebant, ne lectio hujus libri juventuti vagas aut profanas cogitationes injiceret: agit enim de amoribus, qui, ſi ſecundùm literam exponantur, facilè ad libidinem juvenes pellicere poſſent.

5. De libro Ruth.

XI. Secundus liber ex quinque voluminibus eſt רוּת *Ruth*. De hoc libro *Quæritur*: Quis illius libri eſt Auctor?

Reſpondeo. 1. Quidam Samueli adſcribunt. 2. Alii Ezechiæ, vel Eſdræ. 3. Nonnulli ex magno libro annalium Regum Judæ & Iſraëlis, cujus crebrò in libris Regum fit mentio, collectum eſſe aſſerunt.

Plura de hoc libro non addo, ſed relego curioſum lectorem ad *Collegium Rabbinico-Biblicum*, quod Clariſſimus D. Joh. Benedictus Carpzovius, linguæ Sanctæ in Academ. Lipſienſi publicus Profeſſor, Anno 1672 conſcripſit, in quo Textum Hebræum libri Ruth unicè urget, eumque illuſtrat per Maſoram magnam & parvam, per Paraphraſin Chaldæam, per Commentaria quatuor celebrium Rabbinorum, & per doctiſſimas notas, per quas vocum originalium ſenſus genuinus eruitur. Propterea dictum Collegium Rabbinico-Biblicum ſuper librum Ruth omnibus tanquam de meliori nota commendo.

6. De Threnis Jeremiæ.

XII. Subſequitur jam tertius liber, qui vocatur vel קִינוֹת *Threni*, ſive

sive *Lamentationes Jeremiæ*, à materia; vel אֵיכָה *quomodo*, à prima voce. In his Lamentationibus Jeremias lamentabilem Urbis eversionem & Judæorum captivitatem lugubri carmine deflet. Rabbi Salomon opinatur has Lamentationes eas esse, quas profanus Rex Joächim, lecto earum initio, Vulcano commisit; de quibus legere est apud Jeremiam Capite 36. Nonnulli volunt Jeremiam has Lamentationes iterum, primis combustis, simplicibus Alphabetis dictasse.

XIII. In Bibliis Belgicis ante singulos versus capitis primi, secundi & capitis quarti Threnorum nomina Alphabeti Hebraici Latinis literis preponuntur; quia singuli illi versus ab illis literis Alphabeti in Bibliis Hebraicis incipiunt. Sed in capite tertio semper ternæ Alphabeti literæ sunt; quia semper terni versus ab eâdem literâ Alphabeti incipiunt.

7. De ECCLESIASTE.

XIV. Quartus liber ex quinque voluminibus est קֹהֶלֶת *Ecclesiastes*, id est, *Concionator*. Hic liber sic denominatur, vel quia sermo libri, ut Hieronymo placet, non ad unum hominem in specie, sed ad omnes in genere, sive ad magnam congregationem hominum dirigitur: vel quia egregia sapientia copiosè quasi in hoc libro est congregata.

XV. Etiam Salomo vocatur קֹהֶלֶת *Ecclesiastes*, vel quia nonnunquam congregavit cœtus ecclesiasticos; vel, ut Hebræis placet, quia admirabilis sapientia in ipso copiosè fuit congregata. קֹהֶלֶת enim derivatur à קָהַל *congregare*.

XVI. Antiqui Judæi voluerunt hunc librum è numero Canonicorum tanquam nothum delere. Talmud Babylonicum in Tractatu שבת cap. XI. fol. 30. b. hoc affirmat: בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה: *Voluerunt Sapientes abscondere*, (h. e. rejicere è numero Canonicorum) *librum Ecclesiasten; quoniam verba ipsius sibi invicem repugant*. Idem testatur Maimon in Moreh Nebhochim Part. II. Cap. 28. §. 2. בקשו לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו נוטים לדברי מינות: *Quæsiverunt abscondere librum Ecclesiasten, quia verba ejus hæresin sapiunt*. Ergo ob duas caussas de auctoritate divina hujus libri olim dubitatum fuit. 1. Quia nonnulla videntur esse contradictoria 2. Quia quædam videntur hæresin sapere. Sed postea Judæi, omnibus ad regulam aliorum Canonicorum librorum expensis, sententiam mutarunt. Hoc affirmat Tal-

mud

mud loco ſtatim citato: לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה: *Non retulerunt illum inter apocrypha; quia & in initio ipſius libri & in fine verba Legi conſentanea continentur.*

XVII. Auctorem hujus libri fuiſſe Salomonem videtur firmiter probari ex verſu 1. capitis 1. *Verba Koheleth filii David regis in Jeruſalaim.* Nemo alius ex filiis Davidis regnavit Hieroſolymæ; & vocatur à *pace* Salomo; à *dilectione* Dei ידידיה *Jedidja*, 2. *Sam.* 12. 25. *Et vocavit nomen ejus Jedidja propter Jehovam*; denique à *concionando* vel à *congregandis cœtibus* videtur cognomine קהלת *Koheleth* nominatus.

XVIII. *Quæritur*: Quando Salomo hunc librum conſcripſit?

Reſpondeo. Judæorum ſententia invenitur in Seder Olam Rabba Cap. 15. circa finem: אבל לעת זקנה שלמה סמוך למיתתו שרתה עליו רוח הקדש ואמר שלמה ספרים הללו משלי שיר השירים קהלת: *Interea ſub ſenium Salomo prope mortem Spiritum S. habuit inhabitantem, & dictavit libros iſtos; Proverbia, Canticum Canticorum, Eccleſiaſten.* Mercerus ex Kabh-venaki citat alios Judæorum Doctores, qui ſtatuunt *Cantica* à Salomone adhuc puero eſſe conſcripta; *Proverbia* ab ipſo adhuc adoleſcente; & *Eccleſiaſten* ab ipſo jam Sene. Vide pluribus de his differentem Clariſſ. D. Johannem Terentium in Præfatione Eccleſiaſtis. Quare Salomon hunc librum conſcripſit? *Reſp.* In ſignum pœnitentiæ ob vanitates mundanas.

8. De Esther.

XIX. Ultimus liber inter quinque volumina vocatur אֶסְתֵּר *Eſther*: quia præcipuè in hoc libro hiſtoria Eſtheræ, cujus interceſſione Judæi liberati ſunt, pertexitur.

XX. De hoc libro *primò quæritur.* Quare Regina illa vocata eſt אֶסְתֵּר *Eſther.*

Reſpondeo. Judæi ajunt: quia מַסְתֶּרֶת *occultaverat* verba ſua, h. e. quia non indicaverat cognationem vel natalia ſua; vel quia populus mundi eam vocabat *Stellam Veneris* nomine אסתהר *ἀςήρ*. Eſther ergo ſecundùm ſententiam poſteriorum eſſet nomen origine Græcum; quod nullo modo videtur veroſimile.

XXI. Hic liber communiter in Bibliis Hebraicis deſignatur his duabus vocibus, מְגִלַּת אֶסְתֵּר *Volumen Eſtheræ.* Vocatur מְגִלָּה à גָּלַל *volvere*: quia veteres Judæi ſemper ſolebant librum Eſtheræ in continua aliqua membrana nitidè deſcribere, quam ob longitudinem circa lignum

lignum tornatum in modum cylindri volvebant. Hodierni Judæi antiquos etiam adhuc hodie imitantur.

XXII. *Secundò quæritur.* Quomodo ſolent librum manuſcriptum deſcribere?

Reſpondeo. Solent librum Eſtheræ & Pentateuchum in continuâ membranâ, quæ circa lignum, vel alio quocunque modo circumvolvitur, exſcribere; & quidem ſine ullis vocalibus, ſine ullis accentibus, & ſine ullis diſtinctionibus capitum & verſuum. Duo talia exemplaria Eſtheræ, ſcripta in continuâ membranâ, poſſideo; quorum unum unius pedis, alterum verò trium ferè pedum latitudinem exæquat. Utrumque exemplar eſt deſtitutum vocalibus, accentibus & diſtinctionibus verſuum ac capitum. Nullos libros, niſi librum Eſtheræ & Pentateuchum ita exſcribere ſolent. Minus exemplar MS. ferè ſex ulnas longum eſt, & in qualibet columna ſexdecim regulæ continentur, quæ omnes ad lineam ſcriptæ ſunt. Sulcos Judæi in membranâ deducunt, ut rectè ſcribere poſſint: nam in membrana non lineata ſcribere prohibitum eſt, & omnis talis ſcriptura profana æſtimatur. Alterum exemplar propter majorem latitudinem proportionaliter eſt brevius.

XXIII. In neutro exemplari MS. ullæ vocales conſonantibus ſunt ſubſcriptæ, ſed diligentiſſima ratio habetur ſeptem literarum שעטנז גץ, quarum ſingulis adſcribuntur tres apices, ſive tria recta cornicula, hoc eſt, tres rectæ lineolæ. Rationem, quare ſeptem literis adſcribantur tales apices, vide infrà in Diſſertatione trigeſima prima.

XXIV. Ad illa cornicula videtur Salvator noſter reſpexiſſe apud Matthæum *Cap.* 5. *v.* 18. ubi ait: *Amen dico vobis, uſque dum prætereat cœlum & terra, Jota unum, aut unus apex nequaquam præteribit ex lege, uſque dum omnia facta fuerint.* Vox Græca κεραία in Textu Græco occurrens, non denotat vocales, uti vulgò putant: nam omnes quatuordecim vocales, exceptis duabus, ſubſcribuntur conſonantibus: ſed κεραία ſignificat *corniculum*; eſtque diminutivum à κέρας *cornu.* Atqui ſcimus cornua & cornicula non in baſi, ſive in inferiori loco, ſed in ſuperiori loco collocari. Et per conſequens hæc cornicula, quorum Chriſtus facit mentionem, non denotant vocales; quia non ſubſcribuntur literis, ſed ſupra literas ornatus gratiâ notantur. Hæc ſententia de ternis corniculis, quæ capitibus ſeptem literarum addi ſolent, multos Chriſtianos latet: quia libri manuſcripti, ornati talibus apici-

M bus,

bus, inter Christianos admodum rari sunt. Christus ergo videtur alludere ad sententiam Judæorum, quâ existimabant tempore Prophetarum fuisse quosdam, qui non modo omnes Legis literas in numerato habebant, & sensum singularum cognoscebant; sed etiam omnium horum apicum, septem literis addi solitorum, mentem & rationem ad unguem callebant. Vide Capellum, qui in Spicilegio ad caput quintum Matthæi hanc sententiam defendit. Hæc quasi in transitu. Infrà circa finem hujus Philologi pluribus de modo libros sacros exscribendi acturi sumus.

XXV. *Secundò quæritur.* Quis est Auctor libri Estheræ?

Respondeo. 1. Quidam autumant eum ab Esdra Propheta esse conscriptum. 2. Philo Judæus existimat Auctorem hujus libri fuisse Joächim Pontificem Hebræorum, qui rogatus per literas à Mordochæo hanc nobilem historiam literarum monumentis consignasset. 3. Multi ex Latinis ipsum Mordochæum, patrem adoptivum Estheræ, hujus voluminis scriptorem constituunt; quod conantur probare ex verbis hujus libri Capite 9. vers. 20. 23. *Scripsit Mordochæus res istas. Receperunt Judæi se facturos quod inceperant, & quod scripserat Mordochæus ad illos.*

XXVI. Olim quidam de auctoritate hujus libri dubitarunt; quia ne semel nomen Dei in eo occurrit. Sed jam communi Rabbinorum calculo inter Canonicos numeratur; & præterea in eodem dignitatis gradu cum Lege Mosaica collocatur. Judæi credunt librum Estheræ unà cum Pentateucho Mosis semper esse permansurum, secundùm dictum Rabbinorum, quod habetur in *Hil. Meg. cap.* 2. *Sect.* 18. quod translatum ita sonat: *Omnes libri Prophetici & Hagiographi abolebuntur diebus Messiæ, excepto libro Estheræ, qui æque stabilis erit, ut Pentateuchus.* Magni æstimatur hic liber: quia continet lætam illam historiam de liberatione omnium Judæorum à crudeli intentione Hamanis, volentis omnes Judæos, per totum Regnum Assueri dispersos, è medio tollere.

XXVII. In memoriam hujus liberationis dies decimus quartus & decimus quintus Februarii sunt festi apud Judæos. Hoc festo, quod voce Persica פורים *sortes* vocatur, totum librum Estheræ absque ulla devotione publicè in Synagogis prælegunt; & quoties Haman nominatur, toties Judæi horrendum in modum eum pedibus contundunt, maximumque strepitum per omnes Synagogas edunt. Quidam

dam ad lætitiam augendam, variegatis vestibus induti, & vulpecularum caudis in pileis ornati, per Synagogas discurrunt, & plerosque ad risum, si non ad cachinnum commovent. Hoc festo absque peccato, ex sententia Judæorum, licitum est se inebriare. Hi duo dies sunt bacchanalia Judæorum, & in multis conveniunt cum bacchanalibus Pontificiorum. Qui plura de hoc festo desiderat, adeat Clar. *Buxtorfium in Synagoga Judæorum*, *Capite* XXIX.

9. De DANIELE.

XXVIII. Inter Hagiographos sequitur דָּנִיֵּאל *Daniel*, qui fuit Propheta, & natus è tribu Juda, ex Regiis optimatibus. In ipsa pueritia abductus fuit cum Joächimo in Babyloniam, ibique factus est, si Sixto Senensi fides est adhibenda, Eunuchus Regis Chaldæorum.

XXIX. Daniel à nostris meritò inter Prophetas & quidem inter Majores numeratur: tum quia revera fuit Propheta; tum etiam quia ipsius liber continet egregiam prophetiam de adventu Messiæ. Vulgo totus liber Danielis in duas partes, scil. in partem historicam, quæ sex prioribus, & in partem propheticam, quæ sex posterioribus capitibus continetur, dispescitur. Continet ergo prophetiam: & propterea Judæi eum immeritò è choro Prophetarum extrudunt, & ad Hagiographos ablegant.

Quæritur. Quare Judæi Danielem ex ordine Prophetarum eliminant? *Resp*. Quia politicus fuit, & in aulâ Regis vixit. Verum hæc Judæorum ratio risu potius exsibilanda est, quàm rationibus refutanda. Quid enim prohibet aliquem amicitiâ Regum florere, & simul Vatem agere? Ipse Rex David non tantùm in aulâ vixit, sed etiam summum imperium tenuit; & nihilominus futura divino afflatu cecinit. Maimon Rabbinorum Phœnix Danielem Prophetæ nomine condecoravit. Daniel igitur Propheta est: in ipso enim adventus & tempus Messiæ clarè & luculentèr describuntur.

XXX. Judæi solent Danielem & omnes libros Hagiographos inferiori loco collocare infra cæteros libros Propheticos.

Quæritur. Ob quas causas Judæi tanti non faciunt Hagiographa, quanti faciunt libros Legales & Propheticos?

Resp. Ob duas causas. 1. Quia Auctores Hagiographorum tantum à Dei Spiritu instructi esse putantur, quum Prophetæ propriè dicti à Deo fuerint instructi. Quasi verò illa diversa sint, Dei Spiri-

tus, & ipse Deus. 2. Quia docuerunt & scripserunt extra sensuum alterationem, quum putent alios Prophetas, eo tempore in phantasiâ fuisse turbatos, quando ipsis prophetia revelabatur. Sed Judæi falluntur hac in parte: nam prophetia aut donum aliquod Dei non destruit naturam aut inferiores facultates, sed potius corroborat & perficit. Vide plura in תשובת יהודה Cl. D. Hoornbeeck, olim præceptoris mei venerandi, pag. 41. & 42.

XXXI. Judæi hodierni rarò Danielem legunt; etiam solent ejus lectionem aliis interdicere. Quare? Fortasse propterea, vel quia tempus adventus Messiæ ibi tam clarè describitur; vel quia lingua Chaldaica, quâ magna pars Danielis conscripta est, multo difficilior est Judæis linguâ Hebraicâ. Daniel enim dimidiâ ex parte Linguâ Chaldaicâ conscriptus est. Caput primum & quatuor versus capitis secundi constat Lingua Hebraica: sed reliqua à Versu quinto Capitis secundi usque ad Caput octavum exclusive Linguâ Chaldaicâ exarata sunt.

XXXII. Non tantum in Daniele, sed etiam in Ezrâ nonnulla capita linguâ Chaldaicâ sunt conscripta: scil. à Versu octavo Capitis quarti usque ad versum undevicesimum capitis sexti; itidem à Versu duodecimo Capitis septimi usque ad versum vigesimum septimum ejusdem Capitis.

Quæritur. Quare Daniel & Ezras linguam Chaldaicam immiscuerunt libris Hebraicis?

Resp. 1. Quia ipsi in Chaldæa vixerunt, ubi linguam Chaldaicam didicerunt. 2. Quia libros suos conscripserunt in gratiam Judæorum, quibus eo tempore lingua Chaldaica erat notissima & familiarissima. 3. Quia narrant historias fere in Chaldæa gestas, & concernentes præcipue Reges Chaldæorum.

XXXIII. Etiam undecimus versus capitis decimi Jeremiæ solus in tota illa prophetia idiomate Chaldaico est conscriptus.

Quæritur. Quare ille unicus versus tantummodo in Jeremiâ est Chaldaicus?

Resp. Propheta voluit Israëlitas docere, quid responderent Chaldæis volentibus detentos in captivitate seducere ad Deos alienos: hoc responderent, quod hoc versu continetur: *Dii isti, qui cœlos & terram non fecerunt, perituri sunt à terra, & sub cœlo.*

XXXIV. *Objiciet* fortè nonnemo. Doctores nostri communiter sta-

ſtatuunt Vetus T. Hebraicè, & Novum Græcè conſcriptum eſſe auctenticum. Illi ergo vel hallucinantur, vel illa capita, linguâ Chaldaicâ exarata, non ſunt auctentica.

Reſpondeo. 1. Doctores noſtri, cum ſic loquuntur, à potiori parte deſumunt denominationem. Pleraque enim Hebraicè conſcripta ſunt: ideoque univerſaliter hunc honorem linguæ ſanctæ adſcribunt.

2. Vel fortaſſe non deſumunt denominationem à majori parte, ſed ſic loquuntur, quia lingua Chaldaica non tam eſt nova lingua, quàm quidem nova linguæ Hebrææ dialectus. Quemadmodum in lingua Græca ſunt variæ dialecti; ut Attica, Jonica, Dorica, Bœëtica & Poëtica, eodem modo in lingua Hebraica ſunt quædam dialecti: ideoque lingua Chaldaica & Syriaca poſſunt vocari duæ diverſæ linguæ Hebraicæ dialecti.

XXXV. *Quæritur.* Utrum Daniel & Ezras propriè Chaldaicè; an vero Syriacè ſcripſerunt?

Reſp. Propriè loquendo ſcripſerunt Chaldaicè.

Dices: Danielis cap. 2. v. 4. ſic legitur: *Et locuti ſunt Chaldæi ad regem* ארמית *Syriacè*: & Eſræ cap. 4. v. 7. *Et ſcriptura epiſtolæ ſcripta erat* ארמית *Syriacè, & tranſlata Syriacè.*

Reſp. Vox ארמית *Syriaca* eſt vox generalis, comprehendens in ſe & linguam Syriacam & Chaldaicam ſtrictè ſic dictam. Vox *Syriaca* in his allegatis locis tam generalem dubio procul habet ſignificationem, ut ſub ſe etiam contineat linguam Chaldaicam. Ergo *Syriacè* hic ſumitur pro *Chaldaicè*.

XXXVI. Ut unuſquiſque commodius Capita Chaldaica, in Daniele & Eſra occurrentia, unà cum verſu Jeremiæ intelligere poſſet, placuit ea omnia Hebraicè tranſlata in lucem edere, nempe duo priora Capita in calce Tractatus Talmudici, *Pirke Abhoth* appellati; & jam noviſſimè omnes Textus Chaldaicos totius V. T. Hebraicè edidi in fine Philologi Græci anno 1685.

XXXVII. De libro Danielis ultimò *quæritur*. Quis ejus eſt auctor?

Reſpondeo. 1. Plerorumque ſententia eſt quod ipſe Daniel librum ſuum conſcripſerit; & quidem in captivitate Babylonica. Nam Daniel in terra ſancta non potuit librum ſuum ſcripſiſſe: quia nunquam ex Babylonia in Palæſtinam reverſus eſt; ſed poſt captivitatem ſemper in Babyloniâ vixit, ibique defunctus, magnis honoribus ſepultus eſt. 2. Talmudiſtæ adſcribunt hunc librum Synagogæ magnæ, quæ

constabat centum & viginti Viris, inter quos multi Prophetæ fuerunt. Nos hunc librum ipsi Danieli vendicamus.

10. De Ezra.

XXXVIII. Danielem sequitur עֶזְרָא *Esras*, quod Hebraicè *auxilium* denotat. Ille enim Ecclesiæ Judaicæ, in captivitate Babylonica septuaginta annos afflictæ, extremum auxilium attulit. Judæi Esram absque ulla veritatis specie tum cum Zerubbabele, tum etiam cum Propheta Malachia confundunt: sed nos illum tam ab hoc quam ab illo distinguimus.

XXXIX. De libro Esræ *quæritur*. Quis ejus est auctor?

Respondeo. Nos constituimus Esram ejus libri Auctorem. Hic Esras non tantum Propheta, sed etiam illius magni extraordinarii Synedrii Hierosolymis congregati præses fuit. Hic Propheta claruit simul cum Nehemia; & in libro suo reditum Israëlitarum ex captivitate Babylonica in Palæstinam, atque instaurationem Urbis & Templi Hierosolymitani, cujus ipse auctor primus & præcipuus fuit, descripsit. Vixit & floruit ante nativitatem Christi fere circa annum quingentesimum.

11. De Nehemia.

XL. Penultimus liber est נְחֶמְיָה *Nehemias*, cujus liber vulgo in Bibliis Hebraicis vocatur ספר שני *liber secundus* Esræ.

De hoc libro *quæritur primò*. Quis ejus est Auctor?

Respondeo. Ipse Nehemias est Auctor; quod inde verosimiliter conjicitur: quia in toto fere libro de se per primam personam loquitur.

Secundò quæritur. Quare liber Nehemiæ nomen Esræ adeptus est.

Respondeo. 1. Quia liber Nehemiæ ea continet, quæ simul ab Esra & Nehemia gesta sunt. Nehemias enim in restauratione Urbis & Templi plurimum Esræ auxiliatus fuit.

2. Quia hi duo libri, scil. Esras & Nehemias, olim tam apud Hebræos quàm apud Græcos in unum volumen connectebantur. Eodem modo duodecim Prophetæ minores pro unico libro adhuc hodie numerantur; quia illi omnes olim simul, ne parvitate sua singuli distraherentur, compingebantur. Hanc consuetam appellationem sequuti fuerunt ipsi Masorethæ Tyberienses, qui horum duorum librorum versus non singillatim, sed conjunctim enumerarunt. In nonnullis Bibliis Hebraicis liber Esræ vocatur סֵפֶר רִאשׁוֹן *liber primus*;

mus; quia Nehemias ejus secundus liber vulgò nominatur.

12. De CHRONICIS.

XLI. Agmen omnium librorum, secundùm ordinem apud Judæos usitatum, claudunt דִּבְרֵי הַיָּמִים *Verba dierum*, id est Annales vel Chronica. Græci nomine παραλειπομένων *Prætermissorum* indigitant: quia in hoc libro breviter explicantur, quæ in libris Josuæ, Judicum, Samuelis & Regum aut omissa, aut leviori brachio perstricta erant.

XLII. De his duobus libris *quæritur*. Quis eos conscripsit?

Respondeo. Salomo Jarchi & Kimchi statuunt, quod Esras utriusque libri sit auctor. Alii incerto alicui auctori adscribunt.

XLIII. Liber Chronicorum ab ipso auctore in duos libros distributus non est; sed Latini & Græci eum propter magnitudinem in duos libros diviserunt. Qui plura de libris Veteris Testamenti desiderat, adeat tum Hottingerum in Thesauro Philologico, tum etiam Bibliothecam Sixti Senensis Lib. 1.

DISSERTATIO NONA,

DE

Libris Apocryphis, de Libris nominatis in V. T. & de Viris Synagogæ magnæ.

§. 1. 2. *Quær. An libri Apocryphi sint Canonici? Et an quidam libri Canonici ex Canone V. T. perierint?*

3. *Apocryphi non pertinent ad Canonem V. T.*

4. *Nam non sunt scripti à Propheta. Malachias sub V. Test. fuit ultimus Propheta.*

5. *Non sunt ab ipsis Auctoribus scripti Hebraicè; licèt postea sint à nonnullis translati.*

6. *Non fuerunt asservati à Judæis in arca publica vel privata.*

7. *Multa fabulosa, superstitiosa & contradictoria in iis inveniuntur.*

8. *Vocis Apocryphi appellatio inquiritur.*

9. *Possunt vocari Apocryphi ob duas rationes.*

10. *Ratio datur quare Apocryphi in Bibliis retineantur & postponantur.*

11. *Libri allegati in V. T. non probant Canonem esse imperfectum.*

12. *Tredecim libri, in V. T. allegati, recensentur.*

13. *Illi vel nunquam pertinuerunt ad Canonem, vel jam aliis insigniuntur nominibus.*

14. 15.

14. 15. *Concilium magnum Virorum 120. describitur.*
16. *Tria fuerunt ordinaria collegia.*
17. *Primum est Sanhedrin 70. Virorum.*
18. *Secundum est 23. Virorum.*
19. *Tertium est 3. Virorum.*
20. *Explicatur quales fuerint qui Canonem constituerunt.*
21. *Illud exemplar ab Esra correctum hodie nullibi invenitur.*
22. *Omnia apographa V. T. licèt autographa non amplius supersint, nunquam simul perierunt.*

I. De Libris Apocryphis.

Sectio I.

SUperioribus quatuor Dissertationibus enumeravimus omnes libros Veteris Testamenti, qui à Reformatis pro Canonicis habentur. Præter hos Canonicos agnoscunt Pontificii adhuc alios libros, vulgo Apocryphorum titulo insignitos, quos etiam Canonicorum numero annumerant. Sunt etiam nonnulli, qui non quidem alios libros annumerant, sed qui asserunt quosdam libros Canonicos ex Canone Veteris Testamenti periisse.

II. Duo ergo hîc ventilanda & examinanda proponuntur. 1. An libri, qui à Reformatis Apocryphi vocantur, quique ante Synodum Dordracenam inter Vetus & Novum Test. compingebantur, & jam ex decreto ejusdem Synodi post utrumque Testamentum disponuntur, sint Canonici, & regula fidei ac morum? 2. An quidam libri Canonici, qui olim pertinuerunt ad Canonem, jam ex Canone ejecti sint?

III. Respondeo ad primam quæstionem. Libri illi, qui vulgo Apocryphi vocantur, non sunt Canonici, nec regula fidei & morum. Nolumus hic omnia, ne iliada post Homerum scribere videamur, congerere, & omnibus fulcris, quibus possemus, sententiam negativam statuminare. Sententia enim Reformatorum satis superque à Theologis probata est, sed tantum paucis rationibus (quia hæc materia etiam ad Philologiam pertinet) sententiam illam confirmabimus. Libri Apocryphi in Canonem librorum Veteris T. non sunt recipiendi propter has sequentes rationes.

IV. *Prima* ratio est. Quia libri Apocryphi non sunt scripti à Propheta: nam post Malachiam, qui à Judæis vocatur הוֹתַם הַנְּבִיאִים *Sigillum*

gillum Prophetarum, tempore Veteris Fœderis nullus Propheta fuit: quod probatur ex 1. *Mach. cap.* 9. *v.* 27. ubi dicitur: *Fuit afflictio magna in Iſraëlitis, cujuſmodi non fuerat, ex quo die non eſt viſus Propheta ipſis.* Atqui Scripta Veteris Teſt. vocantur Scripta Prophetica in Epiſtola ad Romanos *Cap.* 16. *v.* 26. *Nunc vero factum eſt manifeſtum, & per* SCRIPTURAS PROPHETICAS *ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei, omnibus Gentibus notificatum.*

Contra hanc rationem fortè *objiciet* nonnemo, quod Malachias non fuerit ultimus Propheta: nam in Novo T. aliquoties fit mentio Prophetarum quorundam: ex. gr. Actor. *Cap.* 11. *verſ.* 27. 28. *Per id tempus deſcenderunt Hieroſolymis Prophetæ Antiochiam. Et unus eorum ſurgens, nomine Agabus, ſignificavit per Spiritum, famem magnam futuram in toto terrarum orbe: quæ fuit ſub Claudio Cæſare.* Et Cap. 21. Verſu 9. *Quatuor filiæ Philippi Euangeliſtæ erant virgines Prophetantes, &c.*

Reſpondeo. Quando negamus poſt Malachiam fuiſſe ullum Prophetam, tum loquimur de illo tempore, quo adhuc durabat œconomia Veteris Teſtamenti. Atqui ille Agabus & quatuor illæ virgines prophetantes vixerunt ſub œconomia Novi Teſtamenti.

V. *Secunda* eſt. Quia libri Apocryphi non ſunt ſcripti linguâ Hebraicâ; quæ tamen lingua in Veteri Teſt. ſola erat Prophetica. Libri enim Veteris T. ſunt ſcripti Iſraëlitis; Pſal. 147. 19. 20. *Indicat verba ſua Jakobo, ſtatuta & jura ſua Iſraëlitis. Non fecit ita ulli genti*: & ſoli Iſraëlitæ Lingua Hebraica utebantur. Sed libri Apocryphi ſunt ſcripti Linguâ Græcâ, & quartus liber Eſræ tantum Latinè invenitur.

Fortaſſe nonnemo *infringere* ſtudebit hanc rationem, dicendo: Multi libri Apocryphi linguâ Hebraicâ ſive Chaldaicâ ſcripti inveniuntur: ex. gr. Liber *Syracidis* ex Hebraico ſermone verſus eſt, & aliquoties citatur à Thalmudicis. Hieronymus teſtatur *Tobiam* & *Judith* primitùs Chaldaicè fuiſſe conſcriptos, aſſeritque ſe primum librum *Macchabæorum* Hebraicè vidiſſe. Munſterus Tobiæ hiſtoriam ex lingua Hebraica in Latinam tranſtulit, quam etiam Baſileæ Anno 1570. edidit. Imo quod magis eſt, Cl. Hottingerus teſtatur in Theſauro Philol. pag. 315. quod omnes libros Apocryphos, lingua Hebraica ſcriptos, poſſideat. Ex his allegatis exemplis videtur probari hanc ſecundam rationem eſſe ſtramineam & nullius efficaciæ.

Reſpondeo. Concedo illos libros in antiquorum manibus, Linguâ Hebraicâ vel Chaldaicâ ſcriptos, fuiſſe inventos, & adhuc hodie in

multorum manibus inveniri: verum nego eosdem libros ab ipsis Auctoribus tali Lingua primitus fuisse conscriptos: sed puto illos exercitii tantum gratiâ à quibusdam esse versos; quod tum ex ipsa styli cruditate, tum etiam ex solœcismis, in illis passim occurrentibus, satis apparet. Hottingerus expressè ait in dicto loco libros suos Apocryphos scriptos Hebraicè esse translatos à Judæo quodam.

VI. *Tertia* ratio est. Quia libri Apocryphi nec in Arca publica, nec in arcis privatis singularum Synagogarum unquam à Judæis sunt asservati; in quibus tamen arcis libri Canonici asservari solent. In qualibet enim Judæorum Synagoga arca quædam collocatur, cui nonnulli libri sacri, membranæ inscripti, includuntur. Nunquam ulli arcæ Judæorum libri Apocryphi fuerint inclusi; cum tamen *Elogia Dei ipsis concredita* dicat Paulus in Epistola ad Romanos *Cap.* 3. ℣. 2. Præterea Christus nunquam Judæos, quod vel S. Codicem corrupissent, vel quosdam libros ex eo rejecissent, accusavit.

VII. *Quarta* & ultima ratio est. Libri Apocryphi non sunt Canonici: quia multa fabulosa, superstitiosa & contradictoria in iis inveniuntur. De his omnibus consule doctissimam Præfationem libris Apocryphis in Versione Nova Belgica præfixam. Ex his allegatis rationibus apparet libros Apocryphos non pertinere ad Canonem Veteris Testamenti.

VIII. *Secundò quæritur*. Quare illi libri, qui propter rationes jam recensitas è choro Canonicorum eliminantur, vocantur ἀπόκρυφοι *apocryphi*, id est, *absconditi*?

Respondeo primò. Quidam sic denominatos volunt ab ἀπὸ & κρύπτη, hoc est, *capsa* sive *arcula*, quia in sacra capsa sive arcula nunquam fuerunt collocati: Κρύπτη enim denotat *locum abditum & concameratum*.

Resp. secundò. Alii ab ἀποκρύπτω *occulto*, *abscondo*, deducunt. Sed Auctores, qui ab ἀποκρύπτω hos libros denominari Apocryphos autumant, non conveniunt in assignanda causa, ob quam ἀπόκρυφος ab ἀποκρύπτω derivetur. Quidam arbitrantur, quod absconditi vocentur:

1. Quia Auctores eorum erant obscuri & ignoti. Sed illa sententia non est verosimilis: quia multorum Canonicorum Auctores etiam sunt ignoti, & è contrà quorundam Apocryphorum Auctores sunt noti. Inde tamen nemo legitimè probabit vel illos Canonicos, quorum Auctores sunt ignoti, esse Apocryphos; vel hos Apocryphos,

phos, quorum Auctores sunt noti, esse Canonicos.

2. Alii statuunt, quod Apocryphi sic vocentur, quia Auctoritas illorum librorum apud antiquos fuit incerta & obscura.

3. Denique nonnulli volunt eos libros vocari Apocryphos, quia non licitum fuit eos publicè in veteri Ecclesia ex suggestu legere, sed tantum in privatis ædibus. Attamen Ecclesia Latina lectionem publicam librorum Apocryphorum, ad ædificationem Ecclesiæ, pro tempore concessit.

IX. Nos statuimus, quod libri Apocryphi sic vocentur: vel quia à Judæis abscondebantur, ne aliquis eos publicè in Synagoga prælegeret, aut Canonicorum numero annumeraret; vel quia non fuerunt in capsa sive in arca Judæorum, in qua libri Canonici recondebantur.

X. *Tertiò quæritur.* An libri Apocryphi jure ex Bibliis Belgicis, Latinis, aliisque possent extrudi?

Respondeo. Quidni? Nam Judæi eos nunquam receperunt, nec libris Canonicis annumerarunt, nec etiam revera Canonicis annumerandi sunt. Quare ergo (dicet fortè aliquis) in plerisque Bibliis Latinis Belgicis aliisque retinentur, cum credamus eos non pertinere ad Canonem? *Resp.* Veneranda Synodus Dordracena, habita annis 1618. & 1619. judicavit non fore inconveniens, si libri Apocryphi de novo ex lingua Græca transferrentur, & in nova Versione Belgica retinerentur; ne Pontificiis daretur occasio calumniandi, & Reformatos apud plebem accusandi, ac si quosdam libros, qui tot seculis in Bibliis fuerunt, extrusissent, & Codicem sacrum imperfectiorem reddidissent: attamen eadem Synodus eos postponendos esse judicavit, quia credidit illos ad Canonem non pertinere.

II. *De Libris nominatis in V. T.*

XI. Secundum, quod exacta trutina est expendendum, tangit libros, qui in Veteri Test. nominantur. Pontificii, ad stabiliendas suas traditiones, conantur probare Textum sacrum esse imperfectum, utentes argumento desumpto à libris nominatis in Veteri T. quorum tamen vel pauci, vel, ut illi volunt, nulli in Bibliis inveniuntur. Si jam probaverint illos libros, quorum mentio fit, esse Canonicos, putant se simul etiam probasse S. Scripturam esse imperfectam.

XII. In Veteri T. *tredecim* circiter librorum fit mentio, quorum jam vel nullus invenitur, vel ſaltem nullus ex illis tredecim eo nomine in titulis librorum Veteris Teſt. inſignitur, quo jam in ipſo Textu ſacro denominantur. Nos breviter tredecim illos libros enumerabimus, & ſimul loca illa indicabimus, in quibus libri illi allegantur. Deinde poſt recenſionem eorum judicium noſtrum dabimus. Loca illa ſunt hæc ſequentia.

1. *Exodi* Cap. 24. verſ. 7. fit mentio סֵפֶר הַבְּרִית *Libri fœderis*: *Et accepit* ספר הברית LIBRUM FOEDERIS, *& legit in auribus populi.* Sed talis liber eo nomine inſignitus, non invenitur.

Reſpondeo. Rabbi Salomo Jarchi exiſtimat per hunc librum fœderis intelligi totum librum Geneſeos, & partem Exodi uſque ad finem Capitis undevigeſimi.

2. Moſes *Numerorum* Cap. 21. v. 14. facit mentionem Libri bellorum Dei: *Idcirco dicitur* בְּסֵפֶר מִלְחֲמוֹת יְהוָֹה IN LIBRO BELLORUM JEHOVÆ.

Reſpondeo. Non intelligitur liber aliquis Canonicus, ſed liber hiſtoricus, in quo bella quædam, quæ Iſraëlitæ geſſerunt, conſcripta fuerunt. Hic liber abſque jactura Canonis potuit periiſſe.

3. *Joſuæ* Cap. 10. v. 13. Solis quies probatur ex libro, qui vocatur סֵפֶר הַיָּשָׁר *Liber Recti.* *An non hoc ſcriptum eſt* על ספר הישר IN LIBRO RECTI? *Et ſtetit ſol in medio cœlorum.*

Reſpondeo. Hic liber, utpote forenſis & hiſtoricus, abſque jactura Canonis cum aliis forenſibus periit.

4. 1 *Sam.* cap. 10. v. 25. Samuel deſcripſit jus regni in libro, cujus nomen eſt *Liber rationis regni.* Sic ſonat Textus: *Et locutus eſt Samuel ad populum* אֵת מִשְׁפַּט הַמְּלוּכָה JUDICIUM REGNI; *& ſcripſit in libro.*

Reſpondeo. Rabbi David Kimchi per hunc librum intelligit partem primam libri primi Samuëlis. Vel intelligi poteſt octavum caput primi libri Samuëlis: in illo enim capite ordine pertexitur ratio ſive conſuetudo futuri Regis Saulis. Nam vocabulum סֵפֶר non ſemper librum, ſed ſæpe tantum narrationem aliquam vel catalogum aliquem ſignificat.

5. De Salomone dicitur 1. *Regum* Cap. 4. v. 32. quod eloquutus fuerit שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל *ter mille ſententias*; & verſu 33. *quod loquutus fuerit de plantis, &c.*

Reſpondeo. Fortaſsè per illas ſententias intelliguntur מִשְׁלֵי שְׁלוֹמֹה

Pro-

Proverbia Salamonis, aut eorum magna ſaltem pars: vel fortè intelliguntur aliæ nonnullæ ſententiæ, quæ nunquam ad Canonem pertinuerunt. Præterea illa, quæ loquutus eſt de plantis, de beſtiis, de avibus & de reptilibus, fuerunt tantum quædam phyſicalia, quæ abſque jactura Canonis perierunt.

6. 1 *Regum* Cap. 11. v. 41. allegatur liber vocatus *Liber verborum Salomonis*: Sic ait Textus S. *Et reliqua acta Salomonis, & omnia quæ fecit, & ſapientia ejus, nonne ipſa ſcripta ſunt* עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה IN LIBRO VERBORUM SALOMONIS?

Reſpondeo. Intelligitur liber Hiſtoricus, in quo vita & res geſtæ Salomonis deſcribuntur; qui, utpote non canonicus, periit.

7. 1 *Reg.* Cap. 15. v. 31. Auctor citat Hiſtoriam, cujus uberior explicatio invenitur in libro, qui vocatur *Liber Chronicorum regum Iſraëlis*: Sic inquit Textus S. *Et reſiduum verborum Nadab, omnia quæ fecit, nonne ipſa ſcripta ſunt* עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל IN LIBRO VERBORUM DIERUM REGUM ISRAEL?

Reſpondeo. Non eſt liber Canonicus, ſed tantum Hiſtoricus, in quo Hiſtoria Regum Iſraëlis fuſiùs fuit deſcripta.

8. *Jeſaiæ* Cap. 29. v. 11. de viſione dicitur, quod ſit *ſimilis verbis libri obſignati*: Sic ait Propheta: *Et erit vobis viſio omnium,* כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם SICUT VERBA LIBRI SIGNATI, &c.

Reſpondeo. Propheta non intelligit librum certum, ſcriptum à quodam certo Auctore, ſed librum quemvis in genere; qui obſignatus ſive clauſus erat.

9. *Jeſaiæ* Cap. 34. v. 16. dicit Propheta דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר יְהוָה *Quærite in libro Domini.*

Reſpondeo. Per hunc librum intelligi poteſt ipſa prophetia Jeſaiæ, quæ vocatur liber Jehovæ, quia ejus inſtinctu & Spiritu dictata eſt.

10. Auctor Capite 10. *Eſtheræ* ℣. 2. allegat hiſtoriam, cujus mentio fit עַל סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מָדַי וּפָרָס *In libro Chronicorum Regum Mediæ & Perſiæ.*

Reſpondeo. Per hunc librum denotantur acta publica & civilia, in quibus acta Regum Mediæ & Perſiæ annotata fuerunt.

11. 1 *Chron.* cap. 29. v. 29. fit mentio verborum Nathanis Prophetæ, & Gadis Videntis; quæ tamen verba in nullo libro Nathanis vel Gadis inveniuntur: *Et res Davidis primæ & noviſſimæ, ecce ipſæ ſcriptæ ſunt in verbis Samuelis videntis* וְעַל־דִּבְרֵי נָתָן הַנָּבִיא וְעַל־דִּבְרֵי גָּד הַחֹזֶה ET IN

VERBIS NATHAN PROPHETÆ, ET IN VERBIS GAD VIDENTIS.

Respondeo. Hi libri adhuc hodie inveniuntur in Canone, sed alio insigniuntur nomine, scil. nomine *Samuelis.* Intelliguntur ergo libri Samuelis, quorum Auctores sunt duo antedicti Prophetæ: excipiuntur tamen priora viginti quatuor capita, quæ ab ipso Samuele composita esse videntur.

12. Auctor secundi libri *Chronicorum* cap. 33. v. 19. citat quædam, quæ dicit inveniri בְּדִבְרֵי חוֹזָי *In verbis Chosai.*

Respondeo. Chosai fuit scriptor aliquis Historicus, cujus liber, utpote non Canonicus, periit.

13. In secundo libro *Chronicorum* cap. 35. v. 25. Lamentatio Jeremiæ describitur; וַיְקוֹנֵן יִרְמְיָהוּ עַל־יֹאשִׁיָּהוּ *Et lamentatus est Jeremias propter Josiam. --- Et ecce ipsa scripta sunt in lamentationibus.*

Respondeo. 1. Sunt nonnulli qui putant hanc lamentationem esse postremam partem libri Threnorum, sub quarto & ultimo Alphabetho comprehensam. 2. Alii arbitrantur eam lamentationem, utpote non Canonicam, periisse. Sed si aliquis probet eam lamentationem ab ipso Jeremia esse conscriptam, regero omnia illa, quæ à Prophetis conscripta sunt, non esse auctentica; nisi fuerint eum in finem literis mandata, ut pro Canonicis ab Ecclesia reciperentur. Hi sunt præcipui libri, obiter in Veteri T. allegati, quorum tamen præcipui secundùm literam jam non inveniuntur.

XIII. De his libris, in Veteri Testamento nominatis, *quæritur*: An ex illis libris potest probari quosdam libros ex Canone Veteris Test. periisse; & per consequens Canonem imperfectum esse?

Respondeo. Nullo modo hoc inde probari potest. In genere dupliciter responderi potest ad hanc quæstionem. 1. Libri plerique, jam suprà nominati, non sunt Canonici: qui propterea absque jactura Canonis perire potuerunt. Plurimi ex libris jam citatis sunt libri merè Historici, continentes res Physicas vel Politicas; qui, sive sint scripti à Prophetis, sive ab aliis, etiamsi perierint nec ne, parvi interest, modo non sint scripti eum in finem, ut in Canonem redigerentur.

2. Posito & non concesso, quod quidam libri, retro nominati, sint Canonici, inde tamen nemo firmiter poterit probare quosdam libros è Canone periisse: nam illi forte jam aliis insigniuntur nominibus. Ex. gr. Moses Exodi *Cap.* 24. v. 7. per *Librum fœderis* potuit deno-

notasse partem illam Pentateuchi, in qua mandata Ecclesiastica & Politica, Israëlitis data, recensentur. Et 1. *Reg.* 4. 32. per ter mille sententias, à Salomone dictatas, intelligi possunt Proverbia Salomonis. Simili modo etiam responderi potest de nonnullis aliis libris. Ex his ergo concludimus, quod nullus liber Canonicus ex Veteri T. perierit. Vide plura in Thes. Philol. Hottingeri Lib. 2. Cap. 2. sect. 2.

III. *De Viris Synagogæ magnæ.*

XIV. Hactenus enumeravimus libros Canonicos, & spurios à veris separavimus, atque simul etiam probavimus Canonem Veteris Test. esse perfectum, nec ullos libros è Canone esse ejectos, qui unquam ad Canonem pertinuerunt. Sed quia nonnulli fuerunt, qui libros dispersos hinc inde collegerunt, & Canonem constituerunt, atque errores, qui forte in particulares quosdam MSS. Codices irrepserant, correxerunt, ideo operæ pretium erit inquirere, per quos Auctores hæc omnia facta sint.

XV. Hinc *primò quæritur.* Quis libros Veteris T. dispersos hinc inde collegit, & libros nothos à veris Canonicis separavit?

Respondeo. Communiter Judæi hoc adscribunt Viris Synagogæ magnæ, qui vocantur אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה *Viri Synagogæ magnæ.* Quandoquidem crebrò in Scriptis Rabbinorum hujus magni Concilii fit mentio, ideo pauca de illo, quantum quæstionis illustrationem attinet, delibabo. Hierosolymæ, sexto ferè sæculo ante nativitatem Salvatoris nostri, magnum Concilium, post solutam captivitatem Babylonicam, in quâ Judæi 70. annos captivi detenti fuerant, ab Esdra Sacerdote, jussu & auctoritate Regis Artaxerxis, fuit convocatum: uti videre est *Esdræ* cap. 7. Esdras fuit Caput & Præses hujus Concilii, & Nehemias ipsius coadjutor. Hi duo ex Primoribus & doctioribus alios collegas sibi elegerunt; ita ut Concilium illud excreverit in numerum centum & viginti Virorum. Inter hos electos multi fuerunt tum Legisperiti, tum etiam Prophetæ, qui in Babylonia cum Esdrâ ut captivi vixerant. Non è minimis erant hi sequentes: Haggæus, Zacharias, Malachias, Serobabel filius Schealtielis, Mordechai, Bilschan, Jeschua filius Jehotzedek Sacerdotis, Seraja, Realia &c. Esdras, Præses hujus Concilii, vocatur סוֹפֵר מָהִיר *Scriba promptus:* tum quia legem divinam promptissimè exscribebat; tum etiam, & qui-

quidem præcipue, quia S. Scripturæ erat peritus & doctus interpres: illam enim docte enarrabat, & populo optime explicabat. Scriba ſignificat Legiſperitum, ſive Doctorem legis tam in Veteri quam in Novo T. Matthæus ait Cap. 7. v. 24. *Chriſtus docebat eos, ut habens auctoritatem, non autem ut Scribæ.* Judæi Eſdram cum Prophetâ Moſe ratione doctrinæ & dignitatis comparant, & ſtatuunt præter eum nullum fuiſſe dignum, cui lex traderetur, ſi Moſes non fuiſſet. Hoc Concilium permagnæ fuit auctoritatis; adeo ut penes hoc fuerit omnis poteſtas eccleſiaſtica. Hoc Concilium fuit extraordinarium, ideoque non diu duravit: ultimus dicitur fuiſſe Simeon juſtus, qui Alexandro Macedoni, Hieroſolymam vaſtare volenti, obviam Sacerdotali togâ indutus ivit, eumque ad clementiam erga Urbem movit. Buxtorfius in Tiberiade *Cap.* x. multis auctoritatibus antiquorum Rabbinorum & ipſius Talmudis probat veritatem talis convocati Concilii poſt liberationem ex captivitate Babylonica: ex. gr. In Talmude Hieroſ. Tract Megilla Cap. 3. circa finem ſic ſcribitur: כיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה החזירו את הגדולה ליושנה׃ *Quando exſurrexerunt Viri Synagogæ magnæ, illi reſtituerunt magnificentiam,* h. e. Coronam Legis, *in priſtinum ſtatum.* Idem confirmatur in Tractatu פרקי אבות *Pirke Abboth* Cap. I. *Moſes accepit Legem de monte Sinai, & tradidit eam Joſuæ, Joſua Senioribus, Seniores Prophetis, Prophetæ tradiderunt eam* לאנשי כנסת הגדולה VIRIS SYNAGOGÆ MAGNÆ.

XVI Præter hoc Concilium extraordinarium fuerunt adhuc tria alia ordinaria inter Judæos Concilia, ſcil. maximum, majus & minimum.

XVII. *Primum* & maximum Collegium, à Moſe juſſu Dei *Numerorum* Cap. 11. ℣. 16. inſtitutum, conſtabat, præter Præſidem, Viris ſeptuaginta. Hoc Collegium tantum Hieroſolymæ erat congregatum, & vocabatur unicâ voce סַנְהֶדְרִין *Sanhedrin.* Penes hoc Collegium fuit omnis poteſtas eccleſiaſtica & civilis. Ad aliud Collegium non dabatur provocatio, ſed in hoc judicii terminus erat. Præterea hoc idem Collegium Reges & Magiſtratus eligebat, de bello gerendo vel de pace ineunda deliberabat, & nullum præter Deum & gladium ſuperiorem agnoſcebat.

XVIII. *Secundum* ordinarium Collegium conſtabat viginti tribus Viris; eratque in omnibus locis & urbibus, in quibus centum & viginti

ginti vel plures patresfamilias aut œconomiæ erant. Viri hujus Collegii de Capite & fortunis civium, an aliquis esset lapidandus, suffocandus, igne comburendus, vel gladio ê medio tollendus, judicabant. Hæ enim erant quatuor illæ ordinariæ suppliciorum capitalium species, quibus Judæi sontes occidebant.

XIX. *Tertium* & minimum Collegium constabat tantum tribus viris; & erat in illis locis, in quibus pauciores erant, quam centum & viginti familiæ. Hoc Collegium rebus parvi momenti judicandis erat præpositum; nempe sententiam dicebat de debitis pecuniariis, de damnis illatis, de restitutione dupli, quadrupli, de calcei extractione, & de nonnullis aliis. Hæc quasi in transitu de collegiis ordinariis. Vide plura de his tribus Collegiis in Philologo Mixto Dissert. 46.

XX. Per Viros Synagogæ magnæ intelliguntur illi, non qui membra fuerunt Conciliorum ordinariorum, sed qui ad Concilium illud extraordinarium centum & viginti Virorum fuerunt admissi. Hoc Collegium libros Veteris T. in unum volumen redegit, sacram scripturam à Pseudo-prophetarum falsis libris segregavit, & multa alia circa Ecclesiæ Reformationem, atque circa sacros Libros, eos ab adnatis erroribus emuscando, præstitit.

XXI. *Secundò quæritur.* An illud exemplar, cui Collegium magnum, Esra præside, medicam manum adhibuit, & ab eodem Collegio collectum, adhuc hodiè supersit?

Respondeo. 1. Quidam audaculi affirmativam defendunt sententiam, inter quos est Finus Adrianus in libro, cui nomen dat *Flagellum Judæorum.* Hic idem asserit, quod ipsa Biblia, ab Esrâ restaurata, custodiantur Bononiæ in Ecclesiâ S. Dominici; quia Judæi mutuo acceperant pecuniam ab illa Ecclesia: & propterea Biblia illa loco pignoris tradita erant illi Ecclesiæ, in qua tamdiu hæc Biblia asservarentur, donec pecunia mutuo data illi Ecclesiæ redderetur. Sed hæc ficta sunt, & in cerebro nugivendulorum & mirionum quorundum fabrefacta.

2. Nos itaque verosimilius esse existimamus ipsum exemplar ab illo Collegio collectum, & à vitiis repurgatum, nec hodie superesse, nec etiam post devastationem Templi secundi superfuisse. Prisci enim Judæi, qui circa illa tempora vixerunt, nullam ejus exemplaris faciunt mentionem. Præterea loca publica, in quibus hi aliique libri sacri asservati fuerunt, aliquoties sunt diruta, & igne combusta. Vide

plura apud Hottingerum in Thes. Philol. pag. 115.

XXII. *Tertiò quæritur.* An, degentibus Judæis in captivitate Babylonica, omnia exemplaria tam Autographa Mosis & Prophetarum, quam Apographa perierunt, & ab Esdra miraculosè restituta fuerunt?

Respondeo 1. Si libris Apocryphis fides adhibenda esset, facile in castra affirmantium descenderemus. Nam libro quarto Esdræ *Cap.* 14. *v.* 21. 23. 24. &c. dicitur, quod Lex exusta sit, & à quinque Scribis, Esrâ dictante, spatio quadraginta dierum restituta. Hoc argumento multi ex Veteribus moti sententiam affirmativam defenderunt. Pontificii ambabus ulnis hanc sententiam amplectuntur. Putant enim se inde probare posse, quod S. Scriptura non sit Ecclesiæ necessaria, quodque Ecclesia absque Scripturis possit conservari, ac quod tempore captivitatis Babylonicæ revera sit conservata. Hanc sententiam eum in finem defendunt, ut traditionibus suis auctoritatem concilient, easque statuminent.

2. Sed sententiam hanc affirmativam, utpote falso & stramineo fundamento innixam, rejicimus, & asserimus quod nunquam omnes libri tam Autographi quam apographi simul perierint: sed semper, licet perierint Autographi, quod libenter concedimus, quidam Apographi per providentiam divinam conservati fuerunt. Quæ enim fuisset divina illa in hominibus memoria, quæ plerosque libros Veteris T. tàm quoad phrases & voces, quàm quoad singulas anomalias in cerebro humano retinere potuisset. Vidi quidem Judæum, qui integrum Pentateuchum Hebraicè ad unguem callebat, & memoriter à quolibet dato loco recitare poterat: sed non videtur verosimile talem posse inveniri, qui omnes libros ita memoriter callet, ut absque ullo errore omnes libros recitare, & cum omnibus vocalibus ac anomaliis describere posset. Præterea obstat providentia divina, quâ S. Scriptura hactenus ab insultibus diaboli & ab insidiis aliorum clandestinorum hostium sarta tecta semper servata fuit. Non igitur videtur verosimile Deum unquam permisisse, ut S. Scriptura ita fuerit annihilata, ut plane nullum exemplar in toto mundo superfuerit.

DIS-

DISSERTATIO DECIMA,
DE
Literis Majuſculis, Minuſculis, Suſpenſis, Inverſis, & Irregularibus Veteris. T.

§. 1. *Conſonæ ſunt quaſi materia & vocales quaſi forma vocum Hebraicarum.*

2. *Initia Librorum, Capitum, Sectionum, & nomina Propria V.T. non incipiunt à literis majuſculis.*

3. *Diverſitas literarum variis modis in V. T. occurrit.*

4. *Diverſitas literarum pertinet propriè ad Maſoram.*

5. *Ipſa loca Maſoræ, in quibus literæ majuſculæ occurrunt, allegantur.*

6. *Omnes literæ majuſculæ ordine alphabetico enumerantur.*

7. *Maſora magna enumerat 28. literas majuſculas, & parva addit adhuc tres.*

8. *Auctores literarum majuſcularum non ſunt S. Scriptores.*

9. *Diverſitas literarum majuſcularum, &c. ante Maſorethas Tyberienſes in Bibliis fuit obſervata.*

10. *Literæ illæ diverſæ revera non denotant myſterium, licèt recentiores Judæi varia myſteria ex illis eliciant.*

11. *Tres ſententiæ de diverſis literis enumerantur.*

12. *Diverſitas illa literarum poſſet in Bibliis Hebraicis non obſervari.*

13. *Ipſa loca Maſoræ, in quibus literæ minuſculæ inveniuntur, recenſentur.*

14. *Omnes literæ minuſculæ ordine enumerantur.*

15. *Fere literæ 33. minuſculæ in V. T. annotantur.*

16. *Significatio literarum minuſcularum.*

17. *Ante confectum Talmud literæ minuſculæ fuerunt in V. T. annotatæ.*

18. *Origo literarum minuſcularum inquiritur.*

19. *Quatuor literæ ſuſpenſæ recenſentur.*

20. *In omnibus Bibliis hæ quatuor literæ non ſunt ſuſpenſæ,*

21. *Significatio earum literarum.*

22. *Auctores earum inquiruntur.*

23. *Ante confectum Talmud literæ ſuſpenſæ fuerunt in V.T. uſitatæ.*

24. *Novem loca enumerantur, in quibus dicitur eſſe Nun inverſum.*

25. 26. *Maſora non vult Nun eſſe invertendum: ergo Numer. cap.* 10. & 11. *non debet pingi Nun inverſum.*

27. *Tres literæ irregulariter ſcriptæ enumerantur.*

28. *Auctores harum literarum inquiruntur.*

SECTIO I.

Isseruimus hactenus de libris Veteris Test. in genere & in specie, ac libros nothos à veris & Canonicis separavimus; jam ordo nos monet, ut materiam & formam, id est, Consonas & Vocales tanquam partes essentiales vocum Hebraicarum penitius consideremus. Consonæ vocantur materia: quia quemadmodum materia, absolutè absque formâ considerata, ad plures formas recipiendas idonea est, ita etiam Consonæ, distitutæ vocalibus, multos & diversos sensus nonnunquam induere possunt. Primò de Consonis, de nde de Vocalibus agemus: quia Consonæ sunt ut fundamentum vocum Hebraicarum.

II. Hac dissertatione initium sumemus à figurâ quarundam Consonarum, quæ non eodem modo in omnibus locis pinguntur. In lingua Hebraica omnes literæ æqualiter, id est, eâdem æquali magnitudine in principiis vocum, in principiis nominum propriorum, in principiis librorum, & in principiis capitum ac sectionum scribuntur. Nam lingua Hebraica hac in parte non imitatur linguam Latinam, Belgicam, aliasque linguas, in quibus nomina propria, initia librorum, initia sectionum & capitum incipiunt à literis, quæ cæteris majores sunt: sed omnes literæ in lingua Hebraica ubique eâdem magnitudine scribuntur, exceptis quibusdam locis, in quibus secundùm doctrinam Masoræ nonnullæ literæ majori, vel minori, aut aliâ quâdam formâ, ab aliis locis ubique differenti, scribuntur-

III. In generere nonnullæ literæ pinguntur cæteris Majores vel Minores, vel in quibusdam locis quædam pinguntur supra communem regulam, vel in aliis locis quædam scribuntnr figurâ inversâ, aut irregulari. Loca, in quibus hæc literarum differentia occurit, breviter annotabimus. In nonnullis Bibliis Hebraicis initia sectionum & librorum incipiunt quidem à majoribus literis, sed hoc est per accidens, & non secundùm Masoram; nec etiam illæ majores literæ denotant ex sententia Judæorum mysteria, sicuti volunt cæteras literas majores denotare.

IV. Hæc materia de literis Majoribus, Minoribus, &c, propriè pertinet ad Masoram, de quâ ex professo agemus in Dissertationibus 22. 23. 24. & 25. sed placet hanc diversam literarum figuram hic præmittere; quia in Dissertatione undecima & duodecima acturi sumus de antiquis literis Hebraicis. In genere omnes illas literas, quæ tali diversa figura scribuntur, post invicem enumerabimus. I.

I. *De Literis Majuſculis.*

V. Literæ cæteris majores annotantur in Maſora initiali, quæ ad libri primi Chronicorum Caput 1. v. 1. & ad principium Geneſeos annotatur. Et quia non eodem modo illæ literæ majuſculæ in utroque allegato Maſoræ loco enumerantur, ideo conſultum judico ipſam Maſoram hic deſcribere. Maſora præliminaris in principio Chronicorum enumerat tantum viginti duas literas, tali modo:

אלפא ביתא רבתי בקריאה וסימ׳ א׳ אדם שת . ב׳ בראשית
ברא אלהים . ג׳ והתגלח . ד׳ שמע ישראל יי׳ אלהינו אחד .
ה׳ הליי׳ תגמלו . ו׳ רגחון . ז׳ זכרו תורת משה . ח׳ חור
כרפס . ט׳ טוב שם . י׳ ועתה יגדל ׳ כ׳ וכנה . ל׳ וישלכם .
מ׳ משלי שלמה . נ׳ ליני הלילה . ס׳ סוף דבר . ע׳ שמע
ישראל . פ׳ באדין מלכא בשפרפרא פ׳ בתראה (פ posterius)
צ׳ צופיו עורים . ק׳ ודרור קן לה . ר׳ כי לא תשתחוה לאל
אחר . ש׳ שיר השירים . ת׳ תמים תהיה. Quia vulgo plures literæ majuſculæ in Bibliis Hebraicis enumerantur, quam hæ viginti duæ; & cæteræ fere inveniuntur *Gen.* 1. 1. in Maſora, circumcingente primam vocem בראשית, ideo inde eas cæteras literas, quæ hic non recenſentur, addam: ו׳ של ויזתא . ט׳ יסר מעלי שבטו
נ׳ נצר חסד . ן׳ את משפטן . ף׳ ובהעטיף . ת׳ ותכתוב אסתר

Hic adhuc enumerantur ſex literæ majuſculæ, quæ in ſuperiori loco non inveniuntur: ſed è contra in hoc poſteriori loco non allegantur duæ literæ majuſculæ, ſcil. ו רגחון, & ט שם טוב quæ in priori Maſora habentur. Præter has viginti octo literas inveniuntur in Bibliis majoribus Buxtorfii adhuc tres literæ majores, ſcil. ל in והלטאה *Levit.* 11. 30. & ם׳ in שלשים *Gen.* 50. 23. & ס׳ in ויהס *Num.* 13. 30.

Buxtorfius in Commentario Maſorethico omnes literas majores & minores enumeravit, ubique cum myſteriis, quæ Judæi ex illis elicere ſolent.

VI. Nos breviter omnia loca, in quibus literæ majuſculæ annotantur; in gratiam Studioſorum, ſecundùm ordinem Alphabeti profere-

feremus; & post earum recensionem judicium nostrum de illis addemus. Totum Alphabetum literarum Hebraicarum cæteris majorum in Veteri Test. invenitur; cujus tamen Alphabeti quædam literæ, ut ex sequentibus patebit, sunt geminæ, & una triplicata.

א Majusculum invenitur in voce אָדָם *Adam*. 1. Chron. 1.1. In omnibus Bibliis figura majuscula & minuscula literarum non accuratè observatur. In quibusdam Bibliis Typographi, non attendentes ad antiquum morem & consuetudinem, literas pauciores majores & minores, in aliis vero multo plures annotarunt: propterea in omnibus Bibliis Hebraicis hæc litera Aleph majori formâ non pingitur. Sed in Bibliis nostris correctissimis & famosissimis, Anno 1667. per Athiam editis, fere omnes illæ literæ majusculæ, quas Masora pro talibus agnoscit, majori forma pinguntur, addita fere nota marginali רבתי h. e. *majuscula*.

ב Invenitur scriptum majori figurâ in voce בְּרֵאשִׁית *In principio*, Gen. 1. 1. Litera illa, in numero denotans duo, indicat, secundum sententiam Judæorum, Deum creasse Cœlum & Terram.

ג Extat in voce וְהִתְגַּלָּח *& raditur*, Levit. 13. 33.

ד Occurrit in voce אֶחָד *unus*, Deut. 6. 4. Litera Daleth, in numero denotans *quatuor*, indicat Deum esse solum Dominum & Regem in quatuor mundi partibus. Propterea, quando Judæi hunc Textum inter orandum recitant, in quatuor mundi plagas caput reflectunt, & aliquando per dimidiam vel integram horam vocem hanc Hebraicè clamando & cantando producunt.

ה Pingitur majusculum in voce הַלַיהוָה *An Domino*, Deuteronomii Cap. 32. v. 6.

ו *Vau* geminatum invenitur: primum est in voce גָּחוֹן *Venter*, Levit. 11. 42. Hæc litera *Vau* majuscula denotat mediam literam totius Pentateuchi: id est, totidem literæ sunt ante hanc literam *Vau* in Pentateucho, quot sunt post eandem. Alterum *Vau* reperitur in nomine proprio וַיְזָתָא *Vaizatha*, Esth. 9. 9. Hic fuit decimus filius ventosi Hamanis, qui etsi quidem natu minimus inter fratres fuerit, tamen odio & invidiâ erga Judæos multis passibus fratres suos superasse putatur.

Litera ז *Zain* majuſcula occurrit in voce זִכְרוּ *recordamini*, Malach. 3. 22. ut continuâ attentione recolerent quinque libros Moſis, libros Prophetarum & Hagiographorum, quibus ſeptem quaſi partibus, quæ literâ *Zain* denotantur, tota Scriptura continetur.

ח Majuſculum legere eſt in voce חוּר *candidum*, Eſth. 1. 6.

ט Bis occurrit majuſculum: primum in voce שִׁבְטוֹ *virga ejus*, Job. 9. 34. Litera hæc ט, in numero denotans novem, ſignificat, ſecundum ſententiam Rabbinorum, novem calamitates, quas Jobus vel paſſus eſt, vel à ſe procul removeri à Deo obnixe petiit.

Alterum ט invenitur in voce טוֹב *bonus*, Eccleſ. 7. 1. Hæc litera majuſcula indicat magnâ & aſſiduâ diligentiâ nomen bonum eſſe quærendum & ſervandum.

י *Jod* eſt majuſculum in voce יִגְדַּל *Magnificetur*, Num. 14. 17.

כ Occurrit in voce וְכַנָּה *& ſurculus*, Pſal. 80. 16

ל Bis occurrit: primum in voce וַיַּשְׁלִכֵם *& disjecit eos*, Deut. 29. 28. Alterum in voce וְהַלְּטָאָה *& lacerta*, Levit. 11. 30. Maſora magna non enumerat vocem poſteriorem והלטאה inter literas majuſculas. Quare igitur in quibuſdam Bibliis hæc litera ל majori forma depingitur? *Reſp.* Quia Maſora parva ad hanc vocem in margine annotat hoc Lamed eſſe majuſculum; ל והלמ״ד רבתא *Non amplius extat* vox והלטאה, *& Lamed eſt majuſculum.* Idem dicendum eſt de litera ם in voce שלשים, *Gen.* 50. 23. quæ non recenſetur in Maſora magna; ſed Maſora parva in margine notat מם רבתי *Mem majuſculum.*

Litera מ bis in majori forma invenitur: ſemel in voce מִשְׁלֵי *Proverbia*, Prov. 1. 1. Et ſemel Geneſ. 50. 23. in voc שִׁלֵּשִׁים *Abnepotes.* Hæc litera in Bibliis Hebraicis Buxtorfii majori formâ depingitur; ideo voluimus eam hic etiam annotare.

נ Majuſculum ter invenitur. Primum in voce נֹצֵר *Servans*, Exod. 34. 7. Alterum in voce לִינִי *pernocta*, Ruth. 3. 13. Orientalibus Judæis in hac voce non litera *Nun*, ſed litera *Lamed* majuſcula depingitur.

Ter-

Tertium eſt *Nun* finale in voce מִשְׁפָּטָן *judicium earum*, Num. 27. 5.

ס Bis invenitur: primum occurrit in voce סוֹף *ſumma*, Eccleſ. 12. 13. Hæc littera majuſcula denotat ſummam attentionem eſſe adhibendam in lectione hujus verſiculi; quia in hoc verſiculo, tanquam in compendio, Summa Theologiæ ſacræ proponitur. Alterum ס omiſſum quidem in Maſora, annotatum tamen in multis libris, eſt in voce וַיַּהַס *& ſilere fecit*, Num. 13. 30. Nota marginalis in pleriſque Bibliis adſcribit has duas voces ל׳ וסמך רבתי *Non amplius extat, & Samech eſt majuſculum.*

ע Notatur in voce שְׁמַע *audi*, Deuter. 6. 4. Hæc vox eſt prima dictio illius precatiunculæ, quam Judæi ſingulis diebus ſub graviſſimâ pœnâ recitare, ſive potius deblaterare, tenentur.

פ Bis annotatur: primum occurrit in voce בִּשְׁפַּרְפָּרָא *Summa aurora*, Daniel. 6. v. 20. Alterum invenitur in voce וּבְהַעֲטִיף *Et in ſerotinando*, Gen. 30. 42.

צ Majuſculum eſt in voce צֹפָיו *Speculatores ejus*, Jeſ. 56. 10. Hoc majuſculum צ denotat magni intereſſe, quales exploratores ad explorandam terram Canaan à populo Iſraëlitico mittantur.

ק Magnum eſt in voce קֵן *nidus*, Pſal. 84. 4. Hæc litera indicat providentiam Dei verſari etiam circa minimas aviculas, &c.

ר Magnum eſt in voce אַחֵר *alius*, Exod. 34. 14.

ש Invenitur in voce שִׁיר *Canticum*, Cantic. 1. 1. ad ſignificandam præſtantiam hujus cantici, quod alia omnia cantica longè ſuperat.

ת Bis occurrit: primum reperitur in voce תָּמִים *Integer*, Deut. 18. 13. Alterum in voce וַתִּכְתֹּב *Et ſcripſit*, Eſth. 9. 29.

Qui plura myſteria, quæ ex ſententia Judæorum per has literas denotantur, deſiderat, adeat Buxtorfium in Commentario Maſorethico cap. 14.

VII. De his literis majuſculis variæ quæſtiones moveri poſſunt.

Primò

Primò quæritur. Quot literæ majuſculæ in univerſum in Bibliis Hebraicis occurrunt?

Reſpondeo. Circiter triginta: attamen in omnibus Bibliis accurata ratio harum literarum non habetur. In quibuſdam Bibliis tantum decem vel viginti præter propter literæ majori figurâ deſcribuntur. Communiter in Bibliis, majori formâ impreſſis, plures majuſculæ literæ annotantur, quàm in aliis Bibliis. Verum ſecundùm Maſoram magnam viginti octo literæ majuſculæ occurrunt, & ſecundùm parvam adhuc tres ſunt addendæ, ſcil. ל *Lev.* 11. 30. מ *Gen.* 50. 23. & ם *Num.* 13. 30.

VIII. *Secundò quæritur.* Utrum hæ literæ tali majori figura ſint deſcriptæ ab ipſis Auctoribus librorum; an vero à quibuſdam Judæis?

Reſpondeo. Harum literarum diverſitas non ab ipſis Auctoribus librorum, ſed à quibusdam curioſis Judæis addita eſt, qui ubique myſteria venari, & quidlibet ex quolibet probare voluerunt.

IX. *Tertiò quæritur.* Quando hæc diverſitas literarum primùm fuit inventa?

Reſpondeo. Tempus & ſeculum, quo hæc diverſitas literarum tum majuſcularum & minuſcularum, tum etiam inverſarum & ſuſpenſarum annotata fuit, eſt ignotum. Nihilominus licèt præciſum tempus non poſſit indicari, tamen certiſſimum eſt hanc diverſitatem literarum non eſſe nuperrime inventam, & in Bibliis annotatam, ſed eſſe perantiquam, & ipſos Maſorethas Tyberienſes, qui circa quintum aut ſextum ſæculum à nativitate Chriſti vixerunt, antiquitate ſua longè ſuperare. In ipſo enim Talmude Tractatu סוֹפְרִים *de Scribis*, cap. 9. fit mentio literæ ל majuſculæ in voce וישליכם ſuperiùs allatâ ex *Deut.* 29. 28. ubi textus Talmudicus ſic fatur: לָמֶד דְוַיַּשְׁלִיכֵם צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא אָרוּךְ *Lamed in voce* וישליכם *neceſſe eſt, ut ſit longum, id eſt, majuſculum.*

X. *Quartò quæritur.* An literæ hæ majuſculæ, minuſculæ, &c. denotant aliquod myſterium?

Reſpondeo. Nullum denotant myſterium à Prophetis in locis illis intentum; ſed poſſent denotare myſterium aliquod, ſi ſententia Judæorum eſſet eadem cum Prophetarum ſententia. Judæi myſteria quædam contra mentem S. Scriptorum ex illis locis, in quibus literarum diverſitas annotatur, elicuerunt, vel potius quædam myſteria

P in

in Textum ſacrum intruſerunt, quæ revera in Textu ab ipſis Prophetis non fuerunt intenta.

In genere literæ majuſculæ, ex ſententia Rabbinorum, ſignificant accuratiorem & attentiorem Textus præſentis habendam eſſe conſiderationem, denotantque ſenſum quendam myſticum, qui hodiernis Judæis jam ignotus eſt, ſed priſcis apprimè notus fuit. Antiqui Rabbini procul dubio hujus diverſitatis literarum alias dederunt rationes, quàm hodierni: nam antiqua illa myſteria, quæ ſecundùm ſententiam Rabbinorum in diverſitate literarum continebantur, jam diu perierunt. Myſteria illa, quæ ad quaſdam literas ſuperius annotavi, ſunt nova, & à recentioribus poſt-Talmudicis quibuſdam Judæis excogitata, & non à primis Auctoribus, qui has literas tali diversâ formâ pinxerunt. Nam rationes diverſitatis in ſingulis literis, à veteribus Judæis obſervatæ, poſt longa tempora propter varia exilia, propter diverſas tranſmigrationes, & propter graviſſimas calamitates tandem ex memoriâ Rabbinorum fuerunt obliteratæ.

XI. *Quintò quæritur.* An non veriſimile eſt hanc diverſitatem literarum majuſcularum, minuſcularum, inverſarum & ſuſpenſarum fortuitò primùm in Biblia irrepſiſſe?

Reſpondeo. De hac literarum diverſitate tres poſſunt aſſignari ſententiæ; quarum *prima* eſt eorum, qui ſtatuunt hanc diverſitatem literarum tractu temporis ex oſcitantia quadam in Textum ſacrum irrepſiſſe. Hæc ſententia mihi maximè arridet. Res tota, ut mihi videtur, ſic poſſet eſſe peracta: Scribæ anteriores, exſcribentes ſacrum Codicem, animi gratiâ, vel ex oſcitantia, aut aliud quid cogitando pinxerunt quaſdam literas paulo majores, vel minores &c. Scribæ poſteriores exſcribentes iterum Textum ſacrum ex Codice quodam antiquo, invenerunt in Textu ſacro quaſdam literas cæteris paulo majores, vel minores. Hi poſteriores Judæi ab illis antiquis, ſuperſtitionis ergò, ne latum ſtramen diſcedere voluerunt; ſed eaſdem literas, utpote myſterii causâ, ut putabant, ita deſcriptas, in Bibliis Hebraicis ut plurimum retinuerunt; & myſteria quædam, ſive cum Textu quodammodo convenientia, vel à Textu diſcrepantia, modo viderentur myſteria, excogitarunt. Rabbini hæc myſteria ita excogitata diſcipulos ſuos docuerunt, & eandem diverſitatem literarum eſſe retinendam mandarunt: quia putarunt non tantum illam diverſitatem literarum ſed etiam ipſa myſteria ab ipſis Prophetis eſſe excogitata & intenta.

Secun-

Secunda ſententia eſt eorum, qui putant, quod hæc diverſitas literarum datâ operâ primùm à nugivendulis quibuſdam Judæis, ad myſteria quædam indicanda, ſit annotata: ſed in myſteriis illis excogitandis omnes non convenerunt; nonnulli hæc, alii alia incerta, ſi non falſa, excogitarunt, & in Textum ſacrum intruſerunt.

Tertia denique ſententia eſt eorum, qui volunt literas majuſculas & minuſculas tantum denotare numerum aliquem literarum, & non myſteria: & ſic literæ illæ eſſent termini alicujus numeri literarum; qui numerus eſſet deſumptus vel à præcedenti majuſcula, vel à minuſcula, vel à principio libri, vel à loco ex peculiari indice noto: ex. gr. Litera majuſcula *Vau* in voce גָּחוֹן, *Levit.* 11.42, occurrens, eſt media litera totius Pentateuchi. De quibuſdam quidem literis majuſculis dici poteſt, quod denotent numerum: ſed an de omnibus idem affirmari poſſit valde dubito. Ut ut ſit: cauſæ diverſitatis harum literarum veteribus Judæis fuerunt notæ, ſed jam poſt longa tempora ex oblivione ſunt deletæ, & in varia commenta mutatæ.

XII. *Sextò quæritur.* An hæ literæ majuſculæ, minuſculæ, inverſæ & ſuſpenſæ poſſent mutari in alias literas communes?

Reſpondeo. Poſſet hæc diverſitas literarum, utpote ab ipſis Scriptoribus Textui ſacro non addita, oblivioni tradi, & in Bibliis non obſervari: ſed Judæi hodierni, quorum operâ ut plurimum Biblia Hebraica typis mandantur, has diverſas figuras, ut antiquæ ſapientiæ & myſteriorum æterna teſtimonia, nolentes à Veterum ſententia diſcedere, retinent, & in Bibliis annotant. Munſterus hanc literarum diverſitatem, utpote à nugacibus Judæis inventam, è Bibliis Hebraicis extruſit. Sed parum refert, utrum in Bibliis retineantur, an vero ex iiſdem extrudantur, modo talia nugacia myſteria non excogitentur.

Deciſio quarundam harum quæſtionum etiam literis minuſculis, inverſis & ſuſpenſis convenit.

II. *De Literis Minuſculis.*

XIII. Jam ſequuntur literæ minuſculæ, quarum totum Alphabetum occurrit; ſed quædam literæ ſunt duplicatæ, aliæ triplicatæ, & una eſt quadruplicata. Hæ literæ minuſculæ annotantur à Maſore-

this in principio Levitici, & in initio Maſoræ magnæ finalis: attamen ubique non eodem modo. Ut Lector certò cognoſceret quales literæ minuſculæ in Maſora occurrant, placet ipſam Maſoram hic allegare.

Alphabetum viginti novem literarum, quod in veſtibulo quadrato *Levit.* 1. 1. circum vocem ויקרא à Maſorethis enumeratur. אלף
זעירא מאותיות קטנות דאינון א׳ ויקרא אל משה . ב׳ שתי
בנות הב . ג׳ וגוש . ד׳ אים עשק בדם . ה׳ בהבראם . ו׳ בריתי
שלים . ו׳ ולא נשא לשוא . ז׳ ויזתא . ח׳ יחף אנכי . ט׳ טבעו
בארץ . ט׳ אחר וטהרתם . י׳ ילדך תשי . כ׳ ולבכתה . ל׳ לוא
אליכם . מ׳ ממרים הייתם . מ׳ על מוקדה . נ׳ נטע ארן . נ׳
ונרגן . נ׳ ונבושובן . ס׳ יצפנני בסכה . ס׳ בסופה . ע׳ לעות . פ׳
דשפרפרא . צ׳ וצוחת . ץ׳ על פני פרץ . ק׳ קצתי בחיי . ר׳
יערי ארצים (pro vitioſe ארגים) ר׳ תיו פרמשתא . ש׳ פרשנדתא :

Hæc eadem Maſora, ſed in nonnullis differens, invenitur in Maſora magna finali *pag.* א, *col.* 1. Attamen non eſt animus eam totam hic repetere, ſed ſolummodo illa annotabimus, in quibus à ſuperiori differt: ה׳ וכבשה ונפשו לא חיה . מ׳ וטהרתים . נ׳ נעו עורים בחוצות . ק׳ לשמה בקמיהם . ר׳ ראשית בכורי. Hîc citantur quinque literæ minuſculæ, quæ in veſtibulo Livitici non inveniuntur: & è contra exemplum literæ ר, in ſuperiori Maſora allegatum, hic non numeratur.

XIV. Buxtorfius in Commentario Maſorethico *Cap.* 15. literas minuſculas unà cum fictis myſteriis ordine recenſet, & nonnullas in Maſora omiſſas addit. Nos ipſius veſtigiis inſiſtentes, alphabetum literarum minuſcularum hic etiam deſcribemus.

א Minuſculum invenitur in voce וַיִּקְרָא *& clamavit*, Lev. 1. 1.

ב Eſt in voce הַב *da*, Prov. 30. 15.

ג In voce וְגוּשׁ *& gleba*, Job. 7. 5. Hæc litera minuſcula denotat

notat corpus in minutissimas partes pulveris post mortem redigi.

ד Est minusculum in voce אדם *Homo*, Prov. 28. 17.

ה Occurrit in voce בְּהִבָּרְאָם *Quando creata erant illa*, Gen. 2. 4. Hæc litera *He* dicitur scribi minuscula, quia omnia creata minuentur & peribunt: & quemadmodum hæc litera constat ex lineis non sibi invicem conjunctis, sed dissolutis, sic etiam creata tandem à se invicem dissolventur.

ו *Vau* bis reperitur; primum in voce שָׁלוֹם *pax*, Num. 25. 12. Alterum in voce לַשָּׁוְא *in vanum*, Psal. 24. 4.

ז *Zain* minusculum notatur in nomine proprio filii Hamanis וַיְזָתָא *Vaisatha*, Esth. 9. 9. Hæc litera minor contemptus causa ita scribitur; & indicat hunc filium natu quidem fuisse minimum, sed improbitate suos fratres superasse.

ח Minori forma scriptum invenitur in voce חַף *nitidus*, Job. 33. 9.

ט Bis observatur; primum in voce טָבְעוּ *demersa sunt*, Thren. 2. 9. Alterum in voce וּטְהַרְתֶּם *& mundi eritis*. Num. 31. 24.

י *Jod* in voce תֶּשִׁי *oblitus es*, Deut. 32. 18. Litera minuta *Jod* contemptus causa dicitur de decem tribubus, quæ Deum in æternum ex memoria obliterarant.

In Bibliis novissimis anni 1667. Jod in פינחס *Num.* 25. 11. minori forma scribendum vel scriptum esse monet nota marginalis.

כ In voce וְלִבְכֹּתָהּ *& ad deflendum eam*, Gen. 23. 2. Hebræi volunt כ esse minusculum, quia Abraham parum luxit defunctam conjugem utpote jam vetulam, quasi jam sibi gratularetur potius. Sed alii melius conjectant, qui minusculi כ eam assignant rationem; eo videlicet doceri planctum & luctum propter defunctos viris minuendum esse, illudque cavendum uti ne modum excedat, ipsumque Abrahami luctum cum hac moderatione fuisse.

ל Occurrit in voce לוא *non*, Thren. 1. 12.

מ Minusculum ter legitur. Primò in voce מַמְרִים *rebelles*, Deut. 31. 27. Secundò in voce מוֹקְדָה *adustio*, Lev. 6. 2. Tertiò, ם finale

ſcribitur minuſculum in voce וטהרתים *& mundavi eos*, Neh. 13. 30.

Litera נ quater invenitur ſcripta minori forma. Prima eſt in voce נעו *vagantur*, Thren. 4. 14. Reliquæ tres ſunt finales. Secunda invenitur in voce ארן *ornus*, Jeſ. 44. 14. Hæc litera in contemptum ita ſcribitur, ad indicandum, quod ex vili ligno magnum Deum ſibi faciebant. Tertia eſt in nomine proprio ונבושזבן *& Nebuſchazban*, Jerem. 39. 13. Quarta denique occurrit in voce נרגן *Suſurro*, Prov. 16. 28.

ס Bis legitur; primò in voce בסופה *in tempeſtate*, Nah. 1. 3. Secundò in nomine בסכה *in tabernaculo ſuo*, Pſal. 27. 5. Hac litera minuſcula indicatur etiam minimum tuguriolum ſufficere ad protegendos pios.

ע Minuſculum eſt in verbo לעות *ad pervertendum*, Thren. 3. 36.

פ Prius eſt minuſculum in nomine בשפרפא *in ſumma aurora*, Dan. 6. 20. ad ſignificandum, quod Rex, prima aurora vix lucente, ſurrexerit ad viſitandum Danielem, de cujus ſalute admodum ſolicitus erat.

צ Bis annotatur; primo in voce וצוחת *& clamor*, Jerem. 14. 2. Secundò in voce פרץ *ruptura*, Job. 16. 14.

ק Similiter bis minori forma deſcribitur; primò in voce בקמיהם *Inter adverſarios ipſorum*, Exod. 32. 25. Secundò in verbo קצתי *tædet me*, Gen. 27. 47.

ר Etiam bis occurrit; primò invenitur in vocibus ראשית בכורי *Principium primitiarum*, Exod. 23. 19. & 34. 26. Hæ duæ voces in duobus illis locis occurrunt; ſed ad quem locum Maſora reſpexerit incertum eſt. Secundò in nomine proprio filii Hamanis פרמשתא *Parmaſta*, Eſth. 9. 9. In Bibliis noviſſimis anni 1667. litera ש ſcribitur minuſcula.

ש Parvum eſt in nomine proprio פרשנדתא *Parſchandatha*, Eſth. 9. 7.

9. 7. Eadem Biblia exprimunt ת minuſculum in hoc nomine.
ת In nomine proprio פַּרְמַשְׁתָּא *Parmaſta*, Eſth. 9.9. Hoc nomen in litera *Reſch* etiam fuit annotatum.

XV. De literis minuſculis hæ ſequentes quæſtiones moveri poſſunt.

Primò quæritur. Quot literæ minuſculæ in Veteri T. ſunt annotatæ à Maſorethis?

Reſpondeo. Circiter triginta tres: ſed hæ omnes in Bibliis Hebraicis non annotantur. In quibuſdam Bibliis pauciores, in aliis vero plures literæ minores inveniuntur: ſed ſecundùm Maſoram fere triginta tres literæ minori forma in Bibliis Hebraicis ſunt depingendæ.

XVI. *Secundò quæritur.* Quid literæ minuſculæ in genere ſignificant?

Reſpondeo. Literæ minuſculæ in genere denotant *diminutionem* rei, nonnunquam etiam *contemptum* eorum, quæ tali minori litera deſcribuntur.

XVII. *Tertiò quæritur.* An hæc diverſitas literarum minuſcularum diu in Textu ſacro fuit annotata?

Reſpondeo. Eo tempore, quo diverſitas literarum majuſcularum in Textum irrepſit, etiam videtur hæc diverſitas literarum minuſcularum in Textum irrepſiſſe: nam tam harum quam illarum fit mentio in Talmude. In Tractatu סוֹפְרִים *de Scribis* Talmudiſtæ faciunt mentionem literæ *Jod* minuſculæ; quum ajunt: יוֹד שֶׁל תֶּשִׁי צָרִיךְ לִהְיוֹת קָטוֹן מִכָּל־יוֹד שֶׁבַּמִּקְרָא *Jod in voce* תשי (Deut 32. 18.) *opus eſt ut ſit minus præ omnibus Jod, quæ ſunt in Scripturâ.* Hæ ergo literæ parvæ fuerunt modò annotatæ ante compoſitum Talmud, hoc eſt, ante quingenteſimum annum poſt nativitatem Chriſti: ſed præciſum tempus, quo hæ literæ minores primò ſunt annotatæ nos latet.

XVIII. *Quartò quæritur.* Quis has literas minori forma primus in Veteri T. exaravit?

Reſpondeo. Auctores hujus diverſitatis literarum ſunt ignoti. Etiam nullo modo videtur veroſimile ipſos librorum Auctores hanc literarum diverſitatem primò annotaſſe. Fortaſſe hæc conſuetudo ſcribendi tales minuſculas literas vel ex incuriâ & negligentiâ Scribarum quorundam olim nata eſt, vel à curioſis quibuſdam Judæis, volentibus myſteria quædam elicere, primam originem habet.

III. *De Literis Suſpenſis.*

XIX. Poſt literas majuſculas & minuſculas ſequuntur literæ quatuor ſuſpenſæ, quæ non juxta alias literas in eadem recta linea, ſed ſupra alias literas in Textu collocantur. Qui neſciens primâ fronte literas ſuſpenſas in Textu Hebræo adſpiceret, fortè putaret eſſe vitium Typographi; ſed melius à Maſorethis edoctus, ſciet hanc diverſitatem literarum ſuſpenſarum etiam diu in Bibliis fuiſſe annotatam; & alicujus rei, ſive myſterii alicujus, ſive certi cujuſdam numeri eſſe notam

Prima litera ſuſpenſa eſt נ *Nun* in nomine proprio מְנַשֶּׁה *Menaſſeh,* Judic. 18. 30. Ad hanc literam nota marginalis annotat, quod ד תְּלוּיִם, id eſt, *quatuor literæ ſuſpenſæ* ſint in Bibliis Hebraicis à Maſorethis obſervatæ. Cauſa hujus ſuſpenſæ literæ *Nun* invenitur in Talmude, ubi quærunt Rabbini: Quare illa litera *Nun* ſit ſuſpenſa? *Reſpondeo.* Rabbini in cauſa aſſignanda non conveniunt: omnes tamen myſterium quærunt; quia putant hanc literam ab ipſo libri Auctore ita eſſe ſcriptam. Gerſom 1. *Chron.* 23. 14. vocatur filius Moſis, & hoc in loco nominatur filius Menaſſis. Rabbinus aliquis in Tractatu Talmudico *Bava Bathra, fol.* 109. *col.* 2. ſtatuit, quod Propheta ſtudio noluerit Gerſomum appellare filium Moſis; quia dedecori fuiſſet Prophetæ habere filium impium: ſed quod vocaverit eum filium Menaſſis, quum revera fuerit filius Moſis, literâ Nun ſuſpensâ, ut indicaret eam literam potuiſſe abeſſe vel adeſſe; videlicet quod fuerit filius Menaſſis imitatione impietatis, ſed Moſis filius, generatione & proſapia.

Reliquæ literæ ſurſum elevatæ ſunt literæ ע *Ain.* Itaque *ſecunda* litera ſuſpenſa eſt ע, quæ invenitur *Pſal.* 80. 14. in voce מִיַּעַר *ex ſylva.* In pleriſque Bibliis hæc litera tali ſuſpenſa forma depingitur. Judæi non eandem aſſignant cauſam, ob quam hæc litera ע in hoc Pſalmo ita ſit ſuſpenſa. Talmudiſtæ ſtatuunt hanc literam eſſe ſuſpenſam, quia eſt media litera in libro Pſalmorum. Alii alias rationes excogitarunt Rabbi Bechai in libro כַּד הַקֶּמַח *cap.* 1. ait, וְהָעַיִן תְּלוּיָה כִּי כֵן הֵם עוֹבְדֵי הַתָּלוּי, *Litera hæc* Ain *eſt ſuſpenſa, quia cultores ſuſpenſi,* ſcil. Chri-

Christi, sunt quasi, uti dicitur in Textu, חֲזִיר מִיַּעַר *porcus sylvestris*; quia Templum Hierosolymitanum vastarunt. Christum per ignominiam vocant *suspensum*, & Christianos *cultores suspensi*.

Tertia litera suspensa est ע in voce רְשָׁעִים *improbi*, Job. 38. 13. Per literam *Ain* suspensam indicant עָפָר *pulverem*; quasi dicerent, impii instar pulvisculi, per aëra dispersi, peribunt.

Quarta & ultima litera suspensa est litera ע, quæ invenitur *versu* 15. ejusdem capitis in voce מֵרְשָׁעִים *ab improbis*.

XX. De his literis suspensis *primò quæritur*. Quot literæ suspensæ sunt annotatæ à Masorethis?

Respondeo. Communiter Masorethæ quatuor numerant, sed illæ quatuor in omnibus Bibliis Hebraicis ita non pinguntur. In plerisque Bibliis tantum litera *Nun*, Judic. 18. 30. & litera *Ain*, Psal. 80. 14. ita scriptæ inveniuntur. In Bibliis novissimis anni 1667. quatuor literæ suspensæ sunt, & singulis adscribitur in margine vox תלויה *suspensa*; etiam secundùm Masoram hæ quatuor literæ suspensâ formâ sunt pingendæ.

XXI. *Secundò quæritur*. Quid literæ suspensæ in genere denotant?

Respondeo. Hæc forma suspensa, ex sententia Rabbinorum, denotat has literas, sursum ita elevatas, abesse & adesse posse, manente nihilominus Textus integritate.

XXII. *Tertiò quæritur*. An hæ literæ tali suspensâ formâ fuerunt primum exaratæ ab ipsis Auctoribus librorum?

Respondeo negando: sed quidam prisci Judæi, qui ex omnibus fere Textibus Kabbalisticè alios sensus elicere voluerunt, harum literarum sunt primi inventores; & per consequens illæ literæ suspensæ, illæsâ Textus integritate, possent in Bibliis Hebraicis juxta alias literas collocari.

XXIII. *Quartò quæritur*. Quando primùm hæ literæ tali suspensâ formâ depictæ sunt?

Respondeo. Tempus nobis ignotum est; sed hoc est certissimum, quod ante confectum Talmud hæ suspensæ literæ fuerint annotatæ: nam Talmud meminit talium literarum: Ex. gr. In Sanhedrin fol. 103. col. 2. rogatur: Quare litera ע vocis רשעים *Job.* 38. 13. sit suspensa? Respondent: quando homo fit רָשׁ *pauper* infra, fit etiam pauper supra. Et quia hæ suspensæ literæ tam antiquæ sunt, ideo

Q pro-

propter venerabilem antiquitatem ut plurimum in hodiernis Bibliis Hebraicis retinentur. Vide plura de literis suspensis apud Buxtorfium in Comm. Masor. Cap. 16.

IV. *De Literis Inversis.*

XXIV. Masorethæ annotant in Masora magna textuali ad vocem בנסע *Numer.* 10. 35. dari novem loca, in quibus litera *Nun* inversa pingitur: sic ajunt ט׳ פסוקין אית בהון הדין סימן נון הפוכה *Novem sunt versus, in quibus est hujusmodi signum Nun inversi.* Masora ibidem loca illa novem annotat: sed duo sunt versus, in quibus ne quidem litera *Nun* occurrit, multo minus litera *Nun* inversa. Inde probabiliter colligimus Masorethas vel errasse in assignandis versibus, vel eos non voluisse ipsas literas esse invertendas, sed Nun, vel simile signum ad formam נ illis novem versibus esse præponendum.

In nonnullis Bibliis Hebraicis, sed vitiosè, duo loca inveniuntur, in quibus tales literæ inversæ pinguntur: prior locus extat *Num.* 10. 35. in voce בִּנְסֹעַ *in proficiscendo.* Hæc litera *Nun* pingitur inversa ad indicandum sic omnes hostes Israëlitarum in fugam esse conjiciendos, & retrorsum agendos.

Altera litera *Nun* inversa invenitur in voce כְּמִתְאֹנְנִים *ut quiritantes*, Num. 11. 1. Hæc litera inversa putatur denotare perversitatem populi.

In omnibus Bibliis hæ literæ eodem modo non pinguntur. In quibusdam Bibliis hæ literæ non sunt inversæ, sed ante initium duorum illorum versuum litera *Nun* inversa, sive potius signum aliquod, repræsentans quasi Nun, præponitur, ad indicandum illos duos versus non pertinere ad historiam quæ ibi narratur, sed eos esse quasi per duo illa signa, tanquam per duo signa Parentheseos, interpositos. In Pentateuchis MSS. ex quibus Judæi lectiones Sabbathinas in Synagogis prælegunt, tantum talia signa inveniuntur, qualia etiam in novissima editione Bibliorum expressa sunt.

Reliqui septem versus, qui adferuntur à Masorethis, inveniuntur in *Psal.* 107. Masora ad hunc Psalmum annotat dari tantum in Bibliis

bliis Hebraicis octo literas *Nun* inversas; sed in Masoram hic vel illic vitium aliquod irrepsit.

Septem reliqua loca, quæ in Masora *Numerorum cap.* 10. recensentur, in quibus secundùm crisin Masoretharum esset *Nun* inversum, sunt hæc sequentia.

Primus locus est *Psal.* 107. *vers.* 23. in בָּאֳנִיּוֹת *in navibus.*

Secundus in voce וְנִפְלְאוֹתָיו *& mirabilia ejus*, versu. 24.

Tertius est *versu* 25. in quo nullum est *Nun.*

Quartus in voce נַפְשָׁם *anima ipsorum*, versu 26.

Quintus est in verbo וְיָנוּעוּ *& vagantur*, versu 27.

Sextus locus est *vers.* 28. sed etiam in hoc versu nullum *Nun* invenitur.

Ultimus est in nomine נְדִיבִים *principes*, versu 40.

Hæc septem loca proferuntur à Masorethis, sed nulla, quod sciam, Biblia inveniuntur, in quibus litera *Nun* in supra septem allegatis textibus inversa pingitur.

XXV. De his literis, quas nonnulli invertendas esse putant, *primò quæritur.* Utrum antiqui Rabbini voluerint ipsas literas Nun esse invertendas; an vero voluerint literam Nun, vel potiùs signum aliquod instar Nun inversi, illis novem versibus præponere, vel apponere?

Respondeo. Posterius videtur affirmandum. Nam Masora non dicit, quod in his vocibus sit Nun inversum, sed ait *Novem esse versus, in quibus est signum inversi Nun.* 2. Masora non potest intelligi de Nun: nam in duobus versibus ne quidem Nun invenitur, scil. *vers.* 25. & 28. Ergo est error in multis Bibliis, quando in בנסע & in כמתאננים Nun inversum pingitur.

XXVI. *Secundò quæritur.* An hæ literæ tali inversâ figurâ sint depictæ ab ipsis Auctoribus librorum?

Respondeo. Hoc nullo modo videtur verosimile: sed audaculi quidam Judæi, ante mille præter propter annos, ad venandum mysterium aliquod, sive potius nugas, has literas vel inverterunt, vel talia signa illis versibus præposuerunt: ideoque possent, illæsâ sacræ Scripturæ integritate, in Bibliis Hebraicis immutari, vel ex iisdem extrudi.

V. *De Irregularibus Literis.*

XXVII. Præter has diversitates jam annotatas, etiam in Bibliis Hebraicis annotatur quædam irregularitas circa literas *Mem* & *Nun*. Quinque literæ *Camnephatz* aliter scribuntur in fine, aliter in medio; sed in Bibliis annotantur tria loca, in quibus à communi regula occurrit exceptio.

Prima est in litera *Mem*, Jes. 9. 6. quæ in medio vocis extensa reperitur, & eodem modo, uti in fine scribi solet, in voce לםרבה scribitur. Hinc Christiani quidam varia mysteria, sed absque ullo fundamento, collegerunt. Ajunt enim Prophetam hæc tria innuere: 1. Futuram regni Christi dilatationem, & æternam durationem; quia in hoc versu, in quo de dominio agitur, litera *Mem* in medio dilatatur. 2. Partum Mariæ clauso fore utero, & Christum etiam tali modo esse natum; quia litera *Mem* clausa est in media voce. 3. Christum sexcentis annis à tempore vaticinii esse incarnandum, eumque propterea jam diu esse incarnatum: *Mem* enim finale denotat in numero sexcenta.

Secunda exceptio, superiori contraria, etiam est in litera *Mem*, quæ semel contra communem regulam aperta est in fine Pronominis הם *Nehem*. 2. 13. Hinc quidam duo mysteria eliciunt. 1. Quod portæ urbis Jerosolymorum quandoque ad formam literæ *Mem* apertæ, aperientur & expugnabuntur. 2. Quod illæ portæ eodem anno quadragesimo à reditu Judæorum è captivitate Babylonica sint restauratæ & redintegratæ. Tale enim *Mem* denotat quadraginta. Sed tædet has nugas, à nugacibus quibusdam Judæis inventas, plenius hic enarrare.

Tertia exceptio est in litera Nun non finali, quæ tamen contra regulas invenitur in fine vocis מנ *ex*, Job. 38. 1. Nota marginalis *Keri* in quibusdam Bibliis Hebraicis annotat esse legendum מן, cum litera *Nun* finali in fine.

XXVIII. De his literis *quæritur*. An varietas harum trium literarum est ab ipsis Auctoribus librorum?

Respondeo. 1. Hoc mihi vix videtur verosimile: sed nugaces quidam Judæi vel datâ operâ has tres literas ita videntur mutasse ad eliciendа quædam mysteria; vel hæ tres literæ fortuitò in Textum Hebræum eo modo videntur irrepsisse, quo literæ majusculæ, minusculæ, inversæ & suspensæ irrepserunt.

2. Si quis putet hanc irregularitatem trium literarum esse ab ipsis Auctoribus librorum, tum dicendum est literam *Mem*, Nehem. 2. in voce הם, esse apertam; quia subintelligitur *He* paragogicum: & literam *Nun*, in voce מנ, Job. 38. esse intermediam; quia post hanc vocem in multis exemplaribus sequitur *Maccaph*: atqui voces, conjunctæ per *Maccaph*, habentur à Grammaticis pro vocibus conjunctis: & per consequens litera *Nun* in voce מנ non esset habenda pro litera finali; quia vox מנ conjungitur cum *Maccaph*. Verum in quibusdam exemplaribus post מנ non sequitur Maccaph; & ratione talium exemplarium hæc responsio non valet.

3. Non puto aliquem posse certas rationes dare, quare hæ tres literæ ita irregulariter sint exaratæ; sive quis dicat eas ita esse scriptas ab ipsis auctoribus librorum, sive à quibusdam curiosis Judæis. Saltem illa mysteria retrò allegata sunt nugatoria. Ut ut sit, hoc saltem verum est, quod hæc diversitas literarum non nuperrime demum sit inventa, sed quod ante conscriptum Talmud in Bibliis fuerit observata.

DISSERTATIO UNDECIMA,
DE
Literarum Hebraicarum Antiquitate.

PARS PRIOR.

§. 1. *Hodiernæ literæ Hebraicæ sunt antiquæ & primigeniæ literæ V. T.*

2. *Quod probatur ex testimonio doctorum qui Misnam conscripserunt.*

3. *Objectio R. Jose solvitur.*

4. *Ratio datur quare hodiernæ literæ Hebraicæ, olim sacræ, postea in Assyria communes factæ sint.*

5. *Tres allegantur sententiæ quare hodiernæ literæ vocentur Assyriacæ. Appellatur etiam scriptura* quadrata *&* Hebræa.

6. *Inter Gemaricos est Rab Chasda, qui statuit literas* ם *&* ס *miraculosè in tabulis stetisse.*

7. *R. Jeremias & R. Matthias ajunt literas finales à Prophetis fuisse usurpatas.*

8. *Alii dicunt quod literæ legis fuerint coronatæ apicibus, quibus literæ Samaritanæ destituuntur.*

9. 10. *Antiqui Hebræorum doctores, Geonim & Kabbalistæ, ut & recentiores Judæi statuunt hodiernas literas esse antiquas.*

11. *Idem statuunt multi Christiani.*

12. *Antiquitas literarum probatur etiam ex nummis.*

13. *Quatuor instantiæ Capelli refutantur.*
14. *Testimonium Benjaminis est suspectum.*
15. *Antiquitas literarum probatur ex lamina summi Pontificis.*
16. *Ratio prima probat antiquas literas non esse Judæis ademptas.*
17. *Objectio Capelli solvitur.*
18. *Ratio secunda est desumpta à multitudine exemplarium.*
19. *Objectio Capelli pro raritate exemplarium MSS enodatur.*
20. *Ratio tertia est desumta ex verbis Christi* Matth. 5. 18.
21. *Alphabetum Samaritanum exhibetur.*

SECTIO I.

Uperiori dissertatione egimus de diversitate quarundam literarum; sequitur nunc non minus celebris quam difficilis controversia circa antiquitatem literarum Hebraicarum moveri solita, scilicet: An literæ hodiernæ Hebraicæ, quibus sacer Codex jam ubique descriptus est, sint genuinæ & primigeniæ literæ, quas tum Deus in monte Sinai tabulis lapideis inscripsit; tum etiam Moses aliique Scriptores sacri in Veteri T. usurparunt: An verò è contra literæ Samaritanæ pro veris & antiquis literis sint agnoscendæ?

Respondeo. Hæc quæstio diu doctorum exercuit ingenia, & adhuc sub judice lis ejus hæret. Quidam literas Hebraicas pro primigeniis agnoscunt. Alii firmiter asserunt Samaritanorum literas esse primas & germanas, quibus sacri Scriptores in scribendo usi fuerunt. Nos cum Cl. Buxtorfio illorum sententiæ subscribimus, qui statuunt literas hodiernas Hebraicas esse primigenias & antiquas; ac negamus has hodiernas Hebraicas literas vel ab Esdra post solutam captivitatem Babylonicam esse inventas, vel ab Assyriis mutuatas. Buxtorfius tum variis testimoniis Hebræorum & Christianorum, tum etiam diversis rationibus sententiam suam probat. Nos nolumus hic actum agere, & omnia testimonia late diducere: hoc enim abunde factum est à Cl. Buxtorfio in Dissertatione de literis Hebræorum. Sed cogitamus breviter testimonia Hebræorum pro sententia hac militantium in scenam producere.

II. Luculentissima sunt testimonia Hebræorum, quorum primi & præcipui sunt תַּנָּאִים *Tannaim, Doctores Mischnici*, utpote antiquissimi, qui Mischnam sive legem oralem scriptis mandarunt. Inter illos primus

mus eſt R. Jehudah, qui propter inſignem pietatem & ſanctitatem cognomento הַקָּדוֹשׁ *Sancti*, ac propter præſtantiam, titulo הַנָּשִׂ' *principis* cohoneſtatus eſt. Hic Rabbi diſertis verbis in Talmude Babylonico, Tractatu *Sanhedrin*, Cap. 2. fol. 21. 2. & fol. 22. 1. ac præcipuè in Talmude Hieroſolymitano, Tractatu *Megilla*, ſtatuit, quod תּוֹרָה נִתְּנָה אַשּׁוּרִית *Lex* ſit *data lingua Aſchurith*. Scriptura hodierna vocatur כְּתָב אַשּׁוּרִי *Scriptura Aſſyriaca*, quod ſecundùm quoſdam ſignificat *ſcripturam beatam*, à verbo אִשֵּׁר *beatum reddere*; quia Deus, ſcribendo Legem his characteribus, hos characteres omnium fecit beatiſſimos. Alii tamen volunt, quod hæc ſcriptura vocetur *Aſſyriaca*, quia Aſſyrii ſive Chaldæi ea uſi fuerunt, à quibus Judæi eam in captivitate Babylonica didiciſſent: ſed illa ſententia non approbatur.

III. Contra hanc originem appellationis vocis Aſſyriacæ, quod denotet ſcripturam beatam, fortè nonnemo *objiciet* verba Rabbi Joſe, aſſerentis Iſraëlitas hanc ſcripturam vocare אַשּׁוּרִית, quia illi הֱבִיאוּהָ מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר *attulerunt eam ex Aſſyria*.

Reſpondeo. Secundùm hunc R. Joſe hodierna ſcriptura vocatur Aſſyriaca, quia Daniel & Ezras hanc ſcripturam, utpote ſacram paucisque notam, in Aſſyria Iſraëlitas docuerunt: poſtea Iſraëlitæ hac ſcripturâ in Babylonia & in terrâ ſanctâ deinceps uſi fuerunt. Etiam veroſimile videtur, ipſos Chaldæos ab Iſraëlitis, non vero Iſraëlitas à Chaldæis hos characteres mutuatos eſſe; & procul dubio propterea characteres Hebræi cum Chaldaicis conveniunt.

IV. *Quæret* forte aliquis. Ob quam cauſam Eſras & Daniel hos characteres, qui antea plebi Iſraëlitarum erant ignoti, publicavit in Aſſyria?

Reſpondeo. Cauſa publicandi hanc ſcripturam ſacram fuit ex ſententia quorundam Angelus, qui in pariete palatii Regii hæc verba ſcripſit, מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין *Numeravit, numeravit, appendit & dividunt*, Dan. 5. 25. Nonnulli ſtatuunt hæc verba fuiſſe ſcripta hodiernis literis Hebraicis, quas Chaldæi & plerique Iſaëlitæ non poterant legere: quia hæ literæ erant ſacræ, quæ in arcis Judæorum recondi ſolebant; ad quas non niſi doctioribus dabatur aditus: quique propterea eas ſolum cognoſcebant. Hinc Daniel, ut pote ex doctioribus, eos characteres legebat, & Regi explicabat; Daniel docebat eos characteres Aſſyriæ Principes & Magnates, & Eſras Iſraëlitas.

V. Sunt alii qui arbitrantur hanc ſcripturam Aſſyriacam vocari, quia

quia Abraham, reliquique patres, venientes ex Aſſyria ad Cananæos hoſpites, iſta ſcribendi pingendique ratione fuerunt uſi. Tres ergo ſunt ſententiæ de origine appellationis vocis *Aſſyriacæ*. 1. Quidam ſtatuunt, quod hæc ſcriptura vocetur Aſſyriaca, quia eſt ſcriptura beata. 2. Alii, quia in Aſſyria innotuit & ex parte communis facta eſt. 3. Denique, quia Patres eam ſecum ex Aſſyria in Cananæam tulerunt.

Hodierna ſcriptura Hebraica etiam vocatur כְּתָב מְרוּבָּע *ſcriptura quadrata*, quia figura harum literarum quadrata eſt.

Talmudiſtæ aliique Hebræi in libris ſuis eam vocarunt כְּתָב עִבְרִי *ſcripturam Hebræam*, quia Hebræi ea uſi fuerunt.

VI. E diverticulo in viam revertamur, deſcendendo ad Doctores, qui אֲמוֹרָאִים *Amoraim* ſive *Gemarici* audiunt, id eſt, qui Gemaram ſive alteram partem Talmudis compoſuerunt. Inter illos eſt *Rab Chaſda*, qui ſtatuit in Talmude Babylonico, Tractatu Megillah cap. 1. & de Sabbatho fol. 104. Col. 1. מֵם וְסָמֶךְ שֶׁבַּלּוּחוֹת בְּנֵס הָיוּ עוֹמְדִין *Mem & Samech, quæ in tabulis erant, miraculosè ſtabant*. Hujus Rabbini ſententia eſt literam *Mem* finalem & *Samech*, quæ ſunt literæ rotundæ ferè inſtar O, miraculosè in tabulis lapideis ſtetiſſe. Multi Judæorum putant tabulas Legis fuiſſe perforatas, & literas tam à parte anteriori quam à parte poſteriori fuiſſe legibiles. Hæ literæ igitur dicuntur miraculosè in Lege ſtetiſſe; quia media pars harum duarum literarum nulli parti circumferentiæ affixa fuit; & per conſequens immobilis ſtetit: & ſic fractis tabulis partes hæ interiores integræ manſerunt. Hinc ſequitur, quod hic Rab nobiſcum ſtatuerit literas hodiernas eſſe primigenias: nam in lingua Samaritana literæ *Mem* & *Samech* non ſunt planè rotundæ.

VII. Deinde (citante Buxtorfio) R. Jeremias in Talmude Babylonico, & R. Matthias in Talmude Hieroſolymitano ſtatuunt Prophetas literas finales כמנפץ *Camnephatz* in deſcribendis libris Propheticis uſurpaſſe. Etiam docent hanc diverſam formam ſcribendi eſſe Traditionem Moſis in monte Sinai. In linguâ vero Samaritanâ non ſunt hæ literæ quinque biformes, ſed omnes literæ eodem modo in medio & in fine vocum ſcribuntur. Verum in Bibliis hodiernis accurata hujus diverſæ figuræ habetur ratio, & tantum in tribus locis à communi regulâ & receptâ conſuetudine eſt exceptio; quæ loca diligenter annotata ſunt à Judæis: quod non ita factum fuiſſet, ſi credi-

didissent has literas non esse ab ipsis Auctoribus librorum.

VIII. Denique dicitur in *Talmude, Tractatu Menachoth*, fol. 29. 2. quod Moses in monte Sinai invenerit Deum adscribentem septem literis שעטנז גץ coronulas sive armaturas. Inde concluditur, ex sententia illorum Talmudistarum, quod Deus literis hodiernis Hebraicis & non Samaritanis Legem in monte Sinai descripserit: quia literæ Samaritanæ talibus apicibus sive spinis nunquam coronantur, sed tantum hodiernæ Hebraicæ; prout videre est in libris MSS Pentateuchi & Estheræ.

IX. His superioribus astipulantur doctores Hebræorum antiqui, qui additiones Talmudicas composuerunt, ut & גְּאוֹנִים *Geonim*, qui propter singularem eruditionem, quâ alios superabant, excellentes sive magnifici vocabantur.

Idem sentiunt Kabbalistæ, qui ex literis hodiernis Hebraicis multa mysteria elicientes, ea omnia non ad Esram sed ad Mosen & Prophetas retulerunt. Ergo illi crediderunt has hodiernas literas Hebraicas esse primigenias: aliter enim originem mysteriorum Esdræ & non ipsis librorum Auctoribus adscripsissent.

X. Etiam recentiores Judæorum doctores ambabus ulnis antecessorum suorum Hebræorum sententiam amplectuntur. Inter hos primum locum obtinent *Aben Ezra* & *Salomon Jarchi*, qui ambo circa seculum undecimum post nativitatem Christi vixerunt. Horum ille, propter insignem scientiam tam in Theologia quàm in Philosophia, vocatus est חָכָם *Sapiens*; hic vero *κατ' ἐξοχὴν* nominatus est *Interpres Legis*, & à Judæis pro semipropheta, quia futuros rerum eventus dicitur prædixisse, habetur.

XI. His testimoniis Judæorum accedunt diversa testimonia Christianorum, ut *Postelli, Marci Marini, Theodori Bibliandri, Baronii, Schickhardi, Hugonis Brughtoni* &c. qui omnes statuunt hodiernas literas Hebraicas esse primigenias Veteris T. literas. Si quis eorum & Hebræorum testimonia allegata desiderat, adeat Cl. Buxtorfium in Diatribâ superiùs allegatâ, ubi videbit Hebræorum & Christianorum sententias ex Talmude & ex aliis libris verbotenus citatas. Nemini hoc mirum videri debet, quod auctoritatibus doctorum sententiam hanc probavimus: nam hæc quæstio historica est, quæ optimè auctoritatibus doctorum & præcipuè Judæorum probatur; quia Judæi multa per traditiones de manu in manum à majoribus suis acceperunt, quo-

rum veritas rationibus dilucidè demonſtrari non poteſt.

XII. Hactenus teſtimonia perſonarum in apricum protulimus, ſequuntur jam teſtimonia realia, deſumpta tum ex veteribus monetis, tum ex antiquis monumentis. R. Aſarias refert, quod apud Davidem Panſam, civem Mantuanum, viderit nummum argenteum, in cujus unâ parte erat figura capitis humani, cum his vocibus margini adſcriptis, שלומה המלך *Rex Salomon*; in altera verò parte erat figura Templi cum tali inſcriptione, היכל המלך *Templum Regis*. Utraque ſcriptura erat quadrata ſive hodierna Hebraica.

Præterea Schickhardus in libro de nummis Hebræorum ſtatuit Hieroſolymis effodi antiquos æneos nummos, regno adhuc florente procuſos, ex unâ parte vultum Regis, ex alterâ vero parte templum continentes, cum literis, ab utraque parte, hodiernis Hebraicis.

XIII. Hi nummi, præcipuè poſteriores, Capello ſuſpecti ſunt propter quatuor rationes. 1. Quia ipſi non videtur veroſimile tam opulentum Regem permiſiſſe imaginem ſuam in nummis æneis excudi. *Reſp.* Sed penitius conſideranti hoc ipſum nullo modo mirum videbitur: nam ad merces viliores emendas fuerunt utiles, imo neceſſarii. Quis enim viliſſimam aliquam mercem, quæ obolo, vel triente, aut minori pretio venalis fuit, nummo aliquo aureo vel argenteo emiſſet?

2. Putat nummos æneos præcedentium Regum ſuffeciſſe. *Reſp.* Hoc nihil probat: nam nummi ſæpiſſime vel amittuntur, vel in alia regna ſive provincias mittuntur, vel quidam lucri cauſa eoſdem liquefaciunt: vel etiam Reges, ad augendam authoritatem, & notificandum nomen, effigiem ſuam in omnis generis nummis procudunt.

3. Capellus ait, ex ſententiâ Judæorum, eſſe contra ſecundum Decalogi præceptum, vultum & nomen ſuum nummis aliquibus inſculpere. *Reſp.* Hodierni Judæi credunt quidem non fuiſſe in uſu, & eſſe contra ſecundum præceptum; inde tamen non ſequitur, quod antiqui Judæi temporibus Prophetarum & Salomonis hoc idem crediderint. Rex ille & antiqui Judæi melius erant edocti, quam ut crediſſent eſſe contra ſecundum præceptum imagines regum in nummis exprimere.

4. Denique conjectura Villalpandi Capello probabilis videtur, qui conjicit hos nummos ab Herode in honorem Marci Antonii eſſe

pro-

procuſos; quia effigies Antonii effigiem Salomonis optimè referebat. *Reſp.* Hæc Villalpandi conjectura abſque ulla probatione & ſpecie veritatis profertur.

XIV. Poſt nummos proferuntur monumentorum inſcriptiones, inter quas eſt inſcriptio ſepulchri, cujus Benjamin in Itinerario ſuo pagina Editionis Elzev. 49. mentionem facit. Hic teſtatur ſe vidiſſe in ſpeluncâ quâdam ſepulchra Patriarcharum; & inter cætera ſepulchrum Abrahami, cui literis חֲקוּקוֹת *ſculptis* hæc verba inſcripta erant, זֶה קֶבֶר אַבְרָהָם אָבִינוּ ע״ה *Hoc eſt ſepulcrum Abrahami patris noſtri beatæ memoriæ.*

Sed, ut verum fatear, hoc teſtimonium, etiamſi à quibuſdam proferatur, non videtur alicujus eſſe momenti; quia ab homine mendaciſſimo & ineptiſſimo prolatum eſt: non enim novum in ipſo mendacium eſt. Scribit enim pag. 15. Romulum metu Regis Davidis & Joabi ducis exercitus urbem Romam condidiſſe. Fortaſſe etiam à recentioribus Judæis hæc verba inſcripta ſunt: nam Phariſæi ſtudioſi admodum fuerunt in exſtruendis & ornandis Prophetarum ſepulchris. Etiam ipſe Benjamin pag. 48. ſcribit hæc ſepulchra in ſpeluncâ eſſe מִגּוֹיִם à *Gentibus*, id eſt, Chriſtianis extructa. Denique Benjamin expreſsè non dicit, quod hæ literæ fuerint hodiernæ Hebraicæ, ſed tantum ſcribit fuiſſe חֲקוּקוֹת *ſculptas*; & ſcimus omnis generis literas ſculpi poſſe.

Contra hæc *regeret* forte nonnemo: Benjamin, utpote Judæus, peregrinas literas non intellexit: ergo illæ literæ videntur fuiſſe hodiernæ Hebraicæ. Sed *reſponderi* poteſt, quod multi Judæi non tantum Hebraicam, verum etiam alias linguas calleant; quidni & characteres Samaritanos? Majemonides Arabicè conſcripſit librum ſuum, qui vocatur מוֹרֶה נְבוּכִים *Doctor perplexorum.* Aben Eſra Arabicam linguam novit. Præterea notitia diverſorum characterum in Benjamine non fuit mira, quoniam per diverſa regna profectus fuit.

XV. Hac inſcriptione Benjaminis præteritâ, ad aliam magis probabilem deſcendimus, ſcil. ad inſcriptionem, cujus mentio fit *Exod.* 28. 36. quæ laminæ aureæ ſummi Pontificis inſcripta erat. In hâc laminâ ſcripta erant hæc verba קֹדֶשׁ לַיהוָה *Sanctitas Dei.* Hieronymus teſtatur nomen Dei huic laminæ quatuor Hebraicis literis יהוה fuiſſe inſcriptum: ſi Hebraicis, ergo non Samaritanis. Literæ enim Samaritanæ tempore Hieronymi non vocabantur Hebraicæ. Præterea R.

Eliëzer in Talmude asserit, quod viderit laminam in urbe quadam, cui inscriptæ erant in una linea hæ voces קֹדֶשׁ לַ״י *Sanctitas Dei.* Si characteribus tum temporis, cum Rabbi hoc scriberet, non usitatis has voces insculptas invenisset, probabile videtur, quod verbulo hoc indicasset. Scio quidem argumentum negativum firmiter non probare, attamen probabile hic est.

XVI. Præter argumenta inartificialia, jam retrò allata, dantur adhuc rationes, quibus antiquitas literarum probari potest. Harum *prima* est desumpta à natura & ingenio Judæorum. Judæi enim ita tenaces sunt, quam qui tenacissimi, eorum scilicet, quæ semel defenderunt, & quæ crediderunt ad gloriam gentis suæ facere. Potius mortem obirent, quam ut paterentur minimùm in Lege vel traditionibus mutari. Quis verosimiliter judicare poterit, quod Judæi permisissent sibi adimi eos characteres, quos tam diu habuerant, quosque à Deo in Tabulis, & à Mose in Lege acceperant? Præterea non est credibile, quod Judæi permisissent, Esram sacros characteres, propter Samaritanos, quos vatiniano odio persequebantur, mutasse. Judæi quidem aliquid commune habere cum Samaritanis in rebus indifferentibus recusarunt; sed inde non sequitur, quod illos sacros characteres genti sibi tam invisæ reliquerint, & è contra profanos elegerint. Sed verosimilius est Esdram sacros characteres, in captivitate Babylonica ex parte communes, post solutam captivitatem Babylonicam plane communes & vulgares effecisse, Samaritanas Samaritanis reliquisse.

XVII. *Objicit* Capellus, quod Judæi tum temporis non adeo superstitiosi fuerint, ut Legem Dei constituerint in cortice, in membranis sive in literis. Deinde ait, quod Lex æquè benè describi potuerit characteribus Hebraicis quàm antiquis Samaritanis.

Respondeo. 1. Judæi superstitionis insimulari hâc in parte non potuerunt, quod characteres sacros, sibi à Deo, summo legislatore & Mose Prophetâ traditos, retinere maluerint, quàm eosdem hominibus inimicissimis relinquere.

2. Licet non putarint fundamentum religionis in eo esse situm, tamen non videtur verosimile, eos absque ullâ urgente necessitate voluisse hos veteres characteres mutare.

3. Præterea, dato non concesso, Legem æquè commodè characteribus Hebraicis quam Samaritanis potuisse describi, inde tamen non sequitur, quod in arbitrio Esdræ fuerit literas anti-

quas

quas Hebraicas levi de causa in Samaritanas mutare.

XVIII. *Secunda* ratio desumitur ab impossibili, quod Esdras non potuerit antiquos characteres mutare: tum propter præconceptam opinionem & pervicaciam Judæorum; tum etiam, quia exemplaria Veteris T. per totum orbem fuerunt dispersa. Multi enim Judæi erant in Babylonia, ubi Scholas & Academias suas habebant, & multi in Palæstina, penes quos plurima Legis exemplaria superfuerunt, quæ omnia in potestate Esræ non fuerunt: adeo ut Esras non potuisset, si vel voluisset, volumina Pentateuchi antiquis literis exarata vel Vulcano committere, vel in favillas redigere.

XIX. *objicit* Capellus, quod exemplaria Legis tum temporis ita rara fuerint, ut vix unum atque alterum exemplar Legis superfuerit; adeo ut veluti miraculo fuerit deputatum, quod Legis volumen in quâdam arcâ Templi tempore Regis Josiæ sit inventum, 2 *Chron.* 34. 14.

Respondeo. 1. Non mirum fuit, quod tale Legis exemplar fuerit rarum, & Pontifici admirationi. Hic enim Pontifex invenit in arca ipsum authenticum Mosis exemplar, quod Moses propriâ manu exaraverat; & ob illud authenticum Mosis exemplar ita admiratus fuit. Vidit fortè hoc exemplar sacris & non profanis characteribus fuisse exaratum, quod procul dubio nunquam viderat.

2. Posito & non concesso, Judæos ante captivitatem Babylonicam in exscribendis codicibus sacris fuisse negligentes, inde tamen non sequitur, quod etiam in ipsa captivitate Babylonica vel post eam æque negligentes fuerint: nam homines solent sæpe tempore afflictionum ardentiores esse in pietatis studio, quàm cum omnia ex animi voto succedunt. Præterea penuria exemplarium, si fuerit, non tam incuriæ quam quidem malitiæ Judæorum adscribenda esset. Sæpe enim Judæi odio habuerunt S. Scripturam, quia ex ea idololatriæ accusabantur.

3. Maxime probabile videtur Legis exemplaria, vulgari linguâ conscripta, tempore Regum & deinceps fuisse plurima; quia quilibet vulgaris Israëlita, artem scribendi edoctus, exemplar Legis sibi exscribere tenebatur; vel si literarum rudis esset, exemplar ab alio descriptum, ære suo emebat. Hoc probat Majemonides *Hal. Tephil. cap.* 7. *Quilibet sibi ipsi exemplar Legis exscribere tenetur, etiamsi parentes ipsi exemplar reliquerint; & si propria manu exscripserit, perinde est ac si de ipso*

monte Sinai accepisset. Sin literas nesciat, ab aliis pro se scribi curabit. Et non tantum vulgares Israëlitæ, sed etiam ipsi Reges Israëlitarum tenebantur sibi Legem exscribere. Et si Reges à parentibus suis non accepissent Legis exemplar, tum duo exemplaria exscribere tenebantur; quod probat idem Majemonid. *Hal Melachim cap.* 3. Præterea addit, quod Reges debuerint unum exemplar asservare in thesauris suis, & alterum nunquam à se removere, nisi cum irent ad latrinam, aut balneum, vel loca impura. Cum exirent in prælium, vel reverterentur ex prælio secum habebant idem exemplar; imo cum convivarentur etiam illud in conspectu habebant. Hinc concludimus exemplaria Legis inter Judæos non fuisse rara; & per consequens Esram non potuisse literas sacras in omnibus exemplaribus mutare.

XX. *Tertia* ratio, quæ à Postello adfertur, desumpta est ex verbis Christi, *Matth.* 5. 18. ubi ait: *Jota unum aut unus apex non transibit à Lege.* Per *jota* intellexit Christus minimam literam Alphabeti: necessarium ergo est eam esse antiquam & genuinam scripturam Legis, in quâ litera *Jod* est minima litera Alphabeti. Atqui hoc in linguâ Samaritanâ locum habere nequit: quia in linguâ Samaritanâ litera Jod est è maximis Alphabeti literis, referens fere inversum ש Hebræorum. Hiscè argumentis sententiam communem pro antiquitate hodiernarum literarum probavimus. Dissertatione sequenti argumenta, pro contraria sententia afferri solita, examinabimus.

XXI. Ut unusquisque de hac quæstione melius judicare posset, placet totum alphabetum literarum Samaritanarum hic post invicem ob oculos ponere:

ע	ס	נ	מ	ל	כ	י	ט	ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
ࠏ	ࠎ	ࠍ	ࠌ	ࠋ	ࠊ	ࠉ	ࠈ	ࠇ	ࠆ	ࠅ	ࠄ	ࠃ	ࠂ	ࠁ	ࠀ

ת	ש	ר	ק	צ	פ
ࠕ	ࠔ	ࠓ	ࠒ	ࠑ	ࠐ

DIS-

DISSERTATIO DUODECIMA,

DE

Literarum Hebraicarum Antiquitate.

PARS POSTERIOR.

§. 1. *Argumenta pro novitate literarum adferri solita sunt duplicia.*
2. *Objectio Rabbinorum proponitur & solvitur. Duplex character literarum Hebraicarum fuit usitatus temporibus Esræ.*
3. *Capello roganti de sacro charactere respondetur.*
4. *Auctoritas Josephi Albi aliorum auctoritatibus infringitur.*
5. *Hieronymi assertio quatuor modis solvitur.*
6. *Tribus modis solvitur objectio ex verbis Eusebii desumpta.*
7. *Nummi & sicli, Samaritanis characteribus signati, non probant primas Veteris T. literas fuisse Samaritanas.*
8. *Nec exemplar Samaritanorum potest illud evincere.*
9. *Solvitur objectio desumpta ab appellatione* Scripturæ Assyriacæ.
10. *Ut & ex Deuter.* 17. 18.
11. *Non est verosimile Esram, post solutam captivitatem, legem charactere Chaldaico exarasse.*
12. *Esras characteres sacros non mutavit cum Chaldaicis ut esset memoriale liberationis.*
13. *Qui ajunt literas primigenias fuisse Samaritanas, illi etiam negant puncta vocalium & accentuum esse authentica.*

SECTIO I.

Uperiori dissertatione variis argumentis probavimus Samaritanos characteres non esse primigenios & authenticos Veteris T. characteres, à Mose in describendo Pentateucho, & à Deo in exarando decalogo in tabulis lapideis usurpatos. Quandoquidem tamen multi sunt magnæ auctoritatis & doctrinæ viri, qui contrariam defendunt sententiam, scil. hodiernos characteres Hebræos ab Ezra demum esse inventos, & è contra characteres Samaritanos esse primigenios, quibus Moses Legem, & Deus decalogum exaravit: ideo, quam veri speciem contraria sententia habeat, ex argumentis contrariis videbimus. Argumenta, quibus contrariæ sententiæ patroni suam opinionem statuminare conantur, sunt vel inartificialia sive testimonia tum Judæorum, tum etiam

Chri-

Chriſtianorum ; vel artificialia ſive rationes. Argumenta præcipua, in contrarium opponi ſolita, ordine recenſebimus & confutabimus.

II. Ex veteribus Rabbinis tantum duorum Rabbinorum afferuntur teſtimonia, ſcil. Rabbi Joſis, doctoris Miſchnici, & Mar Sutræ, doctoris Gemarici. Quidam his duobus Rabbinis adhuc alios duos Judæos, Hieronymi præceptores doctiſſimos, annumerare ſolent; ex hoc ſolumodo fundamento, quia Hieronymus in illa ſententia dicitur fuiſſe. Et ſi Hieronymus fuit in contraria ſententia, ergo veroſimile videtur ipſum contrariam hanc ſententiam didiciſſe à præceptoribus ſuis. Duo priores Rabbini planè videntur eſſe in contraria ſententia: ſtatuunt enim in Talmude, Tractatu Sanhedrin cap. 2. Eſram Legem Iſraëlitis dediſſe בכתב אשורי *Scripturâ Aſſyriacâ.*

Reſpondeo. Superiori diſſertatione docuimus hodiernam ſcripturam vocari Aſſyriacam, vel quia Daniel & Ezras hodiernam ſcripturam, utpote ſacram paucisque notam, in Aſſyria Iſraëlitas docuerunt; vel vocari à verbo אשר *beatum reddere* &c.

2. In allegato loco Talmudis eſt diſſenſio inter doctores. Rabbi Joſe videtur ſtatuere literas Hebraicas antiquas eſſe mutatas in Samaritanas. Sed huic *Rabbi Joſe* contrariantur tres Rabbini, quorum primus & præcipuus eſt R. Jehuda, qui propter inſignem pietatem nomine הקדוש *Sancti* fuit inſignitus. Hic eſt ille Jehuda, qui, cum videret ſapientiam Judæorum quotidie imminui, Legemque Oralem oblivioni tradi, cogitavit de ea conſervanda: propterea omnes ſchedas Judæorum, in quibus unuſquiſque Legem Oralem memoriæ cauſa deſcripſerat, collegit; & ex illis compoſuit ספר משניות *Librum traditionum.* Hujus Jehudæ auctoritas majoris æſtimatur quam Rabbi Joſis. Judæi enim ut plurimum ſententiam, ſecundùm mentem R. Jehudæ deciſam, amplectuntur; quod indicant circuli deſcripti in Miſchnâ, cum punctis Anno 1646. Amſtelodami editâ. Huic Jehudæ accedunt duo alii Rabbini, ſcil. R. Simeon & R. Eleaſarus. Tres igitur pro noſtra ſententia pugnant, & ſecundùm regulam Talmudicam ſententia ex plurium ſuffragiis determinanda eſt.

3. Verba R. Joſis poſſunt intelligi de mutatione, qua Ezras ſcripturam ſacram, vulgaribus Judæis ignotam, propter odium Samaritanorum in uſum reſtituit. Duplex linguæ Hebraicæ character temporibus Eſræ videtur fuiſſe uſitatus, *ſacer* ſcil. ſive hodiernus Hebraicus, & *prophanus* ſive Samaritanus. Sacro videntur & Deus exaraſſe

decem

decem verba in tabulis lapideis, & Moſes Legem ſuam. Etiam illo ſacro charactere videntur à Moſe conſcripta tredecim Legis volumina, quorum unum repoſuiſſe dicitur eum in finem in arcam, ut illud, ſi quis Legem adulterare vellet, ex arca produceretur. Reliqua duodecim exemplaria in gratiam duodecim tribuum exſcripta eſſe videntur. Præterea putamus licitum fuiſſe aliis Judæis hoc ſacro charactere uti in Codicibus ſacris exſcribendis. Sed prophano charactere ſcripti fuerunt libri Legis vulgares, quibus in communi uſu, vel in ſcholis uſi fuerunt. Etiam in commerciis, in contractibus civilibus, in monetis & in omnibus vulgaribus ſcriptis prophanam ſcripturam adhibitam fuiſſe certum eſt. Reſpondemus igitur cum Judæis, Ezram ſacras literas, quæ antea latitabant, doctioribusque tantum notæ erant, in lucem protuliſſe, & ex privatis eaſdem communes feciſſe propter Samaritanos, qui vulgarem ſcripturam retinuerunt. Hac diſtinctione duplicis characteris ſemel admiſſa, pleræque objectiones, contra genuinam ſententiam moveri ſolitæ, facili negotio ſolvi poſſunt. Hæc ſententia de duplici charactere ſacro & prophano plurium Judæorum & Chriſtianorum nititur auctoritate, quorum teſtimonia verbotenus allegata videri poſſunt in Diſſertatione Cl. Buxtorfii de literis Hebræorum.

III. Capellus, videns ſententiam, quæ defendit olim duplicem characterem fuiſſe uſitatum, maximè ſententiæ ſuæ adverſari, omnibus viribus conatur hunc duplicem characterem, ſacrum ſcil. & prophanum, exſibilare; ſic argumentando ſive interrogando: Si extra Legis tabulas & Moſis Codicem autographum character ſacer fuit uſitatus, ſed raro: Apud quos vel inter quos fuit tum uſitatus?

Reſpondeo. Inter Judæos omnes, qui libros ſacros tali charactere ſacro vel ipſi ſcribere voluerunt, vel ab aliis exſcribi curarunt. Non enim liber Moſis autographus ſacro charactere tantum fuit inſignitus, ſed etiam apographi varii, quibus Judæi doctiores aliique fuerunt uſi, & qui in ſynagogis publicis ſervati fuerunt. Etiam Judæi communiter in phylacteriis, & in מְזוּזוֹת *Mezuzoth*, quæ poſtibus ædium affigi ſolebant, exſcribendis, ſecundùm hodiernam conſuetudinem ſacro charactere uſi fuerunt. Hac reſponſione admiſſa omnes ſequentes objectiones in fumum abeunt.

IV. Inter Judæos recentiores eſt *R. Joſephus Albus*, qui in libro Ikkarim Orat. 3. cap. 16. fere ſolus contrariam ſententiam defenden-

dam ſumpſit: ſed huic unico Judæo opponimus alios, & quidem doctiores, ſcil. *Aben Ezram, R. Salomonem* & *Rambam*, Hebraicarum literarum genuinam antiquitatem agnoſcentes. Quemadmodum uni *Eliæ Levitæ* fides nulla adhibenda eſt in eo, quod dicat puncta vocalium & accentuum eſſe recentia, & à Maſorethis Tyberienſibus inventa; ita etiam huic *Joſepho*, ab omnibus fere Judæis diſcrepanti, nulla fides eſt adhibenda.

V. Omiſſis teſtimoniis Judæorum ad teſtimonia Chriſtianorum deſcendunt; quæ quidem tanti non ſunt facienda, quanti teſtimonia Judæorum. Chriſtiani enim pleraque, quæ ad hiſtoriæ Judaicæ illuſtrationem faciunt, ex Judæorum ſcriptis excerpunt. Præcipuus ex Chriſtianis, contrariam ſententiam defendens, eſt D. Hieronymus, qui circa quartum ſæculum vixit. Multi hunc quaſi Numen in hac quæſtione venerantur. Teſtimonium ipſius eſt deſumptum ex Præfatione in libros Samuelis, ubi hæc verba inveniuntur: *Viginti & duas eſſe literas apud Hebræos, Syrorum quoque lingua & Chaldæorum teſtatur, quæ Hebrææ magna ex parte affinis eſt. Nam & ipſi viginti duo habent elementa, eodem ſono, ſed diverſis Characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Moſis totidem literis ſcriptitant, figuris tantum & apicibus diſcrepantes. Certumque eſt, Eſram Scribam, Legisque Doctorem poſt captam Hieroſolymam, & inſtaurationem Templi, ſub Zorobabele alias literas reperiſſe, quibus nunc utimur, cum ad illud uſque tempus, iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint.* Ex his verbis concludunt (quia Hieronymus dicit: *certum eſt Eſram alias literas ſub Zorobabele inveniſſe, quibus nunc utimur*) antiquas literas eſſe ab Ezra mutatas in hodiernas Hebraicas.

Reſpondeo. 1. Fortaſſe Hieronymus illud accepit ab Euſebio, vel à Judæis præceptoribus ſuis, qui forte in illa ſententia fuerunt, vel ab ipſis Samaritanis, (qui olim gloriabantur, & adhuc hodie noſtra memoria gloriantur ſe Moſis autographum penes ſe habere,) vel ab omnibus ſimul. Non mirum eſt, ſi viderit conſtantem vel Samaritanorum, vel præceptorum ſuorum, utpote doctiorum, ſententiam, quod dixerit *certum eſt.* Diſcipuli enim ut plurimum præceptorum ſuorum defendunt ſententiam, & illam ſolam fere omni exceptione majorem eſſe exiſtimant; præcipue tum, quando diſcipuli judicant præceptores ſuos eſſe viros doctos. Sed Hieronymus magni fecit præceptores ſuos propter inſignem eruditionem. Alicubi enim ſcribit ſe duos doctiſſimos Judæorum Rabbinos habuiſſe, quorum unus, ſcil.

Lyd-

Lyddensis magna apud Judæos fuit in admiratione propter eximiam doctrinam & rerum Judaicarum singularem peritiam. Non mirum ergo, quod hanc sententiam, tanquam certam, defenderit. Audiverat fortasse Samaritanos hoc constanter asseverare, & præceptores suos iisdem non contradicere, sed è contra in eandem inclinare sententiam. Fortasse etiam alios Judæos præter præceptores suos super hac quæstione non consuluit; aut si consuluerit, præconcepta opinio de præceptorum suorum doctrina facile contrariam sententiam tanquam falsam rejecit.

2. Alii, ut Picus Mirandulanus & Reuchlinus aliter respondent, scil. Hieronymum loqui de quinque literis כמנפץ, sive finalibus. Quinque sunt literæ in lingua Hebraica quæ aliter scribuntur in medio, aliter in fine; & scriptura Samaritana nullas literas finales agnoscit, sed omnes literæ ubique tam in medio quam in fine vocum eodem modo scribuntur. Arbitrantur igitur Hieronymi sententiam fuisse, quod Ezras quinque illas literas finales sive biformes literis viginti duabus uniformibus addiderit.

3. Wilhelmus Schickhardus explicat Hieronymi locum de vocalibus, quas secundùm sententiam multorum veterum & recentiorum Judæorum Ezras addidit.

4. Multis videtur probabile, quod Hieronymus intellexerit illam mutationem, qua Ezras characteres sacros, populo ignotos, & raro à populo adhibitos, produxit, & communes fecit, relictis prophanis characteribus, Samaritanis, cum quibus Judæi non voluerunt ullam familiaritatem colere; tum quia Judæorum erant infensissimi hostes, tum quia religionem à Judæorum religione diversam profitebantur.

VI. Alter ex Christianis est Eusebius, Cæsareæ Palæstinæ Episcopus, qui in Chronico suo, ad annum 4740. hæc verba scribit: *Fuit Esras legis divinæ eruditissimus, & clarus omnium Judæorum magister, qui de captivitate regressi fuerant in Judæam, affirmaturque divinas scripturas memoriter condidisse, &, ut Samaritanis non miscerentur, literas Judaicas commutasse.*

Respondeo. 1. Ad hanc objectionem solvendam valet responsio quarta, quàm dedimus retrò sectione præcedente.

2. Eusebius videtur non tam ex propria sententia quàm quidem ex sententia aliorum loqui. Hæc conjectura valde probabilis videtur, quia Eusebius dicit: *Affirmatur divinam scripturam memoriter condidisse,*

& literas Judaicas commutasse. Affirmatur scil. ab aliis, non ab ipso Eusebio. Quod Eusebius ibi videatur loqui ex sententia aliorum, videtur ex eo probari posse: quia dicitur, *Ezram divinas scripturas memoriter condidisse*, quod falsum est. Etiam nullo modo videtur verisimile Eusebium putasse omnes leges tam autographas quàm apographas semel Vulcano esse commissas, & ab Ezra miraculoso modo esse restitutas: nam illud est figmentum, quod ab ipsis defensoribus characteris Samaritani non defenditur. Præterea quod Lex esset plane combusta refutatur à Nehemia *cap.* 8. *vers.* 2. *&* 4. *Omnes rogabant Ezram, ut afferret librum legis, & legit ex eo ante plateam illam, quæ est ante portam aquarum, &c.* Hic non dicitur, quod ex cerebro suo finxerit legem, sed quod legerit ex lege, quam ibi invenit.

3. Si Eusebius ex propria sententia loquatur, dicendum est quod fortasse hanc sententiam didicerit à Samaritanis habitantibus Cæsareæ, ubi Episcopum egit. Cæsareæ enim multi Samaritani degebant, uti refert R. Benjamin in Itinerario suo, qui dicit se in itinere suo Cæsareæ ducentos Cuthæos, id est, Samaritanos invenisse. Nam Samaritani sæpissime in Talmude & in Itinerario Rabbi Benjaminis Cuthæorum nomine veniunt; cum dicit כותיים הם היהודים השומרונים *Cuthæi sunt Judæi Samaritani.*

VII. Præter auctoritates proferuntur nummi & sicli antiqui, qui olim & adhuc hodie in Terra Israëlis dicuntur effodi, signati antiquis characteribus Samaritanis, in quibus ab una parte depicta est urnula aurea, in quâ Manna tempore Veteris T. conservabatur, cum his vocibus שקל ישראל *Siclus Israëlis*: ab altera verò parte expressa erant hæc verba ירושלים הקדושה *Hierosolyma Sancta.* Hi sicli non sunt cusi à Samaritanis: nam illi Urbem Hierosolymam, sibi ita exosam, tali titulo non coronassent. Samaritani enim non Templum Hierosolymitanum, sed illud in monte Garizim pro sancto Templo habebant. Ergo illi nummi à Judæis sunt excusi: & per consequens Samaritanorum character fuit inter Judæos tempore Templi primi usitatus.

Respondeo. Largâ manu concedimus hodiernum characterem Samaritanum inter Judæos stante Templo primo fuisse usitatum: sed alia quæstio est, an solus ille character tantum in usu fuerit? Hoc nunquam contrariæ sententiæ patroni probabunt. Præterea contrarium demonstravimus superiori dissertatione ex Schickhardo, scil. Hierosoly-

ſolymæ effodi antiquos æneos ſiclos, regno florente excuſos, quibus ab utraque parte literæ hodiernæ Hebraicæ impreſſæ ſunt. Dicimus igitur, quod tempore Templi primi in uſu fuerit duplex character, ſcil. Hebræus hodiernus & Samaritanus: prior fuit ſacer, poſterior vero prophanus & communis, quo ſicli ſignabantur, & aliæ inſcriptiones deſcribebantur.

VIII. Quidam adhuc conantur probare literas Samaritanas eſſe antiquas & primigenias Hebræorum literas: quia Samaritani adhuc hodie oſtendunt exemplar Legis authenticum, ab ipſo Moſe exaratum?

Reſpondeo. 1. Falſum eſt Samaritanos adhuc poſſidere ipſum authenticum Moſis exemplar. Dico exemplar illud, quod oſtendunt, eſſe ſuppoſititium. Nullum enim eſt dubium, quin illud exemplar Moſis authenticum vel igne fuerit conſumptum, vel alio modo diſruptum: nam loca publica, in quibus ſacri Codices ſervabantur, ſæpiſſime fuerunt diruta, combuſta, & ab hoſtibus ſpoliata.

2. Si concederemus exemplar aliquod Legis Moſaicæ apud Samaritanos hodie inveniri, illud ſcriptum eſſet charactere vulgari, quali pleraque particularia Legis exemplaria ſcribebantur: nam quædam Legis exemplaria tempore Veteris T. fuerunt exarata characteribus Samaritanis, qui prophani & communes characteres erant.

IX. Auctores, qui pro Samaritano charactere militant, nonnullas rationes opponere ſolent; quarum *prima* eſt deſumpta ab ipſa appellatione: vocatur enim ab ipſis Hebræis כְּתָב אַשּׁוּרִי *Scriptura Aſſyriaca*, quia Iſraëlitæ eam, uti R. Joſe aſſerit, ex Aſſyriâ ſecum attulerunt.

Reſpondeo. Superiori Diſſertatione Sectione tertia explicui, quare hæc ſcriptura vocetur aſſyriaca, & quomodo verba R. Joſis ſint intelligenda.

X. *Secundò* argumentantur ex Deuteronomii capite 17. verſiculo 18. ubi Moſes ſic loquitur: וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת *& ſcribet ſibi* Miſchne *Legis hujus in libro.* Per מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה intelligunt mutationem Legis quoad ſcripturam.

Reſpondeo. משנה non derivatur à שנה, quatenus ſignificat *mutare*, ſed quatenus denotat *duplicare* ſive *iterare*. Radix enim utrumque ſignificat. Senſus verborum Moſis hic eſt, uti doctiſſimus Maimon bene explicat, quod ſinguli Reges, ſi parentes ipſis non reliquiſſent

exemplar Legis, bina Legis exemplaria exſcribere tenerentur.

XI. *Tertiò* ita pergunt hiſtoricè argumentari. Judæi, in captivitate Babylonica deliteſcentes, linguam & ſcripturam Chaldæorum familiarem ſibi fecerunt, & è contra proprios characteres oblivioni tradiderunt; ideoque probabile videtur Eſram poſt ſolutam captivitatem Babylonicam, in commodum Judæorum, qui reverſi erant ex Babyloniâ, Legem charactere Chaldaico deſcripſiſſe.

Reſpondeo. 1. Etiamſi concedamus Hebræos, in Babylonia habitantes, linguam Chaldaicam & characteres Chaldaicos didiciſſe, inde tamen non ſequitur, quod Legem Dei, charactere ſacro exaratam, in Babylonia non retinuerint.

2. Veroſimile eſt, Eſram poſt ſolutam captivitatem Babylonicam, (ſi characteres in Babylonia mutaſſet, quod tamen probari nequit,) antiquum Hebrææ linguæ characterem reſtituiſſe. Ezras quidem dicitur Legem reſtituiſſe: ſed hoc non eſt Legem reſtituere, quando quis characteres divinos mutat in prophanos.

3. Nondum probatum eſt hodiernas Hebraicas literas fuiſſe Chaldæorum proprias: ſed veroſimilius eſt Chaldæos characteres illos ab Hebræis didiciſſe.

XII. Ultimò R. Joſephus Albus argumentatur, quod Ezras propter ſonticam cauſam characteres ſacros cum Chaldaicis permutaverit, ſcil. ut hac ratione inter Judæos eſſet perpetuum memoriale liberationis ex captivitate Babylonicâ.

Reſpondeo. Hoc aſſeritur abſque ulla veriſimilitudine: nam ſi hoc ita eſſet, procul dubio Ezras aliquam illius memorialis ſive monumenti feciſſet mentionem: ſed è contra Ezras aliique Scriptores alto ſilentio illud prætereunt. Ex his antecedentibus concludimus hodiernas literas Hebraicas eſſe antiquas & primigenias literas. Vide totam hanc quæſtionem ſolide probatam, & ab exceptionibus vindicatam à Cl. Matthia Waſmuth in parte primâ doctiſſimarum Vindiciarum S. Hebrææ Scripturæ.

XIII. Illi, qui defendunt literas primigenias eſſe Samaritanas, etiam ſtatuunt puncta vocalium & accentuum Veteris T. Hebraici non eſſe authentica. Nam literæ Samaritanæ deſtituuntur vocalibus: & per conſequens, ex ſententia eorum ſacra Scriptura eſſet inſtar naſi cerei in multas formas mutabilis. Sed hoc & abſurdum eſſe, & certitudini S. Scripturæ contrariari, proximis diſputationibus probabimus.

DIS-

DISSERTATIO DECIMA-TERTIA, QUÆ EST DE

Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum In Veteri T. Antiquitate.

Pars Prima.

§. 1. *Erpenius edidit* Arcanum punctationis revelatum *à Capello compositum.*
2. *Buxtorfius refutavit Capellum anno* 1648.
3. *Quatuor quæstiones de antiquitate vocalium & accentum V.T. proponuntur.*
4. *Prima sententia, adscribens vocales V.T. ipsis sacris Scriptoribus proponitur.*
5. *Secunda sententia statuit vocales esse additas ab Esra & Viris Synagogæ magnæ.*
6. *Rationes dantur quare Esras Textui addidisset vocales & accentus.*
7. *De tertia sententia Eliæ Levitæ, statuentis Masorethas Tyberienses eße vocalium auctores, proponitur judicium variorum.*
8. *Differentia inter Eliæ & Capelli sententiam.*
9. *Limitatio Capelli rejicitur.*
10. *Differentia inter sententiam Eliæ & quorundam Christianorum.*
11. *Descriptio Masoræ & Masoretharum Tyberiensium.*
12. *Quarta sententia adscribens inventionem punctorum Ben Ascher & Ben Naphtali proponitur.*
13. *Illis tota inventio pnnctorum tribui non poteſt.*
14. *Capellus fruſtra illis partem punctorum tribuit.*
15. *Elias statuit vocales uno tempore simul & semel eße additas à Masorethis Tyberiensibus.*
16. *Quatuor sententiæ ad duas classes referuntur.*
17. *Ex duabus prioribus sententiis magis eligitur prima, quæ puncta vocalium & Accentuum adscribit ipsis Auctoribus librorum.*

Sectio I.

Clariſſimus Ludovicus Capellus, linguæ Sanctæ Profeſſor Salmurienſis, anno hujus ſæculi vigeſimo quarto in lucem edidit librum, quem nominavit *Arcanum punctationis revelatum.* Hic liber nomine Capelli non fuit excuſus, (for-

(fortaſsè quia novam ſententiam defendebat, quam multis ingratam fore credebat,) ſed Thomas Erpenius, Profeſſor Lugdunenſis, Lugduni Batavorum editionem illius libri procuravit; qui etiam peculiari ſuâ præfatione libro & ſententiæ illi novæ magnam auctoritatem conciliavit. Capellus in hoc libro omnibus viribus conatur probare puncta vocalium & accentuum, in Textu Hebraico jam uſitata, non eſſe addita à Moſe & à reliquis ſacris Scriptoribus; ſed è contra aſſerit eadem eſſe addita à quibuſdam Maſorethis Tyberienſibus, qui poſt ſeculum quintum à nativitate Chriſti vixiſſe putantur.

II. Hæc ſententia de novitate punctorum Hebraicorum multis arriſit, alios tamen, præcipue Cl. Buxtorfium, ſummopere offendit, qui etiam ſpeciali libro ſententiam & librum Capelli anno quadrageſimo octavo hujus ſeculi ſolidè refutavit: ea propter vix operæ pretium eſſet argumenta Capelli, quibus novitatem punctorum defendere conatur, hic repetere, eademque refutare. Sed quandoquidem liber Capelli propter raritatem vix comparari poteſt; & ille, ut & Buxtorfii Tractatus Capello oppoſitus valde prolixi ſunt, (quales ſpiſſos libros de unâ quæſtione Philologicâ perlegere non omnium patitur patientia & ſtudioſorum conditio,) ideo nos breviter, quantum fieri poterit, argumenta tum affirmantia, pro antiquitate punctorum adferri ſolita, in apricum producemus, eaque urgebimus, & ab exceptionibus vindicabimus; tum etiam argumenta contraria, quæ Capellus pro novitate punctorum profert, inſiſtens veſtigiis Eliæ Levitæ, Judæi Germani, refutabimus. Nos igitur argumenta ex illis duobus libris deſumemus, noſtraſque reſponſiones & animadverſiones addemus.

III. Verum antequam argumenta utriuſque partis in medium proferamus, prius ſtatus quæſtionis formari & dilucidè proponi debet, ne de lanâ caprinâ rixari videamur. Quæſtio, quæ hic movetur, tangit puncta Hebraica vocalium & accentuum, & quidem Biblica.

Quæritur igitur: Utrum puncta vocalium & accentuum, in Bibliis Hebraicis jam uſitata, ſint addita ab ipſo Moſe & à cæteris Veteris Teſtamenti Scriptoribus θεοπνεύστοις, qui conſonantium Auctores ſunt, aut ab Ezra Propheta? An verò eadem illa puncta demum ſint adſcripta multis poſt ſeculis vel à quibuſdam Judæorum Criticis, qui vulgo Maſorethæ Tyberienſes vocantur, vel ab aliis celebribus Rabbinis?

Reſpon-

Respondeo. Hæc quæstio est quadrimembris: nam propriè hic quatuor quæruntur.

Primò: An puncta vocalium & accentuum Veteri T. sint addita ab ipsis Auctoribus librorum?

Secundò: An eadem sint addita à Propheta Esra & à Viris Synagogæ magnæ sexto seculo ante Christum?

Tertiò: An eadem sint Textui adjecta à Masorethis Tyberiensibus, qui fere circa sextum seculum post Christum vixerunt?

Quartò denique: An eadem demum sint adscripta anno Christi 1040. à duobus celebribus Rabbinis, scil. à Ben Ascher & Ben Naphthali?

Ut hæ quæstiones melius intelligantur, sententias Judæorum & Christianorum de antiquitate vel novitate punctorum Hebraicorum, & quidem Biblicorum, hic breviter enumerabimus; quæ etiam sunt quatuor, quas omnes post invicem recensebimus.

IV. *Prima* sententia statuit puncta vocalium & accentuum esse adscripta ab iisdem Auctoribus, à quibus consonæ sunt descriptæ, hoc est, à Mose & à cæteris Veteris T. sacris Scriptoribus. Non quærimus hic: An ante Mosen vocales Hebraicæ fuerint usitatæ? Nam de eo vix videtur esse dubium. Omnes cæteræ linguæ vocales suas habuerunt; Quare lingua Hebræa, quæ omnium aliarum linguarum quasi mater & regina est, etiam vocales suas non habuisset? Sed verosimile videtur cæteras linguas, ad imitationem linguæ Hebrææ, vocales suas effinxisse.

Præterimus ergo illam quæstionem, quâ quæritur: An vocales linguæ Hebraicæ fuerint consonantibus coævæ? Sed movemus aliam quæstionem magis necessariam de punctis vocalium & accentuum Veteris Test.

Quæritur igitur: An ipsi Auctores librorum sive consonarum Veteris T. etiam sint Auctores vocalium & accentuum? *Resp.* Auctores hujus primæ sententiæ hoc affirmant: attamen non concedunt hæc puncta consonantibus Biblicis semper fuisse apposita. Cum enim Judæi sub Templo primo, ex quotidiano loquendi & legendi usu, etiam sine vocalibus promptè & expeditè legerent, mos adscribendi vocales apud quamplurimos Judæos tum propter illam promptitudinem legendi, tum etiam propter difficultatem Codices sacros exscribendi, in oblivionem venit usque ad Esram Prophetam, qui pun-

cta in usum revocasset, & eadem secundùm antiquum modum restituisset.

V. *Secunda* sententia defendit puncta vocalium & accentuum esse multo recentiora, refertque eadem ad tempora Esdræ Prophetæ, qui in subsidium facilioris lectionis, & remedium oblivionis unà cum Collegis, Viris Synagogæ magnæ, puncta vocalium & accentuum consonantibus addidisset: adeò ut secundùm hujus sententiæ patronos ante Esram, qui circa sextum seculum ante nativitatem Salvatoris nostri vixit, nunquam ulla puncta vocalium & accentuum consonantibus fuerint apposita. Hi Auctores statuunt nihilominus hæc hodierna puncta Textus Hebraici esse vera & genuina puncta, juxta mentem & sensum Mosis Prophetarum reliquorumque sacrorum Scriptorum expressa. Putant enim Auctores hujus secundæ sententiæ vocales & accentus Mosi in Monte Sinai fuisse traditos solummodo potentiâ, & non actu, hoc est, tantummodo juxta potestatem in pronuntiando & legendo, non vero secundùm ipsam scriptionem. Etiam arbitrantur genuinam & veram legendi rationem per traditionem oralem fuisse propagatam & conservatam: adeo ut Moses hanc genuinam punctorum rationem tradidisset, juxta cohærentiam catenæ Kabbälisticæ, Josuæ, Josua Senioribus, Seniores Prophetis, Prophetæ Viris Synagogæ magnæ. Hujus Synagogæ magnæ Esras fuit caput & præses: & propterea illud sæpissime soli Esdræ adscribitur, quod propriè competit centum & viginti Viris Synagogæ magnæ, qui Hierosolymæ post solutam captivitatem Babylonicam congregati fuerunt. De his centum & viginti Viris vide suprà Dissertationem nonam

VI. *Quæret* fortè aliquis: Quare Esras puncta vocalium & accentuum consonantibus Veteris T. adjecisset?

Respondeo. 1. Esdras apposuisset vocales, ut Vetus Testamentum imposterum, deficientibus Prophetis, & invalescentibus Judæorum persequutionibus, per vocales quoad sensum tanto purius ab omni corruptione conservaretur.

2. Ut difficultatem libros sacros legendi tolleret. Notissimum enim est, Textum Veteris T. non punctatum esse lectu difficillimum, imo decuplo ferè difficiliorem textu Rabbinico non punctato. Ephodeus capite 7. ait, quod Esras viderit ignaviam & pigritiam Iudæorum circa studium sacrorum librorum; cujus causam cum cogitasset esse

esse difficultatem legendi, ex carentiâ vocalium ortam, prudentissimo consilio adjecit vocales, ut vocalium ope cuivis lectio Biblica esset facilior.

3. Esdras adscripsisset accentus: tum ut illi monstrarent quænam vocum syllaba esset acuenda, & ubinam sententiarum distinctio esset adhibenda; tum etiam ut iidem illi accentus redderent lectionem Biblicam suaviorem. Accentuum enim melodia cordibus hominum injicit voluptatem. Et propterea Judæi publicè in Synagogis & Scholis non legunt Textum Hebraicum, quemadmodum Christiani, sed eundem clarâ voce cantillant, illique cantillationi inserviunt varii illi accentus Hebraici.

VII. *Tertia* sententia arbitratur puncta vocalium & accentuum esse excogitata, ac consonantibus Hebraicis addita à Masorethis Tyberiensibus, qui post confectum Talmud, circa vel post annum à nato Sospitatore nostro quingentesimum vixerunt.

Hanc novam, & superioribus seculis inauditam sententiam, solus magno conamine defendendam suscepit Elias Levita, Judæus Germanus, qui superiori seculo vixit, & multorum Hebraicorum librorum editione non tantum inter Apellas sed etiam inter Christianos inclaruit: nam Munsterus varios illius Eliæ libros unà cum versione Latinâ in lucem emisit.

Hujus Eliæ opinionem Judæi ab eo tempore semper rejecerunt, & magno conatu se ei opposuerunt.

Christiani in diversa sententiarum iverunt divortia. Quidam sententiam Eliæ esse absurdam, omnique ratione destitutam, judicarunt: inter quos sunt Buxtorfii aliique quamplurimi. Alii sententiam Eliæ, etiamsi novam, tamen tanquam Divinam, & quasi cœlitus delapsam adorarunt: inter hos primus & præcipuus est Ludovicus Capellus, qui non tantum hanc Eliæ sententiam amplexus est, sed etiam speciali libro contra omnes contrariæ sententiæ patronos eandem defendit.

VIII. Verum enimvero Capelli sententia multum differt ab Eliæ opinione. Error unus est causa alterius erroris. Elias Levita, etiamsi defendat puncta esse nova, & recenter inventa à Masorethis Tyberiensibus, nihilominus statuit hodierna vocalium & accentuum puncta esse vera & genuina, juxta mentem sacrorum Scriptorum addita: & per consequens defendit hodiernam lectionem, vocalibus & accentibus notatam, esse infallibilem & Divinæ auctoritatis. Etiam

omnibus viribus conatur probare Textum ob illam novam vocalium inventionem nullo modo esse dubium, & sannis excipiendum, ac si illi Masorethæ puncta pro lubitu suo consonantibus addidissent: nam ille defendit veram punctandi & legendi rationem non fuisse in Masoretharum cerebro cusam, sed per traditionem oralem propagatam & conservatam.

Longè aliter sentit Capellus, qui statuit puncta hodierna posse mutari, aliaque eorundem loco substitui, si commodiorem sensum pariant. Verba ipsius habentur pag. 292. quæ sic sonant: *Ad loca autem obscura, dubia & ambigua quod attinet, quæ variam possunt admittere punctationem, quis jure conqueratur aut indignetur, si quis aliam proferat punctationem, quæ sensum alium tam verum, tam commodum, tam cohærentem, & consonum pariat, aut etiam veriorem & commodiorem, quam sit ille, qui oritur ex hodierna Masorethica?* Paulo inferius sic pergit: *Sane si nova punctatio clariorem, commodiorem, & veriorem sensum pariat, nulla Masoretharum religione teneri debemus, ut non istam novam potius, quam illam Masorethicam sequamur.* Mercerus idem statuit in Amosi caput 2. vers. 12. *Certe puncta adjecta non debent nos ita adstringere, quin si commodiorem videam sensum, illum sequi possimus.*

IX. Capellus etiamsi statuat Textum sacrum nonnunquam secundùm aliam & quidem diversam punctationem posse explicari, non tamen permittit illam novam punctationem in excusos Codices intra ipsum Textum inferri & intrudi, omissâ & deletâ illâ antiquâ punctatione Masoretharum. Putat enim tantum concedendum esse antiquitati, & Masoretharum diligentiæ, ac industriæ plane admirandæ & stupendæ, ut eorum lectio sive punctatio, licet fortè alicubi non satis commoda & apta, ubique sarta tecta maneat, & in Codicibus compareat inviolata.

Respondeo. 1. Quis non videt hanc Capelli restrictionem esse absurdam? Si enim puncta, Textui Hebræo adscripta, sint falsa, & contra mentem ac sensum sacrorum Scriptorum addita: Quare non liceret eadem rejicere, aliaque eorundem loco substituere? Antiquitas enim rem falsam non facit veram & genuinam.

2. Etiamsi puncta illa secundùm mentem Capelli modò ante mille annos fuerint Textui Hebræo à Masorethis addita, puncta tamen genuina, exprimentia mentem sacrorum Scriptorum, saltem juxta potestatem pronuntiandi, sunt longè antiquiora.

3. Sen-

3. Sensus in illis locis, in quibus punctatio est dubia, semper erit dubius. Eligat enim unus hanc hodiernam punctationem, alius forte aliam, tertius adhuc aliam eliget, & sic punctatio, per consequens explicatio literalis Textus Hebræi erit incerta: nam dependebit ab incerta opinione hominum. Sed de his postea uberius.

X. Christiani nonnulli in masorethica punctorum inventione differunt à sententia Eliæ Judæi. Elias enim statuit Masorethas Tyberienses in urbe Tiberiade eodem tempore simul & semel puncta vocalium & accentuum invenisse, atque Textui apposuisse. Verba Eliæ Levitæ translata ex libro טוב טעם cap. 2. sic sonant: *Meus animus mihi dicit, quod illi, qui invenerunt punctandi rationem, etiam sic invenisse accentus, ac utraque illa apposita esse literis tempore uno.* Multi verò ex Christianis statuunt puncta non esse ab uno aut altero homine, simul & semel paucis mensibus vel annis consonantibus addita; sed paulatim à variis hominibus, diversisque temporibus, aliis alia subinde excogitantibus, & loco aliquandiu receptorum alia nova addentibus. Initium hujus punctationis statuunt factum esse circa annum Salvatoris nostri quingentesimum, & ultimam manum huic operi impositam esse circa annum Christi millesimum & quadragesimum: & sic intra quingentos annos hoc opus punctationis vix ad umbilicum fuisset perductum.

XI. Ut sensus hujus sententiæ tertiæ meliùs intelligatur, breviter quædam de Masora & Masorethis Tyberiensibus hic proferemus. Infrà Dissertationibus 22. 23. 24. 25. uberius de Masora & Masorethis agemus. Illi Critici sacri vocantur Masorethæ à conscripta מְסוֹרָה *Masora*; quæ vox significat traditionem manualem vel oralem, à Radice מָסַר *tradidit*. Masora igitur, definiente Buxtorfio, est doctrina critica à priscis Sapientibus tradita circa Textum sacrum Hebræum, genuinæ ejus lectioni conservandæ inserviens.

Hæc Masora versatur. 1. Circa consonas Veteris Testamenti. Masora enim docet, quænam literæ præter morem cæteris sint majores, vel minores, quæ suspensæ supra lineam, aut inversæ, aut quæ extraordinariis apicibus notatæ sint. Etiam Masora numerum literarum considerat, scil. quoties talis vel talis litera in Bibliis occurrat.

2. Masora circa vocales diligentem operam præstat, omnes vocales à corruptione vindicat, aliter dispositas restaurat: non tamen vocalium inventio Masorethis tribuenda est.

 3. Ma-

3. Masora habet rationem accentuum: quoties enim talis vel alius quis accentus in aliquâ voce occurrit, circa illum accentum virgulam censoriam notat Masora.

4. Masora etiam ad singulas voces, vario modo cum aliis vocibus constructas, attendit.

5. Masora versatur circa versus Veteris T. & quidem variis modis. Masora numeravit omnes versus tam singulorum librorum quam singularum sectionum.

Illi Critici ab hac inventione, & à penitiori horum antecedentium & aliorum multorum consideratione vocantur Masorethæ. Sed quinam illi fuerint adhuc sub judice lis est. Quidam referunt Masoræ inventionem ad ipsum *Mosen*. Alii ad *Esram* & *Viros Synagogæ magnæ*. Nonnulli ad *Doctores Tyberienses*.

Quæritur: Quare vocantur Tyberienses? *Resp*. Ab urbe Tiberiade, sita in Galilæa ad lacum Genezareth. In hac urbe anno circiter post Templi eversionem quadringentesimo trigesimo sexto institutus fuisset celebris eruditorum conventus, in quo congregati fuissent, ut Elias ait, Sapientes maximi, & in S. Scripturâ exercitatissimi, disertissimique omnium reliquorum Judæorum, qui illis temporibus extiterunt.

Capellus statuit hos Judæos, in hoc conventu & urbe congregatos, fuisse præcipuos auctores punctorum vocalium & accentuum: sed ejus contrarium in sequentibus demonstrabimus.

Communior Judæorum chorus sentit Esram cum Viris Synagogæ magnæ esse Masoræ auctorem. Alii sub distinctione respondent, quod Moses fundamenta tam athlantici laboris jecerit, quod Esras continuaverit, & quod Masorethæ Tyberienses fuerint conservatores & simul augmentatores tam operosi operis. Vide plura de his præcedentibus apud Buxtorfium in lib. de Punctorum Antiquitate par. 2. cap. 1.

XII. Patroni *quartæ* & ultimæ sententiæ adscribunt inventionem punctorum duobus celebribus Hebræorum Criticis, scil. *Ben Ascher* & *Ben Naphtali*, quorum ille in Palæstina, hic in Babylonia docuit.

1. Hi duo Rabbini fuerunt Rectores Academiarum, sed singuli diversæ Academiæ, & vixerunt secundùm supputationem Judæorum circa annum Christi millesimum quadragesimum.

2. Studia ipsorum fuerunt præcipuè Critica circa veram & genuinam

Tex-

Textus Hebræi lectionem & ſcriptionem. Inter ipſos ortæ fuerunt crebræ diſſenſiones, tangentes tantum Grammaticam & non ipſam vocum ſignificationem. Inter *beith Hillel & beith Sammai* etiam continuò gliſcebant lites, ſed majoris erant momenti, & rem ipſam moresque vivendi tangebant: aſt horum Criticorum diſputationes tantum erant de quibuſdam vocalibus & accentibus, tum tonicis, tum euphonicis.

3. Auctoritas illorum duorum Rabbinorum ſemper fuit magna. Judæi Orientales ſive Babylonii ſequuntur lectionem ben Naphtali; Occidentales vero, degentes in Palæſtina, eligunt lectionem ben Aſcher.

4. Omnes hodierni Judæi tam Hiſpani quàm Germani, & omnia noſtra exemplaria Biblica, quæ excuduntur, ſequuntur lectionem ben Aſcher.

5. Fini Bibliorum Buxtorfianorum ſubjungitur longus catalogus omnium vocum, nongentarum circitèr, circa quas controverſia mota fuit inter ben Naphtali & ben Aſcher.

XIII. De his duobus Criticis obiter *quæritur*: Num illi ſint primi inventores punctorum Biblicorum?

Reſpondeo. Quidam ſtatuunt hos duos Rabbinos omnia puncta vocalium & accentum inveniſſe: alii tantum ex parte inventionem eorum illis adſcribunt. Nullus ex Judæis eſt, qui totam rationem punctationis duobus illis Rabbinis adſcribit: ſed Galatinus, nullo allato teſte, hanc ſententiam communiorem opinionem vocat; cum ſic fatur libro 1. capite 8. *Quidam ajunt Ezram codices ſacros punctaſſe. Alii vero non Ezram, ſed alios quoſdam duos, qui poſt Ezram fuerunt, quorum alter ben Naphtali, alter ben-Aſer appellatus eſt, prima literis ſacris puncta appoſuiſſe affirmant. Quorum quidem opinio communior eſt.*

Sed prima ſententia, quæ totam punctorum inventionem duobus illis Rabbinis adſcribit, eſt falſiſſima; quod ſic probatur. 1. Ex modo diſſenſionis: ipſorum enim diſſidia non fuerunt circa voces punctandas, ſed circa voces jàm diu punctatas.

2. Quia biblia diu ante ipſorum tempora fuerunt punctata. Hi duo Rabbini vixerunt circa annum milleſimum & quadrageſimum à nato Chriſto; & Maſora, quæ multarum vocum punctatarum facit mentionem, compoſita eſt ad minimum ſeculo ſexto. Ex. gr. Maſora notat ad Geneſeos caput 19. v. 2. vocem הִנֵּה ubique occur-

rere

rere cum *Tzere*, excepto hoc loco, in quo invenitur cum *Sægol*.

3. Doctiſſimi Rabbini, ut Aben Eſra, David Kimchi aliique, qui circa illud tempus vixerunt, ſicco pede hæc non tranſiiſſent, præcipuè cum nonnunquam eorum in ſcriptis ſuis recordentur: ſed è contra docti Rabbini illius ſeculi punctationis Auctores conſtituunt Eſram & Viros Synagogæ magnæ.

XIV. Capellus, videns primam ſententiam non poſſe admitti, ſecundam eligit, quæ tantum partem inventionis punctorum illis duobus Rabbinis, ſed præcipuè Ben Aſcher, adſcribit: & ait Maſorethas Tyberienſes punctationis opus quidem inchoaſſe, ſed ben Áſcher, operi, adhuc deficienti, nævisque quibuſdam laboranti, ultimam manum & coronidem impoſuiſſe. Sed hæc ſententia abſque ullo teſtimonio Judaico aſſeritur; ideoque etiam eâdem facilitate tanquam falſa rejicitur.

XV. Elias Levita (quem Capellus in hâc materiâ tanquam Numen aliquod adorat, & cujus unius teſtimonium, ut ipſe ait, pluris in hâc causâ faciendum eſſe putat, quàm omnium aliorum contrà ſentientium,) è contra ſtatuit, puncta uno tempore ſimul & ſemel à Maſorethis Tyberienſibus eſſe inventa. Si igitur eodem tempore ſint excogitatæ: ergo non ſpatio quingentorum annorum, prout ſentit Capellus.

XVI. Jam quatuor ſententias de antiquitate punctorum propoſuimus, & quæ ex quatuor illis veriſſima videbitur, ex ſequentibus ſatis illuceſcet, cum argumenta utrimque ponderaverimus.

In ſumma hæ quatuor ſententiæ ad duas claſſes commodè referri poſſunt, quarum *prior* defendit punctorum antiquitatem, nempe puncta vocalium & accentuum Biblicorum diu ante nativitatem Chriſti, ad minimum anno quingenteſimo, fuiſſe inventa, & Textui adſcripta. Hæc claſſis ſtatuit puncta eſſe authentica & Divinæ auctoritatis: ideoque nullo modo à quovis, ſive doctiori ſive indoctiori eſſe mutanda, aliaque ipſorum loco ſubſtituenda.

Poſterior claſſis novitatem punctorum defendit, refertque eorum inventionem ad ſummum ad Maſorethas Tyberienſes, qui poſt quingenteſimum annum à nato Chriſto vixerunt. Qui ſe huic poſteriori ſententiarum claſſi adjungunt, ſive qui duas poſteriores ſententias defendunt, fere ſtatuunt & puncta habere tantum auctoritatem humanam, & ſenſum, quem puncta indicant, nonnunquam eſſe incer-

cer-

certum: nam credunt puncta posse mutari, aliaque ipsorum loco substitui; quæ mutatio punctorum etiam diversum sensum indicare potest.

XVII. Nos duabus posterioribus sententiis tanquam falsis rejectis, alterutram ex prioribus eligimus: utram jam alteri præferamus, parum in eo situm esse putamus. Nam sive dicamus puncta esse ab ipsis Auctoribus librorum, sive ab Ezra Propheta & Viris Synagogæ magnæ, nihil refert: auctoritas enim summa & infallibilis sacræ Scripturæ nihilominus manebit. Cum enim statuimus puncta esse ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, tum etiam asserimus eadem esse profecta à Viris Propheticis, qui illa in re mentem & sensum Spiritus sancti & Auctorum sacrorum optimè expresserunt. Secundam igitur sententiam, quæ statuit puncta esse inventa ab Esdrâ (sepositis tamen nugis Kabbalisticis de traditione orali illorum punctorum) tanquam probabilem & rationi consentaneam esse judicamus; præcipuè cum plerique Judæi in illam inclinent sententiam. Nihilominus, cum pace aliorum doctorum virorum, magis verisimiliorem judicamus sententiam primam, quæ punctorum inventionem ipsis Auctoribus librorum adscribit: secundam tamen sententiam etiam defendemus: & utramque argumentis nostris in sequentibus dissertationibus confirmabimus, contrariasque sententias, novitatem punctorum defendentes, debellabimus.

DISSERTATIO DECIMA-QUARTA,

QUÆ EST

DE

Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum in Veteri T. Antiquitate.

PARS SECUNDA.

§. 1. *Ex quatuor sententiis probabilissima est prima.*

2. *Eaque confirmatur* primò *auctoritate omnium fere Judæorum.*

3. *Objectio Capelli, quasi argumentum tale esset in propria causa, solvitur.*

4. Secundò *ex consensu Judæorum in hanc hodiernam punctationem.*

5. Tertiò *ex Codice Hilleliano.*

6. *Objectio contra hunc Codicem enodatur.*

7. Quartò à *Masora & opera Masoretharum*:
8. *Qui irregularem punctationem annotarunt circa* vocales, *circa* accentus *& circa* Dagesch *ac* Mappik.
9. *Objectio Capelli rejicitur.*
10. Quintò *à difficultate legendi & in memoriâ omnia puncta retinendi propter absentiam matrum lectionis.*
11. *Matres lectionis enumerantur, & earum significatio indicatur.*
12. Sextò *à silentio historicorum de Masorethis.*
13. *Exceptio Capelli infringitur.*
14. Septimò *Theologorum difficultates probant vocales esse authenticas.*
15. *Quæ tribus exemplis confirmantur.*
16. *Instantia prima Capelli solvitur:*
17. *Item secunda.*

SECTIO I.

Uperiori Dissertatione quatuor sententias de antiquitate & novitate punctorum vocalium & accentuum in medium protulimus; & diximus nos maxime improbare sententias illorum, qui statuunt puncta esse adscripta vel à Masorethis Tyberiensibus, vel à duobus celebribus Rabbinis, quorum illi post quingentesimum, hi post millesimum annum à nato Christo vixisse dicuntur: sed è contra laudavimus eorum sententias, (maxime tamen priorem) qui defendunt puncta esse adjecta vel ab ipsis Auctoribus librorum, vel ab Ezra Propheta & Viris Synagogæ magnæ.

II. Argumenta, quibus sententiam nostram probamus, sunt vel inartificialia, desumpta ab auctoritatibus & testimoniis Judæorum; vel sunt artificialia, desumpta à rationibus.

Primum argumentum inartificiale est desumptum ab universali omnium Judæorum, quotquot unquam fuerunt, consensu. Judæorum doctores communiter in tres classes dividi solent, scil. in Talmudicos, in Kabbalistas, & in Philosophos. Sub Philosophis etiam continentur Grammatici, Philologi, Critici & Historici. Hi omnes, unico excepto Eliâ Levitâ, defendunt Puncta ad minimum tempore Esdræ Prophetæ extitisse. Ne unum Judæum proferet Capellus, sive ante Eliam Levitam sive post ipsum vixerit, qui punctorum novitati Elianæ favet.

Si *Quantitatem* Judæorum consideremus, pondus additur argumento. Nam omnes Judæi cujuscunque nationis & terræ, ut Germani, Hispani, Itali, Orientales, Occidentales, & Arabes, sive sint

recen-

recentiores sive antiqui: omnes illi unanimi consensu pro nostrâ stant sententiâ: sed excipitur solus Elias Judæus, cujus unius auctoritas tot præstantissimorum & doctissimorum Judæorum auctoritati ullo modo præponderare nec potest nec debet.

Qualitas Judæorum, defendentium antiquitatem vocalium, etiam expendenda est. Si Judæi, qui communi sententiæ favent, essent infimæ sortis & nullius auctoritatis, argumentum jam allatum non adeo stringeret: sed omnes, genuinam sententiam defendentes, longe auctoritate sua superant novitium Grammaticum Eliam. Quis comparabit Eliam cum Talmudistis & antiquis Kabbalistis? Imo, Quis comparabit eum cum Salomone Jarchi, cum Aben Esra, & cum Davide Kimchi, propter eruditionem longe celeberrimis? Quis solum Eliam Judæum præferet aliis sine numero Judæis, qui omnes vel expressis verbis Esram punctorum Auctorem constituunt, vel alto silentio Masorethas Tyberienses, ut punctorum inventores, prætereunt; cùm nonnulli ex illis etiam Masorethis coætanei fuisse statuantur.

III. ad hoc argumentum excipit Capellus. Testimonia Judæorum sunt domestica, & in propria causa ab ipsis prolata; ac proinde nullius ponderis & momenti sunt. Nam quis miratur, inquit, si Judæus, gloriæ gentis suæ sitientissimus, in hac sit sententia, ut existimet totum Vetus T. non modo quoad consonantes, sed etiam quoad singulos minutissimosque tum vocalium tum etiam accentuum apiculos esse à Deo, ejusque Spiritu profectum: & proinde unius Judæi, asserentis puncta Hebraica nuperum esse Masoretharum inventum, testimonium, sexcentis aliis Judæorum aliud asserentium testimoniis præponderare videtur.

Respondeo. 1. Nego hoc testimonium esse in causa privata, aut in proprium commodum, vel ad propriam gloriam effictum, sed est in causa publica: tangit enim omnes Judæos in genere, & non hunc vel illum in specie.

2. Si hæc exceptio Capelli valeret, tunc nunquam Historici, describentes historiam in laudem populi vel gentis suæ mererentur fidem. Tunc Arabes, egregia gesta Arabum, Turcæ Turcarum, Hispani Hispanorum, Belgæ Belgarum res gestas & victorias narrantes non essent consulendi; quum experientia contrarium testetur. Res enim Gallorum rogamus Gallos, & res Anglorum rogamus Anglos.

Ergo etiam Judæis, asserentibus punctationem esse antiquam, nullo modo fides est detrahenda: nam illud parum vel nihil ad gloriam gentis Judaicæ facit, sed magis ad majorem auctoritatem Scripturæ conciliandam. Vide plura de hoc argumento apud Buxtorfium in lib. de Punctorum Antiq. p. 2. cap. 3. & 4.

IV. *Secundum* argumentum, quod pro antiquitate vocalium & accentuum adfertur, est desumptum ab universali Judæorum consensu in hanc hodiernam punctationem. Omnes Judæi, quotquot fuerunt vel sunt, statuunt & statuerunt hodiernam punctationem esse genuinam, quæ mentem sacrorum Scriptorum optime exprimit. Si Judæi credidissent puncta esse inventa ab hominibus errori obnoxiis, semper fuissent quidam ex illis, qui hodierna puncta rejecissent, aliaque pro illis, variis in locis, substituissent: sed nunquam inventus est aliquis Judæus, qui punctorum Auctores erroris accusare tentavit, ac si illi genuina puncta consonantibus non addidissent. Nonnunquam quidem lites sunt motæ de diversis Codicibus quoad puncta, num hic Codex ita punctatus sit præferendus alii Codici aliter punctato: attamen nulli Judæi hodiernam punctationem, prout ab ipsis Auctoribus profecta est, in dubium vocarunt. Ergo secundùm sententiam Judæorum puncta non sunt à Masorethis Tyberiensibus. Ratio consequentiæ hæc est: quia si credidissent puncta vocalium & accentuum esse â quibusdam Masorethis, hominibus non infallibilibus, sane fuissent unquam aliqui ex Judæis, qui punctationem hodiernam, utpote tantum excogitatam ab hominibus infallibilem fidem non merentibus, improbassent, vel in dubium vocassent. Vide in suprà laudato libro p. 2. c. 5.

V. *Tertium* argumentum pro punctorum antiquitate est desumptum ex antiquo Codice Hilleliano, cujus mentionem faciunt Hebræi in libro Juchasin fol. 132. col. 1. Hic Codex punctis fuit instructus, prout testatur Kimchi in Michlol fol. 93. & in libro Radicum ad Rad. שׁוּם, ubi sic ait de voce תְּשׂוּמַת 2.*Sam.*13. occurrente. *Mem est cum Segol præter morem, & est loco Patach. Et in libro Hilleliano, qui asservatur Toletolæ, notatum est cum Patach.* Hic liber vocatur Hillelianus ab Hillele, qui diu ante tempora Masoretharum Tyberiensium vixit.

VI. *Regeret* forte aliquis. Fuerunt plurimi Hilleles: inde igitur non sequitur, quod hic Codex sic denominetur ab Hillele sene, cujus crebra in Talmude sit mentio; sed fortasse sic denominatur ab Hil-

lele

lele Hannasi, qui in Judæa circa annum Christi 340. vixit.

Respondeo. Posito, quod hic liber non sit descriptus ab Hillele sene, qui centum circiter annis ante destructionem templi secundi floruit, sed ab Hillele Hannasi, nepote Rabbi Jehudæ sancti, inde tamen sequitur puncta non esse à Tyberiensibus: nam hic Hillel ad minimum centum annis ante illos Masorethas vixit.

Præter hos duos Hilleles fuerunt quidem alii, sed omnes vel simul cum hoc Hillele, vel non diu post ipsum vixerunt: omnes tamen ante Masorethas Tyberienses floruerunt.

Præterea non videtur verosimile, hunc Codicem à vulgari Hillele esse compositum: nam à tali tam speciosum titulum scilicet *Codicis Hilleliani* Synechdochicè non fuisset adeptus. Buxtorfius in libro laudato parte 2. cap. 7. plura Biblia antiqua & punctata profert, quæ omnia ibidem videri possunt.

VII. *Quartum* argumentum desumitur à Masora & Masorethis. Masorethæ fuerunt versati circa voces punctis vocalium & accentuum vestitas, & ad illas voces, talibus vel aliis accentibus sive vocalibus ornatas, virgulam censoriam apposuerunt. Si vox aliqua in Textu insolenter contra communem regulam esset punctata, eam Masorethæ sub censuram revocarunt, & dixerunt: ubique vox illa talibus punctis notatur, sed excipitur hic vel ille locus. Ergo Masorethæ, qui sunt auctores illarum notarum, non sunt simul inventores punctorum. Quid enim eos movisset, ut voces quasdam irregulariter punctassent? Dedissent procul dubio rationes, ob quas unam vel alteram vocem contra communem regulam punctis ornassent: sed simpliciter dixerunt: hæc vox hoc in loco aliter hic punctatur quam omnibus aliis in locis.

VIII. Masorethæ hanc insolentem punctationem observarunt & annotarunt circa vocales, circa accentus, & circa Dagesch ac Mappik.

1. Masorethæ in *vocalibus* sæpissime irregularem punctationem annotarunt: ex. gr. Psalmo 128. v. 3. invenitur אֶשְׁתְּךָ *uxor tua.* Masorethæ in margine annotant לֵ, hoc est, *non reperitur amplius cum Sægol.* Nomen אֵשֶׁת cum affixis habet אִשְׁתְּךָ cum Chirek sub א secundùm consuetam hujus vocis punctationem. Si Masorethæ sint punctorum Auctores: Quare illi hanc vocem contra regulas communes

ita punctassent, & simul notam masorethicam addidissent? Sane si illi fuissent auctores, procul dubio aliquam dedissent hujus irregularis punctationis rationem. Sed vera ratio hujus notæ masorethicæ, uti nobis videtur, hæc est: Masorethæ viderunt in manuscriptis exemplaribus hanc vocem insolenter esse punctatam: ideoque adjecerunt notam, ne quis putaret illam punctationem esse erroneam.

Sic etiam 1. *Sam.* 7. 17. occurrit vox שָׁפָ֣ט *judicavit* cum duobus Kametz & accentu Munath, quum secundùm communem regulam requirantur Kametz & Patach. Masorethæ annotarunt hanc vocem, quia tali modo præter regulam erat punctata: ergo Masorethæ non sunt auctores punctorum. Quare enim hanc vocem irregulariter punctassent, & simul notam irregularis punctationis addidissent?

Similiter *Dan.* 1. 13. invenitur verbum תִּרְאֵה *videbis* cum Tzere in fine contra Grammaticam, & contra frequentem S. Scripturæ usum. Masorethæ in libris hoc verbum, vocali Tzere irregulariter notatum, invenerunt: sed illi nullo modo videntur illius punctationis esse auctores. Infinita ferè talia exempla in medium ex Bibliis Hebraicis proferri possent, sed hæc jam sufficiant.

2. Masorethæ etiam annotarunt irregularem usum in *accentibus*: ergo non sunt illorum insolentium accentuum, & simul Masoræ auctores. Ex. gr. *Psal.* 27. 4. occurrit vox חַיַּ֑י cum Patach in fine & cum accentu Atnach; quum secundùm regulam communem Atnach mutet vocalem Patach in Kametz. Quæ causa hic excogitari potest, quare hæc vox ita irregulariter sit punctata, & simul nota masorethica ab iisdem auctoribus addita? Quare non libentius voces secundùm regulas communes punctassent? Nam si voces regularibus & ordinariis punctis ornassent, tum non opus fuisset tam laboriosas notas masorethicas adscribere.

Præterea *Psal.* 84. 11. scribitur אֱלֹהַ֑י cum Patach in fine, & cum accentu Atnach. Masora annotat bis hanc vocem inveniri cum Patach & Athnach. Masora his similibusque notis clarè indicat non fuisse eosdem accentuum & notarum circa accentus auctores; sed docet Masorethas de vocalibus & accentibus jam inventis, atque consonantibus adscriptis, censuram suam tulisse.

3. Eodem modo Masora annotavit insolentem usum punctorum *Dages* & *Mappik*. Literæ quatuor gutturales non recipiunt Dages: ast Masora annotat quatuor loca Biblica, in quibus litera Aleph reci-

pit

pit Dages contra uſum ſacræ Scripturæ. Quare Maſorethæ his quatuor tantum in locis literam *Aleph* cum Dages punctaſſent. Quare tantummodo notam, & non ſimul rationem illius irregularitatis addidiſſent? Sed veroſimilius eſt Maſorethas his in locis inveniſſe literam Aleph puncto Dageſch notatam: & propterea notam cenſoriam appoſuiſſe. Vide exemplum literæ Aleph dageſſatæ *Job*. 33. 21. in verbo רֻאּוּ, ubi in noviſſima editione margini adſcribitur הא׳ ברגש *Illud Aleph eſt cum Dageſch*.

Similiter litera *Reſch* ob ſoni naturalis aſperitatem Dages excludit: ſed Maſora 1. *Sam*. 10. 24. ait literam Reſch ter, vel ut Kimchi in Michlol vult, ſepties inveniri cum Dages contra communem linguæ Sanctæ uſum. Vide alia loca 1 *Sam*. 1. 6. & 17. 25. 2 *Reg*. 6. 32. *Jer*. 39. 12. *Ezech*. 16. 4. ubi in noviſſima Bibliorum editione margini adſcribitur ר׳ דגושה vel ריש *Reſch eſt dageſſatum*.

Etiam loca, in quibus *Mappik* omiſſum eſt, annotata ſunt à Maſorethis. Ex. gr. vox לָה ter occurrit ſine Mappik, quum aliàs ſemper habeat Mappik.

Simile exemplum Mappik omiſſi occurrit 2. *Reg*. 8. 6. in voce עָזְבָה, ubi in margine annotatur לא מפיק ה׳ *He non habet Mappik*:

Ex his concludimus, non eoſdem eſſe punctorum & Maſoræ auctores. Ergo Sapientes Tyberienſes, qui vulgò ſtatuuntur Maſoræ auctores, non ſunt primi punctorum inventores. Vide plura in Commentario Maſorethico Buxtorfii cap. 9.

IX. Contra hæc ſuperiora *regerit* Capellus, ipſos Maſorethas Tyberienſes voces ſic irregulariter punctaſſe certo conſilio, & peculiari quâdam de causâ; & poſteriores Maſorethas, qui antiquas notas maſorethicas ex propriâ obſervatione auxerunt, cenſuram ſuam de anomala illa punctatione adhibuiſſe, ne quis erroneum putaret, quod certo conſilio à Maſorethis erat factum.

Reſpondeo. 1. Quod Capellus dicit, poſteriores Maſorethas notas ſuas appoſuiſſe, hoc abſque ullo teſte affertur. Contrarium ſtatuit Elias, nempe quod Maſorethæ Tyberienſes ſint totius punctationis & notarum Maſorethicarum circa puncta auctores. Si ſtatuamus auctores punctorum & auctores Maſoræ eſſe diverſos, ſed eodem tempore vixiſſe, procul dubio illi notarum Maſorethicarum auctores rationem

tionem tam insolentis punctationis ab illis prioribus expetivissent, simulque ad notas masorethicas eandem annotassent. Si dicamus eos diverso tempore vixisse, sane nec illi posteriores notarum auctores, nec omnes alii Judæi per totum orbem dispersi, tam Orientales quam Occidentales, tam monstrosam & insolentem contra omnes regulas Grammaticæ punctationem unanimi consensu approbassent: sed extitissent certe aliqui, qui anomalam illam punctationem, utpote ab hominibus, errori obnoxiis, secundùm patronos novitatis, profectam, rejecissent, & corrigere tentassent.

2. Capellus jam præsupponit Masorethas Tyberienses esse punctorum auctores, quod plane pernegamus; præterea eosdem illos Tyberienses esse totius punctationis auctores, quod ipse antea negavit. Dixit enim punctationem demum post decimum à nativitate Christi sæculum à ben Ascher esse consummatam. Quomodo ergo hìc regerere potest Masorethàs posteriores notas suas apposuisse ad punctationem jam absolutam?

3. Capellus nimiam auctoritatem Masorethis Tyberiensibus attribuit, cùm statuit illos pro sua auctoritate & libertate multas voces tam irregulariter & insolenter punctasse, & illam insolentem punctationem in sacrum Textum intrusisse. Sane nimia fuisset petulantia & superbia, quam alii Judæi in privatis sui similibus nunquam approbassent, sed omnibus viribus sese illi novæ & monstrosæ punctationi opposuissent. Vide Buxtorfium p. 2. c. 6.

X. *Quintum* argumentum, quo punctorum antiquitas probatur, desumitur ab impossibilitate Textum sacrum absque figuris vocalium & accentuum, quoad veram legendi rationem, purum conservandi. Si enim statuamus puncta vocalium & accentuum usque ad tempora Tyberiensium tantum fuisse oraliter conservata, & demum circa annum Christi quingentesimum consonantibus adscripta: ergo puncta circiter per bis mille annos memoriter fuerunt conservata. Nam si punctatio illa non fuisset memoriter conservata, tum lectio non tantum indoctis sed sæpissime etiam doctis fuisset dubia. Nam nulla memoria tot mille versuum pausas, tot vocum distinctam punctationem, pronuntiationem & accentuum notas retinere potuit. Divina requiritur memoria ad hæc omnia memoriter conservanda. Si ergo puncta in memoria non potuerint per viginti præter propter sæcula conservari: ergo Textus centenis in locis fuit dubius, & vix à quoquam recte legibilis.

Hanc

Hanc difficultatem legendi Textum Hebræum non punctatum auget *primò* Absentia trium literarum, scil. Aleph Vau & Jod, quæ vocantur matres lectionis. Hæ literæ, quæ multarum vocalium indicia sunt, in Textu Biblico plerumque sunt omissæ: ea propter lectio Biblica non punctata tam difficilis est lectu. In Scriptis Rabbinorum textus Hebraicus non punctatus proponitur, sed lectu facilis est; quia hæ tres matres lectionis, quæ absentes vocales indicant, & quarum absentia aliàs lectionem in multis maximè dubiam redderet, sunt adscriptæ. Ast Textus Biblicus non punctatus est lectu difficillimus propter creberrimam absentiam illarum trium literarum; etiam in locis, in quibus maxime sunt necessariæ. Ex absentia harum trium literarum in Textu Biblico videtur probari posse, quod Textus Hebræus in principio ab ipsis Auctoribus punctis vocalium & accentuum fuerit notatus. Est enim contra morem & consuetudinem omnium Rabbinorum, tam antiquorum quam hodiernorum, scribere Textum Hebræum non punctatum absque tribus illis literis: sed in omnibus scriptis Rabbinorum non punctatis expressæ sunt hæ tres literæ, ubi adeo necessariæ non essent, quam quidem in Textu Biblico. Nam stylus Biblicus præcipue in Prophetis est concisus, abbreviatus, & variis figuris, ut Ellypsi, Pleonasmo & Enallage abundans; etiam sunt voces, quæ quoad consonas aliter legi deberent, sed additis vocalibus plane alio modo leguntur.

Secundò. Ipsa materia etiam auget difficultatem legendi Textum non punctatum. Scripta Rabbinorum, præterquam quod contineant tres illas matres lectionis, agunt vel de rebus historicis, vel de talibus quæ tangunt Grammaticam sive constructionem vel verborum explicationem, sive de rebus aliis: sed Scripta sacra, præcipue prophetica, tractant res sublimes, abstrusas, nobisque sæpe ignotas.

Ex his sequitur: si vocales demum fuissent additæ à Masorethis Tyberiensibus: ergo lectio Textus sacri non punctati olim per viginti sæcula fuit difficillima, imo indoctis fere impossibilis.

Quid dico de temporibus antiquis, adhuc hodie lectio Biblica non punctata est non tantum indoctis, sed etiam quodammodo doctis lectu difficilis; etiamsi vera lectio jam non tantum auditu, ut olim tempore Prophetarum & post eorundem excessum fieri solebat, sed etiam proprio visu addiscatur. Jam enim quilibet, qui tantum legere didicit, ipsum Textum punctatum adit, eumque cum punctis legit:

ſed ſecundùm novitatis patronos à Moſe uſque ad annum quingenteſimum à nativitate Meſſiæ Textus Hebræus deſtitutus fuit punctis; & per conſequens lectio fuit dubia, incerta, & vix perfectè legibilis.

Tertiò. Lectores poſt exceſſum Prophetarum non potuiſſent ullum infallibilem punctatorem de vera punctandi ratione conſulere: ſi enim hunc conſuluiſſent, ille ſic voces punctandas eſſe dixiſſet; ſi illum, ille iterum aliter punctis ornandas eſſe aſſeruiſſet. Ergo Textus ſacri lectio vel fuit plane incerta, vel Textus fuit punctis veſtitus.

Quod Textus Hebræus fuerit punctatus videtur inde evinci poſſe: quia Veteris Teſt. lectio non tantum doctis & ſapientibus, ſed etiam indoctiſſimis, ut plebejis, mulierculis, adoleſcentibus, imo ipſis pueris fuit mandata. Etiam Rabbini S. Scripturæ lectionem ſemper pueris, etiam quinquennibus injunxerunt; quod experientia confirmatur. Etiam antiqua formula loquendi apud Judæos uſitata hoc docet, quâ dicunt: *Filius quinque annorum ad Biblia*, ſcil. adhibendus eſt. Si Textus per tot ſæcula fuiſſet punctis deſtitutus, quamplurimis in locis hæſiſſent docti, & innumeris in locis indocti; & S. Scriptura non potuiſſet à Pſalmiſta vocari Lux & Lucerna, ſed potius ſummæ tenebræ: quia infinitorum locorum vera lectio fuiſſet incerta, & à Judæis non tantum indoctis ſed etiam à doctis per tot ſæcula divinanda.

Quartò. Si adhuc Lingua Hebraica ſemper eo tempore fuiſſet Judæis vernacula, difficultas legendi tanta non fuiſſet: verum lingua Hebraica à captivitate Babylonica nunquam fuit amplius vernacula: ſed è contra lingua Chaldaica initio fuit Judæis per aliquot ſæcula vernacula. Et per conſequens, hæc mutatio linguæ Hebraicæ ut vernaculæ in Chaldaicam, difficultatem, Textum Biblicum non punctatum legendi, maximoperè auxit.

XI. Matres lectionis.

Quia in hoc quinto argumento aliquoties mentionem feci literarum אוי, quæ vulgò matres lectionis vocantur, ideo placet eas hîc poſt invicem deſcribere, & exemplis illuſtrare:

Matres lectionis ſunt אוי (*Aleph*, *Vau* & *Jod*) quæ abſentes vocales indicant:

I. א (*Aleph*) denotat A, aut E, ſed rariſſimè.

1. A, ut מלאכים *reges*, pro מְלָכִים 2 Sam. 11. v. 1. דאג pro דָּג *piſcis*, Neh. 13. 16. ubi in margine additur יתיר א *abundat Aleph*.

2. E.

2. E, ut יִמָּאֵס *liquefit*, Job. 7. 5. pro יִמָּסֵס à מָסַס.

II. ו (*Vau*) designat vel O longum aut O breve: vel U longum aut U breve.

1. O *longum*, ut פוקר pro פֹּקֵר *visitans*.

2. O *breve*, ut לקורעו *ad illud scindendum*, pro לְקָרְעוֹ. Vide Aben Esram ad cap. 2. v. 13. Joëlis.

3. U *longum*, ut פקוד pro פָּקוּד.

4. U *breve*, ut הצורים *rupes*, pro הַצֻּרִים. Vide Abēn Ezram ad cap 1. v. 1. Jonæ.

III. Geminum וו (*Vau*) indicat vel consonam Vau, vel dages forte:

1. *Consonam Vau*, ut חוורו *albi facti sunt*, in Paraphrasi Jonathæ Edit. Venetæ, Joël. 1. 6. pro חִוַּרוּ.

2. *Dagesch forte*, ut מצווריהון *à cervicibus eorum*: Jonathan in Hoseæ cap. 10. v. 11. Edit. Venet. pro מִצַּוְּרֵיהוֹן, prout habetur in Bibliis Buxtorfii, ubi pleræque matres lectionis ex Paraphrasibus sunt abjectæ.

IV. י (*Jod*) denotat vel *J*, vel E, vel dagesch forte.

1. J, ut למישלט *ad dominandum*, pro לְמִשְׁלַט. Vide in Paraphrasi Jonathæ ad Cap. 2. v. 17. Joëlis, Edit. Venetæ

2. E, ut, קביל *accipe*, pro קַבֵּל. In Targum Jonathæ, Jonæ Cap. 1. v. 14.

3 *Dagesch forte*, ut דיבר pro דִּבֵּר *loquutus est*. Aben Ezra ad Capitis primi vers. 1. Jonæ.

V. Geminum Jod significat vel consonam Jod, vel affixum plurale, vel dagesch forte.

1. Consonam Jod, ut מניין *numerus*, in Paraphrasi Jonathæ Hos. 1. 10. Edit. Venet. pro מִנְיָן, sicuti etiam in Bibliis Buxtorfii habetur.

2. Affixum plurale, ut רחמיי *amatores mei*, in Paraphrasi eadem Hos. 2. 12. pro quo Buxtorfius, abjiciens matres lectionis, habet רָחֲמַי: nam Patach jam indicat pluralem numerum.

3. Dagesch forte, ut לביייש *ad pudefaciendum*, pro לְבַיֵּשׁ. Vide Salomonem Jarchi ad Cap. 2. v. 30. Joëlis.

XII. Sequitur *sextum* argumentum ex historia desumptum; & quidem ab universali Historicorum Judæorum silentio de Masorethis Tyberiensibus. Si doctores illi Tyberienses fuissent primi punctorum inventores, certè omnes Historici Hebræi illud inventum tam

 admi-

admirandum & ſtupendum, ac rem tanti momenti alto ſilentio non præteriiſſent, ſed aliquam talium Tyberienſium punctatorum feciſſent mentionem. Ergo non videtur veroſimile tales Maſorethas Tyberienſes, qui tantum opus moliti fuiſſent, unquam in mundo fuiſſe. Robur huic argumento additur: quia hiſtoria Hebraica deſcribit curſum ſtudiorum & Sapientum ſingularum generationum in Babylonia uſque ad annum Chriſti 1000. in Palæſtina verò ad annum uſque 340. Atqui nullibi hiſtoria res geſtas talium Tyberienſium enarrat, cum ſane Hebræi rerum minoris momenti, ad ſtudia tantum pertinentium, perfectam faciant mentionem. Utriuſque Talmudis tam Babylonici quam Hieroſolymitani inchoationem, elaborationem, & auctores magnâ diligentiâ & indagine perſcrutati ſunt, ac annotarunt. Quare etiam non feciſſent mentionem operis majoris momenti, tangentis ipſam ſacram Scripturam, ejuſque veram & genuinam lectionem?

XIII. Capellus hoc argumentum conatur *infringere*, dicendo: Non mirum eſſe, quod hiſtoria Hebraica non meminerit eorum Tyberienſium punctatorum, quum fortaſſe circa annum Chriſti 500 Tiberiadi tantum habitaverit unus atque alter doctiſſimus Rabbinus, qui punctorum auctor fuit: non enim neceſſe eſt plures huic punctationis operi primum vacaſſe. Præterea ſæpiſſime contingit viros magnos & doctos nonnunquam latitare, & Hiſtoriographis ignotos eſſe.

Reſpondeo. Non mirum eſt aliquem ex doctis alicubi latitare & delitеſcere: ſed hoc fere inſtar miraculi videtur, quod unus vel alter Rabbinus tantam auctoritatem ſibi conciliaverit, ut omnes Judæi illius opus, quod ita privatim molitus fuiſſet, tanquam divinum & quaſi cœlitus delapſum approbaverint. Præterea mirandum eſt illius unius vel alterius Judæi nullam in hiſtoriis Judæorum fieri mentionem: nam ipſius opus fuiſſet præſtantiſſimum & utiliſſimum, reddens lectionem Biblicam plus quam decuplo faciliorem. Attendat hic lector, quid Capellus reſpondeat, ſcil. quod fortaſſe tantum unus aut alter fuerit doctor Tyberienſis, qui primus punctorum inventor fuit; quum antea cum Eliâ conceſſerit primos Maſorethas fuiſſe multo plures. Vide Buxtorfii partem 2. c. 11.

XIV. Jam *ſeptimò* argumentum Theologicum expendendum venit. Theologi Euangelici, quia vident ſententiam Capelli eſſe periculo-

culoſam, eamque maxime favere adverſariis; ideo quaſdam conſequentias ex ſententiâ Eliæ eliciunt, quibus novitatem punctorum deſtruere conantur.

Hæ conſequentiæ ſunt variæ, nonnullas earum & quidem præcipuas hic attingemus. 1. Si puncta vocalium & accentuum ſunt à Maſorethis Tyberienſibus, ab hominibus quâ talibus, infallibilem Spiritum non habentibus: ergo ſenſus ille, quem vocales & accentus exhibent, tantum auctoritatem habet humanam & incertam; non autem divinam, infallibilem, & propheticam.

2. Tum iſta puncta à quovis alio docto & perito poſſent in locis dubiis & ambiguis mutari, aliaque ipſorum loco ſubſtitui.

3. Tum Textus, nudis conſonantibus conſtans, eſſet inſtar naſi cerei in diverſas formas pro ratione additorum punctorum mutabilis.

XV. Ut vis harum conſequentiarum melius intelligatur, exemplis tribus rem totam illuſtrabo. *Primò* depromam exemplum ex linguâ Latinâ. Quemadmodum enim in linguâ Latinâ ſolæ conſonæ, deſtitutæ vocalibus, varios ſenſus induere poſſunt, eodem modo in lingua Hebraica hoc contingere poteſt. Ponantur, ex. gr. tres conſonæ C R S. Ex illis tribus conſonantibus vinginti tres voces pro ratione additarum vocalium poſſunt formari. 1. *Curas*, accuſativus à cura. 2. Poteſt eſſe perſona ſecunda à curo. 3. *carus*. 4. *curis* à cura. 5. *caros* accuſativus à carus. 6. *caris*, dativus à carus. 7. *corus* ventus, vel menſura. 8. *coros*, accuſativus à corus. 9. *coris* dativus. 10. *Cyrus*. 11. *ceras* à cera. 12. *ceris*, dativus à cera. 13. *Ceres*. 14. *Ciris* alauda. 15. *cures* à *curo* &c. Quis ex varia vocalium additione diverſum ſenſum oriri non percipit?

Secundò. Simili modo ex ſolis conſonantibus Hebraicis variæ voces per additionem diverſarum vocalium formari poſſunt. Detur, verbi cauſa, vox שָׁמַיִם *cæli*. Hæc vox, diſtituta punctis vocalium, multorum ſenſuum capax eſt. 1. Significat *cælos*. 2. שָׂמִים *ponentes*. 3. שֻׁמִים *Allia*. 4. שֶׁמִּיָּם *quod ex mari*. 5. שֶׁמַּיִם *quod aquæ*. Si quis eas literas in duas partes velit dividere, tum adhuc multi alii ſenſus poſſunt elici, ut 6. שָׁם יָם *Ibi mare*. 7. שֵׁם יָם *Nomen maris*. 8. שָׂם יָם *poſuit mare*. 9. שַׁם יָם *deſolavit mare*. 10. שֻׁם יָם *Allium maris*, &c.

Tertiò. Similiter tres literæ דבר novem diverſis modis, pro ratione additarum vocalium, pronuntiari & explicari poſſunt. 1. דָּבָר *verbum*. 2. דֶּבֶר *peſtis*. 3. דְּבִר *oraculum*. 4. דִּבֵּר *loquutus eſt*. 5. דֹּבֵר

loquens. 6. דָּבֻר *dictum.* 7. דְּבֹר *loqui.* 8. דַּבֵּר *loquere.* 9. דֻּבַּר *loquutus est.* Vide plura apud Morinum in Exercitationibus Biblicis lib. 1. Exercit. 6. cap. 2. Ex his exemplis videmus, quam necessariæ sint vocales ad Textum Hebræum bene legendum, intelligendum & explicandum.

XVI. Capellus, videns se hic quodammodo esse constrictum, regerit *primò.* Verum est, voces Hebraicæ nonnunquam diversum sensum induere possunt, si scilicet per se solæ extra orationis seriem considerentur: sed in orationis serie negat hoc procedere: nam si in ea voces aliter punctarentur, quam punctatæ sunt, exsurgeret sensus insulsus & ridiculus.

Respondeo. Falsum est, quod voces in orationis serie collocatæ non alium apud nos admittere possint sensum, ac proinde aliam punctationem, quam orationis scopus secundùm mentem Spiritus S. postulat. Qui hoc negat, sumat librum aliquem Veteris Testamenti, non punctatum & difficilem, quem raro vel nunquam legit, & experimentum sumat, an semper antecedentia & consequentia veram lectionem sint indicatura: contrarium sæpissimè experietur. Nonnunquam hærebit, nesciens, quæ puncta subscribere debeat: aliquando alia puncta, diversum sensum indicantia, substituet. Nolo hic exempla adferre. Nam si quis exempla desideret, adeat Biblia non punctata, & innumera inveniet, quæ aliis punctis possunt punctari; ex quibus tamen sensus absurdus & ridiculus non elicietur.

XVII. *Secundò* regerit Capellus: posito, quod quædam Scripturæ loca sint, quæ variam punctationem admittunt, & cum hac diversa punctatione sensum etiam diversum, sed utrumque commodum, aptum, cum contextu toto cohærentem, analogiæ fidei non repugnantem, nihil periculi esse, si Petrus sensum talem, Paulus vero sensum alium amplectatur, & sequatur; vel etiam si utrumque sensum eligat.

Respondeo. 1. Hic præsupponitur, quod probandum erat, scil. licere cuilibet pro beneplacito alias vocales consonis apponere, modò illæ vocales nullum absurdum & absonum sensum contra fidei analogiam pariant: hoc plane negamus, & asserimus cum Eliâ puncta hodierna esse genuina, eaque nullo modo à quovis esse mutanda.

2. Absurdum est dicere, quod perinde sit, quomodocunque S. Scriptura explicetur, modò sensus non eliciatur ineptus. Annon respi-

respiciendum est ad mentem Scriptoris? Certe, si non respiciatur ad mentem Spiritus S. & si cuilibet detur licentia Textum sacrum pro lubitu explicandi, tum tali modo fibula laxabitur ineptis hominibus, S. Scripturam pro lubitu contra mentem Scriptorum explicantibus. Nostri Theologi statuunt tantum dari unicum sensum, & quidem literalem; sed Capellus ita respondendo plures sensus literales concedere debet. Ipsi Judæi nobiscum statuunt dari tantum unicum sensum literalem, qui punctis expressus est. Scriptura igitur secundùm mentem Spiritus S. est explicanda.

3. Homines translatoribus & interpretibus non concederent, quod Capellus hic vult concedi à Deo hominibus. Si cui literas nostras transferendas vel interpretandas traderemus, an translatori vel interpreti concederemus talem sensum literis nostris affingere, qualem ille vult, & qualem verborum series posset permittere? An non diceremus, mentem nostram non expressisti, exprimas eam aliter? Puto quod sic. An ergo talis libertas hominibus à Deo in rebus cœlestibus concedi debet, quam homo homini in rebus mundanis concedere non vult? Jam absolvimus præcipua argumenta, quibus tum antiquitas punctorum probari, tum etiam eorum novitas destrui possunt. Vide Buxtorfii partem 2. c. 14.

DISSERTATIO DECIMA-QUINTA,

QUÆ EST

DE

Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum in Veteri T. Antiquitate.

PARS TERTIA.

§. 1. *Sequentur argumenta pro novitate punctorum.*

2. *Verba Aben Ezræ proponuntur & solvuntur.*

3. *Ut & Davidis Kimchi.*

4. *Duo alia testimonia Eliana refutantur à Buxtorfio.*

5. *Argumentum, desumptum à Pentateuchis MSS. non punctatis solvitur variis modis.*

6. *Argumentum trium membrorum (scil. à silentio punctorum in scriptis Kabbalisticis, deinde à silentio eorum in Talmude, denique quia Kabbalistæ nulla mysteria ex punctis elicuerunt) distin-*

diſtinctè proponitur & enodatur.

7. *Argumentum Capelli, quod elicitur ex literis Samaritanis, non probat novitatem vocalium.*

8. *Ad argumentum, deſumptum à notis marginalibus Keri uketif, quatuor modis reſpondetur*

SECTIO I.

Hac Diſſertatione ſequuntur enodanda & refutanda argumenta adverſariorum, quibus conantur probare puncta demum eſſe inventa à Maſorethis Tyberienſibus, qui circa vel poſt quintum ſæculum à nativitate Salvatoris noſtri vixiſſe dicuntur. Nos ſuperiori diſſertatione probavimus punctorum antiquitatem inter cætera tali argumento, quod deſumptum erat à negatione omnium Judæorum (excepto tamen unico Elia) negantium puncta eſſe à Tyberienſibus: ſed è contra probavimus pleroſque Judæos affirmare eadem puncta eſſe vel ab ipſis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Eſdra Propheta. Capellus nihilominus *cap.* 2. &. 3. partis 1. libri ſuprà nominati, quoſdam Rabbinos in medium profert, quorum verba ſententiæ ſuæ favere aſſerit,

II. Primus auctor, qui videtur ſententiæ Capelli favere, eſt Rabbi Aben Ezra, qui circa annum Chriſti 1150. vixit. Hic in libro **צחות**, id eſt, *Elegantiarum*, fol. 138. ſic ait: וְכֵן מִנְהַג חַכְמֵי טְבֶרְיָא וְהֵם הָעִקָּר כִּי מֵהֶם הָיוּ אַנְשֵׁי הַמָּסוֹרֶת וּמֵהֶם קִבַּלְנוּ כָּל־הַנִּיקּוּד *Talis eſt conſuetudo Sapientum Tiberiadis, qui nobis ſunt pro fundamento vel norma: nam ex iis ſunt viri Maſorethæ, & ab illis accepimus totam punctationem.* Et in eodem libro *fol.* 193. ſic ſcribit: יֵשׁ מְפָרְשִׁים רַבִּים מַטְעִים אֶת הַמַּפְסִיק *Sunt multi Interpretes, qui erroris arguunt Pauſatorem*, id eſt, Auctorem diſtinctionis verſuum. Et miratur admodum Aben Ezra in ſequentibus, quomodo erraverit Pauſator, quum ait: וְאַף כִּי אִם הוּא עֶזְרָא הַסּוֹפֵר *maximè verò, ſi ille ſit Ezras Scriba.* Hinc conatur probare Aben Ezram crediſſe puncta non eſſe ab ipſis Auctoribus librorum, vel ab Eſdra Propheta, ſeb ab aliis inferioris ſortis hominibus: nam ſi putaſſet puncta vocalium fuiſſe ab Ezra, nemo auſus fuiſſet eum erroris accuſare.

Reſpondeo. Nego Aben Ezram hic ſtatuere Maſorethas Tyberienſes eſſe primos inventores punctorum: nam Aben Ezra in allegato loco (cum dicit: *Nos ab illis accepiſſe totam punctationem*) non loquitur de prima inventione punctorum, vel de primis eorundem inventoribus:

bus: ſed vult indicare, nos eandem punctationem in Bibliis noſtris habere, & approbare, quam illi Maſorethæ approbarunt, & in Codicibus ſuis manuſcriptis expreſſerunt. Quod hic ſit verborum Aben Ezræ ſenſus, patet evidenter ex Commentariis ad *Exod.* 25. *v.* 31. ubi ſic ait: Vidi libros, quos perſcrutati ſunt Sapientes Tiberiadis, & jurarunt quindecim ex Senioribus eorum, quod tribus vicibus conſiderarint unamquamque vocem, & unumquodque punctum, ac ſingulas voces plenas & defectivas. Hinc ipſo jubare clarius illuceſcit, Aben Ezram non credidiſſe puncta eſſe à Tyberienſibus: nam hic dicit illos Maſorethas ter Biblia percurriſſe, & inſpexiſſe quamlibet vocem & quodlibet punctum. Luſtrarunt ergo Biblia punctata, & circa eadem criſin ſuam inſtituerunt. Maſorethæ tempore Aben Ezræ fuerunt noti non propter inventionem punctorum, ſed propter veram Textus Hebræi lectionem, propter pronuntiationem & ejuſdem conſervationem. Illi enim dicuntur noviſſe differentiam pronuntiationis inter *Koph* & *Caph* degeſſatum, inter *Teth* & *Thau* dageſſatum, & inter *Vau* & *Beth* Raphatum, inter quæ jam vix ulla differentia in pronunciando ſive à Judæis ſive à Chriſtianis obſervatur.

III. Alter Rabbinus, qui pro novitate punctorum in ſcenam producitur, eſt Rabbi David Kimchi, qui in *Michlol*, mihi *pag.* 69. & 70. ubi agit de diſcrimine, quod intercedit inter Præteritum Niphal & ejuſdem Benoni, quorum illud per Patach & hoc per Kametz ſcribitur, ſic ait: מְתַקְּנֵי הַנִּקּוּד שָׂמוּ הֶפְרֵשׁ בֵּין אֶבֶן הָרֹאשָׁה וְהַבֵּינוֹנִי כִּי קְרִיאָתָם אַחַת וְנָקְדוּ עֵין הַפָּעַל בְּאֶבֶן הָרֹאשָׁה בְּפַתַּח וְהַבֵּינוֹנִי בְּקָמֵץ *Ordinatores punctationis poſuerunt diſcrimen inter lapidem fundamentalem* (hoc eſt, Præteritum) *& inter Participium: quia lectio utriuſque* (reſpectu pronunciationis) *eſt eadem, & punctarunt ſecundam radicalem Præteriti per Patach, & Participium per Kametz.* Hinc ſic argumentatur Capellus. Si David Kimchi credidiſſet puncta eſſe à Moſe vel ab Eſra, ergo dixiſſet מְתַקֵּן *Ordinator* punctationis, non verò מְתַקְּנִים *Ordinatores* poſuerunt diſcrimen, &c.

Reſpondeo. 1. Hoc teſtimonium nihil probat. Kimchius ſtatuit non unicum virum, ſed plures eſſe inventores punctorum: ergo ſtatuit illos eſſe Maſorethas Tyberienſes. Quis non videt hanc conſequentiam nullo modo procedere? Quare non potius dicemus, Kimchium per *Ordinatores* intellexiſſe Moſen & reliquos Auctores librorum? Et ſi ita reſpondeamus, tum non opus erit refugere ad Maſorethas.

2. Quan-

2. Quando defendimus Ezram esse Auctorem punctorum, tum non solum Ezram intelligimus, sed præter Ezram etiam Viros Synagogæ magnæ. Ezræ quidem communiter inventio punctorum adscribitur, tum propter compendium, tum quia fuit Caput & Præses Virorum Synagogæ magnæ. Similiter in exercitu victoria Duci, in bello navali summo Gubernatori adscribitur, quam tamen nec Dux solus, nec Gubernator sibi acquisivit. Idem dicendum est de Propheta Ezra: etiamsi ille solus non sit inventor & ordinator punctationis, ei tamen soli hic honor tribuitur; quia ille fuit præcipua causa hujus punctationis.

3. Quod Kimchius punctorum inventionem attribuat Viris Synagogæ magnæ, hoc dilucidè evincitur ex Præfatione in Prophetas priores, ubi ait: quod Viri Synagogæ magnæ Legem in pristinum statum restituerint; & si difficultas quædam oriretur, quam per collationem variorum Codicum tollere non poterant, tum scripserunt unum, & non punctaverunt illud, aut scripserunt in margine. Ergo Kimchius credidit Viros illos Synagogæ magnæ fuisse versatos circa Textus Hebræi punctationem; & per consequens non putavit puncta demum à Masorethis Tyberiensibus fuisse inventa.

IV. Capellus ex Elia adhuc duo alia testimonia pro punctorum novitate adfert, unum ex libro צח שפתים, & alterum ex libro Cosri: sed illa solidè refutata vide apud Cl. Buxtorfium *cap.* 3. *part.* 1.

V. *Secundum* argumentum, quod Cl. Capellus ex Elia objicit, est desumptum à libro Legis, qui veteri more & consuetudine in omnibus Judæorum Synagogis, absque ullis vocalibus & accentibus scriptus, in arcâ servatur. Inde talem elicit consequentiam: ergo Liber Legis à Mose olim conscriptus, & in arcam fœderis repositus, etiam fuit destitutus notis vocalium & accentuum. Ratio consequentiæ hæc est: quia libri Legis, qui in Synagogis Judæorum asservantur, sunt quasi Ectypi illius primi Archetypi Mosaici, hoc est, libri hodierni Legis adumbrant primum librum Legis Mosaicum. Si Pentateuchus Mosis fuerit punctatus, & Judæi hodierni utantur libris non punctatis: ergo Judæi non veram Legem sed tantum ejus partem in Synagogis suis asservant: ast hoc nullo modo videtur verosimile; quia Judæi admodum superstitiosi sunt non tantum circa consonas & Legis vocales, sed etiam circa ejus corticem. Potius centies mortem obirent, quam ut paterentur aliquid in Lege mutari. Ergo nullo modo

modo videtur probabile eos Legem punctatam à Mose accepisse.

Respondeo. 1. Concedimus, quod omnia volumina Legis, quæ passim per totum terrarum orbem in Judęorum Synagogis asservantur, & ex quibus singulis Sabbathis lectiones sabbathinas recitant, jam sint destituta punctis vocalium & accentuum. Ipsemet propriis oculis sæpissime talia volumina in Synagogis Judæorum conspexi, & quotidie adhuc in meis ædibus, quia tale exemplar Legis possideo, conspicere possum. Sed inde non sequitur primum volumen à Mose conscriptum fuisse destitutum punctis.

2. Posito & non concesso, Mosen suum primum volumen Pentateuchi non punctasse, inde tamen nemo bonâ consequentiâ eliciet: ergo puncta sunt à Masorethis Tyberiensibus. Quare non possent esse ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, qui mille annis præter propter post Mosen vixerunt. Possem eodem modo argumentari de Sectionibus & Capitibus Pentateuchi. Moses non distinxit librum suum in Sectiones & Capita: ergo illa distinctio est à Masorethis, qui mille circiter annis post Ezram vixerunt. Sed quis non videt eam consequentiam non procedere?

3. Nondum probatum est Pentateuchos, qui in Synagogis asservantur, semper sine punctis fuisse conscriptos. R. Bechai ad Numer. 11.15. fol.162. col.3. citante Buxt. pag.45. contrarium videtur innuere, cum ait: *Jussi sumus non punctare librum Legis*: causam addit: *quia vox punctata omnem sensuum varietatem & multiplicationem excludit, sed ablatio punctorum eam parit* Nam vocales sunt instar formæ, & consonæ instar materiæ. Sicuti materia, carens formâ, apta est ad multas formas recipiendas, ita consonæ Hebraicæ, destitutæ punctis, aptæ sunt ad varios sensus recipiendos. Et quemadmodum quando materia est informata, etiam est determinata, sic etiam consonæ, punctis vocalium ornatæ, sunt determinatæ. Ergo secundùm hunc Rabbinum Pentateuchi sine punctis primùm descripti sunt eo tempore, quo Cabbala & varii illi modi S. Scripturam interpretandi à Judæis eum in finem sunt introducti, ut sensus S. Scripturæ esset fœcundior & aptior ad plures allegoricos sensus recipiendos.

4. Fortasse puncta vocalium & accentuum à posterioribus Judæis sunt omissa: *primò* quia Pentateuchi, qui in publicis Synagogis asservantur, debent esse emendatissimi, absque ullo, etiam minimo, vitio. Atqui, quoniam omnes illi Pentateuchi solent exscribi, difficillimum

mum est Pentateuchum, ornatum vocalibus & accentibus, absque ullis mendis & vitiis exscribere. *Secundò*. Vel fortasse puncta vocalium & accentuum in Pentateuchis sunt omissa: quia fuit dissensio inter Orientales & Occidentales circa quarundam vocum puncta. Si Orientales suo modo voces illas punctassent, talis Pentateuchus non placuisset Occidentalibus; & vice versa, si Occidentales suam punctandi consuetudinem observassent, talis Pentateuchus rejectus fuisset ab Orientalibus. Ut ergo Judæi litem illam dirimerent, & Pentateuchos omnibus gratos exscriberent, videntur vocales omisisse. Etiam puncta ad veram illorum manuscriptorum Pentateuchorum lectionem hodie non sunt admodum necessaria; quia ex illis MSS libris in Synagogis publicis non omnes & singuli, sed tantum doctiores legunt, qui à juventute Biblia punctata legerunt, & ita continuò legendo fere memoriter eadem didicerunt. Vide in Buxtorfio part. 1. cap. 4.

VI. Pergit Cl. Capellus, & *tertium* profert argumentum, quod desumit à punctorum vocalium & accentuum silentio tum in Kabbalisticis Judæorum scriptis, tum etiam in Talmude. Tali modo Capellus argumentatur.

1. Nulla fit mentio vocalium & accentuum in scriptis Kabbalisticis sive in libris Allegoricis Judæorum: ergo Kabbalistarum tempore, qui vixerunt ante confectum Talmud, non fuerunt in Bibliis ulla puncta. Si enim fuissent puncta, procul dubio Kabbalistæ eorum mentionem fecissent; & per consequens puncta demum inventa sunt à Masorethis Tyberiensibus.

2. Etiam Talmudistæ in nulla parte Talmudis, hoc est, nec in Misna nec in Gemara ullibi citant nomina accentuum Hebraicorum sive vocalium; etiam non in illis locis, in quibus necessario vocales essent nominandæ: ex. gr. In Talmude alicubi dicitur, *Ne legas* בָּנָיִךְ *filii tui*, uti secundùm Textum punctatum legendum esset, sed בּוֹנַיִךְ *ædificatores tui*. Hic Talmudistæ nullam vocalium faciunt mentionem, quum hoc in loco maxime necessarium sit. Si verò vocales tum temporis fuissent usitatæ, dicendum fuisset, *ne legas* בניך *per Kametz*, sed בוניך *per Cholem*.

3. Kabbalistæ, tam antiquissimi quam recentiores, nugas suas Kabbalisticas & allegorias, hoc est, mysticos quosdam sensus elicuerunt semper ex solis consonis, scil. ex earum inversione, ex metathesi,

&

& ex varia earundem permutatione, ſed nunquam ex vocalibus & accentibus. Ex. gr. Kabbaliſtæ probarunt ex prima Veteris T. voce בְּרֵאשִׁית mundum eſſe creatum primo die Septembris; quia ex hac voce per tranſpoſitionem literarum hæc eliciuntur א׳ בתשרי, hoc eſt, *primus in Septembri*: ergo inde concludunt mundum illo die eſſe creatum; quia in illo verſu agitur de ejus creatione. Simili modo Kabbaliſtæ ex ב *Beth*, primâ literâ Pentateuchi, varia elicere ſolent myſteria: ex. gr. Litera *Beth* in numeris ſignificat duo: ergo ſunt duæ leges, videlicet lex oralis & lex ſcripta. Adhuc: ergo erunt duo mundi, ſcilicet mundus hic & mundus futurus. Has & ſimiles nugas quæſiverunt Kabbaliſtæ in conſonantibus, & non in vocalibus: ergo vocales tum temporis non fuerunt. Vel, ſi poſteriores Kabbaliſtæ crediſſent vocales fuiſſe â Moſe, etiam quædam myſteria ex iiſdem elicuiſſent.

Reſpondeo. 1. in genere. Argumentum negativum non probat. Kabbaliſtæ & Talmudictæ nullam faciunt punctorum mentionem, ergo ea tempore ipſorum non fuerunt. Adhuc multo minus ſequitur: ergo puncta ſunt inventa quingentis annis poſt Chriſtum à Maſorethis Tyberienſibus.

Reſpondeo in ſpecie ad *primum* membrum negando, quod in antiquis Kabbaliſtis nulla fiat mentio vocalium & accentuum. Diverſa enim exempla luce clariora proferuntur ex זוהר *Zohar*, libro plane Kabbaliſtico, cujus auctor ſtatuitur Rabbi Schimeon filius Jochai, qui vixit anno circiter centeſimo poſt Chriſtum, quique circa annum 120. martyrio in bello Adriani contra Judæos vitam finiiſſe dicitur. Hic Rabbi in principio libri ſui ex Danielis Capite 12. v. 3. profert locum, & occaſione illius loci ſic ait: *Iſtud punctum eſt ſemen in medio iſtius palatii, ſemen trium punctorum Cholem, Schurek & Chirek*. Idem Kabbaliſta etiam accentuum recordatur in eodem libro, Col. 106. *Secretum rei eſt Zarka, Makkaph, Schophar holech, Segolta* &c. Quis clarius indicium vocalium & accentuum ex antiquis Kabbaliſtis deſideraret? Similia plura exempla ex antiquioribus & recentioribus Kabbaliſtis afferuntur à Cl. Buxtorfio in libro de antiquit. punct. *cap.* 5. *partis*. 1.

Reſpondeo 1. ad *ſecundum* membrum. Non mirum eſt quod in Talmude nulla expreſſa mentio punctorum vocalium & accentuum fiat. Nam Talmudiſtæ non verſantur circa tales minutias, ſive circa tales nugas Grammaticales: has enim Grammaticis reliquerunt: ſed oc-

 cupati

cupati fuerunt circa ritus & mores vivendi à Judæis ubique terrarum observandos, ut & circa res dubias, jus quarundam rerum spectantes, quarum tantum obiter sacra Scriptura recordatur. De talibus rebus dubiis Talmud prolixè disputat, & variis modis easdem determinat. Non igitur quærenda est Grammatica in libris Historicis, nec in libris ritus & jus Judæorum describentibus.

Adversus hanc responsionem *regerunt*. In Talmude allegantur loca, in quibus necessariò mentionem punctorum, si fuissent, facienda esset, cum dicunt, *ne legas sic, sed sic*. Respondeo *primò*. Talmudici doctores non fuerunt sic loquuti ex dubitatione, quasi propter defectum punctorum de certâ lectione dubitaverint, sed quia voluerunt literali vocis explicationi aliam allegoricam & mysticam addere. Hoc inde clare probatur: quia hic mos loquendi *ne legas sic, sed sic*, non tantum fuit observatus respectu vocalium, sed etiam respectu consonarum. Ex. gr. Ad *Gen*. 49. 22. dicunt, *ne legas* עלי עין, uti in Textu habetur, sed עולי עין. Talia quamplurima exempla possent adferri. Inde tamen non sequitur Talmudistas credidisse consonas non esse descriptas ab ipsis auctoribus librorum. Per consequens hic mos loquendi, *ne legas sic sed sic*, non est natus ex eo vel quia Textus respectu punctorum fuit dubius; vel quia crediderunt puncta non esse prolata ab ipsis Auctoribus librorum. *Secundò* Recentiores Rabbini, qui post Elianam punctorum inventionem vixerunt, etiam sic loquuntur. Quis sanâ mente inde concluderet, eos Rabbinos de verâ legendi ratione dubitasse, aut eorum tempore puncta non exstitisse?

2. Etiamsi nomina vocalium & accentuum expresè in Talmude non allegentur, nihilominus eorundem implicita fit mentio. Hebræi varia loca ex Talmude proferunt, ex quibus hoc conantur probare. Unum atque alterum locum in medium proferre sufficiet.

In Tractatu *Nedarim*, fol. 37. pag. a. disputant Talmudistæ, num liceat docere legem pro mercede? Diverso modo respondent; tandem R. Jochanan ait, licere accipere שְׂכַר פִּסּוּק טְעָמִים *mercedem pro pausis accentuum* docendis. Raschi in margine explicat שֶׁמְּלַמְּדוֹ נִיקּוּד וּטְעָמִים *quia ipsum docet punctationem & accentus*. Ergo actualis punctatio debuit existere: Quomodo enim aliter docere potuissent?

Alter locus invenitur in primo Tractatu Talmudis, *Berachoth* nominato, *fol*. 62. Quærunt ibidem Rabbini: *Quare non abstergantur sordes manu dextra, sed sinistra? Rab Nachman filius Isaaci dixit propterea, quia osten-*

ostendunt eâ טַעֲמֵי תוֹרָה *accentus Legis.* Vox טַעַם non rem, sive potestatem accentuum, sed ipsum signum denotat; & in tali significatione semper sumitur ab Hebræis. Accentus illi dextrâ, ut referunt, ostendebantur: ergo tempore Talmudistarum Textui Biblico fuerunt adscripti: aliter enim ostendi non potuissent.

3. Fortasse puncta tempore Talmudistarum nondum certa habuerunt nomina, quibus eadem ab omnibus æquali modo denominabantur. In libro *Zohar* expressa quidem nominum accentuum & vocalium fit mentio, sed fortasse illa nomina tum temporis nondum fuerunt ab omnibus recepta & approbata. Deinde si antiquitatem libri *Zohar* in dubium vocaremus, uti facit Capellus, possemus dicere, quod accentus & vocales tum temporis certa nomina nondum habuerint, uti fit in lingua Latina & Belgica. Belgæ enim & Latini solent sono, ut a. e. i. o. u. vocales suas denotare. Quare etiam antiqui Rabbini eodem modo vocales suas exprimere non potuissent?

4. Denique nonnulli ajunt, quod ipsæ figuræ punctorum in Talmude fuerint expressæ; quod propterea eadem nominare, non fuerit necessarium. Refert Rabbi Asarias, quod viderit duo exemplaria Misnica, quingentis annis antiquiora, utraque notata punctis & accentibus distinguentibus. Fortasse etiam hodierna punctatio libri Misnajoth, qui editus est Amstelodami anno 1646. secundùm antiquum illud punctatum exemplar est instituta. Vide cap. VI. in lib. Buxtorfii.

Respondeo ad *tertium* membrum. 1. Fortasse Kabbalistæ propterea in dispositione vocalium non quæsiverunt mysteria, quia crediderunt consonas immediatè à Deo esse profectas, & vocales tantum ab Esdra.

2. Kabbalistæ ex vocalibus & earundem permutatione tanta Mysteria elicere non potuerunt: quia consonæ instar materiæ varias formas induere possunt, quum vocales instar formæ omnem sensuum multiplicationem excludant.

3. Falsum est, quod Kabbalistæ antiquiores & recentiores nullà mysteria venati sint ex vocalibus. Suprà ex Zohar, libro antiquo Kabbalistico, conscripto circitèr anno centesimo post Christum, tulimus exempla, in quibus antiquiores Kabbalistæ mysteria elicuerunt ex vocalibus & accentibus. Si quis desideret recentiores Kabbalistas, legat librum Kabbalisticum R. Josephi ben Gecatilja *lib.* 1. qui

locus

locus citatur à Buxtorfio de punctorum antiq. pag. 59. & 60. Ibi inveniuntur varia mysteria, quæ dictus auctor ex vocalibus & earum transpositione elicuit. Dicit enim quinque vocales *Cholem Schurek Chirek Tzere* & *Kametz* nos docere secretum dispositionum totius mundi; *Cholem* respondere mundo supremo sive intelligentiæ, *Schurek* mundo medio, *Chirek* mundo inferiori, &c. Hic auctor ante ducentos præter propter annos vixit. Similiter Rabbi Asarias profert rationem ex Kabbala desumptam, ob quam litera Jod in nomine JEHOVA notetur cum simplici *Scheva*, & non cum *Chateph-patach*. Ex his ergo apparet falsum esse, quod dicunt adversarii, Kabbalistas tam recentes quam antiquos nulla mysteria ex vocalibus exstruxisse.

VII. Pergit Cl. Capellus, & *quartum* argumentum deducit ex antiquâ scripturâ Hebraicâ, quam hodie Samaritanam vocamus. Ut vis hujus argumenti melius intelligatur, explicandum prius est, quid Capellus de antiquis Veteris Testamenti literis statuat. Capellus asserit Judæos fateri literas illas, quibus Biblia à temporibus Esdræ sunt descripta, non esse antiquas Hebræorum literas, quibus Moses & cæteri sacri Scriptores Vetus Test. exararunt: sed è contra statuit hodiernas Hebraicas literas esse antiquas Chaldaicas, quas Esdras, loco antiquarum Samaritanarum literarum recepit. Si Capellus probaverit antiquas Veteris Test. literas fuisse Samaritanas, ultro sequitur, quod puncta vocalium & accentuum non sint ab ipso Mose, & à cæteris Veteris Test. Scriptoribus. Ratio est manifesta: nam literis Samaritanis nunquam puncta vocalium & accentuum fuerunt adscripta.

Respondeo. 1. Falsum est & antiquas literas, quibus Moses cæterique sacri Scriptores in exscribendis libris Canonicis Veteris Test. usi fuerunt, fuisse Samaritanas; & hodiernas esse Chaldaicas, quas Esdras in odium Samaritanorum mutavit. Hoc quidem verum est, quod hodiernæ literæ Hebraicæ non fuerint vulgares, & communiter usurpatæ à Notariis & ab aliis Scribis in exscribendis rebus profanis. Ad res enim profanas exscribendas usi fuerunt literis hodiernis Samaritanis, sed ad sacra Legis exemplaria exaranda utplurimum usi fuerunt charactere hodierno Hebraico. Duplex igitur character ante tempora Esdræ fuit usitatus, scil. Hebræus & Samaritanus: horum prior erat sacer, & rebus sacris exscribendis inserviebat; posterior verò erat profanus, & in rebus vulgaribus exscribendis usurpabatur.

Qui

Qui plura de hâc quæstione cupit, legat Dissertationes decimam & undecimam hujus libri. Ibi enim Lector ex professo hanc quæstionem discussam videbit.

2 Posito & non concesso has hodiernas Hebraicas literas ab Esra demum esse inventas, & loco antiquarum literarum Samaritanarum, vocalibus semper destitutarum, substitutas: inde tamen non sequitur, quod puncta demum sint inventa à Masorethis Tyberiensibus. Hoc quidem tum evinceretur, quod puncta non sint adscripta ab ipsis librorum Auctoribus; sed nullo modo probaretur, quod eadem non sint addita ab Esra Propheta. Nos maxime illud probabile esse judicamus: si Ezras hodiernas literas invenerit, quod simul etiam iisdem novis literis puncta, ut literas novas lectu difficiles faciliores redderet, addiderit. Saltem non sequitur, etiamsi statuamus literas Samaritanas fuisse antiquas & punctis destitutas, quod puncta demum sint inventa & addita à Masorethis. Elias Levita, primus Masoretharum excogitator, scivit quidem procul dubio hanc quæstionem de antiquitate literarum in Talmude moveri; non tamen isto elumbi argumento, ad novitatem punctorum defendendam, usus fuit.

3. Nondum probatum est antiquas literas Samaritanas ante tempora Ezræ punctis vocalium & accentuum semper caruisse: hodiernæ quidem literæ Samaritanæ illis carent, inde tamen non probatur, quod semper iisdem caruerint.

4. Probandum etiam ipsis incumbit, hodiernas literas Hebraicas, si concederemus easdem fuisse Chaldæorum literas, olim semper fuisse punctis destitutas. Quare Chaldæi non potuissent eodem modo scripturam suam consonis & vocalibus exarare, quemadmodum Hebræorum scriptura jam exaratur? Quod Chaldæi etiam vocales adhibuerint, hoc inde probabiliter evincitur: quia nomina vocalium, ex sententia adversariorum, sunt Chaldaica: & per consequens verosimilius est easdem vocales ab illis Chaldæis fuisse inventas, quam à Masorethis Tyberiensibus.

VIII. *Quintum* argumentum, quod pro Novitate punctorum à Capello Capite septimo adfertur, est desumptum ex notis marginalibus, quæ vulgo קְרִי וּכְתִיב (*Keri uketif*) nominantur. Hæ notæ marginales, quæ ab Elia Levita numerantur 848. versantur circa consonantes, & nulla earum circa vocales aut accentus. Sed si vocales semper aut saltem Ezræ temporibus fuissent consonantibus subscriptæ,

ptæ, etiam hæ notæ marginales habuissent rationem non tantum consonarum sed etiam vocalium & accentuum. Nam hæ notæ sunt valde antiquæ, & nonnullæ earum antiquiores sunt ipso Talmude, congesto circa quintum à nato Christo seculum. Sive jam dicamus notas illas *Keri uketif* esse à Mose & à cæteris sacris Scriptoribus; sive esse correctiones vocum vitiosè scriptarum; sive ex Codicum variorum inter se collatorum dissensione ortas, nihil attinet: nam variæ illæ lectiones nihilominùs fuissent observatæ, & quidem sæpius circa vocales & accentus, quam circa consonantes. Puncta enim corruptioni magis sunt obnoxia, quam ipsæ literæ: & per consequens, cum notæ hæ non recordentur vocalium, etiam puncta Textui Hebraico eo tempore non videntur fuisse adscripta.

Respondeo. 1. Si statuamus Ezram esse auctorem punctorum, & simul secundùm sententiam Judæorum notarum marginalium annotatorem, tum nullæ potuerunt observari variæ lectiones circa vocales & accentus, natæ ex variorum Codicum discrepantia. Nam tum temporis nondum Biblia fuissent punctis vocalium & accentuum ornata: ergo etiam non potuerunt fuisse notæ circa illa puncta. Nam Esras à solutâ captivitate Babylonica, postquam Codices omnes considerasset, & inter se contulisset, variasque notas circa consonantes annotasset, puncta consonantibus subjecisset: & propterea nullas varias lectiones circa vocales potuisset observasse.

2. Si dicamus puncta esse à Mose & à cæteris Auctoribus librorum, tum dicendum est puncta non semper fuisse omnibus Bibliis adscripta; sed tantum illis, quæ hic & alibi in Judæorum Synagogis fuerunt conservata; quorum Bibliorum puncta non tam facile mutationi & corruptioni obnoxia fuerunt. Verum quamplurima Biblia, quæ in populi manibus versabantur, constabant tantum consonantibus, & paucissima punctis: & propterea notas circa vocales non observarunt. Fortasse etiam Biblia punctata, quæ pauca fuerunt, tempore captivitatis Babylonicæ fuerunt disrupta, & igne aliove modo perdita, & ab Esdra additis punctis in pristinum statum restituta.

3. Esras non est auctor omnium notarum marginalium, sed multarum inventores fuerunt Masorethæ Tyberienses, & alii recentiores Rabbini, qui Masorethas sequuti sunt. Quare etiam nullus ipsorum notam marginalem circa vocales annotavit? An propterea, quia Textus non fuit punctatus? Non dicet hoc Capellus. Quare igitur

illas notas marginales ſicco pede tranſierunt? Ratio aliqua debet aſſignari, aliter Capelli objectio nos non ferit. Non putem Capellum defenſurum eſſe omnes illas 1826. notas marginales, quarum in nova ſua Critica mentionem facit, eſſe inventas ab Eſra Propheta, vel à famoſis illis Maſorethis. Si jam concedatur nonnullas notas marginales eſſe inventas poſt tempora Maſoretharum: Quare illi Rabbini etiam in notis marginalibus rationem punctorum non habuerunt?

4. Falſum eſt, quod hæ notæ marginales etiam non fuerint obſervatæ circa quaſdam vocales: contrarium enim evincitur ex omnibus illis locis, in quibus vocales ſcribuntur in Textu, & conſonantes in margine. Exemplum unum inter cætera occurrit Ruth *Cap.* 3. *v.* 5. ubi in Textu ſcribuntur duæ vocales, ſcil. Tzere & Patach, quibus nota marginalis adſcripta eſt, quæ indicat Maſorethas etiam fuiſſe occupatos circa vocales: nam judicant illas vocales eſſe legendas per vocem Hebraicam אֵלַי *ad me.* Ex hoc & ex ſimilibus locis probabiliter quis probare poteſt puncta non tantum eſſe ab Ezra Propheta, ſed ab ipſis Auctoribus librorum; ſi nempe ſtatuamus tales notas marginales eſſe additas ab Ezra. Nam Ezras hæc puncta conſideravit, & cogitavit aliquem poſſe hæc puncta fortè aliter explicare; ideo notam marginalem addidit, ne quis illam vocem aliter explicaret. Nemo facile dicet hæc puncta conſonantibus eſſe interpoſita à Maſorethis Tyberienſibus, vel à vulgari quodam Rabbino. Quis Rabbinorum tam audax fuiſſet, qui ſacrilegas ſuas manus in Textum ſacrum injicere unquam auſus fuiſſet? Præterea, ſi talia puncta à vulgari quodam Rabbino conſonantibus, in nonnullis locis, eſſent interpoſita, procul dubio fuiſſent aliqui, qui hæc puncta vel ex Textu ejeciſſent, vel auctores eorundem temeritatis accuſaſſent. E contra exiſtimo illas interpoſitas vocales ab ipſis Auctoribus librorum compendii causâ eſſe adſcriptas: quod ſi hoc verum ſit, pondus addetur ſententiæ noſtræ. Illæ vocales ſolæ, in Textu Hebræo occurrentes, ſunt quaſi abbrevaturæ Hebraicæ; & non mirum eſt Auctores in nonnullis locis abbreviaturas quaſdam adſcripſiſſe. Abbreviaturæ enim in omnibus linguis ſunt uſitatæ: ex. gr. Latinorum filii per vocalem ē cum linea ſuperſcripta denotant *eſt*, & per ō indicant *non*, & ſic porro. Tales & ſimiles abbreviaturæ vocalium videntur temporibus Prophetarum fuiſſe uſitatæ. Sed hodiernæ abbreviaturæ Hebraicæ nonniſi reſpectu conſonarum ſunt: quia Rabbini nunc commentaria

& epiſtolas ſuas abſque punctis vocalium & accentuum conſcribere ſolent. Vide ſimilia puncta, conſonantibus deſtituta Judic. 20. 13. Ruth. 3. 17. 2 Sam. 8. 3. & Cap. 16. v. 23. & Cap. 18. v. 20. &c.

DISSERTATIO DECIMA-SEXTA, *QUÆ EST* DE

Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum in Veteri T. Antiquitate.

PARS QUARTA & ULTIMA.

§. 1. *Sequuntur argumenta ex hiſtoria, ſive ex antiquis ſacrorum Bibliorum tranſlationibus petita.*

2. *In ſpecie probat Capellus novitatem punctorum ex verſione LXX. Interpretum.*

3. *Hiſtoria illius verſionis breviter deſcribitur.*

4. *Hodierna verſio Græca non eſt antiqua famoſa verſio.*

5. *Titulus verſioni Græcæ præfixus non probat eam verſionem eſſe antiquam.*

6. *Diverſitas verſionis Græcæ à contextu Hebræo oſtenditur variis exemplis.*

7. *Abſurda conſequentia elicitur ſi dicamus hodiernam verſionem Græcam eſſe antiquam.*

8. *Fortè fuerunt quidem alicubi Biblia punctata, quibus tamen Interpretes non fuerunt uſi vel propter raritatem, vel propter nimiam confidentiam, &c.*

9. *Argumentum à paraphraſibus Chaldaicis deſumptum habet duas partes*

10. *Hiſtoria Paraphraſium deſcribitur.*

11. *Paraphraſium in genere & Onkeloſi in ſpecie differentia à Textu Hebræo etiam eſt reſpectu conſonarum. Earum differentiarum cauſæ variæ aſſignantur.*

12. *Cauſæ dantur quare vocales non ita ſint neceſſariæ in Paraphraſibus quam quidem in Textu Hebraico V. T.*

13. *Argumentum Capelli, quod ex verſione Hieronymi elicit, eſt bimembre.*

14. *Verſio Vulgata non eſt Hieronymi verſio. Hieronymus videtur uſus codice punctato.*

15. *Non ſequitur: Hieronymus non fecit mentionem punctorum, ergo ejus temporibus non extiterunt Biblia punctata.*

16. *Concluſio totius quæſtionis.*

SECTIO

SECTIO I.

Uperiori Diſſertatione diſcuſſimus quinque argumenta pro novitate punctorum vocalium & accentuum adferri ſolita, quæ deſumpta erant à variis teſtimoniis. Jam ſequitur argumentum *ſextum*, ex hiſtoria petitum, hoc eſt, ex antiquis ſacrorum Bibliorum tranſlationibus in genere, & ex Lxx Interpretum verſione Græcâ in ſpecie; & quidem tali modo. Nulli Auctores tranſlationum ſive Græci fuerint, ſive Latini, ſive Chaldæi, ſive etiam ipſe Hieronymus, uſi fuerunt Bibliis Hebraicis punctatis: ergo tum temporis Biblia punctata non extiterunt. Nam ſi talia punctata Biblia extitiſſent, procul dubio Interpretes, & præcipuè illi Lxx, qui vocati erant à Ptolomæo Rege, & à Synedrio magno deputati ad verſionem Græcam adornandam, talibus punctatis codicibus uſi fuiſſent.

II. In ſpecie Capellus urget verſionem Lxx Interpretum Græcam, quam ſeptuaginta Interpretes ex Bibliis non punctatis adornarunt; quod clarè evinci videtur ex multis locis, in quibus voces aliter fuiſſent transferendæ, ſi punctatæ fuiſſent, quàm jam tranſlatæ ſunt.

Nonnullas voces, ut vis argumenti clarius innoteſcat, in medium proferemus: ex. gr. *Pſal.* 7. *v.* 7. in Textu Hebraico occurrit אֵלַי *ad me*, cum Tzere & Patach: Lxx Interpretes legerunt אֵלִי *Deus meus* cum Tzere & Chirek; & propterea verterunt per ὁ θεός μου.

Sic *Pſalmo* 40. *v.* 5. invenitur verbum שָׂם *poſuit* cum Sin & Kametz. Hoc verbum Lxx. Interpretes tranſtulerunt per τὸ ὄνομα *nomen*, quaſi in Textu Hebræo ſcriptum fuiſſet שֵׁם *nomen*, cum Schin & Tzere.

Similiter *Pſalmo* 91. *v.* 3. legitur nomen מִדֶּבֶר *à peſte*, cum duobus Sægol: Lxx Interpretes putarunt eſſe מִדָּבָר *à ſermone*, cum duobus Kametz: & propterea tranſtulerunt per ἀπὸ λόγου *à ſermone*. Centena fortè talia loca adferri poſſent, ſi neceſſitas rei exigeret.

Ex his omnibus exemplis concludit Capellus, quod illi Lxx. Interpretes non fuerint uſi textu punctato: nam ſi eo uſi fuiſſent, voces illas ſupradictas aliter interpretati fuiſſent: & per conſequens Biblia tempore Lxx Interpretum non fuerunt punctata. Et ſi Biblia

eo tempore non fuerint punctata: ergo puncta non sunt addita à Mose vel ab Ezra. Ratio est manifesta: nam LXX. Interpretes aliquot sæculis post Ezram vixerunt.

III. Antequam in specie ad hanc objectionem respondeamus, prius quædam, historiam versionis LXX. Interpretum concernentia, præmittenda erunt.

1. Versio Græca LXX. Interpretum adornata fuit trecentis circitèr annis ante nativitatem Christi.

2. In causa hujus versionis procatarctica assignanda omnes non conveniunt Nonnulli statuunt ipsos Judæos Alexandrinos, quia Textum Hebræum non intelligebant, petiisse ab aliis Judæis, linguæ Hebrææ & Græcæ peritis, ut Textum Hebræum in linguam Græcam transferrent. Sunt alii, qui eam versionem adscribunt Ptolomæo Lago Regi Ægyptiorum. Denique sunt nonnulli, qui judicant filium hujus superioris Regis, scil. Ptolomæum Philadelphum quosdam convocasse ad versionem hanc componendam; & quidem eum in finem, ut Bibliothecam suam, quam Alexandriæ extruxerat, & quam 50. vel ut alii volunt, 70. millibus voluminum impleverat, etiam hoc sacro libro exornaret.

3. Hæc versio communiter quidem vocatur versio LXX. Interpretum, sed multi hunc Interpretum numerum in dubium vocant, putantes non fuisse LXX. Interpretes. Quare in dubium vocant? Quia numerus septuagenarius à Judæis videtur effictus. Quare? Quia Judæi semper multa mysteria ex hoc numero fuerunt expiscati. Quare? Quia Synedrium maximum Hierosolymæ congregatum LXX. Viris constabat. In Talmude expresè dicitur, quod tantum quinque Seniores Legem transtulerint Regi Ptolomæo. Idem etiam statuit R. Azarias, qui fortasse suam sententiam inde deprompsit. Auctores, qui statuunt hanc versionem esse translatam à LXX Interpretibus, semper intelligunt LXXII. sed brevitatis causa sumunt numerum rotundum pro non rotundo. Nos hunc Interpretum numerum sic conciliamus: LXXII Viri, in Synedrio Hierosolymitano congregati, deputarunt ex petitione Regis Ptolomæi quinque viros ex eodem collegio, qui Alexandriam profecti, Textum Hebræum in linguam Græcam transtulerunt. Vocatur ergo communiter opes 70. vel 72. Seniorum, quia ipsorum auctoritate hæc versio translata est. Sæpè opus aliquod toti collegio adscribitur, cujus tantum pauci ad id delegati

gati auctores sunt. A nonnullis versio Græca appellatur opus quinque Seniorum, quia quinque Seniores, à Synedrio toto Alexandriam missi, hoc opus actualiter effecerunt.

4. Corruit jam ultro fabula illa de LXXII cellulis sive ædiculis, quibus singuli Interpretes tam diu inclusi fuissent, usquedum singuli totam versionem ad umbilicum perduxissent. Justinus Martyr, hujus fabulæ præcipuus effictor, dicit se in insula Pharo, dissita septem stadiis ab Alexandria, adhuc rudera & vestigia illarum ædicularum vidisse. Sed Interpretes Græci, quotquot fuerint, simul convenerunt in Regia sive magna quadam domo, in qua communi operâ versionem hanc Græcam adornarunt.

5. Fabulantur etiam, cum dicunt singulos ex LXXII. Interpretibus totam versionem spatio LXXII. dierum composuisse.

6. Admodum hallucinantur, quando ajunt omnes Interpretes, etiamsi in distinctis cellulis sederint, nihilominus convenisse non tantum in verbis & phrasibus, sed etiam in omnibus punctis, distinctionibus sententiarum, & in aliis rebus. Philo propter illam convenientiam eos numine Prophetico fuisse indutos asserit. Sed non mirum est omnes Interpretes consensisse, cum simul hanc versionem composuerint. Errant ergo, qui eos propterea Prophetas vocant. Bellarminus peculiarem Spiritus sancti assistentiam illis tribuit, ne quâ in re errarent. Augustinus putat eundem Spiritum Propheticum in LXXII. Interpretibus fuisse, qui fuit in Prophetis.

7. Fabulâ unâ admissâ adhuc aliæ inde nascuntur. Plerique, qui statuunt exacté fuisse LXXII. Interpretes, non tantum defendunt ex duodecim tribubus Jacobi Patriarchæ viros senos ad Ptolomæum esse ablegatos, (sexies enim duodecim sunt LXXII) sed etiam nomina singulorum Interpretum enumerant: verbi gratia: Ex tribu Juda hi sex Interpretes missi fuissent: Josephus, Ezechias, Zacharias, Johannes, Ezechias alter, Elisæus. Ex tribu Gad Nehemias, Josephus, Theodosius, Baseas, Ornias, Datis. Totidem ex reliquis tribubus.

8. Præterea opinantur hos LXXII. Interpretes fuisse Assessores sive Seniores magni illius Sanhedrin, quod Hierosolymis ad negotia ecclesiastica & civilia decidenda erat congregatum. Hoc totum collegium unà cum omnibus viris Hierosolymâ Alexandriam migrasset, & clavum imperii tam diu deposuisset. Sed quis non videt totam hanc historiam multis fabularum involucris esse involutam? Nam

Sanhe-

Sanhedrin Judæorum post solutam captivitatem Babylonicam non amplius ex duodecim tribubus, sed solummodo ex tribu Judæ constabat.

9. Quia nonnulli tot fabulis fidem adhibuerunt, ideo etiam hæc versio magni à multis fuit æstimata. Singulis annis in memoriam hujus versionis adornatæ à Græcis & Ægyptiis anniversarium festum in insula Pharo fuit celebratum.

10. Judæi Græci longo tempore in Synagogis suis hanc translationem Græcam singulis Sabbathis publice prælegerunt.

11. Circa annum à nato Christo 552. maximæ rixæ, occasione hujus versionis, inter Judæos obortæ sunt: quia quidam Textum Hebræum, alii vero Textum Græcum in Synagogis prælegendum esse contendebant. Ecclesiæ Græcæ & Latinæ magni semper Græcam versionem fecerunt. Latini versione Latinâ, translatâ ex versione Græca, quadringentis annis in ecclesiis suis usi fuerunt, & dogmata sua exinde probarunt: quia judicabant versionem illam Græcam divinitùs esse inspiratam.

12. Hæc voluimus hic obiter de versione Lxx Interpretum præmittere: tum quia ejus historia etiamsi jucunda non ubivis obvia est; tum etiam, quia maximopere necessaria est ad solvendam Cl. Capelli objectionem. Vide plura de versione Græca in Philologo Hebræo-Mixto Dissert. 2. 3. 4.

IV. Respondeo *primò*. Nego hodiernam Lxx Interpretum versionem Græcam esse eandem illam versionem, quam famosi illi Interpretes jussu Ptolomæi Philadelphi transtulerunt: illa enim versio diu, si non in totum, saltem magnâ ex parte periit. Præterea versio hæc hodierna, quæ specioso hoc Lxx Interpretum titulo circumfertur, est mixta ex aliis versionibus Græcis. Celebris illa antiqua translatio Græca cum ipsis fontibus Hebræis maximè conveniebat: nam, antequam in Regiam Bibliothecam inferebatur, à quamplurimis fuit discussa, & ad Hebræum Textum examinata, & ab omnibus fuit acclamatum, Textum sanctè & fideliter esse translatum; & propterea nihil ei esse vel addendum, vel ex eodem delendum. Verum versio hodierna Græca mirum in modum dissentit à fonte Hebræo; plurima enim sunt addita, plurima etiam adempta & mutata, prout statim videbimus.

Deinde adhuc disputant & quærunt eruditi: Utrum Interpretes illi

illi transtulerint totum Vetus T. an vero tantum Legem Mosaicam? Nonnulli conantur probare quod Josephus statuerit illos Interpretes Legem tantum transtulisse. In hac sententia videntur etiam fuisse doctores Talmudici. Etiam multi ex Christianis assentiuntur Talmudicis. Si igitur Interpretes illi tantum verterint Mosis Pentateuchum, uti nonnulli volunt, ergo argumentum Capelli tantum stringeret respectu Pentateuchi Græci, & quidem tum demum, quando prius probatum erit, textum Pentateuchi Græci esse illum eundem textum, quem supradicti Interpretes composuerunt.

Denique nondum consentiunt Doctores in Codice, ex quo Interpretes textum Græcum interpretati fuissent: nonnulli asserunt eos ex Hebræo Codice textum Græcum vertisse, alii ex Chaldæo, alii verò ex Samaritano. Multis verosimile videtur eos Samaritano Pentateucho in translatione sua usos fuisse: quia est maxima convenientia inter textum Samaritanum & inter textum Græcum; imo in multis locis est major convenientia quàm inter Textum Hebræum & Græcum.

Plurimis exemplis possem, si opus esset, probare majorem esse convenientiam inter Textum Samaritanum & Græcum, quàm inter Hebræum & Græcum; sed uno atque altero exemplo hoc ostendisse sufficiet: ex. gr. *Genes.* 4. 8. relinquitur spatium aliquod vacuum in multis Bibliis Hebraicis, & quidem in medio illò versu, quasi ibi voces quædam deessent. Textus Samaritanus hunc hiatum supplet his vocibus נֵלְכָה הַשָּׂדֶה *eamus in agrum*, quas versio Græca ita transfert, διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον. Inde videmus majorem in illo octavo versu esse convenientiam inter Textum Græcum & Samaritanum, quam inter Græcum & Hebræum.

Similiter *Gen.* 3. 6. Textus Hebræus habet וַיֹּאכַל *& comedit*, Samaritanus ויאכלו *& comederunt*, & Græcus καὶ ἔφαγον *& comederunt.* Sic etiam *Deut.* 1. 28. in Textu Hebræo est וָרָם *& Altus*, in Samaritano ורב *& multus*, & in Græco καὶ πολύ. Vide plurima alia exempla in Thesauro Philol. Hottingeri pag. 294. & seqq.

Ex his videre est, quomodo illi, qui statuunt Interpretes Græcos usos fuisse Textu Samaritano, sententiam suam confirment. Saltem ex his exemplis apparet, quod hodierna versio Græca non sit eadem illa famosa antiqua translatio, vel quod Interpretes illi in multis locis Pentateuchi sequuti fuerint textum Samaritanum; vel quod ver-

ſionem ſuam adornarint ex textu aliquo valde corrupto, vel quod nimiâ licentiâ in verſione ſua uſi fuerint, ſcilicet addendo vel adimendo pro lubitu quæcunque placuerint.

V. *Dicet* fortè aliquis ſine cauſa negari, quod verſio hodierna Græca ſit compoſita à Lxx Interpretibus: nam ipſe titulus hoc ſatis indicat. Etiam Græca verſio, quæ anno 1653. Londini, juxta exemplar Vaticanum, olim Romæ editum, excuſa eſt, hunc titulum præ ſe fert; ἡ παλαιὰ διαθήκη κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα, hoc eſt, *Vetus teſtamentum* Græcum *ex verſione ſeptuaginta Interpretum. Reſp.* Illa verſio Græca nomine quidem vocatur verſio Lxx Interpretum, ſed non reipſa: illa enim verſio antiqua magnâ ex parte periit, prout multi oſtenderunt. Similiter verſio Vulgata Pontificiorum à multis etiam Hieronymo adſcribitur, & Hieronymiana vocatur, quum tamen certum ſit ipſum Hieronymum illam non compoſuiſſe.

VI. Reſpondeo *ſecundò*. In verſionem Lxx Interpretum non tantum occurrit diſconvenientia, quæ orta eſt ex diverſitate vocalium, ſed etiam maxima diſcrepantia à contextu Hebræo conſpicitur in conſonantibus & integris ſententiis.

Nonnunquam pro *Beth* legerunt *Zain*: ex. gr. *Jeſ.* 60. 15. in Textu Hebræo occurrit וְאֵין עוֹבֵר *& non eſt tranſiens*, verſio Lxx Interpretum transfert per καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν *& non eſt adjuvans*, quaſi in fonte Hebræo ſcriptum eſſet וְאֵין עוֹזֵר.

Proverb. cap. 28. v. 28. invenitur Verbum, quod Interpretes, adjungendo literam Mem per Proſtheſin, interpretati ſunt per Nomen. Textus Hebræus ait בְּקוּם רְשָׁעִים *ſurgentibus improbis*, quæ Interpretes Græci tranſtulerunt per ἐν τόποις ἀσεβῶν *in locis impiorum*, quaſi in Textu Hebræo eſſet nomen במקום *in loco.*

E contra *Hoſea* cap. 14. v. 3. abjiciendo per Aphæreſin literam Mem, Lxx Interpretes plane diverſum ex Textu elicuerunt ſenſum. Textus Hebræus habet וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ *& rependemus juvencos labiis noſtris*, quæ Textus Græcus Interpretatur per καὶ ἀνταποδώσομεν καρπὸν χειλέων ἡμῶν *& reddemus fructum labiorum noſtrorum*, ac ſi Propheta ſcripſiſſet פְּרִי *fructus.* Centena ſimilia loca in Textu Græco occurrunt, in quibus eſt diſcrepantia à Textu Hebræo reſpectu conſonarum.

Præter hanc diverſitatem invenitur adhuc multo major diſconvenientia à Textu Hebræo: quapropter nonnulli concludunt illos Inter-

terpretes linguam Hebraicam ejuſque Grammaticam non bene calluiſſe. Aliquando Græci Interpretes nomina Appellativa explicarunt per Propria: ex. gr. *Nehem.* cap. 7. v. 70. legitur כָּתְנוֹת כֹּהֲנִים *tunicæ Sacerdotum*, quæ Lxx Interpretes verterunt per χωθωνὼθ τῶν ἱερέων; ac ſi eſſet nomen Proprium.

E contra *Levit.* cap. 18. v. 21. לַמֹּלֶךְ *Moleco*, nomen Proprium, verterunt per nomen Appellativum, ſcil. per ἄρχοντι *dominanti*,

Aliquando Interpretes Græci ſenſum inconvenientem vocibus per ſe claris affinxerunt: ex. gr. 1. *Sam.* 25. 11. occurrit מֵימַי *aquas meas*, Lxx Interpretes explicarunt per τὸν οἶνον μου *vinum meum*.

Sæpe dicti Interpretes vocibus Hebraicis Chaldaicum, Syriacum vel Arabicum ſenſum indiderunt; quod quidem non mirum eſt: nam tum temporis nitor linguæ Hebraicæ per vicinarum linguarum confuſionem quodammodo perierat: ex. gr. *Jeſ.* 53. 10. legitur vox דַּכְּאוֹ *conterere ipſum*, quam Lxx Interpretes ex Chaldaica hujus verbi ſignificatione tranſtulerunt per καθαρίσαι αὐτὸν *purgare eum*. Nam דְּכָא Chaldaicé denotat *purum eſſe, purgari*: ſed Hebraicè ſignificat *conterere*.

Haud raro plane falſum effinxerunt ſenſum: verbi gratia *Jonæ* 3. 4. Textus Hebræus ait, *Adhuc* QUADRAGINTA DIES *& Nineve ſubvertetur*: verſio Lxx Interpretum habet ἔτι τρεῖς ἡμέραι *adhuc tres dies*. Quanta hic differentia ſive potius falſitas occurrit? Hinc jam videmus argumentum Cl. Capelli deſumptum à verſione Lxx Interpretum planè in fumum abire.

VII. Reſpondeo *tertiò*. Poſito, ſed non conceſſo, hanc hodiernam Græcam verſionem eſſe illam, quam Lxx Interpretes compoſuerunt, inde tum ſequeretur Textum Hebræum jam eſſe corruptum. Ratio eſt: quia verſio illa Græca olim optimè cum Textu Hebræo conveniebat, ſed jam multùm ab eodem differt: & per conſequens, hæc verſio Græca vel non eſt eadem cum antiqua, vel Textus Hebræus jam eſt corruptus: ſed hoc poſterius nemo ex Reformatis facile concedet. Vel dicendum eſt illos Interpretes nimiâ cum licentiâ vel potius ignorantiâ verſionem ſuam adornaſſe, vel eoſdem fuiſſe uſos in tranſlatione ſua Bibliis corruptis & vitiosè punctatis. Judæi eo tempore, quo hæc verſio Græca fuit adornata, admodum ſocordes fuerunt circa Legis ſtudium, & circa ejuſdem puram conſervatio-

vationem: & propterea non mirum esset, si Interpretes illi corrupto codice fuissent usi. Præterea illis temporibus lingua Hebraica non amplius erat plebi vernacula in communi sermone. Etiam in publicis synagogis Lex Chaldaicè propter ignorantiam linguæ Hebraicæ exponebatur. Non mirum ergo quod Bibliorum Hebraicorum illis temporibus tam accurata ratio non sit habita, quàm quidem tum, cum lingua Hebraica Judæis erat vernacula.

VIII. Respondeo *quartò*. Potuit fieri, ut alicubi fuerint Biblia punctata, quibus tamen Interpretes illi non fuerunt usi propter raritatem exemplarium. Vel Interpretes Græci, ut viri docti & in sacris optime versati, propter nimiam confidentiam, voluerunt subsidio punctorum carere; & sic facile potuerunt voces quasdam contra punctationem receptam legere. Vel ex sententia quorundam ita à recepta punctatione in quibusdam vocibus recesserunt Interpretes; quia Græcis, utpote Gentilibus, non ausi fuerunt verum Legis sensum, quem punctatio exhibet, tradere. Ratio est: quoniam puncta pertinent ex sententia Judæorum ad Legem Oralem, quam Gentiles docere Judæis semper prohibitum fuit. Ex his responsionibus clare apparet argumentum, ex versione LXX Interpretum petitum, esse elumbe & stramineum.

IX. Cl. Capellus punctorum novitatem conatur *septimò* probare ex Paraphrasibus Chaldaicis, præcipuè Onkelosi in Pentateuchum, & Jonathæ in Prophetas; & quidem duplici modo.

1. Illi Paraphrastæ usi fuerunt in versionibus suis adornandis Bibliis non punctatis: hoc ita esse, manifestum fit ex multis vocibus, quæ, si in Textu Hebræo punctatæ fuissent, aliter fuissent translatæ ab illis Paraphrastis:

Ex. gr. *Hos.* cap. 11. v. 12. occurrit וְעִם קְדוֹשִׁים *& cum sanctis*, quæ Jonathan vertit per עַמָּא קַדִּישָׁא *populus sanctus*, ac si legisset pro עִם cum Chirik, עַם Cum Patach, quod significat *populum*.

Sic *Zachariæ* cap. 14. v. 5. in Textu Hebræo invenitur וְנַסְתֶּם *& fugietis*, cum Patach sub Nun, quod Paraphrastes interpretatur per וְיִסְתְּתִים *& obturabitur*, quasi in fonte Hebræo scriptum fuisset וְנִסְתַּם *& occlusum est*, cum Chirek sub Nun. Hæc loca quidem non adferuntur à Capello, sed ex talibus similibusque exemplis argumentum suum illustrare & urgere debet. Si ergo Biblia Hebraica tum temporis fuissent punctata, illi Interpretes procul dubio iisdem fuissent usi: sed

ſed non fuerunt uſi: aliter enim tam abſurdè has ſimilesque voces non tranſtuliſſent.

2. Illi Paraphraſtæ non videntur verſionem ſuam ex Bibliis punctatis adornaſſe: aliter enim Paraphraſes ſuas etiam punctaſſent: ſed eaſdem non punctarunt, conſentientibus omnibus Judæis & Chriſtianis.

X. Reſpondeo *primò* in genere. Antequam duas illas Capelli objectiones ſolvamus, prius quædam de Paraphraſibus Chaldaicis in genere dicenda ſunt, quæ ſolutioni argumentorum plurimam lucem adferent.

Paraphraſis Chaldaica propriè hic ſignificat verſionem Chaldaicam factam ex Textu Hebraico, quam Hebræi unica voce vocant תַּרְגּוּם *Thargum* à תִּרְגֵּם *expoſuit.*

Onkeloſus, qui eſt auctor verſionis Chaldaicæ in Legem, vixit, ſecundùm communem opinionem, paulo poſt Chriſtum: Jonathan vero, qui tranſtulit Prophetas Anteriores & Poſteriores, vixit paulo ante Chriſtum.

3. Hæ Paraphraſes magni fiunt à Judæis. Ipſarum enim auctores à Talmudiſtis, tanquam Viri Divini, ſimul cum tranſlationibus ſuis ſunt canonizati: tum quia doctrinam ſuam à Prophetis; ſcil. à Zacharia, Haggæo & à Malachia dicuntur accepiſſe; tum etiam quia tot tantaque miracula facta ſunt parturientibus Paraphraſtis fœtum ſuum Chaldaicum. Cum enim Jonathan Prophetas transferret, tota Palæſtina terræ motu dicitur concuſſa; & vox cœlitus delapſa, quæ rogabat; *Quis eſt iſte, qui filiis hominum arcana mea revelat?* Præterea ſi forte muſca vel aliquod aliud volatile Jonathæ in vertendo moleſtias aliquas pareret, ilico, illæſo ipſo vel ipſius chartâ, volatilia illa cœlitus exuſta fuerunt.

4. Paraphraſes Chaldaicæ ſunt variæ: tres ſunt compoſitæ in Pentateuchum. Prima eſt Onkeloſi. Secunda Paraphraſis vulgò Jonathæ, qui Prophetas tranſtulit, adſcribitur: ſed nomine Jonathæ falsò indigitatur, cum quædam contineat, quæ diu poſt tempora Jonathæ acciderunt. Tertia Paraphraſis eſt tranſlata à quodam incerto auctore, quæ vulgo vocatur Thargum Hieroſolymitanum. Quarta Paraphraſis eſt in Prophetas anteriores & poſteriores, cujus auctor eſt Jonathan. Auctores, qui Paraphraſes Chaldaicas in cæteros libros compoſuerunt, non ſunt noti. Liber Eſtheræ bis in linguam

Chaldaicam translatus est; sed è contra tres libri, scil. Ezras, Nehemias & Daniel ex linguâ Hebræâ in Chaldaicam translati non inveniuntur.

5. Paraphrastæ, præcipué posteriores, nimium fabulis Talmudicis indulserunt: sed è contra nonnunquam abstrusissima mysteria ita acu tetigerunt, ut meritò aliquando Talmudistæ coacti fuerint dicere: *Nisi Targum illius loci esset nesciremus, quid textus sibi vellet, nec sensum ejus intelligeremus.* Vide plura de Paraphrasibus Chaldaicis in Bechinath Happeruschim Schickhardi Disp. 1. & 2. & in Philologo Mixto Dissert. 5. 6. 7.

XI. *Respondeo* in specie ad *primam* objectionem. 1. Hæc discrepantia à Textu Hebræo in Paraphrasibus non tantum observatur respectu vocalium, sed etiam respectu consonarum, quæ videtur orta ex Codicum pugnantia. Ipse quidem Capellus talem varietatem circa consonas concedit, sed ait varias lectiones respectu vocalium esse frequentiores. Sed regero: In totâ Paraphrasi Onkelosi vix unum exemplum invenitur, in quo observatur varia interpretatio, quæ originem sumpsit ex vocalibus. Sed posito, quod in Jonathane sint plures falsæ interpretationes natæ ex vocalibus, quàm quæ natæ sunt ex consonantibus, inde tamen non sequitur, quod Interpretes transtulerint Textum Chaldæum ex Bibliis non punctatis: nam non mirum est, quod differentiæ respectu vocalium sint frequentiores, cum in universum in Bibliis punctatis vocales consonantibus sint corruptioni obnoxiores.

2. Onkelos, qui pleraque de verbo ad verbum transtulit, nonnunquam sententias aliquas addidit; ita ut in illis locis non tam simpliciter Interpres, quàm quidem Paraphrastes videatur esse: ex. gr. *Genes.* 4. 8. adduntur hæc verba: *Eamus in agrum*, quæ tamen in Textu Hebræo non habentur. Jonathan ubique fere aliquot voces explicationis ergo addit. Ex Jonathæ igitur Paraphrasi non potest probari Textum olim vocalibus fuisse destitutum, quia hîc & alibi aliquando Textum secundùm aliam punctationem explicavit. Onkelos aliquando vocibus plane alium sensum indidit, etiamsi easdem forte legitimis vocalibus legerit: ex. gr. *Genes.* 49. 11. occurrit nomen עִירֹה *asellus ejus*, quod Onkelos transtulit per לְקַרְתֵּיהּ *civitatem ejus*; cum tamen hæc explicatio sit contra sensum. Ex his sequitur quod omnis differentia Textus Chaldaici à Textu Hebraico non sit orta

ta ex eo, quod Textus Hebraicus non fuerit punctatus.

Quæret fortè nonnemo: Unde natæ sunt illæ discrepantiæ inter Textum Hebræum & versionem Chaldaicam? *Resp.* Causæ illarum discrepantiarum multæ & variæ possunt assignari. 1. Quia Interpretes multis in locis sectati sunt, omisso sensu literali, sensum allegoricum & mysticum. 2. Quia iidem usi fuerunt Bibliis corruptis sive vitiose punctatis. 3. Quia Interpretes illi judicarunt sensum alium cum antecedentibus & consequentibus melius convenire. 4. In nonnullis locis hæc discrepantia fortasse exinde est orta, quia Paraphrastæ propter exemplarium punctatorum raritatem ex non punctato versionem suam adornarunt.

XII. *Respondeo* in specie ad *secundam* objectionem Capelli, quâ probat Textum Hebræum non fuisse punctatum, quia Interpretes illi Paraphrases suas non punctarunt. Punctatio in Textu Chaldaico ad veram ejus lectionem percipiendam non fuit tam necessaria, quàm quidem in Textu Hebraico; & quidem propter has sequentes rationes.

1. Quia lingua Chaldaica, sive proprie loquendo Syriaca, tempore Salvatoris nostri erat Judæis vernacula sed non lingua Hebraica: ergo puncta in Paraphrasibus illo tempore ad Textum Chaldæum bene legendum non erant tam necessaria, quam quidem in Textu Hebræo: quia id quod est vernaculum & familiare facilius cognoscitur, quam illud quod est peregrinum.

2. In Paraphrasibus Chaldaicis olim inveniebantur, & adhuc hodie in nonnullis editionibus inveniuntur tres literæ Aleph, Vau & Jod, quæ matres lectionis vocantur; quia multarum vocalium indicia sunt. Hoc ipse Capellus fateri tenetur, cum ait pag. 61. *Locis necessariis additæ sunt* matres *lectionis, quæ ad legendum valde accommodatæ & utilissimæ sunt.* Hæ superfluæ literæ, quæ vocantur matres lectionis, ex Bibliis Cl. Buxtorfii fere ejectæ sunt, sed in Venetis editionibus adhuc inveniuntur. Verum hæ tres literæ, denotantes multas vocales, in Textu Biblico rarissimè inveniuntur, etiam in illis locis, in quibus maxime ad Textum bene legendum essent necessariæ: ergo vocales fuerunt magis necessariæ in Textu Hebræo quàm in Chaldæo.

3. Judæi verum sensum Paraphrasium quoad puncta potuerunt in multis locis elicere ex Textu Hebraico, quem etiam continuò legebant, & post cujus lectionem in Synagogis Textum Chaldaicum addebant.

4. Po-

4. Potuerunt in Paraphrasibus Chaldaicis omisisse puncta: tum ut facilius eas absolverent; tum quia Judæi communiter scripturæ Hebraicæ vocales addere non solebant. Quod Rabbini communiter scribant sine vocalibus apparet ex omnibus commentariis Rabbinorum, quæ sine vocalium & accentuum punctis scribuntur & excuduntur.

XIII. *Octavum* argumentum, quod à Capello pro novitate punctorum in medium profertur, desumitur ex D. Hieronymo; & quidem dupliciter.

1. Hieronymus, qui vixit quadringentis circiter annis post nativitatem Sospitatoris nostri, & ducentis ferè annis ante Masorethas Tyberienses, in versione suâ Latinâ non fuit usus punctato codice: ergo non extiterunt punctati codices. Si enim punctati codices extitissent, Hieronymus nullis sumptibus, nullisque laboribus pepercisset, ut tale aliquod punctatum exemplar sibi comparasset. Quod vero Hieronymus non adornarit versionem suam ex punctato codice, patet ex multis locis, in quibus ab hodiernâ punctatione in versione suâ dissentit.

2. Hieronymus etiam punctorum vel punctatorum codicum nullibi, nec in Commentariis suis Biblicis, nec in aliis suis Scriptis ullam facit mentionem: ergo puncta non videntur extitisse.

XIV. *Respondeo ad primam* objectionem. 1. Si per Hieronymi versionem intelligatur Vulgata Pontificiorum versio, dico, quod illa non sit composita ab Hieronymo, sed quod sit versio mixta ex aliis versionibus. Ipse Bellarminus, vi veritatis adactus, ait versionem non esse unius auctoris, sed esse mixtam ex versione Hieronymi, Luciani, Theodotionis, & alîus Interpretis anonymi. Baronius testatur versionem Vulgatam Pontificiorum esse conflatam & mixtam tempore Gregorii ex Veteri Itala versione, quæ translata erat ex translatione Græca; & ex Hieronymi versione. Sed quare ex duabus illis versionibus unica facta fuit? Propter rixas, inquit Baronius, quæ inter Ecclesias Latinas oriebantur. Nonnullæ enim Ecclesiæ versione Itala, aliæ verò versione Hieronymi utebantur: sed postea propter pacem ex illis duabus unicam versionem fecerunt, quam vocarunt *Vulgatam*; quia quæ antea huic & illi Ecclesiæ erat particularis, postea omnibus Ecclesiis communis sive vulgata facta est.

2. Si intelligatur alia versio Latina, quæ in Operibus Hieronymi inve-

invenitur, dico quod de eâ hoc tempore mihi judicandi non detur poteſtas: nam talis verſio ad manum non eſt. Attamen ex multis locis, quæ paſſim ab Hieronymo allegantur, ſatis manifeſte apparet ipſum in verſione ſua codice punctato fuiſſe uſum: ex. gr. *Gen.* 15. 11. habentur duæ voces, quæ, vocalibus deſtitutæ, ſatis ſunt ambiguæ, ſcil. וַיַּשֵּׁב אֹתָם *& abegit eas.* Ne centeſimus quidem, qui punctatas has voces nunquam vidit, talem ſenſum inde eliceret. Ipſi Græci Interpretes malè tranſtulerunt per: *& ſedit cum eis*, quaſi deſcenderet à Radice יָשַׁב *ſedit*, cum ſit à נָשַׁב *perflavit*. Quare Hieronymus LXX Interpretes, quorum verſio tum temporis magnæ erat auctoritatis, non libentius ſequutus fuiſſet, quàm magiſtros Judæos; quum uterque ſenſus, ſepoſitis punctis, poſſit admitti? Sed veroſimile videtur Hieronymum ob nullam aliam cauſam eas voces ita tranſtuliſſe, quam quia illas in Hebræo codice ita punctatas vidit. Poſſem quamplurima ſimilia exempla ex Hieronymo proferre, ex quibus probarem Hieronymum ex punctato codice verſionem ſuam adornaſſe; ſed qui eadem deſiderat, adeat ipſum Hieronymum in Commentariis & Epiſtolis, in quibus videbit ipſum vix unquam aut ſaltem rariſſime ſequutum fuiſſe aliam lectionem, præter illam, quam hodierni noſtri punctati codices exprimunt.

3. Poſito, quod Hieronymus in quibuſdam locis expreſſerit aliam lectionem: inde tamen non ſequitur, quod uſus fuerit non punctato codice. Fortaſſe formavit verſionem ſuam ex codice vitioſe punctato, vel ex corrupto; & ſic non mirum eſſet quod nonnunquam aliter tranſtulerit.

XI. *Reſpondeo ad alteram* objectionem. 1. Non ſequitur: Hieronymus non fecit mentionem punctorum vel punctatorum Bibliorum, ergo non fuerunt: nam argumentum negativum non probat. Etiam Hieronymus aliarum rerum, ſcilicet קְרִי וּכְתִיב, hoc eſt, notarum marginalium, quæ Textum Hebræum tangunt, ut & Paraphraſium Chaldaicarum non meminit. An quis legitima conſequentia inde concludet: ergo non fuerunt? Quis non videt illam conſequentiam nullo modo procedere? Nam illæ notæ marginales ad minimum tempore Hieronymi fuerunt obſervatæ. Etiam Paraphraſes Chaldaicæ tempore Chriſti, vel paulò poſt extiterunt: & tamen nec illarum nec harum Hieronymus ullam fecit mentionem.

2. Hieronymus, etiamſi punctati codices extiterint, tale exem-

plar sibi fortasse comparare non potuit propter exemplarium punctatorum raritatem: nam tum temporis codices omnes exscribebantur, non vero typis excudebantur; & propterea erant rariores.

XVI. Hæc sunt præcipua argumenta, quæ à Cl. Capello pro novitate punctorum in medium proferuntur; reliqua sunt minoris momenti, quæ facile ex antedictis solvi possunt. Ex his jam concludimus puncta vocalium & accentuum esse consonantibus Bibliorum adscripta vel ab ipsis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Ezra Propheta, qui circa sextum ferè sæculum ante Christi nativitatem vixit: sed negamus eadem esse addita vel à Masorethis Tyberiensibus, qui demum circa sextum sæculum post Christum ex sententiâ Capelli vixerunt; vel à duobus illis celebribus Rabbinis, scil. à Ben Ascher & Ben Naphtali, qui demum post annum millesimum à nato Christo floruerunt. Si quis plura desideret, legat Cl. Matthiæ Wasmuth solidas *Vindicias S. Hebrææ Scripturæ*, laboriosissimo & doctissimo *Hebraismo Restituto* adjunctas, quibus divinam vocalium & accentuum auctoritatem luculenter & non sine justo zelo probat.

DISSERTATIO DECIMA-SEPTIMA, DE

Linguæ Hebrææ Origine & Antiquitate.

§. 1. *Lingua Hebræa alias linguas respectu antiquitatis, utilitatis, & respectu necessitatis longè superat.*

2. *Diversæ Synodi decreverunt Studiosos Theologiæ non esse admittendos ad examen nisi ostensis testimoniis Professorum Theologiæ & linguarum.*

3. *Laudatur Ecclesiæ Tigurinæ diligentia, quæ circa Candidatos Theologiæ observatur.*

4. *Tribus rationibus probatur linguam Hebraicam homini non esse naturalem.*

5. *Etiamsi Adamus statim Deum Hebraicè loquentem intellexerit, inde tamen non probatur eam homini esse naturalem.*

6. *Nullam linguam homini esse naturalem probatur duobus exemplis.*

7. *Prima linguæ Hebrææ origo est à Deo.*

8. *Ex impositione nominum non probatur quod lingua Hebraica sit homini naturalis.*

9. *Deus videtur Adamo instillasse linguam Hebraicam quoad solas Radices.*

10. *Linguam Hebraicam omnium linguarum esse antiquissimam confir-*

confirmatur auctoritatibus.

11. *Deinde idem probatur ex perfectione & simplicitate ejus.*

12. *Ut & ex nominibus propriis primorum Patriarcharum.*

13. *Non videtur verosimile Mosen illa nomina propria mutasse, & ex alia lingua in suam transtulisse.*

14. *Denique antiquitas probatur ex vocibus Hebraicis occurrentibus in aliis linguis.*

15. *Linguæ puræ Hebrææ non sunt ullæ voces alienæ, ex aliis linguis mutuatæ, immixtæ.*

16. *Lingua Hebræa est antiquior linguâ Germanicâ & Chaldaicâ.*

SECTIO I.

Uperioribus aliquot Dissertationibus egimus de partibus constituentibus linguam Hebraicam, de consonantibus scil. & vocalibus; jam ordo nos monet, ut de ipsa hac lingua Hebræa disseramus. Linguam Hebræam omnes alias linguas multis parasangis superare experiemur, si ejus antiquitatem, auctorem, utilitatem & necessitatem exactâ trutinâ expendamus. Si antiquitatem ejus indagemus, videbimus eam multis sæculis ante omnes alias linguas in mundo extitisse. Si Auctorem ejus consideremus, experiemur eam divinis & cœlestibus natalibus esse ortam. Si utilitatem, imo summam necessitatem ejus investigemus, experientia probabit militem æque difficulter armis militaribus carere posse, ac Mystam notitiâ linguarum originalium verbi divini. Si enim Adversarii nostros Pastores ad ipsos fontes, uti sæpenumero fieri solet, vocarent: an non maximo cum pudore (si linguarum originalium imperiti essent, uti proh dolor! sæpissime fit,) discedere cogerentur? Præterea qui aliorum versionibus confidere tenentur, tantum est, ac si in alieno cerebro habitarent: nam tales & proprio ingenio judicioque valedicere, & aliorum judicio se subjicere tenentur. Nam ipsos fontes adire non possunt; quum tamen tutius ex ipso fonte bibantur aquæ, uti sonat commune proverbium.

II. Propter hanc linguæ Hebrææ necessitatem, & ne fibula socordiæ & negligentiæ linguarum originalium magis laxaretur, decreverunt variarum Synodorum Theologi & Pastores Anno hujus sæculi vigesimo quarto, ut nemo, nisi ostensis testimoniis tam DD. Professorum S. Theologiæ quam Linguarum, ad examen Theologiæ admitteretur. Vide diversa Synodorum decreta in Antibarbaro Biblico pag. 147. & sequentibus. Laudabile quidem decretum, sed quàm segniter sit observatum quotidiana experientia (ut OEdipo nullo opus

 sit)

ſit) ſatis ſuperque oſtendit.

III. In aliis Eccleſiis major Candidatorum S. Theologiæ habetur ratio, quàm in noſtris Eccleſiis. Tiguri in Helvetia nemo ad miniſterium eccleſiaſticum admittitur, niſi ad minimum integrum librum Veteris T. Hebraicum optimè explicare poſſit: & ne fraudi eſſet locus, ſolet ibidem (ut mihi à quodam Tigurino narratum eſt) examen linguarum non fieri à quodam Paſtore, ſed coram Paſtoribus ab ipſo linguæ S. Profeſſore. Cum hæc legiſſet Cl. Hottingerus, ita in Dedicatione ad D. Johannem Rodolphum Stuckium, S. S. Theologiæ in Illuſtri Tigurinorum Gymnaſio Profeſſorem, præmiſsâ Grammaticæ quadrilingui, præfatur. *Alta mente manet repoſta magna illa animi præſentia, qua examinibus noſtris Philologicis, in patria nuper habitis, & ab exteris Doctoribus non ad exemplum modò propoſitis, ſed etiam ſcriptis publicis commendatis (luculentum certè de Examinibus Linguarum Originalium apud Tigurinos extat Teſtimonium in Philologo Hebræo M. Leuſden, Profeſſoris apud Ultrajectinos publici, p. 162.) intereſſe ſolebas.* Hæc breviter in laudem linguæ ſanctæ procemii loco dicta ſufficiant: jam porro linguæ ſanctæ originem inveſtigabimus.

IV. *Primò quæritur.* An linguæ Hebraicæ origo ſit à naturâ? hoc eſt, An homo, ſi nullam linguam didiciſſet, Hebraicè à naturâ loqueretur?

Reſpondeo negando. Talis homo nullas voces articulatas, quæ à quodam intelligi poſſent, proferret. Sed poſito, quod quidam pueri, ſeparati ab aliis hominibus, educarentur, illi cum tempore ſibi formarent novam linguam, quæ à nullo alio homine in mundo poſſet intelligi. Illi non loquerentur Hebraicè; quia jam omnis loquela oritur ex auditu: atqui tales pueri, ſoli alicubi relicti, nullum audiviſſent Hebraicè loquentem: ergo etiam Hebraicè non loquerentur. Fortaſſe quædam voces Hebraicæ illi novæ linguæ eſſent immixtæ; ſed hoc fieret per accidens, & non quia Hebræi iiſdem vocibus utuntur.

Quod lingua Hebraica non ſit à naturâ, his ſequentibus rationibus evinci poteſt.

1. Si lingua Hebraica eſſet à natura, facilius homines eam addiſcerent, & ad eam diſcendam magis proclives eſſent: ſed quotidiana experientia docet linguam Hebraicam difficilius addiſci, quam aliæ linguæ addiſcuntur; & homines minus proclives eſſe ad linguam Hebrai-

braicam discendam, quàm ad alias linguas Occidentales.

2. Si lingua Hebraica esset naturalis, ergo surdi à nativitate Hebraicè loquerentur: sed experientia probat tales surdos etiam semper esse mutos. Imo surdi vix possent abstinere ab illa lingua.

Naturam expellas furcâ tamen usque recurret.

Nam deprimas vel per annum fumum deorsum, tamen semper ascendet; quia fumus naturâ suâ semper sursum tendit. Similiter lapidem vel millies sursum projicias tamen semper descendet.

3. Varietas illa in Conjugationibus & Declinationibus Hebraicis ac derivatio certa à quibusdam Radicibus non videtur esse à naturâ sed ex instituto, vel ex certo quodam consilio.

V. atqui *regeret* fortè aliquis. Lingua Hebraica videtur homini fuisse naturalis: quia primus homo Adamus statim à creatione Deum Hebraicè loquentem intellexit. Si verò lingua Hebraica fuisset tantum ex instituto & consuetudine, tum homo ad minimum aliquot menses insumere debuisset, antequam Deum Hebraicè loquentem intelligere, & animantibus nomina convenientia naturæ ipsorum indere potuisset.

Respondeo. Cognitio illa linguæ Hebraicæ in primis parentibus non fuit à natura, nec ex instituto humano; sed fuit à Deo homini immediatè præter naturam instillata & infusa. Fuit ergo donum extraordinarium & præternaturale: & propterea primi nostri parentes illam cognitionem linguæ Hebraicæ, utpote extraordinariam, & ad habitus infusos pertinentem, non propagarunt in liberos, sed liberi didicerunt eodem modo linguam Hebræam à parentibus, quemadmodum pueri linguam Belgicam Anglicam aliasque linguas quotidie à parentibus suis addiscunt.

VI. *Secundò quæritur.* Si lingua Hebræa homini non est naturalis: Quænam igitur lingua homini est naturalis: nam loquela est proprietas hominis, & proprietas est à natura?

Respondeo. Nulla lingua homini est naturalis. Præterea loquela est quidem homini propria: inde tamen non sequitur, quod Hebræa vel alia certa quædam lingua homini sit innata. Gravis olim de generis vetustate & quænam lingua naturalis esset, inter Ægyptios & Phryges nata est controversia; qui ut rei veritatem experirentur, duos infantes recens natos pastori procul ab omni hominum consortio inter pecora educandos tradiderunt, prohibentes nè ullus coram eis vocem

 ullam

ullam ederet; ut ſic prima vox, quæ ex his infantibus erumperet, ubi vagire deſiiſſent, litem hanc dirimeret. Exacto biennio infantes tantum *beccos* clamare inceperunt, quomodo Phryges *panem* appellabant. Inde Phryges ſuam linguam primam & naturalem eſſe putabant; & Ægyptii ita ſuperati laudem primævæ & naturalis linguæ Phrygibus libenter conceſſerunt. Hæc refert Herodotus lib. 2. Huic haud abſimile exemplum etiam legitur in epiſtolis Patrum Societatis de magno Regno & Rege Magor. Hic Rex tringinta infantes loco ſolitario incluſerat, & cuſtodibus interdixerat, ne voculam ullam coram eis ederent; ut experiretur, quânam linguâ aliquando eſſent uſuri; atque adeo ut ejus nationis religionem amplecteretur, cujus infantes linguam proferrent. Sed Rex tandem cognovit & profeſſus eſt, hunc laborem fuiſſe vaniſſimum: nam nullus eorum diſtinctas proferebat voces: quam ob cauſam etiam Rex ille nullam adhuc religionem dicitur eſſe amplexus. Vide hoc exemplum latius diductum apud Beſoldum in Diſcurſu Philologico pag. 57. Ex his ergo ſatis evincitur, quod nulla lingua homini ſit naturalis.

VII. *Tertiò quæritur.* Si lingua Hebraica non ſit à naturâ; Quis ergo eſt primus inventor & auctor hujus linguæ?

Reſpondeo. I. Quidam inventionem linguæ Hebraicæ adſcribunt ipſi Adamo, ac ſi ipſe ex propriâ induſtriâ & ingenio hanc linguam ſibi effinxiſſet; quemadmodum jam omnes hodiernæ linguæ ab ipſis hominibus excogitantur. Sed hæc ſententia rejicitur: nam Adamus non potuit tam cito linguam hanc efformare & addiſcere, quâ Deum loquentem intelligeret, & quâ Eum & Evam alloqueretur.

Reſpondeo. II. Alii ſtatuunt primum linguæ Hebraicæ auctorem eſſe ipſum Deum. Hæc ſententia à nobis approbatur propter ſequentes rationes.

1. Si lingua Hebræa homini non ſit innata, vel ſi non ſit inventa ab ipſo Adamo: ergo à Deo eſſe oportet: nam non datur quartum. Hanc ſententiam defendunt etiam Hebræi: qui propterea linguam Hebræam vocant *linguam creatam*, vel *creaturam divinam*; quia Deus hanc linguam in Adamo creavit, eique quaſi miraculosè inſtillavit. Nam homo non utitur certâ quâdam linguâ, niſi aliquem audiverit loqui illâ linguâ; ſed Adamus cum Deum Hebraicè loquentem intelligeret, neminem ita loqui audiverat, à quo hanc linguam diſcere potuiſſet.

2. Lin-

2. Lingua Hebraica propterea videtur esse à Deo, quia ad Adami perfectionem requirebatur talis facultas, quâ conceptus suos aliis exprimere posset: alitér enim in principio non fuisset perfectus respectu loquelæ, sed fuisset similis illis hominibus, qui novas terras invisitant, & linguas illarum non intelligunt; quique eatenus etiam sunt imperfecti.

VIII. *Objiciet* fortasse nonnemo, quod lingua Hebræa videatur esse naturalis: quia ipse Adamus imposuit bestiis agri & volucribus cœli nomina, *Genes.* cap. 2. v. 19. 20. ergo cognitio linguæ Hebraicæ non videtur Adamo instillata à Deo, sed ab ipso Adamo inventa.

Respondeo. Deus ante hanc nominum impositionem Adamum modò alloquutus fuerat *vers.* 16. & 17. & sic Adamus, antequam nomina bestiis & volucribus imponeret, linguam Hebraicam callebat.

IX. *quartò quæritur.* Cum certum sit Deum linguam Hebraicam creasse in Adamo, quæritur porro, Quomodo Deus hoc effecerit? An solummodo secundùm Radices & fundamenta linguæ Hebrææ, quibus cognitis cætera derivata facile formari possunt? An vero etiam secundùm omnia derivata, secundùm omnes literas, secundùm puncta & accentus, secundùm verba & nomina, & secundùm eorum conjugationes & declinationes?

Respondeo. Utramque sententiam defendunt tum Christiani, tum etiam Judæi. Sed nobis videtur illa sententia verosimillima, quæ statuit Deum tantummodo infudisse Adamo linguam Hebraicam quoad Radices; & tum Adamum per propriam scientiam & sapientiam, quâ erat præditus, reliqua derivata, à Radicibus descendentia, formasse. Hæc omnia derivata formare non fuit difficile Adamo, cùm majori sapientia præditus fuerit, quàm ullus hominum, qui jam facillime, positâ Radice, aut primigeniâ quadam voce in quacunque notâ linguâ, reliquas voces inde per additionem vel per detractionem quarundam literarum formare possunt: ex. gr. Adamus ex Radice זָרַע *seminavit*, à Deo sibi instillatâ, facile potuit derivata, in significatione quodammodo convenientia, excogitare; scil. זֶרַע *semen*, quia seminatur, זְרוֹעַ *brachium*, quia brachio serere solemus, & sic deinceps.

X. Ex his antecedentibus jam facilis est responsio ad quæstionem *quintam*, quâ *quæritur*: An Hebraica lingua omnium linguarum sit prima & antiquissima?

Respon-

Respondeo affirmando. Si enim Deus statim à creatione hanc linguam Adamo infuderit, ergo hæc lingua est prima, & per consequens antiquissima. Adstipulantur huic sententiæ fere omnes doctores tam Hebræi quam Christiani, quorum longus catalogus videri potest in Dissertatione primâ Buxtorfii. Addatur his M. Augustus Pfeifferus, Professor Wittenbergensis, qui in Synopsi quæstionum Philologicarum Disp. 1. quæst. 3. hanc antiquitatem approbat; quem Auctorem amatoribus quæstionum philologicarum, (quales plurimas in dicta Synopsi tractat) de meliori nota commendo. Sed, missis auctoritatibus, videamus, quibus rationibus linguæ Hebraicæ vera antiquitas probari possit.

XI. *Primum* argumentum, probans linguæ Hebrææ ultimam antiquitatem, est desumptum à summâ linguæ Hebraicæ perfectione & simplicitate. Indubitatum est apud Philosophos, & rationi maxime consentaneum axioma, *Perfectum imperfecto, & simplex composito prius est*: & propterea lingua Hebræa, quà nulla datur perfectior & simplicior in mundo, cæteris omnibus tempore antiquiorem esse ipsa recta ratio indicat.

Perfectio hujus linguæ manifesta fiet, si penitius consideretur. 1. Efficacia significationis vocabulorum. Nulla enim lingua in toto terrarum orbe invenitur, quæ tantâ efficaciâ naturam & proprietatem rerum effert, quam hæc ipsa Hebræa: ex. gr. *Ciconia* vocatur חֲסִידָה à benignitate, quam illæ aves erga se invicem exercent. In Talmude quæritur: Quare ciconia sic vocetur? Respondent Talmudistæ, quia exercet חֲסִידוּת *benificentiam* erga socios suos, alimentum cum illis communicando. Similiter *columba* appellatur יוֹנָה, quia oppressioni & prædæ exposita est, à Rad. ינה *oppressit vi vel fraude*. Centena similia exempla proferri possent, in quibus voces simili modo exprimunt naturam sive proprietatem rerum significatarum. Ergo auditis nominibus animalium etiam quodammodo natura illorum animalium nota fit.

2. Loquutiones Metaphoricæ in lingua Hebræa sunt elegantissimæ; & quoties adhibentur tropi, toties micantes videas radiantesque figurarum stellas tantâ dignitate ac gratiâ, ut eas omnes facile videant, qui Hebræa vident.

3. Cum omnes aliæ linguæ multas peregrinas voces plerumque admixtas habeant, hæc sola nullas alias voces exoticas ex aliis linguis mutuatur.

4. Plu-

4. Plurimum etiam ad perfectionem linguæ Hebrææ facit ejusdem constantia in omnibus libris Veteris Testamenti. Miratus sæpissime fui quod tanta sit linguæ Hebraicæ convenientia in omnibus libris Veteris T. cum sciamus libros illos à diversis Viris, qui sæpe proprium stylum expresserunt, diversis temporibus, & diversis in locis esse conscriptos. Scribatur liber à diversis viris in eadem civitate habitantibus, videbimus fere majorem differentiam in illo libro vel respectu styli, vel copulationis literarum, vel respectu aliarum circumstantiarum, quam in totis Bibliis. Verum si liber sit scriptus, verbi causa, à Teutonico & Frisio, vel si intercedat inter Scriptores differentia mille annorum, quanta in multis libris Veteris T. respectu scriptionis intercessit, eheu! quanta esset differenta linguæ. Qui unam scripturam intelligit, vix alteram intelligeret: imo erit tanta differentia, ut vix ullus eas linguas, ob differentiam temporis & loci ita discrepantes, regulis Grammaticæ & Syntaxeos comprehendere possit. Verum in Veteri Test. tanta est constantia, tanta convenientia in copulatione literarum & constructione vocum, ut fere quis putare posset omnes illos libros eodem tempore, iisdem in locis, à diversis tamen auctoribus esse conscriptos.

5. Omittimus jam multa alia, quæ etiam ad perfectionem linguæ Hebraicæ plurimum conducunt; nempe quod hæc lingua sit omnium linguarum antiquissima, quod sit ab ipso Deo creata, quod Deus sæpe hâc linguâ Prophetas suos alloquutus fuerit, & oracula sua populo hâc linguâ dederit.

Simplicitas linguæ Hebrææ consistit magnâ ex parte in paucitate literarum, quibus Radices sive voces primitivæ constant. Pleræque Radices communiter tribus tantum constant literis, & ex illis cætera Derivata formantur. Raro occurrunt voces compositæ, nisi eædam sint nomina propria personarum vel locorum: nam ad voces compositas non referimus nomina ornata pronominibus præfixis aut affixis, sive etiam aucta aliis literis servilibus. Non occurrunt in hâc linguâ aliquæ dialecti, uti apud verbosos & mendaces Græcos, quorum singuli fere auctores novam linguam cacozelo quodam videntur sibi fabricasse.

XII. *Secundum* argumentum, quod Judæi ad linguæ Hebrææ antiquitatem demonstrandam adferunt, petitur ex *Etymologia nominum propriorum* in historia primæva Veteris Testamenti occurrentium.

 Nam

Nam nomina propria Hebraica, quæ in principio creationis & sequentibus temporibus indita hominibus fuerunt, sunt Hebraica, & derivantur à Radicibus Hebraicis: ergo lingua Hebraica illo tempore fuit usitata: & per consequens lingua Hebraica est lingua prima & antiquissima. Ex. gr. אָדָם *Adam* dicitur ab אֲדָמָה *Adamah, terra*; quia ex terra creatus est. Similiter חַוָּה *Eva* vocatur *vivificatrix*: quia erat futura mater omnium viventium: hanc Etymologiam ipsa S. Scriptura dat. Falsa igitur est Kabbalistarum Etymologia, qui statuunt Evam derivari à חוה *indicavit, annunciavit*, verbo Chaldæis usitato; quia quodam tempore decem cabi sive mensuræ loquelæ sive potius garrulitatis cœlitùs descendissent, de quibus novem mensuras sibi fœminæ abstulissent: & propterea Eva ita quasi *garrula* vocata fuisset. Eodem modo פֶּלֶג *Peleg* derivatur à Radice Hebraica פָּלַג *divisit*: quia divisio linguarum eo tempore facta est. Ex his similibusque nominibus propriis ipso jubare meridiano clarius illucescit linguam Hebraicam esse primam linguam; quia nomina illa propria sunt desumpta ex illa lingua, quæ temporibus illorum Patriarcharum fuit usitata; atqui illa nulla alia est nisi lingua Hebraica. Urgent admodum hoc argumentum Hebræi & multi ex Christianis Scriptoribus, qui hac de materiâ scripserunt. Si nomina Hebraica Adami, Hevæ, Kaini aliorumque fuissent vel Gallica, vel Latina, aut Belgica, descendentia etiam ab illis linguis, inde quis concludere posset: ergo lingua prima fuit vel Gallica, vel Latina aut Belgica. Sed cum nomina prima illorum Patrum sint purè Hebraica, quorum origo etiam in Scriptura ex lingua Hebraica elicitur, firmiter concludimus linguam Hebræam esse omnium linguarum primam.

XIII. *Objiciet* fortassè aliquis, quod Moses illa nomina propria mutaverit, & ex aliâ linguâ in suam transtulerit.

Respondeo. Hoc nullo modo videtur verosimile: nam Scriptores & Historici non solent nomina propria personarum & locorum immutare; sed solent eadem illibata & invariata retinere, parumper tantum ad linguæ suæ flexionem accommodata, ut origo prima illorum nominum semper adhuc appareat.

XIV. *Tertium* argumentum, quo antiquitas linguæ Hebrææ evincitur, est desumptum ex *vocibus Hebraicis* occurrentibus in omnibus aliis linguis. Vix ulla lingua est, in qua non inveniuntur voces vel puræ Hebraicæ, vel Hebraicæ originis, quæ ut filii linguam Hebræam

matrem ſuam indicant. Quidam Lexica ediderunt, in quibus harmoniam aliarum linguarum cum linguâ Hebrææ oſtenderunt. Ut vis hujus argumenti clarius innoteſcat, exempla quædam in medium proferam: ex. gr. Ad imitationem Hebrææ vocis סִימָן Græci fecerunt vocem *σημεῖον ſignum*. Ad imitationem Hebrææ vocis פִּגֵּר Latini fecerunt *piger*: nam פגר ſignificat *piger fuit*. Similiter רֵיחַ Belgæ vocant *reuck*. Similes aliæ comparationes cum aliis linguis poſſent inſtitui, niſi res clara eſſet: ſed res illa ita clara eſt ut nulla tali demonſtratione indigeat. Aſt in lingua Hebræa nullæ occurrunt voces, quæ ex aliis linguis mutuatæ ſunt.

XV. Fortaſſe *objiciet* nonnemo, quod lingua Hebraica non videatur eſſe pura: quia hodiernæ linguæ Hebraicæ multæ voces Arabicæ, Perſicæ, Græcæ, aliæque, ex aliis linguis mutuatæ, ſunt immixtæ. Hoc ita eſſe, videri poteſt in commentariis Rabbinorum, in Talmude & in aliis Judæorum Scriptis: ex. gr. voces פִּלְסוֹף *Philoſophus* & פִּילְסוֹפִיָא *Philoſophia* ſunt deſumptæ ex lingua Græca. Imo etiam in ipſis Bibliis nonnullæ tales voces peregrinæ inveniuntur: ex. gr. in Eſthera occurrit vox Perſica פּוּרִים ſignificans *ſortes*. Multæ ſimiles peregrinæ voces poſſent in medium proferri, niſi res ſatis clara eſſet. Ergo argumentum tertium non videtur procedere.

Reſpondeo. 1. Verum eſt, quod in hodierna lingua Hebræo-Rabbinica & Talmudica multæ voces ex aliis linguis deſumptæ, occurrant: ſed tales peregrinæ voces non inveniuntur in antiqua lingua Hebraica, quæ pura eſt in Veteri Teſt. & de qua ſolummodo quæſtio eſt. Rabbini debuerunt multas voces Hebraicas excogitare: quia omnium rerum in Veteri Teſtamento non fit mentio. Sicuti in Novo T. Græco non inveniuntur omnes voces Græcæ, ſic etiam in Veteri T. Hebræo non inveniuntur omnes voces Hebraicæ.

2. Lingua, qua Talmud conſcriptum eſt, non eſt Hebraica, ſed fere Chaldaica: ideoque argumentum deſumptum à lingua Talmudica ad Hebraicam nullius ponderis & momenti eſt.

3. In Veteri Teſtamento Hebraico occurrunt quidem quædam voces alienæ, ſive ex aliis linguis mutuatæ, ſed illæ non fiunt Hebraicæ: ex. gr. Gen. 31. 47. Laban vocavit tumulum illum יְגַר שָׂהֲדוּתָא *Cumulum teſtimonii*. Hæ voces alienæ ſunt quidem Textui Hebræo immixtæ, ſed eæ non fiunt Hebraicæ. Similiter vox Perſica פּוּרִים ſignificat quidem *ſortes*, ſed ea vox in tali ſignificatione nunquam ab He-

bræis uſurpatur, nec etiam unquam ſit vox Hebraica. Lingua ergo Hebræa Veteris Teſtamenti nullas voces ex aliis peregrinis linguis ita mutuatur, ut eaſdem faciat ſuas proprias.

XVI. Ex his concludimus, quod lingua Hebræa ſit omnium linguarum prima.

Rejiciuntur ergo, qui ſtatuunt vel linguam *Germanicam*, ut vult Johannes Goropius Becanus; vel *Chaldaicam*, ut ſentit Theodoretus, eſſe linguarum omnium antiquiſſimam.

Qui defendunt linguam Germanicam eſſe primam, riſu potius exſibilandi ſunt, quam rationibus refutandi: ſed qui hunc primatum linguæ Chaldaicæ adſcribunt, errant quidem, attamen majori veritatis ſpecie ſententiam ſuam defendunt. Nam linguam aliquam Orientalem fuiſſe primam, extra controverſiæ aleam nobis poſitum eſſe videtur; quia noſtri primi parentes in Aſſyria, quæ in Oriente ſita eſt, habitarunt: atqui in Aſſyria ſaltem tempore captivitatis Babylonicæ Chaldaicè loquebantur.

Verum enimvero, qui aliqualem cognitionem harum duarum linguarum adeptus eſt, facile videbit linguam Hebræam Chaldæâ multo ſimpliciorem & antiquiorem eſſe. Pleræque enim voces Chaldaicæ à Vocibus vel à Radicibus Hebraicis, additis vel mutatis quibuſdam literis, formantur. Ex gr. Pro אֱלוֹהַּ *Deo* Chaldæi dicunt אֱלָהָא; pro מֶלֶךְ *Rege* מַלְכָּא cum adjectione literæ Aleph. Ex his videmus voces Hebraicas multo ſimpliciores eſſe vocibus Chaldaicis; & per conſequens verum eſt linguam Hebraicam multo antiquiorem eſſe linguâ Chaldaicâ.

DISSERTATIO DECIMA-OCTAVA,
QUÆ EST
DE
CONFUSIONE LINGUARUM.
PARS PRIOR.

§. 1. *Lingua Hebræa variis poſt invicem ſeculis incorrupta permanſit.*

2. *Quod lingua Hebræa diu fuerit ſola probatur ex Geneſ.* 11. 1. *licet nonnulli illum Textum explicent de eadem lingua & phraſibus, aut de unitate animorum.*

3. *Quod unitas linguæ intelligatur, probatur auctoritatibus & ratione.*

4. *Objectio, deſumpta ex Cap.* 10. *v.* 5. *Geneſ. ſolvitur.*

5. *Falſum eſt ſingulos architectos calluiſſe* 70. *linguas, & Deum introduxiſſe in ſingulos oblivionem* 69. *linguarum.*

6. *Cau-*

6. *Causa confusionis non est aër Borsippæ vel ipsa natura, vel homo, vel Angelus, sed ipse Deus.*
7. *Deus solus est auctor confusionis linguarum.*
8. *Objectio desumpta ex verbis Gen.* 11.7. descendamus &c. *non probat Deum usum esse operâ Angelorum. Nec ille modus loquendi usurpatur de unica persona.*
9. *Prava explicatio Judaica verborum Gen.* 1. 26. faciamus hominem *recensetur.*
10. *Deus non est usus hominibus vel mutando eorum corda, vel inducendo oblivionem linguæ primæ, vel producendo voluntatem eligendi novas linguas.*
11. *Confusio linguarum non videtur facta per vocis unius variam significationem, aut per novarum linguarum creationem, sed per permutationem &c.*
12. *Architecti, non intendentes legitimum finem, peccarunt in ædificatione Turris Babylonicæ.*
13. *Non ædificarunt Turrim ut bellum Deo inferrent, vel ut tuti essent à diluvio, vel ab incendio.*
14. *Sed ut nomen sibi compararent, & ne dispergerentur per terras.*
15. Facere sibi nomen *non significat Genes.* 11. 4. facere idolum *propter tres rationes.*
16. *Peccatum illorum architectorum recensetur.*
17. *Alter finis ædificationis turris allegatur.*
18. *Illos architectos revera peccasse probatur contra Aben Esram & Tostatum ex singularibus pœnis.*
19. *Prima pœna fuit confusio linguarum.*
20. *Magna est differentia inter confusionem linguarum Babylonicam, & inter effusionem linguarum in Apostolos.*
21. *Altera pœna est dispersio populorum.*
22. *Incolæ orbis fuissent quidem cum tempore dispergendi sed non tam repente, non ex odio, & unitatem linguæ nihilominus servassent.*

SECTIO I.

POstquam Deus ab initio creationis linguam Hebræam in Adamo creasset, eandem etiam variis post invicem sæculis in posteris ejus incorruptam conservavit. Lingua enim Hebræa non fuit subjecta tali mutationi, quali communiter hodiernæ linguæ subjectæ esse solent. Nam hodiernæ linguæ tractu temporis varias subeunt mutationes, ex quarum mutationibus nonnunquam diversæ linguæ oriuntur: sed lingua Hebræa semper pura permansit, & non passa est tales mutationes, quales cæteræ lin-

guæ quotidie patiuntur. Vidimus ſuperiori Diſſertatione quod Deus linguam Hebræam in Adamo creaverit; jam porro originem & cauſas diverſarum linguarum inveſtigabimus; & videbimus an hæc lingua in principio creationis ſola in mundo fuerit.

II. *Primò quæritur.* An lingua Hebræa in principio creationis ſola fuit in mundo? Et quamdiu fuit ſola?

Reſpondeo. Hæc lingua Hebræa ſola & unica fuit in mundo, & quidem ultra mille & ſeptingentos annos; toto illo tempore homines tantum Hebræicè loquebantur; etiam nulla lingua præter Hebræam in initio creationis fuit uſitata. Hoc probatur ex Geneſeos *Cap.* 11. *v.* 1. *Erat tota terra* (id eſt, omnes incolæ terræ) *labii unius* (ſermonis unius) *& verborum eorundem.*

Hæc verba Moſis ab omnibus eodem modo non explicantur. 1. Hebræi nonnulli hic magis ſubtilius quam ſolidius diſtinguunt inter labium & verba, quaſi hæc eandem linguam, illud verò modum pronuntiandi & orationem contexendi ſignificaret. Senſus ergo illorum verborum ex ſententia illorum Hebræorum talis eſt, ſcil. non tantum eandem omnium fuiſſe linguam, ſed etiam eaſdem phraſes & modos loquendi fuiſſe adhibitos; ita ut docti non ſplendidioribus & elegantioribus phraſibus ac verbis mentem ſuam expreſſerint quàm indocti.

2. Sunt etiam ex Hebræis, qui verba *ſermonum eorundem & labii unius* explicant de conſenſu & unitate animorum & conſiliorum in ædificanda turri; nempe quod eoſdem ſermones inter ſe miſcuerint, & in conſilio optime convenerint.

III. Nos ſimplicitatem Textus Moſaici retinemus, quæ hanc gloſſam non admittit: nam in Textu dicitur, quod in initio labium fuerit unicum, & quod lingua ipſorum & non mens fuerit diviſa. Auctoritatibus & ratione hæc ſententia poteſt confirmari.

Nam eam approbat. 1. Targum Hieroſolymitanum in hunc locum, cum ait: וַהֲוָן כָּל־דָרַיָּא דְאַרְעָא לִישָׁן חַד וּמַמְלַל חַד וְעֵיצָה חֲדָה אֲרוּם בְּלִישָׁן קוּדְשָׁא הֲווֹ מְמַלְלִין *Et fuerunt omnes generationes terræ linguæ unius, & loquelæ unius, & conſilii unius : nam lingua ſancta loquebantur.*

Deinde Paraphraſis Onkeloſi, & illa, quæ vulgo Jonathani adſcribitur, etiam eandem ſententiam confirmant.

Similiter Salomo Jarchi, Aben Ezra, & alii multi *labium unum* explicant per *linguam ſanctam.*

2. Ipſi etiam Ethnici cognoverunt fuiſſe tantum unicam linguam in

in mundo: sic Abydenus apud Eusebium & Cyrillum ait: *Cum vero ad id usque tempus homines unius linguæ fuissent, linguam diversam ipsis à Diis esse immissam.* Imo Ethnici, quod magis est, statuerunt unicam illam linguam etiam brutis fuisse communem; adeo ut homines cum brutis & bruta inter se hac lingua conceptus suos expresserint.

3. Ipsa ratio hanc unitatem linguæ videtur evincere: nam in principio creationis & deinceps omnes ab unica Adami familia dependebant. Hic Adam, cum hanc linguam à Deo accepisset, eandem etiam filios suos docuit, filii nepotes, illi iterum alios, & sic deinceps; uti solet fieri apud nos. Filii enim tamdiu imitantur parentes suos in vernaculo sermone, usque dum ab aliis alias linguas discunt, vel in alias terras proficiscuntur, in quibus alia lingua vulgaris est: sed non legimus in S. Scriptura, quod Adami posteri ante confusionem visitaverint alias terras, in quibus aliæ linguæ præter Hebræam fuerunt usitatæ.

IV. Sed *objiciet* fortè nonnemo verba Mosis, quæ habentur Geneseos *cap.* 10. *commate* 5. ubi Propheta ante linguarum confusionem dicit: *Ab his divisæ sunt regiones gentium per terras earum, cuique secundùm linguam suam.* Hinc videtur probari, quod ante famosam illam linguarum confusionem aliæ linguæ præter Hebræam fuerint usitatæ; quia dicitur, quod *regiones fuerint divisæ secundùm linguam suam.*

Respondeo. Est πρόληψις *anticipatio*, quæ usitatissima est in S. Scriptura. Moses hîc narrat, quod demum pôst ædificationem turris Babylonicæ fieret. Sic *Saul* dicitur quæsivisse asinos patris sui, qui tum temporis nondum sic vocatus videtur: sed tum demum, postquam electus esset à Samuele in Regem, insignitus videtur nomine Saulis, quia petebatur à populo. Saul enim significat *petitus.*

V. Ex his igitur sequitur falsum esse quod dixerunt R. Eliefer in Talmud Hierosolymitano & auctor libri Chaskuni, scil. singulos structores turris Babylonicæ calluisse septuaginta linguas, quæ etiam ab omnibus & singulis intellectæ fuissent; & quando Deus dixisset, *descendamus & confundamus illic labium*, tum tantum oblivionem sexaginta novem linguarum in singulos architectos introduxisset: adeo ut quam linguam nosceret hic, non noverit ille, sed omnes simul scivissent septuaginta linguas: nam, inquit, nihil novi est sub terra.

Verum absurda est eorum Rabbinorum glossa: nam si ea procederet, tum eodem modo possem concludere, quod quidem trecentæ linguæ; imo multo plures ante confusionem fuerint usitatæ; quia jam

jam quidem totidem linguæ in mundo inveniuntur. Concludimus ergó linguam Hebraicam uſque ad confuſionem linguarum fuiſſe ſolam in mundo.

VI. *Secundò quæritur*. Quis eſt auctor confuſionis linguarum tempore ædificationis turris Babylonicæ?

Reſpondeo. 1. Cauſa efficiens illius confuſionis non eſt *aër Borſippæ*, qui, ex ſententia quorundam Hebræorum, inducit homines in oblivionem omnium eorum, quæ didicerunt: unde factum eſſet, ut quiſque, perfuſus illo aëre, linguæ ſuæ fuiſſet immemor, & aliam ſibi de novo fabricaſſet.

2. Ipſa *natura* non eſt cauſa confuſionis linguarum. Nam ſi diverſitas linguarum eſſet â natura, ergo homines, qui diverſis linguis loquuntur, vel diviſi eſſent in diverſas ſpecies pro diverſitate linguarum, vel linguæ variarent pro diverſitate climatum: ſed utrumque falſum eſt. Nam genus humanum non dividitur in varias ſpecies, nec linguæ oriuntur ex diverſis climatibus: aliter omnes ſub eodem climate cœli habitantes, vel eo proficiſcentes, & degentes, eandem proferrent linguam.

3. Cauſa confuſionis non eſt ipſe *homo*: quia confuſio linguarum ſuperat potentiam hominis. Nam in confuſione linguarum duo erant facienda. Primò, lingua vernacula, quam homo cum lacte materno imbiberat, erat è memoria ejus delenda, quam vix ſpatio viginti annorum, imo fere nunquam, etſi eâdem nunquam uteretur, obliterare poſſet. Secundò: nova lingua erat excogitanda & diſcenda, quâ pater filios & mater filias poſſet alloqui & intelligere. Hæc duo non potuerunt ab ipſis hominibus unquam effici, imo multo minus in momento: nam confuſio linguarum quaſi in momento introducta eſt.

4. *Angeli* non introduxerunt linguarum confuſionem: nam hæc etiam ſuperat angelicam poteſtatem. Hebræi quidam ſtatuunt ſeptuaginta angelos effeciſſe omnes illas varias linguas, cum tamen in libro *Zohar* dicatur angelos tantum Hebraicam callere linguam. An ergo Angeli infuderunt & docuerunt linguas, quas ipſi non callebant? Sed videant ipſi Judæi, quomodo hæc conciliare poſſint.

5. Ipſe *Deus* invexit diverſitatem linguarum. Divina enim potentia hic adhibenda fuit: tali etiam potentiâ uſus fuit Deus cum linguam primam Adamo indidit, & cum varias linguas tempore Feſti Pentecoſtes in Apoſtolos effudit. Quod Deus linguas confuderit, pro-

probatur ex Geneſeos cap. 11. v. 9. ubi dicitur, quod *confuderit Dominus labium univerſæ terræ*. Ex his jam evincitur, quod Deus ſit auctor confuſionis linguarum.

VII. *Tertiò quæritur*. Utrum Deus ſolus fuerit auctor confuſionis linguarum; an verò adhibuerit Angelos ſive homines, ut cauſas inſtrumentales ad confuſionem efficiendam?

Reſpondeo. Deus nec Angelos nec homines, ut cauſas inſtrumentales & phyſicè ad confuſionem introducendam adjuvantes & operantes adhibuit.

VIII. Contra hæc fortè nonnemo *objiciet* verba Moſis, Geneſeos *cap*. 11. *v*. 7. ubi Deus videtur uſus operâ Angelorum: quia eos videtur alloqui, cum ait: *Deſcendamus & confundamus ibi ſermonem eorum*.

Reſpondeo primò. Sic quidem Paraphraſtes Jonathan explicat illa verba, nempe, quod Deus cum 70 Angelis effecerit confuſionem 70 linguarum. Sed illa expoſitio falſa eſt. 1. Nam in Textu ſacro nulla fit mentio Angelorum: etiam in ſingulari dicitur verſu quinto; *Deſcendit Jehova ad videndum urbem illam & turrim*. 2. Si Deus Angelos alloquutus fuiſſet, tum quaſi æquales Deo hîc introducerentur, & Deus quaſi unus ex illis eſſet, conſtitutus quodammodo cum illis in eodem dignitatis & potentiæ gradu. Sed nullibi in tota S. Scriptura aliquis locus invenitur, in quo Deus in primâ perſonâ pluralis numeri ita Angelos alloquutus eſt.

Secundò. Alii aliter reſpondent, nempe quod Deus, dicendo *deſcendamus & confundamus*, hominum & magnorum præſertim Principum more de ſe in prima perſona plurali loquatur, quemadmodum reges aliique ſolent ſcribere in decretis ſuis: nos Carolus, nos Ludovicus &c. ſic decrevimus. Sed Textus Hebræus illum modum loquendi plane reſpuit: nam nunquam unica perſona, ſe ſolam intelligens, utitur prima perſona plurali, uti Textus Hebræus hic facit. Rabbini nonnulli ſex loca (ſcil. *Job*. 18. 2. 2. *Sam*. 16. 20. *Dam*. 2. 36. *Cant*. 1. 4. *Gen*. 29. 27. *Num*. 22. 6.) ex Veteri T. proferunt, ex quibus hunc loquendi modum conantur probare: ſed ea loca nihil probant; & eorum ſolutiones videri poſſunt in Spicilegio Philologico capite XVIII.

IX. Eodem modo ſolent Judæi explicare verba Moſis, quæ leguntur *Gen*. 1. 26. ubi Deus ait, נַעֲשֶׂה אָדָם *Faciamus hominem*. Lipmannus, ne cogeretur concedere pluralitatem perſonarum, ſtatuit Deum quaſi in adjutorem vocaſſe terram; ac ſi dixiſſet, ô terra, des tu

corpus, ego animam inſpirabo. Fingunt Judæi Moſen, cum ad illa verba in ſcribendo perveniſſet, ſubſtitiſſe, & ita Deum alloquutum fuiſſe: Quare præbes anſam errandi hominibus? Nam homines errabunt, & ex hoc modo loquendi plures eſſe Deos occaſionem cogitandi capient. Deus reſpondiſſet, erret qui vult errare, ſcribas, quæ ego jubeo. Nos exiſtimamus Deum Patrem, quando dicit *deſcendamus & faciamus*, &c. alloquutum fuiſſe reliquas S. S. Trinitatis perſonas, quæ in confuſionis & creationis opere, utpote tranſeunte, etiam operatæ ſunt.

X. Deus etiam in linguarum confuſione non eſt uſus hominibus, tanquam cauſis inſtrumentalibus phyſicè concurrentibus ad confuſionem linguarum. Sunt tamen nonnulli qui hoc defendunt, ſed eodem modo ſententiam ſuam non explicant. Cl. Buxtorfius in Diſſertatione ſecunda varios modos enarrat, quibus hoc confuſionis opus mediantibus hominibus ex ſententiâ Judæorum factum fuiſſet.

1. Quod Deus tantum *cor* illorum hominum mutaverit; & quod, cum antea eſſent amici, facti ſint inimici: ita ut ſinguli propter odium, quo ſe mutuo perſequebantur, novam linguam ſibi fabricarint.

2. Alii ſtatuunt, quod Deus tantum induxerit *oblivionem* linguæ primæ; ita ut homines fuiſſent inſtar tabulæ raſæ, apti ad recipiendum omnes linguas. Ex ipſorum ergo ſententia lingua Hebræa fuiſſet obliterata, quâ obliteratâ ſinguli novam ſibi linguam iterum effeciſſent.

3. Quod Deus tantum in ipſis produxerit *voluntatem eligendi* novas linguas, per quam tales linguas, quales voluiſſent, elegiſſent. Buxtorfius adhuc alios modos dicto loco deſcribit: ſed nos, illis omiſſis & rejectis, ſoli Deo immediatè confuſionem linguarum adſcribimus.

XI. *Quartò quæritur.* Quomodo Deus linguas confudit?

Reſpondeo. Scriptura non expreſsè deſcribit modum illius confuſionis, ſed dicit tantum, quod Dominus בָּלַל *confuderit* labium terræ. Verbum hoc ſignificat *miſcere rem cum re*, ut ſtramen cum avena, aut farinam cum aquâ. Tres ſunt ſententiæ de modo ſecundum quem confuſio linguarum facta fuiſſet.

1. Nonnulli putant, quod linguæ ſint confuſæ non per variarum linguarum multiplicationem, ſed per unius vocis variam *ſignificationem*: ex. gr. vox מַיִם *aqua* in quorundam auribus ſignificaſſet *lapidem*,

dem, in aliorum verò auribus *perpendiculum*, *lignum*, vel aliquid aliud. Sed hoc absque ullâ specie veritatis asseritur: nam sic ipsæ linguæ non fuissent confusæ, sed tantummodo vocum Hebraicarum diversa significatio fuisset per Deum introducta.

2. Hæc multiplicatio linguarum non videtur facta per *creationem* novarum linguarum; quasi Deus tot novas linguas ita creasset, sicuti in principio mundi unicam fecit: nam in Textu Hebræo *Genes.* 11.7. non scribitur פִּלֵּג *divisit*, aut הִבְדִּיל *distinxit*, sed נָבְלָה *confundamus*.

3. Verosimillima videtur eorum sententia, qui statuunt confusionem illam factam esse non per creationem novarum linguarum, sed per vocalium & literarum radicalium *permutationem*, transpositionem, detractionem, & per productionem syllabarum, quâ prosodiâ mutatâ nonnunquam alius sensus educitur: ex. gr. *In sylvis leporem, in verbis quære lepôrem.* Hæc diversa pronunciatio diversum parit sensum. Tali modo, ut & addendo, vel detrahendo quasdam literas, vel easdem transponendo Deus linguas miraculoso modo confudisse videtur. Nihilominus lingua Hebræa in posteris Heberi mansit pura & incorrupta; quod postea fusius explicabimus.

XII. *Quintò quæritur.* Ob quam causam Deus linguas ita confudit? *Respondeo.* Ædificatio turris Babylonicæ occasionem præbuit confusioni linguarum.

An igitur Architecti in ædificatione turris illius peccarunt? An non licet turrim aliquam etiam altam fabricare? *Respondeo* affirmando. In ipsâ quidem ædificatione turris non consistit peccatum ipsorum; sed in eo consistit, quod non intenderint legitimum finem in hoc opere.

XIII. *Sextò quæritur.* In quem finem ædificarunt turrim illam Babylonicam?

Respondeo. 1. Ab omnibus non iidem fines hujus ædificationis assignantur. Saltem non ideo ædificarunt turrim illam, ut ad cœlum viam sibi pararent, & Deo *bellum* inferrent. Ex hac ædificatione turris Babylonicæ nata est fabula illa apud Ovidium, quod Gigantes montes montibus imposuerint, & bellum Jovi inferre voluerint. Sed quis sanæ mentis credere posset illos Architectos omnes, inter quos fuerunt multi sapientes, tam vesanos fuisse, ut putassent se posse contra Deum belligerare? Satis enim Dei potentiam & cœli altitudinem

noverant: quia, teſtante Joſepho, Sethi nepotes jam ante diluvium Aſtrologiæ operam dederant; qui etiam ſua inventa columnis inſcripſerant, quarum una, vivente Joſepho, adhuc in Syria ſupererat. Ex illis columnis & ex aliis rebus facilè magnam illam & inacceſſibilem diſtantiam cœli potuerunt cognoſcere.

2. Non ideo extruxerunt turrim illam, ut in ea tuti eſſent contra *vim aquarum*, ſi fortaſsè novum diluvium iterum terram inundaret, uti ſentit Joſephus. Nam nullum eſt dubium, quin ſatis cognoverint illud fœdus, quod Deus pepigerat cum Noacho, ejuſque poſteris, & quod ſacramento iridis confirmaverat de non amplius perdendo genere humano per aquas diluvii.

Deinde ſi propterea ædificaſſent turrim illam, ut in ea tuti eſſent contra vim aquarum; Quare ergo, relictis altiſſimis montibus Ararat, in locum depreſſum deſcendiſſent, extructuri turrim illam in valle humili inter duos amnes vaſtiſſimos, Euphratem ſcil. & Tigrim, quorum inundationibus Babylonia erat obnoxia? An non potius in altiſſimis montibus Ararat eandem ædificaſſent, ubi magis tuti fuiſſent à futuro diluvio?

3. Non ideo ædificarunt molem illam Babylonicam, ut tuti eſſent à futuro *incendio*,

Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli
Ardeat.

Nam quis putaſſet ſe forte in turri illa tutum in generali orbis incendio ab igne cœlitus delapſo?

XIV. Tribus præcedentibus ſententiis rejectis, ipſum Textum ſacrum inſpiciamus, qui ait eos turrim ædificaſſe propter duos fines: 1. Ut *nomen* ſibi compararent: dicunt enim Geneſ. 11. 4. נַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם *faciamus nobis nomen*. 2. Ne *diſpergerentur*: dicunt enim ibidem פֶּן־נָפוּץ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ *ne diſpergamur in faciem terræ*.

XV. Prior finis ædificationis turris Babylonicæ continet comparationem *nominis*: voluerunt enim ſibi comparare nomen.

Rogabit fortè nonnemo: An non licet comparare ſibi nomen? An non viri generoſi egregiis factis committendis famam & nomen ſibi comparant? An non viri docti libros conſcribunt ut celebres evadant? Et an hoc eſt peccatum?

Reſpondeo. Hebræi, quia non vident, quomodo architecti illi potuerint peccare in comparando nomine, ſi nomen in Textu ſimpliciter

ter significet famam, excogitarunt aliam explicationem vocis שֵׁם *nominis.* Putant enim vocem שֵׁם *nominis* eo in loco significare *Deum*, quemadmodum sumitur *Levit.* 24.11. ubi filius mulieris Israëlitidis dicitur nuncupasse אֶת־הַשֵּׁם *nomen*, id est, Deum. Itaque illa phrasis, *faciamus nobis nomen*, secundùm Hebræos denotaret idem, ac si dixissent, *faciamus nobis Deum sive idolum*, quod in illa turri collocabimus & adorabimus.

Sed hæc expositio Judæorum falsa est. Turris illa postmodum quidem fuit consecrata Belo, id est, Nimrodo: sed hic Nimrod tempore ædificationis vix erat natus. Deinde Nimrod ille demum post obitum colebatur: ergo illi propterea turrim non ædificarunt.

Præterea verba Textus tali modo de idolo explicari non possunt propter has sequentes rationes.

1. Quia vox שֵׁם *nomen* significat quidem in S. Scriptura & in scriptis Rabbinorum Deum verum, sed nunquam idolum: nam idem denotat quod JEHOVA: & Rabbini sæpissime pro JEHOVA, in Textu occurrente, dicunt הַשֵּׁם *nomen.*

2. Quando שֵׁם *nomen* sumitur pro Deo, tum habet præfixum articulum הַ, & dicitur הַשֵּׁם, ut *Levit.* 24. 11. sed hic simpliciter dicitur שֵׁם sine articulo.

3. *Facere sibi nomen* est phrasis Hebraica, in S. Scripturâ satis usitata, significans idem, quod famam sibi factis suis comparare: sic scribitur de Davide 2. Sam. 8. 13. *David fecit sibi nomen*, hoc est, David factis suis se celebrem fecit. Ædificarunt igitur turrim illam, ut immortale nomen sibi apud posteros compararent.

XVI *Rogabit* nonnemo: In quo consistit peccatum illorum architectorum?

Respondeo. Fuerunt ambitiosi & superbi in hoc opere. Tantummodo enim ad pompam turrim illam ædificarunt, & non ad aliquem usum; vel ut esset templum, in quo Deum adorarent; vel ut esset altare, super quo sacrificia sua offerrent. Non quærebant gloriam Dei, quæ ante omnia quæri debebat, sed propriam, ut posteris suis essent admirationi.

XVII. Alter finis ædificationis turris Babylonicæ exprimitur his verbis: Genes. 11.4. *Ne fortè dispergamur.* Ædificarunt turrim illam, ne dispergerentur; sed illa è contra causa fuit, ob quam longè latèque dispersi fuerunt. Quæsiverunt arctam conjunctionem, qualem

quærere per ſe non eſt illicitum, ſed rebus publicis maxime neceſſarium. Nam, uti etiam eſt ſententia DD. Ordinum harum Unitarum Provinciarum, *Concordia res parvæ creſcunt, Diſcordia maximæ dilabuntur.* Licet igitur quærere arctam unionem, ſi modò talis unio non repugnet voluntati & ordinationi Divinæ. Illi quærebant unionem arctam, ne diſpergerentur per terram, ſed Deus volebat eos diſpergi per terram, eosque eandem implere: nam Geneſ. 1. 28. dicitur: *Creſcite, multiplicamini, & replete terram.* Huic voluntati Divinæ reſtiterunt.

XVIII. Hallucinantur igitur Aben Eſra, Toſtatus aliique, qui architectos hujus turris à crimine omni liberant, quique ſtatuunt Deum propter nullam aliam cauſam niſi propter beneplacitum ſuum linguas confudiſſe, & populum diſperſiſſe. Sed præterquam, quod jam peccata eorum architectorum demonſtraverimus, eadem adhuc apparent ex pœnis ſingularibus, quibus Deus architectos turris illius punivit. Eæ pœnæ *Geneſ.* 11. dicuntur eſſe duæ, ſcil. confuſio linguarum & diſperſio populorum.

XIX. *Confuſio* linguarum fuit prima pœna. Ante illam enim ſe mutuo intelligebant: ſed propter confuſionem inſtar mutorum erant, non potentes conceptus ſuos ſibi mutuò revelare.

XX. *Regeret* fortè aliquis: Creatio variarum linguarum in Apoſtolis erat egregium donum, & ſpeciale beneficium Spiritus ſancti: ergo in architectis turris Babylonicæ non videtur fuiſſe pœna.

Reſpondeo. Magna eſt differentia inter confuſionem linguarum Babylonicam, & inter donum diverſarum linguarum in Apoſtolis: nam 1. In ſingulis Apoſtolis variæ producebantur linguæ, quibus mediantibus utrimque conceptus ſuos exprimebant; ſed in ſingulis architectis tantum erat unica lingua, & quidem diverſa, ob quam linguæ diverſitatem alter alterum non intelligebat.

2. In Apoſtolis erat beneficium: quia per hoc donum linguarum amiſſa unitas primigeniæ linguæ quodammodo in illis reſtituebatur. Nam quo quis plurium conceptus intelligit, eo magis ad unitatem linguæ primæ accedit, per quam ante confuſionem conceptus aliorum intelligebat: ſed è contra in architectis per confuſionem linguarum unitas illa linguæ, & potentia aliis revelandi conceptus ſuos fuit diminuta, & fere annihilata.

XXI. Altera pœna ſingularis, quæ ædificationem turris & confuſionem linguarum ſequuta eſt, fuit *diſperſio* populorum.

XXII. *Objiciet* fortè nonnemo: Ædificatores turris aliique incolæ orbis habitabilis cum tempore necessariò fuissent dispergendi: ergo dispersio populorum non videtur fuisse pœna ob ædificationem turris introducta.

Respondeo. Imo illi fuissent dispergendi: nam terræ Babylonicæ angusta capacitas tantam hominum multitudinem non potuisset comprehendere. Sed magna est differentia inter dispersionem populorum tempore ædificationis turris Babylonicæ factam, & inter eam quæ cum tempore facta fuisset.

1. Incolæ terræ non fuissent tam repente eodem tempore ab invicem disjuncti.

2. Non fuissent à se invicem separati ex odio, sed successu temporis crescentibus hominibus ad alia loca colonias quasdam deduxissent communi consensu.

3. Fuissent quidem dispersi, sed in unitate linguæ Hebraicæ convenissent, quemadmodum ante confusionem conveniebant. Reliqua de confusione linguarum & ædificatione turris Babylonicæ proximâ Dissertatione sequentur.

DISSERTATIO DECIMA-NONA, QUÆ EST DE CONFUSIONE LINGUARUM.

PARS POSTERIOR.

§. 1. *Plures quæstiones, tangentes confusionem linguarum, sunt enodandæ.*

2. *De numero linguarum non est eadem Hebræorum Græcorum & Latinorum sententia.*

3. *Hebræi statuunt confusionem esse factam in LXX linguas: quia totidem numerantur nepotes Noachi* Genes. 10.

4. *Christiani nonnulli probant ex 70 discipulis Christi totidem populos & linguas.*

5. *Judæis non est facile adhibenda fides quando loquuntur de numero septuagenario: quia semper varia mysteria ex hoc numero elicuerunt.*

6. *Ex 70 nepotibus firmiter non probantur 70 gentes sive populi:*

7. *Nec ex 70. gentibus linguæ 70.*

8. *Non sequitur: fuerunt 70 discipuli Christi, ergo fuerunt totidem populi & linguæ.*

9. *Græci & Latini defendunt confusionem esse factam in 72 linguas: quia in versione Græca Gen-*

Gen. 10 *adduntur adhuc duo nepotes.*

10. *Euphorus aliique in* 75. *propter totidem animas quæ in Ægyptum descenderunt.*

11. *Pacianus in* 125.

12. *Numerus linguarum, occasione turris Babylonicæ ortarum, est ignotus.*

13. *Linguæ quædam, in quas confusio videtur facta, recensentur.*

14. *Viginti fere linguarum meminit sacra Scriptura.*

15. *Tempore Phalegi confusio linguarum est facta.*

16. *Inquiritur an confusio sit facta circa mortem, aut circa mediam ætatem, aut circa nativitatem Phalegi.*

17. *Confusio videtur facta circa nativitatem Phalegi.*

18. *Prima objectio, quasi nomina etiam imponantur sive mutentur circa mediam ætatem, solvitur.*

19. *Etiam secunda, quod circa vel post mortem infantibus nomina imponantur, enodatur.*

20. *Ut & tertia, quod spatio* 101. *annorum mundus non potuerit ita multiplicari, præcipue cum vita postdiluvianorum fuerit brevis.*

21. *Conclusio hujus quæstionis.*

SECTIO I.

Uperiori Dissertatione egimus de auctore, & de modo confusionis linguarum, tempore ædificationis turris Babylonicæ factæ; ut & de caussis, ob quas Deus tot varias linguas effecit: sequuntur jam aliæ quæstiones, quæ circa materiam confusionis linguarum moveri solent.

II. *Primò quæritur.* In quot linguas confusio linguarum tempore ædificationis turris Babylonicæ est facta?

Respondeo. Non est eadem omnium doctorum sententia: alia enim est Hebræorum, alia verò Græcorum & Latinorum sententia.

III. *Prima* sententia est *Hebræorum*, qui statuunt confusionem linguarum esse factam in *septuaginta* linguas: quam sententiam conantur præcipue probare ex 70 nepotibus, qui ex Noacho descenderunt. Nam sacra Scriptura Geneseos capite 10. ex tribus Noachi liberis septuaginta colligit nepotes; scil. ex Japheto colligit nepotes quatuordecim, ex Chamo triginta, & ex Schemo viginti sex; qui simul collecti constituunt septuaginta nepotes, & totidem familiarum capita. Ex his LXX nepotibus colligunt etiam fuisse LXX populos: quia putant quod singuli nepotes constituerint singulos populos. Hunc numerum LXX populorum deducunt ex Deuter. 32. 8. *Quando hæreditа-*

ditates distribuit Excelsus gentibus, quando divisit filios Adam, statuit terminos populorum secundùm numerum filiorum Israëlis; atqui LXX homines dicuntur ingressi in Ægyptum, *Gen.* 46. 27. Ergo fuerunt 70 populi. Horum 70 populorum crebra in scriptis Rabbinorum fit mentio. Si igitur fuerunt 70 populi, ergo ex sententia Judæorum etiam fuerunt 70 linguæ: quia divisio linguarum est causa divisionis populorum, uti dicitur Gen. 10. 5. *Ab his divisæ sunt regiones gentium per terras earum cuique juxta linguam suam, & juxta familias ipsarum in gentibus suis.* Rabbini passim in scriptis suis faciunt mentionem 70 linguarum & septuaginta populorum, in quos posteri Noachi sunt divisi.

IV. Sunt nonnulli ex Christianis, qui numerum septuagenarium populorum & linguarum probant ex 70 discipulis, quos Christus *Luc.* 10. 1. vocavit, & in mundum emisit, ut unaquæque gens haberet proprium suum doctorem.

V. *Respondeo* 1. in genere. Judæi vix merentur fidem, quando loquuntur de numero septuagenario: quia varia & plura mysteria semper ex hoc numero elicuerunt quàm ex ullo alio. Quare? Fortassè vel quia Sanhedrin, jussu Dei à Mose institutum, septuaginta Viris constabat; vel quia 70 homines tempore Jacobi Patriarchæ ingressi fuerunt in Ægyptum. Ob alterutram ex his causis procul dubio plurima multiplicanda cancellis hujus numeri incluserunt, & è contra alia ad tantum numerum non multiplicanda auxerunt, uti ex sequentibus clarè apparebit.

Si quis Judæos interroget: Quot gradus alta fuerit turris Babylonica, cum Deus confusionem linguarum introduceret? Respondebunt fuisse altam 70 gradus versus Occidentem, & totidem versus Orientem.

Si pergat quis rogare: Quot fuerint architecti? Respondebunt, septuaginta.

Quot fuerunt Angeli, qui quodammodo ut causæ instrumentales linguas confuderunt? Septuaginta.

Quot linguas singuli Viri, congregati in magno Sanhedrin, calluerunt? Respondent iterum more suo septuaginta. Quare tot? Ut omnes & singulos ex septuaginta populis (qui secundùm sententiam Judæorum 70 linguis loquebantur) coram Sanhedrin venientes & litigantes, audire, judicare, & absque interprete intelligere possent. Si enim singuli Viri illius Sanhedrin non calluissent tot linguas, tum

quoſdam per interpretem judicare debuiſſent. Nam omnes Judæi, petentes deciſionem rerum gravium, Hieroſolymam ad Sanhedrin venire debuerunt. Atqui videtur Judæis abſonum Viros tam eruditos & ſapientes judicaſſe per interpretes: ergo ſinguli ex 70 Viris etiam 70 linguas ex ſententia Judæorum calluerunt. Hinc fingunt Mardochæum 70 noviſſe linguas. Et quia Joſephus & Salomo non minori ſapientia fuerunt prædit, quam multi ex Sanhedrin, ideo etiam neceſſariò 70 debuerunt calluiſſe linguas. Ob hanc myſteriorum venationem facilius & libentius concedunt diviſionem populorum & confuſionem linguarum eſſe factam in 70 populos, & in totidem linguas.

VI. *Reſpondeo* 2. Verum quidem eſt quod fuerint ſeptuaginta Noachi nepotes: attamen inde nemo bona conſequentiâ probabit, quod etiam totidem populi ſive gentes fuerint. Nam non eſt veroſimile patrem à filio, & fratrem à fratre ita fuiſſe tum temporis ſeparatos, ut terrâ & linguâ ſibi invicem fuerint peregrini & barbari. Si vero pater non fecerit diverſam à filio gentem, ergo non potuerunt tot eſſe gentes: nam inter 70 Noachi nepotes etiam decem patres numerantur, qui non videntur peculiarem à filiis ſuis gentem conſtituiſſe, & linguam diverſam effeciſſe. Si ergo decem à 70 ſint detrahendi, manebunt tantum ſexaginta; & ſic ſententia illa de 70 populis & de 70 linguis non erit certa.

Deinde ex *Deut.* 32. 8. non clarè evincitur, quod per *filios Iſraëlis* intelligantur illi 70, qui ingreſſi ſunt in Æpyptum: nam verba Prophetæ (*conſtituit terminos gentium ſecundùm numerum filiorum Iſraëlis*) aliud ſonant, ſcil. Deum inter populos orbem ita diſtribuiſſe, ut Iſraëlitis olim naſcituris tantum terrarum reſervaverit, aut in conſilio ſuo deſtinaverit, quantum requiri noverat genti numeroſiſſimæ ad commodam habitationem. Sic explicat hunc locum Doctiſſimus Bochartus in libro Phaleg cap. 15.

Denique ſi præciſam ſupputationem ingreſſorum in Ægyptum inſtituere vellemus, erunt plures quàm ſeptuaginta: nam in Actis Apoſtolorum *Cap.* 7. *verſ.* 14. expreſſe dicitur, quod fuerint 75 homines, qui in Ægyptum profecti ſunt.

VII. *Reſpondeo* 3. Poſito, ſed non conceſſo, quod fuerint 70 populi, inde tamen nondum ſequitur, quod fuerint etiam 70 linguæ. Nam non eſt neceſſe concedere populos terrâ à ſe invicem ſegregatos, etiam

etiam novas linguas constituisse: nec hoc etiam evincitur ex Genes. 10. 5. ubi dicitur: *Divisæ sunt regiones per terras earum, cuique secundùm linguam suam.* Ex his verbis tantùm elicitur unicuique populo suam fuisse linguam; sed nullo modo sequitur illam linguam fuisse propriam, & à cæteris in unoquoque populo distinctam. Eodem modo, quia Estheræ *Cap.* 8. *versu* 9. dicitur ex Assueri mandato literas fuisse scriptas ad Præfectos provinciarum centum viginti septem *secundùm scripturam cujusque Provinciæ, & secundùm linguam cujusque populi*, nemo colligere potest totidem fuisse linguas, totidemque scribendi modos.

VIII. *Respondeo* 4. Septuaginta discipuli à Christo electi non ad singulas totius orbis gentes sunt emissi, sed tantummodo ad solos Judæos, qui 70 populos non constituerunt: nam dicitur in suprà allegato textu *Luc.* 10. 1. Quod miserit illos 70 discipulos *in omnem urbem & locum, in quem ipse erat venturus.* Atqui Christus non erat iturus ad Garamantas & Indos, nec ultra Sauromatas & glacialem Oceanum; sed, uti ipse dicit Matth. 15. 24. *Non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israëlis.* Ex his jam clarè sequitur, quod illi 70 discipuli à Christo emissi non probent tempore confusionis linguarum fuisse septuaginta populos vel 70 linguas.

IX. *Secunda* sententia de numero linguarum, ortarum ex confusione, est *Græcorum* & *Latinorum* Patrum, qui statuunt hanc confusionem esse factam in *septuaginta duas* linguas. Hi Patres etiam sententiam suam stabiliunt ex numero familiarum.

Sed *rogabit* fortè aliquis: Quare illi Patres Græci & Latini numerum familiarum binario auxerunt? *Resp.* Patres Græci & Latini numerum 72 familiarum desumpserunt ex Bibliis Græcis, in quibus Geneseos *capite* 10. duo Noachi nepotes, scil. duo Kainan adduntur, qui in Textu Hebræo non inveniuntur: prior est filius Schemi vers. 22. alter verò est filius Arphachschadi *vers.* 24. Alii adhuc paulo aliter hunc familiarum numerum colligunt, sed in numero tamen conveniunt. Hanc sententiam de septuaginta duabus linguis defendunt Eusebius, Epiphanius, aliique quamplurimi. Eusebii in Chronico lib. 1. verba translata sic sonant: *Nunc autem redeamus ad turris ædificationem, & confusionem 72 gentium & linguarum.* Epiphanii vero adversus hæreses lib. 1. §. 5. verba sic sese habent: *Deus dissipavit illorum linguas, & ex una distribuit in septuaginta duas pro hominum numero, qui eo tempore repertus fuit.*

Respondeo breviter. 1. Hæc ſententia de 72 populis, totidemque linguis nullâ ſpecie veritatis aſſeritur. Saltem illi duo Kainan (quia non inveniuntur in Textu Hebræo, ſed tantum in Textu Græco non auctentico) non ſunt numerandi inter nepotes Noachi. 2. Poſito, quod dentur 72 Noachi nepotes, inde nondum ſequitur, quod etiam in totidem linguas confuſio linguarum ſit facta. Hoc nullo modo ſequi paulo ante fuſius probavimus.

X. *Tertia* ſententia eſt cujuſdam *Euphori*, qui ſtatuit confuſionem eſſe factam in *ſeptuaginta quinque* linguas; quia totidem animæ cum Joſepho in Ægyptum deſcenderunt. Ita aſſerit Clemens: *Euphorus & alii plures hiſtorici, gentes & linguas referunt eſſe ſeptuaginta quinque.*

Respondeo. Nulla eſt conſequentia: ſi ſeptuaginta quinque animæ deſcenderunt in Ægyptum, ergo totidem fuerunt gentes & linguæ.

XI. *Quarta* ſententia eſt *Paciani*, Epiſcopi Barcinonenſis, qui in opuſculo contra Novatianos (cujus meminit Hieronymus) defendit linguarum confuſionem eſſe factam in *centum & viginti* linguas.

Respondeo. Abſque ullo fundamento & ratione hoc aſſeritur: & propterea eâdem facilitate, quâ aſſeritur, etiam à nobis rejicitur.

XII. His quatuor præcedentibus ſententiis rejectis, ſequitur *quinta & ultima*, quæ ſtatuit numerum linguarum, tempore confuſionis ortarum, eſſe *ignotum*. Nam nullibi in ſacris literis numerus linguarum deſcribitur, nec rationes ſuprà allegatæ ullo modo probant ſententias illas: & per conſequens tutius eſt hic doctam ignorantiam fateri, quàm aliquid, quod incertum eſt, magiſtrali auctoritate determinare.

Hanc ſententiam defendunt multi viri eruditi, & Philologi ſaniores: conveniunt tamen cum ſententiis ſuperioribus, quod confuſio illa facta ſit in diverſas linguas; ſed in quot, vel in quas non determinant. Hanc quintam ſententiam nos etiam defendendam ſuſcipimus: nam rationes ſuprà allegatæ nihil certi probant.

Etiam non licitum eſt ex hodierno linguarum numero antiquum colligere: jam enim fortè plures linguarum centuriæ dantur, quàm olim linguæ tempore confuſionis. Plinius à Timoſthene memoriæ proditum ait, in unam Dioſcuriadem, Colchorum emporium, trecentarum linguarum homines convenire fuiſſe ſolitos: & addit à Romanis poſtea per centum & triginta interpretes negotia ibi geſta fuiſſe. Mithridates non magnam Aſiæ partem, ſi toti conferatur imperio, tenens, viginti duas linguas in ſua ditione habuiſſe conſtanti

Scri-

Scriptorum consensu asseritur; quibus si addantur cæteræ linguæ, quæ toto terrarum orbe tum temporis diversæ fuerunt, maximus numerus linguarum inde evadet.

Complures etiam aliæ linguæ, post Christi natalem, ex unâ primigeniâ sunt ortæ. Quis enim nescit ex Germanica natam esse Belgicam, Anglicam, Danicam aliasque linguas? Quis ignorat ex linguâ Latinâ natas esse linguas Gallicam, Italicam, Hispanicam &c? Maledictio illa, quâ Deus punivit homines, occasione turris Babylonicæ, non fuit momentanea, sed continua, quæ adhuc durat, & usque ad consummationem sæculi durabit. Hinc est, quod omnes linguæ, exceptis paucis, sint in perpetuo fluxu, singulis propè sæculis magnâ sui parte mutentur.

XIII. *Secundò quæritur.* In quas linguas famosa illa confusio linguarum facta est? Et an adhuc hodie quædam ex illis primis linguis supersunt?

Respondeo. Nemo hoc facilè determinare potest; quia nomina populorum & regionum sunt variata. Præterea ipsæ linguæ olim sunt mutatæ, & adhuc quotidiè mutantur.

Mihi maxime probabile videtur linguas Græcam, Germanicam, Ægyptiacam, Æthiopicam, Cananæam, Philistæam, Aramæam & Chaldæam ex confusione esse natas: quia illæ linguæ nomina sua retinuerunt à Principibus familiarum, hoc est, à nepotibus Noachi: ex. gr. Lingua Græca nomen accepit à Javan, *Genes.* 10. 2: hinc lingua Græcorum vocatur לְשׁוֹן יָוָן. Lingua Germanica nomen habet ab Aschenaz: hinc *Germania* vocatur, אַשְׁכְּנַז, *Germanus* אַשְׁכְּנַזִּי, Lingua Ægyptiaca nominatur à Mitzrajim: hinc *Ægyptus* vocatur מִצְרַיִם &c. In quas alias linguas confusio facta sit, & quæ adhuc ex confusione supersunt difficile est determinare. Saltem quædam linguæ, ex confusione natæ, adhuc videntur superesse: sed illæ procul dubio magnam mutationem sunt passæ.

XIV. In sacris Literis viginti fere linguarum, præter Hebræam, fit mentio, quarum quædam sine dubio sunt primigeniæ, natæ ex confusione.

Prima lingua, cujus mentio fit in S. Scriptura, est Chaldæa, quæ in Daniele & Ezra est usitata. Hæc lingua vocatur Dan. 1. 4. לְשׁוֹן כַּשְׂדִּים *Lingua Chaldæorum*; estque linguæ Hebrææ maximè affinis, & originem habet ex confusione linguarum. In confusione omnes linguæ

non erant planè diversæ, sibique mutuo oppositæ; sed magna fuit convenientia linguarum cum matre Hebræa. Et quo populus dispersus Hebræis, Hebraicè loquentibus, erat vicinior, eo viciniorem etiam linguam, propriùs ad Hebræam accedentem, nactus est & retinuit. Omnia illa capita Chaldaica Danielis & Ezræ in linguam Hebraicam transtuli, & edidi in fine Philologi Græci anno 1685.

Secunda lingua, cujus meminit sacra Scriptura, est lingua Arabica: *Actor.* 2. 11.

Tertia lingua est lingua Chanaan, cujus Jesaias *cap.* 10. *v.* 18. facit mentionem. Hæc lingua Chananæa, ex sententia multorum Judæorum & Christianorum, non planè fuit distincta à lingua Hebræa. Quidam putant quod lingua Hebræa vocetur Chananæa: tum quia Judæi, loquentes sermone Hebræo, terram Chanaan inhabitabant; tum etiam quia lingua Chanaan linguæ Hebrææ valde erat affinis. Nos existimamus primam rationem esse veram, scil. quod lingua Hebræa vocetur Chananæa, quia Judæi loquentes Hebraicè Chananæam inhabitabant. Ergo Jesaias per linguam Chananæam non videtur intelligere linguam novam ab Hebraicâ diversam.

Quarta lingua est lingua Ægyptiaca, cujus fit mentio Psal. 81. v. 6. & 114. v. 1. *Quum processisset contra terram Ægypti, ubi sermonem ignotum audiebam.* Per ignotum & peregrinum sermonem necessariò intelligitur lingua Ægyptiaca.

Quinta lingua est lingua Aschdodæa, cujus meminit Nehemias *capite* 13. *v.* 24. *Filii eorum partim loquebantur Aschdodicè.*

Sexta lingua est lingua Persica, cujus nonnulla vocabula continentur in libro Estheræ: nam in illo describitur historia sub Persis gesta: ex. gr. פּוּרִים est vox Persica denotans *sortes.*

Septimæ & *Octavæ* linguæ, scil. Græcæ & Romanæ fit mentio *Luc.* 23. 38. in titulo crucis.

Nonæ linguæ meminit Lucas in Actis *cap.* 14. *v.* 11. ubi dicitur, quod turba sustulerit vocem, & *Lycaonicè* loquuta fuerit.

Reliquæ linguæ, quarum mentio fit in S. Scriptura, scil. Parthorum, Medorum, Elamytarum, Cappadociæ, Ponti, Asiæ, Phrygiæ, Pamphiliæ, Libyæ, Cyrenaicæ, Cretæ recensentur *Actorum cap.* 2. Hæ sunt viginti circiter linguæ, quarum in sacris Literis obiter fit mentio: quæ ex illis linguis à primâ confusione natæ sint, non satis constat: saltem verosimile est suprà allegatas linguas, quæ nomen retinuerunt

à Prin-

à Principibus familiarum, originem habuisse ex confusione.

XV. *Tertiò quæritur.* Quo tempore confusio linguarum est facta?

Respondeo. Eodem tempore linguæ sunt confusæ, quo homines sunt dispersi. Geneseos capite 10. v. 25. dicitur, quod *Hebero nati fuerint duo filii, quorum uni nomen Phaleg: quia in diebus ejus divisa fuit terra.* Textus innuit temporibus Phalegi terram fuisse divisam. Per divisionem terræ etiam divisio linguarum intelligitur: hæc enim illius causa fuit. Temporibus igitur Phalegi linguarum confusio facta est.

XVI. Cum certum sit temporibus Phalegi confusionem esse factam, *quæritur*: An ea sit facta circa mortem Phalegi? An circa mediam ejus ætatem? An verò circa ejus nativitatem?

Respondeo 1. Non est eadem omnium Doctorum sententia. Qui *primam* sententiam defendunt, scil. quod confusio sit facta circa mortem Phalegi, statuunt hanc confusionem esse factam circa annum trecentesimum & quadragesimum post diluvium. Nam Phaleg, natus anno centesimo primo post diluvium, uti Geneseos capite xi. dicitur, vixit ducentos & triginta novem annos. In hac sententia sunt plerique Hebræi; qui præterea statuunt Abrahamum fuisse 48 annorum, quando confusio à Deo introducta fuit.

2. Patroni *secundæ* sententiæ adscribunt confusionem mediæ Phalegi ætati: sed non eodem modo. Cornelius à Lapide adscribit confusionem anno ætatis Phalegi septuagesimo, hoc est, post diluvium anno 171. Augustinus Torniellus refert confusionem ad annum Phalegi 140. hoc est, ad annum post diluvium 241.

3. Doctores *tertiæ* sententiæ statuunt confusionem esse factam circa nativitatem Phalegi, hoc est, circa annum post diluvium centesimum primum. Eo enim tempore natus est hic Phaleg, uti apparet ex Geneseos capite xi.

XVII. Hæc ultima sive tertia sententia videtur verosimillima propter has duas sequentes rationes. 1. Quia hic Phaleg nomen accepit ab hac divisione: ergo circa ejus nativitatem confusio videtur introducta. Nam infantibus, non vero viris circa mediam ætatem, vel circa mortem, nomina imponuntur. Judæi adhuc hodie pueris octavo die, & puellis post sex à nativitate hebdomadas nomina imponere solent. Hic mos infantibus nomina imponendi apud plerasque gentes etiam usitatus est.

2. Si Phalego nomen impositum fuisset circa mediam ejus ætatem,

tem, procul dubio S. Scriptura dedisset aliquam rationem, ob quam hoc nomen magis impositum fuisset Phalego, quam aliis tum temporis viventibus: sed nulla assignari potest ratio. Ideoque verosimilior est illa sententia, quæ statuit Phalego impositum esse nomen non circa mediam ejus ætatem, sed circa nativitatem.

XVIII. Contra hanc sententiam tres *objectiones* possunt formari, quarum *prima* desumpta est à contraria Judæorum consuetudine; scil. quod non tantum nomina imponantur pueris circa nativitatem, sed etiam provectioribus circa mediam ætatem, imo etiam circa mortem. Ex. gr. Saul nomen accepit circa mediam ætatem, cum in Regem eligeretur. Saul enim idem significat quod *postulatus, petitus*. Antequam Saul in Regem electus fuit, tali nomine non videtur insignitus. Sic etiam Apostolus Paulus, postquam factus esset Christianus, vocatus est Paulus, cum antea vocaretur Saul, Actorum cap. 9. *Saul Saul, quid me persequeris?*

Respondeo. Verum quidem est quod aliquando nomina imposita sint hominibus, vel potius mutata circa mediam ætatem: sed hoc factum est ob specialem rationem, quæ illos præcipue tangebat. Verum nulla potest assignari ratio, ob quam Phaleg hoc nomen magis accepisset, quam cæteri ipsius fratres. Sed Saul tali nomine fuit insignitus, quia Israëlitæ Regem petebant, per quam petitionem Saul ipsis concedebatur. Fuit etiam specialis ratio, ob quam gentium Apostolus loco Saulis postea vocatus fuit Paulus, quasi pusillus. Nam Paulus nomen suum secundùm consuetudinem Iudæorum mutavit.

Judæi olim nonnunquam nomina sua mutarunt ob unam ex tribus sequentibus rationibus. 1. Ob morbos periculosos, qui corpora invaserant. Ægroti hâc mutatione nominis indicabant mutationem esse sequuturam vel ad vitam, vel ad mortem.

2. In signum mutationis vitæ anteactæ. Hâc mutatione indicabant se facere votum, quo testabantur & vovebant se unà cum nomine vitam anteactam in melius esse commutaturos, ita ut plane alii & novi homines viderentur. Ob hanc secundam rationem videtur Paulus mutasse nomen suum; quasi voluisset indicasse, Saul quidem persequutus est ecclesiam, non vero Paulus; jam sum alius homo; jam non amplius ecclesiam Christi persequar. Per mutationem ergo nominis sui in memoriam revocabat turpitudinem & detestationem vitæ anteactæ, & simul quasi tacitè pollicebatur se non amplius illam ecclesiam ita persequuturum esse.

3. Qui

3. Quidam Judæi mutabant nomina sua, ut irritum facerent decretum Divinum, quod Deus contra tales conceperat. Quatuor enim res ex sententia nonnullorum Judæorum rescindunt decretum judiciale Dei. *Primò* Eleëmosyna. *Secundò* Precatio. *Tertiò* Mutatio nominis, & *quartò* Mutatio operum sive conversio. Paulus ad hanc decreti divini annihilationem non respexit. Decretum enim Dei non potest irritum fieri. Sed Paulus intendit conversionem; quia voluit indicare se jam esse hominem alium, quem vitæ anteactæ pœnitet.

Concedimus ergo, quod aliquando hominum nomina circa mediam ætatem sint mutata, sed fuit semper specialis ratio, quæ illos in particulari tangebat, & non alios. Atqui potest assignari specialis ratio, ob quam Rex ille vocatus fuerit Saul; & quare Apostolus nomen suum mutaverit in Paulum. Verum in Phalego nulla potest assignari specialis ratio: nam divisio, undè ille nomen accepit, non tantum illum sed etiam alios fratres tangebat.

XIX. *Secunda* objectio etiam est desumpta à consuetudine Judæorum, scil. quod ipsi circa mortem imo post mortem infantibus suis nomina imponant. Nam Judæi solent, si infans ante octavum diem incircumcisus moriatur, talem supra sepulchrum circumcidere, nomenque ei imponere, ut Deus illius infantis etiam esset memor, & erga eum misericordiam suam exerceret in mortuorum resurrectione.

Respondeo. Circa mortem vel post mortem imponuntur quidem nomina, sed tantum infantibus, nomen nondum habentibus. Ast si Phalegus nomen accepisset circa aut post mortem, tum non accepisset nomen suum, cum esset infans: nam erat annorum 239. cum moreretur. Deinde illud nomen non fuisset primum Phalegi nomen; cum infantium hoc sit primum nomen, quod post mortem accipiunt.

XX. *Tertia* objectio potest esse bimembris. 1. Impossibile est quod confusio linguarum facta sit circa nativitatem Phalegi, hoc est, anno 1757. post creatum mundum. Nam si tum temporis facta esset confusio, tum dicendum erit quod spatio annorum centum & unius (nam Phaleg natus est anno 101. post diluvium, qui incidit in annum Mundi 1757.) per illos octo homines, qui fuerunt in arca, mundus ita vehementer fuerit multiplicatus, ut tot fuerint gentium capita, & tot diversæ familiæ, quæ tot terras invadebant, tot nationes constituebant, & tot mundi plagas occupabant.

 2. Ad-

2. Adhuc augetur hoc dubium, cum attendimus ad brevitatem vitæ Patrum poſtdiluvianorum: nam Patres antediluviani duplo fere diutius vixerunt quam poſtdiluviani. Quidam ex antediluvianis ultra nongentos annos vixerunt, cum Patres poſtdiluviani tantum quadringentos præter propter annos vixerint. Arphacſad primus poſt diluvium Patriarcha tantum vixit annos 433. Etiam alii Patres poſtdiluviani reſpectu Patrum antediluvianorum non diu vixerunt.

Reſpondeo 1. Quidam hanc objectionem ſolvunt dicendo, quod plures homines in arca Noæ fuerint quam octo; & quod in Textu tantum ſupputentur præcipui, quodque famuli, ancillæ, pueri & puellæ ſubintelligantur. Putant enim in arca non ſupputari eos, ſicuti in curru non ſupputatur auriga. Si enim aliquis quærat, Quot homines fuerint in curru? Reſpondebitur quatuor aut ſex, omiſſo ſemper aurigâ: ideo idem, quia non numeratur, etiam non ſolvit vectigal. Idem obſervari ſolet in nuptiis & conviviis: ſi enim quis roget, quot fuerint convivæ nuptiales? Reſpondebit alius, quinquaginta aut ſexaginta, aut plures vel pauciores, omiſſis ancillis & famulis, qui non numerantur, etiamſi in nuptiis etiam edant & bibant. Idem putant nonnulli etiam dicendum eſſe de octo hominibus in Arca Noæ contentis. Narravit mihi nonnemo, qui audiverat Paſtorem in publicâ concione hanc ſententiam defendiſſe. Mihi tamen hæc ſententia non videtur veroſimilis: nam in Textu dicitur, quod fuerint octo homines, qui contradiſtinguuntur cæteris hominibus, qui in diluvio perierunt.

2. Alii majori ſpecie veritatis adſcribunt hanc humani generis multiplicationem Dei benedictioni, quâ Deus humano generi affatim benedixit. Hanc benedictionem Deus hominibus pollicitus eſt, Gen. 9. 1. quando dixit: *Fœtificate, multiplicamini, & replete terram,* & verſ. 9. *Abundè progignite in terra.* Simili benedictione Deus benedixit Iſraëlitis in Ægypto ſub jugo Pharaonis habitantibus: ibi enim ſeptuaginta circiter homines, qui cum Jacobo Patriarcha in Ægyptum deſcenderant, in aliquot centena hominum millia trecentis circiter annis excreverunt; adeo ut Ægyptii decreverint Iſraëlitas variis modis opprimere, ne ab illis, utpote cum tempore futuris fortioribus, vincerentur, & ex regno ſuo pellerentur. Unde videri eſt, quid Dei benedictio efficere poſſit.

3. Vita Patrum poſtdiluvianorum fuit quidem multo brevior vitâ

Patrum

Patrum antediluvianorum; sed Patres antediluviani multo serius etiam inceperunt generare quàm Patres postdiluviani. Plerique enim Patres, post diluvium viventes, circa annum trigesimum circiter generabant, cum Patres, ante diluvium viventes, demum circa annum centesimum ferè generare inceperint. Adamus cœpit generare anno 130. Seth anno 105. Sed Schelah, cum esset 30. & Heber cum esset 34. annorum, genuerunt.

XXI Concludimus ergo sententiam illam, quæ statuit linguarum confusionem esse factam circa nativitatem Phalegi, hoc est, anno centesimo primo post diluvium, sive anno 1757. post creationem mundi, nullo modo esse absurdam, vel S. Scripturæ contrariam; sed potius sacræ Scripturæ & sanæ rationi consentaneam. Nam nomina hominibus imponuntur non circa mediam ætatem, vel circa mortem, sed circa nativitatem, & quidem sæpe ob oblatam aliquam occasionem. Ergo Phalego, qui sic denominatus est à divisione linguarum, nomen impositum est circa tempus nativitatis: quia illo tempore linguæ confusæ sunt. Hæc dicta sufficiant de linguarum confusione.

DISSERTATIO VIGESIMA,

DE

Linguæ Hebrææ post confusionem conservatione, & ejusdem propagatione.

§. 1. *Lingua Hebræa tempore confusionis permansit pura.*

2. *Lingua Hebræa est conservata in unica familia.*

3. *Quinque rationibus probatur quod ea in familia Heberi sit conservata.*

4. *Ratio datur quare ea potius sit conservata in familia Heberi, quàm in aliis impiis familiis.*

5. *Schem vocatur pater filiorum Heberi, & non pater aliorum filiorum. Nomen Hebræi est nomen patronymicum & nomen professionis.*

6. *Quod Schem non fuerit Melchisedek duabus rationibus probatur contra Judæos.*

7. *Lingua Hebræa fuit conservata in Mesopotamia, in Canaan, (cujus terræ linguam Abrahamus facile propter vicinitatem potuit intelligere) in Ægypto, in deserto, iterum in Canaan (quod tribus rationibus probatur) & tandem in Babylonia.*

8. *Cum in Capt. Babyl. lingua Hebræa desierit esse vernacula, in*

ejus locum successit pura lingua Chaldæa: deinde illa dialectus pura successu temporis impurior facta est.

9. *Lingua Chaldaica vocatur nomine generaliori Syriaca.*

10. *Lingua Hebræa post captivitatem Babylonicam nunquam alicubi Judæis fuit vernacula.*

11. *Verosimile est beatos in cœlo post ultimum judicium sermone articulato, & quidem Hebraico esse usuros.*

SECTIO I.

Uperioribus duabus Dissertationibus egimus de confusione linguarum, & de earundem diversitate; sequitur nunc, ut porro investigemus, ubi & apud quos lingua Hebræa in, & post confusionem fuerit conservata. De hac materia has sequentes quæstiones movebimus.

Primò quæritur. An lingua Hebræa tempore confusionis permansit in sua puritate?

Respondeo affirmando. Deus hanc linguam utpote sanctam servavit puram in illis, qui nec consilio nec auxilio structuram turris Babylonicæ promoverunt. Illi enim non peccarunt in ædificatione illâ: & per consequens non videtur verosimile, quod Deus illos in linguâ puniverit

II. *Secundò quæritur.* Utrum lingua Hebræa tempore confusionis sit conservata in populis & familiis pluribus; an verò tantummodo in unicâ familia?

Respondeo 1. Quidam statuunt linguam Hebræam in multis familiis & locis, ut in tota Syria, Assyria, & in terra Canaan, ut & in posteris Chami incorruptam mansisse. Ab hac sententia non plane alienus est Scaliger, qui expresè in Epistolis suis ait linguam Hebræam partim in Assyria, partim etiam in Canaan integram mansisse. Et si in Canaan lingua Hebræa etiam mansisset integra, tum etiam inter posteros Chami mansisset. Nam in divisione terræ posteris Chami concessa est Cananæa. Sed hæc prima sententia videtur improbanda: nam Cham & familia ejus consenserunt in ædificationem Turris, propter quam Deus linguas confudit. Si ergo posteri Chami sint participes peccati, procul dubio etiam participes fuerunt confusionis linguarum: & propterea in posteris Chami lingua Hebræa nullo modo videtur in puritate sua permansisse.

2. Alii putant non sine ratione eam sententiam esse verosimiliorem, quæ statuit linguam Hebræam in unicâ certâ familiâ,

non

non vero in pluribus familiis esse conservatam.

III. *Tertiò quæritur.* Si lingua Hebræa in unicâ familiâ sit conservata; Quænam illa familia fuit?

Respondeo Receptissima Doctorum tam Hebræorum quam Christianorum sententia est eam familiam fuisse Heberi familiam: inde enim lingua Hebræa nomen suum accepit. Hæc sententia his sequentibus rationibus probatur.

1. Quia hæc familia Heberi non consensit in impium Babylonicorum fabrorum consilium de ædificanda Turri. Patres enim illius familiæ fuerunt viri pii, Deum timentes, qui nullo modo videntur tam insanum & impium opus approbasse. Qui verò non fuerunt participes peccati, etiam non videntur fuisse participes pœnæ, quam Deus specialiter ob illud peccatum inflixit.

2. Dispersio populorum per terras fuit sequuta linguarum confusionem; verum Schemi familia, per Heberi lineam descendens, tempore confusionis non fuit dispersa more aliarum familiarum per terras, sed mansit tamdiu in suis sedibus, donec Abrahamus speciali vocatione inde vocatus fuit. Si ergo hæc familia non fuit passa dispersionem per terras, non videtur etiam passa linguarum confusionem.

3. Posteri Schemi & Heberi loquuti fuerunt Hebraicè; ergo in illa familia lingua Hebræa fuit conservata: nam non est verosimile posteros Schemi, per lineam Heberi descendentes, aliâ linguâ fuisse usos, quàm quâ usi fuerunt patres ipsorum. Quod posteri Schemi Hebraicè loquuti fuerint, apparet tum ex nominibus Patriarcharum, Abrahami, Isaaci, Jacobi, omniumque ipsius filiorum; tum etiam ex nominibus locorum, ut Zoar, Beerzebah &c. Hæc omnia nomina sunt purè Hebraica; & per consequens illi, qui hæc nomina imposuerunt, Hebraicè loquuti fuerunt. Sed illi fuerunt posteri Schemi per lineam Heberi descendentes: ergo lingua Hebraica videtur in familia illa conservata. Nam illi, qui multis seculis pòst ex illa familia descenderunt, loquuti fuerunt Hebraicè.

4. Lingua Hebræa magis videtur conservata in familia Heberi quam in aliis familiis: quia posteri Schemi, per lineam Heberi descendentes, semper in vera pietate permanserunt. E contra posteri patris Cham à Deo & vera religione discesserunt; & multo probabilius est linguam sanctam fuisse conservatam in illa familia, quæ veræ religionis & pietatis fuit conservatrix, quam in alia, quæ à Deo fuit maledi-

cta. Sic enim dicitur Geneſeos Capite 9. v. 25. *Maledictus Canaan, benedictus ſit Dominus Deus Schem.* Vide plura de hac materia in Diſſert. 3. Cl. Buxtorfii. Hinc eſt, quod Hebræi meliores prærogativas tribuant poſteris Schemi quam poſteris aliorum filiorum Noachi. Statuunt enim, quum Deus inter ſeptuaginta angelos per ſortem diſtribueret ſeptuaginta populos, (in tot enim populos homines omnes tempore confuſionis linguarum eſſe diſtributos aſſerunt,) quod ſors Dei ceciderit in familiam Abrahami, ex Heberi familia & linea deſcendentem; ita ut illa familia fuerit quaſi peculium Dei, in qua, quum vera religio permanſerit, etiam linguam ſanctam permanſiſſe probabile eſt.

5. Denique ſi lingua Hebræa etiam fuiſſet in aliis familiis conſervata, quam in Heberi familia; ergo non ſolum vocata fuiſſet Hebræa ab Hebero, ſed etiam aliis nominibus, deſumptis ab aliis poſteris filiorum Noachi, fuiſſet inſignita: verum lingua hæc ſancta nullis aliis nominibus poſterorum Noachi fuit denominata. Vocatur quidem lingua Canaan, ſed hoc fit propterea, quia poſteri Heberi, loquentes hanc linguam, terram Canaan inhabitarunt.

IV. *Quartò quæritur.* Quare lingua Hebræa potius in Heberi familia, quàm in aliorum filiorum Schemi familiis fuit conſervata.

Reſpondeo. Deus voluit potius linguam ſuam conſervare in familia, quæ ſinceri cultus & veræ pietatis erat conſervatrix, quàm in aliis familiis, quæ alienos deos colebant. Verbum Dei linguâ ſanctâ conſcribendum erat, & cultus Dei hâc linguâ peragendus: & propterea illi, per quos eccleſia Dei erat propaganda, linguam ſanctam callere debuerunt. Etiam eccleſia Dei fuit ordine propagata per Hebræos, ſcil. à Noacho per Schemum, per Heberum, per Pelegum, per Rehu, per Serug, per Nachorem, per Terachum, per Abrahamum, per Iſaacum, per Jacobum &c. Hi omnes linguæ Hebrææ uſum conſtanter retinuerunt, & Hebræi κατ' ἐξοχὴν fuerunt vocati; cum cæteri poſteri Schemi, etiamſi ab Hebero etiam deſcenderint, hoc nomine ſuerint deſtituti. Vera eccleſia in cæteris Schemi poſteris non fuit conſervata. Hinc Schem Geneſ. 10. 21. vocatur *Pater omnium filiorum Heberi.*

V. *Quintò quæritur.* Quare Schem non vocatur etiam pater aliorum ſuorum filiorum, quorum æque pater erat quam Heberi?

Reſpondet Abarbaniel, quod Schem vocetur tantum pater filiorum Heberi ob amorem, quo Heberum ejuſque poſteros præ omnibus aliis filiis proſequebatur: nam videbat Heberum eſſe juſtum coram facie

ſua,

sua, & filium sapientem, ex cujus lumbis descenderent, qui Deo adhærerent. Hinc posteri Heberi vocati sunt Hebræi; quod nomen non solum est Patronymicum & Gentile, sed etiam nomen professionis, fidei & doctrinæ. Lingua Hebræa ergo in posteris Schemi per lineam sive familiam Heberi fuit conservata.

VI. Hic Schem, pater Heberi, falsò ab Hebræis cum Melchisedecho confunditur. Paraphrasis, quæ vulgo Jonathæ adscribitur, explicat in Genesi *cap.* 14. *v.* 18. Melchisedechum per הוא שֵׁם בַּר נֹחַ *ille est Schem filius Noachi.* Etiam Paraphrasis Hierosolymitana, Midrash Agada, & Kabbalistæ idem statuunt. Quare? Quia putant non esse verosimile alienigenam Abrahamo benedixisse, eumque ab eo tanquam Sacerdotem ordinis superioris decimas exegisse.

Sed Judæorum sententiam, (quæ asserit Schemum esse eundem cum Melchisedecho) esse falsam probatur his duabus rationibus. 1. Melchisedech dicitur Hebr. 7. 3. Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, *sine patre, sine matre, sine genealogia*: hoc est, ipsius parentes non fuerunt noti, & ipsius genealogia latuit: dicitur enim versu 7. *quod ejus generatio non annumeretur in eis.* Verum Schemi parentes fuerunt noti, & Abrahamus fuit ex descendentibus Schemi: sed ad ejus genus non pertinuit Melchisedech; ergo Melchisedech non fuit Schem. 2. Melchisedech regnavit in terra Canaan, in qua Schem non videtur regnasse. Nam terra Canaan pertinuit ad sortem Chami.

VII. *Sextò quæritur.* Cum lingua Hebræa in posteris Heberi aliquandiu fuerit vernacula: quæritur porro, Quando eadem vernacula esse desierit? Et ubi tamdiu fuerit conservata?

Respondeo 1. Lingua Hebræa ab Hebero usque ad Abrahamum fuit propagata in Mesopotamia, quæ Hebræis vocatur אֲרַם נַהֲרָיִם *Syria duorum fluviorum*: quia sita fuit inter duos fluvios, Euphratem scil. & Chiddekel sive Tygrim.

Resp. 2. Abraham specialiter vocatus à Deo ex Mesopotamia in terram Canaan, secum hanc linguam in Canaan apportavit; & sic lingua Hebræa in terra Canaan inter Abrahamum & ipsius amicos fuit vernacula.

Rogabit fortasse aliquis. Quomodo Abraham cum Cananæis, & illi iterum cum ipso loqui potuerint? *Respondeo.* Cananæi erant Syris propinqui; & propterea videtur verosimile eos fuisse usos linguâ, quæ non multum differebat à linguâ tum temporis usitatâ in Meso-

pota-

potamiâ: & ſi non magna fuerit differentia inter illas linguas, tum facilè alter alterius linguam potuit intelligere.

Reſp. 3. Jacobus, quum ad Joſephum proficiſceretur, linguam Hebræam ſecum in Ægyptum detulit, ibique linguam illam immutatam retinuit. Hoc paſſim teſtantur Rabbini; qui præterea ajunt Iſraëlitas propter meritum quarundam rerum ex Ægypto eſſe liberatos. Inter cæteras res, ob quas Iſraëlitæ illam liberationem à ſervitute Ægyptiaca meriti fuiſſent, etiam numeratur hæc, quod linguam ſuam ſanctam in Ægypto non mutaverint.

Reſp. 4. Iſraëlitæ omnes, liberati ex Ægypto, in deſerto Hebraicè fuerunt loquuti; etiam hanc linguam per totum illud tempus, quo in deſerto vixerunt, retinuerunt.

Reſp. 5. Iſraëlitæ linguam Hebræam ſecum, expulſis Cananæis, attulerunt in Canaan; in qua omnes docti & indocti, viri & fœminæ, principes & ſubditi, juvenes & ſenes Hebraicè fuerunt loquuti.

Quod Judæi in Canaan loquuti fuerint Hebraicè, *primò* patet paſſim in Veteri Teſt. ex variis nominibus locorum & perſonarum purè Hebraicis, ut גִּלְגָּל *Gilgal,* שְׁמוּאֵל *Schemuel*, נָעֳמִי *Noomi*, quæ, *Ruth*. 1. 20. vocata eſt מָרָה *Mara*, כִּי־הֵמַר שַׁדַּי לִי *quia*, dicit, *Omnipotens me amaritudine affecit*. Hæc omnia nomina ſunt pure Hebraica: ergo illo tempore in illis locis Hebraicè fuerunt loquuti. Sunt quidem nonnulli, qui abſque ullo fundamento ſtatuunt Iſraëlitas in terra Canaan Chaldaicè fuiſſe loquutos: ſed illi refutantur *ſecundò* ex Danielis *capite* 1. ubi dicitur, quod, poſtquam Nebucadnezar Judæos ex Canaan in Babyloniam abduxiſſet, juſſerit eligere ex illis captivis quoſdam juvenes, eoſque docere linguam Chaldæorum. Ergo Judæis, in terrâ Canaan habitantibus, lingua Chaldaica non fuit vernacula. Verum quidem eſt, quod nonnulli ex doctioribus etiam linguam Chaldaicam intellexerint; ſed populus in terra Canaan Hebraicâ linguâ ut vernaculâ utebatur. Hoc *tertiò* inviċtiſſime evincitur ex 2 Regum *cap.* 18. *v.* 26. ubi miniſtri Regis Hiskiæ dicebant Rabſaki: *Alloquere ſervos tuos Aramicè*, (Chaldaicè) *quia nos intelligimus*; *ne alloquitor nos Judaicè*, (Hebraicè) *audiente populo hoc, qui eſt ſuper murum.* Colloquium hoc inſtitutum eſt in Canaan annis circiter centum & viginti tribus ante captivitatem Babylonicam. Hinc ergo illuceſcit ipsâ luce diurna clarius populum in Cannan Hebraicè fuiſſe loquutum.

Reſp. 6. Judæi, tranſportati ex terra Canaan in Babyloniam, adhuc

huc Hebraicè loquebantur; sed quum aliquandiu ibi fuissent, linguam Hebræam oblivioni tradiderunt, & linguam illi terræ vernaculam, h. e. Chaldæam, didicerunt. Sic enim communiter fieri solet; homines præcipuè plebeji communiter addiscunt linguam usitatam in terra, in qua habitant. Hoc idem etiam accidit Judæis in Babylonia captivis: ibi enim linguæ Hebrææ familiaris usus cessavit, & non amplius sub Veteri Test. unquam Judæis vernacula fuit. Nehemias in libro suo *cap.* 13. *v.* 23. 24. dicit se vidisse suo tempore Judæos, quorum filii Asdodicè loquebantur, & nesciebant loqui Judaicè, hoc est, Hebraicè: ergo lingua Hebraica tum temporis desiit esse plebi Judaicæ vernacula. Vide plura apud Cl. Buxtorfium in Dissertatione tertia.

VIII. *Septimò quæritur.* Quum lingua Hebraica in captivitate Babylonica desierit Judæis esse vernacula: Quæ igitur lingua in locum ejus successit? Vel quâ linguâ Judæi in & post captivitatem Babylonicam tanquam vernaculâ fuerunt usi?

Respondeo 1. In ipsa captivitate Babylonica didicerunt linguam in Babylonica vernaculam, hoc est, Chaldæam. Omnes enim Babylonii tam Principes quam subditi in Babylonia Chaldaicè loquuti fuerunt; & filii Judæorum, qui in captivitate nascebantur, facillime absque ullo labore à Chaldæorum pueris linguam Chaldæam addiscebant. Sed procul dubio Patres, qui ex terra sancta abducti fuerant, adhuc in ipsa captivitate usque ad finem vitæ Hebraicè fuerunt loquuti. Idem etiam concedendum videtur de Sacerdotibus & Judicibus; uti videre est in libro Cosri, ubi dicitur, *quod cognitio Legis & linguæ Hebrææ manserit in corde Sacerdotum & Judicum.*

2. Judæi fere omnes post liberationem ex captivitate Babylonica, in qua 70 annos habitaverant, & reducti in terram sanctam, Chaldaicè loquebantur, & quidem secundùm dialectum puram, quâ Daniel in libro suo usus est. Sed cum aliquandiu in terra sancta habitassent, etiam linguam illam Chaldaicam parumper corruperunt. Sic enim ferè solet fieri in omnibus linguis: nam eæ varias tractu temporis patiuntur mutationes, & quotidiè magis magisque à primæva puritate degenerant.

3. Sequentibus seculis post captivitatem Babylonicam, scil. stante Templo secundo usque ad confectum Talmud, hoc est, usque ad quingentesimum fere annum post nativitatem Christi, imo adhuc

diu poſt illud tempus, Judæi Chaldaicè ſed dialecto impuriori loquuti fuerunt; & non tantum ita loquuti fuerunt, ſed etiam libros ſuos tali linguâ & tali impurâ dialecto conſcripſerunt; uti videre eſt in Thalmude Babylonico & Hieroſolymitano, & in aliis libris circa illud tempus tali dialecto conſcriptis. Præterea quo libri Chaldaici citius poſt captivitatem Babylonicam ſunt conſcripti, eo etiam elegantiori & puriori dialecto Chaldaica ſunt exarati. Hoc verum eſſe apparet ex Paraphraſibus Chaldaicis Onkeloſi & Jonathæ, quæ circa tempora Chriſti conſcriptæ ſunt; quia populus linguam Hebræam non amplius intelligebat. Ante illud tempus, fortaſsè adhuc in ipſa Captivitate Babylonica, vel paulo poſt procul dubio Paraphraſes quædam Chaldaicæ fuerunt conſcriptæ; ſed illæ jam diu perierunt. Hæ Paraphraſes, Onkeloſi ſcil. & Jonathæ, puriori dialecto Chaldaica conſtant, quam Thalmud & alii libri Chaldaici, poſterioribus temporibus conſcripti. Noſter Salvator, in cruce pendens, etiam partim Chaldaicè, ſive Syriacè, loquutus eſt, cum exclamaret אֵלִי אֵלִי לְמָה שְׁבַקְתַּנִי *Deus mi, Deus mi, quare me dereliquiſti*? Ultimum verbum eſt Chaldaicum occurrens in Paraphraſi Chaidaicâ Jonathæ *Pſal.* 22. 2. In Textu enim Hebræo habetur verbum Hebraicum עֲזַבְתָּנִי *dereliquiſti me*, quod in ſignificatione cum voce illa Chaldaica ſive Syriaca convenit.

IX. *Objiciet* fortè nonnemo, quod Judæi tempore Salvatoris propriè loquuti fuerint Syriacè, & non Chaldaicè: ergo falsò dicitur, quod Salvator loquutus fuerit Chaldaicè.

Reſp. Lingua Chaldaica & Syriaca non ſunt diverſæ linguæ, ſed tantummodo diverſæ dialecti: ideoque qui loquitur Chaldaicè etiam Syriacè loqui dicitur. Daniel in libro ſuo *cap.* 2. *verſ.* 4. dicit Chaldæos Regem alloquutos fuiſſe אֲרָמִית *Syriacè*, cum propriè Chaldaicè loquuti fuerint. Lingua Chaldaica ſæpiſſime nomine generaliori vocatur Syriaca; quia Syria comprehendebat Babyloniam, in qua propriè Chaldaicè loquebantur.

X. *Octavò quæritur.* An lingua Hebraica poſt captivitatem Babylonicam illo tempore alicubi fuerit vernacula?

Reſpondeo negando. Lingua Hebræa, poſtquam ſemel ejus familiaris loquendi uſus deſiit, nullibi nec olim Hieroſolymis, nec jam vel ullo tempore in Germania, Hiſpania, Portugallia, vel in ullis aliis locis amplius vernacula fuit. Inveniuntur quidem hodie multi inter Judæos, qui Hebraicè loquuntur; ſed illa loquela ipſis non eſt ver-

na-

nacula: nam Judæi, etſi quidem citius, tamen eodem modo, quo Chriſtiani, linguam Hebræam addiſcunt. Judæorum pueri quinquennes ita ad ſcholas Hebraicas mittuntur ad diſcendam linguam Hebræam, quemadmodum Chriſtianorum filii mittuntur ad ſcholas Teutonicas ad diſcendam linguam Teutonicam. Lingua igitur Hebræa non eſt vernacula Judæis hodiernis, nec illis, qui temporibus Chriſti & multis ſequentibus ſeculis vixerunt, unquam fuit vernacula.

Quæ lingua igitur Judæis eſt vernacula? Illa lingua ipſis eſt vernacula, quæ eſt uſitata in illis locis, in quibus habitant: ex. gr. Judæis Germanis in Germania habitantibus lingua Germanica eſt vernacula, Hiſpanis Hiſpanica, Belgis Belgica & ſic deinceps.

Multi ex hodiernis Judæis linguam Hebræam nec intelligunt, nec loqui poſſunt; nihilominus, etiamſi multi ex iis linguam Hebræam non intelligant, tamen ſolent ut plurimum preces ſuas Hebraicè recitare: nam credunt talem vim & efficaciam illi linguæ ineſſe, ut nihilominus, etiamſi ipſi preces ſuas intelligant vel non intelligant, putent Deo eas gratiores eſſe, quàm ſi in nota aliquâ linguâ recitarent.

Si quidam Judæi ſcripturam Hebraicam ne quidem legere poſſint, quales multi Amſtelodami inter Hiſpanos & Germanos inveniuntur, illi ſolent preces ſuas quotidianas Hiſpanicè vel Germanicè in Synagogâ recitare.

Et quandoquidem lingua Hebræa deſiit eſſe vernacula, ideo illa fortaſſe jam diu è memoria fuiſſet deleta, niſi extitiſſent Biblia Hebræa, quæ ſpeciali providentia Divina hactenus fuerunt conſervata. Ex illis Bibliis quidam Rabbini ante aliquot ſæcula Grammaticam conſcripſerunt, ut linguam Sanctam conſervarent, & ſtudium illud Hebraicum promoverent ac facilius redderent.

XI. *Nonò quæritur.* An beati in futuro ſæculo articulatè loquentur & quidem Hebraicè?

Reſpondeo. Melius conjecturis ad has & ſimiles quæſtiones reſponderi poteſt, quàm certis rationibus, petitis vel ex S. Scriptura, vel etiam ex rectâ ratione. Nam ipſa S. Scriptura nullibi ejus rei facit mentionem; nec rationes, quæ pro affirmativa ſententia afferuntur, certò probant. Nihilominus nobis videtur maxime probabilis ea ſententia, quæ ſtatuit beatos poſt reſurrectionem in futuro ſeculo articulatè, & quidem Hebraicè eſſe loquuturos. Rationes probabiles, quibus ſententiam noſtram confirmamus, ſunt hæ ſequentes.

Primò. Beati in futuro sæculo videntur articulatè loquuturi. 1. Quia loquela pertinet ad perfectionem hominis, eaque etiam pertinuit in statu innocentiæ ad perfectionem Adami; sed è contra mutum esse dicit imperfectionem. Atqui in futuro sæculo summe beati & perfecti erimus; & per consequens non videtur illa perfectio beatis deneganda in futuro sæculo, quæ Adamo concessa fuit in statu innocentiæ.

2. Organa loquelæ inservientia, ut lingua, guttur &c. non videntur beatis frustra esse concedenda.

3. Beati Deum laudabunt, eique laudes cantabunt: sed illæ laudes non videntur posse commodiori modo fieri quàm per externum sermonem. Nam non videtur verosimile, quod beati Deum laudaturi sint motitando tantum caput, manus, pedes, aliaque membra; cum laudes proprie fiant ore.

4. Beati in cœlo aliis beatis procul dubio conceptus suos indicabunt: sed non est verosimile eos indicaturos esse conceptus suos digitis vel annuendo aut motitando caput, ut muti solent. Ergo videtur verosimile, quod beati articulato sermone aliis beatis conceptus suos in futuro sæculo sint revelaturi.

Secundò. Jam etiam probabimus rationibus probabilibus beatos in futuro sæculo post ultimum judicium loquuturos esse Hebraicè: nam 1. Si beati articulatè loquentur, quod jam quasi concedimus: ergo non utentur linguâ Græcâ, Latinâ, Germanicâ, Gallicâ, aliisve linguis natis in & post linguarum confusionem. Ratio est: quia omnes illæ linguæ natæ sunt ex peccato; & non videtur verosimile beatos in statu omnium perfectissimo usuros esse linguâ aliquâ, quæ nata est ex peccato; quum peccatum & omnia quæ communicationem habent cum peccato in beato sæculo sint annihilanda.

2. Si beati nullâ ex omnibus linguis, natis in & post confusionem ex peccato, utentur, ergo loquentur Hebraicè: nam illa lingua est omnium linguarum perfectissima, statui perfectissimo etiam optime conveniens; est lingua omnium prima, creata ab ipso Deo & Adamo instillata. Deus ipse hâc linguâ Adamum, cæterosque Viros sanctos & Prophetas sub Veteri fœdere est alloquutus; sacrum suum verbum Veteris Testamenti hâc linguâ consignavit. Et sicuti hæc lingua fuit prima usitata in Paradyso terrestri, sic etiam videtur fore ultima in Paradyso cœlesti.

3. Assentiuntur huic sententiæ plærique Judæi & plurimi Chri-

ſtiani, quorum priores ſtatuunt beatos non tantum in futuro ſæculo Hebraicè eſſe loquuturos, ſed etiam tempore adventus Meſſiæ, quando liberantur à tyrannide Chriſtianorum. Sed poſteriores, ſcil. Chriſtiani, qui Chiliaſtarum defendunt ſententiam, ſtatuunt Chriſtianos mille annis ante ultimum adventum Meſſiæ Hebraicè eſſe loquuturos. Nos illis omiſſis, judicamus ſententiam illam eſſe veram, vel ſaltem maxime probabilem, quæ ſtatuit beatos in futuro ſæculo articulato ſermone & quidem Hebraico eſſe uſuros. Sed cum erimus in cœlo, melius & certius de hâc utrâque quæſtione judicabimus.

DISSERTATIO VIGESIMA-PRIMA, DE

Appellationibus, quibus *lingua prima* poſt confuſionem fuit inſignita.

§. 1. *Lingua prima uſque ad confuſionem non indiguit ſpecialibus nominibus.*

2. *Nomina linguæ primæ poſt confuſionem fuerunt quinque.*

3. *Lingua prima in V. T. nunquam vocatur Hebræa. In N. T. per linguam Hebræam ſæpè intelligitur Syriaca.*

4. *Lingua prima vocatur Hebræa ab Hebræis.*

5. *Nomen Hebræi, datum Abrahamo, poſtea diu in ejus poſteris fuit continuatum.*

6. *Quadruplex etymologia nominis Hebræi vulgo aſſignatur.*

7. *Prima Hebræum malè derivat ab Abramo.*

8. *Secunda itidem malè à* עבר transivit: *quia Abram tranſiiſſet Euphratem, vel Jordanem, vel Tigrim, quod rationibus probatur.*

9. *Nomen* עברי Hebræi *remotè derivatur à* עבר tranſivit, *ſed non immediatè.*

10. *Tertia ſententia etiam non ſatis convenienter Hebræum deducit à* עֵבֶר trans.

11. *Quarta denique ſententia verè ſtatuit Hebræum denominari à* עֵבֶר Hebero, *filio Schemi.*

12. *Non ſequitur: ſi Hebræus deſcendat ab Hebero, ergo omnes poſteri ſic denominarentur: nam Hebræus etiam denotabat talem, qui religionem Heberi profitebatur.*

13. *Judæus derivatur à Juda, filio Jacobi.*

14. *Nomen Judæi innotuit poſt deportationem decem tribuum. Jam omnes poſteri Jacobi vocantur Judæi.*

15. *Objectio deſumpta ex* 2. *Reg.* 16. 6.

16. 6. *solvitur.*
16. *Non certò constat quando lingua Hebræa primùm vocata sit Judaica.*
17. *Judæus denotat & generationem naturalem & professionem religionis Judaicæ.*
18. *Lingua Hebræa vocatur Cananæa: quia Hebræi Canaan inhabitarunt.*
19. *Explicatur* Labium Canaan, *cujus Jesaias meminit.*
20. *Lingua Hebræa vocatur Sancta non propter auctorem sanctum, vel propter formam internam, vel propter populum aut terram sanctam, vel propter defectum vocabulorum obscœnorum, sed propter materiam Veteris Test. sanctam.*
21. *Lingua Hebræa jam propter multas causas potest vocari sancta.*
22. *Lingua Hebræa videtur in vel paulo post captivitatem Babylonicam, ut distingueretur a Chaldaica, vocata lingua Sancta.*
23. *Lingua Hebræa vocatur* labium purum.
24. *Quod Zeph.* 3. 9. *non denotat puram professionem veræ religionis, sed ipsam linguam Hebræam.*
25. *Lingua Hebræa nominatur* pura *propter eloquia Dei pura.*

SECTIO I.

Ingua prima per septendecim sæcula usque ad confusionem linguarum non videtur fuisse specialibus quibusdam titulis insignita: quia usque ad illud tempus sola & unica in mundo fuit. Etiam scimus nomina vulgo rebus imponi distinctionis ergo. Sed cum hæc lingua diu sola fuerit in mundo, non indiguit specialibus nominibus, quibus ab aliis linguis distingueretur. Verum postquam linguarum confusio in mundum introducta fuisset, necesse fuit linguam primam aliquo nomine sive quibusdam nominibus insignire, ut hæc ab aliis linguis, quæ variæ post confusionem fuerunt, distingueretur.

II. Nomina illa, quibus lingua prima post confusionem fuit insignita, sunt quinque; suntque desumpta vel ab *hominibus*, in quibus hæc lingua fuit conservata, & sic fuit vocata Hebræa: quia fuit conservata in Hebræis; vel à *Tribu*, in qua post dispersionem tribuum permansit, & sic fuit *Judæa* nominata; vel à *terra*, in qua fuit usitata, & sic appellata fuit *Cananæa*; denique duo reliqua nomina sunt desumpta à *dignitate & puritate*, atque sic fuit vocata lingua *Sancta* & *Pura*. De singulis ordine disseremus.

I. *De*

I. *De Appellatione* Hebræa.

III. Primum nomen, desumptum ab hominibus, in quibus lingua prima fuit conservata, est, quo vocatur lingua *Hebræa*. In Veteri T. nullibi lingua prima vocatur *Hebræa*, etiamsi *Hebræi* creberrima ibidem mentio fiat. Verum in Novo Test. Apostoli sæpissime linguæ Hebrææ meminerunt. Paulus ait *Actor*. 26. 14. se audivisse vocem, quæ loquebatur τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ *Hebraicâ dialecto sive linguâ*, Saul Saul, quid me persequeris? Sic etiam *Actor*. 21. 40. Paulus dicitur *loquutus linguâ Hebræâ*; & ejusdem libri capite 22. v. 2. habetur, quod Judæi audiverint Paulum *Hebræa lingua* ipsos *alloqui*. Etiam in Euangelio Johannis cap. 19. v. 13. locus Lithostrotos dicitur vocari Ἑβραϊστὶ *Hebraicè* Gabbatha. Attamen certum est vocem *Hebraicam*, utpote vocem generalem, in Novo Test. ambiguam esse: sæpissime enim per eam denotatur lingua Syriaca, quæ Judæis tempore Christi fuit vernacula. Lingua Syriaca sæpe vocatur lingua Hebraica; quia illa non tam est nova lingua quàm quidem linguæ Hebrææ diversa dialectus.

IV. Unde, quæso, hæc prima lingua vocatur *Hebræa*? *Resp*. Ab Hebræis qui hac lingua utebantur.

De hoc nomine Hebræo hæ duæ quæstiones moveri possunt.

V. *Primò quæritur*. Quis primus Hebræi nomine fuit insignitus?

Respondeo. Primus omnium nomine Hebræi fuit vocatus Abrahamus, Genes. 14. 13. *Venit profugus, & indicavit* לְאַבְרָם הָעִבְרִי ABRAHAMO HEBRÆO.

Hoc nomen posteri Abrahami & posteri cæterorum Patriarcharum diu retinuerunt. Josephus *Genes*. 39. 14. vocatur *servus Hebræus*. Posteri Jacobi in Ægypto habitantes vocantur Exod. 1. 15. *Hebræi*. Et 1 *Sam*. 4. 6. fit mentio vociferationis, quæ fiebat *in castris Hebræorum*; etiam Jonas *cap*. 1. *v*. 9. dicebat *Hebræus sum*. In Novo Test. Apostolus Paulus scripsit Epistolam ad Hebræos. Ex his omnibus apparet nomen *Hebræi* à temporibus Abrahami fuisse usitatum. Sed qui antiquitus vocabantur Hebræi, hodie plerumque *Judæi* nominantur.

VI. *Secundò quæritur*. Unde hoc nomen Hebræi derivatur?

Respondeo. Quatuor occurrunt sententiæ circa Etymologiam nominis *Hebræi*.

VII. *Prima* sententia statuit Hebræos derivari ab *Abramo*; quia Abramus

Abramus *Genes.* 14. 13. primus vocatur Hebræus: sic Hebræi dicti essent quasi *Abraæi*. Hanc sententiam olim defenderunt Ambrosius & Augustinus, quorum posterior tamen hanc sententiam revocavit in libro Retractationum Capite 16.

Sed hæc sententia est absurda propter has sequentes rationes.

1. Quia in ipsa prima linguæ sanctæ principia impingit. אַבְרָם *Abram* enim incipit ab *Aleph*, estque vox composita ex אָב *patre* & רָם *excelso*: sed עִבְרִי *Hebræus* in principio habet *Hajin* literam radicalem, estque vox simplex.

2. Hebræus non potest derivari ab *Abram*; quia tum Abram, qui primus est vocatus Hebræus, à se ipso fuisset denominatus. Sed nihil à se ipso denominatur: non enim dicimus *Jonas Jonæus*, *Moses Mosæus*, &c.

VIII. *Secunda* sententia defendit Hebræos derivari à verbo עָבַר *transivit*: & sic Abram vocatus esset עִבְרִי, hoc est, *transitor*, quia trajecisset fluvium aliquem; sed in fluvio illo assignando non conveniunt.

1. Nonnulli putant Abramum vocatum esse à Cananæis עִבְרִי *Transitorem*; quia, quum ille *Jos.* 24. speciali vocatione à Deo ex Mesopotamia in terram Canaan vocabatur, trajicere debebat fluvium *Euphratem*.

2. Alii è contra Hebræos nominatos volunt *Transitores*, non à transitu Euphratis, sed à transitu *Jordanis* fluvii; & sic Chaldæi Cananæos vocassent Hebræos sive transitores: quia cum Cananæi se separarent à Chaldæis, & in Canaan migrarent, *Jordanem* transibant.

3. Denique nonnulli, rejectis his duobus fluviis, tertium excogitarunt, scil. *Tigrim*, à cujus transitu Hebræos dictos volunt; quia Arphacsad filius Schem cum aliis fluvium Tigrim versus Occidentem transivit.

Primi auctores hujus sententiæ videntur esse LXX Interpretes: nam illi vocem עִבְרִי *Hebræi*, Genes. 14. 13. transtulerunt per περάτην *transitorem*. Sed hæc sententia etiam rejicitur propter has sequentes rationes.

1. Quia nomina populorum in *Jod* desinentia sunt Patronymica vel Gentilia, ut יהודי *Judæus*, עמלקי *Amalekita*: ergo nomen *Hebræi* non est desumptum à transitu alicujus fluvii. Nam nomen desumptum ab actione aliqua non est Patronymicum aut Gentile. Præterea si עִבְרִי à transitu fluvii derivaretur, tum non haberet hanc

formam,

formam, ſed Abram potius vocatus fuiſſet עֹבֵר in Participio, vel עֲבַר *tranſiens*.

2. Quia nullo modo videtur veroſimile populum tam ſanctum, & ita ſemper in Veteri Teſt. à Deo dilectum, nomen accepiſſe à tranſitu alicujus fluvii: nam tranſitus alicujus fluvii non eſt res tanti momenti, ut inde tota illa gens tam longo tempore denominaretur.

3. Populus Hebræus etiam videtur vocatus à patre ſuo ſecundùm morem aliorum populorum, in Veteri Teſt. memoratorum, qui denominati ſunt à patribus ſuis: ex. gr. Ammonitæ denominantur ab Ammon, Moabitæ à Moab, &c.

4. Eſt etiam contra morem aliarum linguarum, in quibus nomina populorum nunquam deſumuntur ab actione quadam tranſitoria, ſed ſemper à Patribus, vel à terra quam inhabitant: ex. gr. Galli, Angli, Hiſpani, Germani aliique ſic denominantur, quia ex Gallia, Anglia, Hiſpania, vel ex Germania ſunt oriundi. Similiter etiam in lingua Hebræa מִצְרִי *Ægyptius* nomen habet à terra Ægypti. Ex his concludimus nomen Hebræi non derivari à עָבַר *tranſivit*.

IX. *Objiciet* fortè nonnemo, quod nomen Hebræi videatur derivari à verbo עָבַר *tranſivit*: quia in omnibus Lexicis Hebraicis, etiam in Lexico Buxtorfii nomen עִבְרִי *Hebræi* collocatur ſub עָבַר tanquam Radice ſua.

Reſpondeo. Verum quidem eſt nomen עִבְרִי *Hebræi* derivari à Radice עָבַר *tranſivit*, ſed remotè, non proximè. Hic verò movetur quæſtio, unde nomen עִבְרִי *Hebræi* proxime & immediate derivetur? Nos negamus proximè derivari à עבר *tranſivit*.

X. *Tertia* ſententia deducit nomen *Hebræi* à עֵבֶר *trans*, per compendium pro עֵבֶר הַנָּהָר *trans fluvium*, hoc eſt, transfluvialis: quia *Joſ.* 24.3. dicitur: *Et accepi patrem veſtrum Abrahamum* מֵעֵבֶר הַנָּהָר è TRANS FLUVIUM. Abrahamus ergo hoc nomen accepiſſet à terra, in qua natus aut educatus fuit, aut in qua diu habitavit. Hæc terra ſita fuit in Meſopotamia trans fluvium; & Abraham, poſtquam cum ſuis ex Meſopotamia, ſita trans fluvium Euphratem reſpectu terræ Canaan, migraſſet in Cananæam, vocatus fuiſſet עִבְרִי, (conciſè pro עִבְרִי נַהֲרִי) nomine deſumpto à terra nativitatis. Hæc etymologia majorem ſpeciem veritatis habet quàm ulla ex præcedentibus: nam non eſt præter morem populum nominari à terra, in qua natus vel educatus eſt. Deinde tales etymologiæ etiam ſunt frequentes in aliis linguis;

ſic quidam denominantur Tranſmarini, Tranſalpini, Tranſylvani, &c.

Attamen nec hæc ſententia nobis plane arridet propter ſequentes rationes.

1. Quia nullibi in S. Scriptura עֵבֶר ſumitur pro עֵבֶר הַנָּהָר: ergo עִבְרִי non videtur idem eſſe, qui Transfluvialis. Si unicum exemplum poſſet produci, in quo עֵבֶר ſumeretur pro עֵבֶר הַנָּהָר, tum ſententia hæc haberet majorem ſpeciem veritatis: atqui nullum tale exemplum poteſt in medium proferri.

2. Moſes nullibi Abrahami patriam vocavit עֵבֶר הַנָּהָר *trans fluvium*. Dicitur quidem *Joſ.* 24. quod patres Abrahami habitaverint בְּעֵבֶר הַנָּהָר *trans fluvium*, & quod Deus Abrahamum inde vocaverit; attamen illa terra, vocata אֲרַם נַהֲרַיִם *Syria interamnis* ſive *Meſopotamia*, nunquam à Moſe nominatur עֵבֶר הַנָּהָר: ergo Abrahamus inde non videtur nominatus.

3. Si nomen עברי *Hebræi* deſumptum eſſet à terra, ergo omnibus filiis Heberi conveniret: quia omnes ex regionibus, trans fluvium Euphratem ſitis, nati ſunt. Sed nullibi legimus quod ullis hoc nomen, etiamſi etiam trans fluvium habitaverint, ſit datum præter quoſdam, qui ex Abrahami lineâ deſcenderunt, ejuſque fidem & profeſſionem ſequuti ſunt. Ergo nomen Hebræi videtur reſpicere populum & non terram. Hoc confirmat Jonas, quum rogantibus, ex quonam populo eſſet, reſpondit *cap.* 1. *v.* 9. *Hebræus ſum.*

XI. His tribus ſuperioribus ſententiis rejectis ſupereſt *quarta*, ſtatuens nomen Hebræi derivari ab עֵבֶר *Hebero* filio Schemi, cujus mentio fit Geneſ. 10. 21. *ubi Schem* vocatur *pater omnium filiorum Heber*. Nomen igitur Hebræi ſecundùm hanc quartam ſententiam eſt nomen Patronymicum deductum à patre Heber. Hæc ultima & quarta ſententia à nobis etiam approbatur propter has ſequentes rationes.

1. Quia tales locutiones ſunt frequentes in ſacris Literis: ex. gr. Uti per *filios Iſraël* intelliguntur Iſraëlitæ, & per *filios Judæ* Judæi, ſic etiam per *filios Heber* denotantur Hebræi.

2. *Num.* 24. 24. Poſteri Heber nomine primi patris *Heber* nominantur, mutato nomine proprio in Patronymicum. Textus ſic ait: *Et affligent Aſſur, & affligent Heber*. Sicuti hic per Aſſur intelliguntur filii Aſſur, hoc eſt, Aſſyrii, ſic etiam per Heber denotari debent filii Heber, hoc eſt, Hebræi. Ergo nomen Hebræi derivatur ab Heber. Hanc explica-

plicationem etiam confirmat verſio Græca, quæ vulgo vocatur Lxx Interpretum: illa enim explicat vocem *Heber* per Ἑβραίυς *Hebræos*. Etiam Paraphraſis, quæ Jonathæ adſcribitur, exponit vocem Heber per *filios Heberi*.

3. Nomen *Hebræi* non eſt deſumptum à *Terra*, uti jam probavimus; nec etiam ab *Urbe* quadam: ergo derivatur ab Auctore ſive primo patre. Ratio eſt: quia nomina Hebraica Gentilia & Patronymica in *Jod* deſinentia à nullis aliis deſumuntur, quàm ab his ſupradictis. Ergo remotis illis antecedentibus cauſis appellationum neceſſariò ſequitur nomen Hebræi deſumptum eſſe ab auctore.

XII. *Objicere* poſſet aliquis. Si Hebræi deriventur ab Hebero, filio Schemi, ergo omnes poſteri, ſcil. filii Keturæ, filii Eſau, aliique etiam vocati fuiſſent Hebræi: ſed falſum eſt conſequens: nam nullibi legimus filios Eſau, filios Keturæ, alioſque fuiſſe vocatos Hebræos.

Reſpondeo. Si nomen Hebræi tantum eſſet nomen gentile, denotans tantummodò deſcenſum & generationem naturalem, tum argumentum procederet: ſed jam non procedit: quia hoc nomen poſtea etiam & quidem præcipue, tranſivit in nomen profeſſionis & religionis; atque illi ſolummodò Hebræi vocati ſunt, qui linguam, doctrinam, religionem & pietatem Heberi retinuerunt. Ex. gr. Jonas interrogatus de quonam populo eſſet, reſpondit *Hebræus ſum*, & immediatè, majoris explicationis ergo, addit, J E H O V A M *Deum cœlorum imeo*. Hinc eſt, quod Ægyptii noluerint edere cum Hebræis: non quia ex Meſopotamia vel ſimpliciter ab Hebero deſcenderant, ſed quia diverſam religionem profitebantur. Nam Hebræi jumenta illa, quæ Ægyptii venerabantur, comedebant. Nomen igitur Hebræi non tam denotat generationem naturalem, quàm quidem eandem profeſſionem & veram religionem, quam Heber profeſſus fuit.

Ex his omnibus apparet nomen *Hebrææ* linguæ derivari ab *Hebero*; & quidem eum in finem, quia illa lingua tempore confuſionis in ipſius familia fuit conſervata. Atque hæc dicta ſufficiant de prima linguæ primæ appellatione. Qui plura cupit, adeat Diſſertationem tertiam Buxtorfii, in qua multis teſtimoniis Judæorum & Chriſtianorum hanc ſententiam confirmatam videbit.

II. *De Appellatione* Judaica.

XIII. *Alterum* primæ linguæ nomen eſt, quo יְהוּדִית *Judæa* ſive *Judaica* vocatur. De hoc nomine hæ ſequentes quæſtiones moveri poſſunt.

Primò quæritur. Unde יְהוּדִית *Judæa* derivatur?

Reſpondeo. *Judæa* deſcendit à *Judæis*, & *Judæi* à *Juda* quarto filio Jacobi Patriarchæ, & *Juda* à verbo Hiphil הוֹדָה *confeſſus eſt, laudavit*, quaſi Juda eſſet *celebrationis filius*: quia mater à partu Deum celebravit; quæ propterea etiam hujus nominis rationem dat, Gen. 29. 35. *Et dixit* Lea אוֹדֶה CELEBRABO *hâc vice* JEHOVAM, *idcirco vocavit ejus nomen Jehudam.* Quod Judæi deriventur à יְהוּדָה *Juda*, etiam apparet ex Pſal. 76.2. *Notus eſt in Jehudah Deus: in Jiſrael magnum nomen ejus.* Hîc per יְהוּדָה nomen proprium intelliguntur Judæi ſive poſteri Judæ.

XIV. *Secundò quæritur.* Quando nomen *Judæorum* incepit innoteſcere?

Reſpondeo 1. Nomen Judæorum plane fuit ignotum ad illud uſque tempus, quo poſteri Jacobi fuerunt in regimine & religione conjuncti.

2. Quum tempore Rehabeami, filii Salomonis, decem tribus ab ipſo diſcederent, & duæ tantum tribus, ſcil. Judæ & Benjamin, ipſi adhærerent, non tamen legimus eo tempore poſteros Jacobi vocatos fuiſſe *Judæos*: ſed decem abſciſſæ tribus nominabantur בֵּית יִשְׂרָאֵל *domus Iſraël*, & duæ tribus domui Davidis adhærentes, vocabantur בֵּית יְהוּדָה *domus Jehudæ.*

3. Poſtquam decem tribus à Salmaneſare Aſſyriorum Rege in Aſſyriam & Mediam tranſportatæ fuerunt, poſteri Jacobi, ex Iuda deſcendentes, primò vocati ſunt *Judæi*.

Deinde quoniam tribus Benjamin unum cum tribu Iudæ regnum faciebat, ideo etiam Benjamitæ nomine Iudæorum fuerunt inſigniti. Hoc verum eſſe probatur ex *Eſth.* 2. 5. ubi Mordechai vocatur אִישׁ יְהוּדִי *Vir Judæus*, qui tamen fuit ex tribu Benjamin: nam additur אִישׁ יְמִינִי *vir Jemini*, hoc eſt, Benjamita.

Denique omnes poſteri Jacobi, ex omnibus tribubus deſcendentes, poſtea vocati fuerunt generali nomine *Judæi*. Hanc conſuetudinem Paraphraſtæ Chaldæi ut plurimum obſervarunt: nam illi nomen *Hebræi* fere ſemper, præterquam in libro Geneſeos, tranſtulerunt per *Judæum*:

dæum: exemplum ejus occurrit *Jon.* 1.9. ubi verba *Hebræus ſum*, Paraphraſtes transfert per יְהוּדָאָה אֲנָא *Jehudæus ſum.* Similiter per Hebræos in Veteri Teſt. denotantur omnes poſteri Jacobi. Etiam hoc tempore omnes poſteri Patriarchæ Jacobi generali nomine vocantur *Judæi.* Poſt deportationem ergò decem tribuum nomen *Judæi* demum innotuit.

XV. Contra hæc forte *objiciet* aliquis verba 2 *Reg.* cap. 16. v. 6. occurrentia, ubi S. Textus Judæorum meminit, quando dicit: *Rezin expulit Judæos*; cum demum in capite ſequenti fiat mentio deportationis factæ per Regem Aſſyriorum: ergo ante illam deportationem nomen *Judæi* fuit notum.

Reſpondeo. Hìc eſt anticipatio, quæ ſæpiſſime in S. Scriptura uſurpatur. Deinde liber ille Regum poſt tranſportationem decem tribuum conſcriptus eſt, quando poſteri Jacobi modo vocabantur Judæi. Etiam Textus dicit, quod Rezin expulerit eos, qui tum, cum liber conſcriberetur, vocabantur Judæi. Hanc ſententiam confirmat Elias Levita in *Thisbi* in voce יְהוּדִי, ubi dicit: לֹא נִמְצָא בַּמִּקְרָא שֶׁנִּקְרְאוּ יְהוּדִים רַק מִזְּמַן גָּלוּת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים *Non invenitur in Bibliis, quod* Hebræi *vocentur Judæi, niſi ab eo tempore, quo decem tribus abductæ fuerunt in captivitatem.*

XVI. Jam ſatis innoteſcit, quando Hebræi vocati ſunt Judæi. Jam porro *quæritur*: An eodem illo tempore etiam lingua Hebræa vocata fuerit *Judaica*?

Reſpondeo. Hoc non adeo clarum eſt. Saltem 2 *Reg.* 18. 26. & *Jeſ.* 36. 11. fit mentio linguæ יְהוּדִית *Judaicæ*, quando Hiskiæ miniſtri dicebant Rabſaki: *ne alloquitor nos Judaicè*, id eſt, Hebraicè. Hoc colloquium dicitur inſtitutum annis 123. ante captivitatem Babylonicam: ergo ad minimum illo tempore lingua Hebræa vocata fuit *Judaica.*

XVII *Tertiò quæritur.* Utrum nomen *Judæi* ſit tantummodo nomen generationis naturalis; an vero etiam profeſſionis?

Reſpondeo. Aff. poſt. Nam ſi nomen Judæi tantummodo denotaret generationem naturalem, tum nemo poſſet fieri Judæus: ſed in libro Eſtheræ cap. 8. v. 17. legimus, quod רַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים *Multi ex populis terræ facti ſint Judæi.* Atqui illi non ſunt facti Judæi per generationem. Quare ergo dicuntur facti Iudæi? Quia fidem Iudæorum profeſſi fuerunt. Paraphraſtes exponit hoc verbum מתיהדים *Judæi facti ſunt* per מִתְגַּיְּרִין *proſelyti facti ſunt.* Ex his mani-

festum est, quod nomen *Judæi*, præter generationem naturalem, etiam significet professionem religionis Judaicæ.

III. *De Appellatione* Cananæa.

XVIII. Tertium nomen primæ linguæ est, quod *Cananæa* nominatur. Ejus appellationis fit mentio *Jes.* 19. 18. ubi Textus sacer ait: *Tempore illo erunt quinque civitates in terra Ægypti loquentes* שְׂפַת כְּנַעַן *labium*, id est, linguam *Canaan*.

Quæritur. Quare hæc lingua prima vocatur lingua *Canaan*?

Respondeo 1. Non vocatur ideo lingua Canaan, quia Cananitæ sive posteri Canaan eâ fuerunt usi. Nam Canaan fuit maledictus, & cum aliis etiam auctor ædificationis molis Babylonicæ: & propterea ipse & posteri ejus participes fuerunt confusionis linguarum. Per consequens, cum hic per linguam Canaan intelligatur lingua Hebræa, quâ Cananitæ non fuerunt usi: ergo hæc lingua, cujus Jesaias facit mentionem, non vocatur Canaan, quia Cananitæ eâ fuerunt usi. Nan incolæ Canaan aliam linguam, natam ex confusione, usurparunt.

2. Nullibi in S. Scriptura legimus, quod lingua Cananæorum tum vocata fuerit *Cananæa*, cum Cananæi adhuc terram Canaan possiderent: sed postquam diu pulsi fuerunt Cananæi, tum demum hæc lingua nomine Canaan fuit insignita.

3. Per linguam Canaan intelligitur ipsissima lingua Hebræa, quæ vocatur Canaan, quia Judæi, expulsis Cananæis, terram Canaan inhabitabant; non vero quia Cananæi linguâ Hebræâ fuerunt usi. Sunt nonnulli, qui statuunt linguam Hebræam etiam vocari Cananæam, quia Hebrææ valde fuit affinis; sed illam sententiam ut minus probabilem suprà refutavimus.

XIX. Sed *rogabit* nonnemo: An ergo Jesaias in loco prædicto prædicit Ægyptios tempore gratiæ loquuturos esse Hebraicè?

Respondeo. In Annotationibus versionis Belgicæ *labium Canaan*, cujus Jesaias facit mentionem, sic explicatur: *Ægyptii loquentur de verbo Dei quod linguâ Canaan, id est, Hebræâ conscriptum est.* Vatablus verò paulo aliter exponit: *Labio Canaan, quasi Scriptura diceret tempore gratiæ erit tantum commercii Judæis cum Ægyptiis, ut multæ urbes Ægypti sint loquuturæ sermone Hebræo.*

IV. *De*

IV. *De Appellatione* Sancta.

XX. Sequitur nunc quartum nomen, quo lingua prima vocatur Lingua *Sancta*. Judæi hodierni vix ullo alio nomine linguam primam indigitant quàm hoc nomine: Hebraicè enim eam vocant לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ *linguam sanctitatis*, vel לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ vel הַקְּדֹשָׁה *linguam sanctam*.

Primò quæritur. Ob quam causam lingua prima à Judæis vocatur *lingua sancta*?

Respondeo. Auctores in assignandâ causâ, ob quam hæc lingua vocetur *Sancta*, non conveniunt.

1. Quidam ajunt, quod hæc lingua prima vocetur *Sancta*, quia Deus, qui est Sanctus, hujus linguæ auctor est. Deus enim linguam Hebræam Adamo instillavit: & quia opus aliquando nomen accipit ab auctore, ideo putant hanc linguam vocari sanctam, quia Deus sanctissimus hanc linguam creavit.

Sed hæc sententia rejicitur. Nam sic omnia Dei opera possent vocari sancta, quia Deus omnium operum auctor est; & sic hoc epitheton sanctitatis soli linguæ Hebrææ non competeret.

2. Alii rejectâ hâc sententiâ statuunt linguam primam etiam ab Auctore vocari sanctam; sed tum *Sanctam* explicant per incorruptibilem & æternam: quia sicuti Deus, qui est auctor hujus linguæ, est æternus, sic etiam hæc lingua est æterna, & in æternum mansura.

Sed nec hæc sententia placet: quia tum potius lingua prima esset vocanda lingua *æterna* & *incorruptibilis* quàm *sancta*.

3. Sunt qui propter *formam internam* hanc linguam titulo sanctitatis coronant, scil. ob summam ejus perfectionem, quæ consistit in emphasi verborum, quâ verba exprimunt naturam & proprietatem rerum: ex. gr. חַוָּה *Eva* nomen accepit ab effectu, quia fuit vivificatrix & mater omnium viventium.

Verum efficacia significationum dat huic linguæ quidem excellentiam quandam, sed ea non acquirit ipsi titulum sanctitatis.

4. Non desunt, qui hanc linguam nominari *sanctam* volunt, quia populus Judaicus, utpote in Veteri Test. Sanctus, eâ linguâ usus fuit. Rationem hujus assertionis hanc dant, quia linguæ sæpissimè nomen accipiunt à populo qui eâ utitur. Hoc apparet in Danielis Capite 1. ubi

ubi mentio fit *linguæ Chaldæorum*, quæ ſic vocabatur, quia Chaldæi eâ utebantur.

5. Alii hanc linguam ſanctam nominari ajunt à *Terra ſancta*, ſcil. à terrà Iſraëlis, in quâ Iſraëlitæ uſi fuerunt hâc linguâ: nam terra illa vocatur terra ſancta, Ezech. 20. 40. *In monte ſanctitatis meæ*: & Jeſ. 64. 9. urbes terræ Iſraëlis vocantur *urbes ſanctitatis*. Sic lingua Gallica nomen accepit à terra: nam vocatur *Gallica*, quia habitatores, habitantes in Gallia, eâ linguâ utuntur.

Sed hæ duæ ſententiæ, quæ vel à ſubjecto ſcil. populo, vel à terra hanc linguam vocari *ſanctam* ajunt, non arrident: nam nec populus nec terra in ſe inhærentem habuerunt ſanctitatem, à quâ hæc lingua vocari potuit *ſancta*. Præterea populus Judaicus ſæpiſſime præcepta Dei graviter tranſgreſſus eſt; unde non videtur veroſimile hoc epitheton ſanctitatis huic linguæ propter populum conceſſum fuiſſe.

6. Nonnulli defendunt hanc linguam vocari *ſanctam*, quia in hac lingua nulla occurrunt vocabula proprie denotantia pudenda viri aut mulieris, vel etiam actum venereum; ſed hæc omnia exprimuntur & circumſcribuntur vocabulis tropicis & metaphoricis. Hanc ſententiam defendit Maimonides.

Sed hæc ſententia falſa eſt propter has duas rationes. *Primò*: quia in lingua Hebræa occurrunt tales voces, quæ auditu quodammodo ſunt obſcœnæ: ex. gr. verbum שָׁגַל *coïre* ſignificat propriiſſimè ipſum actum venereum; ac proinde Judæi pro eo utuntur verbo honeſtiori שָׁכַב *cubuit*.

Secundò: Poſito & non conceſſo, quod non dentur in lingua ſancta talia vocabula, inde tamen hæc lingua non potuit vocari *ſancta*, ſed potius vocanda fuiſſet *Caſta & Verecunda*.

7. Denique quamplurimi inveniuntur auctores, qui ajunt hanc linguam à Veteribus *ſanctam* fuiſſe vocatam, quia Vetus Teſtamentum, in quo ſunt oracula & præcepta Dei ſancta, hâc linguâ conſcriptum eſt; & ſic à materiâ Veteris Teſtamenti ſanctâ hæc lingua vocata fuiſſet *ſancta*. Hæc ſententia ultima maximè arridet; quam etiam videtur confirmare Apoſtolus tum in 2. Epiſtola ad Timotheum *cap.* 3. *v.* 15. ubi Idem Scripta Veteris T. vocat τὰ ἱερὰ γράμματα *ſacras literas*, tum etiam in Epiſtola ad Romanos *cap.* 1. *v.* 2. ubi eadem appellat γραφὰς ἁγίας *ſcripturas ſanctas*.

XXI. Ex his antecedentibus concludo: quod ſi auctores ad unam

tantum-

tantummodo causam respexerint in dando titulo *sanctitatis*, quod ad nullam aliam causam respexerint, quàm ad hanc ultimam, quâ lingua prima vocatur *sancta*, quia materia Veteris Test. est sancta. Sed fortasse primi auctores etiam ad alias ex præcedentibus causis respexerunt. Ut ut sit, arbitror ultimam sententiam esse verosimiliorem. Nihilominus jam lingua prima propter alias causas etiam potest vocari sancta, scil. (uti ait doctissimus Buxtorfius in Dissertatione prima) „Quia immediatè auctorem habet *Deum*, qui ipsa est קָדֹשׁ *San-* „*ctitas*, qui etiam eâ primò usus est in primo hominum alloquio, „uti visum: *Sancta* merito dicitur, quia *Lex* Dei *sancta*, Oracula Dei „*sancta*, Scriptura Prophetarum *sancta*, &c. hâc linguâ sunt conscri- „pta; imo quia illa hodie nullibi amplius pura, quam in *Libris Sacris* „existit: *Sancta* meritò dicitur, quia niveo pudore ubique verecun- „da, profana *sanctè*, turpia castè & verecundè profert, & vocabulis „obscœnis, quæ à pudoris lege abeunt, vel destituta est, vel non *sæpe* „utitur. *Sancta* est ob summam perfectionem, quam à perfectissimo „auctore consecuta est, prout etiam alia hanc ob causam *Sancta* vel „*Divina* appellare solemus. *Sancta* etiam vocari potest propter *Popu-* „*lum* olim *Sanctum*, cujus hæc lingua erat peculium; propter *Terram* „*Sanctum*, in qua exercebatur; propter *Urbem Sanctam* & *Tem-* „*plum Sanctum*, ubi Sacra eâ linguâ peragebantur.

XXII. *Secundò quæritur.* Quando & ubi lingua prima vocata est lingua *sancta*.

Respondeo. Tempus hujus denominationis difficulter potest determinari: nam lingua prima nullibi in toto Veteri T. vocatur *sancta*; sed in Paraphrasi Hierosolymitana ad Geneseos Caput 11. v. 1. voces שָׂפָה אֶחָת *sermo unus* explicantur per לִישָׁן קוּדְשָׁא *linguam sanctam*. Etiam Paraphrasis Ionathæ eodem modo *sermonem unum* explicat: sed quando illæ Paraphrases sint compositæ, non adeo certum est. Etiam Salomon Jarchi, Aben Ezra, qui circa undecimum à nato Christo sæculum vixerunt, primam linguam vocant *sanctam*.

Communis Doctorum sententia est hoc epitheton *sanctitatis* linguæ primæ esse datum in ipsa captivitate Babylonica, vel paulo post eandem; & quidem eum in finem, ut linguam Hebræam à lingua Chaldaica, utpote profanâ, & quam in captivitate Babylonica didicerant, distinguerent. Pentateuchus olim & adhuc hodie prælegitur, preces etiam linguâ sanctâ recitantur: & propterea illa lingua in vel post

captivitatem Babylonicam videtur vocata *sancta*, ut distingueretur à lingua Chaldæorum, quam Judæi in captivitate Babylonica didicerant. Quod Judæi à temporibus Ezræ Legem in publicis synagogis Hebraicè, etiamsi eandem in tali lingua non intelligerent, prælegerint, hoc testatur Maimonides in Pandectis Juris Hebræi de precibus & benedictione Sacerdotum *cap.* 12. §. 10. ubi præterea addit, quod lector publicus unum tantum versum ex Lege Hebraicâ legerit, & tum tam diu tacuerit, usque dum interpres eundem interpretatus fuisset; & quod tum iterum lector publicus alium versum tali modo legerit, & sic deinceps. Putamus linguam primam vocatam fuisse linguam *sanctam* ad distinguendum hanc linguam à lingua Chaldaica. Etiam nullo modo videtur verosimile, quod hæc lingua hoc epitheton sanctitatis acceperit ante captivitatem Babylonicam; quia nullibi S. Scriptura ejus tituli mentionem facit.

A captivitate igitur Babylonica usque ad hodiernum diem hæc lingua prima hoc titulo sanctitatis fuit insignita. Etiam Professores, qui hanc linguam docuerunt, vocati sunt *linguæ sanctæ* Professores. Hunc titulum sanctitatis nemo ex Doctoribus tam Judæorum quàm Christianorum linguæ Hebrææ ademit; sed omnes Doctores tam antiqui quàm recentes hanc linguam vocarunt *sanctam*, & procul omni dubio usque ad finem mundi eodem titulo denominabunt.

V. *De Appellatione* Pura.

XXIII. *Quintum* & ultimum epitheton linguæ primæ est, quo nominatur lingua *Pura*. Nomen hoc perquam rarum est, imo fere inter Judæos obsoletum; attamen in S. Scriptura est usitatum, scil. Zeph. 3. 9. *Tum mutabo in populis* שָׂפָה בְרוּרָה labium purum *sive electum*, *ut omnes invocent nomen* JEHOVÆ, *ut serviant ei humero uno*. Explico בְּרוּרָה per *purum* sive *electum*: quia Radix ברר utrumque significat, scil. *purgare* & *eligere*. Paraphrasis Jonathæ explicat vocem ברורה per בְּחִיר *electum*, & Versio Belgica per *purum*.

XXIV. De hoc titulo *quæritur primò*. Utrum per *labium purum* intelligatur peculiaris quædam lingua, & quidem Hebraica; an vero tantummodo pura professio veræ religionis.

Respondeo. Mihi verosimile videtur, quod hîc intelligatur certa quædam lingua, & quidem Hebraica. Hanc sententiam confirmat Aben Ezra ad hunc locum, qui expressè in Commentariis suis שָׂפָה

ברורה

בְּרוּרָה *labium purum* exponit per לשון הקדש *linguam ſanctam.* Etiam David Kimchi allegat in Commentariis ſuis ex Aben Ezra hanc expoſitionem. Abarbaniel in Commentariis ſuper Prophetis poſterioribus ad hunc locum *pag.* 272. etiam *labium purum* explicat per *linguam ſanctam.* Etiam ſcimus in explicatione verborum non facile eſſe recedendum à ſententia Rabbinorum, niſi ſufficiens ratio contrarium ſuadeat.

Deinde *labium purum*, cujus *Zephaniæ* capite tertio fit mentio, vocatur Jeſ. 19. 18. *labium Canaan*; & probavimus ſuprà per labium Canaan intelligi linguam Hebræam, & in Zephaniæ loco per *labium purum* intelligitur lingua Canaan: nam eadem eſt utrobique prophetia. Ergo per *labium purum* intelligitur lingua Hebræa. Zephanias tamen in dicto loco non vult, quod gentes tempore Novi Teſt. loquuturæ ſint *labium purum* ſive *Hebraicum.* Nam verba Textus ſic videntur explicanda: *Reddam in populis labium purum*, hoc eſt, ego faciam eos loqui verba Dei, quæ linguâ purâ, hoc eſt, Hebræâ deſcripta ſunt.

XXV. *Secundò quæritur.* Quare lingua prima vocatur *labium purum*? *Reſpondeo.* Quia eloquia Dei ſunt pura: ſic ait Pſalmiſta Pſal. 19. 9. *Præceptum Dei eſt* בָּרָה *purum.*

Atque hæc hoc tempore dicta ſufficiant de quinque nominibus, quibus lingua prima inſignitur.

DISSERTATIO VIGESIMA-SECUNDA, QUÆ EST

DE MASORA.

PARS PRIMA.

§. 1. *Hic datur plenior explicatio Maſoræ, quam in Jona illuſtrato.*

2. *Maſora tribus modis Hebraicè ſcribitur.*

3. *Deſcendit à* מָסַר tradidit, *cujus correlatum eſt* קִבֵּל accepit.

4. *Ea definitur. Auctores ejus vocantur Maſorethæ.*

5. *Docetur ubinam habeatur Maſora. Ea magna ex parte periit.*

6. *Maſorethæ in genere verſati ſunt circa totum Vetus Teſt. & in ſpecie circa octo partes Veteris Teſtamenti.*

7. *Primò circa* literas *majores, minores, ſuſpenſas, inverſas, irregulares, medias librorum, finales, non finales, & circa numerum literarum cujuſque libri & ſectionis.*

8. *Secundò Masorethæ crisin suam circa* vocales, *vocibus jam adscriptas, instituerunt.*

9. *Tertiò etiam circa* acccentus.

10. *Quartò Masorethæ considerarunt* voces *plenas, defectivas; earum situm, locum & significationem; etiam eas de quarum Syntaxi & structura quis dubitare posset; etiam multas voces simplices & quindecim voces punctis supernè coronatas numerarunt.*

11. *Ipsi auctores librorum non adscripserunt quindecim vocibus superna puncta.*

12. *Illa puncta sunt adscripta ante confectum Talmud.*

13. *Quintò. Masorethæ numerarunt* versus *singulorum librorum, Sectionum legalium, medios versus, & multorum librorum simul; etiam varias affectiones versuum considerarunt; denique* 27 *versus annotarunt, in quorum medio est hiatus.*

14. *Enumerantur octodecim loca quæ vulgò* תקון סופרים Ordinatio *sive* correctio Scribarum *vocantur.*

15. *Galatinus ex* 18. *illis vocibus male probat Textum esse corruptum.*

16. *Scribæ sunt ipsi auctores librorum, qui octodecim illa loca ita scripserunt uti jam in Textu scripta inveniuntur.*

17. *Recensentur quinque voces, quæ vocantur* עטור סופרים ablatio Scribarum.

18. *Ipsi auctores librorum non addiderunt illis quatuor ad minimum vocibus literam Vau.*

SECTIO I.

IN Jona Illustrato nonnulla de Masora proposuimus; quia ibi Masoræ parvæ & Masoræ magnæ varia exempla, in Bibliis majoribus ad Jonam annotari solita, in medium protulimus: sed quandoquidem multo plura de Masora proferri possunt, ideo in hoc Philologo Hebræo, in quo ex professo quæstiones Philologicas tranctamus, pleniorem Masoræ tractatum damus.

II. Antequam de materia Masoræ in specie agamus, prius nomen, ejusque origo & definitio inspicienda veniunt.

Masora est vox origine Hebraica, & apud Hebræos tribus modis hebraicè solet efferri. Dicitur enim Hebraicè מָסוֹרָה *Masora*, מָסוֹרֶת *Masoreth*, & מַסּוֹרֶת *Massoreth*. Horum trium nominum primum est omnium frequentissimum: dicimus enim communiter Masora, & raro Massoreth.

III. Hæc

III. Hęc tria nomina in genere significant *traditionem* manualem vel oralem: derivantur enim à מָסַר *tradidit*. Hoc verbum מסר, significans *tradidit*, tantum bis in Bibliis, scil. Numerorum *capite*. 31.*v*.5. & ejusdem capitis versu 16. invenitur. In genere hoc verbum מסר dicitur (ut Elias Levita ait) *de rebus*, nonnunquam etiam de personis, *quas homo tradit sive committit in manum alterius, ut eam pro lubitu recipiat in potestatem suam.* Hoc in loco מסר *tradidit* sumitur de rebus animo conceptis, de doctrina & scientia, de consiliis & secretis, quæ unus alterum docet, & quasi in manus tradit.

Verbi מָסַר correlatum est קִבֵּל *accipere*, à quo derivatur קַבָּלָה *Kabbala*, quæ propriè, ex sententia Judæorum, denotat studium, quod versatur circa altissima Legis mysteria, quæ vocibus, punctis, accentibus musicis, & præcipue literis continentur, ex quarum mutatione, transpositione, in numeros resolutione, aliisque modis mysteria, sed sæpissimè tantum nugatoria, eliciuntur.

IV. Vidimus nomen & originem Masoræ, jam porro definitionem inspiciamus. *Masora* (definiente Buxtorfio) est doctrina Critica, à priscis Hebræorum sapientibus, circa Textum Hebræum sacræ Scripturæ, ingeniosè inventa, qua versus S. Scripturæ, ejusque voces & literæ numeratæ, omnisque ipsarum varietas notata, & suis locis cum singulorum versuum recitatione indicata est; ut sic genuina ejus lectio conservetur, & ab omni mutatione aut corruptione in æternum præservetur, & validè præmuniatur.

Vel brevius: Masora est doctrina critica, quæ versatur circa rectam lectionem vocum, quoad literas, vocales, accentus, &c.

Auctores, qui hanc Masoram conscripserunt, vocati sunt Masorethæ. Et quia illi Masorethæ versus, voces & literas cujusque libri etiam numerarunt, ideo vocati sunt סוֹפְרִים *Numeratores.*

V. Per Masoram ergo intelliguntur illæ annotationes, quæ in Bibliis Cl. Buxtorfii immediatè supra & infra Textum Hebræum, & nonnunquam ab ejus latere, atque præcipuè in fine illorum Bibliorum post Textum Hebræum ordine Alphabetico collocantur. In Jona Illustrato & in Joële Explicato Masora parva disposita est à latere Textus Hebraici, sed magna immediatè sub Textu Hebræo, hoc est, inter Textum Hebræum & Commentaria Rabbinorum collocata est. Ubique ferè per tota Biblia Buxtorfiana & Bombergiana conspicitur Masora: attamen non integra, prout olim fuit, in illis Bibliis

invenitur. Nam Maſora magnâ ex parte periit; adeo ut jam vix dimidium ejus amplius ſuperſit; quod etiam non mirum: nam Judæis jam longo tempore nullibi tutò vivere licuit: ſed ſemper ſub aliorum, & nonnunquam ſub tyrannorum dominio habitarunt, qui aliquando Judæorum ſcripta diſruperunt, & Vulcano dederunt.

VI. Explicato nomine Maſoræ, & propoſitâ ejus origine ac definitione, ad ejus cauſas tum internas, tum etiam externas deſcendemus.

Quæritur igitur in principio: Quænam eſt materia Maſoræ? Sive circa qualia Maſorethæ fuerunt verſati?

Reſpondeo. Maſorethæ in genere criſin ſuam inſtituerunt circa totum Vetus Teſtamentum Hebraicum, numerando omnes libros ſacros & canonicos, ac eliminando è numero canonicorum libros profanos & non canonicos; ſed in ſpecie etiam verſati fuerunt circa minimas partes S. Scripturæ, hoc eſt, circa hæc octo ſequentia.

1. Circa *conſonantes* Veteris Teſtamenti.
2. Circa ejuſdem *vocales*.
3. Circa *accentus* Hebraicos.
4. Circa *integras voces* Veteris T.
5. Circa *verſus* Biblicos.
6. Circa *octodecim voces*, quæ vulgo vocantur תקון סופרים *ordinatio* ſive *correctio Scribarum*.
7. Circa *quinque voces*, quæ vulgo nominantur עטור סופרים *ablatio Scribarum*.
8. Circa *notas marginales*, quæ vulgo קרי וכתיב *Keri & Cetib* vocantur.

De ſeptem prioribus partibus agemus hâc Diſſertatione, & de ultimâ parte diſſeremus Diſſertationibus vigeſima tertia & vigeſima quarta.

I. *De Conſonantibus.*

VII. *Primò*. Maſorethæ verſati fuerunt circa *conſonantes* Veteris Teſtamenti variis modis.

1. Maſorethæ annotarunt in Veteri Teſt. triginta circiter literas, quæ cæteris literis, alibi occurrentibus, multo *majores* ſunt: duo exempla occurrunt *Deut*. 6. 4. in verbo שמע *audi* & in nomine אחד *unus*. In his vocibus pinguntur literæ ע & ד majores quàm in aliis locis pingi

pingi solent. Hinc posteriores Judæi varia mysteria elicuerunt, quæ fere in nugas mutata sunt.

2. Etiam Masorethæ observarunt circitèr triginta tres literas *minores*. Exemplum occurrit *Genes.* 2. 4. in verbo בהבראם *quando creata erant illa*. Hæc Litera He in plerisque Bibliis minori formâ describitur

3. Masorethæ etiam annotarunt quatuor literas *suspensas*, quæ non in eâdem regulâ juxta alias literas collocantur, sed quæ supra easdem scribuntur. Ex. gr. *Psal.* 80. 14. in nomine מיער *ex sylva*, litera ע in multis Bibliis non scribitur in eâdem rectâ lineâ cum aliis literis, sed multum eminet supra alias literas.

4. Etiam attenderunt ad novem literas *inversas*, quarum duæ in nonnullis Bibliis inversâ figurâ scriptæ inveniuntur: ex. gr. *Num.* 10. 35. in verbo בנסע *in proficiscendo*: sed in quibusdam Bibliis Hebraicis nullæ literæ inversâ figurâ exaratæ occurrunt.

5. Masorethæ consideraruut tres literas irregulares, scil. duas literas *Mem* & unam *Nun*: harum una litera *Mem* finalis occurrit in medio *Jes.* 9. 6. in voce לםרבה. Deinde altera litera Mem intermedia invenitur in fine, *Nehem.* 2. 13. in pronomine הם. Denique litera *Nun* intermedia scribitur in fine, *Job.* 38. 1. in præpositione מנ. De his quinque antecedentibus, scil. de literis majoribus, minoribus, suspensis, inversis, & de tribus aliis literis vide suprà Dissertationem decimam, ubi omnia loca enumerantur, in quibus hæ diversæ literæ occurrunt.

6. Masorethæ annotarunt cujusque libri tam majoris quàm minoris *mediam* literam: ex. gr. *Levit.* 11. 42. occurrit vox גחון *venter*. Masora notat literam *Vau* in illa voce esse mediam literam totius Pentateuchi. In *Psal.* 80. 14. occurrit vox מיער *ex Sylva*, in qua, ut ajunt Talmudistæ, litera ע (*Ajin*) est media litera totius Psalterii.

7. Masorethæ numerarunt omnes literas *finales*, scil. quoties hæc vel illa litera finalis in Bibliis occurit. Exempli gratia, in Bibliis Hebraicis inveniuntur, secundùm supputationem Masoretharum, literæ *Caph* finales 10981. literæ *Mem* 24973. literæ *Nun* 8719. literæ *Pe* 1975. & literæ *Tzade* 4872. Hæ simul collectæ constituunt literas 51520. finales. Ergo ex sententia Masoretharum 51520. literæ finales in Veteri Test. occurrunt.

8. Etiam numerarunt illas quinque supradictas in medio scriptas: ex. gr. in Veteri T. inveniuntur literæ *Caph* intermediæ 37272. literæ

Mem

Mem 52805. literæ *Nun* 32977. literæ *Pe* 20750. & literæ *Tzade* 16950.

Raf Saadia Gaon circa annum Christi 927 composuit carmen Hebraicum, in quo subtiliter expressit numerum literarum, quoties unaquæque litera tam finalis quam intermedia in Veteri Test. contineatur. Carmen hoc invenitur in Tiberiade Buxtorfii capite 18. Nos breviter hic schema dabimus, ex quo numerus omnium literarum tam finalium quàm intermediarum in Veteri Testamento (vel ut aliis placet in solo Pentateucho; aut in Prophetis & Hagiographis simul) occurrentium innotescet:

א	*Aleph*	42377.	ל	*Lamed*	41517.
ב	*Beth*	38218.	מ	*Mem*	77778.
ג	*Gimel*	29537.	נ	*Nun*	41696.
ד	*Daleth*	32530.	ס	*Samech*	13580.
ה	*He*	47754.	ע	*Ajin*	20175.
ו	*Vau*	76922.	פ	*Pe*	22725.
ז	*Zain*	22867.	צ	*Tzade*	21822.
ח	*Heth*	23447.	ק	*Koph*	22972.
ט	*Theth*	11052.	ר	*Resch*	22147.
י	*Jod*	66420.	ש	*Schin*	32148.
כ	*Caph*	48253.	ת	*Tau*	59343.

Hæ literæ in unam summam collectæ constituunt 815280 literas. Nonnulli hunc numerum literarum interpretantur de toto Veteri Testamento; alii de solo Pentateucho; alii de Prophetis & Hagiographis simul. Ut ut sit, an hic numerus singularum literarum bene sit collectus & numeratus, non adeo constat.

Ipse supputationem literarum totius Veteris T. rudi minervâ institui, & dinumeravi primò paginas, deinde unius paginæ literas, & has per illas multiplicavi, sed inveni circiter 1128800 literas. Qui otio abundat, instituat tali vel simili modo supputationem literarum in diversarum editionum exemplaribus.

Schickardus in Bechinath Happeruschim pag. 47. superficiariâ supputatione literas Veteris Test. supputavit, & multo plures esse expertus est: & propterea putat in Masoretharum supputatione tantum comprehendi literas, quæ in Prophetis & Hagiographis inveniuntur, exce-

exceptis literis, quæ inveniuntur in Pentateucho Mosis, in quo solo, ex sententiâ Eliæ Levitæ, sunt literæ 600045. quæ si addantur ad numerum Masoretharum scil. 815280. exurgent 1415325 literæ; qui numerus ad meum literarum numerum, quem ego supputavi, propius accedit. Ut ut sit, saltem hinc apparet stupenda & incredibilis priscorum Judæorum in servandâ integritate Bibliorum diligentia: nam literas eum in finem numerarunt, ut Textum Hebræum purum inviolatum & integrum servarent, atque ut nemo quicquam vel adderet vel demeret.

9. Masorethæ etiam ad calculum revocarunt literas singulorum librorum Veteris Test. & literas singularum sectionum legalium. Exemplum ejus supputationis invenitur in fine Geneseos, ubi dicitur describi numerus literarum totius Geneseos, quæ enumerantur 4395. Sed ibi error est: nam ille numerus literarum ibi expressus non intelligitur de toto libro Geneseos, sed tantummodo de ultima ejus sectione, incipiente à versu 28. capitis 47. usque ad finem libri.

II. *De Vocalibus.*

VIII. *Secundò.* Masorethæ præcipue posteriores, scil. Tyberienses, aliique versati fuerunt circa *vocales;* non quidem eas invenerunt, sed à corruptelis conservarunt, & irregulares punctationes annotarunt, ne forte aliquis puncta in vocibus irregulariter punctatis mutare præsumeret. Qui punctorum inventionem etiam Masorethis Tyberiensibus adscribunt, eos toto cœlo errare demonstravimus suprà Dissertationibus 13. 14. 15. & 16. Sed si aliquis per Masorethas intelligat Esram & Viros Synedrii magni, qui primariò per Masorethas intelligi debent, iisque vocalium inventionem adscribat, ille sententiam maximè probabilem defendit. Saltem illis Tyberiensibus Masorethis nullo modo punctorum inventio tribuenda est.

Hinc *quæritur.* Quid ergo illi Tyberienses aliique doctores circa vocales fecerunt, si eas non invenerunt?

Respondeo. Illi tantum occupati fuerunt circa multarum vocalium rectam lectionem, earumque conservationem: Ex. gr. *Genes.* 1. 5. Masora magna ad dictionem לָאוֹר notat septies vocem illam cum Kametz ita notatam inveniri. Masora hanc vocem propterea annotavit, ne aliquis putaret sub *Lamed* debere scribi *Sche-*

va, prout aliàs tredecim vicibus ſcripta invenitur.

Similiter Jonæ *cap.* 1.*v*.6. occurrit verbum וַיִּקְרַב *& appropinquavit*, ad quod Maſorethæ annotant illud quinquies inveniri ſcriptum cum Pathach in fine.

Plurima talia exempla cuivis Biblia tantum aperienti & inſpicienti occurrent. Hæ & ſimiles notæ circa vocales non tantum Maſorethis Tyberienſibus, ſed etiam ipſi Prophetæ Ezræ adſcribi poſſunt: nam hæ notæ plurimum faciunt ad conſervandam S. Scripturam, in cujus conſervatione multum deſudavit Eſras cum Viris Synagogæ magnæ. Et propterea nullo modo videtur abſurdum ſtatuere multas ſimiles notas circa vocales eſſe obſervatas & annotatas ab Ezra. Poſteriores Maſorethæ notas ab Ezra obſervatas retinuerunt, & alias de novo excogitarunt: attamen iidem præcipuam Maſoræ partem non compoſuerunt.

III. *De Accentibus.*

IX. *Tertiò*. Maſorethæ etiam diligentem rationem habuerunt *accentuum*. Nam quoties alicubi vox aliqua accentu non communi notabatur, eum accentum annotarunt, & monuerunt talem accentum illo in loco requiri, etiamſi talis vox tali accentu communiter non notetur.

Ex.gr. Nomen בֵּן *filius* cum accentu tonico ſemper habet *Tzere*, ſed ante *Makkaph* habet Sægol. Hæc eſt communis regula: ſed Maſora annotavit ſepties vocem בֶּן notari cum *Sægol* & accentu tonico, & quater cum *Tzere* ante *Makkaph*.

Similiter Jonæ *capite*. 1. *v*. 3. occurit verbum בָּאָה cum accentu in ultima ſyllaba. Maſora parva in margine annotat hoc verbum undecies in Bibliis inveniri cum accentu מלרע, hoc eſt, in ultimâ ſyllabâ.

Has & ſimiles multas obſervationes circa accentus potuerunt obſervaſſe Maſorethæ poſteriores; ſi nempe defendamus Ezram & Viros Synagogæ magnæ eſſe punctorum vocalium & accentuum primos auctores. Sed ſi dicamus ipſos Auctores librorum eſſe ſimul inventores punctorum, tum commodè poſſumus defendere Ezram & Viros Synagogæ magnæ eſſe præcipuos auctores hujus partis Maſoræ, quæ verſatur circa vocales & accentus.

IV. De Vocibus

X. *Quartò.* Masorethæ etiam attenderunt ad integras *voces* constantes consonantibus & vocalibus; & quidem diversis modis.

1. Masorethæ annotarunt voces מְלֵאִים *plenas*, hoc est, scriptas cum literis quibusdam quiescentibus, quæ aliàs solent vel possunt abesse.

Masora utitur *primò* hâc voce מָלֵא *plena* de vocibus, in quibus literæ *Vau* & *Jod* quiescentes expressæ sunt, ubi non semper exprimi solent. Masorethæ ad omnes voces plenè vel etiam defectivè scriptas non statim notas suas adjecerunt, sed præcipuè ad eas, quæ ex communi suo usu scribuntur plenè, & raró defectivè; & è contra ad eas etiam respexerunt, quæ communiter defectivè scribuntur, & nonnunquam plenè. Quando voces plenè scriptæ raró occurrunt, tunc annotarunt loca in quibus voces illæ plenè occurrunt; & quidem propterea, ut genuina vocum scriptio semper conservaretur.

Ex. g. Masora *Gen.* 1. 12. notat verbum וַתּוֹצֵא *& protulit* bis inveniri plenè cum *Vau* in medio, quæ litera *Vau* semel abesse debet secundùm Masoram.

Similiter Geneseos *cap.* 2. *v.* 7. וַיִּיצֶר *& formavit* semel scribitur plenè cum duplici Jod, quum aliàs unum *Jod* ab hoc verbo semper absit.

Secundò. Masorethæ utuntur hâc voce מָלֵא de literâ *He* paragogicâ, additâ vel secundæ personæ Præteriti, vel Affixo ejusdem personæ כָה.

Exemplum personæ secundæ Præteriti occurrit *Psal.* 31. 6. in verbo פָּדִיתָה *redemisti.* Hoc verbum vocatur *plenum*: quia in fine addita est litera *He*, quæ illæso verbo posset abesse.

Affixi personæ secundæ exemplum extat Geneseos *cap.* 27. *v.* 7. in verbo וַאֲבָרֶכְכָה *& benedicam tibi.* Ad hoc verbum Masora in externo latere annotat illud non amplius inveniri *plenè* cum *He* in Affixo כה.

2. E contra Masorethæ etiam consideraruut voces חֲסֵרִים *defectivas*, hoc est, scriptas sine literis quiescentibus *Jod*, *Vau*, *Aleph*, vel etiam sine finali *He*. Hæ literæ in aliis S. Scripturæ locis communiter illis vocibus adscribi solent; sed quando in quibusdam vocibus expressæ non sunt, tum illæ voces vocantur *defectivæ*: nam eæ non habent illam literam quiescentem expressam, quam aliàs communiter habere solent. Singularum literarum defectivarum dabo unicum exemplum,

in quo una ex literis quieſcentibus deeſt, quæ aliis in locis addi ſolet:

Ex. gr. *Jonæ* 1.7. occurrit וַיַּפִּלוּ *& projecerunt.* Maſora parva notat ad hoc verbum, ל׳ חָסֵר *non amplius eſſe defectivum*, ſcil. cum defectu literæ *Jod* ante *Lamed.* Nam ſecundùm regulam generalem ibi requiritur *Jod*: eſt enim in Conjugatione Hiphil: & per conſequens plenè eſſet ſcribendum ויפילו cum Jod.

Exemplum deficientis literæ *Vau* occurrit *Jonæ* 2.3. in verbo יְסֹבְבֵנִי *circumdedit me*, pro יסובבני cum Vau poſt Samech. Maſora ad hoc verbum notat illud novies defectivè inveniri, ſcil. cum defectu literæ *Vau* in medio, quæ aliàs addi ſolet.

Defectus literæ א invenitur Levit. 11.11. in verbo מָצָתִי *inveni*, pro מצאתי. In margine ſcribitur חָסֵר א *deficit Aleph*: nam ſecundùm regulas communes deberet in medio exprimi litera *Aleph*.

Denique *Ruth.* 1.*v.*9. extat exemplum defectus literæ ה in verbo ומצאן *& invenite*, pro ומצאנה. Ad hoc verbum Maſora parva notat, ל׳ חסר *non amplius eſſe defectivum*, ſcil. cum defectu literæ *He* in fine, quæ aliàs ſemper ibi adſcribi ſolet.

3. Maſorethæ etiam conſiderarunt *ſitum* & *locum* multarum vocum, an eæ eſſent in principio, in medio, vel in fine verſuum. Singularum talium vocum dabo unicum exemplum.

Verbi gratiâ *Jonæ* 1.2. occurrit verbum קוּם *ſurge* in principio illius verſus. Maſora notat hoc verbum novies inveniri in principio verſus.

Deinde *Gen.* 6.4. in medio verſu habentur hæ voces אַחֲרֵי־כֵן *poſtea.* Maſora parva notat has voces ita conjunctas *ter* in medio verſu inveniri.

Denique *Geneſ.* 1.1. verſus ille primus finitur voce הָאָרֶץ *terra.* Maſora marginalis ſcribit ad hanc vocem has literas, ג׳ספ״ pro ג׳ סוֹף פָּסוּק hoc eſt, ter inveniri in fine verſus.

4. Maſorethæ etiam rationem habuerunt *ſignificationum* in talibus vocibus, in quibus ambiguitas eſſe potuit.

Ex. gr. *Gen.* 26.12. Maſora notat ad nomen שְׁעָרִים, quod communiter ſignificat *portas*; tantum hoc in loco ſignificare *menſuras*, nec amplius in tali ſignificatione in Bibliis occurrere; quod exprimit vocibus ל׳ בלישנא *non amplius extat in hac ſignificatione.* Hanc criſin obſerva-

servarunt Masorethæ, ne aliquis fortè aliam significationem illi voci affingeret.

5. Masorethæ etiam notas suas addiderunt ad voces, quibus adscribi solet סְבִירִין *putantur*, quas aliter scribendas vel punctandas esse nonnulli *putare* possent; vel quia in aliis locis ita scribi solent, vel quia regulæ Syntaxeos aut Grammaticæ aliam scriptionem requirunt.

Ex. gr. *Genes.* 19. 23. inveniuntur hæc verba הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא *sol prodibat.* Secundùm regulas Syntaxeos deberet esse יָצְאָה Genere fœm. quia שֶׁמֶשׁ *sol* ut plurimum Genere Fœm. usurpatur; ut *Exod.* 22. 3. זרחה השמש *ortus fuit sol* &c. Masora parva notat ad hoc verbum ג׳ סבירין יצאה *tria putantur legi debere* יצאה Genere Fœminino. Masorethæ addiderunt hanc notam, ut lector certus esset hanc lectionem verbi יצא Genere Masc. etiamsi sit contra regulas Syntaxeos, esse nihilominus veram: & propterea per illam notam voluerunt indigitare illud verbum Masculinum à nemine in genus Fœmininum esse mutandum.

6. Masorethæ etiam sub censuram revocarunt *structuram* quarundam vocum, quæ non secundùm communem modum vel cum aliis vocibus vel cum literis servilibus construuntur.

Irregularis structura vocis cum alia voce extat 2. *Reg.* 20. *v.* 13. ubi occurrit hæc verborum constructio, וַיִּשְׁמַע עֲלֵיהֶם *& auscultavit eis.* Masora magna observat hanc structuram esse contra communem regulam: nam communiter verbum שָׁמַע significans *auscultare* conjungitur cum præpositione אֶל; ideoque eadem Masora annotat ad hanc structuram כל לשון שמיעה אל במ׳ יב״ על, id est, Hoc verbum in hac significatione requirit אל, sed excipiuntur duodecim loca, quæ ibi adferuntur, in quibus hoc verbum construitur cum præpositione עַל.

Irregularis & inconsueta structura vocis cum litera aliqua servili occurrit Geneseos *cap.* 42. *v.* 16. ubi Masorethæ ad verbum וְיִקַּח *& accipiet* notant ל׳ רפ״ *non amplius extat raphatum*, hoc est, lene, scil. cum Scheva sub Vau, & sine *Dagesch* post *Vau*: aliter enim semper scribitur וַיִּקַּח cum *Patach* sub *Vau* sequente *Dagesch*.

7. Masorethæ etiam, ne aliquis voces aliquas adderet vel demeret, infinitas ferè voces *numerarunt*.

Ex. gr. *Jonæ* 2. 6. Masora magna annotat ad לְרֹאשִׁי *capiti meo* eam vocem quater inveniri in Bibliis.

Sic in eodem libro Jonæ *cap.* 3. *v.* 6. ad verbum וַיַּעֲבֵר Masora notat novies hoc verbum occurrere. Aliquando Masorethæ libros vel Veteris T. partes, in quibus hæ voces inveniuntur, addunt.

8. Masorethæ in Veteri T. attenderunt ad *quindecim* voces supernè uno vel pluribus punctis notatas, quarum decem occurrunt in Lege, quatuor in Prophetis, & una in Hagiographis. Hæc puncta nec vocales sunt, nec accentus, & tamen ea passim instar vocalis Cholem illis quindecim vocibus supernè inveniuntur adscripta. Judæi antiqui varia mysteria excogitarunt, quæ putarunt per illa puncta fuisse denotata. Hæc omnia loca adferuntur à Clariss. Buxtorfio in Tiberiade cap. 17. & in ejusdem Thesauro Grammatico cap. 5.

Nos breviter voces punctis illis coronatas hic dabimus, & simul loca addemus in quibus hæ voces punctatæ inveniuntur.

Decem voces punctatæ, in Pentateucho extantes, sunt sequentes.

1. וּבֵינֶיךָ *& inter te*, Gen. 16. 5. Punctum est supra literam *Jod* posteriorem. Masorethæ putarunt literam *Jod* non frustra esse additam; quia hæc vox in tota Lege ita plenè cum litera *Jod* non amplius invenitur: ideoque Masora hanc vocem sub censuram vocavit his verbis:

וביניך נקוד על י׳ בתרי חד מן י׳ נקודות בתורה וד׳ בנביאים וא׳ בכתובים *Punctum est supra Jod posterius, estque unum ex decem punctatis in Lege, & quatuor in Prophetis, & uno in Hagiographis.*

2. אֵלָיו *ad eum*, Gen. 18. 9. In hac voce tres literæ sunt punctatæ, scil. Aleph, Jod & Vau.

3. וּבְקוּמָהּ *& cum surgeret illa*, Gen. 19. 33. In margine annotat Masora נקוד על ו׳ *punctum est supra Vau.*

4. וַיִּשָּׁקֵהוּ *Et osculatus est eum*, Gen. 33. 4. In hac voce quatuor literæ punctatæ sunt.

5. Ad vocem אֶת *Genes.* 37. 12. notat Masora חד מן טו׳ נקודות בתורה *unum ex quindecim punctatis in Lege.* Vel Masora hic hallucinatur, vel est vitium Typographi: nam Masora aliis in locis constanter ait esse tantum decem voces punctatas in Lege; vel pro בתורה *in Lege* est substituendum בקריאה *in Scriptura*; vel תורה hoc in loco à Masoretha sumitur pro toto Veteri T.

6. ואהרן

6. וְאַהֲרֹן *& Aharon*, Numer. 3. 39. Omnes literæ hujus vocis sunt punctatæ.

7. רְחֹקָה *longinqua*, Num. 9. 10. Masora notat נקוד על ההא *punctatum est super He.*

8. אֲשֶׁר *quod*, Num. 21. 30. Hæc vox duobus punctis notata est.

9. וְעִשָּׂרוֹן *& decima*, Num. 29. 14. Hæc vox non invenitur punctata in quibusdam Bibliis ex incuria Typographorum: sed Masora notat hanc vocem etiam esse punctandam.

10. לָנוּ וּלְבָנֵינוּ *Nobis & liberis nostris*, Deut. 29. 29. Hæ decem voces tot variis punctis in Lege coronantur.

Quatuor voces punctatæ, in Prophetis occurrentes, sunt:

11. יָצָא *egressus est*, 2. Sam. 19. 20. Omnes literæ hujus vocis sunt punctatæ. Masora notat quatuor voces punctatas inveniri in Prophetis.

12. הֵמָּה *ipsa*, Jes. 44. 9. Litera *He* est punctata.

13. הַהֵיכָל *templi*, Ezech. 41. 20. Quatuor puncta sunt scripta supra hanc vocem.

14. מְהֻקְצָעוֹת *angulata*, Ezech. 46. 22.

15. Ultima & decima quinta vox punctata invenitur in *Ps.* 27. 13. in Adverbio לוּלֵא *nisi*; quod tantum punctatum est in Hagiographis.

XI. De his suprà allegatis quindecim vocibus supernè punctatis *primò quæritur*: An illa puncta vocibus illis sint adscripta ab ipsis Auctoribus librorum?

Respondeo. Mihi non videtur verosimile hæc puncta esse adscripta ab ipsis Auctoribus librorum; sed potius inclino in eam sententiam, quæ statuit ea vel casu in Textum irrepsisse post tempora Ezræ & ante confectum Talmud; vel eadem certo consilio à quibusdam Judæis circa illa tempora esse addita; & quidem eum in finem, ut efficta quædam mysteria ex Textu elicerent. Credo posteriores Masorethas invenisse hæc puncta vocibus supernè adscripta, qui non ausi fuerunt aliquid in illis mutare; sed cogitarunt eadem esse addita vel ab ipsis librorum Auctoribus, vel ab Ezra Propheta. Quare? Ad denotanda

quædam mysteria; in quibus effingendis jam non conveniunt, neque etiam olim convenerunt.

XII. *Secundò quæritur.* Si hæc puncta non sint adscripta ab ipsis Auctoribus librorum: Quando igitur illa in Textum Hebræum irrepserunt.

Respondeo. Tempus certum, quo hæc puncta sunt adscripta, nobis est ignotum: ast certissimum est hæc puncta Textui esse adscripta ante confectum Talmud. Ratio probationis: quia in Talmude horum punctorum fit mentio. Ex. gr. in *Tractatu Berachoth*, *cap.* 1. *fol.* 4. *a.* fit mentio vocis לוּלֵא punctatæ: etiam in aliis locis allegantur aliæ voces punctatæ. Hinc elicimus hoc consectarium: ergo Masorethæ Tyberienses non sunt auctores illorum punctorum: nam illi circiter centum annis post confectum Talmud vixerunt. Et per consequens Masorethæ Tyberienses non sunt auctores totius Masoræ.

V. *De Versiculis.*

XIII. *Quintò.* Masorethæ etiam occupati fuerunt circa *versus* Veteris Testamenti.

1. Masorethæ numerarunt versus variis modis. *Primò* in singulis libris totius Veteris T. ex. gr. in Genesi sunt versus "אך לד" 1534. In Josua continentur versus "נום 656. Et in Psalmis "אא" "כוך 2527. Hic numerus versuum in fine singulorum librorum est expressus. Ego hic brevitatis causa literas numerales tantummodo profero, sed in Bibliis Hebraicis etiam numerus versuum singulorum librorum vocibus Hebraicis plenè exprimitur: ex. gr. Post Genesin hæc verba habentur: סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימן אך״ לד״: hoc est, *Numerus versuum libri Genesios mille, quingenti, & triginta quatuor, signum ipsorum est* 1534. Eodem modo numerus versuum in fine aliorum librorum exprimitur.

Secundò. Masorethæ numerarunt versus in singulis sectionibus majoribus Pentateuchi, quæ per tres literas פפפ vel ססס distinguuntur: ex. gr. Prima sectio Genesios à principio libri usque ad versum nonum capitis sexti, vocata *Bereschith*, comprehendit versus "קמו 146. Simili modo in omnibus sectionibus versus numerati sunt. Numerus

ver-

versuum post singulas sectiones in Bibliis Buxtorfii est expressus tum literis numeralibus, tum etiam nominibus propriis, quæ in se continent totidem versus: ex. gr. Post primam sectionem Geneseos habentur hæ voces קמ״ו אמציה יחזקיהו, hoc est, 146. *Amasia, Jehiskia.* Hæc duo nomina propria memoriæ causa adduntur; quia in singulis illis etiam idem numerus continetur, si literæ eorum nominum in numerum resolvantur. Idem exercitii causa tentari potest in cæteris sectionibus.

Tertiò. Masorethæ etiam numerarunt medium versum singulorum librorum per totum Vetus T.

Exempli gratia: Versus medius Geneseos continetur *capite* 27. *vers.* 40. ubi in margine annotatur ועל חצי הספר בפסוקים, hoc est, Versus ille, qui incipit à voce ועל ET SUPRA, *est medium libri in versibus.* Hic medius versus etiam solet exprimi in fine nonnullorum librorum: ex. gr. In fine Geneseos, ad indicandum versum medium illius libri, scribuntur hæ voces וחציו ועל חרבך תחיה *& medium ejus* libri *est, & supra gladium tuum vives,* hoc est, medius versus incipit ab illis vocibus.

Similiter medius versus in Exodo extat *capite* 22. *versu* 28. qui incipit ab his vocibus, אלהים לא תקלל *Judicibus non maledices.*

In Josua *capite* 10. *vers.* 8. invenitur medius versus illius libri; & sic porro in aliis libris medius versus à Masorethis est annotatus.

Quartò. Masorethæ etiam supputarunt versus multorum librorum simul: ex. gr. In toto Pentateucho sunt 5845 versus: sed hic numerus male est expressus in hodiernis Bibliis Hebraicis, in quibus loco hujus veri numeri dicuntur in toto Pentateucho esse tantum versus חמשת אלפים ומאתים וארבעים וחמשה, hoc est 5245.

Si omnes totius Veteris T. versus ad unam summam redigantur, invenientur in universum 23206 vel 23202. versus in toto Veteri T. Hunc laborem Masorethæ eum in finem susceperunt, ne aliquis sacrilegas suas manus in S. Scripturam injiceret, interponendo vel ejiciendo hic vel alibi versum aliquem.

2. Masorethæ consideraverunt versus secundùm varias *affectiones* in vocibus & literis.

Primò considerarunt in versibus voces: ex. gr. *Jonæ* 3. *v.* 4. occurrunt in versu hæc verba ויקרא ויאמר. Masora notat inveniri

פסוקים ויקרא ויאמר י' *decem versus*, in quorum singulis hæc duo verba Hebraica inveniuntur.

Similiter in eodem libro Jonæ *capite* 1. *versu* 9. sunt tres voces ואת את ואת. Masora ad hunc versum notat inveniri sex versus, in quorum singulis tales tres voces tali ordine occurrunt.

Secundò. Masorethæ considerarunt versus secundùm literas, hoc est, annotarunt primas & ultimas literas versuum; etiam multorum versuum literas numerarunt, & sic deinceps.

Hæc omnia clara fient ex exemplis sequentibus: ex. gr. Masorethæ annotarunt quosdam versus, in quibus literam initialem & finalem considerarunt. Dantur undecim versus in Veteri Test. quorum prima & ultima litera est *Nun.*

Aliquando tantum annotarunt initialem vel finalem literam in versibus: ex. gr. In Lege sunt duo versus, qui incipiunt à litera *Samech*, scil. *Exod.* 32. 8. & *Num.* 14. 19.

In Pentateucho dantur duo versus, quorum omnes & singulæ voces exeunt in *Mem*: prior locus invenitur *Genes.* 32. 14. in quo occurrunt octo voces desinentes in *Mem*; posterior locus est *Numer.* 29. 33. in quo sunt septem voces similiter in *Mem* desinentes.

Nonnunquam Masorethæ numerarunt literas in versibus: ex. gr. in Veteri Test. extant tres versus, in quorum singulis sunt octuaginta literæ, quorum unus invenitur *Num.* 36. 8. qui incipit à vocibus וכל בת.

In Veteri T. inveniuntur viginti sex versus, in quorum singulis omnes literæ Alphabethi extant; & inter hos viginti sex versus est unus, scil. versus 8. capitis tertii Zephaniæ, qui, præter omnes Alphabethi literas, etiam quinque finales comprehendit. Hæc loca omnia enumerantur in Masora Textuali ad *Ezech.* 38. 12. ubi eadem sic fatur.

לשלול שלל חד מן כו׳ פסוקין בקריאה דאית בהון כל א״ב וסימ׳ Versus hic incipiens à vocibus לשלול שלל *est unus ex* 26. *versibus* occurrentibus *in Scriptura*, *in quorum singulis est totum Alphabetum*, *quæ loca* ibidem post invicem recensentur. Masora parva ad eundem versum notat אית בפסוק א״ב *est in hoc versu alphabetum.*

3. Masorethæ etiam observarunt hiatus sive *spatia vacua*, quæ in medio viginti quinque vel viginti octo versuum inveniuntur. In me-

dio,

dio horum versuum Hebraicorum relinquitur spatium vacuum: quia Masorethæ judicarunt sensum ibi esse hiulcum & ellypticum, ac voces quasdam subintelligi, quæ ad perfectum sensum exprimendum videntur requiri.

Primus versus, relinquens in medio spatium vacuum, vulgo annotatur in Genesi capite 4. v. 8. ubi textus Hebræus ait: *Et locutus est Kaïn cum Abele fratre suo.* Post hæc verba relinquitur ut plurimum in Textu Hebræo spatium vacuum, in quo aliquando circulus notatur. Hoc spatium Textus Samaritanus & Textus Græcus supplent his vocibus: *Eamus in agrum.* In Textu Hebræo post hiatum hæc sequuntur verba, *& factum est cum essent in agro.* Si spatium illud non suppleatur vocibus subintellectis, sensus erit imperfectus. Quis enim est sensus eorum verborum: *Et Kaïn locutus est cum Abele, & factum est cum essent in agro.* Sed si voces *eamus in agrum* subintelligantur, sensus erit, ut putant Judæi, multo perfectior, scil. talis: *Et Kaïn locutus est cum Abele fratre suo*, eamus in agrum, *& factum est cum essent in agro* &c. Masorethæ considerarunt & numerarunt omnes illos versus, in quibus sensus ita est ellypticus: ideo Masora ad hunc locum in margine ait כח פסו פסקי במצעו פסוק *Sunt* 28. *versus desinentes in medio versu*, scil. quoad sensum.

Dices. In utraque editione Bibliorum Hebraicorum, à me per Josephum Athiam annis 1661. & 1667. editorum, non relinquitur spatium vacuum *Genes.* 4. 8. contra fidem plerorumque Codicum, & contra Masoram parvam in hunc locum.

Respondeo 1. Maimonides, qui secutus est, in sectionibus & hiatibus enumerandis, exemplar antiquissimum à Ben Ascher correctum, non enumerat hîc pausam. 2. In antiquissimis exemplaribus, ante quingentos circiter annos conscriptis, nunquam hic pausa fuit annotata: sed errore novitiorum Scribarum & Typographorum pausa in hunc locum etiam irrepsit. 3. Hæc Masora videtur huic loco à Rabbi Chajim collectore Masoræ adscripta. Nam hæc ipsa Masora, margini adscripta, refutatur à simili Masora ad Geneseos caput 35. v. 22. ubi in margine habetur כה פסו פסקי מצעות פסוק, hoc est, *dantur viginti quinque versus habentes hiatum in medio versus.* Ergo est dissensio in numero horum versuum; & non mirum cum nullibi, quod sciam,

Masora hos versus recenseat. Buxtorfius in ultima editione Tiberiadis pag. 266. nostram sententiam confirmat his vocibus: *R. Menahem de Lonzamo in libro* שתי ידות *vult Genes.* 4. 8. *nullum esse debere Piska: nullum quippe poni in Codice Hilleliano, nullum etiam initium sectionis fecisse Majemonidem & Raf Hammeiri. Sic in Pentateucho Constantinopolitano nullum est spatium, sed continuata scriptio.* Ex his concludimus quod Geneseos *cap.* 4. *v.* 8. non debeat esse hiatus in medio versu.

Primus igitur versus, in quo hiatus est relinquendus, occurrit Geneseos *cap.* 35. *v.* 22. post illa verba וישמע ישראל *& audivit Jisraël.*

Secundus versus extat Numerorum cap. 25. vers. ultimo, post verba ויהי אחרי המגפה *Et fuit post illam plagam.* Hic versus in multis Bibliis Hebraicis non finitur accentu *Silluk*, sed tantum accentu *Athnach*, qui solet esse in medio versu, & caput vigesimum quintum incipit à medio versu capitis præcedentis. Verba versus ultimi sunt, *& fuit post plagam*; & post hæc verba incipit caput 25. his verbis, *& dixit* JEHOVA *Mosi* &c.

Tertius versus occurrit *Deut.* 2. 8 ubi etiam tale spatium relinquitur. In nostris Bibliis Hebraicis ubique apponuntur margini hæ voces פסקא באמצע פסוק *Hiatus in medio versu*; & in medio versu, ubi relinquitur spatium, habetur talis circulus (o), denotans ibi esse hiatum in medio versu.

Quartus versus invenitur Josuæ cap. 4. v. 1. post את הירדן.

Quintus versus extat Josuæ cap. 8. v. 24. post עד תמם.

Sextus versus est Jud. 2. 1. post אל הבכים.

Cæteri versus fere inveniuntur 1 Sam. cap. 14. v. 19. & v. 36. Etiam cap. 16. v. 2. & v. 12. Adhuc Cap. 17. v. 37. & cap. 21. v. 10. Etiam cap. 23. v. 2. & v. 11.

2 Sam. cap. 5. v. 2. & v. 19. Etiam cap. 7. v. 4. Et cap. 12. v. 13. Adhuc Cap. 16. v. 13. Et cap. 17. v. 14. Et cap. 18. v. 2. Et cap. 21. v. 1. & v. 6. Etiam cap. 24. v. 10. & v. 23.

1 Regum capite 13. versu 20.

Ezechielis capite 3. versu 16.

Hos præcedentes viginti septem versus video annotatos in novissima editione Bibliorum Hebraicorum anni 1667. qui multum differunt ab illis versibus, qui annotantur à Buxtorfio in Tiberiade paginâ 266. ad vocem פסקא.

VI. De

VI. *De Ordinatione Scribarum.*

XIV. *Sextò.* Masorethæ observarunt *octodecim* voces, quas vocant תִּקּוּן סוֹפְרִים *Ordinationem* sive *correctionem Scribarum.* Hæc loca recensentur in principio libri *Numerorum* in interiori Masora, & *Psalmo* 106. ad versum 20. occasione vocis כבודם, ubi in exteriori latere habetur כבודם : *Vox* כבודם חד מן יח מלין בקריאה תקון סופרים *est una ex octodecim vocibus in Scriptura, quæ sunt Ordinatio Scribarum.*

Primus locus extat *Genes.* 18. 22. Ubi *Abraham dicitur stetisse coram* JEHOVA. Judæi putant magis ad honorem Dei esse, si scriptum fuisset, *Et* JEHOVA *stabat coram Abrahamo.* Masora parva annotat esse יח מלין תקון סופרים *octodecim voces*, quæ vocantur *Ordinatio Scribarum.* Scribæ cogitarunt: fortasse homines quidam hunc Textum posteriori modo legent, eumque depravabunt; ideo ordinarunt, ut omnes versum illum legerent, sicuti scriptus est, etiamsi Textus verba aliquid gloriæ divinæ videantur detrahere.

Secundus locus est *Numer.* 11. *vers.* 15. ubi Textus ait ברעתי *malum meum* pro ברעתם *malum ipsorum.* Masora ad hanc vocem ait, esse unam ex octodecim vocibus, quæ vocantur *Ordinatio Scribarum.*

Tertius & *Quartus* locus est *Numer.* 12. 12. in vocibus אִמּוֹ *matris suæ* pro אִמֵּינוּ *matris nostræ*, & in בשרו *carnis ejus* pro בשרנו *carnis nostræ.* Masora notat, יח תיקון עזרא *octodecim* sunt *correctio Ezræ.*

Quintus locus est 1. *Sam.* 3. 13. in להם *sibi* pro לי *mihi.*

Sextus locus occurrit 2. *Sam.* 16. 12. in voce בְּעֵינִי *oculum meum* pro בְּעָנְיִי *afflictionem meam.*

Septimus & *Octavus est* 1 *Reg.* 12. 16. & 2 *Chron.* 10. 16. vel 2 *Sam.* 20. 1. in לאהליו *ante tentoria sua* pro לאלהיו *ad Deos suos.*

Nonus locus extat *Ezech.* 8. 17. in אל אפם *ad nasum suum* pro אל אפי *ad nasum meum.* Masora ad hanc vocem notat esse unam ex octodecim vocibus, quæ sunt *Ordinatio Scribarum.*

Decimus locus invenitur *Hab.* 1. 12. in לא נמות *non moriemur* pro לא תמות *non morieris.*

Undecimus occurrit *Malach.* 1. 13. in אותו *illud* pro אותי *me.*

Duodecimus locus invenitur *Zach.* 2. 8. in עינו *oculus ipsius* pro עיני *oculus meus.*

Decimus tertius eſt *Jer.* 2. 11. in כבודו *gloriam ſuam* pro כבודי *gloriam meam.*

Decimus quartus eſt *Hoſ.* 4. 7. in כבודם *gloriam ipſorum* pro כבודי *gloriam meam.*

Decimus quintus eſt *Pſal.* 106. 20. ubi etiam eſt כבודם, pro quo כבודי putant eſſe ſcribendum.

Decimus ſextus eſt *Job.* 7. 20. in עלי *ſuper me* pro עליך *ſuper te.*

Decimus ſeptimus eſt *Job.* 32. 3. in את איוב *Jobum* pro את דין *Judicium*, vel את אלהים *Deum.*

Decimus octavus & ultimus locus extat *Thren.* 3. 20. in עלי pro עליך.

Hæc ſunt octodecim illa loca, quæ vocantur תקון סופרים *Correctio Scribarum.* De his vide Clariſſ. Buxtorfium in Lex. Talm. Rad. תקן, & Glaſſium pag. 41.

XV. Occaſione horum locorum *quæritur.* An ex hac correctione Scribarum in octodecim illis locis non ſequatur corruptio Textus Hebraici?

Reſpondeo. Galatinus lib. 1. cap. 8. probaturus Scribas multa in S. Scriptura depravaſſe, utitur argumento deſumpto ab octodecim vocibus, quæ vocantur תיקון סופרים *Correctio Scribarum.* Non quidem vult Judæos depravaſſe Textus illo malo animo, ſed propter rationes probabiles: & addit has depravationes eſſe reſtituendas ex Talmude Judaico: nam credit ea loca aliter olim fuiſſe lecta quàm jam leguntur. Sed falſa eſt hæc Galatini aſſertio: nunquam S. Scriptura à Judæis datâ operâ corrupta eſt. Obſtat enim ſpecialis Judæorum reverentia ſive potius ſuperſtitio erga S. Scripturam, quam Philo Judæus probat cum ait *Quemlibet Judæum potius centies eſſe moriturum, quam ut pateretur Legem in aliquo mutari.*

XVI. Sed inſtabit fortè nonnemo. Octodecim voces vocantur *Correctio Scribarum*: ergo Scribæ videntur quædam loca mutaſſe, quæ antea erant depravatæ.

Reſpondeo 1. Si per *Scribas* intelligantur Ezras & Viri Synagogæ magnæ, tum dicendum eſt illos S. Scripturam in *octodecim* illis locis non depravaſſe, ſed emendaſſe, & antiquam lectionem reſtituiſſe. Multi non ſine ratione per סופרים *Scribas* intelligunt Ezram & Viros Synagogæ magnæ; & non ſine ratione: nam *Numer.* 11. 15. Maſora pro תיקון סופרים *Ordinatio Scribarum* expreſſe dicit תקון עזרא *Correctio Ezræ.*

2. Si

2. Si per *Scribas* intelligantur Masorethæ post-talmudici, tum responderi potest illos testari non quid revera factum sit, sed quid factum esse Hebræorum Rabbini tradunt.

3. Mihi verosimile videtur per *Scribas* esse intelligendos ipsos Auctores librorum, scil. Mosen & Prophetas, qui sic scripserunt, prout hodie scriptum est: verum Sapientes Hebræorum viderunt inconvenientiam quandam in illis locis, ideoque judicarunt primos Auctores propter antecedentia & consequentia aliter loqui & scribere debuisse; sed maluisse ita scribere, prout hodie scriptum est. Hanc sententiam approbat S. Jarchi in Comment. ad Geneseos Caput 18. ubi ait היה לו לכתוב *scribendum ipsi* (Mosi) *erat*, *Dominus stabat*. Jarchi non asserit Mosen aliter scripsisse quàm jam in Textu invenitur; sed judicat Mosen aliter debuisse vel potius potuisse scribere. Sapientes ergo Hebræorum observarunt honorem Dei sive cohærentiam Textus aliter quidem requirere; sed quia Scribæ, hoc est, Auctores librorum ita scripserunt, ideo monuerunt talem lectionem esse retinendam: & propterea dixerunt, *Scribarum est ordinatio*, sive ipsi Auctores ita ordinarunt. In hanc sententiam etiam inclinat Buxtorfius apud Glassium pag. 57.

VII. *De ablatione Scribarum.*

XVII. *Septimò.* Masorethæ etiam observarunt quinque voces, quæ vocantur עִטּוּר סֹפְרִים *Ablatio Scribarum.* Hæc nota margini adscripta respicit literam *Vau*, quæ quinque vocibus in initio ab imperitis fuit addita: sed Masorethæ notarunt illud *Vau* esse abjiciendum; quia judicabant ipsos librorum Auctores illud *Vau* non addidisse.

Primus locus est *Gen.* 18. 5. in voce אחר *postea.* Imperiti fortè addiderunt *Vau*, & legerunt ואחר *& postea*: nam sensus videtur *Vau* requirere. Masora parva ad hanc vocem annotat ה̃ מלין עיטור סופרים *esse quinque voces* quæ vocantur *ablatio Scribarum.*

Secundus locus est *Genes.* 24. 55. in eadem voce אחר.

Tertius locus extat *Numer.* 12. 14. in voce ואחר. Masorethæ rejecerunt hoc *Vau*, sed in nostris exemplaribus adhuc conspicitur. Buxtorfius in Rad. עטר miratur, quare auctores editionis non abstulerint hoc *Vau* juxta Masoram.

Quartus locus occurrit *Psal.* 68. 26. ubi iterum est אחר pro ואחר.

Quintus

Quintus & ultimus locus invenitur *Psal.* 36. 7. in voce משפטיך *Judicia tua*, pro ומשפטיך. Masora magna notat *esse unam ex quatuor vocibus in S. Scriptura*, quæ vocantur *Ablatio Scribarum*; cum ait,

משפטיך תהום רבה חד מן ד׳ מלין בקריאה עטורן סופרים.
Jam etiam tantum quatuor voces in correctissimis editionibus habentur, quibus Vau ab initio non est additum. Sed Buxtorfius judicat hic unum locum esse omissum.

XVIII. Circa has voces, quæ vocantur *Ablatio Scribarum*, quæritur: Quinam hîc intelliguntur per *Scribas*?

Respondeo. Ipsi Auctores librorum intelliguntur, qui literam Vau illis quinque sive potius quatuor vocibus non addiderunt. Sed Viri Synagogæ magnæ annotarunt has voces; quia videbant imperitos Scribas facile addituros esse in posterum, vel modo addidisse *Vau*, quod tamen ab ipsis Auctoribus non erat additum.

Hujus notæ, scil. *Ablationis Scribarum* fit mentio in Thalmude Tractatu *Nedarim*, *fol.* 37. Ergo hæc nota Masorethica perantiqua est, & antiquitate sua Masorethas Tyberienses superat.

Ex hac curiosa Masoretharum diligentia circa hæc septem superiora apparet, quàm falsa sit quorundam assertio statuentium S. Scripturam per Judæorum malitiam esse corruptam.

DISSERTATIO VIGESIMA-TERTIA,

QUÆ EST

PARS SECUNDA.

DE MASORA.

Et PARS PRIOR

De KERI & KETIB.

§. 1. *Jam sequuntur explicandæ notæ marginales vulgò* Keri & Ketib *vocatæ.*

2. *Voces* קרי & כתיב *explicantur.*

3. *Inquiruntur auctores notarum Keri & Ketib.*

4. *Tres sententiæ de auctoribus earum proponuntur.*

5. *Omnes illæ notæ non sunt à Masorethis Tyberiensibus:*

6. *Nec ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ:*

7. *Nec*

7. *Nec ab ipsis Auctoribus librorum.*
8. *Sed sunt partim ab Ezra & partim à Masorethis Tyberiensibus.*
9. *Sunt septem species notarum.*
10. Prima *species continet literas quiescentes & mobiles deficientes aut abundantes.*
11. Secunda *est quando litera una, sive quiescens sive mobilis, scribitur pro alia.*
12. Tertia *continet literas per Metathesin transpositas.*
13. Quarta *species docet literam vocis præcedentis pertinere ad vocem sequentem.*
14. Quinta *continet voces quæ scribuntur & non leguntur, & vice versa, quæ leguntur & non scribuntur.*
15. Sexta *species comprehendit voces conjunctas dividendas, & vice versa divisas conjungendas.*
16. Septima *species continet voces obscœnas, quas per voces honestiores scriptas in margine, judicant esse pronunciandas.*
17. *Difficile est determinare quas ex septem speciebus composuerint Ezras & Viri Synagogæ magnæ, aut Masorethæ Tyberienses.*
18. *Quinque causæ notarum marginalium ut veræ enumerantur, & sexta ut falsa rejicitur.*

SECTIO I.

Uperiori dissertatione diximus Masoram præcipue circa octo diversas res versari, scil. circa Consonas, circa Vocales, circa Accentus, circa integras Voces, circa Versus Biblicos, circa Ordinationem Scribarum, circa Ablationem Scribarum, & denique circa Notas Marginales vulgò vocatas קְרִי וּכְתִיב *Keri & Ketib.* De septem præcedentibus egimus in superiori Dissertatione, jam in hac & sequenti disseremus de Notis Marginalibus. Hæc materia valde difficilis est: & propterea multos tum Judæos tum etiam Christianos vehementer vexavit. Nos quibusdam quæstionibus totam hanc materiam, quantum fieri poterit, dilucide proponemus, & eandem variis exemplis illustrabimus. Ante omnia vocum *Keri* & *Ketib* Etymologia inspicienda est.

II. *Primò quæritur,* Unde hæ voces קְרִי וּכְתִיב derivantur? Et quid significant?

Respondeo. קְרִי significat *Lectum*, estque Participium Præteritum in Conjugatione Chaldaica *Pehal* sive *Kal*; Hebraicè dicendum esset קָרוּא à קָרָא *vocavit, legit.* In margine brevitatis causa sæpenumero scribitur solummodo litera ק' *Koph* virgulâ transversâ notata: sed in novissima

vissima

vissima Bibliorum & Psalterii editione sæpissime integra vox קרי impressa est. Masorethæ per hanc literam sive voculam indicant vocem ita, prout in margine scribitur, esse legendam; non vero prout in Textu scripta est.

Ejus vox opposita est כְּתִיב *Ketib*, sive Hebraicè כָּתוּב, & significat *Scriptum*; estque in eadem Conjugatione & in eodem Tempore; denotatque, ex sententia Judæorum & multorum Christianorum, vocem in Textu scriptam, (quæ communiter circello notatur) per vocem in margine notatam, esse emendandam & legendam.

In multis Bibliis Hebraicis omne Keri in margine non annotatur, sed tantummodo circulus vocibus in Textu adscribitur, qui denotat in margine notam marginalem esse annotandam.

III. *Secundò quæritur.* Quinam sunt Auctores notarum marginalium vulgò *Keri* & *Ketib* vocatarum?

Respondeo. Hoc in loco non investigabimus Auctores totius Masoræ, sed tantummodo inquiremus, quinam sunt Auctores harum notarum marginalium.

IV. Tres sententiæ circa harum Notarum Marginalium antiquitatem & Auctores sunt examinandæ.

Prima sententia est Talmudistarum statuentium notas has marginales esse הלכה למשה מסיני *Traditionem Mosis è monte Sinai*, hoc est, eas esse à Mose & ab Auctoribus singulorum librorum. Verum enimvero Auctores, qui hanc sententiam defendunt, nolunt omnes omnium & singulorum librorum notas marginales esse vel à Deo Mosi, vel ab ipso Mose aliis doctoribus posterioribus traditas: sed volunt hanc consuetudinem aliter quasdam voces scribendi in Textu, & aliter legendi in margine primùm à Mose esse profectam, illumque hunc modum docendi accepisse in monte Sinai, & Senioribus suis tradidisse. Etiam defendunt cæteros Scriptores in describendis cæteris Veteris T. libris postea eam consuetudinem esse sequutos, hoc est, Moses fuisset auctor notarum marginalium quæ inveniuntur in Pentateucho, & cæteri auctores fuissent inventores notarum quæ in cæteris libris inveniuntur. Sed hæc sententia nullam speciem veritatis habet; ideoque sicco, quod ajunt, pede eam præterimus. Vide hanc sententiam allegatam ex Talmude à Buxtorfio in Tiberiade p. 39. & ab Hottingero Thes. Philol. p. 413.

Secunda sententia de antiquitate notarum marginalium, quæ multo

tò verisimilior est, statuit notas marginales esse inventas ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, qui sexcentis fere annis ante nativitatem Christi vixerunt. Hanc sententiam defendunt plerique Judæi & quamplurimi ex Christianis. Qui hanc & primam sententiam propugnant, statuunt has notas marginales non habere auctoritatem humanam sed divinam.

Patroni *Tertiæ* sententiæ arbitrantur omnes has notas marginales esse inventas à Masorethis Tyberiensibus, qui sexto fere sæculo post Christum vixerunt. Inter hos patronos præcipuus est Cl. Capellus, qui etiam defendit has notas habere tantum auctoritatem humanam, & esse tanquam correctiones, quæ ex mero & solo judicio & arbitrio Masoretharum sunt natæ.

V. Nos nullam ex his tribus sententiis putamus separatè & abstractè esse veram.

Primò. Omnes notæ marginales non possunt esse à Masorethis Tyberiensibus propter has sequentes rationes.

1. Quia multarum notarum marginalium fit mentio in Talmude. Ex. gr. in Talmude Hierosolymitano, Tractatu Sanhedrin, & in Babylonico, Tractatu Joma expresse dicitur, quod verbum אֶכָּבֵד, *Hagg.* 1. 8. sit in Textu scriptum sine *He*, cum legendum sit ex sententia Judæorum per *He*. Et in codice Megilla *cap.* 3. vox עפלים numeratur inter eas, quæ honestatis causa mutatæ sunt. Atqui doctores Tyberienses vixerunt post confectum Talmud: ergo omnes Notæ Marginales non sunt à Tyberiensibus.

2. Masora ubique enumerat *Keri* & *Ketib*; & maxima pars Masoræ non demum à Masorethis Tyberiensibus est conscripta, sed antea ab Ezra; uti postea clarè probabimus: ergo Masorethæ Tyberienses non sunt Auctores omnium *Keri* & *Ketib.*

3. Paraphrastæ Chaldæi, qui circa tempora Christi vixerunt, ferè semper vocem *lectam* sive marginalem in Paraphrasibus suis Chaldaicis transtulerunt; aliquando tamen vocem *scriptam* retinuerunt: ergo *Keri* fuit notum ante Tyberienses; & per consequens omnes notæ marginales non sunt à Masorethis Tyberiensibus.

4. Accedit universalis consensus omnium Judæorum statuentium has notas marginales esse ab Esra. Nullus ex Judæis est qui defendit notas *Keri* & *Ketib* esse à Tyberiensibus.

VI. *Secundò.* Omnes notæ marginales non sunt inventæ à Pro-

 pheta

pheta Ezra propter has rationes.

1. Quia nullo modo videtur veroſimile quod Ezras Propheta & Viri Synagogæ magni, inter quos multi Prophetæ fuerunt, tales nugas excogitaverint, mutando ſcilicet voces prolatu obſcœnas in voces honeſtiores. Quis credere poſſet Viros illos ſapientes pro חֲרָאֵיהֶם *ſtercora ſua*, Jeſ. 36. 12. ſcripſiſſe צוֹאָתָם *ejecta ſua*: & pro מוֹחֲרָאוֹת *latrinis*, 2 Reg. 10. 27. ſubſtituiſſe מוצאות *excortus*? Si enim ipſe Spiritus ſanctus ſit auctor earum vocum, eaſque ſacris Scriptoribus dictaverit; & per conſequens nullo modo judicaverit voces illas eſſe obſcœnas, quo minus in S. Scriptura ſcriberentur; quare igitur erunt prolatu obſcœnæ? An veroſimile eſt Spiritum S. dictaſſe, & voluiſſe deſcribi in S. Scriptura quaſdam voces, quas coram honeſtis auribus proferre indecorum eſſet?

2. Non eſt veroſimile Ezram & multos Prophetas, ſcil. Nehemiam, Haggæum, Zachariam, Malachiam (viros Synagogæ magnæ) dubios hæſiſſe, quid in variâ lectione, ortâ in nonnullis locis (uti jam videtur) ex diſcrepantiâ codicum, ſtatuendum eſſet. Nam illi operâ Spiritus S. quo ducebantur, illas varias lectiones tollere, & ſecundùm mentem Dei corrigere potuiſſent; adeo ut lectores non manſiſſent dubii & penduli in hac lectionum varietate.

3. In ipſo libro, ab Ezra compoſito, quædam notæ *Keri* annotantur, quæ non poſſunt eſſe ab Ezra. An enim Ezras ita propriam mentem ignoraſſet, ut neſciviſſet, utram lectionem eligere debuiſſet? Hinc ergo ſequitur quod omnes notæ marginales non ſint ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ.

VII. *Tertiò.* Omne *Keri* & *Ketib* etiam non eſt à Moſe: quia Moſis tempore libri Prophetici & Hagiographi, in quibus maxima pars harum notarum annotatur, nondum erant conſcripti. Verum quidem eſt, quod Auctores, defendentes notas marginales eſſe *Traditionem Moſis è monte Sinai*, non ſtatuant omnes notas totius Veteris Teſt. eſſe à ſolo Moſe: attamen ſtatuunt nihilominus pleraſque notas marginales in ſingulis libris eſſe à ſingulis Auctoribus librorum. Verum hæc ſententia eſt abſurda: nam nota marginalis aliquando reſpectu ſenſus eſt contraria voci in Textu occurrenti: atqui hæc contrarietas nullo modo videtur eſſe ab ipſis Auctoribus librorum.

VIII. His ſententiis rejectis ſtatuimus notas marginales *Keri* partim eſſe ab Ezra, partim etiam à Maſorethis Tyberienſibus, qui poſt con-

fectum

fectum Talmud vixerunt. 1. Ezras annotavit multas varias lectiones, quæ sunt ut parvæ expositiones, ne lectores voces dubias contra intentionem Spiritus S. explicarent: ex. gr. *Genes.* 30. 11. occurrit vox בָּגָד proprie significans *prævaricatus est*: sed nota marginalis monet vocem illam esse compositam, & per duas voces, scil per בא גד *venit turma* esse explicandam. Sic etiam idem Ezras multas voces anomalas annotasse videtur; & quidem eum in finem, ne aliquis eas secundùm analogiam aliarum vocum corrigere præsumeret. Postea in specie plura adferemus, in quibus Ezras videtur fuisse versatus.

2. Non tantum Propheta Ezras est auctor notarum marginalium sed etiam Masorethæ posteriores, scil. Tyberienses, & procul dubio etiam alii, qui ante ipsorum tempora vixerunt, sunt notarum marginalium Auctores. Nam non est verosimile quod Ezras illas voces obscœnas in voces honestiores mutaverit. Deinde Masorethæ Tyberienses non sunt omnium notarum Auctores, uti jam jam ex Talmude probavimus: ergo illi simul earum notarum Auctores esse videntur. Nam Masorethæ posteriores videntur notas ab Ezra inventas retinuisse, & alias de novo addidisse. Procul dubio hi Masorethæ etiam nonnullas notas annotarunt, quæ natæ sunt ex diversitate codicum. Non enim ausi fuerunt quicquam in Textu mutare; ideoque unam lectionem in margine & alteram in Textu scripsisse videntur.

IX. *Tertiò quæritur.* Quot sunt species variarum lectionum?

Respondeo. In genere notæ marginales variis modis versantur vel circa integras voces, vel tantummodo circa literas. Elias Levita enumerat septem species notarum marginalium *Keri* & *Ketib* circa literas & voces.

X. *Prima* species continet literas, quæ leguntur & non scribuntur; & vice versa, quæ scribuntur & non leguntur: & versantur præcipue circa literas quiescentes אהוי *Ehevi*, & nonnunquam circa literas mobiles. Hæc species τῆ *Keri* duplex est: 1. Ostendit literas quasdam esse omissas, quæ ad perfectionem vocis requiruntur: Ex. gr. 2 *Sam.* 21. 12. occurrit verbum תְּלוּם *suspenderant eos*, ad quod *Keri* in margine monet Aleph esse omissum: & propterea addendo Aleph legit תלאום.

Similiter in eodem versu vox שָׁם *ibi*, à *Keri* corrigitur in שמה cum *He* in fine: nam ה ad perfectionem vocis requiritur.

2. E contra, quædam literæ ſcribuntur in Textu, quæ ex ſententia Judæorum non leguntur: ex. gr. 2 *Reg*. 7. 12. in Textu ſcribitur בְּהַשָּׂדֶה *in agro*, ſed *Keri* legit בשדה *ſine He*: nam hîc litera ה ſcribitur, quæ ſecundùm *Keri* non debet legi.

Simile exemplum occurrit *Pſal*. 38. 21. in verbo רָדְוֹפִי *perſequi me*, ubi litera *Vau* per *Keri* judicatur eſſe ſuperflua. Quamplurima ſimilia exempla poſſent in medium proferri, ſed diligens lector, talia inter legendum inveniens, eadem ad hanc ſpeciem referre poterit.

3. Hæc eadem ſpecies etiám locum habet in aliis literis præter *Ehevi*, ſed rarius: exemplum occurrit 2 *Sam*. 10. 9. ubi in Textu ſcribitur בְּיִשְׂרָאֵל, ſed *Keri* in margine legit ישראל ſine *Beth*.

Erpenius in Grammatica Hebræa Lib. 4. Cap. 4. recenſet poſt invicem numerum literarum deficientium & abundantium Veteris Teſt. Idem ait ibidem literam א *Aleph* quinquies deficere: ex. gr. *Num*. 11. 11. occurrit מָצָתִי pro מָצָאתִי cum Aleph.

ה *He* in 44. locis, ut מֶּלֶךְ pro המלך.

ו *Vau* in 30. locis, ut אָמַר pro אמרו.

י *Jod* innumeris fere in locis, ut עֲבוֹר pro יעבור.

Non tantum hæ literæ quieſcentes deficiunt, ſed etiam nonnullæ mobiles aliquando deficiunt: ex. gr. literæ ברת ſemel deficiunt, literæ חבל bis, & litera נ ter deficit in Veteri Teſt. Lector ipſe exempla inter legendum, ubi hæ literæ deficiunt, inveniet.

E contra literæ quieſcentes & nonnullæ mobiles aliquando abundant: ex. gr. א *Aleph* in media voce redundat in 45. locis, ut וַיָּנֵאץ pro וַיָּנֵץ *& efflorebit*.

ה *He* in initio, medio & fine in 33. locis: ut הַחֲנִית.

ו *Vau* in 95. locis abundat, ut וַיֹּאמְרוּ.

י *Jod* in 147. locis, ut דְּבָרֶיךָ.

Literæ לש tantum ſemel abundant, literæ כמת bis, litera נ ter, ב quater, & literæ ער quinquies abundant in Veteri Teſt. Hæc fuſius videri poſſunt in dicta Grammatica Erpenii.

Hæ varietates literarum quieſcentium & mobilium ad hanc primam ſpeciem debent referri. Has & ſimiles irregularitates in Clavi Hebraica Veteris T. explicavi.

XI. *Secunda* ſpecies eſt, quando una litera ſcribitur, ſed alia legitur. Hæc ſpecies Keri præcipuè etiam locum habet in literis אהוי *Ehevi* quieſcentibus, ſed valet etiam ſæpiſſime in literis mobilibus. Dabo quædem exempla, ex quibus hæc ſpecies innoteſcet.

Ex.

Ex. gr. *Deut.* 21.7. occurrit verbum שָׁפְכָה *effuderunt* per ה, sed *Keri* legit שפכו per *Vau*.

Similiter Masorethæ observarunt לֹא (*non*) in quindecim locis scribi, pro quo legendum est לוֹ (*ipsi*.)

1 *Reg.* 12.33. occurrit מִלִּבַּד per Daleth pro מִלִּבּוֹ (*ex corde ejus*) per Vau in fine; quam vocem ita etiam transferunt Targum, Versio Lxx Interpretum, & Versio vulgata.

Eccles. 12.6. occurrit *Cheth* pro *Tau*. In Textu scribitur יִרָחֵק *procul amoveatur* per ח, sed *Keri* in margine legit ירתק *concatenetur* per *Tau*. Masora magna ad hanc vocem annotat inveniri in Bibliis undecim voces quæ leguntur per Tau, quæ tamen in Textu per Tau non scribuntur.

Erpenius in Grammatica sua, loco jam citato, descripsit catalogum, in quo ostendit, quænam literæ in Veteri Test. inter se permutentur, & quoties: ex. gr.

ב pro	ד semel.	כ pro	ה semel.
	מ sexies.		ד semel.
	כ undecies.		ם semel.
	פ semel.	מ pro	ב semel.
	ת semel.		ה bis.
ג pro	ן bis.	נ pro	ת semel.
ד pro	ר bis.		ם semel.
	ו semel.	ס pro	ח semel.
ה pro	כ bis.	ע pro	א quinquies.
	נ semel.		צ semel.
	ת bis.	פ pro	ב semel.
ו pro	ד sexies.		ם semel.
ח pro	ע semel.	ר pro	ד quater.
	ת semel.	ש pro	ט semel.
י pro	נ semel.	ת pro	ד semel.
			ה bis.

Hæc mutatio literarum, desumpta ex tertia parte Grammaticæ Hebrææ Avenarii, ad secundam speciem referri debet: nam hic una litera scribitur pro alia, prout in hoc catalogo videri potest. Vide ibidem Avenarium omnes irregularitates literarum & vocum literasque

abun-

abundantes & deficientes post invicem enumerantem.

XII. *Tertia* species continet literas, quæ per Metathesin transponuntur. Tales *sexaginta duæ* dictiones inveniuntur, in quibus literæ radicales vel serviles ita transponuntur:

Ex. gr. *Ezech.* 42. 17. occurrit חֲמֵשׁ אַמּוֹת pro חמש מאות *quingenti.* Litera *Mem* in voce אמות scribitur secundo loco, cum debeat scribi primo loco: & propterea *Keri* in margine legit מאות.

Esdr. 4. 4. legitur וּמְבַלְהִים *& turbabant*, ubi *Keri* scriptum in margine legit ומבהלים per transpositionem literarum *Lamed* & *He.*

Eadem hæc species etiam locum habet in literis servilibus: ex. gr. *Judic.* 16. 26. in Textu scribitur והימשני *& fac ut palpem*, sed juxta *Keri* est legendum per transpositionem literæ *Jod*, scil. והמישני. Si quis plura exempla hujus tertiæ speciei, ut & præcedentium & sequentium specierum desiderat, adeat ipsa Biblia Hebraica, præcipue ultimæ editionis Anni 1667. ubi plerasque voces, quæ concernunt septem species notarum, annotatas videbit.

XIII. *Quarta* species est tantum de *tribus* dictionibus copulatis, quarum primæ dictiones assumunt *He* demonstrativum à dictione sequenti, quod *He* cum sequenti voce juxta Masorethas est legendum. Primus locus occurrit 2 *Sam.* 5. 2. in הָיִיתָה מוֹצִיא: *Keri* legit היית המוציא, ubi *He* vocis præcedentis rejicitur ad vocem sequentem.

Secundus locus extat Jobi *cap.* 38. *vers.* 12. ubi in Textu scribitur יִדַּעְתָּה שַׁחַר, quod in margine corrigitur per ידעת השחר.

XIV. *Quinta* species continet integras voces, quæ scribuntur, sed juxta Masoram non leguntur; & è contra continet voces, quæ leguntur, sed non scribuntur. Hæc species igitur duplex est:

1. Continet voces quæ scribuntur & secundùm sententiam Judæorum non leguntur; quæ ideo etiam in Textu Hebræo destituuntur vocalibus; suntque *decem* numero, quarum quædam inveniuntur in locis sequentibus: 2 *Sam.* 15. 2. in Textu scribitur אם sine vocali, ubi Masora in margine annotat כתיב ולא קרי, hoc est, vox illa *scribitur* quidem, *sed non legitur.*

Etiam 2 *Sam.* 13. 33. & *Jerem.* 39. 13. occurrit vox אם, ad quam vocem idem annotatur.

Jer. 51. 3. occurrit verbum ידרך *tendat*, quod caret punctis; ideoque secundùm Masoram judicatur esse superfluum & non legendum; propterea Masora in margine ait, *scribitur, sed non legitur.*

2. Hæc

2. Hæc ſpecies etiam eſt reciproca, hoc eſt, continet voces quæ in Textu non ſcribuntur, ſed tamen leguntur; ſuntque etiam numero *decem*, quæ recenſentur in veſtibulo Deuteronomii. In Textu tantum ſcribuntur vocales, ſubintellectis conſonantibus, quæ in margine ſcribuntur.

Ex. gr. *Judic.* 20. 13. in Textu habentur ..ֵ. *Scheva* & *Tzere*; at in margine ſcribuntur hæ conſonæ בני *filii*, cum additis his vocibus קרי ולא כתיב, *legitur, ſed non ſcribitur.*

Similitur Ruth *cap.* 3. *v.* 5. & 17. in Textu habentur vocales *Tzere* & *Patach*, at in margine exprimuntur conſonantes אלי *ad me.*

Reliqua loca, in quibus tantum ſcribuntur vocales, omiſſis conſonantibus, inveniuntur 2 *Sam.* 8. 3. in voce פְּרָת.

Etiam 2 *Sam.* 16. 23. in אִישׁ, ubi in Textu tantummodo ſcribitur *Chirek*, ſed in margine איש cum his adjectis vocibus קרי ולא כתיב *legitur & non ſcribitur.*

2 *Sam.* 18. 20. in Textu eſt *Tzere*, quod legitur per כֵּן.

2 *Reg.* 19. 31. inveniuntur in Textu vocales *Scheva*, *Kametz* & *Cholem*, quæ in margine leguntur per צְבָאוֹת.

Ejuſdem capitis verſu ultimo in Textu ſunt duo *Kametz*, quæ in margine denotant בניו *filios ejus.*

Jerem. 31. 38. *Kametz* & *Chirek*, in Textu occurrentes, ſignificant באים *veniunt.*

Denique *Jerem.* 50. 29. eſt *Kametz* denotans לָהּ *ei.* Hæc decem loca ſunt ſuperioribus contraria, & pertinent ad hanc quintam ſpeciem.

XV. *Sexta* ſpecies continet voces, quæ conjunctim tanquam una ſcribuntur, ſed diviſim tanquam duæ leguntur: & è contra etiam continet voces, quæ diviſim ut duæ in Textu ſcribuntur, ſed conjunctim ut una leguntur. Hæc igitur ſpecies iterum duplex eſt.

1. Comprehendit voces in Textu conjunctas, quæ per notam marginalem in duas dividendæ ſunt; ſuntque numero *quindecim*: ex. gr. *Geneſ.* 30. 11. occurrit verbum compoſitum בָּגָד, quod ſecundùm *Keri* in duas voces, ſcil. in בָּא גָד *venit turma* eſt dividendum. Hanc vocem Cl. Capellus in Critica ſua *pag.* 77. aliter punctari poſſe ait, ſcil. per בְּגָד *in turma*: ſed hanc nimiam audaciam in mutandis punctis rejicimus.

Reliqua loca, in quibus voces conjunctæ pro diviſis in Textu habentur, inveniuntur *Exod.* 4. 2. ubi legitur מַזֶּה pro מַה זֶּה.

Jes. 3. 15. pro מלכם in Textu, legitur & scribitur in margine מה לכם.

Ezech. 8. 6. מֵהֶם dividitur, per notam marginalem in מה הם.

Jer. 6. 30. legitur in Textu מאשתם pro מאש תם.

Jerem. 18. 3. pro הנהו legitur in margine הנה הוא.

Psal. 10. 10. vox חלכאים dividitur in חל כאים.

Psal. 55. 16. vox composita ישימות dividitur in voces duas ישי מות. Vide reliqua loca in Anticrit. Cl. Buxtorfii *pag.* 479. & in Masora magna ad 1 *Paral.* 27. 12. ubi ad vocem לבנימיני Masora expressè ait, eam esse unam ex quindecim vocibus, quæ scribuntur ut una, & leguntur ut duæ. Hæ omnes quindecim voces ita conjunctim quidem in omnibus Bibliis non scribuntur, sed secundùm Masoram omnes ita scribendæ sunt.

2. Etiam hæc species est reciproca, hoc est, continet voces, quæ divisim ut duæ in Textu scribuntur, sed conjunctim ut una leguntur. Masora magna 2 *Paral.* 34. 6. ad vocem בְּחַר בֹּתֵיהֶם ait *octo* tales voces inveniri, quæ scribuntur ut duæ voces, sed leguntur ut una. Ipsa Masora parva etiam notat hanc vocem conjunctim esse legendam.

Similiter 1 *Sam.* 9. 1. in Textu vox מִבֶּן־יָמִין divisim scribitur, quæ secundùm notam *Keri* conjunctim legi debet, scil. מבנימין. Reliqua loca inveniuntur in Masora magna superius allegata.

XVI. *Septima* & ultima Species *Keri & Ketib* continet voces, quæ prolatu videntur esse obscœnæ, & pro quibus Masorethæ nonnulli alias voces prolatu honestiores & castiores in margine substituerunt, secundùm Rabbinorum regulam: *Quæ in Bibliis scripta sunt* לִגְנַאי PER VITUPERIUM, *ea leguntur* לְשֶׁבַח AD LAUDEM.

Tales voces obscœnæ annotantur *decem*, quæ inveniuntur in locis sequentibus, ut *Deut.* 28. 30. ubi pro ישגלנה *vitiabit eam*, nasutiores sive superstitiosiores Judæi jusserunt in margine notari ישכבנה *cubabit cum ea*, quomodo etiam à Judæis legitur. Quare Judæi aliter legunt? Resp. Ne aures Lectorum vel Auditorum offenderentur: nam verbum שָׁגַל *coire* jam significat propriissimè actum venereum. Fortasse olim temporibus Prophetarum hæ voces prolatu non fuerunt obscœnæ, quæ postea tractu temporis factæ sunt obscœnæ: ex. gr. vox שֵׁגָל, denotans *conjugem* & quidem *Augustam*, est vox etiamnum honesta; ita fortasse verbum שָׁגַל inde deductum, jam ipsum actum venereum significans, olim temporibus Prophetarum fuit pro-

prolatu honestum. Ut ut sit, Judæi postea ex religione quâdam sive potius ex superstitione voces illas obscœnas in voces honestiores transmutarunt.

Idem illud verbum שגל in Fœm. Gen. etiam occurrit *Jes.* 13.16. & *Zach.* 14.2. pro quo substituunt תשכבנה : sic etiam *Jer.* 3.2.

In sequentibus textibus, scil. *Deut.* 28.27. & 1 *Sam.* 5. *vers.* 6.9.12. etiam 1 *Sam.* 6.4. & *vers.* 5. pro עפלים substituunt טחרים : quia עפלים significat ipsum *anum*, Hebraicè sic vocatum ab eminentia clunium, intra quas veluti conclusus est & latet. Judæi crediderunt hanc vocem tanquam minus puram & honestam non esse pronunciandam; ideoque vocem טחרים tanquam honestiorem substituerunt.

Reliqua loca, in quibus voces prolatu obscœnæ occurrunt, inveniuntur 2 *Reg.* 18.27. & *Jes.* 36.12. & 2 *Reg.* 6.25. & 2 *Reg.* 10.27. & 2 *Reg.* 18.27. & *Jes.* 36.12. Hæc sunt *decem* loca, in quibus voces honestiores loco vocum obscœnarum sunt substitutæ. Vide de his uberius Cl. Capelli Criticam *lib.* 3. *cap.* 6. & *Cl. Hottingeri* Thesaurum Philologicum.

XVII. Ad has septem supradictas species omnes notæ marginales, passim in Bibliis Hebraicis occurrentes, referri debent; sed quas ex his septem composuerint Ezras vel Masorethæ Tyberienses, aliique, difficile est determinare. Statim in causas motivas harum notarum investigantes, in particulari ostendemus, quarum notarum vel Ezras, vel Tyberienses, aliive Auctores esse potuerunt.

XVIII. *Quartò quæritur.* Quænam sunt causæ, ob quas hæ notæ marginales sunt excogitatæ?

Respondeo. Causæ illæ sunt variæ.

Prima causa fuit *studium* conservandi veram & genuinam Textus Hebraici lectionem, præcipuè in illis vocibus, quæ contra communes regulas scribuntur: ex. gr. *Gen.* 14.8. occurrit in Textu צביים cum *Jod* post *Beth*, quum debeat secundùm analogiam scribi cum *Vau*; ideo *Keri* in margine notat vocem illam, etiamsi scripta sit cum *Jod*, esse ita pronuntiandam, ac si in Textu scriberetur *Vau* cum *Cholem*. Hanc notam marginalem propterea observarunt, ne aliquis Textum sacrum mutare præsumeret, substituendo *Vau* in locum *Jod*. Hæ notæ, quæ conservant veram lectionem, sunt præcipuè excogitatæ propter libros Biblicos non punctatos, quibus Judæi sæpissimè utebantur: ex. gr. 2 *Sam.* 1.12. invenitur בִּגְדוֹ *vestes ejus* sine *Jod* ante *Vau*, quod *Jod*

regulariter in plurali requiritur. Si quis vocem hanc punctis privatam videret, explicaret secundùm communem regulam per singularem numerum *vestem ejus*; sed *Keri* notavit vocem illam esse legendam & explicandam per pluralem numerum, subintellecto *Jod* ante *Vau*.

Hæ & similes notæ, propter hanc causam excogitatæ, possunt esse partim ab Ezra & Viris Synagogæ magnæ, partim etiam à Tyberiensibus, aliisque doctoribus, qui voluerunt Textum Hebræum integrum conservare. Nam si Ezras & alii has notas, conservantes veram & genuinam scriptionem Textus Hebraici, non observassent, procul dubio aliqui extitissent, qui ex religione quadam nonnullas voces, semel aut bis vel etiam sæpius valde irregulariter in Textu Hebræo scriptas, secundùm analogiam aliarum vocum scripsissent & punctassent. Sed contrà hanc difficultatem illi supradicti Doctores remedium excogitarunt, scil. annotando tales voces irregulares, & quasi dicendo: Vox illa, quæ in Textu irregulariter scripta est, ita est retinenda in Textu: nam ipsi sacri Scriptores ita voces illas exararunt. Sed vox illa secundùm mentem Spiritus S. paulo aliter est explicanda quàm externa scriptio præ se fert: ex. gr. *Genes.* 24. 14. occurrit vox הַנַּעֲרָ *puella* sine *He* in fine, cum aliàs secundùm regulas Fœmininorum recipere deberet *He*. In solo Pentateucho Mosis hæc vox הנערה vicibus 21. invenitur scripta sine *He*. Doctores, qui voluerunt genuinam scriptionem & verum sensum S. Scripturæ conservare, annotarunt in margine, & monuerunt voces illas הנער esse pro הנערה; & propterea eâ notâ voluerunt indicare illud Kametz in fine sub *Resch* esse scribendum & legendum.

Secunda causa, ob quam nonnullæ notæ marginales *Keri* fuerunt excogitatæ, est *parva expositio* vocum dubiarum, quas Lectores facillimè contra mentem sacrorum Scriptorum explicarent. Ezras igitur vel fortasse nonnulli antiqui Masorethæ, circa sensum S. Scripturæ optimè versati, ad voces illas dubias *parvæ expositionis* ergo nonnullas notas marginales, explicantes verum sensum, à Spiritu S. intentum, adjecerunt: & quidem propterea, ne aliquis ex inscitia voces illas, quoad sensum dubias, contra mentem Spiritus S. explicaret. Exemplo res fiet clarior: *Genes.* 30. 11. invenitur verbum בְּגָד satis sine notâ marginali dubium. Nonnulli possent hoc verbum בגד considerare ut verbum simplex, & sic etiam explicare; & tum significaret *prævaricatus est*. Sed ne Lectores hîc ita impingerent, ideo nota marginalis

nalis docet verbum בגד non esse verbum simplex, sed compositum ex בא גד; & per consequens per illam notam denotarunt hoc verbum per duas voces esse explicandum, scil. per *venit turma*.

Hæ & similes notæ, conservantes verum *sensum* S. Scripturæ, possunt esse partim à Propheta Ezra, partim etiam ab aliis piis Judæorum Criticis.

Tertia causa quarundam notarum marginalium est superstitiosa *verecundia & honestas*. Nam quidam antiqui Judæi magis superstitiosi quàm religiosi, *Verecundiæ & honestatis* causâ, decem voces, prolatu quodammodo obscœnas, in alias voces honestiores mutarunt. Vide retrò eas voces quasi obscœnas allegatas ad septimam notarum marginalium speciem. Has voces honestiores margini adscripserunt, & loco obscœnarum easdem etiam pronuntiandas esse voluerunt.

Hæ voces honestiores nullo modo videntur esse adscriptæ ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ. A quibus igitur sunt adscriptæ? *Resp.* Procul dubio eæ voces honestiores sunt additæ à quibusdam curiosis & superstitiosis Judæis, qui, ne honestis auribus offendiculo essent, illas voces ita mutarunt.

Quarta causa nonnullarum notarum marginalium fuit *discrepantia codicum*. Nam nullum est dubium, quin Masorethæ Tyberienses aliique nonnullas notas collegerint ex *discrepantia variorum codicum*. In uno codice sic, in alio verò aliter scriptum invenerunt. Et quia hæsitarunt, utram lectionem eligerent, ideo utramque retinuerunt; unam in Textu, alteram vero in margine annotantes.

Hæc causa non habuit locum in Ezra: nam ille, utpote infallibili Spiritu Prophetico præditus, potuisset alterutro modo determinasse; sed hæc causa habuit tantummodo locum in aliis Judæis, qui tali Spiritu non ducebantur: quique propterea penduli fuerunt utram lectionem eligerent.

Puto Masorethas, colligentes veram scriptionem Textus Hebraici ex variis codicibus, eam lectionem, quam in pluribus codicibus invenerunt, quamque putarunt esse divinam, & ab ipsis S. Scriptoribus exaratam, in ipso Textu scripsisse. Et quia talis lectio sæpissime fuit irregularis, ideo regulariter voces illas legendas & explicandas esse judicarunt. Nam quis credere posset Criticos illos Judæorum, qui semper ita superstitiosi fuerunt circa corticem S. Scripturæ, unquam ausos fuisse voces nonnullas, quas judicarunt esse peregrinas, irregu-

lares & monstrosas, atque ab ipsis S. Scriptoribus non exaratas, in Textum S. intrudere, & voces regulares, descriptas ab ipsis sacris Scriptoribus, extra Textum ad marginem rejicere? Non arbitror ullum cum aliqua specie veritatis hoc defendere posse.

Quinta causa quarundam variarum lectionum est *venatio mysteriorum*, vel *indagatio aliûs sensus*, quem etiam verba Textus videntur continere. Nam procul omni dubio quædam notæ marginales sunt excogitatæ *mysterii* causa ad *sensum alium* eliciendum, secundùm quem, ex sententia Criticorum, etiam Textus sacer explicari potest. Judæi modum allegoricè Textum explicandi semper amarunt: ideoque nonnulli putant, quod propterea ex Pentateuchis, qui in Synagogis asservantur, puncta ejecta sint, ut Textus Biblicus variis modis exponi posset. Exemplo res hæc illustranda est: 2 *Sam.* 3. 35. occurrit in hodiernis Bibliis verbum לְהַבְרוֹת *ad cibandum*. Rabbi David Kimchi ad illum locum ait: Rabbini nostri b. m. dicunt scriptum esse in Textu להכרות *ad exscindendum* cum Caph, sed legi in margine להברות cum Beth; quasi (en duplicem sensum) innueretur populum venisse primò להכרותו *ad exscindendum eum*, scil. Davidem, & postea sententiam mutasse, & venisse להברותו *ad eum cibandum*. Jam in omnibus Bibliis est להברות *ad cibandum eum*. Idem Kimchi ibidem multis auctoritatibus variorum Rabbinorum illam sententiam confirmat, scil. olim in Textu scriptum fuisse להכרות, & in margine להברות: sed ille idem tamen fatetur se nullibi in correcto aliquo codice ita illud verbum scriptum vidisse. Ut ut sit, saltem inde apparet, quomodo antiqui Critici diversum sensum per *Keri* elicere conati fuerint.

Aliquando duplex sensus literalis potest esse intentus à S. Scriptoribus: ex. gr. Jos. 9. 7. habetur וַיֹּאמְרוּ *& dixit*, vel *& dixerunt*. Quoad consonas est plurale, & quoad vocales est singulare. Quasi Textus voluerit indicare *unum* esse locutum, quod denotatur per vocales, sed nomine *omnium*, quod denotatur per consonas. Nam non sine ratione prægnante S. Scriptor verbum hoc tam irregulari modo punctavit, si non duplicem sensum intendere voluisset. Talis duplex sensus sæpe etiam intenditur in nominibus, quæ quoad vocales sunt singularia, & quoad consonas pluralia, vel vice versa. Jos. 10. 8. & passim alibi.

Sexta causa notarum marginalium, quæ à multis falsò assignatur, est *religio* & *pietas*. Multi, ex legentibus Adonai & Elohim pro Jehova

va & Jehovi, ajunt quosdam Rabbinos *religionis* & *pietatis* causa vocales antiquas & genuinas, nomini יְהוָה subscriptas, mutasse in vocales τῶ Adonai & Elohim. Sed credat hoc Judæus Apella, non ego. Quis Judæorum non timuisset sacrilegas suas manus in Textum sacrum injicere? Quis ausus fuisset sacros Scriptores, qui ducti fuerant ab infallibili Spiritu, hac in parte corrigere, quasi genuina puncta vocibus illis non subjecissent? Videant præterea qui statuunt hæc puncta esse corrupta, an non accusent sacram Scipturam corruptionis; præcipue in illis locis, in quibus jam occurrunt Jehova & Jehovi. Ego malo hanc ultimam causam omittere, & approbare illas quinque supradictas ut veras notarum marginalium causas. Falsa igitur est sententia Cl. Capelli putantis notas marginales esse meras censuras, castigationes & correctiones Masoretharum Tyberiensium, natas ex sola suspicione erroris, quem codicibus suis inesse putarunt.

DISSERTATIO VIGESIMA-QUARTA,
QUÆ EST
PARS TERTIA.
DE MASORA.
Et PARS POSTERIOR
De KERI & KETIB.

§. 1. *Cæteræ quæstiones de Keri & Ketib sequuntur explicandæ.*

2. *Notæ marginales ab Elia numerantur* 848. *sed ab aliis numerus augetur, aut minuitur.*

3. *Inquiritur utrum Keri aut Ketib sit auctenticum.*

4. *Judæi explicando & legendo præferunt Keri marginale.*

5. *Multi Christiani in quibusdam locis præferunt Keri, in aliis verò Ketib: imo aliquando in diversis editionibus sententiam mutarunt.*

6. *Judicamus vocem textualem esse auctenticam, & voci marginali præferendam.*

7. *Objectio, quasi impossibile sit Textum semper secundùm Ketib exponere, solvitur.*

8. *Pleræque septem species notarum marginalium sunt etiam usitatæ in aliis linguis.*

9. *Altera objectio, quasi Ketib non possit esse authenticum, enodatur.*

10. *Ex notis marginalibus Keri non potest probari corruptio Textus Hebraici.*

SECTIO

SECTIO I.

EGimus superiori Dissertatione de Auctoribus notarum marginalium, vulgo *Keri & Ketib* vocatarum; ut & de speciebus & causis, ob quas hæ notæ marginales sunt excogitatæ; jam sequuntur, cæteræ quæstiones, quæ circa hanc materiam moveri possunt, enodandæ.

II. *Quintò quæritur* Quot sunt notæ marginales, quæ vulgò *Keri & Ketib* vocantur?

Respondeo. Elias Levita (Judæus, natione Germanus, qui superiori sæculo vixit) omne *Keri & Ketib* numeravit, & invenit in toto Veteri Test. notas marginales Keri octingintas & quadraginta octo; scil. 65. in Pentateucho, 454. in Prophetis, & 329. in Hagiographis. Harum notarum summam & numerum duabus vocibus Hebraicis קַרְיָן וְכָתְבָן *Karjan vekatban* expressit: illæ enim voces, si in numerum resolvantur, efficiunt numerum 848. Miratur admodum idem Elias Levita, quod in toto Pentateucho tantum inveniantur notæ marginales sexaginta quinque, inter quas sunt una & viginti voces נַעַר, quæ scribuntur sine *He*, & leguntur נערה cum *He*; quum in solo libro Josuæ, qui mole vix æquat decimam Pentateuchi partem, occurrant notæ marginales Keri triginta duæ; & in libris Samuelis, qui vix quartam Pentateuchi partem æquant, inveniantur 133. *Keri*.

2. Numerum variarum lectionum, ab Elia enumeratum, hodierni Doctores augent. Cl. Capellus in Critica sua cap. 1. lib. 3. docet se varias editiones, scil. Bombergianam in folio, Plantinianam in quarto, & Biblia Regia edita Antverpiæ contulisse, & plures notas in nonnullis editionibus enumerasse. Quot notas igitur invenit? In editione Bombergiana invenit notas 1171. in Bibliis Regiis 983. sed in Plantinianâ editione tantummodo 793.

3. Ex hac diversitate numeri notarum marginalium apparet in omnibus Bibliis omne *Keri & Ketib* non annotari; aliquando quædam exempla notarum marginalium adferuntur, omissis aliis, quæ vel nullâ notâ designantur, vel aliquando circulis in Textu suprà scriptis ornantur & insigniuntur; quibus lectores monentur de subintellectâ vel de adscribendâ variâ lectione in margine.

4. Utut sit, nullus dubito, quin numerus notarum marginalium

sit

ſit augendus ; attamen certus numerus ex variis editionibus non eſt hauriendus: nam Editores Bibliorum ſemper non æque accuratè attenderunt ad omnes varias lectiones. Unde ergo verus notarum marginalium numerus eſt eliciendus ? *Reſp.* Ex Maſora, quæ antiquitate ſuâ omnes hodiernas editiones longè ſuperat. In quantum igitur numerus notarum eſt augendus ? *Reſp.* Hoc non adeo facilè determinari poteſt.

III. *Sextò quæritur.* Utrum Textus Hebræus ſit legendus & explicandus ſecundùm *Keri* marginale ; an verò ſecundùm *Ketib* textuale ?

Reſpondeo. Non eſt eadem omnium Judæorum & Chriſtianorum ſententia. Nos ad has tres ſequentes ſententias diverſorum Auctorum opiniones referemus.

IV. *Prima* ſententia eſt Judæorum, qui ſtatuunt lectionem marginalem ſemper eſſe legendam, & vocem in Textu ſcriptam ſecundùm notam marginalem ut plurimum etiam eſſe explicandam. Hinc omnes Judæi ſemper lectionem marginalem non tantum privatim ſed etiam publicè in Synagogis, quando ſectionem legalem ex Pentateucho prælegunt, exprimunt. An ergo in omnibus libris, & in Pentateuchis MSS. ex quibus Judæi lectiones Sabbathinas prælegunt, notæ marginales ſunt deſcriptæ ? *Reſp.* In multis Bibliis omittuntur notæ Keri; imo in talibus Pentateuchis MSS. ne unica nota margini adſcribitur. Quomodo ergo eas inter legendum proferre poſſunt ? *Reſp.* Notas marginales facillimè, quia continuâ lectione eas memoriter didicerunt, proferunt.

Quod Judæi ſemper debeant legere notam marginalem, probatur ex libro rituali, qui vocatur *Schulchan Aruch*, *parte* 1. *Num.* 141. ubi expreſſè dicitur, quod *Ketib* debeat ſcribi, & *Keri* legi; atque immediatè ſubjungitur hiſtoria de quodam Lectore, qui coram magnis Rabbinis, R. Iſaaco Abuhab, R. Abrahamo Valantiniano, aliisque legit vocem ſcriptam, & non marginalem; juſſerunt ipſum repetere & legere vocem marginalem; quod quum facere recuſaret, eum de ambone ſive ſuggeſtu deturbarunt.

Verum Judæi in expoſitione Textuum majori libertate aliquando fuerunt uſi. Nonnunquam enim Paraphraſtæ Chaldæi ipſum *Ketib* in Paraphraſi ſua Chaldaica expreſſerunt. Exemplum occurrit 2 *Sam.* 22. 51. ubi in Textu ſcribitur מגדיל, quod Paraphraſtes transfert

per מַכְגִּי׳ *multiplicans*, cum *Keri* legat מגדול *turris*, quod etiam versio nostra Belgica imitatur.

V. *Secunda* sententia est multorum Christianorum, qui Textum sacrum translaturi fluctuarunt & dubitarunt, nescientes utram lectionem eligerent; textualem verò, an marginalem. Inter hos dubitantes sunt Junius & Tremellius, Piscator, Arias Montanus, aliique quamplurimi Interpretes, qui sæpissimè Textum sacrum secundùm notam marginalem explicarunt, nonnunquam tamen ipsum Textum retinuerunt. Imo aliquando in reiteratâ editione sententiam suam mutarunt, exprimentes in primâ editione notam marginalem vel lectionem textualem, & in secundâ pro notâ marginali lectionem textualem, & vice versâ.

Exemplis res fiet clarior. Junius & Tremellius 2 *Reg*. 8. 10. in primâ editione verterunt voces Hebraicas לֵךְ אֱמָר־לֹא *Abi dic ei*, sequentes notam marginalem לו; sed in aliis editionibus hic expresserunt ipsum Textum, vertentes illas voces per *Abi dic*, *non* vives, retinentes לא in Textu scriptum.

Similiter Ezræ *cap*. 4. *v*. 2. in editione primâ transtulerunt dictiones Hebraicas וְלֹא אֲנַחְנוּ זוֹבְחִים *Et eidem nos sacrificamus*, quod est in margine; in posterioribus verò editionibus verterunt *Et nos non sacrificamus*, per לא *non*, quod est in Textu.

Sic etiam mutarunt sententiam primam in 1 *Reg*. 22. 49. ubi in prima editione habetur, Josaphat עשה *paravit* classem, prout est in margine: sed in posterioribus editionibus habetur, Josaphat עשר *decem* naves, secundùm vocem textualem. Qui plura exempla fluctuationis desiderat, adeat Antibarb. Biblicum Amamæ pag. 472. editionis posterioris.

Piscator, etiamsi ut plurimum notam marginalem exprimat, in multis tamen locis ipsam lectionem textualem retinuit, scil. *Levit*. 11. 21. *Psal*. 100. 3. 2 *Reg*. 20. 4. *Jes*. 9. 3. *Job*. 6. 21. &c.

Idem etiam fecerunt Arias Montanus, Auctores vulgatæ editionis Latinæ, & Interpretes versionis Græcæ. Hi omnes nonnunquam voces quasdam transtulerunt, prout in ipso Textu habentur.

Nova Versio Belgica sæpius lectionem textualem expressit; in nonnullis tamen locis notam marginalem elegit: exempla nonnulla videri possunt *Ezech*. 42. 16: 1 *Reg*. 12. 33: 2 *Sam*. 20. 14: 2 *Sam*. 23. 13. & *vers*. 20. 21: 2 *Sam*. 24. 16. Curiosus lector, percurrens & conferens versio-

versionem Belgicam cum Textu Hebræo, inveniet quamplurima loca, in quibus Interpretes expresserunt notam marginalem Keri: sed eadem (quia ipse Lector hæc loca conferre potest) brevitatis causâ prætereo.

VI. *Tertia* sententia est quorundam Theologorum, qui semper lectionem textualem legunt, & in Versionibus suis eandem exprimunt. Nos huic tertiæ sententiæ subscribimus propter hoc argumentum. Vel *Keri* marginale est auctenticum, vel *Ketib* textuale. Si *Keri* marginale est auctenticum, ergo illud semper est legendum & transferendum: sed plerique Interpretes sæpissime quidem, ast non semper, Textum secundùm *Keri* exposuerunt; quod tamen facere necessario semper debuissent, si *Keri* esset auctenticum. Si vero *Ketib* est auctenticum, ergo illud est retinendum & explicandum: nam si Interpretes crediderunt *Ketib* non esse auctenticum, Quare illi sæpissime Textum secundùm *Ketib* explicarunt? Et quare adhuc in ipso Textu Hebræo illud, quod non est auctenticum, retinetur? Nam si credamus *Ketib* non esse auctenticum, nec ab ipsis Auctoribus librorum profectum, tum omne *Ketib* tanquam alienum ex Textu esse rejiciendum, & *Keri* in ejus locum substituendum. Nos igitur judicamus hanc tertiam sententiam, quæ defendit ipsum *Ketib* ab ipsis Auctoribus librorum esse profectum, multo esse verisimiliorem & tutiorem sententiis duabus præcedentibus. Nam quis Judæorum unquam ausus fuisset voces non auctenticas in Textum intrudere, & auctenticas ex Textu eliminare, & ad marginem ablegare? Obstat, & semper obstitit superstitio, & superstitiosa Judæorum religio, quâ Textum sacrum mirum in modum honorant: nam potius centies mortem obirent, quàm ut paterentur quicquam in sacro Textu mutari.

Dices. Si Ketib sit auctenticum, quid ergo sibi volunt illæ correctiones marginales, per quas, voces in Textu irregulariter scriptæ, emendantur, & secundùm analogiam aliarum vocum punctantur? *Resp.* Doctores Judæorum viderunt multas voces irregulariter esse scriptas, vel sensum fore convenientiorem, si aliter voces illæ legerentur & explicarentur; ideo judicium suum apposuerunt, quo judicarunt voces illas ita regulariter posse legi, & sensum etiam fore convenientiorem, si vel litera addatur, vel abjiciatur, vel etiam transponatur, & sic deinceps.

VII. Contra hæc fortè *objiciet* nonnemo, quod impossibile sit

Textum ſemper explicare ſecundùm *Ketib*. Nam ſi Textus ſecundùm Ketib explicetur, ſæpiſſimè vel nullus erit ſenſus, vel ſenſus erit plane abſurdus; etiam voces erunt ita irregulariter ſcriptæ, ut ad nullas Grammaticæ regulas referri poſſint.

Reſpondeo. Senſus verborum, quando Textus ſecundùm *Ketib* explicatur, nihilominus erit bonus; etiamſi ſecundùm noſtrum judicium ſenſus videatur paulo convenientior, ſi aliter explicetur. Nos ſæpiſſime etiam explicamus Textum, prout *Keri* judicat eſſe explicandum: ſed hoc non facimus, quia *Keri* eſt auctenticum; vel quia eſt ab ipſis Auctoribus exaratum: ſed ideo, quia *Keri* in multis locis difficilioribus nobis oſtendit verum ſenſum, quem Prophetæ in *Ketib* intenderunt. Nam facillimè homines imperiti ſenſum Spiritus S. in *Ketib* intentum, aliter explicare potuiſſent; ideo Ezras vel alii Maſorethæ margini adſcripſerunt notam *Keri*, qua verum ſenſum, à Spiritu S. in locis dubiis intentum, expreſſerunt. Quare hoc fecerunt? *Reſp*. Ne aliquis à ſcopo Spiritus ſancti & Auctoris aberraret. *Keri* ergo nobis in multis eſt expoſitio, explicans verum ſenſum ab ipſis Auctoribus librorum intentum. Similitudine aliqua hoc negotium illuſtrabo. Eſt ac ſi nonnullus in Latino Auctore, in quo occurrunt voces *voſter*, *olli*, *faciundum* margini adſcriberet *veſter*, *ulli*, *faciendum*. Similitur judicamus de multis vocibus margini adſcriptis, quæ nobis nullo modo videntur eſſe à Spiritu S. ſed eæ ſunt additæ vel ab Ezra, vel ab aliis Maſorethis, qui genuinum ſenſum Spiritus ſancti lectoribus voluerunt ſuggerere.

VIII. Ut hæc expoſitio magis innoteſcat, breviter ſeptem ſpecies τῶν *Keri* & *Ketib* percurram, & oſtendam, quomodo voces, in ſeptem fere ſpeciebus notarum Keri occurrentes, explicari poſſint.

Prima ſpecies, in quâ litera vel abundat vel deeſt, etiam eſt uſitata in aliis linguis: ex. gr. Latini dicunt *gnavus* pro *navus*, *relligio* pro *religio*: & contra *naſcor* pro *gnaſcor*, *caldum* pro *calidum*, *tun'* pro *tune*, & ſic deinceps. Non mirum ergo, ſi etiam in lingua Hebræa quædam literæ vel abundent, vel deficiant.

Secunda ſpecies notarum marginalium, reſpiciens literas quæ invicem mutantur, etiam locum habet in aliis linguis: ex. gr. Latini efferunt *voſter*, *olli*, *faciundum* pro *veſter*, *ulli*, *faciendum*. Quis mirabitur Antitheſin hanc etiam locum habere in linguâ Hebræâ?

Tertia ſpecies continet literas, quæ per Metatheſin tranſponuntur:

hinc

hinc in Lingua Latina dicitur *pistris* pro *pristis*, &c.

Quarta speccies est nullius momenti. Tantum tria exempla ejus speciei occurrunt, in quibus nihil situm est: nam litera vocis præcedentis facilè potest addi voci sequenti.

Quinta species continet tum voces non punctatas in Textu, tum etiam è contra comprehendit puncta destituta consonantibus.

Voces sive consonæ, destitutæ vocalibus, ita sunt exaratæ ab ipsis auctoribus librorum: nam illi Auctores tantum consonas expresserunt omissis vocalibus, quæ subintelliguntur. An ergo illæ voces carentes vocalibus non debent pronuntiari, uti faciunt Judæi? Debent nihilominus pronuntiari. Atqui vox non potest pronuntiari sine vocalibus: sed à nobis potest pronuntiari per vocales subintellectas; uti Latini pro *qd* legunt *quod*, & pro *st* legunt *sunt*.

Vocales solæ, scriptæ in Textu sine consonantibus, sunt ita etiam exaratæ ab ipsis Auctoribus librorum. An subintellectæ consonæ cum expressis vocalibus etiam sunt legendæ? Imo. An in versionibus etiam transferendæ? Imo. Nam vocales illæ solæ ita sunt in Textu descriptæ ab ipsis Auctoribus librorum. Miror quare Versio Belgica tales vocales, translatas in linguam Belgicam, uncinulis includat, ac si essent voces additæ, & non expressæ ab ipsis Auctoribus librorum. Hic mos scribendi vocales absque consonantibus etiam est usitatus in lingua Latina: ex. g. Litera *ō*, apice notata, denontat *non*, & *ē* significat *est*. Quare hic modus etiam in lingua Hebræa usitatus esse non potuit? Rabbini antiqui & hodierni formant quidem tantum abbreviaturas ex consonantibus, & non ex vocalibus: sed hoc non est mirum: nam Rabbini communiter tantum consonantes in commentariis suis & non vocales exprimunt.

Sexta species continet voces compositas quæ conjunctim scribuntur; & è contrà comprehendit etiam voces separatim scriptas quæ conjunctim leguntur.

Voces compositæ, quæ per duas simplices voces explicari debent, in omnibus linguis sunt usitatissimæ.

Voces aliæ, quæ in Textu divisim scribuntur, quum debeant conjunctim scribi, sunt procul dubio profectæ ab incuriâ quorundam Scribarum, qui ex oscitantiâ voces diviserunt, quum debuerint easdem conjungere. An non in talibus vocibus, ita divisim scriptis, est corruptio Textus? *Resp.* Non est corruptio Textus: nam omnes

literæ sunt expressæ; sed *Keri* tantummodo notat eas voces separatas esse conjungendas.

Septima species, quæ mutat voces prolatu obscœnas in voces honestiores, habet etiam locum in aliis linguis. Ipsis pueris hic modus voces obscœnas in honestiores mutandi est notissimus. Hinc pueri *mingere* nominant *wateren*; & Latini *coïre* explicant per *cubare*; & sic deinceps. In communi loquela quotidie audimus & efferimus sine superstitione voces honestiores loco obscœnarum. Sed antiqui Judæi, qui olim voces obscœnas, per alias honestiores, legendas & explicandas esse judicarunt, magis superstitiosi fuerunt quàm religiosi: & multo melius iidem olim fecissent, & adhuc hodie facerent, si voces legerent, prout à Spiritu S. sunt descriptæ, licèt impuris & petulantibus auribus auditu essent obscœnæ.

Ex his apparet quod *Ketib* ubique possit esse auctenticum; & quod non sit necesse dicere vel *Keri* esse auctenticum, vel Textum, præterito *Ketib*, secundùm *Keri* esse explicandum.

IX. Sed adhuc fortassè *objiciet* aliquis. *Keri* necessariò in multis locis debet esse auctenticum: nam multæ voces, quæ *Ketib* constituunt, non sunt Hebraicæ: ex. gr. 2 *Sam*. 23. 20. in Textu occurrit vox חַי, quæ in margine corrigitur & explicatur per חַיִל *roboris*. Nostri Interpretes in versione Belgica vocem, uti in margine habetur, exprimunt. Etiam nullibi in Lexicis חַי significat *robur*: ergo חַיִל est auctenticum.

Respondeo. 1. Fortasse litera ultima per Apocopen est abjecta, sicuti aliis in locis media litera, ubi dicitur חל, abjicitur.

2. Nomen חַי in Lexicis non annotatur; quia plerique fere auctores, qui Lexica scripserunt, putarunt *Keri* tantum esse auctenticum: & propterea *Ketib* in Lexicis suis non annotarunt.

3. Verosimile est חַי significare *vivum* vel *vividum*, & descendere à Radice חָיָה *vixit*; & sic אִישׁ חַי in loco allegato denotaret *virum vividum*. Hanc expositionem τὸ *Keri* ferè exprimit, quando איש חי exponit per אִישׁ חַיִל *virum roboris*.

4. Vox חַי posset esse pro חַיִּים *vita*; quasi *virum vitæ*, hoc est, *roboris* dicas; & sic *Ketib* commodè in hoc & in aliis locis potest retineri & explicari.

Reliqua exempla, quæ adferri possent, & quæ nostram sententiam videntur infringere, commodè aliquo modo vel per Metathesin

ſin literarum, vel per earundum mutationem, vel alio aliquo modo explicari poſſunt; ita ut non opus ſit fugere ad notas marginales tanquam auctenticas, & ab ipſis Auctoribns librorum profectas.

Sunt etiam multa notarum marginalium exempla, in quibus nihil ſitum eſt quocunque modo explicentur: ſive enim quis ea per Keri, ſive per Ketib explicet, tamen ſenſus, qui inde elicitur, erit bonus: ex. gr. *Exod.* 32. 19. parum refert utram lectionem quis ſequatur: nam ſenſus, utroque modo explicatus, eſt bonus. Vide plura exempla in Theſ. Philol. Hotting. pag. 423.

X. *Septimò quæritur.* An ex his notis marginalibus non ſequitur corruptio Textus Hebraici?

Reſpondeo. 1. Nullo modo: nam Textus ſacer eſt integer, & voces margini adſcriptæ non pertinent ad eſſentiam Textus Hebraici. Pleræque enim voces marginales ſunt tantummodo parvæ expoſitiones & notæ explicantes genuinum ſacræ Scripturæ ſenſum. Nam annotare literas abundantes & deficientes, ſcriptionem irregularem & alia ſimilia, genuinum ſenſum conſervantia, non eſt corrumpere Textum, ſed potius à corruptione conſervare.

Pontificii etiam ex his notis marginalibus & variis lectionibus non poſſunt probare corruptionem Textus Hebraici: nam ſimiles notæ marginales ſunt ad marginem variarum editionum Vulgatæ Verſionis annotatæ ab illis ipſis; quarum tamen annotatores propterea ab ipſis corruptores Bibliorum non vocantur. Quis unquam Lovanienſes Theologos, varias lectiones ad marginem Bibliorum Latinorum annotantes, corruptores Bibliorum vocavit? Vide *Hotting.* in Theſ. Philol. *pag.* 423. Si quis Editiones Sixti V & Clementis VIII conferret, inveniret in illis aliquot millia variarum lectionum; cum tamen inter eas Editiones tantum unius biennii intervallum fuerit. Vide *Antib. Bibl. Amamæ pag.* 476. Ergo ſi Pontificii Textum Hebræum corruptionis velint accuſare propter illas varias lectiones, tum nos meliori jure illud de Verſione Vulgatâ, quam tamen ipſimet pro auctenticâ populo obtrudere volunt, aſſerere poſſemus: nam in illâ adhuc ferè infiniti ſunt errores, etiamſi Iſidorus Clarius octo vitiorum millia annotaverit & correxerit.

2. Poſito & non conceſſo, quod *Keri* in pleriſque locis ſit auctenticum, & ab ipſis Auctoribus librorum profectum: inde tamen non ſequitur Textum eſſe corruptum. Nam ipſum *Keri*, ſi concedamus illud

illud esse auctenticum, & ab ipsis Auctoribus profectum, est adhuc integrum, etiamsi margini sit adscriptum. Jam, utrum Keri margini adscriptum, an vero Ketib in Textu descriptum sit auctenticum, à quibusdam disputatur; saltem alterutrum est auctenticum, & utrumque est adhuc conservatum. Sed dubitetur pro tempore, utrum sit auctenticum; inde nullo modo sequitur, quod Textus sit corruptus. Ego hoc tempore judico voces in Textu scriptas esse auctenticas, alius vero judicat voces in margine scriptas esse divinas. Sive quis pro tempore eligat prius, sive posterius, inde tamen non sequitur Textum esse corruptum.

Saniores è Pontificiis, qui in Hebraicâ veritate aliquandiu desudarunt, non solent desumere ex illis notis marginalibus argumentum pro corruptione Textus Hebraici: sed è contra potius judicant Textum esse incorruptum; quia Critici illi sacri tam curiosi fuerunt circa conservationem S. Scripturæ, observantes etiam minima, quæ remoram aliquam lectoribus injicere possent. Hinc iidem Pontificii in locis dubiis recurrerunt ad Textum Hebræum tanquam ad infallibilem fidei & morum regulam.

DISSERTATIO VIGESIMA-QUINTA, QUÆ EST

DE MASORA.

PARS QUARTA & ULTIMA.

§. 1. *Forma Masoræ diversis temporibus fuit diversa.*

2. *Masora est triplex: parva, mediocris & maxima; & cuilibet loca assignantur.*

3. *De auctoribus Masoræ duæ sunt sententiæ, quarum prior eam adscribit Masorethis Tyberiensibus: sed ea sententia refutatur.*

4. *Posterior sententia Masoræ primos auctores constituit Ezram & Viros Synagogæ magnæ.*

5. *Masoræ cognitio fuit diu difficilis; tum quia fere linguâ Chaldaicâ constat, tum etiam propter raritatem. Sed illas difficultates sustulerunt Buxtorfius & Bombergus.*

6. *Causa finalis Masoræ est conservatio sacræ Scripturæ.*

7. *Ex conscriptione Masoræ concludimus sacram Scripturam non esse à Masorethis vel ab aliis Judæis corruptam.*

8. *Capita & Versiculi singulorum librorum Veteris T. enumerantur.*

9. *Summa eorum recensetur. Generalis*

ralis differentia supputationis Biblicæ & Masorethicæ allegatur,

10. *Etiam specialis circa quosdam libros.*

11. *Rationes dantur quare detur differentia inter supputationem versiculorum in Bibliis observari solitam, & inter Masorethicam.*

12. *Capita & versiculi Novi T. recensentur.*

13. *Differentia inter versiculos Veteris & N.T. & horum auctor allegatur.*

14. *Omnes 7959. versiculi N.Test. sunt redacti ad 1829 versiculos, in quibus omnes voces totius N.T. continentur.*

15. *Hoc tempore investigantur versiculi Veteris Testam. in quibus omnes voces tam primitivæ quam derivativæ occurrunt; quum illud antea præcipuè circa voces primitivas sit tentatum & editum.*

SECTIO I.

N superioribus tribus Dissertationibus egimus de materiâ, circa quam Masora versatur; jam porro in hac Dissertatione disseremus de cæteris Masoræ causis.

In principio sese offert *forma* Masoræ, de qua *quæritur*. Quæ est forma Masoræ?

Respondeo 1. Forma Masoræ, quæ hodie in libris impressis invenitur, longe alia est, quàm quæ olim in libris manuscriptis fuit. Olim Masora margini Bibliorum non adscribebatur, sed in separatis chartis & libris exprimebatur. Nec tota Masora etiam potuisset juxta Textum Biblicum describi: nam magnitudine suâ ipsa Biblia Hebraica majora longè superabat; sed jam ejus magna pars injuriâ temporis periit.

2. Posteaquidam superbientes Scribæ in manuscriptis Bibliis partes Masoræ singulis paginis librorum Biblicorum adscribere inceperunt; & quidem præcipuè vanæ ostentationis causâ. Nam Scribæ Masoram variis figuris & imagunculis in libris suis, postquam eam inceperunt Textui Biblico addere, expresserunt.

Tale exemplar Manuscriptum in 80 vocalibus & Masorâ ornatum ex Oriente attulit Magnus Golius, in quo notæ Masorethicæ ita artificiosè sunt conscriptæ, ut ursarum, canum & boum imagines præ se ferant.

Simile exemplar olim Capnio dono accepit à Divo Maximiliano I. Romanorum Imperatore, quod idem, cum moreretur, patriæ Phorcensi legavit. Hoc exemplar olim ante aliquot sæcula erat con-

scriptum pro Rabbi Aben Ezra. Schickardus in Præfatione ad Bechinath Happeruschim testatur se vidisse hoc ipsum exemplar. Idem præterea ait notas Masorethicas minutissimis literulis in hoc exemplari, non lineatim, sed instar picturæ tam affabrè fuisse conscriptas ut eminus inspectæ viderentur esse leonum, ursarum, boum, ovium, aliorumque animalium imagines; nec artificium prius innotescere potuisse, antequam oculos suos cominus membranæ admovisset. Hæ imagines ita depictæ occasionem præbuerunt depravationibus: nam aliquando quædam addiderunt, vel quædam omiserunt; prout ratio figuræ exprimendæ requirebat.

3. In hâc formâ permansit Masora usque ad publicam ejus impressionem, quam primus procuravit Daniel Bombergus Typographus Venetus Anno 1523. Hic Bombergus (à quo Biblia Bombergiana nomen acceperunt) linguam Hebræam optimè calluit, & mirificè propagavit. Is enim primus typis in lucem emisit Biblia magna in folio ornata & circumcincta Masorâ & Commentariis Rabbinorum. Hic ergo Bombergus fuit primus auctor editionis Masoræ. An etiam idem Bombergus Masoram ex libris manuscriptis collegit, & in hanc formam redegit? *Resp.* Auctor dispositionis Masoræ in Bibliis Hebraicis est doctissimus Rabbi Jacob ben Chajim, conductus à Bombergo eum in finem, ut Masoram adornaret, & in commodum ordinem disponeret. Hic Rabbi magno pretio varios Masoræ manuscriptos libros conquisivit, ex quibus ingenti labore & studio Masoram, tum temporis in separatis libris & ex parte in Bibliis MSS. adhuc confusè dispositam, in hunc ordinem, qui in impressis Bibliis jam conspicitur, digessit. In primam illam Bombergi editionem innumeri ferè errores irrepserunt; sed eorum magnam partem Cl. Buxtorfius in suâ editione correxit.

4. Hodie Masora, postquam ea publicè excudi cœpit, non separatim amplius, sed conjunctin cum Textu Biblico semper in lucem emittitur. An tota? Non tota: nam magna ejus pars jamdiu periit.

II. Tota superstes Masora, quæ hodie unà cum Bibliis Hebraicis in lucem emittitur, est triplex; *Parva*, *Mediocris & Maxima*.

Parva Masora est, quæ literis numeralibus, vocibus decurtatis, & symbolis obscurioribus breviter describitur. Hæc Masora non allegat ipsa Scripturæ loca, nisi quando vox bis in Bibliis occurrit; tum sæpissime alter locus unâ alterâve voce indicatur.

Ubi

Ubi hæc Masora in Bibliis Hebraicis collocatur ? *Resp.* Inter Textum Hebræum & Paraphrasin Chaldaicam.

Mediocris Masora, quæ à quibusdam magna, sed textualis vocatur, est, quæ ipsa loca Scripturæ, in quibus voces allegatæ enumerantur, post invicem recenset; vel ad minimum allegat locum ubi cæteri Textus Scripturæ inquiri possunt.

Quare hæc Masora vocatur *Textualis*? *Resp.* Quia ea in Textu Biblico passim vel supra, vel infra, vel nonnunquam etiam ad latus describitur, quando nempe commentaria Rabbinorum deficiunt. Hæc Masora ferè semper supra Textum Hebræum tribus tantum regulis ornatus causa describitur, sed infra sæpissime pluribus; prout copia textuum allegatorum requirit. Ad hanc mediocrem Masoram etiam pertinent præliminares Masoræ, quæ passim in vestibulis librorum Biblicorum ornatus causâ instar magnificæ alicujus portæ majusculis literis describuntur. Hæ præliminares Masoræ sæpissimè non ad locum vel Textum illum, ad quem adferuntur, propriè pertinent, attamen ob aliquam eorum, quæ ibi in Textu habentur, qualemcunque occasionem adferuntur.

Maxima Masora, quæ aliàs magna finalis denominatur, multo plura loca Scripturæ recenset, quam præcedens textualis.

Quare vocatur *finalis*? *Resp.* Quia ea in fine Bibliorum ordine alphabetico disposita est. Hæc Masora fere continet illa loca, quæ in mediocri Masora ob spatii angustiam disponi non potuerunt.

III. Hactenus egimus de causis internis Masoræ, sequuntur jam considerandæ causæ externæ, scil. ejus causa efficiens & finalis.

De causa efficiente Masoræ *quæritur*. Quinam sunt Auctores Masoræ? Et quando eadem conscripta est?

Respondeo. Duæ sunt sententiæ circa causam efficientem Masoræ.

Prior sententia statuit Masoram esse conscriptam à Masorethis Tyberiensibus, qui post confectum Talmud circa sextum ferè sæculum post nativitatem Christi vixerunt. Hi Doctores vocantur Masorethæ à conscriptâ Masora, & Tyberienses ab urbe Tyberiade, in quâ congregasse, & Masoram conscripsisse dicuntur. Hæc urbs, vocata Tyberias à Tyberio, sita fuit in terra Galilææ ad lacum Gennasareth. Josephus de ea urbe refert, quod Herodes, receptus in summam amicitiam Tyberii, de nomine ipsius urbem à se conditam vocaverit Tyberiada. In Novo T. nonnunquam Tyberiadis fit mentio. Johannes

in Euangelio cap. 21. v. 1. ſcribit, quod *Jeſus manifeſtaverit ſe prope mare Tyberiadis*. Vide plura de hac urbe in libro Cl. Buxtorfii, qui vocatur Tyberias, cap. 4. Aben Ezra & præcipue Elias Levita ſtatuunt primos & præcipuos Maſoræ auctores fuiſſe Maſorethas Tyberienſes, qui ſimul eodem tempore convenerunt, & pleraſque notas Maſorethicas invenerunt & annotarunt. Attamen Elias Levita ſtatuit hos Tyberienſes fuiſſe præcipuos Maſoræ auctores, ſed aſſerit poſtea innumeros alios poſterioribus ſæculis extitiſſe, qui Maſoram, jam ex parte à Tyberienſibus inceptam, locupletarunt. Quando locupletarunt? Idem Elias putat principium & finem, quo inceperunt & deſierunt, certò & præcisè non poſſe determinari.

Nos hanc ſententiam rejicimus. Certum quidem eſt ſtudia Hebraica diu in Palæſtina, & præcipue Tyberiade viguiſſe & conſervata eſſe: inde tamen non ſequitur, certo quodam tempore ſexcentis ferè annis poſt nativitatem Chriſti tot celebres Judæos conveniſſe, qui Maſoram conſcripſerunt.

Rationes probabiles, ſententiam hanc priorem infringentes, ſunt hæ ſequentes.

Prima ratio eſt deſumpta à ſilentio Hiſtoricorum. Hiſtoria Judaica nullam facit mentionem talium Tyberienſium doctorum; ſed Elias Levita, novitius Judæus, eſt præcipuus auctor Maſoretharum Tyberienſum, qui in cerebro ſuo eos effinxit. Verum quidem eſt, quod argumentum negativum firmiter non probet: ſed an ullo modo videtur quidem veroſimile, quod Chronologi Hebræi tam mirabile & utile inventum, conſervationi ſacræ Scripturæ optimè inſerviens, ſicco pede ita tranſiiſſent? Hoc nullo modo videtur probabile: ergo argumentum negativum, hoc in loco, aliquo modo probat. Accedit quod Chronologi quidem circa multo minora admodum diligentes fuerint: nam utriuſque Talmudis tam Babylonici quàm Hieroſolymitani tota hiſtoria quoad elaborationem, quoad conſcriptionem, quoad Auctores, & quoad alia minima perfectè ab illis deſcripta eſt.

Secunda ratio deſumitur à tempore. Ipſum tempus, quo Maſora dicitur conſcripta, ſatis ſuperque hanc ſententiam refutat. Nam Maſora demum poſt confectum Talmud dicitur compoſita; ſed hoc falſum eſſe probatur ex ipſo Talmude. Si enim in utroque Talmude nominis Maſoræ, & rerum præcipuarum, circa quas Maſora verſatur, mentio fiat: ergo Maſora non demum inventa & conſcripta

eſt

est à Masorethis Tyberiensibus post conscriptum Talmud. Consequentia est manifesta: nam illi Masorethæ demum post conscriptum Talmud vixerunt. Major propositio ergo est verissima.

Minor probatur ex quibusdam exemplis. Cl. Buxtorfius in Tyberiade cap. 8. multa exempla ex Talmude profert, ex quibus probat totam Masoram non esse conscriptam post confectum Talmud à Tyberiensibus.

Ex. gr. 1. Omnes notæ marginales *Keri* non sunt annotatæ à Tyberiensibus; quoniam multarum fit mentio in Talmude: ergo tota Masora non est descripta à Tyberiensibus. Nam magna pars Masoræ versatur circa *Keri*.

2. In Tractatu Talmudico *Sopherim*, *cap.* 6. & 7. fit mentio Masoræ, cum dicitur אלו כתובין חסרון ויו' וקוראין בויו' *Illa sunt scripta cum defectu Vau, & leguntur cum Vau.*

In Tractatu קדושין *Kidduschin*, cap. 1. fol. 30. prope finem, expressè multa ad Masoram pertinentia allegantur. Masoretharum opus fuit numerare literas voces & versus sacræ Scripturæ; atqui numerationis literarum vocum & versuum fit mentio in hoc loco; ubi sic dicitur: *Prisci sunt vocati* סוֹפְרִים numeratores, *quia numerarunt omnes literas Legis. Litera* Vau *vocis* גחון, Levit. 11. 42. *est media litera Legis.* דָּרֹשׁ דָּרַשׁ, Levit. 10. 16. *est media vox Legis, &* והתגלח, Levit. 13. 33. *est medius versus in Lege.*

Similiter Ps. 80. 14. *litera* ע *vocis* מיער *dicitur esse media litera in Psalmis.* Ex hoc loco clarissimè probatur totam Masoram non esse descriptam à Tyberiensibus. Accedit, quod in hoc ipso loco Talmudis illi numeratores, hoc est Masorethæ, vocentur à Talmudistis ראשנים *priores, prisci, antiqui.* Ergo Masorethæ diu ante tempora Talmudistarum vixerunt.

In Talmude fit mentio literarum majuscularum, minuscularum, inversarum, suspensarum, &c. Atqui Masora enumerat omnia illa loca, in quibus differentia harum literarum observatur: ergo Masora non demum est inventa à Tyberiensibus, qui post confectum Talmud vixisse dicuntur.

IV. *Posterior* sententia defendit Masoram esse conscriptam ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, qui congregati fuerunt in concilio centum & viginti Virorum, quos Ezras convocavit ad restituenda & restauranda omnia, quæ ad ædificationem & conservationem ecclesiæ

Judaicæ faciebant. Et quia per Masoram sacra Scriptura optimè potuit conservari; ideo putant Ezram cum Viris illius concilii operam Masoræ dedisse, & literas, versus, aliaque numerasse & annotasse. De hoc collegio centum & viginti Virorum vide suprà in Dissertatione nona.

Hanc secundam sententiam ferè omnes Judæi defendunt; etiam Elias Levita hoc ex parte fatetur in Præfatione tertia, cum dicit: *Sententia multorum est, Ezram Scribam & concilium ejus fecisse Masoram.*

Accedit etiam consensus multorum Christianorum, qui statuunt Ezram cum Viris illius concilii hoc studium inchoasse, & magnam ejusdem partem confecisse. Sed quia negotium illud fuit difficile & laboriosum, nec unius tantum ætatis vel hominis; ideo successores varii post Ezram studium hoc continuarunt, & alia nondum observata observarunt.

Sed longo tempore studium hoc refriguit, & pœne extinctum fuit propter varias persequutiones, quas Judæi sæpissimè passi sunt. Verum circa sextum ferè sæculum post Christi nativitatem Tyberiade (ut referunt nonnulli) celebris doctorum Judæorum conventus convocatus fuit, qui collapsum Masoræ studium iterum restauravit: & propter illam restaurationem Elias Levita putavit illos Tyberienses fuisse primos Masoræ auctores. Sed nonnulli etiam in dubium vocant, an unquam Tyberiade talis Masoretharum Tyberiensium conventus convocatus fuerit. Ergo non potest certò probari, quod Masorethæ Tyberienses sint auctores Masoræ.

Ut ut sit, arbitror Masoram partim ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, partim etiam ab aliis doctis Rabbinis vel Tyberiensibus, aliisve, qui post Ezram & deinceps per aliquot secula vixerunt, esse compositam.

V. Quia Masora est conscripta post solutam captivitatem Babylonicam, quando Judæi didicerant linguam Chaldaicam, ideo eadem, propter admixtas voces Chaldaicas, & propter varia ænigmatata, fere Chaldaica, Judæis vulgaribus & Christianis fuit intellectu difficilis, & fere inaccessa. Accedit quod Judæi Masoram sibi in scriniis suis conservarint, & rarissimè eam legendi veniam Christianis concesserint. Sed illam difficultatem sustulerunt Elias Levita & Buxtorfius. Ille in libro Hebraico *Massoreth Hammassoreth*, hic verò optime hoc præstitit in Tyberiade, in qua omnia Masoræ penetralia, quæ lecto-

lectores retardare possent, Latinè reseravit. Raritatem Masoræ sustulit Bombergus: nam ille per editionem Bibliorum magnorum cuilibet accessum ad Masoram concessit.

VI. Jam sequitur causa finalis Masoræ, de qua *quæritur*. In quem finem Masora est conscripta?

Respondeo. Finis Masoræ non est inutilis vel frustraneus, sed maxime necessarius. Masora enim est conscripta, ut genuina lectio semper conservaretur, neque ulli potestas daretur vel literas aut voces addendi, vel abjiciendi, vel etiam mutandi. Nam si aliquis sacrilegas suas manus in sacram Scripturam injecisset, ille statim ex Masora convinci poterat. Judæi vocant Masoram סְיָג לְתוֹרָה *Sepem legis*; quia defendit legem sive sacram Scripturam à corruptione. Nam sicuti sepes hortum munit, ne ferarum vel furum invasioni pateat, ita Masora S. Scripturam defendit, ne à falsificis corrumpatur & depravetur. Aben Ezra in principio libri יסוד מורה hunc Masoræ finem etiam allegat, cum dicit: *Merces magna debetur Masorethis, quia sunt quasi custodes murorum civitatis: propter eos enim perstat Lex Domini, & libri sacri in formâ absque ullâ additione aut detractione.* Vide hunc locum Hebraicè citatum à Buxtorfio in Tiberiade Cap. 20. Sacra ergo Scriptura antiquis temporibus nec injuriâ temporis nec per malitiam Judæorum potuit corrumpi. Masora enim S. Scripturam à tali corruptione olim semper defendit. Verum hoc tempore Masora S. Scripturam ita nequit defendere; quia jam est corrupta, & dimidiâ parte mutila. Hinc Masora hoc tempore non potest esse certa & infallibilis regula veræ lectionis S. Scripturæ. Judæi olim & jam diu in exilio sub jugo aliorum habitarunt: & propterea Masoram suam tam nitidè & incorruptè conservare non potuerunt. Hinc tractu temporis magna Masoræ pars periit; & reliqua pars, quæ adhuc supererat, corruptionem talem passa est, ut non amplius regula incorruptibilitatis sacræ Scripturæ esse possit.

VII. Hactenus vidimus materiam, formam, causam efficientem & finalem Masoræ; & ex illis omnibus luce meridianâ clarius illucescit Masorethas hâc Masoræ scriptione nullo modo voluisse sacram Scripturam corrumpere, sed è contra eandem conservare. Nam literas, accentus, voces irregulares numerare, aliaque multa annotare, non est velle sacram Scripturam corrumpere: atqui hoc fecerunt Masorethæ, uti suprà latius probavimus. Abeant ergo omnes illi,

qui

qui statuunt Judæos datâ operâ unquam S. Scripturam vel corrupisse, vel unquam corrumpere voluisse. Sed eam Scripturæ integritatem & incorruptubilitatem infrà Dissertatione XXXIII. fusius probabimus.

ADDITAMENTUM
DE
Versiculis Veteris & Novi Testamenti.

SECTIO VIII.

T integritatem sacræ Scripturæ quoad Capita & Versiculos magis conservarem, placet hic post invicem adjungere numerum Capitum & Versiculorum totius Veteris Testamenti in genere, & singulorum librorum in specie ex. gr. Pentateuchus continet.

	Capita.	*Versiculos.*
Genesis	50.	1533.
Exodus	40.	1209.
Levit.	27.	859.
Numer.	36.	1288.
Deut.	34.	955.
	187.	5844.

Prophetæ anteriores habent

	Capita.	*Versiculos.*
Josua	24.	656.
Judic.	21.	618.
1 Sam.	31.	811.
2 Sam.	24.	695.
1 Reg.	22.	817.
2 Reg.	25.	719.
	147.	4316.

Prophetæ posteriores comprehendunt

	Capita.	*Versiculos.*
Jesaias	66.	1291.
Jerem.	52.	1364.
Ezech.	48.	1273.
Hosea	14.	197.
Joël	4.	73.
Amos	9.	146.
Obadja	1.	21.
Jona	4.	48.
Micha	7.	105.
Nahum	3.	47.
Habak.	3.	56.
Zeph.	3.	53.
Hagg.	2.	38.
Zach.	14.	211.
Malach.	3.	55.
	233.	4978.

Hagio-

Hagiographa continent

	Capita.	Versiculos.
Psalmi	150.	2527.
Proverb.	31.	915.
Job	42.	1070.
Cantic.	8.	117.
Ruth	4.	85.
Threni	5.	154.
Ecclesf.	12.	222.
Esther	10.	167.
Dan.	12.	357.
Esra	10.	280.
Nehem.	13.	406.
1. Chron.	29.	942.
2. Chron.	36.	822.
	362.	8064.

IX. Ergo totum Vetus Test. continet Capita 929. & Versiculos 23202. Sed Masorethæ olim enumerarunt in toto Veteri T. versiculos 23206. Et quando numerum versiculorum, qui in fine singulorum librorum allegatur, colligimus, inveniuntur tantum versiculi 23100. Hinc colligimus eos, qui in fine librorum Hebraicorum numerum versiculorum expresserunt, graviter circa quosdam libros errasse.

X. In specie hæc circa numerum versiculorum Veteris Test. sunt consideranda. 1. Masora ait in Genesi inveniri versus 1534. quem tamen unicum versum, licèt adhibuerimus magnam diligentiam, non potuimus expiscari. Hinc eadem Masora enumerat in Pentateucho versiculos 5845. quum tamen nos tantum hoc tempore inveniamus versiculos 5844.

2. Vulgares Codices Hebræi, Latini, Belgici aliique in Josua enumerant versiculos 658. Sed Masora, Codices antiquiores & aliquot recentiores tantum recensent versus 656. Ejus rei rationes vide in Præfatione Bibliorum Hebraicorum A. 1667. editorum Cap. 2. §. 4.

3. Masora enumeravit versus duorum librorum Samuelis simul: nam illi libri olim non fuerunt divisi in duos libros. Idem etiam observavit in libris Regum, & in libris Chronicorum.

4. Circa finem Regum dicuntur in illis libris tantum contineri versiculos 1534. cum revera contineantur versiculi 1536.

5. Subscriptio Jesaiæ subjuncta adscribit ei versiculos 1295. quum revera jam tantum inveniantur versus 1291.

6. Masora librorum Esræ & Nehemiæ versiculos simul enumeravit, aitque in illis contineri versiculos 688. quum revera tantum contineantur versus 686.

7. In Chronicis inveniuntur simul versiculi 1764. sed subscriptio, illis libris subjuncta, assignat illis tantum versiculos 1656. Ergo est differentia centum & octo versuum.

8. Supputatio versiculorum, enumerata fere à Masorethis & fini Bibliorum addita, vel alia in ipsis Bibliis observata non in totum convenit cum illa versiculorum supputatione, quæ fini Concordantiarum Hebraicarum additur: ex. gr. Genesi assignantur etiam versiculi 1534.

Priori Samuelis libro versiculi 812. Posteriori verò 694.

Jesaiæ adscribuntur versiculi 1295. Jeremiæ 1365.

Danieli conceduntur versiculi 157. sed procul dubio est error typographi: nam in eo revera sunt versiculi 357.

Michæ verò 104. cum sint versiculi 105.

Jobo dantur versiculi 170. cum sint 1070. quod iterum errore typographi factum est.

Estheræ adscribuntur versiculi 166. cum sint 167.

Esræ & Nehemiæ 688. cum tantum inveniantur versiculi 686.

Chronicorum versiculi omittuntur.

XI. *Quæritur*: Quare numerus versiculorum in hodiernis Bibliis Hebraicis non exactè convenit cum antiquo numero Masoretharum?

Resp. 1. Illa differentia quatuor versiculorum totius Veteris Test. fortè hinc nata est: quia nonnulli quatuor versiculi olim in binos versiculos divisi, tractu temporis fuerunt conjuncti: adeo ut jam tantum inveniantur versiculi 23202. quum olim Masorethæ numerarint versiculos 23206. Sicuti è contra in Nova Versione Belgica duo versiculi, in Textu Hebraico jam conjuncti, inveniuntur divisi: ex. gr. Jesaiæ caput sexagesimum tertium continet versus 19. sed ex ultima parte hujus versiculi, incipientis ab his vocibus לוא קרעת שמים, faciunt Belgæ versum primum Capitis sequentis: & propterea caput 64 habet versiculos 12, cum in Textu Hebræo tantum sint undecim versiculi. Idem etiam factum est à Belgis in Capite septimo Nehemiæ vers. 73. ubi similiter posterior pars versiculi ultimi facit versum primum capitis octavi. Hinc hoc caput continet versiculos 19. cum in Textu Hebraico sint tantum versiculi octodecim. Hi vel similes quatuor versiculi olim in Textu Hebræo procul dubio fuerunt divisi.

2. Non mirum quod talis levicula confusio olim orta sit circa

versiculos Veteris Test. quum similis & major confusio nata sit circa multa Capita Veteris Testamenti. Accedit quod distinctio Capitum sit recens, & ante quingentos præter propter annos demum excogitata; cum sciamus versiculos Veteris Test. esse modò divisos ab ipsis auctoribus librorum. Vide talem Capitum confusionem 1 Chron. cap. 5. & 6. ubi caput 5. in Bibliis Hebraicis continet versiculos 41, & in Bibliis Belgicis tantum 26. E contra Caput sextum continet versus 66, sed in Belgicis comprehendit versiculos 81. Vide etiam Jobi Capita 38. & 39. &c.

3. Numerus versiculorum, in fine singulorum librorum jam expressus, fortasse non est additus ab ipsis Masorethis, sed à posterioribus Judæis, qui in adscribendo illo numero circa nonnullos libros erarunt,

XII. Occasione Capitum & versiculorum Veteris Test. addemus hic etiam summam Capitum & Versiculorum Novi Testamenti, quod continet.

	Capita.	*Versiculos.*
Matthæus	28.	1071.
Marcus	16.	678.
Lucas	24.	1151.
Johannes	21.	880.
Acta	28.	1006.
Ad Rom.	16.	434.
1. ad Cor.	16.	437.
2. ad Cor.	13.	256.
Ad Galat.	6.	149.
Ad Ephes.	6.	155.
Ad Philip.	4.	104.
Ad Col.	4.	95.
1. ad Thess.	5.	89.
2. ad Thess.	3.	47.
1. ad Tim.	6.	113.
2. ad Tim.	4.	83.

	Capita.	*Versiculos.*
Ad Tit.	3.	46.
Ad Philem.	1.	25.
Ad Hebr.	13.	303.
Jacobi	5.	108.
1. Petr.	5.	105.
2. Petr.	3.	61.
1. Joh.	5.	105.
2. Joh.	1.	13.
3. Joh.	1.	15.
Judæ.	1.	25.
Apoc.	22.	405.

Capita totius Novi T. sunt 260.

Versiculi verò 7959.

XIII. Hæc distinctio versiculorum Novi Testamenti non est tantæ auctoritatis quantæ quidem est distinctio Veteris Testamenti.

 Nam

Nam distinctio versiculorum Veteris Test. est ab ipsis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Esra Propheta & à Viris Synagogæ magnæ; sed distinctio versiculorum Novi Testamenti est demum superiori seculo excogitata, & primum inventa à Roberto Stephano, Typographo Parisiensi, qui prima vice Novum T. cum distinctione versiculorum duobus voluminibus in forma minori edidit Anno 1551. Vide suprà in Philologo Hebræo pag. 4.

XIV. Hos 7959 versiculos Novi Test. olim ornatissimus D. ADAMUS ab HALEN, Roterodamensis, summa diligentia & indefesso labore numeravit, & ex illis, sub meo ductu, collegit versiculos 1900. in quibus omnes voces tam primitivæ quam derivativæ totius Novi Test. inveniuntur. Ergo qui illos versiculos 1900 diligenter perlegerit, intelliget totum Novum Test. quod Græcè edidi in minima forma anno 1675. In eâ editione Ultrajectina Novi Test. Græci, illi supradicti 1900 versiculi stellulis sive notulis à cæteris versiculis 6059 sunt distincti, ut unusquisque primo intuitu illos versiculos conspicere, legere & evolvere possit: ex. gr. In Novo Test. sunt annotati tot versiculi:

In Matthæo	149	Ad Ephes.	43	Ad Hebr.	126
In Marco	115	Ad Philip.	43	Jacob.	48
In Luca	264	Ad Col.	34	1 Pet.	49
In Johanne	92	1 ad Tehess.	20	2 Pet.	32
In Actis	329	2 ad Thess.	10	1 Joh.	8
Ad Rom.	105	1 ad Tim.	55	2 Joh.	3
1 ad Cor.	86	2. ad Tim.	41	3. Joh.	4
2 ad Cor.	75	Ad Tit.	27	Jud.	11
Ad Gal.	36	Ad Philem.	7	Apoc.	88

Hi versus simul collecti faciunt versiculos 1900.

Hoc tempore habeo sub prelo Novum Testamentum Græcum, quod in minori & portatili forma in publicum emitto, in quo non tantum hi 1900 versiculi asteriscis erunt distincti, sed etiam omnes & singulæ voces semel aut sæpius in N. T. occurrentes, primo intuitu à quolibet Lectore conspicientur; quod hactenus à nemine est tentatum.

XV. Idem ratione versiculorum etiam tentatur circa Vetus Test. eumque in finem omnes modò Versiculi Veteris Test. sunt enumerati, atque differentia supputationis Masorethicæ & Biblicæ est suprà annotata. Nam tempore hujus secundæ editionis simili diligentia inquireba-

rebamus omnes versiculos totius Veteris T. in quibus non tantum omnes voces primitivæ sed etiam omnes voces derivativæ inveniuntur; quos jam tribus vicibus in lucem edidimus sub nomine *Compendii Biblici*; bis in forma, quæ vocatur duodecima, et anno 1685 in forma, quæ appellatur octava. In hac tertia editione omnes Radices & Voces in simplici forma, qualibet paginâ, subiiciuntur.

Rogabis forte: An tales versiculi Veteris Test. non modò sunt annotati & stellulis distincti in tribus Psalteriis, & in fine Manualis Hebræo-Latino-Belgici?

Resp. In Psalteriis quidem sunt annotatæ voces primitivæ & derivativæ in Psalmis occurrentes, sed in fine Manualis sunt tantum enumeratæ voces primitivæ, quæ in Psalmis non inveniuntur. Sed in tribus illis editionibus Compendii Biblici Vet. T. præter voces primitivas, etiam omnes voces derivatas annotavimus.

DISSERTATIO VIGESIMA-SEXTA, DE KABBALA & KABBALISTIS.

§. 1. *Lex Judæorum est Scripta vel Oralis.*

2. *Lex Oralis iterum est Misna vel Kabbala.*

3. *Comparatio Legis Scriptæ, Misnæ & Kabbalæ instituitur.*

4. *Consideratio triplicis legis etiam exemplo illustratur.*

5. *Menasse docet quo tempore Moses hanc triplicem legem acceperit.*

6. *Explicatur vox* קבלה Kabbalæ.

7. *Ut & vox Kabbalistæ.*

8. *Kabbala est practica vel theoretica.*

9. *Describitur Kabbala practica, ejusque varia exempla allegantur.*

10. *Falsò ea adscribitur Christo, quasi per eam omnia sua miracula effecerit.*

11. *Describuntur quales sint qui Judæos imitantur.*

12. *Kabbala theoretica definitur, ejusque tredecim species fusè enumerantur, & variis exemplis illustrantur.*

13. *Cognitio Kabbalæ judicatur à Judæis insignis eruditio.*

14. *Differentia inter opus Masoretharum & Kabbalistarum ostenditur.*

15. *Moses non est primus auctor Kabbalæ, nec Esras, nec Prophetæ sunt ejus continuatores & propagatores: sed ejus auctores & propagatores sunt superstitiosi quidam Judæi.*

16. *Varii fines Kabbalæ theoreticæ & practicæ, tum respectu Judæorum, tum etiam respectu Christianorum demonstrantur. Tota Kabbala, licet Judæi eam magni faciant, est nugatoria, & merum inventum humanum.*

SECTIO I.

Ex Judæorum, ſecundùm quam vitam inſtituunt, eſt duplex; Scripta ſcilicet & Oralis: illam vocant תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב *Legem, quæ in ſcripto eſt*, ſive Legem Scriptam; hanc vero תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה *Legem, quæ per os*, ſupple tradita eſt, ſive *Legem Oralem.*

Lex Scripta continet quinque libros Moſis; ſed Lex Oralis comprehendit traditiones, quas Deus, ſecundùm ſententiam Judæorum, Moſi in monte Sinai tradidit.

II. Judæi dividunt Legem Oralem in duas partes, ſcil. in Miſnam & Kabbalam.

Miſna continet penitiorem explicationem ceremoniarum & præceptorum, quorum tantum obiter in Lege Scripta facta eſt mentio. Miſna ergo eſt quaſi plenior commentarius rerum in S. Scriptura non ſatis explicatarum; has res obiter tantum in Scriptura explicatas Miſna clarius ſuo more explicat. Hæc oretenus fuit conſervata à temporibus Moſis uſque ad annum centeſimum & quinquageſimum poſt nativitatem Chriſti. Tum enim Rabbi Jehuda varias ſchedulas collegit, in quibus nonnulli quædam memoriæ cauſa annotaverant; & ex illis annotatis dictus Rabbi Jehuda compoſuit Legem Oralem, quæ jam משניות *Miſna* nominatur.

Altera Legis Oralis pars eſt *Kabbala*, quæ eſt ſcientia occulta incumbens indagandis altiſſimis Legis Scriptæ myſteriis, quæ vocibus, literis, punctis & accentibus Hebraicis continentur.

III. Primi, qui ſolummodo *Legem Scriptam* conſiderant, vocantur homines ſtupidi: quia tantum verſantur circa externum corticem, hoc eſt, circa hiſtoriam earum rerum, quæ in libris Moſis deſcribuntur.

Illi, qui *Miſnæ* operam dant, majoris æſtimantur à Judæis; & comparantur Apothecariis, qui, potiones & medicamenta ſua ex variis ſimplicibus parantes, cum vires eorum ipſi ignorent, tantum præſcriptum Medicorum ſequuntur.

Ultimi & omnium præſtantiſſimi, quique hos duos præcedentes longe ſuperant, ſunt Kabbalæ ſtudioſi, ſive *Kabbaliſtæ.* Hi Medicis ſimiles ſunt, qui cauſas & rationes eorum, quæ Apothecariis paranda dederunt, apprimè noverunt.

IV. Exem-

IV. Exemplo res fiet clarior. Menaſſe ben Iſraël in Conciliatore pag. 169. adfert exemplum, quo triplicem hanc conſiderationem Legis illuſtrat. Deus *Deut.* 6. 8. mandat טֹטָפוֹת, hoc eſt, Deus jubet, ex ſententiâ Judæorum, ut *Tephillin* ſive *Phylacteria* inter oculos ponantur, & ut in ſignum manibus alligentur: *Alligabis ea in ſignum manui tuæ, & erunt pro frontalibus inter oculos tuos.* Ut hoc obiter moneam, omnes Judæi hoc præceptum de Phylacteriis induendis literaliter explicant; nos vero è contra illud præceptum de Phylacteriis induendis ſic explicamus: illa, quæ ego præcipio tibi, ita ſemper verſentur ob oculos tuos, ac ſi Phylacteria & frontalia eſſent. Vide plura de Phylacteriis capitis & manuum apud Buxtorfium in Synagoga cap. 9. Hoc mandatum ita literaliter propoſitum pertinet ad Legem Scriptam.

Sed in Lege Scripta non explicatur, quid propriè ſint Tephillin; aut quid propriè ſignificet vocabulum טוטפות; aut ex quali materiâ, ut quali formâ debeant fieri; & quo in loco ante frontem & in brachio poni: ideo *Miſnam* ſive primam partem Legis Oralis neceſſariam eſſe idem Menaſſe ſtatuit. In Lege enim Orali explicatur ex quali corio, & quali formâ debeant componi; qui Textus S. Scripturæ in ea debeant recondi; quod requirantur quatuor capſulæ, quarum ſingulis includendæ ſunt membranulæ, textibus quibuſdam S. Scripturæ conſignatæ.

Hæc poterant jam ſufficere, ſed homines curioſi ſolent rationes horum omnium indagare; Quare Deus hoc præceptum de Phylacteriis dederit? Quare eadem tantum conficiantur ex corio nigro, & non ex corio alterius coloris? Quare in Phylacterio, quod capiti alligatur, ſint quatuor capſulæ; cum in Phylacterio manui alligari ſolito tantum ſit unica capſula? Et quæ myſteria ſub his omnibus lateant? Omnium harum rerum rationes inveſtigare pertinet ad *Kabbalam & Kabbaliſtas.*

V. Judæi plerique arbitrantur has tres Leges in monte Sinai à Deo Moſi eſſe traditas quadraginta illis diebus, quibus in monte Sinai morabatur. Sed Menaſſe ben Iſrael, quia judicat tempus illud nimis breve eſſe, putat Moſen ter quadraginta dies in monte Sinai commoratum fuiſſe ad triplex hoc ſtudium diſcendum, & cuilibet ſtudio quadraginta dies impendiſſe. Quo ordine? Moſes primis quadraginta diebus didiciſſet Legem Scriptam; ſequentibus quadraginta die-

bus

bus *Misnam*; ultimis vero Kabbalam, quæ à Judæis vocatur *anima animæ* Hæc hoc in loco ita obiter illustrata sufficiant, postea quid sit Kabbala magis illucescet, quando species ejus enumeraverimus.

VI. Antequam ad divisionem & species Kabbalæ descendamus, ante omnia inquirendum est, quid significet nomen. *Quæritur* igitur *primò*: Quid significat Kabbala?

Respondeo. Kabbala, Hebraicè קַבָּלָה, significat *acceptionem* sive *receptionem*; estque vox origine Hebraica, descendens à verbo קִבֵּל *accepit*; & significat doctrinam, quam Moses à Deo in monte Sinai accepit. Ejus correlatum est Masora sive Traditio; quia quod Deus Mosi tradidit, hoc Moses à Deo accepit.

VII. Auctores, qui Kabbalam tractarunt, vocantur Kabbalistæ. Kabbalista igitur est nomen appellativum & non proprium. Errarunt ergo omnes illi, qui putarunt nomen Kabbalistæ esse nomen proprium, vel qui aliena ipsis adscripserunt.

1. Sunt nonnulli qui crediderunt Kabbalistas non esse homines, sed hircocervos, centauros, vel monstruosa quædam animalia.

2. Sunt alii qui putarunt Kabbalam fuisse hominem perfidum & diabolicum, qui multùm contra Christum scripsisset; & quod sequaces ejus inde vocati fuissent Kabbalistæ; sicut à Scoto sequaces vocantur Scotistæ, & à Thomâ Thomistæ.

3. Etiam hallucinati sunt, qui crediderunt Kabballam fuisse vetulam veneficiis deditam, à quâ, eidem arti operam dantes, vocatæ fuissent Kabbalistæ. Nos his nugis rejectis ad veræ Kabbalæ, prout ea consideratur à Judæis, species descendemus.

VIII. *Secundò quæritur*. Quomodo Kabbala dividitur?

Respondeo. Kabbala dividitur in duas species, in *Practicam* scilicet & *Theoreticam*.

I. *De Kabbala Practica.*

IX. Kâbbala *Practica* est ars Magica sive Diabolica, quâ Judæi miracula sive potius miranda quædam efficere conantur. Talis enim Kabbala agit de Diabolis pellendis per literas aliquas, vel collo appensas, vel pronuntiatas; etiam agit de incantationibus Diabolicis; & de multis aliis rebus in benè constitutâ republicâ non permittendis: est enim Magica & Diabolica, conjuncta cum verbi Divini horrendâ prophanatione. Judæi hodierni negant se exercere hanc diabolicam

Kab-

Kabbalam. Ut ut ſit, ſaltem antiqui Judæi ſæpe ei operam dederunt, uti clarè ex libris ipſorum apparet.

Hottingerus in Theſauro Philol. *pag.* 444. & ſeqq. adfert exempla Magiæ Practicæ ex libro Schalſch. Hakkab. Auctor illius libri narrat hiſtoriam de ſene aliquo, qui ob ſuſpicionem ſcortationis comburendus educebatur. Quum hunc ſenem in ignem projicere putarent, ipſemet beneficio Kabbalæ Practicæ ita ſe permutavit, ut loco ejus aſinum in ignem projicerent, & ipſemet ex manibus ipſorum liber evaderet.

Etiam ſuperiori hiſtoriæ adſcribitur alia de Rabbi Moſe bar Nachman, aliàs vocato Ramban, qui voce JEHOVA nominatâ Barzilonæ coram Rege grandem navem in mare deduxit, quæ antea à multis hominibus in mare deduci non poterat.

Myllerus in Rabbiniſmo pag. 1453. duorum Judæorum facit mentionem, quorum alter beneficio hujus Kabbalæ extinxit incendium; alter vero curavit febrim.

X. Judæi nonnulli etiam Chriſto hanc Kabbalam Practicam adſcribunt. Nos, Deitatem Chriſti contra Judæos probantes, utimur inter cætera argumento ab operibus ſive miraculis deſumpto. Judæi non audent negare miracula Chriſti; ſed ajunt Eum omnia illa miracula feciſſe per nomen JEHOVA, cujus rectam pronuntiationem ſolus tum temporis ſcivit. A quo, quæſo, & Ubinam Chriſtus illam rectam pronuntiationem nominis JEHOVA didiciſſet? Reſpondent Chriſtum quodam tempore intraſſe Templum, ibidemque illud nomen alicubi ſcriptum vidiſſe. Quod nomen, cum vidiſſet Chriſtus, inſcripſit membranæ, & in vulnere pedis, eum in finem facto, poſuit. Multi quidem eo tempore intrarunt Templum, ſed tali aſtutiâ non fuerunt uſi: legerunt quidem illud nomen, ſed propter horrendum rugitum leonum, ſive latratum duorum canum, duabus columnis ferreis ante januam poſitorum, hæc pronuntiatio è memoriâ ſemper fuit delata. Omnes intrantes facilè quidem potuiſſent illud nomen in chartulâ quâdam ſcripſiſſe, ſed non licitum fuit aliquid ex Templo portare; ideoque hodierni putant antiquos Judæos nulla miracula patrare potuiſſe. Vide hanc fabulam in Lexico Talmudico Buxtorfii p. 2541. Judæi referunt Chriſtum ſtetiſſe coram Reginâ Helenâ, & dixiſſe, poſſum mortuos excitare. Judæi juſſerunt Judam Iſcariotem etiam intrare Templum, ut ſimili modo illam pronuntia-

tionem diſceret. Chriſtus poſtea coram eodem illo Judâ gloriatus fuiſſet quod miracula efficere, & quod volando in aërem aſcendere poſſet. Quod, cum Chriſtus per aëra volaret, & Judas volando eum ſequeretur, rixæ ortæ fuerint inter Chriſtum & Judam. Ajunt quod Judas Chriſtum percuſſerit; adeo ut ceciderit, & brachium ſuum fregerit. Hanc horrendam Judæorum fabulam ſive potius blaſphemiam deteſtamur, & pernegamus Chriſtum unquam tali diabolicæ arti operam dediſſe.

XI. Hanc Kabbalam *Practicam* ſequuntur illi, qui per literas, vel per nomina quædam collo vel ſupra januas ſuſpenſa ſe contra peſtem, contra bellum, contra Diabolum, & contra alia mala defendere volunt; vel qui putant ſe morbum herculeum alioſque morbos ſanare poſſe pronuntiando vel inſuſurrando clanculum in aurem nomen JEHOVA. Etiam hujus Kabbalæ participes ſunt, qui per Euangelium Johannis miracula quædam efficere tentant. Sed omnes, ſive ſint Judæi, ſive Chriſtiani deridendi & exſibilandi potius ſunt quàm rationibus refutandi, qui literis aut vocibus ullam phyſicam vim vel morbos ſanandi vel diabolum pellendi adſcribunt.

II. *De Kabbala Theoretica.*

XII. Jam porro ſequitur conſideranda Kabbala *Theoretica*, quæ eſt acuta inventio, quâ ex literis tranſpoſitis, vel in numerum reſolutis, aliiſve modis mutatis, vel ex vocibus, ex punctis, aut ex accentibus muſicis myſteria quædam eliciuntur. Hæc Kabbala Theoretica ſub ſe varias habet ſpecies. Menaſſe in Conciliatore, quæſt. ult. in Exodum hujus Kabbalæ Theoreticæ tredecim enumerat ſpecies; alii tamen pauciores ſpecies, ſcil. tres vel quatuor, utpote celebriores, tantum ſolent enumerare. Nos hic omnes tredecim ſpecies dabimus, & oſtendemus quomodo myſteria ex S. Scriptura per ſingulas ſpecies eliciantur.

Prima ſpecies Kabbalæ Theoreticæ vocatur גִּימַטְרִיָּא *Gematria*; eſtque vox origine Græca: Græcè enim dicitur *γεωμετρία*. Sed Gematria hìc in latiori ſignificatione ſumitur: nam hìc denotat primariò & præcipuè Arithmeticam, ſed ſecundariò etiam Geometriam, hoc eſt, dimenſiones ædificiorum ſacrorum, ut arcæ, tarbernaculi, &c. Hæc igitur Kabbalæ ſpecies, quæ Geometria vocatur, duos habet modos.

Prior

Prior modus Gematriæ eſt, quo diverſæ voces eundem numerum literis ſuis exprimunt, ut una per aliam explicetur. Fundamentum hujus ſpeciei eſt: quia literæ Hebraicæ in numeros reſolvi poſſunt: ideo Kabbaliſtæ alios ſenſus ex vocibus, in numeris cum aliis vocibus convenientibus, elicuerunt:

Exempli gratia: Geneſeos cap. 1. v. 1. occurrit vox בְּרֵאשִׁית, ex quâ per Gematriam probant, quod Deus mundum creaverit *in lege*: nam voces בְּתוֹרָה יָצַר *in lege formavit* & vox בראשית *in principio* eundem numerum, ſcil. 913. exprimunt. Hinc Judæi per Kabbalam eliciunt, mundum *in lege* eſſe formatum.

Hic modus etiam valet in pluribus vocibus conjunctis: ex. gr. Kabbaliſtæ ex primis duabus vocibus Pentateuchi, בְּרֵאשִׁית בָּרָא *in principio creavit*, probant mundum in principio anni, olim à Septembri inchoati, eſſe creatum; quia in vocibus בראש השנה נברא *In principio anni creatus eſt*: & in his duabus primis vocibus idem numerus ubique exprimitur, ſcil. 1116. Ergo ex בראשית ברא *in principio creavit*, probatur mundum in principio anni, hoc eſt, in Septembri eſſe creatum.

Similiter per hanc ſpeciem quærunt: Quare Vetus T. incipiat à litera ב *Beth*? Quum ב in numero ſignificet duo, ajunt Moſen denotaſſe duplicem Legem, Scriptam ſcil. & Oralem. Alii volunt Moſen reſpexiſſe ad duplicem mundum, ſcil. ad עוֹלָם הַזֶּה *Mundum hunc*, in quo jam vivimus, & ad עוֹלָם הַבָּא *mundum futurum*. Qualis mundus denotatur per עולם הבא *mundum futurum*? *Reſp.* Mundus futurus temporibus futuri Judæorum Meſſiæ, & mundus glorioſus poſt hanc vitam in cœlo.

Hæc ſpecies Kabbalæ etiam ad alias linguas emanavit. Apocalypſeos cap. 13. v. 18. fit mentio beſtiæ, cujus numerus eſt 666. Irenæus vocem λατεῖνος huc applicavit; quia in hac Græcâ voce idem numerus exprimitur.

Poſterior modus Gematriæ verſatur circa dimenſiones ſacrorum ædificiorum, ut arcæ, tabernaculi, altaris, templi &c. Sacra Scriptura perfectè recenſet quantitates plerarumque fabricarum, ſcil. earum longitudinem, altitudinem, & profunditatem; ſed S. Scriptura hoc non videtur fruſtra feciſſe: ergo ſunt quædem rationes, ob quas ſacra illa ædificia ſunt tantæ, & non majoris vel minoris quantitatis. Rationes illarum quantitatum inquirere pertinet ad Kabbalam; ideoque

Kabbaliſtæ quantitates illas metiuntur, & numeros vel ſubtrahunt, vel multiplicant, vel etiam dividunt:

Exemplo hunc poſteriorem modum Gematriæ illuſtrabimus: *Geneſ.* 6. 15. Arca Noachi dicitur 300 cubitos longa, 50 cubitos lata, & 30 alta fuiſſe. Hinc quidam Kabbaliſtæ occultè Chriſtianizantes probant nomen Jeſu. Kabbaliſta primò longitudinem 300 cubitorum dividit per altitudinem 30. & prodeunt decem, qui numerus deſignat *Jod.* Huic *Jod* adjungatur longitudo 300, denotans *Schin.* Tandem longitudo 300 dividatur per latitudinem 50, & emergunt *ſex*, hoc eſt, *Vau.* Hæ tres literæ ſimul conjunctæ denotant ישו *Jeſu*, nomen Meſſiæ noſtri. Judæi ſolent in contemptum Chriſtianorum pro יֵשׁוּעַ ſcribere ישו *Jeſu.* Hæc de primâ ſpecie dicta ſufficiant. Vide plura in Bechin. Happer. Schickardi pag. 65.

Secunda ſpecies Kabbalæ appellatur נוֹטָרִיקוֹן *Notarikon*; quando ex ſingulis vocabuli alicujus ſignificativi literis totidem aliæ dictiones formantur: ex. gr. Literæ vocis מַכַּבִּי *Macchabæi* poſſunt reſolvi in totidem integras voces, quæ ſingulæ incipiunt à literis nominis מכבי, ſcil. in מִי כָמוֹךָ בָּאֵלִים יְהֹוָה *Quis ſicut tu inter Deos ô* JEHOVA?

Quidam ex Chriſtianis allegoricè Trinitatem conati fuerunt probare ex verbo בָּרָא *Creavit, Geneſ.* 1. 1. nam in eo verbo ſunt tres literæ, quarum prima ב denotat בֵּן *Filium*, ſecunda רוּחַ *Spiritum S.* & ultima אָב *Patrem.* Socinianus Enjedinus riſu hanc Kabbalam & meritò explodit, ſed ſceleratè aliam Kabbalam elicit, ſcil. ex ב facit בליעל *Belial*, *ſceleratus*; ex ר efficit ראש *caput, princeps*; & ex א format אתה *tu*, hoc eſt, *Tu es caput* ſive *princeps ſceleratorum.*

Hæc ſpecies etiam in lingua Latina brevitatis ergo uſurpatur: ex. gr. Literæ J.U.D. denotant *Juris Utriuſque Doctorem*; Literæ L. A. M. indigitant *Liberalium Artium Magiſtrum.* Per literas S.P.Q.R. varia poſſunt denotari, ſcil. vel *Senatus populusque Romanus.* Vel, *Serva populum quem redemiſti.* Venerabilis Beda, cum Romam ingrederetur, legebat, *Stultus populus quærit Romam.* A nonnullis per interrogationem de Papa Romano explicatur, *Sancte pater, quare rides?* Quibus ille retrogradam reſponſionem dat, *Rideo, quia Papa ſum.*

Per hanc eandem ſpeciem unum vocabulum etiam in duo dividitur: ex. gr. Nomen בראשית poteſt in duo vocabula dividi, ſcil. in ברא & שית *Creavit ſex.* Ergo vox בראשית denotat vel ſex dies creationis vel ſex extrema mundi, ſcil. ſummum, imum, & quatuor latera.

Hæc

Hæc eadem ſpecies etiam locum habet in linguâ Latinâ; ſcil. quando voces ſimplices *ſummus*, *terminus*, *magiſter* dividuntur in voces diviſas, nempe in *Sum mus*, *ter minus*, *& magis-ter*.

Tertia ſpecies nominatur תְּמוּרָה *Permutatio*; & fit, quando una Alphabeti litera ſumitur pro alia: ex.gr. ת pro א, vel א pro ת, vel ש pro ב, & ſic deinceps per totum alphabetum. Judæi ſolent tali modo integros libros transferre. Cl. Hottingerus ait ſe totum Pentateuchum ita tranſlatum poſſidere.

Menaſſe ben Iſrael hanc ſpeciem probat ex *Jerem.* 25. 26. ubi Propheta, ne irritaret Regem Babel, eum vocavit *Regem* שֵׁשַׁךְ pro בבל, ſumendo literas ש pro ב, & ך pro ל; ſcil. per modum qui vocatur אתבש *athbaſch*, nempe quando literæ alphabeti inverſo ordine recenſentur, hoc eſt, quando ת ſignificat literam א, ש literam ב, & ר literam ג, atque ſic deinceps.

Nonnulli putant Sapientes Babyloniæ propterea non potuiſſe legere verba parieti adſcripta, *Danielis cap.* 5. quia eadem judicantur hoc modo fuiſſe ſcripta.

Ut ut ſit, hæc ſpecies Kabbalæ non tantum eſt uſitata in linguâ Hebræâ, ſed etiam in lingua Belgica & Latina; & præcipuè in literis, quibus ſecreta quædam tranſcribuntur. Nemo talem ſcripturam legere poteſt, niſi ſciat qualem literam Scriptor ſumpſerit pro A, aut unde literas alphabeti numerare inceperit. Multi modi ita occultè ſcribendi pro cujuſque ingenio & induſtriâ poſſunt formari: nam prima alphabeti litera poteſt eſſe B, C, D, E, vel alia quæcunque litera.

Quarta ſpecies Kabbalæ appellatur צירוף *Ziruph*, hoc eſt, *combinatio*; eſtque, quando ex alicujus vocis conſonantibus per Metatheſin tranſpoſitis, aliterque coagmentatis, nova dictio ſignificativa exurgit:

Ex.gr. Kabbaliſtæ *Geneſ.* 1. 1.. ex voce בראשית *in principio* probant mundum creatum eſſe primo die Septembris; quia ex hâc voce Hebraicâ per Metatheſin formatur alia dictio, ſcil. א בתשרי, hoc eſt, *primo Septembris*, ſcil. mundus creatus eſt.

Similiter ex verbo ישמח *lætabitur* fit משיח *Meſſias* per Metatheſin.

Græci & nonnulli Latini hâc in parte Judæos nonnunquam ſunt imitati: ſic ex *Julius* formarunt *Livius*; ex *Roma Maro*; ex *Corpus porcus*; *Corpus Juris* poteſt transformari in *porcus viris*: nam eædem literæ continentur in his vocibus, quæ ita invicem tranſmutantur.

Quinta species vocatur צוּרָה *Zura*, hoc est, *forma* aut *figura*. Hæc species argumentatur ex figuris sive formis characterum. Per hanc speciem quærunt; Quare literæ א, ב, ג &c. talem habeant figuram, & non aliam? Omnium harum figurarum Kabbalistæ dant rationes.

Quærunt: Quare Vetus T. incipiat à ב, sive à literâ, quæ talem habet figuram & non aliam? *Respondent*: Quia ב habet apicem supernè respicientem. Si quis ergo quærat ex ב, quis te creavit? Respondebit, qui apice literæ ב denotatur, scil. Deus habitans in cœlis.

Menasse ex primâ illa literâ ב aliud quid probat, scil. Deum, qui mundum creavit, esse unicum; & quidem tali modo: Litera ב continet tres lineas, hoc est, tres quasi literas *Vau*. Litera Vau, si plenè scribatur, scil. ואו *Vau*, valet in numero tredecim. Si tredecim triplicetur (nam in ב sunt quasi tres literæ Vau) exurgent triginta novem; qui numerus etiam continetur in vocibus יהוה אחד. Ergo secundùm Menasse propterea Lex incipit à litera ב habente tria *Vau*, quia Deus suam unitatem voluit indicare. Sed tœdet & pudet tales nugas Judæorum referre; ex illis nihilominus iidem sua dogmata eliciunt & confirmant.

Idem Menasse in Conciliatore in Exod. pag. 172. ait: *Sane ipsa ratio dictare videtur, characterum formas, à supremo Artifice repertas, mysteria continere.* Sed deplorandum est, homines aliàs in sacris literis versatissimos, tempus suum in talibus nugis terere.

Hinc etiam, quia ex figura literarum mysteria quærunt, solent in libris MSS. ut in Pentateuchis, in Phylacteriis, & in Mezuzoth literam ח scribere cum gibbo supernè respiciente, & literam פ contortam, quasi duplicatam.

Quæritur de causis, ob quas Judæi literas ח & פ tali modo soleant describere?

Resp. 1. Judæi de litera ח hanc dant rationem: quia ea litera est prima litera vocis חי *viventis*. Ideo illa litera debet coronari gibbo ascendente, qui denotat Deum viventem in excelsiori loco mundi sive in cœlo habitare.

2. Litera פ pingitur contorta, & quasi duplicata: quia פ est una ex literis vocis תְּפִלָּה denotantis *orationem, precationem*; ad indicandum quod cor nostrum debeat esse contortum & contritum inter orandum. Vide Hackspannum de Kabbala Judaica pag. 310. ubi sic ait: *Pe plus justo incurvatur, seclusis apicibus,* לומר לך שבכל תפלה שאין כוה

בה לב נשבר ונדכה ורוח כפוף אינה רצויה h. e. *ut moneat te, preces, quibus cor fractum & contritum, Spiritusqae incurvatus non est conjunctus, Deo gratas non esse.* Quare פ magis pingitur contortum, quàm ullæ aliæ literæ vocis תפלה? *Resp.* Procul dubio quia פ est prima litera Radicis פלל, à qua descendit תפלה, cum literæ ת & ה sint serviles & addititiæ.

Sexta species versatur circa רָאשֵׁי תֵיבוֹת וְסוֹפֵי תֵיבוֹת circa *Principia verborum & circa fines verborum*, vel nonnunquam etiam circa תּוֹכֵי תֵיבוֹת *media verborum.* Hæc species elicit alias voces vel ex literis vocum initialibus, vel ex finalibus, vel nonnunquam etiam ex literis intermediis.

Ex. gr. *Deut.* 30. 12. dicitur מי יעלה לנו השמימה *Quis faciet ascendere nos in cœlum?* Quatuor literæ initiales in his quatuor vocibus constituunt מִילָה *circumcisionem*; & quatuor literæ finales earundem vocum formant יהוה Jehova. Hæc verba ergo ex sententiâ Judæorum continent & quæstionem & responsionem. Quæstio est: Quis nos evehet in cœlum? Respondetur Kabbalisticè per hanc speciem, Jehova *per circumcisionem.* Hæ literæ sive initiales sive finales, vocem aliquam denotantes, à Kabbalistis solent notari accentu Sægolta, hoc est, tribus punctis tali modo ; ut lectores certi essent, utrum ex initialibus, an verò ex finalibus literis aliæ voces formentur.

Septima species Kabbalæ Theoreticæ est חָסֵר וָמָלֵא *defectivum & plenum.* In Textu Hebraico sæpissimè voces quædam scribuntur defectivè sine *Vau* vel sine *Jod*; quæ literæ secundùm regulas generales in illis vocibus regulariter requiruntur. Quando ergo in quibusdam locis illæ literæ desunt, quum in aliis omnibus locis adsint, tum rationes talis defectus expiscantur Kabbalistæ; scil. quare uno in loco addatur *Vau*, & in alio loco illud omittatur; quare in uno loco vox scribatur plenè cum litera *Vau* vel *Jod*, & in alio loco illud *Jod* vel *Vau* omittatur.

Ex. gr. אֱלֹהֵי *Deus* in Regimine semper defectivè, hoc est, sine *Vau* scribitur; sed excipitur unicus locus, annotatus à Masorethis, ubi אלוהי in Regimine scribitur plenè cum literâ *Vau*, scil. *Psal.* 18. 47.

Præterea eadem vox cum affixis semper etiam defectivè scribitur, exceptis duobus locis, scil. *Psal.* 143. 10. & 145. 1. in quibus *Vau* additur: ibi enim scribitur אֱלוֹהַי, & hic אֱלוֹהַי *Deus meus.* Kabbalistæ horum omnium dant vel fingunt quasdam rationes, ob quas

quas in tam paucis locis fit talis exceptio à communi regula.

Octava species appellatur סְתוּמוֹת וּפְתוּחוֹת *clausæ & apertæ.* Hæc species considerat literas ס & פ, passim in Pentateucho occurrentes: פ est prima litera vocis פְּתוּחָה *aperta*, & ס vocis סְתוּמָה *clausa.* Kabbalistæ inquirunt, & dant rationes, ob quas in quibusdam locis Pentateuchi occurrat פ vel ס. Literæ illæ פ & ס non sunt in Pentateucho ab ipsis Auctoribus librorum, sed à posterioribus quibusdam Judæis adscriptæ. Ergo mysteria, quæ ex literis פ aut ס eliciuntur, non sunt intenta à sacris Scriptoribus, sed tantum à curiosis quibusdam Judæis.

Similiter totus Pentateuchus dividitur in 54. Sectiones majores, quarum singulæ tribus literis פפפ vel tribus ססס distinguuntur, exceptâ ultimâ sectione Geneseos, quæ incipit *cap.* 47. *vers.* 28. ad hæc verba, וַיְחִי יַעֲקֹב *& vixit Jacob.* Hæc sola sectio major distinguitur vel unicâ literâ ס, vel tantum spatio vacuo. Ejus irregularitatis caussam investigarunt Kabbalistæ per hanc speciem Kabbalæ.

Ad hanc speciem etiam pertinent hiatus sive spatia vacua, quæ in medio viginti septem versuum Hebraicorum inveniuntur. Sensus S. Scripturæ aliquando videtur esse hiulcus & mancus in medio illorum versuum, quos Masorethæ enumerarunt; sed Kabbalistæ rationes perscrutati sunt, quare hæc ita sese habeant: ex. gr. *Genes.* 35. 22. relinquitur spatium in medio versu, in quo scribitur circulus, qui denotat ibi verba quædam esse subintelligenda. Kabbalista hujus rei rationem dat.

Huc etiam pertinet, quod *Ies.* 9. 7. occurrat ם finale in mediâ voce לםרבה, & *Neh.* 2. 13. מ intermedium in fine vocis המ. Horum omnium rationes investigare pertinet ad Kabbalam & Kabbalistas.

Nona species comprehendit קְרִי וְלֹא כְתִיב , כְּתִיב וְלֹא קְרִי, hoc est, *legitur nec scriptum est, scriptum est nec legitur.* Ut hæc Kabbalæ species clarius intelligatur, sciendum est in Textu Hebræo nonnunquam vocales occurrere sine consonantibus, & è contra aliquando consonantes sine vocalibus.

Rabbini puncta sine consonantibus vocant קרי ולא כתיב *legitur & non scribitur*, hoc est, eo in loco, ubi vocales sunt expressæ, legitur vox, quæ tamen in Textu non est scripta: ex. gr. *Judic.* 20. 13. occurrunt *Scheva* & *Tzere*, quæ denotant ex judicio Masoretharum בני *filii.*

E contra Rabbini consonantes vocalibus destitutas vocant כתיב

ולא קרי *scriptum & non legitur*, hoc est, vox illa, etiamsi in Textu occurrat, non tamen legitur; quia caret vocalibus: ex. gr. *Jerem.* 51. 3. occurrit verbum ידרך sine vocalibus, quod in legendo omittendum esse judicarunt Masorethæ. Horum omnium causas & rationes investigare, quare quibusdam in locis tantum vocales inveniantur, in aliis vero locis tantum consonæ, pertinet ad Kabbalistas: nam illi nihil ignorant, vel saltem nihil volunt ignorare.

Decima species Kabbalæ continet אוֹתִיוֹת קְטַנּוֹת וּגְדוֹלוֹת *Literas parvas & magnas*. In Veteri T. Hebraico occurrunt fere triginta tres literæ cęteris multo minores, & circiter triginta cæteris multo majores: ex. gr. *Genes.* 2. 4. in voce בהבראם litera ה est multo minor, quàm aliis in locis: è contra *Deut.* 32. 6. eadem litera in voce הליהוה est multo major. Imo totum Alphabetum literarum minuscularum & majuscularum invenitur in Veteri T. quas retrò in Dissert, 10. enumeravimus. Kabbalistarum officium est inquirere rationes, quare literæ quædam Alphabeti in uno loco minori vel majori formâ describantur, quàm in aliis locis.

Huc etiam pertinent quatuor literæ suspensæ & novem inversę: ex, gr. *Psal.* 80. 14. in voce מיער litera ע est suspensa supra alias literas; & *Numer.* 10. 35. in verbo בנסע litera *Nun* in quibusdam codicibus ut litera inversa pingitur. Masorethę posteriores invenerunt has literas ita esse descriptas; sed Kabbalistę rationes inquisiverunt, ob quas hę literę tali diversâ figurâ in quibusdam locis scriptę inveniantur.

Undecima species vocatur חִלּוּף *variatio*; estque, quando una litera scribitur pro alia: ex. gr. *Deut.* 21. 7. est verbum שָׁפְכָה *effuderunt*, quod in fine habet *He* loco *Vau*.

Similiter *Gen.* 13. 2. est nomen אהלה *tentorium ejus*, ubi juxta regulas Grammaticę scribendum esset אהלו cum Vau. Horum rationes inquirunt Kabbalistę.

Duodecima species considerat נְקוּדוֹת *puncta*: estque, quando mysteria quęruntur ex punctis. Quando vox aliqua irregulariter punctata est, ejus irregularis punctationis rationes inquirit Kabbalista. Ex. gr. JEHOVA communiter notatur cum Scheva in principio, & cum Kametz in fine; sed in quamplurimis locis aliter scribitur, scil. cum Chateph Sęgol in principio, & cum Chirek in fine, tali modo יֱהֹוִה. Hęc irregularis punctatio cadit sub censuram Kabbalistarum.

Ad hanc speciem etiam pertinent quindecim voces supernè variis

punctis ornatæ, quæ nec vocales nec accentus sunt: Ex. gr. *Genes. cap.* 16. *v.* 5. & cap. 18. v. 9. & cap. 33. v. 4. ut & *Deut.* cap. 29. v. 29. & in aliis locis quædam puncta vocibus supernè imponuntur. Kabbalistæ dant rationes, ob quas illæ quindecim voces & non aliæ ita punctatæ sint. Vide de vocibus punctatis suprà Dissertationem 22.

Decima Tertia & ultima species Kabbalæ Theoreticæ continet מעמים *accentus*, scil. irregulares, quales aliis in locis regulariter non inveniuntur. Nonnulli accentus in linguâ Hebræâ distinguunt sententias, sed quibusdam in locis iidem sententias non distinguunt: ergo à Kabbalistis excogitata est ratio, quare accentus illi uno in loco distinguant, & non ita alio in loco.

Ex. gr. *Genes.* 1. 1. accentus Athnach sub nomine divino אלהים, denotans Colon, jam non distinguit, cum aliàs soleat distinguere.

Similiter *Numer.* 27. 3. filiæ Zelophad dixerunt אבינו מת במדבר *pater noster mortuus est in deserto.* Vox אבינו habet accentum Zarka, qui solet distinguere à sequentibus; sed hoc in loco nullam efficit distinctionem. Rationes hujus irregularitatis investigant Kabbalistæ.

Præterea singulæ voces Hebraicæ per tota Biblia communiter tantum unico accentu tonico notantur; sed excipitur Decalogus, in quo quamplurimæ dictiones duobus accentibus tonicis notatæ sunt. Kabbalistæ rationes hujus multiplicationis accentuum in Decalogo investigarunt. Sed rationes, quas Rabbini de multis dant, risu & cachinno exsibilandæ sunt.

XIII. In his tredecim speciebus tota scientia Kabbalæ consistit; & qui talia ficta mysteria excogitare novit, ille magni fit apud Judæos, & pro docto ac subtili viro habetur; & quo quis plures similes nugas expiscari potest, eo doctior etiam æstimatur. De his nugis Kabbalisticis consule Menasse ben Israel loco suprà citato; Schickardum in Bechinath Happeruschim pag. 60. & seqq. Hottingerum in Thes. Phil. lib. 1. sect. 5. & Reuchlinum de arte Kabbalistica.

XIV. Ex hactenus dictis apparet manifesta differentia, quæ intercedit inter opus Masoretharum & Kabbalistarum. Aliter versati fuerunt circa Textum Hebræum Masorethæ, aliter Kabbalistæ.

Masorethæ enumerarunt in genere omnes literas Veteris T. & in specie literas majusculas, minusculas, inversas, suspensas & irregulares: preterea annotarunt tum omnes voces punctis supernè notatas, tum etiam voces plenas & defectivas: deinde sub censuram vocarunt

carunt voces deſtitutas vocalibus, & vocales deſtitutas conſonantibus.

Kabbaliſtæ hæc omnia, à Maſorethis enumerata, etiam conſiderarunt & conſiderant, ſed alio modo. Kabbaliſtæ omnium antecedentium inveſtigarunt & dederunt rationes; ſcil. quare in hoc vel illo loco ſit litera majuſcula, minuſcula, inverſa, aut ſuſpenſa; Quare illa vox illo in loco ſit punctis ſupernè ornata, & quare aliæ voces aliis in locis punctis talibus deſtituantur; Quare vox uno in loco ſcribatur plenè vel defectivè, & quare non eodem modo etiam in aliis locis; Quare nonnunquam tantum conſonantes ſive vocalibus in Textu occurrant, & è contra, Quare aliquando tantum vocales ſine conſonantibus inveniantur. Horum omnium rationes inveſtigarunt Kabbaliſtæ, ſed ſæpiſſime ſunt tam futiles & abſurdæ, ut virum alicujus tantum judicii pudere debeat tam futilium ratiuncularum, quibus fides Apellarum innititur.

XV. *Tertiò quæritur* Quinam ſunt primi Auctores Kabbalæ, & ejuſdem per varia ſecula Propagatores?

Reſpondeo. 1. Primus Auctor Kabbalæ à Judæis communiter ſtatuitur Propheta Moſes, qui creditur doctrinam illam in monte Sinai accepiſſe. Quando & quo ordine Moſes Kabbalam in monte Sinaj acceperit, vide ſuprà Sectione V.

2. Moſes hanc artem, ex ſententia Judæorum, nunquam literis mandavit, ſed de ore ad os tradidit aliis ſequentibus uſque ad Eſdram Prophetam, qui dicitur Kabbalam primus in literas retuliſſe, & ſeptuaginta volumina impleviſſe. Huc trahunt illud quod habetur quarto libro Eſdræ cap. 14. v. 46. 47. 48. *Priores libros, quos ſcripſiſti, propone palam, ut legant digni & indigni. Poſteriores ſeptuaginta libros conſerva, ut tradas eos ſapientibus è populo tuo. In his eſt vena intellectus, & ſapientiæ fons & ſcientiæ flumen.* Per ſeptuaginta libros nonnulli intelligunt libros Kabbaliſticos. Ezras ergo, ex multorum ſententiâ, primus Kabbalam ſcriptis mandavit. Picus Mirandula refert, quod ipſe quoſdam libros Kabbaliſticos, ab Ezrâ conſcriptos, viderit; & quod eoſdem à quodam Judæo ſeptem mille ducatis coëmerit, ac pleroſque perlegerit, & totam religionem Chriſtianam in illis invenerit, ſcil. myſterium Trinitatis, Incarnationem Verbi, Divinitatem Meſſiæ aliaque multa Chriſtianorum religionem contra Judæos confirmantia. Vide integrum Mirandulæ lotum allegatum à Schickardo in Bechinath

chinat Happeruſchim pag. 94.

3. Propagatores ſcientiæ Kabbaliſticæ ſtatuuntur Prophetæ, & inter illos præcipue Jeremias: quia ille quædam veſtigia Kabbalæ in libro ſuo dicitur reliquiſſe; uti ſuprà ad tertiam ſpeciem demonſtravimus. Etiam Salomonem Kabbalæ fuiſſe peritiſſimum ſtatuunt Judæi; quia dicitur 1. Reg. 4. 30. 31. *Erat ſapientia Schelomonis major, quàm ſapientia omnium Orientalium & Ægyptiorum. Etiam ſapientior fuit Ethane, Hemane, &c.* qui tum temporis pro ſapientiſſimis celebrabantur. Judæi hanc Salomonis ſapientiam in Kabbalæ ſtudio ſitam fuiſſe aſſerunt.

4. Nos rejicimus illam ſententiam Judæorum ſtatuentium vel Moſen eſſe primum Kabbalæ Auctorem, aut Ezram vel alios Prophetas harum nugarum Kabbaliſticarum eſſe Propagatores. Nullo enim modo eſt veroſimile vel Moſen vel Ezram vel alios Prophetas harum nugarum eſſe primos vel inventores, vel propagatores. Abſit à talibus doctis & piis viris, quod S. Scripturam vel ita peſſimè in multis explicaſſent, vel ejus ſenſum ita torſiſſent.

Quinam ergo Kabbalæ ſunt primi auctores? *Reſp.* Primi ejus inventores & continuatores ſunt quidam nugivenduli & ſuperſtitioſi Judæi, qui quidlibet ex quolibet probare voluerunt. Buxtorfius in Bibliotheca Rabbinica quoſdam auctores librorum Kabbaliſticorum enumerat, qui ibi paſſim videri poſſunt. Schickardus in libro jam jam laudato pag. 96. integram genealogiam antiquorum Kabbaliſtarum uſque ad Moſen citat. Kabbala alicujus Kabbaliſtæ invenitur in Bibliis Bombergianis & Buxtorfianis, in exteriori margine Pentateuchi, ſub nomine בעל הטורים, hoc eſt, *Auctoris Ordinum,* quod eſt nomen appellativum: nam ejus Kabbaliſtæ nomen proprium fuit Jacobus.

XVI. *Quartò quæritur* de fine. Quis eſt finis Kabbalæ?

Reſpondeo. Finis Kabbalæ eſt duplex: alius eſt finis reſpectu Judæorum, & alius eſt reſpectu Chriſtianorum.

1. Judæi utuntur Kabbalâ Theoreticâ, ut per illam nova dogmata & myſteria religionis excogitent. Ejus Kabbalæ varia exempla in ſupradictis tredecim ſpeciebus attulimus.

2. Iidem utuntur Kabbalâ Practicâ, ut fiant familiares cum Angelis, per quos miracula ſive potius mira quædam efficere tentant. Per hanc Kabbalam conantur ſanare morbos, diabolos expellere, & contra ejuſdem inſultus aliasque noxas ſe defendere. Extat libellus,

refe-

referente Amama Antib. pag. 317. vocatus שמוש תלים *usus hymnorum*, in quo ex singulis fere Psalmis quædam Symbola Kabbalistica pro certis morbis curandis collecta inveniuntur.

Ex. gr. Ut quis liberetur ex tempestate maris recita Psalmum 2, & inscribe eum testæ, ac projice eam in mare & consilescet.

Si cui caput dolebit, scribe hunc Psalmum usque ad illa verba, *confringes eos virga ferrea, &c.* & suspende illam membranam de capite ejus.

Psalmus 3. Adhuc si alicujus caput dolebit, pronuntiet etiam hunc Psalmum super oleo olivarum, & inungat eo partes affectas.

Psalmus 7. utilis est ne homines tibi possint nocere, & ut in fugam vertas inimicum tuum, qui te persequitur.

3. Finis Kabbalæ Theoreticæ respectu nostri est, ut eô utamur contra Judæos, harum nugarum Kabbalisticarum summos admiratores. Ex Kabbalâ multi Judæi fortius & citius ad silentium redigentur, & quodammodo convertentur, quàm ex ipso sacro Textu; ideoque, quando ea nostram confirmat sententiam, utiliter à nobis contra Judæos adhiberi potest.

Ex. gr. Quando Judæi negant, quod *Genes.* 49. 10. per שילה *Schilo* intelligatur משיח *Messias*, refutari possunt ex propria Kabbala: nam voces יבא שילה per Gematriam denotant משיח *Messiam*; quia idem numerus, scil. 358. ubique exprimitur.

Schickardus refert exemplum cujusdam Judæi medici, qui nullis remediis ad Christianismum converti poterat, nisi per Kabbalam. Ostendebant literam ש esse tricipitem: inde ipse concludebat esse tres personas in Deitate. Etiam monstrabant Radices Hebraicas communiter constare tantum tribus literis, non pluribus, nec paucioribus; inde similiter concludebat esse tres personas in Deitate.

Judæi antiqui & novitii semper Kabbalam occultarunt, ita ut vulgus Judæorum nihil, & Doctorum vix centesimus aliquid ex illa cognoscere potuerit: unde non mirum est tam raram Kabbalæ cognitionem inter Christianos inveniri. Ex illa tamen, quam novimus, licet nobis argumentari contra Judæos; quia pro Divina & infallibili scientiâ à plerisque Judæis habetur.

Hæc auctoritas Kabbalæ colligi potest ex dicto Talmudico, quod habetur in Tractatu, qui vocatur ראש השנה *pag.* 19. *col.* 1. ubi sic dicitur: דברי קבלה הוא ודברי קבלה כדברי תורה דמו

Verba Kabbalæ sunt, & verba Kabbalæ æquiparantur verbis Legis.

Alibi solent Kabbalam vocare אמרי אמת על דרך האמת *Verba veritatis* scripta *secundùm viam veritatis.*

Longe majoris faciunt Kabbalam, quàm ipsam S. Scripturam. Comparant enim sensum literalem S. Scripturæ, candelæ, quæ minimo quradrante emi potest; sed Kabbalam preciosissimæ margaritæ, quæ per studium Kabbalisticum tanquam per accensam candelam invenitur.

Sed reverà tota Kabbala, etiamsi Judæi statuant Mosen à Deo eam accepisse, nihil aliud est, quàm inventum & commentum humanum: propterea illa nihil nobis præscribere debet vel potest. Hæc de Kabbala & Kabballistis dicta sufficiant.

DISSERTATIO VIGESIMA-SEPTIMA,

QUÆ EST

PARS PRIMA

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

§. 1. *Deus proprie, quia est ens singularissimum, non indiget nomine.*

2. *Nomina divina usurpantur vel proprie de vero Deo, vel participative de magistratibus & angelis, vel abusive de falsis diis.*

3. *Nomina divina sunt vel Græca vel Hebraica.*

4. *Hebraica sunt decem, quorum tria ab essentia & reliqua fere à proprietatibus desumuntur.*

5. *Etymologia nominis Jehova ejusque significatio allegantur.*

6. *Nomen Jehova propter excellentiam sex diversis titulis solet insigniri:*

7. *Illudque soli Deo proprium esse probatur tum quibusdam Textibus, tum etiam quatuor rationibus è Grammatica petitis.*

8. *Objectio, quasi Jehova tribueretur creaturis & angelis, solvitur.*

9. *Nomen Jehova tribuitur etiam Filio & Spiritui Sancto.*

10. *Fuit notum Patriarchis ante tempora Mosis.*

11. *Objectio, desumpta ex Exod. 6.3. enodatur.*

12. *Galatinus frustra variis modis ex nomine Jehova Trinitatem conatur probare;*

13. *Ut & duplicem respectum in Christo ex geminata secunda litera* ה *in Jehova.*

14. *Rationes dantur quare Jehova à Rabbinis exprimatur per geminum*

num Jod, tali modo (׃׃).
15. *Nomen Jehova dicitur explicatum per nomen duodecim & per nomen quadraginta duarum literarum.*
16. *Christus per propriam potentiam & Moses per virtutem Dei miracula effecerunt, & non per simplex nomen Jehova.*
17. *Jehova & Jehovi sunt idem nomen respectu consonarum, sed differunt respectu vocalium.*

SECTIO I.

Omina propria induntur rebus distinctionis ergo: hinc primus homo, solus in mundo existens, vocatus est simpliciter אדם *homo*, nomine quasi appellativo; quo nomine homo in genere adhuc indigitari solet: nam ille, utpote tum temporis solus in mundo, non indigebat nomine proprio, quo ab aliis distingueretur. Similiter in Deum propriè non cadit nomen: quia est ens singularissimum, & ita ab omnibus rebus distinctum, ut non opus sit nomine quodam discretivo, quo ab aliis distinguatur. Propterea Proverb. 30. 4. rogatur: *Quod est nomen hujus, & quod nomen filii ipsius? si noveris?* Sic etiam Angelus fœderis Manoæ, nomen roganti, respondit: *Ecquid interrogas de nomine meo?* Judic. 13. 18. Deus nihilominus in S. Scripturâ se nobis variis nominibus manifestavit; ut ita per illa nomina tenuitati nostræ succurreret, & ad sui cognitionem nos deduceret. Sed sciendum est quædam nomina Divina, in S. Scripturâ usurpata, non tantum Deo vero tribui, sed etiam nonnunquam creaturis.

II. In genere nomina Divina tribus modis in S. Scripturâ usurpantur. 1. *Propriè*, quando de vero Deo dicuntur: ut Genes. 1. 1. *Deus creavit cœlum & terram.* Similiter nomen יְהֹוָה (*Jehova*) propriè soli vero Deo convenit.

2. Nonnulla nomina Divina *participativè*, propter aliqualem similitudinem & communicationem excellentiæ & dignitatis, creaturis attribuuntur: ex. gr. nomen אֱלֹהִים (*Elohim*) datur Angelis propter communicatam excellentiam & gloriam; ut Psal. 8. 6. *Minorem fecisti eum paulisper* מאלהים *Diis*, hoc est, Angelis. Propter eandem rationem etiam hoc idem nomen convenit Magistratibus; ut Psal. 82. 6. *Dixi dii estis, & filii Excelsi vos omnes.* Tali modo Anti-Christus, 2 Thess. 2. 4. se debebat *efferre supra quicquid dicitur Deus aut Numen.*

3. Nomina Divina nonnunquam *abusivè* vel *putativè* sumuntur, quando de falsis diis dicuntur; ut Exod. 22. 19. *Qui sacrificat* לאלהים

DIIS

DIIS FALSIS, *anathema sit.*

III. Nos nomina divina præcipuè primo modo considerabimus: quia ea de vero Deo propriè & per se dicuntur; de creaturis verò vel de idolis planè in alia significatione. Nomina Divina, quibus Deus se nobis in S. Scripturâ revelavit, sunt Hebraica vel Græca. Græca hoc tempore, quia in Veteri T. versamur, præteribimus.

IV. Nomina divina Hebraica vulgo enumerantur decem, quorum tria desumuntur ab ipsâ essentiâ divinâ: ut יְהֹוָה (quod sequente vel pręcedente nomine Adonaj punctatur יֱהֹוִה, iisdem vocalibus quibus Elohim solet punctari) אֱהְיֶה & יָהּ; & reliqua septem nomina fere desumuntur ab effectis & proprietatibus ejus: ut אֲדֹנָי, עֶלְיוֹן, צְבָאוֹת, אֵל, אֱלֹהִים & אֱלֹהַּ, שַׁדַּי. De prioribus nominibus primò agemus, & postea de posterioribus.

De Nomine יהוה Jehova.

V. De nomine Dei JEHOVA varię quęstiones moveri possunt.

Primò quæritur. Unde nomen JEHOVA derivatur?

Respondeo. Nomen יְהֹוָה derivatur à Radice הָוָה *Est, fuit.* JEHOVA igitur significat *Ens, existens ab æterno & in æternum.* Johannes nomen Jehova per circumscriptionem optimè interpretatur, cum ait in Apocalypsi *cap.* 1. *v.* 4. εἰρήνη ἀπὸ τοῦ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος *Pax ab eo qui est, qui erat, & qui venturus est.* Nonnulli has tres temporum differentias ex ipsâ formâ nominis יְהֹוָה eliciunt tali modo: Litera *Jod* in principio dictionum apud Hebręos sępe denotat Futurum: ideo putant illud Jod in JEHOVA denotare Futurum, ut יִפְקוֹד *visitabit*; Vau in medio est sępe nota temporis pręsentis, ut פּוֹקֵד *visitans* vel *visito*; & *He* punctatum cum Kametz in verbis quiescentibus literâ ultimâ denotat tempus præteritum, ut גָּלָה *revelavit.* Hinc concludunt Deum habere essentiam & existentiam ęternam à parte ante & à parte post, Eundemque etiam omnis compositionis esse expertem. Nam si Deus habeat essentiam & existentiam à se ipso, ergo non videtur ullo modo compositus.

VI. Judęi nomen JEHOVA, utpote gloriosum, variis titulis condecorarunt. Buxtorfius in Dissertatione de Nominibus Dei plerosque illos titulos enumerat.

1. JEHOVA vocatur à Rabbinis שֵׁם הָעֶצֶם vel שֵׁם הַהֲוָיָה *Nomen substantiæ*

ſtantiæ vel *exiſtentiæ*; quia JEHOVA denotat ens exiſtens à ſeipſo ab æterno & in æternum. Multa nomina Divina denotant tantummodo proprietatem aliquam; ſed nomen JEHOVA ſignificat ipſam eſſentiam & exiſtentiam Divinam: & propterea tali titulo à Rabbinis fuit inſignitum.

2. Hebræi nomen JEHOVA vocant שֵׁם הַמְיוּחָד *Nomen proprium*; quia ſoli Deo proprium eſt, & nunquam ulli creaturę directè tribuitur.

3. Iidem nominant illud שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ *Nomen explicatum*, à פֵּרַשׁ *explicavit*: vel quia Divina eſſentia hoc nomine propriè explicatur; vel quia Deus eo nomine Divinam ſuam eſſentiam Iſraëlitis expoſuit. Nonnulli hunc titulum explicant per *nomen ſeparatum* à פֵּרַשׁ, quod etiam ſignificat *ſeparare*; quia plane ab aliis Dei nominibus eſt ſeparatum & diſtinctum, quum hoc nomen ſoli Deo competat.

4. JEHOVA etiam nominatur שֵׁם שֶׁל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת *Nomen quatuor literarum*; quia quatuor literis conſtat.

Sed *dicet* aliquis. Etiam alia nomina Divina quatuor literis conſtant: ut אֶהְיֶה & אֲדֹנָי. Quare ergo יְהֹוָה vocatur tantummodo à Rabbinis *nomen quatuor literarum*, & à Græcis τετραγράμματον?

Reſpondeo. 1. JEHOVA καθ' ἐξοχὴν vocatur nomen quatuor literarum; quia eſt nomen Dei proprium, quod nunquam creaturis tribuitur: ſed אֶהְיֶה tantum *Exod.* 3. eſt nomen Dei, & aliis in locis eſt prima perſona temporis futuri ſignificans *ero.* 2. Præterea nomen אֲדֹנָי, etiamſi quatuor literis conſtet, non tamen eſt nomen Dei proprium: nam ſæpiſſimè creaturis tribuitur.

5. Nonnulli reverentiæ causâ nomen JEHOVA ex Deut. 28. 58. vocant שֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא *nomen glorioſum & terribile*. Fortaſſe propterea vocarunt nomen JEHOVA nomen *terribile*, quia non auſi fuerunt illud pronuntiare. Nam nonnunquam plebi ſub pœnâ mortis pronuntiatio nominis JEHOVA vetita fuit, uti videre eſt in Lexico Hebr. Buxt. Rad. הוה. Abba Saul in Miſna Tract. Sanhedrin Cap. 1. §. 1. ait: Quicunque הוגה את השם באותיותיו *profert Nomen tetragrammaton per literas ſuas, non habebit partem in futuro ſeculo.* In Talmude, Tract. עבודה זרה, tragica hiſtoria occurrit, quam Talmudiſtarum Epitome his verbis refert. *R. Chaninæ filio Teradion adducto dixerunt, quâ ratione egiſti ſic in lege? Cumque reſpondiſſet: ſicut præcepit mihi* יהוה *Deus meus, egi; è veſtigio ipſum ad combuſtionem, uxorem ejus ad necem, filiam denique ad lupanar condemnarunt. Ipſum quidem ad combuſtionem, quia nomen Dei*

proprium juxta literas enuntiarat, &c. Vide integrum locum etiam Hebraicè allegatum ab Hackspan in Sylloge quæst. Theol. & Philol. pag. 170.

6. Rabbini in Commentariis suis sæpe nomen JEHOVA exprimunt per הַשֵּׁם *Nomen*; quia *Levit*.24.11. de filio mulieris Israëlitidis dicitur, quod maledixerit vel expresserit הַשֵּׁם *Nomen*, per quod intelligunt nomen JEHOVA.

VII. *Secundò quæritur*. An nomen JEHOVA ita soli Deo est proprium, ut nunquam creaturis tribuatur?

Respondeo affirmando. Rationes, hanc sententiam confirmantes, partim sunt desumptæ ex S. Scriptura, partim etiam ex Grammatica Hebræa.

1. Deus in S. Scriptura nomen Jehova sibi ipsi vendicat, Exod. 3. v. 15. JEHOVA *Deus patrum vestrorum misit me ad vos: hoc est nomen meum in seculum, & hoc memoriale meum in omnem ætatem*. Etiam Exodi *cap*. 20. *v*. 2. idem asseritur: *Ego sum* JEHOVA. Similiter Jesaiæ cap. 42. v. 8. *Ego sum* JEHOVA, *illud est nomen meum*. Hinc Israëlitæ in Cantico suo, Exod. 15. 3. cantant: JEHOVA *est bellicosissimus, nomen ejus est* JEHOVA. Et David Psalmo 83. v. 19. ait: *Ut cognoscant te solum nomine tuo esse* יחוה JEHOVA.

2. Ipsa Grammatica Hebræa etiam docet nomen JEHOVA esse nomen proprium: nam nomen JEHOVA habet omnes proprietates, quas nomina propria in linguâ Hebræâ habere solent.

Prima proprietas nominum propriorum est carentia literæ ה emphaticæ ab initio. Nam nomina propria non solent ab initio recipere ה *He* Pronomen demonstrativum; quia ea per se, utpote individua, satis sunt determinata. Nam Pronomen ה solet determinare illud, cui præponitur: sed individua sunt per suppositalitatem suam satis determinata; ideoque non opus habent recipere aliquid, quo ulterius determinantur. Hinc nunquam dicimus האברהם *Abraham* aut היצחק *Isaac* cum pronomine He; quia sunt nomina propria. Similiter nunquam legitur היהוה cum pronomine ה præfixo, sed bene האלהים, האל &c. Ratio est manifesta: nam Jehova est nomen soli Deo proprium, quum אלהים & אל non tantum Deo sed etiam creaturis competant.

Secunda proprietas est. Nomina Propria nunquam à fine recipiunt Pronomina affixa: nam nunquam scribimus יעקובינו *Jacobus noster* cum

cum affixis, sed bene אלהינו *Deus noster*. Similiter nunquam JEHOVA recipit affixa à fine; quia JEHOVA est nomen Dei proprium.

Tertia proprietas nominum propriorum est, quod illa nunquam sint in statu regiminis. Status regiminis est, quando Substantivum regit Substantivum rei diversę in Genitivo, ut *palatium Regis*. Sed apud Hebręos prius Substantivum mutatur, quando apud Latinos posterius variat. Verum post JEHOVA nunquam sequitur aliud Substantivum, ob quod communiter, verbi gratiâ, dicendum esset יהות צבאות cum ת in fine; quum tamen sępissime occurrat hęc constructio אלהי צבאות. Ratio est manifesta; quia *Elohim* non est nomen Proprium.

Sed *dices*. Etiamsi in יהוה non mutetur ה in ת, nihilominus tamen Jehova videtur aliquando construi cum Nominibus Appellativis, quando, exempli gratia, in S. Scriptura dicitur יהוה צבאות.

Resp. 1. In talibus locis primâ fronte videtur quidem esse constructio, sed revera non est: nam est tantummodo Ellipsis alterius Substantivi: ex. gr. אלהי. Ergo talis constructio יהוה צבאות videtur esse pro יהוה אלהי צבאות JEHOVA *Deus exercituum.* 2. Vel potest esse Appositio: nam צבאות sępe etiam est nomen Dei.

Quarta & ultima proprietas est, quod Nomina Propria ex singulari non flectantur in numerum pluralem: nunquam enim dicimus יעקובים &c. Similiter nunquam invenimus scriptum JEHOVIM, vel alio quodam modo in plurali numero. Alia nomina divina, quę non sunt propria, habent pluralem numerum: ut אלהים, אלים. Ratio est manifesta: nam eadem non sunt nomina propria, sed creaturis nonnunquam tribuuntur.

VIII. Contra hęc nonnemo *objicere* posset: Quod nomen JEHOVA aliquando tribuatur creaturis: ex. gr. *Numer.* 10. 35. Moses arcam videtur vocare JEHOVA, cum ait: קומה יהוה *surge* JEHOVA.

Et *Judic.* 6. 12. Angelus missus ad Gideonem vocatur *vers.* 14. & 16. JEHOVA.

Similiter *Genes.* 18. 2. Tres viri dicuntur venisse ad Abrahamum, quorum unus *vers.* 13. vocatur JEHOVA.

Respondeo. 1. In illis locis nomen JEHOVA non tribuitur creaturis.

2. Moses *Numer.* 10. 35. non alloquitur arcam, sed ipsum Deum, qui per specialem præsentiam ibi præsens erat.

3. Quantum reliqua loca attinet, in quibus nomen JEHOVA tri-

buitur Angelo, dico in illis locis per angelum illum non intelligi aliquem creatum angelum, sed increatum, Angelum nempe fœderis, Filium Dei, qui revera unà cum Patre est verus JEHOVA.

4. Nomen JEHOVA soli Deo proprium est, & nunquam creaturis in casu recto & absolute tribuitur, licèt nonnunquam in casu obliquo de creaturis prædicetur: ut cum dicitur, *Civitas* JEHOVÆ, *Templum* JEHOVÆ, vel *Jehova Schamma*, &c.

IX. *Tertiò quæritur.* An nomen JEHOVA etiam tribuitur Filio & Spiritui Sancto?

Respondeo. Affirmativa sententia ex collatione locorum Veteris & Novi Test. fit manifesta. Ex. gr. Filius vocatur JEHOVA *Numer.* 21. 5. 6. ubi populus in deserto contra Deum legitur murmurasse; & JEHOVA dicitur immisisse serpentes, &c. & 1 Cor. 10. 9. habetur: *Neque tentemus Christum, sicuti quidam eorum tentarunt, & per serpentes perierunt.*

Similiter nomen JEHOVA etiam Spiritui S. tribuitur: ex. gr. *Num.* 12. 6. JEHOVA dicitur loquutus per Prophetas, & 2 *Petr.* 1. 21. Prophetæ dicuntur acti à Spiritu S. &c.

Hinc jam ultro sequitur Jesum Christum & Spiritum S. esse verum Deum; quia illis nomen JEHOVA, quod soli Deo proprium est, tribuitur.

X. *Quartò quæritur.* An nomen JEHOVA ante Mosen ulli fuit notum? Vel, An Deus Patriarchis vel aliis quibusdam se unquam hoc nomine revelavit?

Respondeo affirmando: nam in Genesi aliquoties JEHOVA dicitur alloquutus Patriarchas, & vicissim Patriarchæ JEHOVAM. Ex. gr. *Gen.* 15. 7. Deus dicit Abrahamo: *Ego sum* JEHOVA *qui te eduxi* &c. Et Abrahamus dicit Melchisedecho, Genes. 14. 22. *Sustuli manus meas ad* JEHOVAM *Deum fortem excelsum.* Et Genes. 4. 26. ait Moses: *Tunc cœptum est invocari nomen* JEHOVÆ.

XI. Sed *objiciet* forte aliquis, quod Exodi *cap.* 6. *v.* 3. contrarium videatur doceri, ubi dicitur: *Et apparui Abrahamo, Isaaco, Jacobo nomine Dei fortis omnipotentis: sed nomine meo* JEHOVA *non cognitus sum illis.*

Respondeo. In illo Textu non tam est sermo de nomine, quàm quidem de re significatâ per hoc nomen. Patriarchæ audiverunt quidem ipsum nomen, sed quid nomen illud significaret, non intellexerunt. Non sciverunt illud nomen propriè denotare ipsam essentiam Divi-

nam,

nam, & esse quasi fundamentum & basin omnium attributorum, quæ Mosi unà cum nomine revelata sunt.

XII. *Quintò quæritur.* An ex nomine יְהֹוָה Trinitas personarum probari potest?

Respondeo. Galatinus, in multis nugator, probat libro 2. *cap.* 10. ex nomine יהוה Trinitatem, & duplicem respectum in Christo; & quidem variis modis.

1. Sic procedit. Nomen יהוה constat tantum tribus diversis literis: ergo sunt tres personæ. In יהוה videntur quidem esse quatuor literæ, sed secunda est geminata; & propterea tantummodo sunt tres literæ, scil. diversæ, quæ tres personas ex ipsius sententiâ denotant.

Jod significat Patrem: quia sicut *Jod* est principium literarum, ita Pater est prima inter Dietatis personas, à quâ reliquæ personæ sunt.

He, derivatum ab הָיָה *esse*, innuit filium: quia per Filium omnia, quę facta sunt, esse cœperunt.

Vau, denotans ET, significat Spiritum S. qui cum sit amor Patris & Filii, quo se vicissim amant, rectè copula, id est, nexus utriusque nuncupatur.

2. Idem Galatinus eandem Trinitatem etiam probat ex tribus syllabis, quæ in JEHOVA occurrunt. Eâdem facilitate potuisset ex tribus vocalibus etiam tres personas elicuisse. Sed fortasse de hoc mysterio tum temporis non cogitavit.

3. Galatinus etiam probat Trinitatem ex antiqua scriptione nominis יהוה per tres literas *Jod*, circulo inclusas, & vocali Kametz notatas, tali modo (׳׳׳). Galatinus asserit Judæos in antiquis codicibus Hebraicis tali modo nomen JEHOVA expressisse ad denotandam Trinitatem. In Joële explicato *pag.* 9. & 10. doceo quomodo Judæi olim nomen יהוה expresserint, & ibidem allego causam, quare Galatinus dicat, quod antiqui Hebræi tribus literis *Jod* nomen JEHOVA denotarint. Ut ut sit, saltem hodierni Judæi tantummodo duabus literis *Jod* hoc nomen JEHOVA pingere solent. Tres illæ literæ *Jod* ex sententiâ Galatini significant tres personas, & unica vocalis *Kametz*, tribus *Jod* subscripta, denotat unicam divinam essentiam. Circulus, cui hæ tres literæ includuntur, indicat identitatem divinæ essentiæ. Præterea ait idem Galatinus, quod tres literæ *Jod* æquales significent trium personarum æqualitatem.

XIII. Galatinus his nugis adhuc aliam addit, quum *quærit*: Quare in nomine JEHOVA sola secunda litera ה geminetur, & non prima vel ultima?

Respondet: Filius habet duplicem respectum: nam à Patre est genitus, & simul cum Patre Spiritum S. mittit. Sed singuli, Pater nempe & Spiritus S. habent tantummodò unicum respectum: nam Pater mittit: & Spiritus S. mittitur: & propterea putat solam secundam literam esse geminatam.

Posset eodem modo ex duplicatâ illâ literâ *He* duas naturas in Christo, scil. humanam & divinam probare: sed tædet has nugas hic in medium proferre. Galatinus intendit quidem Judæos omnibus mediis convincere, & ad Christum ducere; sed talibus stramineis argumentis non facile debellantur.

XIV. *Sextò quæritur*. Quare Judæi, loco nominis Jehova, jam utuntur potius duabus literis *Jod* (tali modo ׳׳) quàm literis Beth, Gimel, aut aliis quibusdam literis?

Respondeo. 1. Fortasse quia antiqui Judæi nomen Jehova olim tribus *Jod* expresserunt. 2. Vel quia judicarunt nomen יהוה, incipiens à *Jod*, esse legendum per aliud nomen Dei ארני, desinens in *Jod*.

XV. Galatinus in Arcanis Catholicæ Veritatis *lib.* 2. *cap.* XI. & XII. facit mentionem alicujus libri, vocati גלי רזייא *Revelatoris arcanorum*, qui fortasse nunquam in rerum natura fuit. In hoc libro nomen JEHOVA aliis duobus nominibus fuisset explicatum, quorum unum duodecim, & alterum quadraginta duabus literis constat.

Nomen duodecim literarum est, אָב בֵּן וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ *Pater, Filius & Spiritus Sanctus*. Sunt quidem hic plura nomina, sed illa communiter vocantur tantummodo unicum nomen duodecim literarum.

Præterea sicuti Judæi, asserente Galatino, hoc nomen duodecim literarum à nomine Tetragrammato JEHOVA derivant, ita etiam ex hoc nomine duodecim literarum aliud nomen quadraginta duarum literarum eliciunt, scilicet אָב אֵל, בֵּן אֵל, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֵל, אֲבָל לֹא שְׁלֹשָׁה אֱלֹהִים כִּי אִם אֱלֹהַּ אֶחָד *Pater Deus, Filius Deus, ac Spiritus Sanctus Deus: at non tres dii, sed Deus unus*. Vel aliter solent nonnulli illud nomen quadraginta duarum literarum explicare, scil. per אָב אֱלֹהִים, בֵּן אֱלֹהִים, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֱלֹהִים, שְׁלֹשָׁה בְּאֶחָד, אֶחָד בִּשְׁלֹשָׁה, *Pater Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus, tres in uno, unus in tribus*. Si hæc nomina ita in ipsis

Rab-

Rabbinorum ſcriptis expoſita inveniremus, multùm ad religionem noſtram ex ipſis Judæis confirmandam efficerent.

XVI. *Septimò quæritur.* An Chriſtus & Moſes omnia ſua miracula per nomen Jehova effecerunt?

Reſpondeo. Judæi hoc affirmant, idemque firmiter credunt. Ex hoc ſolo fundamento etiam noſtra argumenta refellunt, quæ nos pro Deitate Chriſti ſolemus proferre. Quando nos Chriſti Deitatem probamus ex effectis miraculoſis, quæ ipſe, fatentibus ipſis Judæis, effecit, tum reſpondent; verum eſt, Chriſtus quidem multa miracula edidit, ſed omnia per rectam pronuntiationem nominis Jehova. Ubi, quæſo, Chriſtus rectam illam pronuntiationem nominis Jehova didiciſſet? Reſpondent in Templo, in quo illud nomen vidiſſet, ſcripſiſſet, & vulneri pedis impoſuiſſet. De hâc blaſphemâ fabulâ vide plura ſuprà in *Diſſertat.* 26. §. 10.

Iidem Judæi etiam aſſerunt Moſen omnia ſua miracula effeciſſe per nomen Jehova, quod inſcriptum fuiſſet virgæ, quâ pulſabat petram in deſerto. Buxtorfius in Lexico Hebr. ad Rad. הוה ex libro *Caphtor* hæc de Moſe excerpſit, quæ tranſlata ita ſonant: *Moſes non eſt uſus niſi nomine iſto maximo, & omnia miracula ſua, quæ fecit, fuerunt per nomen expoſitum, quod eſt ipſum nomen* Jehova, *& Ehieh aſcher Ehieh.* Sed hæc tanquam falſa rejicimus. Verbis enim & characteribus nulla ineſt vis vel morbos ſanandi, vel diabolum pellendi, aliave miracula efficiendi. Chriſtus per propriam virtutem & Moſes per virtutem Dei miracula ediderunt.

XVII. *Octavò quæritur*: An יֱהֹוִה (*Jehovi*) & יְהֹוָה (*Jehovà*) ſunt unum idemque nomen?

Reſpondeo. Sunt unum idemque nomen, & eandem planè habent ſignificationem; etiam ab eadem Radice derivantur: ſed differunt ſolummodo reſpectu vocalium, quæ quodammodo ſunt diverſæ.

DISSERTATIO VIGESIMA-OCTAVA, QUÆ EST PARS SECUNDA.

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

ET PRIMA

De verâ lectione nominis JEHOVA.

§. 1. *Pro Jehova non est legendum Adonaj.*

2. *Quod* primò *probatur : quia omnis vox Hebraica ita legitur uti scribitur.*

3. *Instantia prima, quasi pro vocibus obscœnis legantur honestiores, solvitur.*

4. *Item secunda, desumpta à voce Jehovi, pro qua multi legunt Elohim.*

5. *Ut & tertia : quasi Jehova non haberet suas proprias vocales.*

6. Secundò: *quia in compositis ex Jeho & alio verbo retinetur Jeho : ergo non est legendum Adonaj; uti in Jehonathan, Jehochanan, &c.*

7. *Prima instantia, quasi talia nomina non essent composita ex Jehova, enodatur.*

8. *Item secunda, quasi esset indecorum Deo ita componi cum creaturis.*

9. *Similiter tertia, quia non est constans punctatio.*

10. *Ut & quarta, quia aliquando dicitur Jonathan sine h, cui litera He videtur inserta euphoniæ vel devotionis causa.*

11. *Adhæc quinta instantia, quasi tantum sit compositio indirecta & partialis, solvitur.*

12. *Denique etiam sexta, quasi* יהונתן *&c. sint composita ex* יְהָ *& Vau copulativo.*

13. Tertiò : *probatur Jehova male pronunciari per Adonaj; quia tum nec exprimuntur consonæ nec vocales, quibus olim nomen Jehova fuit lectum.*

14. *Contra hoc arg. tres instantiæ formantur, quarum prima est, quod Scheva & Cateph-patach sint eædem vocales.*

15. *Secunda, quod Scheva sæpè ponatur loco vocalis Chateph-patach.*

16. *Tertia, quod sub Jehova compendii causa ponatur Scheva loco Chateph-patach. Sed illæ tres instantiæ suis locis solvuntur.*

17. Quartum *arg. quia Christiani, legentes Adonaj, quodammodo Judæos in superstitiosa lectione confirmant.*

18. Quintum *arg. deducit ad absurdum: ergo etiam legendum est Adonaj in illis locis, in quibus Deus hoc nomen sibi proprie vendicat: ut Exod. 6. 3. Psal. 83. 19. &c.*

19. Sextum *arg. quia per lectionem Adonaj pro Jehova falluntur sæpe auditores.*

20. *Ar-*

20. *Argumentum proponitur contra lectionem Elohim, quando in Textu habetur* יְהֹוִה Iehovi.
21. *Ratio datur quare pro Jehova legatur Adonaj tam à Judæis quam à Christianis.*
22. *Lectio vocis Jehova videtur prohibita sub Templo secundo.*

SECTIO I.

Ac Dissertatione examinabimus celebrem illam quæstionem Philologicam, quæ à longo tempore inter doctos fuit agitata, scil. de genuinâ pronuntiatione nominis JEHOVA. Nonnulli hoc nomen ita legunt, quemadmodum scribitur; alii vero pro eo substituunt *Adonai.*

Quæritur. Utrum nomen JEHOVA debeat legi iis vocalibus & consonantibus, quibus in S. Scriptura describitur; an vero præstet pro eo legere *Adonai*?

Respondeo. Priorem sententiam nos judicamus esse eligendam; alii vero posteriorem præferunt. Utramque sententiam examinabimus. Priùs argumenta pro lectione Iehova præmittemus; deinde objectiones, pro lectione Adonaj adferri solitas, examinabimus, easque pro viribus debellabimus.

II. *Primum* argumentum, probans lectionem JEHOVA, est tale. Omnis vox Hebraica legitur secundùm consonas & vocales quas habet: ergo pro JEHOVA non est legendum *Adonai.*

Major procedit: quia JEHOVA non habet consonas, nec vocales τȣ̃ *Adonai*: ergo non debet legi per *Adonai.* Quod JEHOVA non habeat consonas τȣ̃ *Adonai*, hoc apud omnes in confesso est, & nemo nisi cæcus negare poterit. Etiam JEHOVA non habet vocales τȣ̃ *Adonai*, sed habet æque suas proprias vocales ac יְהוּדָה *Jehuda.* Capellus, lectionis τȣ̃ Adonai pro JEHOVA magnus propugnator, in Critica sua pag. 715. expresse negat vocales nominis JEHOVA & Adonai esse easdem; sed probat easdem tum respectu soni, tum etiam respectu figuræ multùm differre, & tantummodo abusivè vocari easdem vocales. Scheva enim effertur ut E, quum Chatephpatach pronuntietur ut A.

Minor propositio etiam est manifesta: non enim potest vel unicum contrarium exemplum dari, ubi vox aliter legitur quàm scribitur: ergo in JEHOVA vel JEHOVI non facile fingenda est exceptio.

III. Contra hoc argumentum variæ instantiæ possunt formari.

Prima instantia talis est. Decem voces obscœnæ, in Textu Hebræo

occurrentes, leguntur per alias voces honestiores in margine annotatas: ex. gr. Superstitiosi Judæi 1 *Sam*. 6.4. pro עפולי voce obscœna, ipsum anum denotante, legunt טחורי vocem honestiorem. Similiter pro ישגלנה *vitiabit eam*, Deut. 28.30. legunt ישכבנה *cubabit cum ea*. Omnes Judæi legunt notam marginalem, & multi ex Christianis Judæos hac in parte imitantur: ergo omnis vox non legitur secundùm consonas quas habet.

Respondeo 1. Superstitiosum est legere voces honestiores loco vocum obscœnarum. Verum quidem est, quod Judæi voces honestiores semper legant; sed scimus Judæos à longô tempore superstitioni fuisse addictissimos. 2. Præterea Christiani hâc in parte non deberent Judæos superstitiosos imitari. An illæ voces sunt obscœnæ, quas ipse Spiritus S. Prophetis dictavit? Et si Spiritus S. eas voces dictaverit, & Prophetæ easdem scripserint, quare ita non possent pronuntiari? 3. Denique omnes illæ decem voces obscœnæ commodè possunt per consonas & vocales suas, etiamsi irregulares, pronuntiari: & propterea non decet cum superstitiosis Judæis lectionem hanc marginalem, utpote in cerebris nugivendulorum Judæorum fictam, eligere.

IV. *Secunda* instantia. Hoc argumentum respectu consonarum non videtur procedere: quia pro יֱהֹוִה *Jehovi* non tantum ab omnibus Judæis sed etiam à multis Christianis legitur *Elohim*. Quare? Quia vox יֱהֹוִה habet vocales nominis Elohim. *Respondeo*. Verum est: omnes Judæi, & multi Christiani, legentes aliàs JEHOVA, pro JEHOVI pronuntiant *Elohim*. Sed falluntur: tum enim legendum est JEHOVI, quia ejus vocales & consonas habet.

Sed *regeret* aliquis. *Jod* litera non gutturalis in principio nunquam solet habere Chatephsægol, nisi in JEHOVI; nec *He* unquam solet quiescere in Chirek: ergo pro JEHOVI legendum est *Elohim*.

Respondeo 1. Sæpissimè sub literis non gutturalibus invenitur Scheva compositum, uti videre est in Thes. Gram. Buxt. pag. 19. Ergo non videtur absurdum, quod talis vocalis composita sit scripta sub *Jod*. 2. Non est magis absurdum literam *He* quiescere in Chirek in hâc unicâ voce JEHOVI, quàm in Patach in unicâ voce מַה. Nam in Hebraicis multa sunt, de quibus dicitur אֵין דִּכְוָתֵיה *non est ipsi simile*. Quidni JEHOVI etiam inter talia numerari posset?

V. *Tertia* instantia. Posito, quod JEHOVA habeat proprias suas con-

consonas, non tamen habet suas proprias vocales; & vocalium etiam est habenda ratio. Ergo pro JEHOVA est legendum *Adonai.*

Respondeo. Nomen JEHOVA habet suas proprias vocales, & non alienas.

Sed fortasse *quæres.* Quare ergo nomen יְהֹוָה non semper eas vocales retinet, si illæ vocales sint propriæ? Nam JEHOVI sæpissime recipit puncta τῦ *Elohim.*

Respondeo. Quando defendimus vocales in JEHOVA esse proprias vocales, tum non statuimus easdem esse proprias quarto modo, quæ semper conveniunt, uti risibilitas homini. Sed *proprium* contradistinguimus *alieno*, hoc est, vocales subscriptæ nomini JEHOVA sunt propriæ vocales, & non alienæ, sive aliunde mutuatæ.

Sed adhuc *regeres.* Si vocales in JEHOVA sint propriæ, quid fiet de JEHOVI? An etiam in illo nomine sunt propriæ vocales?

Respondeo. Utræque vocales tam in JEHOVA quam in JEHOVI sunt propriæ, hoc est, non sunt alienę, vel aliunde mutuatę. Nam quis Judæorum ausus fuisset vocales proprias ex Textu ejicere, & alienas loco illarum propriarum in Textum intrudere? Et qui statuunt has vocales ita esse mutatas, illi concedere tenentur Textum Hebræum toties esse corruptum, quoties tales alienæ vocales sunt substitutæ.

VI. *Secundum* argumentum pro lectione JEHOVA est desumptum à nominibus propriis virorum, compositis ex יהו *Jeho*, parte nominis JEHOVA, & ex alio quodam verbo, ut נתן, חנן &c. ex. gr. יהונתן *Jehonathan*, יהוחנן *Jehochanan* &c. Hinc sic argumentamur, Si pro JEHOVA est legendum *Adonai*, ergo in nominibus propriis, compositis ex *Jeho* & ex quodam alio verbo, legendum esset Adonathan, non vero Jehonathan. Consequentia procedit: quia *Jeho* est pars τῦ JEHOVA. Ergo si pro JEHOVA est legendum *Adonai*, tum etiam in compositione pro *Jeho* legendum erit *Ado.* Sed nemo ex legentibus *Adonai* pro Jehonathan pronuntiat Adonathan: ergo pro JEHOVA non est legendum *Adonai.* Hoc argumentum valde stringit; & propterea illi qui legunt *Adonai*, omnes vires intendunt, & varias instantias excogitant, quibus hoc argumentum solvi posse videtur.

VII. *Prima* instantia. Patroni contrariæ sententiæ negant illa nomina propria, ut יְהוֹנָתָן (*Jehonathan*,) יהושפט (*Jehoschaphat*) &c. esse composita ex nomine Tetragrammato, & ex alio quocunque verbo.

 Respon-

Respondeo. Quod illa nomina ſint compoſita ex nomine Divino, patet inde; quia nomina illa pro *Jeho* in initio ſæpe habent *El*: ut pro יְהוֹנָתָן, יהוחנן & יְהוֹיָקִים ſæpe occurrunt אלנתן, אלחנן & אליקים: ergo ſunt compoſita ex nomine Divino; & quidem ex nomine Tetragrammato: nam non poteſt dari aliud nomen Divinum, ex quo nomina illa propria compoſita eſſent.

VIII. *Secunda* inſtantia. Illa nomina יְהוֹנָתָן &c. non videntur eſſe compoſita; quia indecorum videtur nomen Dei proprium cum creaturis componi.

Respondeo. Nullo modo eſt indecorum nomen Dei componi cum creaturis: nam præterquam quod jam demonſtraverimus nomen Dei אל appellativum cum vocibus profanis conjungi, etiam nomen Dei יָהּ *Jah*, quod æque eſt nomen Dei proprium ac Jehova, cum creaturis componitur in nominibus deſinentibus in יה, ut יחזקיה, חנניה &c. Quod illud יָהּ in fine ſit nomen Dei, nemo negare poteſt: nam aliquando pro יחזקיה, חנניה dicimus יחזקאל, חנגאל cum nomine Dei אל in fine.

IX. *Tertia* inſtantia. Non videtur eſſe compoſitio in יְהוֹנָתָן &c. quia non ſemper eſt conſtans punctatio: nam aliquando in principio pro *Jeho* eſt *Jehu*; ut יְהוּכַל *Jehuchal*, Jerem. 37. 3. & in fine pro יָהּ ſæpe eſt יָהוּ, ut ישעיהו, &c.

Respondeo. 1. An illud nomen *Jehuchal* ſit compoſitum ex Jehova, non adeo certum eſt. Sed ſi dicamus eſſe compoſitum, tum dicendum erit, quod hoc in loco ſit irregularis punctatio.

2. Illud יָהוּ in fine, nominibus propriis additum, videtur componi ex יָהּ nomine Divino, & *Vau* literâ ſervili, formante multa nomina propria virorum. Quemadmodum enim in lingua Latina multa nomina propria deſinunt in us, ut Antonius, Petrus, Paulus, &c. ſic multa nomina propria in linguâ Hebræâ deſinunt in *Vau* cum Schurek, ut עובדיהו &c.

X. *Quarta* inſtantia. Nomen Jehova non videtur cum illis nominibus eſſe compoſitum; quia aliquando dicitur יונתן (*Jonathan*,) יושפט (*Joſchaphat*,) &c. pro יהונתן, יהושפט. Deinde forma hæc יונתן, יושפט, &c. ſine *He* videtur eſſe prima; & litera *He* videtur inſerta vel euphoniæ vel devotionis cauſa in memoriam, quod Deus nomini *Abraham* inſeruit *He*.

Respondeo. 1. Ionathan per *Jo* non eſt forma prima, ſed Iehonathan;

than; & nomen Jonathan eſt contractum per Syncopen ex Jehonathan.

2. Poſito, quod nonnulla nomina, ut יהושע &c. poſſint eſſe ex Hiphil; inde tamen non ſequitur, quod litera illa *He* ſit addita vel Euphoniæ vel religionis causâ: nam illa litera *He* erit characteriſtica conjugationis Hiphil, in qua nonnunquam *He* retinetur: ex. gr. יהושיע *ſalvabit* poteſt eſſe Futurum, pro quo regulariter dicitur יושיע ſine *He*, charactere conjugationis Hiphil.

3. Illud *He* in verbis quieſcentibus Pe Jod poteſt quidem eſſe characteriſticum; ſed in verbis perfectis, deficientibus, aut quieſcentibus mediâ vel ultimâ radicali hoc impoſſibile eſt. Etiamſi enim ex Futuro יושיע formari poſſit יהושיע per additionem literæ characteriſticæ Hiphil; inde tamen non ſequitur, quod aliquis ex יִתֵּן, ſi uſitatum eſſet, vel ex יִשְׁפֹּט. vel ex יָקִים formare poſſet יהונתן, יהושפט, vel יהויקים. Unde, quæſo, erit illud Cholem? Et quis talia Futura in verbis deficientibus, perfectis, aliiſque unquam vidit? Sed revera, niſi velimus apertæ veritati refragari, talia nomina compoſita derivantur ex parte nominis Jehova, & ex verbis נתן, שפט & יקים.

4. Nominibus propriis non ſolet communiter inſeri litera *He*. Unicum quidem exemplum occurrit in Abrahamo, ubi Deus ob ſpecialem cauſam literam *He* interpoſuit: ſed in aliis nominibus hoc non ſolet obſervari; quia eſt contra genium linguæ Hebrææ. In יהוסף *Pſal.* 81. 6. videtur fere litera *He* interpoſita; quia ſemper in Textu aliàs occurrit יוסף ſine *He*. Sed reſponderi poteſt illud nomen יוסף eſſe contractum ex יהוסף, ut Jonathan ex Jehonathan. Vel יוסף poteſt derivari ex Futuro Hiphil, ubi *He* characteriſticum regulariter ejicitur, ſed hic ſemel more Chaldæorum retinetur: nam ex verbis quieſcentibus Pe Jod talia Futura formari poſſunt, ſed non ex aliis verbis.

XI. *Quinta* inſtantia. Poſito, quod in Jehonathan &c. ſit compoſitio nominis Jehova & alicujus verbi; inde tamen non ſequitur eſſe legendum Adonathan &c. quia eſt tantummodo compoſitio indirecta, obliqua & partialis: nam nomen Jehova non adhibetur integrum.

Reſpondeo. Ipſe Druſius (qui aliàs vehementer in legentes Jehova invehere ſolebat, vocans eos Jehovistas) concedit compoſitionem nominis Tetragrammati in יהושפט, יהוחנן &c. Vocat enim talia nomina ἰαωφόρα & τετραγραμματοφόρα. Si ergo ſit compoſitio,

ſive jam ſit directa, ſive indirecta & tantummodo quoad duas ſyllabas, tamen eſt compoſitio; quod ſufficit ad probandam lectionem Jehova.

XII. *Sexta* inſtantia. Capellus contra hoc ſecundum argumentum aliam inſtantiam excogitavit: nempe quod nomina illa propria, ut יהונתן &c. ſint compoſita ex nomine Divino יָהּ, & non ex Jehova. Unde igitur eſt illa litera Vau? Ait duas priores literas *Jod* & *He* eſſe nomen יָהּ & literam *Vau* cum Cholem eſſe copulativam, quâ nomen Divinum cum ſequenti verbo copulatur.

Reſpondeo. Hoc effugium nimis inane eſt: nam יָהּ habet Kametz, & יְהוֹ notatur cum Scheva. Deinde *Vau* copulativum nunquam habet Cholem, quemadmodum hìc habet.

Ex his antecedentibus ergo ſequitur quod illa nomina propria ſint compoſita ex Jehova: & per conſequens, ſi legendum ſit Jehonathan, etiam legendum erit Jehova.

XIII. *Tertium* argumentum pro lectione Jehova eſt ad hominem, uti Philoſophi loquuntur; eſtque tale. Qui legit *Adonai*, non exprimit eas conſonantes, nec eas vocales, quibus nomen Jehova ab ipſis Prophetis & à Viris Sanctis ante prohibitionem fuit pronuntiatum & lectum. Nam qui legit *Adonai*, fatentibus omnibus contrariæ ſententiæ patronis, non exprimit conſonantes τȣ̃ Jehova: nam hodiernæ conſonæ ſemper fuerunt. Deinde qui legit *Adonai*, non exprimit vocales, quibus Jehova antiquis temporibus fuit lectum: nam vocalis Scheva in Jehova differt à Chatephpatach in Adonai reſpectu figuræ, & reſpectu ſoni; uti ſupra ex Capello demonſtravimus.

Præterea multi ex legentibus *Adonai* negant vocales τȣ̃ *Adonai* conſonantibus nominis יהוה fuiſſe ab initio ſubſcriptas.

Capellus defendit puncta genuina nominis Jehova fuiſſe *Patach*, *Scheva*, & *Cholem*, & lectum fuiſſe יַהְוֹה (*Jahvoh.*) In hanc ſententiam etiam inclinat Sixtinus Amama.

Alii ajunt lectum fuiſſe יַהְוֶה (*Jahveh*) vel יֶהְוֶה (*Jehveh*,) aliiſve modis.

Sunt etiam, qui abſque ullâ ſpecie veritatis divinant olim lectum fuiſſe ההוה היה ויהיה. Ut ut ſit, perinde nobis eſt, quomodo fuerit lectum, modo non fuerit lectum *Adonai*; quod nobis ſufficit ad probandum illum malè legere, qui legit *Adonai*: quia non exprimit con-

consonantes nec vocales τȣ̃ Jehova.

XIV. Contra hoc argumentum variæ instantiæ excogitantur: nam multi putant eum, qui legit *Adonai*, exprimere vocales τȣ̃ Jehova.

Prima instantia talis est. Scheva & Catephpatach sunt eædem vocales; & *Jod*, utpote litera non gutturalis, non recipit Scheva compositum: quia vocales compositæ regulariter gutturalibus subjiciuntur.

Respondeo. 1. Scheva & Catephpatach non sunt eædem vocales. 2. Litera Iod & multæ aliæ literæ non gutturales sæpissime recipiunt Scheva compositum. Quare etiam Iod in Jehova non recipit Catephpatach, quando legendum est Adonai; quum quidem recipiat Catephsægol, quando volunt legendum esse Elohim?

XV. *Secunda* instantia. Non mirum est quod sub Jehova loco vocalis Catephpatach sit Scheva simplex: nam hoc idem aliis in locis Veteris Test. etiam fieri solet: ex. gr. Si τὸ *Ketib* retinendum est, pro Scheva simplici necessariò legendum est Scheva compositum in voce בְּעְפוֹלִים 1. *Sam.* 5. 6.

Respondeo. Nullo modo opus est in allegato exemplo Scheva compositum legere: nam vox commodè legi potest, uti scripta est.

XVI. *Tertia* instantia. Jehova compendii causa notatur in principio cum Scheva simplici, quia sæpè occurrit; & è contra Jehovi, quia rarius occurrit, recipit in principio Catephsægol.

Respondeo. Jehovi non habet Catephsægol, quia raro occurrit: nam in solo Ezechiele invenitur nomen Jehovi ducentis & undecim vicibus notatum cum Catephsægol. Ergo raritas non est in causa, quare Jehovi in principio recipiat Catephsęgol, & Jehova tantum Scheva simplex.

Ex his ergo sequitur, quod, qui legit *Adonai*, non exprimat consonas nec vocales τȣ̃ Jehova. Sed qui pronuntiat Jehova, ille exprimit consonas, etiam exprimit vocales, si non genuinas, ut quidam putant, saltem pronuntiat eas vocales, quę ab ipsis Prophetis, vel saltem ex quorundam sententiâ à Masorethis ante mille annos fuerunt adscriptę.

XVII. *Quartum* argumentum pro lectione Jehova est tale: Non est legendum *Adonai*, quia illa lectio videtur Iudæos in superstitione aliquo modo stabilire. Iudæi hodierni ex superstitione abstinent à le-

ctione

ctione Jehova; & quando audiunt Christianos etiam non pronuntiare Jehova, sed ejus loco fictitium *Adonai*, confirmantur in superstitione. Antiquis temporibus interdixerunt quidem pronuntiationem nominis Jehova ex pietate; quia homines quidam impii leviter & sine attentione illud nomen usurpabant: sed jam Judæi ex solâ superstitione nomen Jehova nec in sacris precibus, nec in lectione Bibliorum, multo minus in communi sermone de rebus mundanis unquam pronuntiant. Aliquando Amstelodami Judæo pauperrimo aliquot nummos obtuli, ut tantum semel cum attentione pronuntiaret nomen Jehova; sed non ausus fuit, dixitque sibi hoc non licere.

Superstitio Judeorum adhuc clarior fiet, si consideremus pœnas, quas Rabbini infligendas esse judicarunt iis, qui legunt Jehova. Plebi Judæorum sub pœnâ mortis, & sub pœnâ ejectionis ex futuro seculo, hoc est, cœlo, interdicta fuit à Rabbinis pronuntiatio τȣ̃ Jehova. Hoc ita esse superiori Dissertatione demonstravimus.

Hinc Iudæi præ metu, ne nomen Jehova profanaretur, solent ex superstitione in asseribus, in parietibus, & in aliis locis pro יהוה scribere ידוד. Christiani ergo, qui Iudæos hâc in parte imitantur, non quidem sunt superstitiosi, sed Iudæos in superstitione quodammodo confirmant.

Saltem illi excusari possunt (referente Amama in Antib. Bibl. pag. 332.) qui legunt Jehova, quando credunt vocales τȣ̃ Jehova esse proprias vocales. Verba ejus sic sonant: *Qui nescit, qui non credit puncta illa esse tetragrammati genuinas & priscas vocales, ille certe excusandus est. si* Jehova *legat. At qui credit puncta illa esse vocis* Adonai, *non vero tetragrammati propria, qui credit genuinas vocales aut ignorari aut incertas esse, & nihilominus in Hebræo textu vocem* Jehova *legit, næ ille ultro sciens volens* βαρβαρίζει. Hinc sequitur nos excusari posse, quia credimus hæc puncta vocis Jehova esse genuina, & ab ipsis Prophetis addita: sed an contrariæ sententiæ patroni excusari possint valde dubito. Nam illi sequuntur punctationem, quam credunt non esse divinam, sed à Masorethis profectam. Credunt eadem puncta jam non esse subjecta, quæ sacri Scriptores subjicienda esse voluerunt; & sic quodammodo S. Scripturam in vocibus Jehova & Jehovi corruptam esse asserunt. Præterea Christiani, legentes Adonaj, Iudæos in superstitiosa lectione confirmant. Sed hæc omnia nihil ad nos. Nam nos statuimus S. Scripturam esse incorruptam. Nos sequimur punctationem,

tionem, quam credimus eſſe divinam. Nos nullo modo Judæos ſuperſtitioſos confirmamus.

XVIII. *Quintum* argumentum, confirmans lectionem JEHOVA, deducit ad abſurdum. Si pro JEHOVA ſemper ſit legendum *Adonai*, ergo etiam in illis locis, in quibus Deus propriè ſibi hoc nomen vendicat: ut Exod. 6. 3. *Nomine meo* JEHOVA *non ſum cognitus iis*. Qui legit *Adonai*, diceret: Nomine meo *Adonai* non ſum cognitus iis, & ſic falſum diceret: nam Deus jam diu ſe nomine *Adonai* notum fecerat.

Et Pſal. 83. 19. *Ut cognoſcant te ſolum nomine tuo eſſe* JEHOVA. Qui pronuntiat *Adonai*, ſic legeret: ut cognoſcant te ſolum nomine tuo eſſe *Adonai*; quod falſum eſt: nam nomen *Adonai* in S. Scriptura ſæpe hominibus tribuitur.

Et Jeſ. 42. 8. *Ego ſum* JEHOVA, *illud eſt nomen meum*, ſcil. Proprium, mihi ſoli competens: ſed *Adonai* non eſt tale nomen Dei Proprium.

Capellus videns ſe hic quodammodo eſſe conſtrictum, concedit *Exod.* 6. 3. docendi cauſa poſſe legi JEHOVA: quia ibi eſt ſingularis ratio, qualis non eſt in aliis Scripturæ locis. Capellus enim arbitratur nomen JEHOVA ante Moſen Patriarchis non fuiſſe revelatum. An idem etiam in cæteris locis concederet, neſcio. Judico ipſum hoc idem etiam debere concedere: quia etiam eſt ſpecialis ratio. Hinc concludo, ſi in illis locis ſit legendum JEHOVA, ergo etiam in aliis locis eodem modo eſt legendum: nulla enim eſt ratio, quæ hoc impedire poteſt.

XIX. *Sextum* & ultimum argumentum eſt hinc deſumptum: quia, qui legunt Adonai, fallunt ſæpe auditores. Nam auditores, audientes aliquem legere *Adonai*, neſciunt, Utrum ſit *Adonai* ut ſic; an verò JEHOVA: quia ubique eodem modo ab illis legitur.

XX. Denique addatur hoc pro lectione JEHOVI, quando occurrit in Textu יֱהֹוִה. Qui pro Jehovi legit *Elohim*, nonnunquam abſque causâ peccat contra regulam de duobus Subſtantivis, quorum unum regere ſolet alterum in Genit. Ex. gr. *Jeſ.* 3. 15. dicitur יֱהֹוִה צבאות. Si quis pro JEHOVI velit legere *Elohim*, quia ejus puncta videtur habere, ille tenetur dicere אלהים צבאות, pro אלהי, contra regulam de regimine. Scio quidem hanc regulam in Bibliis habere exceptiones, etiam in *Elohim*: ut *Pſal.* 80. 15. & alibi: ſed quid opus eſt exceptiones contra hanc regulam fingere, quum ſine exceptionibus Textus ſervari poſſit. Hæc ſunt præcipua noſtra argumenta, quæ pro le-

ctione JEHOVA hoc tempore adferre placuit. Hanc ſententiam confirmat etiam Cl. Auguſtus Pfeifferus in Synopſi Diſp. 4. quæſt. 7.

XXI. Antequam huic diſſertationi finem imponamus, adhuc una quæſtio movenda eſt. *Quæritur*: Quare nomen JEHOVA ob omnibus Judæis & à nonnullis Chriſtianis aliter legitur, quàm in Bibliis ſcribitur?

Reſpondeo 1. Genuina lectio nominis JEHOVA Prophetis fuit nota; ſed poſterioribus temporibus, cum Rabbini viderent populum hoc nomine in vulgari ſermone ſæpiſſimè abuti, ex religione & pietate videntur lege quâdam ejus pronuntiationem interdixiſſe, & quidem ſeverâ: nam, ut Buxtorfius ait in Lexico Hebr. Rad. הוה, plebi ſub pœnâ mortis pronuntiatio nominis JEHOVA vetita fuit.

2. Poſtea acceſſit ſuperſtitio, quâ judicarunt ab ejus pronuntiatione planè eſſe abſtinendum, nec etiam ſcribendum in parietibus, aliiſque locis profanis.

3. Tandem Rabbini videntur docuiſſe vera puncta nominis JEHOVA eſſe perdita, & hodierna eſſe mutuatitia nominis *Adonai*: & hinc videtur orta lectio *Adonai* pro JEHOVA.

4. Poſtea Patres, linguæ S. ignari, videntes & audientes omnes Judæos unanimi conſenſu inclinare in lectionem *Adonai*, etiam eos ſequuti fuerunt.

5. Sequentibus temporibus multi ex Chriſtianis, moti tum omnium Judæorum, tum etiam Patrum auctoritate, lectionem *Adonai* retinuerunt.

6. Sed cum linguarum cognitio indies inter Chriſtianos accreſceret, quidam fuerunt, qui exactâ trutinâ, ab omnibus præjudiciis liberâ, rem hanc penitius conſiderarunt, & priſtinam lectionem in uſum revocarunt; inter quos Galatinus primus vel præcipuus vulgo dicitur fuiſſe.

XXII. *Quæritur*: An tempus eſt notum, quo Rabbini pronuntiationem nominis Jehova prohibuerunt?

Reſp. Quando Rabbini genuinam pronuntiationem nominis JEHOVA interdixerint, ex hiſtoriis Judæorum clarè non innoteſcit. Veroſimile eſt ſub Templo ſecundo pronuntiationem nominis Iehova fuiſſe prohibitam. Ut ut ſit, ſaltem Iudæi à longo tempore, fortaſsè à temporibus Chriſti, vel etiam ante Chriſtum à pronuntiatione nominis JEHOVA abſtinuerunt.

DISSER-

DISSERTATIO VIGESIMA-NONA,

QUÆ EST

PARS TERTIA

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

ET SECUNDA

De verâ lectione nominis JEHOVA.

§. 1. *Contraria argumenta sequuntur.*
2. *Non possunt omnes argumenta Grammaticalia æque fortiter urgere.*
3. *Arg. primum pro lectione Adonai hinc desumptum; quia Jehova non habet suas proprias vocales, variis modis solvitur.*
4. *Arg. secundum, à literis* וכלב (Vechalebh) *&* מ *desumptum, enodatur.*
5. *Respondetur quinque modis ad arg. tertium, quod desumitur à literis Begad Kephath.*
6. *Quartum arg. depromptum à terminatione fœminini generis, solvitur.*

SECTIO I.

Uperiori dissertatione proposuimus argumenta, quibus probavimus eos rectius facere, qui nomen Tetragrammaton JEHOVA legunt uti scribitur, præ illis, qui vicarium nomen *Adonai* substituunt. Iam sequuntur contraria argumenta, quibus nonnulli conantur probare pro JEHOVA legendum esse *Adonai*, & pro JEHOVI *Elohim.*

II. Argumenta illa pleraque sunt Grammaticalia; & antequam ea in medium proferantur, præmonendum est, eos, qui statuunt vocales demum esse inventas à Masorethis Tyberiensibus, non posse illa argumenta, è Grammatica petita, tanquam firmas objectiones opponere. Exempli gratia: Si quis nobis opponat quod literæ וכלב ab initio ante JEHOVA alias requirant vocales, quam quibus jam notantur, respondebimus ad hominem, uti vocant, vocales illas non esse auctenticas, sed esse à Masorethis Tyberiensibus, qui, ut superstitio-

 sam

ſam lectionem *Adonai* pro JEHOVA, & lectionem Elohim pro JEHOVI confirmarent, tales vocales ſubſcripſerunt. Verum illi qui defendunt puncta vocalium eſſe ab ipſis auctoribus librorum, vel ad minimum ab Ezra, & per conſequens Divina, illi fortius argumenta contraria, deſumpta ex punctatione literarum וכלב, urgere poterunt.

III. Argumentum *primum* pro lectione *Adonai* eſt tale. Vocales nomini יְהֹוָה ſubſcriptæ non ſunt ejus propriæ vocales, ſed nominis *Adonai*: ergo legendum eſt *Adonai*. Ratio eſt: quia voces Hebraicæ propriis vocalibus ſunt legendæ. Quod vocales ſub JEHOVA non ſint ejus propriæ vocales, hoc inde probatur: quia ſi eſſent propriæ, tum ſemper immutatæ permanerent, ſed ſæpiſſime mutantur, ſcil. antecedente vel ſequente nomine *Adonai*; ut *Ezech. cap*. 17. *verſ*. 16. 19. 22. & in aliis infinitis ferè locis, in quibus nomen יְהֹוִה videtur habere puncta τȣ̃ *Elohim*; & quidem ob hanc cauſam, ne quis bis legeret Adonai. Adverſarii, ut lectionem ſuam confirmarent, ſemper illud JEHOVI per *Elohim* legunt.

Reſpondeo 1. Superiori Diſſertatione, reſpondendo ad inſtantias, ex parte etiam ad hoc argumentum reſpondimus; ideoque eadem hic repetere ſupervacaneum putamus. Præterea negamus vocales nomini JEHOVA ſubſcriptas non eſſe ejus proprias vocales, ſed nominis Adonai.

2. Poſito, quod in JEHOVA & Adonai ſint eædem vocales, inde tamen non ſequitur, quod vocales τȣ̃ JEHOVA ſint vocales τȣ̃ Adonai: nam multæ voces habent eaſdem ſimiles vocales. Poſſunt eſſe vocales τȣ̃ Adonai, & nihilominus ſimul vocales τȣ̃ JEHOVA.

3. Nullo modo ſequitur, ſi vocales in JEHOVA eſſent vocales propriæ, tum ſemper manerent. Nam non dicimus vocales illas eſſe proprias quarto modo, quæ ſemper ſubjecto conveniunt, uti riſibilitas homini: ſed proprium contradiſtinguimus alieno, & dicimus vocales in JEHOVA eſſe proprias vocales nominis JEHOVA, hoc eſt, non eſſe alienas ſive nominis *Adonai*.

4. Verum quidem eſt, quod nomen יהוה, antecedente vel ſequente nomine *Adonai*, recipiat eaſdem vocales, quas *Elohim* ſolet recipere; inde tamen non ſequitur legendum eſſe *Elohim*; vel יהוה propterea recipere vocales τȣ̃ *Elohim*, ne aliquis bis legeret *Adonai Adonai*.

Quæritur: Ob quam cauſam in Veteri T. Pro Iehova ſcribitur Iehovi ſequente vel præcedente Adonaj?

Reſpo-

Resp. Fatemur ingenuè nos hoc ignorare; nec putamus aliquem facilè posse ejus rei certam rationem dare. Dicitur quidem, ne aliquis bis legeret *Adonai Adonai*, sed unde hoc probatur? Gomarus, parte 3. disp. 4. de Nominibus Dei, facilem responsionem ad hoc argumentum excogitavit, cui tamen non facilè possumus assentiri, nihilominus judicamus illam responsionem esse sufficientem ad respondendum illis, qui negant puncta esse auctentica, vel qui statuunt eadem demum inventa esse à Masorethis Tyberiensibus, qui facilè potuerunt errare. Sic ait Gomarus: Diversitas hæc scriptionis orginem traxit ab audaci Masoretharum licentia, qui ut vicariam & vulgo receptam consuetudinem legendi *Adonai* confirmarent, hæc puncta ita mutarunt. Ergo ex Gomari sententiâ hæc puncta sunt mutata à Masorethis Tyberiensibus; & tantummodo eum in finem, ut lectionem à superstitiosis Judæis aliquandiu receptam, hâc suâ irregulari punctatione confirmarent. Quod illi Masorethæ tali simili imo majori licentiâ usi fuerint circa Textum sacrum, hoc probat idem Gomarus ex decem illis vocibus, quæ vulgo obscœnæ vocantur; quarum loco Masorethæ voluerunt alias voces margini adscriptas legi. Gomarus non videt rationem, quare hæc mutatio vocalium in JEHOVI etiam non posset esse à Masorethis.

Attamen non possum facilè Gomaro hâc in parte assentiri. Non enim puto Judæos unquam ausos fuisse alias vocales in Textum intrudere. Judæi scripserunt quidem in margine alias voces, sed non in ipsô Textu. Nihilominus hæc Gomari responsio est valida contra omnes Novatores punctorum, ut Capellum, Amamam, aliosque. Nam si quis, qui defendit novitatem punctorum, sic opponat: יֱהוִֹה (*Jehovi*) habet puncta nominis *Elohim*, ergo est legendum *Elohim*. Tali respondebit Gomarus: illa puncta sunt ita adscripta à Masorethis, qui, ut confirmarent superstitiosam illam lectionem, hæc puncta adjecerunt. Sed hæc Gomari responsio non valebit contra eum, qui statuit puncta esse ab ipsis Auctoribus librorum, & adhuc incorrupta,

5. Posito, sub JEHOVA esse vocales τῦ Adonai (quod tamen nunquam probabitur) & sub JEHOVI vocales τῦ *Elohim*, inde tamen nondum sequitur, legendum esse *Adonai* & *Elohim*. In legendo enim non tantum est habenda ratio vocalium, sed etiam consonarum, & quidem præcipuè: nam in pronuntiatione semper etiam consonæ expri-

mendæ sunt. Verum in pronuntiatione *Adonai* & *Elohim* pro Jehova & Jehovi ad summum tantum vocales illorum nominum & non consonæ audiuntur & exprimuntur. Atqui propter similes vocales statim non est alia vox substituenda. Est enim ac si sic velim argumentari: pro פָּקַד aliquando legi potest שָׁמַר, aut aliud quodcunque verbum iisdem vocalibus notatum: nam שמר easdem habet vocales, quas פקד. Sed quemadmodum hæc consequentia non procedit, sic nec illa.

IV. *Secundum* argumentum desumitur ex literis præfixis וכלב[a] (*Vechalebh*) & ex litera מ. Hæ literæ non punctantur eo modo, quo deberent regulariter ante Jehova punctari; sed punctantur ad formam punctationis *Adonai*: ergo legendum est Adonai. Ut hæc objectio clarius intelligatur, quædam exempla illustrationis ergo in medium proferemus.

Ex. gr. Literæ וכלב[a] ante Jehova deberent regulariter notari cum vocali Chirek, ut בִּיהוָה, לִיהוָה ad formam nominum incipientium à *Jod*, ut בִּיהוּדָה, לִיהוּדָה &c. Sed literæ illæ recipiunt Patach, ac si scriptæ essent ante אדני, ut בַּיהוָה, לַיהוָה &c. ad formam בַּאדֹנָי, לַאדֹנָי &c.

Similiter litera *Mem* ante nomina à *Jod* incipientia communiter recipit Chirek, ut מִיהוּדָה &c. sed ante Jehova notatur cum Tzere eodem modo, quo ante *Adonai* scribi solet, ut מֵיהוָה: ergo pro Jehova videtur esse legendum *Adonai*.

Respondeo. 1. Concedo literas וכלב & מ regulariter ante nomina à *Jod* incipientia requirere Chirek; sed in Jehova est exceptio à communi regula: & non mirum: quia in nominibus Divinis respectu literarum præfixarum sæpe est irregularis punctatio.

Meelfurerius, in Epitome Gramm. suæ sect. 41. expressè à communi regula punctationis excipit nomen Jehova, quando ait: *Excepto solo nomine Divino* יְהוִה, *cum quo Patach pro Chirek ponitur*. Regula generalis sic sonat: Concurrentibus in principio duobus Scheva, prius mutatur in Chirek, & alterum, si sub *Jod* fuerit, tollitur: sed in לַיהוָה &c. est exceptio à communi illa regulâ: quia in nominibus Dei sæpe est anomalia respectu literarum præfixarum.

Anomaliam punctationis circa nomina divina approbat ipse Buxtorfius in Thes. Gramm. pag. 17. quando ait: *Anomalia Scheva compositi triplex hic occurrit: primo Chateph-Segol & antecedens Segol contrahuntur*

huntur aliquando in Tzere; & adfert tria exempla, quorum duo ſunt nomina Divina. Regula ſic ſonat: *Litera gutturalis punctat ſe & præcedentem*: ut בֶּאֱמוּנָה &c. ſed in Elohim, Adonai, & in unico verbo לֵאמוֹר eſt tantummodo exceptio à communi illâ regulâ. Ergo in nomininibus Divinis reſpectu literarum præfixarum ſæpe eſt anomalia. Et quare etiam aliqua anomalia non poſſet habere locum in nomine Jehova?

Sed fortaſſe *objicies*, quod hæc punctatio non videatur eſſe anomalia, vel exceptio à communi regula; quia illa ubique ſibi ſimilis eſt. *Reſpondeo*. Hoc nihil obſtat, etiamſi punctatio ſit ſibi ſimilis: nam ubique eſt exceptio à communi regula. Sic etiam in בֵּאלֹהִים & בַּאדֹנָי punctatio ſibi ubique ſimilis eſt; ſed ubique etiam eſt exceptio.

2. Punctatio literarum וכלב" cum Patach ante Jehova non videtur eſſe adeo abſurda, ut propterea opus ſit legere *Adonai*: nam concurrentibus duobus Scheva in principio, prius non tantum mutatur in Chirek, ſed etiam ſæpiſſime in Patach, ut in נַפְשׁוֹ &c. Quare etiam hæc punctatio æquè non poſſet habere locum in unico nomine Jehova, quàm in aliis vocibus?

V. *Tertium* argumentum, è Grammatica petitum, deſumitur à literis בגדכפת (*Begad-kephath*) punctatis cum Dageſch leni in principio dictionum poſt יהוה. Hinc talis formatur objectio: Literæ illæ ſex Begad-kephath poſt יהוה non debent recipere Dageſch lene; quia Jehova terminatur literâ quieſcente, poſt quam illæ ſex literæ communiter non recipiunt Dageſch. Atqui illæ literæ Begad-kephath recipiunt Dageſch; ergo legendum eſt *Adonai*. Nam quando legitur *Adonai*, tum in fine eſt litera mobilis, poſt quam literæ בגדכפת communiter recipiunt Dageſch. Iod enim in Adonai quaſi diphthongeſcit; & per conſequens eſt mobile.

Reſpondeo 1. Regula illa de Dageſch leni in literis Begad-kephath poſt literas mobiles habet varias exceptiones. Buxtorfius in Theſ. Gramm. cap. 5. ſeptem exceptiones enumerat, in quibus literæ Begad kephath recipiunt Dageſch poſt literas quieſcentes.

2. Regula illa de literis ſex punctandis poſt literas mobiles non ita valet in lectione, quàm quidem in ſcriptione, hoc eſt, literæ Begad-kephath recipiunt Dageſch lene, quando præcedit *ſcripta* litera mobilis; non vero quando tantummodo pronuntiatur vox, quæ literâ mobili terminatur.

3. Quan-

3. Quando JEHOVA notatur unico ex septendecim accentibus Regiis, tum necessariò, secundùm tertiam Buxtorfii exceptionem, literæ Begad-kephath debent recipere Dagesch lene: atqui nomen JEHOVA sæpissimè accentibus Regiis notatur.

4. Reliqua loca, ubi præcedit accentus minister in ultimâ syllabâ, referri possunt ad sextam exceptionem Buxtorfii *pag*. 50. Ubi Octo exempla adfert, quæ ad præcedentes regulas sive exceptiones referri non possunt.

5. Si propter Dagesch lene in Begad-kephath sit pro JEHOVA legendum *Adonai*; ergo si post אדני ita scriptum non sequatur Dagesch in Begad-kephath, vice versa pro *Adonai* legendum erit JEHOVA, ut *Psal*. 68. 18. ubi scribitur אדני בם absque Dagesch in *Beth*: ergo legendum esset יהוה בם: nam Beth non est dagessatum. Sed qui legunt Adonaj, negabunt hanc consequentiam; ergo & nos eodem jure similem consequentiam, desumptam à literis Begad-kephath post יהוה punctatis, negabimus. Ex his videmus argumentum, à literis Begad-kephath desumptum, non procedere.

VI. *Quartum* argumentum pro lectione *Adonai* est desumptum ex terminatione τȣ̃ JEHOVA; estque tale: Si legendum est JEHOVA ut sic, tum nomen Dei proprium יְהֹוָה, denotans essentiam Dei, pronuntiabitur sub formâ nominum fœmininorum; quod videtur esse absurdum & indecorum Deo.

Respondeo 1. Si non sit indecorum scribere in sacro Codice sub terminatione fœmininâ, quare erit indecorum pronuntiare? Ipsi sacri Scriptores ex sententiâ saniorum Philologorum hæc puncta subjecerunt: Quare ergo non licitum esset ita legere? Ipse Amama, qui vehementer lectionem *Adonai* propugnat in Antib. Bib. pag. 297. & seqq. expresse ait pag. 324. *Nulla Grammaticorum regula lectioni* JEHOVA *adversatur. Nec insolens est*, inquit, *nomen proprium etiam Masculini Generis in* ָה *desinere. Ecce enim exemplum in* יְהוּדָה *Jehuda.* Quis posset meliorem responsionem ad hoc argumentum desiderare?

2. Deo attribuuntur adhuc alia nomina, habentia terminationem fœmininam. Ex.gr. nomen צְבָאוֹת habens terminationem fœm. pluralis numeri tribuitur Deo. Etiamsi non sit nomen Dei proprium, habet tamen terminationem fœmininam. Præterea nomen יָהּ, Deo æquè proprium ac JEHOVA, habet terminationem fœmininam, sive potius terminationem affixi fœm. generis tertiæ personæ

3. Non

3. Non mirum est in linguâ Hebraicâ terminationem fœmininam competere viris, cum talis terminatio etiam in aliis linguis sit usitatissima. Ex. gr. Jugurtha, Catilina terminantur terminatione fœmininâ, cum tamen sint masculini generis, &c. Ergo non videtur absurdum nomen Jehova scribi & pronuntiari sub terminatione fœminini generis. Proxima Dissertatione reliqua argumenta in medium proferemus,

DISSERTATIO TRIGESIMA, QUÆ EST PARS QUARTA DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS. ET TERTIA

De verâ lectione nominis Jehova.

§. 1. *Quintum argumentum, quod lectio Jehova sit nova, & à Galatino monacho demum inventa solvitur.*

2. *Sextum arg. est desumptum tum à Patribus Græcis, qui Jehova nomen ἀνεκφώνητον* ineffabile *vocarunt; tum etiam à Patribus Latinis, Targumistis aliisque, qui omnes legerunt Adonaj: quod ex versione Jehova in κύριον probant.*

3. *Septimum argumentum, quasi Christus & Apostoli legerint Adonaj, variis modis solvitur.* Κύριος *etiam potest derivari à κυρέω ὦ* sum, existo.

4. *Octavum argum. elicitur ex Levit. 24. v. 11. & 16. ubi filius Israëlitidis ob prolationem hujus nominis videtur lapidatus.*

5. *Conclusio totius quæstionis, & admonitio.*

6. *De nominibus Jehovistarum & Adonistarum disseritur.*

SECTIO I.

Uperiori Dissertatione quatuor argumenta, quæ pro lectione *Adonai* objici solent, attulimus: jam sequitur *quintum* argumentum, quod desumitur à novitate; estque tale. Hæc lectio τοῦ Jehova demum superiori seculo est in-

venta à quodam Galatino, monacho, qui floruit Anno Christi 1518. Nam ante eum omnes Judæi & Christiani semper pronuntiarunt *Adonai.* Imo quidam ex Christianis, ne Galatinum, Monachum illum imitarentur, vix audent pronuntiare Jehova; sed, volentes יהוה nominare, vocant illud, Nomen Jod He Vau He. An non præstaret brevitatis causa simpliciter dicere Jehova, quàm Nomen Jod He Vau He? Nullus dubito.

Respondeo 1. Galatinus non est primus inventor hujus lectionis: sed fortasse Galatinus fuit primus auctor, qui pristinam lectionem in usum revocavit; quod tamen ex ipsius scriptis clarè demonstrari non potest. Ait quidem lib. 2. cap. 10. *quod quatuor literæ* יהוה, *si, ut punctatæ sunt, legantur*, JEHOVA *efficiunt.* Ibi tamen non ait, se vel primum lectionis JEHOVA esse inventorem, vel primum restitutorem.

2. Posito, quod Galatinus pristinam lectionem in usum revocaverit, inde tamen non sequitur, quod hæc lectio sit nova: sed hoc sequitur, quod hæc lectio sit renovata, & à superstitione Judæorum reformata. Similiter religio nostra, superiori sæculo restituta, non tam est dicenda nova, quam quidem renovata. Idem dicendum est de lectione JEHOVA.

3. Etiamsi Galatinus fuerit Monachus, quid hoc facit ad Philologiam? Etiam Lutherus in initio ante conversionem fuit Monachus; propterea tamen ipsius reformatio non est rejicienda. Si igitur Galatinus primus legerit JEHOVA; ergo ille antiquam & veram lectionem in usum revocasse & restituisse dicendus est.

4. Valde de eo dubitatur, an Galatinus fuerit primus inventor, vel restitutor lectionis JEHOVA; contrarium potius apparet ex *Lib.* 2. *Cap.* 10. *circa finem*; ubi ait, Judæos esse à Mose edoctos, ut legerent Adonai. Sic enim inquit: *Ob eam rem*, scil. ob nominis hujus reverentiam, *antiqui Judæorum à Mose illo magno edocti, statuerunt hoc nomen minimè proferri: sed ubicunque inveniretur, loco ejus nomen hoc* אדני (Adonai) *pronuntiari debere.* Si Galatinus judicarit Judæos accepisse lectionem illam *Adonai* à Mose; ergo non videtur, quod ille novam voluerit excogitare.

5. Sunt ferè certa indicia, ex quibus probari potest etiam ante Galatinum hanc lectionem JEHOVA fuisse usitatam. *Amama in Antibarb. Bibl. Edit. postr. pag.* 321. ait, qui tamen lectionem JEHOVA vehementer improbat, se invenisse in Commentariis *Dionysii Carthusiani ad Exod.*

6. cap.

6. cap. Edit Coloniensis anni 1548. lectionem JEHOVA; qui Dionysius vixit anno Christi 1472. Ergo hæc lectio fuit usitata ante Galatinum, qui demum ferè 50. annis post illum Dionysium vixit. Quod Amama putet Correctorem fortasse in illam editionem pro *Jao* intrusisse JEHOVA, hoc idem de omnibus editionibus dici posset.

Ipse etiam Drusius locum produxit ex Commentariis, vulgò Hieronymo inscriptis, in Psal. 8. Edit. Plantinianæ, ubi legitur JEHOVA. Idem Drusius quidem ostendit in aliis editionibus ibi esse *Jao*; sed fortasse illæ editiones sunt corruptæ ab illis, qui pro JEHOVA legerunt *Adonai*. Vide Amamam pag. 320.

II. *Sextum* argumentum pro lectione *Adonai* est desumptum tum ab auctoritate omnium Patrum Græcorum, qui nomen JEHOVA vocarunt ἀνεκφώνητον, ἄῤῥητον, ἄφραστον, ἄλεκτον, ἄφθεγκτον, ἀπόῤῥητον, καὶ ῥηθῆναι μὴ δυνάμενον; tum etiam ab auctoritate Patrum Latinorum, Interpretum, Paraphrastarum Chaldæorum, aliorumque præstantissimorum Auctorum, qui omnes pro JEHOVA legerunt *Adonai*. Unde, quæso, probatur quod omnes illi antedicti auctores legerint Adonaj? *Resp.* Ex translationibus: quia semper JEHOVA per *κύριον* sive per *Dominum* transtulerunt; & scimus Κύριον *Dominum* idem significare quod *Adonai*.

Respondeo I. Non est adeo certum apud omnes, quare Græci nomen JEHOVA vocarint *ineffabile* &c. Sunt quidem hâc de re tres sententiæ.

Prima sententia est Galatini, qui *lib. 2. cap.* 10. ait illud nomen vocari ineffabile quoad mysterii significatum. Verba ipsius non pigrabor hîc exscribere: *Non enim hoc nomen quoad vocem ipsam nominis ineffabile dicitur, cum & ipsi illud quandoque pronuntiarunt, & æquè ut scriptum est, facilè proferri possit, si literæ ipsæ cum apicibus & punctis legantur: ex ipsis enim hæc vox* JEHOVA *redditur: sed* QUOAD MYSTERII SIGNIFICATUM *omnino ineffabile est. Ita enim distinctè divinam essentiam significat, ut cum simplicissima ipsius unitate, & divinarum personarum trinitate, & æternam earum distinctionem, originem, productionemque apertè insinuet. Quia igitur Deus triunus, qui omnino ineffabilis est, atque incomprehensibilis, per hoc nomen significatur, idcirco nomen ipsum ineffabile dicitur.* Ergo Galatinus vocat nomen JEHOVA ineffabile quoad significationem.

Secunda sententia est aliorum, qui putant hoc nomen à Græcis vocatum fuisse *ineffabile*, quia non potuit legi illis vocalibus & conso-

nantibus, quibus in ſacro Codice deſcriptum eſt. Sed hæc ſententia eſt abſurda: nam qui ſyllabas Hebraicas tantum colligere poteſt, etiam facillimè ita leget, prout Nomen hoc ſcriptum eſt.

Tertia ſententia eſt Fulleri, qui, Miſcell. lib. 2. cap. 6. & lib. 4. cap. 13. planè à duabus præcedentibus diverſam ſententiam, quæ etiam à nobis approbatur, defendit. Ille enim ſtatuit Græcos nomen JEHOVA vocaſſe *ineffabile*, quia ipſi Græci hoc Nomen Græcè, ſive Græcis literis aut Græcâ linguâ non potuerunt legere ſive exprimere. Ratio ergo, quare Nomen JEHOVA vocetur à Græcis *ineffabile*, eſt deſumpta ab inextricabili pronuntiationis Græcanicæ difficultate. Nam JEHOVA difficillimè & malè à Græcis pronuntiatur. Ratio ejus difficultatis & malæ pronuntiationis poteſt eſſe triplex. 1. Quia Græci non habent literam Jod conſonantem. 2. Quia iidem ignorant literam Vau conſonantem. Atqui illæ duæ conſonæ Jod & Vau in Jehova inveniuntur. 3. Quia Græci talem aſpirationem literæ H reſpuunt.

Obj. Hæc expoſitio, quare nomen Jehova à Græcis vocetur ineffabile, non videtur procedere: nam Græci ſæpiſſime & quidem variis modis illud nomen pronuntiarunt. *Reſp*. Pronuntiarunt quidem ſed difficulter & male. Experimentum igitur faciamus, & Græco more hoc nomen efferamus: omnino dicendum erit ἰεωυά aut ἰεωυά. Verum quanta hìc eſt prolationis inconcinnitas? Litera aſpirata H penitus perit, & diphthongus ſuppoſititia in genuinæ conſonantis locum ſubrepit. Hinc ergo apparet quàm operoſa & moleſta ſit unius hujus Nominis Græci prolatio: & propterea Græci non ſine causâ vocarunt hoc Nomen *ineffabile*.

Quia tanta eſt in pronuntiatione hujus Græci nominis Jehova difficultas, ideo Docti variis modis Nomen JEHOVA Græcè legerunt.

1. Macrobius *Saturnal. lib.* 1. *cap.* 18. *citante Fullero lib.* 2. *cap.* 6. ait Deum vocari Ἰαῶ *Ioa*, pro quo Fullerus putat legendum eſſe Ἰωᾶ per Metatheſin.

2. Porphyrius Nomen JEHOVA transfert per Ἰευὼ *Jeuó*. Vide Fullerum ibidem.

3. Epiphanius vertit Græcè in Ἰαβὲ, pro quo in initio ſcriptum fuiſſe ἰωβὰ credit idem Fullerus.

4. Euſebius, citante Fullero *lib*. 4. *cap*. 13. ſeptem vocalibus tali ordine ιεΗωουα diſpoſitis, Nomen JEHOVA Græcè exprimit.

5. Septuaginta Interpretes verba Textus 2. *Sam*. 1, 2. על עם יהוה

ſic

sic transferunt, ἐπὶ τ̃ λαὸν ἰούδα. Sed Fullerus putat hic vitium aliquod irrepsisse, & delendam esse literam δ, ut maneat ἰουά.

Ex his quinque modis videmus Græcos non sine ratione dixisse Nomen JEHOVA esse *ineffabile*. Ergo Græci non vocarunt hoc Nomen *ineffabile*, quia Hebraicè pronuntiari non potest; sed ideo, quia Græcè efferri nequit. An per hæc quinque Nomina, jam jam allata à Fullero, certò denotetur Nomen JEHOVA, quidam non sine ratione dubitant.

Respondeo II. Verum quidem est, quod multi Patres putarint Nomen illud JEHOVA vocari ineffabile, quia crediderunt illud non posse pronuntiari: sed hoc absque ullâ ratione crediderunt. Illi Patres fuerunt decepti à Judæis, qui hoc facilè Patribus imponere potuerunt. Nam plerique Patres linguam Hebræam non calluerunt; qui propterea de hâc quæstione aptè judicare non potuerunt. Tantum duo Patres Hieronymus scil. & Origines linguam Hebræam intellexerunt, quorum prior linguam Hebræam didicerat à Iudæis præceptoribus, qui facilè ipsi auctoritate suâ hoc imponere potuerunt. Unus Pater deceptus fefellit multos sequentes; quia hæc quæstio plerorumque Patrum captum superabat. Et scimus in multis aliis quæstionibus, quàm nimis creduli Patres sæpissimè fuerint. Quid non potuit unus Papias toti antiquitati imponere? Quare etiam auctoritas omnium Judæorum, & unius aut duorum Patrum multos linguæ Hebrææ imperitos in quæstione Hebraicâ fallere non potuisset?

Respondeo III. Non sequitur: omnes Patres & Interpretes transtulerunt nomen JEHOVA per Κύριος vel *Dominus*, ergo legerunt *Adonai*. Possunt nonnullæ dari rationes, ob quas Patres Nomen JEHOVA transtulerint per Dominum, Belgæ per *Heere*.

1. Potuerunt ita transtulisse, ut sese accommodarent ad intellectum communem, cui maximè S. Scripturam destinatam sciebant. Nam communiter Jehova sic transferebatur; & propterea Interpretes noluerunt à communi sententia discedere.

2. Quia non est vox aliqua in ullâ linguâ, quæ unicâ voce absque ullâ circumscriptione perfectè Nomen JEHOVA explicat: & propterea, quia talis exacta interpretatio est impossibilis, transtulerunt Nomen JEHOVA per nomen Dominii; quia qui est verus JEHOVA, qui dat omnibus bona, & qui conservat omnia, is sane est Dominus.

Postea ad argumentum septimum aliis responsionibus, argumen-

tum à translatione desumptum, refutaturus sum. Jam solummodò ostendo illam consequentiam nullo modo procedere: Interpretes transtulerunt Nomen JEHOVA per Κύριος *Dominus*, vel per *Heere*; ergo legerunt *Adonai*. Exemplo res fiet clara. Viri in Synodo Dordracenâ congregati, vel saltem plerique, ut & Interpretes novę versionis Belgicæ legerunt Jehova, & nihilominus judicarunt Nomen JEHOVA commodè posse transferri per *Heere*. Quod Viri illius Synodi legerint JEHOVA, & quod nihilominus judicarint illud Nomen commode per *Heere* posse tranferri, apparet ex Actis Synodal. Sessione 12. ubi sic rogatur de futurâ versione Belgica. *Secunda quæstio fuit. Quomodo nomen* JEHOVA *in Vet. Test. sit transferendum? Utrum in Belgico sit retinendum, an vero per vocem* Heere, *uti hactenus, aut similem exprimendum? At consultum fuit judicatum, cum alia commoda atque usitata vox Belgica non exstet, quâ vis istius nominis exprimatur, ut interpretes vocem* JEHOVAM *transferant per vocem* Heere, *utque hæc vox majusculis literis in textu exprimatur. Ubicunque vero vox* JEHOVÆ *emphasin habere videtur peculiarem, ibi ponendum esse asteriscum, & vocem* JEHOVA *in margine adscribendam.* Ex hoc decreto videmus, Viros illius Synodi legisse JEHOVA, & nihilominus judicasse Nomen illud transferendum esse per vocem *Heere*. Ergo non procedit consequentia suprà in objectione allegata. Si enim procederet, tum etiam similis consequentia formari posset de nomine divino יָהּ *Jah*, quod interpretes novæ versionis Belgicæ etiam transtulerunt per vocem *Heere*. Sed quis non videt ibi nullam esse consequentiam? Nostri igitur Interpretes nomen JEHOVA secundùm communem consuetudinem interpretati sunt per nomen *Heere*: quia non noverunt vocem aliquam Belgicam, quę perfecte sine circumlocutione aliquâ nomen JEHOVA exprimeret.

Respondeo IV. Paraphrastæ Chaldæi nomen JEHOVA per suum יְיָ, sive per duas literas Jod transtulerunt: & propterea ex illis firmum argumentum pro lectione *Adonai* deduci non potest. Nam quis nobis certo & sine ulla dubitatione dicet Interpretes illos Chaldæos per illas duas literas Jod olim denotasse *Adonai*? Jam quidem illud duplex Jod communiter ita legitur à Judæis; inde tamen non sequitur omnes Judæos semper ita illas literas expressisse.

III. *Septimum* argumentum est desumptum ab auctoritate Christi & Apostolorum; estque tale. Christus & Apostoli semper pro JEHOVA legerunt *Adonai*; ergo & nos ita legere debemus. Antecedens pro-

probatur, quia illi, allegantes Textus ex Veteri Teſt. ſemper nomen JEHOVA tranſtulerunt per κύριος; quod nomen eſt ejuſdem ſignificationis cum *Adonai*: ergo legerunt *Adonai*. Si verò Chriſtus & Apoſtoli legerunt *Adonai*, ergo eodem modo nos illud legere debemus; niſi velimus eſſe ſapientiores Chriſto & Apoſtolis.

Reſpondeo 1. Non ſequitur, ſi Chriſtus & Apoſtoli pro JEHOVA legerunt *Adonai*, ergo & nos ita legere debemus. Nam poſito quod Chriſtus & Apoſtoli ita legerint, hoc non fecerunt ex ſuperſtitione, vel ut lectionem illam à Judæis tunc temporis modò, ut putatur, receptam, ſtabilirent; ſed ideo (ut Gomarus inquit) *ne intempeſtivâ vocis* JEHOVA *pronuntiatione Judæos irritarent, & ab Euangelio alieniores redderent, ideo conſuetudini eorum in re libera & indifferenti prudenter ceſſerunt, & cognomen pro nomine uſurparunt.*

Sed *regeret* aliquis: Si hoc ita ſit, ergo Chriſtus & Apoſtoli Judæos in ſuperſtitioſâ lectione confirmarunt; & ſic quodammodo videntur participes ſuperſtitionis Judaicæ.

Reſpondeo. Nullo modo: Chriſtus & Apoſtoli omiſerunt quidem pro tempore illam pronuntiationem, attamen non ex ſuperſtitione: ſed ideo, ne Judæos illo tempore irritarent, qui procul dubio Chriſto & Apoſtolis obloquuti fuiſſent, ſi JEHOVA pronuntiaſſent; ita ut Judæi ad verba Chriſti & Apoſtolorum non rectè attendiſſent. Chriſtus & Apoſtoli hâc in re non fuerunt ſuperſtitioſi, etiamſi idem fecerint quod Judæi: nam duo intendentes diverſum finem, etiamſi idem facere videantur, non tamen idem faciunt.

2. Falſum eſt Chriſtum & Apoſtolos nomen JEHOVA ſemper tranſtuliſſe per Κύριος: contraria enim dantur exempla, in quibus nomen JEHOVA tranſlatum eſt per Θεός. Exempli gratia: Geneſ. 15. 6. והאמין ביהוה ויחשבה לו צדקה *Credidit vero* JEHOVÆ, *& imputavit ei illud in juſtitiam.* Hic Textus allegatur ab Apoſtolo ad Rom. 4. 3. ubi ſic dicitur, τὶ γὰρ ἡ γραφὴ λέγει, ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. *Quid enim Scriptura dicit? Credidit autem Abrahamus Deo, & imputatum eſt ei ad juſtitiam.* Ex hoc Textu clarè apparet Apoſtolum non tranſtuliſſe JEHOVA per κύριος, ſed per Θεός.

3. Chriſtus & Apoſtoli, allegantes Textus ex Veteri Teſt. non ſemper eoſdem formaliter de verbo ad verbum ex linguâ Hebraicâ in Græcam tranſtulerunt: ſæpiſſimè tantum ad ſenſum reſpexerunt, addendo vel abjiciendo quaſdam voces, quæ ad præſentem occaſionem

nem non faciebant: ex. gr. Jes. 61. 1. dcitur: רוּחַ אֲדֹנָי יְהוִה עָלָי *Spiritus Domini* Jehovi *super me*, *&c.* sed Luc. 4. 18. vox Jehovi omittitur: nam ibi dicitur πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, *Spiritus Domini super me.*

4. Posito & non concesso, quod Christus & Apostoli semper nomen Jehova transtulerint per κύριος *Dominus*, inde tamen nullo modo sequitur, quod illi etiam legerint *Adonai*. Nam κύριος non tantum *Dominum* significat, sed itiam idem quod ὁ ὤν; & ita idem denotat quod Jehova. Κύριος enim æque potest derivari à Themate κυρέω ῶ, quod significat *sum, existo* (uti vidêre est in Lexico *Scapulæ* & *Stephani*) quàm à κῦρος *auctoritas*. Si dicamus vocem κύριος derivari à κυρέω ῶ, *sum, existo*, unde commodè derivari potest, tum hæc objectio nullius erit momenti, sed potius stabiliet nostram lectionem.

Sed *objiciet* nonnemo. Si κύριος idem denotet quod Jehova, ergo nomen κύριος æquè erit Deo proprium,. quàm Jehova. In significatione enim conveniunt: sed hoc falsum est: nam κύριος sæpe tribuitur creaturis.

Respondeo. Nomen κύριος, derivatum à κυρέω ῶ *sum*, est soli Deo proprium, & nunquam creaturis tribuitur: sed quatenus derivatur à κῦρος *Auctoritas*, eatenus etiam creaturis tribuitur: sic Cæsar *Actor*. 25. 26. vocatur κύριος ab auctoritate, quâ pollebat. Non enim absonum est idem nomen à duobus Thematibus derivari: ex. gr. In linguâ Hebraicâ vox תַּאֲוָה derivatur vel à Radice אִוָּה *expetivit*, & tum significat *desiderium*; vel à Rad. תָּאָה *determinavit*, & tum denotat *finem*, *terminum*.

IV. *Octavum* & ultimum argumentum elicitur ex Levit. cap. 24 v. 11. *Et expressè nominavit filius ille Jisraëlitidis mulieris nomen illud & maledixit*. Et vers. 16. ונקב שם יהוה מות יומת & postea בנקבו שם יומת, *Et qui expressè pronunciarit Nomen Jehova moriendo morte afficietur*, ---*quando expressè pronunciaverit Nomen morte afficietur*. In his distinguuntur simplex nominatio Nominis Tetragrammati & maledictio per illud Nomen: ergo Mosis tempore prolatio illius Nominis fuit interdicta.

Respondeo 1. Verbum נקב non tantum significat *expressè nominavit*, sed etiam *maledixit*, *execratus est*. Hinc Buxtorfius verbum ונוקב vers. 16. in Lexico exponit per *Qui exsecratur*. Pagninus per *blasphemans*, & בנקבו *cum blasphemaverit*. Junius & Tremellius sic vertunt vers. 11. *Tunc exsecrans filius ille--blasphemavit*. v. 16. *Qui verò exsecratur--quum exse-*

exsecratus fuerit, &c. *Dices.* In Textu hæc duo distinguuntur. *Resp.* Sed posterius exponit prius : nam sensus est; qui expresse nominavit maledicendo. Si enim clam nominaret, non poterat propterea occidi.

2. Ille filius non est punitus propter simplicem prolationem : nam expresse additur vers. 14. *Educito* המקלל BLASPHEMUM ISTUM *extra castra.* Et v. 23. *Et eduxerunt blasphemum illum extra castra.* Nam si simplex prolatio v. 16. absolutè esset prohibita, tum ne quidem Sacerdotibus in Sanctuario licitum fuisset solennem benedictionem per hoc Nomen pronunciare; cum tamen illa fuerit licita, & quidem, teste Maimonide, *altâ voce, populi turba tota adstante, & quantum per locorum intervalla poterat, auribus percipiente.*

3. Tum etiam omnibus aliis pronunciatio illius Nominis esset prohibita, licèt summa cum devotione vellent pronunciare, vel Deum per hoc nomen invocare, vel jurare. Cum tamen aliquando pronunciatio in talibus casibus sit mandata: ut Jerem. 4. 2. ונשבעת חי יהוה באמת במשפט ובצדקה *Et jurabis, vivit Jehova, in veritate, in judicio & in justitia.* Vide etiam Deut. 21. v. 8. & cap. 26. v. 7. 10. Hic ergo filius mulieris Jisraëlitidis non est lapidatus propter simplicem Nominis Tetragrammati prolationem, sed propter temerariam, & cum diris ac exsecrationibus conjunctam pronunciationem.

V. Ex his jam videmus, quàm straminea sint omnia argumenta, quæ pro lectione *Adonai* in medium proferuntur. Placuit ita hisce tribus Dissertationibus sententiam meam explicare. Nulli volo aliquid præscribere. Si quis nolit dediscere, quæ antea didicit; & antiquam Judæorum consuetudinem non vult aut potest deponere, per me licet, fruatur ille suo judicio, ego meo; legat ille *Adonai*, ego Jehova legam : quia judico ipsos sacros Scriptores has consonas & vocales in S. Codice exarasse. His jam simul satisfactum est Johanni Apatzai, S. S. Theologiæ Doctori, qui in Epistolâ Philologicâ, quam Encyclopædiæ Ungaricæ adjunxit, argumentum suum de genuinâ lectione nominis Jehova, quod mihi publicè ante aliquot annos opposuerat, ulterius urget. Plura jam nolo addere, nisi quod illum, cui hæc mea sententia offendiculo erit, amicè moneam illius Apostolici ad Gal. 5. 26. *Ne simus inanis gloriæ cupidi, alii alios provocantes, alii aliis invidentes.*

VI. Drusius olim solebat eos, qui legebant Jehova, vocare quasi

per ignominiam Jehoviſtas. Hinc *quæritur* :

An non meliori jure illi, qui legunt *Adonai* pro JEHOVA, poſſint vocari *Adoniſtæ*, quàm alii qui legunt JEHOVA, JEHOVISTÆ?

Reſpondeo affirmando. Ratio eſt: quia non eſt ſpecialis ratio, ob quam ille titulus JEHOVISTARUM nobis competit. Nam ſi propterea vocandi ſimus JEHOVISTÆ, quia ita legimus prout in Bibliis ſcribitur; ergo etiam eodem jure vocari poſſemus *Eliſtæ*, *Elohiſtæ* & *Schaddiſtæ* &c. quia illa nomina Divina ita proferimus, quemadmodum ſcripta ſunt. Sed qui legunt *Adonai*, majori veritatis ſpecie poſſunt vocari *Adoniſtæ*: quia tantum unicum nomen Dei JEHOVA vel JEHOVI excipiunt, quod aliter legunt, quàm ſcriptum eſt. Ergo quia exceptionem faciunt tantummodo in unico hoc nomine divino, ideo ob ſpecialem illam exceptionem etiam ſpeciali nomine *Adoniſtarum*, ſi nos JEHOVISTAS nominare velint, vocari poſſent. Sed præſtat rem ipſam tractare, & à talibus aliiſque nominibus abſtinere.

DISSERTATIO TRIGESIMA-PRIMA,

QUÆ EST.

DE

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

PARS QUINTA.

§. 1. *Duo nomina divina* אהיה *&* יה, *deſumpta ab Eſſentia, ſequuntur.*

2. *Etymologia & ſignificatio nominis* אהיה *proponuntur.*

3. אהיה (Ehjeh) *eſt revera nomen Dei, licèt tantum ter in V.T. occurrat.*

4. *Dubium eſt an in* אהיה *trium temporum differentiæ inveniantur.*

5. *Kabbaliſtæ dant rationes quare ſeptem literis* שעטנזגץ *addantur terni apices, qui ſimul ſunt* 21.

6. *Probatur* יה *eſſe nomen Dei.*

7. *Etymologia nominis* יה *inveſtigatur.*

8. *Ejus ſignificatio eſt dubia, & differt à Jehova.*

9. *Nomen* יה *ſæpè additur nominibus propriis, ut* ישעיה, עובדיה *&c.*

10. *Sequuntur ſeptem nomina divina deſumpta ferè à proprietate aliqua.*

11. *Nomen* אל El *derivatur ab* אֵיל fortitudine.

12. *Nomen El tribuitur Deo vero, idolis, creaturis inferioribus & Angelis.*

13. *Deus vocatur* צבאות Exercitus, *& Deus diverſorum exercituum.*

14. צבאות *est nomen Dei quando cum* יהוה *vel cum Elohim per appositionem conjungitur.*
15. *Nomen* צבאית, *separatim positum, nunquam est nomen Dei.*
16. *Docetur quomodo* צבאות *debeat verti.*
17. עליון *est nomen Dei, & ratio datur quare sic vocetur.*
18. *Rationes, quæ videntur probare* עליון *non esse nomen Dei, non sunt sufficientes.*
19. *A Rabbinis Deus vocatur* שמים Cœlum, *& in N. T.* οὐρανός.
20. *Etymologia nominis* אדני *Adonaj investigatur.*
21. *Nomen Adonaj est pluralis numeri, &, variis modis scriptum, dicitur de Deo. Ratio datur quare in fine habeat Kametz.*
22. *Docetur quomodo debeat verti.*
23. *Adon, Adonim & Adonaj primariò Deo vero, & secundariò creaturis tribuuntur.*
24. *Etymologia nominis* שדי Schaddaj *investigatur.*
25. *Nomen* שדי *soli Deo sed in compositione aliquando creaturis competit.*

II. *De Nomine* אֶהְיֶה Ehje.

SECTIO I.

HActenus egimus de nomine Divino JEHOVA, quod desumitur ab ipsâ essentiâ Divinâ; sequuntur adhuc duo alia nomina Divina, essentiam Dei etiam denotantia, scil. אֶהְיֶה & יָהּ. Nominis אהיה fit mentio Exodi *Cap.* 3. *v.* 14.

II. *Quæritur primò* de Etymologiâ: Unde hoc nomen Divinum אהיה *Ehjeh* derivatur.

Respondeo. Nomen אֶהְיֶה est Futurum, descendens à Verbo הָיָה *fuit.* Hoc nomen ter repetitur *Exod.* 3. 14. ubi sic legitur: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ *Et dixit Deus Mosi, Ehje, qui sum: dixitque, ita dices filiis Jisraëlis, Ehje misit me ad vos.* אהיה אשר אהיה ad verbum sonant *ero qui ero*; scil. semper vobiscum in vestris afflictionibus, tanquam is, qui semper idem est ac permanet. Hæc Futura commodiùs possunt tranferri per Præsentia, *Sum qui Sum*: nam Futurum sæpissimè in re continuâ pro Præsenti ponitur.

Lxx Interpretes & Hieronymus confirmant hanc expositionem: illi enim transferunt per ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, hic vero, si versio Latina sit Hieronymi, per *Sum qui sum*, vel *Sum quod sum*, vel *Qui est.* Deus videtur hic voluisse idem Tempus observare, ut doceret in se nullam varietatem temporis locum habere.

Gomarus parte 3. Disp. 4. ait, quod nomen אהיה non tam denotet *Ero*, vel *Sum*, quàm *Ens*, & quidem non ejusdem generis cum creatis ac finitis essentiis; sed καθ' ἐξοχὴν peculiare atque infinitum, nempe æternum absolutè, atque immutabile.

Non est eadem omnium sententia circa expositionem vocum אהיה אשר אהיה, quæ occurrunt *Exod.* 3. 14.

Quidam cum Pagnino explicant per *Ero qui ero*, sive *Ero quod ero*.

Alii cum Piscatore exponunt per *Ero qui eram*.

Junius ab aliis discedens reddidit per *Ehjeh*, *quia sum*, ita ut prius sit Nomen Divinum & posterius profanum sive Futurum verbi היה.

Vatablus transfert per *Ero*, *quia ero*. Vide plura de his explicationibus in Dissert. Thomæ Gatakeri de Nomine Tetragr. *pag*. 7. 8. 9.

III. *Secundò quæritur*. Utrum אהיה (EHJEH) *Exod*. 3. 14. usurpatum, sit nomen Dei; an vero tantummodo prima persona Futuri?

Respondeo. Nomen EHJEH æquè est nomen Dei ac JEHOVA. Hoc inde probatur: quia Moses Deum ita alloquitur vers. 13. *Si dicerent mihi, quodnam est Nomen ejus?* Deus respondit vers. 14. אהיה אשר אהיה SUM QUI SUM *ita dices Israëlitis*, *&* אהיה *misit me ad vos*. Hìc Deus sibi hoc nomen tanquam proprium tribuit.

Ipsi Hebræi & plerique Christiani hoc nomen inter decem Dei nomina referunt, & vix ullam differentiam inter JEHOVA & *Ehjeh* esse ajunt, quàm quod JEHOVA sit tertiæ & *Ehjeh* primę personę. In אהיה est quidem *Jod*, in יהוה vero *Vau*; sed illę literæ facilè inter se transmutantur.

Duobus ergo modis ex illo Textu probatur אהיה esse nomen Dei. 1. Quia Deus eo nomine se ipsum nuncupavit. 2. Quia אהיה dicitur misisse Mosen.

E contra Capellus putat אהיה non esse nomen Dei, quia tantum ter in S. Scriptura occurrit. Sed hoc minime obstat, quo minus *Ehjeh* sit nomen Dei: nam unum nomen Dei sæpius invenitur, quàm aliud. JEHOVA in Bibliis sępiùs occurrit, quàm *Jah*; inde tamen non sequitur, unum minus esse nomen Dei, quàm aliud.

IV. *Tertiò quæritur*. An in nomine Divino אהיה continentur differentiæ trium temporum, hoc est, An ex vi nominis illius possit probari, quod Deus jam *sit*, *fuerit* & *erit*?

Respondeo. Galatinus lib. 2. cap. 14. probans has tres temporum differentias ex hoc nomine, ait *Aleph* denotare primam personam Futuri,

turi, quod ſignificat *Ero*; *He* & *Jod* primam perſonam Præteriti, quia ſunt primæ literæ verbi היתי *fui*; *He* verò in fine Participium Præſens הוה *Hove*, id eſt, *Sum*. Sed hæc incerta videntur, etiamſi idem Galatinus dicat ſe ex Talmudiſtarum dictis hæc ſumpſiſſe.

V. Kabbaliſtæ, referente Galatino ibidem, ex R. Abrahamo Pico in libro de ſignificatione apicum refert, quod ſingulis ex ſeptem literis שעטנזגץ ſuperſcribantur tres apices, qui in univerſum ſunt viginti unus.

Hinc *quæritur*. Quare tot apices illis literis adduntur? *Reſp.* Judęi per illos apices viginti & unum indigitant nomen Divinum אהיה, quod in numero etiam ſignificat XXI.

Porro *quæritur*. Quare ſingulis illis literis tres apices apponuntur? *Reſpondeo* 1. Vel quia Exodi tertio capite ter occurrit nomen Dei אהיה. 2. Vel quia fuerunt in Veteri T. tres Patriarchæ, ſcil. Abraham, Iſaac & Jacob.

Ut hoc obitur moneam, apices illi in libris impreſſis nunquam inveniuntur: ſed in libris manuſcriptis, (ex quibus Judęi in Synagogis publicè Textus ſacros prælegunt) in phylacteriis, & in membranis, quę Mezuzoth appellantur, accurata horum apicum ratio habetur. Sed hæc Kabbaliſtica Kabbaliſtis relinquimus.

III. *De Nomine* יה Jah.

VI. Tertium nomen Divinum, ab eſſentia deſumptum, eſt יה *Jah*, quod à Belgis eodem modo ut JEHOVA per nomen *Heere* tranſfertur. Quod *Jah* ſit nomen Dei probatur ex *Pſal.* 68. 5. ubi expreſsè Jah nomen Dei vocatur. Etiam *Pſal.* 150. 6. dicitur, *Omnis anima laudabit Jah.*

De hoc nomine *Jah* hæ ſequentes quæſtiones moveri poſſunt.

VII. *Primò quæritur.* Unde hoc nomen Divinum *Jah* derivatur? *Reſpondeo* 1. Quidam derivant nomen *Jah* à יהה idem ſignificante quod היה *fuit*.

2. Alii ajunt nomen *Jah* eſſe per Syncopen contractum ex primâ & ultimâ literâ nominis יהוה.

3. Alii ſtatuunt nomen *Jah* eſſe dimidium nominis JEHOVA, continens duas priores literas. Schelomoh Jarchi ad *Jeſ.* 12. 2. vocat יהוה nomen שלם *integrum*, ſed יה vocat nomen חלוק *diviſum*.

 4. Hie-

4. Hieronymus putat nomen *Jah* non componi ex Iehova, ſed è contra Iehova componi ex nomine Iah geminato.

5. Denique nonnulli ſtatuunt *Jah* eſſe nomen primum ſive radicale à nullo alio derivatum. Hæc ſententia nobis videtur valde probabilis.

VIII. *Secundò quæritur.* Quid nomen *Jah* denotat?

Reſpondeo 1. Kabbaliſtæ ajunt nomen *Jah* idem denotare quod JEHOVA; quia utrumque nomen eundem numerum exprimit: יהוה enim valet 26. totidem valet יה *Jah*; ſi nempe literæ יוד & הא integrè ſcribantur, & in numerum reſolvantur.

2. Reuchlinus, libro 3. Kabbalæ, ait nomen *Jah* aliquid participare ex tribus nominibus Dei, ſcil. principium ex יהוה, medium ex אלהים (quia in medio eſt litera *He*) & finem ex אהיה.

3. Judæi, referente Reuchlino ibidem, volunt Deum vocari *Jah* propter beneficia, & *El* propter vim & virtutem. Sic enim ajunt, יה שהוא עולם הרחמים אדני שהוא עולם הדין Jah, *quod ſit ſeculum clementiæ*; Adonai, *quod ſit ſeculum ſeveritatis.*

4. Græci Interpretes reddiderunt nomen Divinum *Jah* per κύριος; quia judicarunt idem ſignificare quod JEHOVA.

5. Hieronymus ait nomen *Jah* denotare inviſibilem.

6. Maimonides vult nomen *Jah* ſignificare נצחות המציאה *æternitatem eſſentiæ.*

7. Ut ut ſit, nomen *Jah* videtur eſſe nomen Dei diſtinctum à JEHOVA: ſed quid vi vocis denotet, non puto aliquem eſſe certum. *Jeſ.* 26. 4. occurrunt ſimul JEHOVA & *Jah*, cum dicitur ביה יהוה: unde probabiliter colligi poteſt, quod quædam ſit differentia inter hæc duo nomina Divina.

IX. *Tertiò quæritur.* An nomen Dei *Jah* ſit additum nominibus propriis, deſinentibus in יה, ut ישעיה, ירמיה, עובדיה &c.

Reſpondeo affirmando: nam quædam nomina propria nonnunquam, loco nominis *Jah*, habent in fine *El*: ut עזריה & עזראל &c. Atqui non poteſt eſſe aliud nomen Dei, quod illis nominibus propriis additur quàm *Jah*: ergo illud nomen *Jah* talibus nominibus eſt annexum. Litera *He* ex *Jah* in nominibus compoſitis deſtituitur quidem puncto Mappik, ſed hoc non mirum eſt: nam nomina in compoſitione ſæpiſſimè aliquam patiuntur mutationem. Hæc dicta ſufficiant de nominibus Dei Hebraicis deſumptis ab ipsâ eſſentiâ Divinâ.

III. *De*

III. *De Nomine* אֵל El.

X. Jam ſequuntur ſeptem nomina Divina deſumpta à proprietate aliquâ, ſcil. אלהים, אלה, שדי, אדני, עליון, צבאות, אל.

Inter hæc nomina primò ſe offert nomen אֵל *El*, deſumptum à fortitudine, quæ Deo κατ' ἐξοχὴν competit. De hoc nomine *El* hæ duæ ſequentes quæſtiones moveri poſſunt.

XI. *Primò quæritur* de Etymologia: Unde hoc nomen *El* derivatur.

Reſpondeo 1. Quidam deducunt ab אול *robore*, ex *Pſal.* 73.4. ubi dicitur אולם *robur eorum*, q.d. robuſtus.

2. Nonnulli ajunt nomen Dei אל eſſe decurtatum ab אֱלֹהַּ, quemadmodum putant יָהּ eſſe ex יהוה.

3. Alii ab אֱיָל *fortitudine* ſic dictum volunt. Hinc quidam nomen אל non ſimpliciter per *Deum* transferunt, ſed per *Deum fortem*. Apud Danielem Cap. 11. v. 36. Deus vocatur אל אלים *fortiſſimus omnium fortium*. Nos putamus אל derivari ab איל *fortitudine*; quia Deus alias creaturas fortitudine ſua longè ſuperat. Vide Buxtorf. in Diſſert. de Nominibus Dei, §. 45.

XII. *Secundò quæritur*. An nomen Dei אל *El* etiam creaturis competit?

Reſpondeo affirmando. 1. Nomen El *primariò & propriè* competit Deo vero: quia ille eſt fortiſſimus. Hinc 2 *Sam.* 22. 32. rogatur, מי אל מבלעדי יהוה *Quis eſt Deus fortis præter* Jehovam?

2. Nomen El abuſivè aliquando idolis tribuitur: quia non ſunt propriè Deus: ut *Malach.* 2. 11. ובעל בת אל נכר *Et in uxorem accepit filiam Dei alieni.*

3. *Analogicè* nomen *El* etiam creaturis inferioribus convenit: ut *Ezech.* 31. 11. ubi de Rege Babyloniæ dicitur, ביד אל גוים *in manus fortiſſimi gentium.* Nomina Propria hominum & locorum ſæpe hoc nomen *El* in principio vel in fine recipiunt: ut *Eliſabeth*, *Elnathan*, *Iſraël*, *Bethuël*, &c.

4. Etiam nomen *El* tribuitur Angelis, ſed præcipue in compoſitione, ut *Michaël*, *Gabriël*, *Raphaël* &c. uti fere omnia nomina Angelorum deſinunt.

IV. *De*

V. *De nomine divino* צְבָאוֹת Tzebaoth.

XIII. Sequitur nomen Dei צְבָאוֹת *Tzebaoth*, quod est à singulari צָבָא *exercitus*. Deus jure merito vocatur *Exercitus*, vel *Deus exercituum*; quia multorum exercituum est dominus, qui ipsi ad nutum semper inserviunt.

Sic Angeli *Psal.* 103. 21. vocantur exercitus ejus: *Benedicite* JEHOVÆ *omnes exercitus ejus.*

Eodem nomine astra & sydera nominantur Genes. 2. 1. *Perfecti sunt cœli & terra, omnisque exercitus ejus.*

Præter hos exercitus sunt adhuc multi alii in hisce terris, qui à Deo ad puniendum impios sæpe adhibentur: sic locustæ, bruchi, aliaque perniciosa animalia sunt exercitus Dei.

XIV. De hoc nomine *quæritur*. An צְבָאוֹת *Tzebaoth*, conjunctum cum alio nomine Divino, semper sit nomen Dei?

Respondeo negando. Quia sæpissime per צבאות denotantur exercitus tum superiores, tum etiam inferiores. Sed צבאות tum videtur esse nomen Dei, quando cum alio nomine Divino *Jehova* vel *Elohim* per appositionem conjungitur: ut quando dicitur יהוה צבאות *Jes.* 1. 9. 24. & cap. 3. v. 1. &c. vel cum אלהים; ut quando legitur אלהים צבאות, *Psal.* 80. 8. 15. & 84. 9. *Jes.* 3. 15.

In his locis JEHOVA & *Elohim* non sunt in regimine: nam JEHOVA, utpote nomen Proprium, non potest esse in regimine; ideoque illi, qui negant esse constructionem, statuunt per Ellipsin post יהוה subintelligi אלהי.

Præterea voces אלהים צבאות videntur etiam conjunctæ per appositionem; quia in regimine communiter solet esse אלהי. Ergo nomen צבאות, per appositionem conjunctum cum alio nomine, videtur esse nomen Dei.

XV. *Quæritur.* An nomen צבאות separatim sine alio nomine divino unquam tribuitur Deo?

Respondeo. Nomen צבאות nunquam separatim Deo tribuitur, quemadmodum alia nomina Divina Deo separatim tribui solent; sed semper invenitur conjunctum cum alio nomine Divino. Hinc tamen nemo bonâ consequentiâ probabit צבאות non esse nomen Dei: nam hæc appositio nominis צבאות cum alio nomine Divino sufficit ad

No-

Nominis Divini constitutionem. Etiam constructio in aliis locis ostendit nomen צבאות in appositione cum nomine Divino ipsum Deum denotare.

XVI. *Quæritur*. Quomodo nomen צבאות debet transferri?

Respondeo. Nomen צבאות non bene in illis locis, in quibus est appositio, transfertur per *Deum* vel *Dominum exercituum*: nam tum non est constructio, sed tantummodo appositio; ideoque etiam per appositionem sunt exponenda. Propterea videtur convenientius, si retentâ voce Hebraicâ tales appositiones verterentur per *Deus* vel *Dominus Tzebaoth*: quia *Tzebaoth* æque est nomen Dei ac *Elohim* & *El*.

VI. *De Nomine* עֶלְיוֹן Eljon.

XVII. Inter nomina Divina etiam numeratur עֶלְיוֹן *Excelsus*, ut Psalmo 82. v. 6. *Vos estis dii, & filii* altissimi *vos omnes*. Et Psal. 92. v. 2. *Bonum est canere nomini tuo* עליון ALTISSIME. Similiter Jesaiæ *cap.* 14. *v.* 14. *Ascendam supra excelsa nubis densæ, æquabo me* לעליון EXCELSO. In his locis per עליון intelligitur Deus, qui sic vocatur à עָלָה *ascendere*; quia ille solus est eminentissimus & celsissimus, gloriâ, majestate, & potentiâ suâ alias creaturas longè superans. Hinc Psalmista Psal. 97. v. 9. ait: *Tu* JEHOVA *summus es supra omnem terram; admodum exaltatus es supra omnes Deos*.

XVIII. De hoc nomine עֶלְיוֹן *Quæritur*: Utrum proprie sit nomen Dei, an potius Epitheton Dei?

Respondeo 1. Multi statuunt nomen עליון æque esse nomen Dei ac צבאות.

2. Alii verosimiliter defendunt עליון potius esse nominis Divini Epitheton, quàm ipsum nomen. Quare? 1. Quia est Adjectivum, & pro Adjectivo ab Interpretibus transfertur: nam Latini vertunt hoc nomen עליון per *Excelsus*, *Altus*, & Græci per ὕψιστος. 2. Vox עליון sæpissime aliis Dei nominibus adjungitur; & quando separatim absque nomine Divino invenitur, tum multi judicant aliquod nomen Dei esse subintelligendum.

Utut sit, nos judicamus עליון in multis locis esse nomen Divinum; & rationes, quæ contrarium videntur suadere, non sunt tanti ponderis, ut propterea necesse sit contrariam sententiam eligere.

XIX. Deus, quia altissimum locum inhabitat, à Rabbinis meto-

nymicè vocatur שָׁמַיִם *cœlum* : nam cœlum eſt primaria ſedes gloriæ Divinæ. Propter eandem cauſam Deus in Novo Teſt. *Matth.* 21. 25. à Chriſto vocatur ὀρανὸς ; quando rogat : Unde Baptiſmus Johannis eſſet, è cœlo, hoc eſt, à Deo, an ab hominibus?

VII. *De Nomine* אֲדֹנָי Adonaj.

XX. Deus in ſacris Literis ſæpiſſimè appellatur אֲדֹנָי *Adonai*, de quo hæ ſequentes quæſtiones moveri poſſunt.

Primò quæritur. Unde hoc nomen Divinum אדני *Adonai* derivatur?

Reſpondeo. 1. Non derivatur à דין *judicare*, ut Adonai idem denotet quod *Judex*.

2. Nomen *Adonai* deſcendit à Radice אֶדֶן *baſis*; quaſi Adonai ſit ſubditorum baſis & columen. Similiter Græci ajunt, quod Rex denominetur βασιλεὺς, quaſi βάσις τοῦ λαοῦ *baſis populi*. Vide Gomar. diſp. 4. de Nominibus Dei.

XXI. *Secundò quæritur*. Utrum *Adonai* ſit nomen plurale, an ſingulare?

Reſpondeo. Adonai eſt nomen plurale deſcendens à ſingulari אָדוֹן *Dominus*.

Hoc nomen Divinum *Adonai* uſurpatur de Deo variis modis.

1. Nonnunquam uſurpatur in plurali conſtructè, ut אֲדֹנֵי *Deut.* 10. 17.

2. Aliquando abſolutè אֲדוֹנִים *Malach.* 1. *v.* 6. ubi Deus dicit אם אדונים אני *ſi Dominus ego*.

3. Sæpiſſime de Deo dicitur cum *Jod* præcedente *Kametz*, ut אֲדֹנָי ita Abrahamus Deum compellavit *Geneſ.* 15. 2.

Hæc ultima forma pluralis numeri in *Jod* eſt irregularis : nihilominus tamen in quibuſdam aliis exemplis etiam uſitata eſt in S. Scriptura : ut in חַלּוֹנַי *feneſtræ*, Jerem. 22. 14. in שָׂרַי *principes*, Judic. 5. 15. in הָרַי, גּוֹבַי &c. *Quæritur*: Quare in his exemplis ſcribitur Patach in fine, quum in Adonaj ſcribatur *Kametz*? *Reſp.* Sacri Scriptores in *Adonai* addiderunt *Kametz*, ut hoc nomen *Adonai* diſtinguerent ab Adonai cum *Patach*, quod explicatur per *Domini mei*.

XXII. *Tertio quæritur*. Quomodo nomen *Adonai* debet transferri? Utrum ſimpliciter per *Dominos*, vel *Dominum*; an vero per *Dominum meum*, vel *Dominos meos*?

Reſpon-

Respondeo. Nomen *Adonai* non debet transferri per *Dominum meum*, vel per *Dominos meos*; quia illud *Jod* finale non est affixum: sed optimè vertitur per *Dominum* in singulari, etiamsi sit plurale. Nam *Adonai* significat singularem numerum: & Deus propterea vocatur *Adonai* in plurali numero, quia multarum rerum Dominus est.

XXIII. *Quartò quæritur*. An *Adonai* sit nomen Dei proprium?

Respondeo 1. Nomen *Adonim* & *Adone* in plurali nonnunquam creaturis tribuitur: ut *Jes*. 19.4. ארנים קשה, & *Genes*. 42.30. de Josepho dicitur ארני הארץ *Dominus terræ*.

2. Nomen *Adonai* notatum cum *Kametz* per se, hoc est, quando illud Kametz in fine sub *Adonai* non est propter accentum aliquem, tum soli vero Deo & non creaturis tribuitur. Masorethæ annotarunt nomen אֲדֹנָי de Deo sic scriptum & lectum inveniri in centum & triginta quatuor locis; inter quæ septem loca sunt, in quibus est לַאדֹנָי; & quinquaginta, in quibus est וַאדֹנָי. Vide Buxtorfium in Lexico Hebr. & ejusdem Concordantias Hebr. in fine.

3. In singulari ארון *Dominus*, vel אֲדֹנִי *Dominus meus* tum Deo, tum etiam hominibus tribuitur. Jos. 3. 11. Deus vocatur *Adon*, & *Psal*. 110. 1. nominatur אֲדֹנִי. E contra *Genes*. 45. 8. nomen ארון Josepho tribuitur, & *Genes*. 23. 15. Abraham vocatur *Adoni*.

4. In genere *Adon*, *Adonim* & *Adonai* in primariâ significatione conveniunt Deo; quia ille est summus omnium rerum Dominus: sed eadem nomina, vel saltem pleraque creaturis tribuuntur propter participationem dominii alicujus, quod Deus iis in hisce terris concedit.

VIII. *De Nomine* שַׁדַּי Schaddaj.

XXIV. Sequitur nomen שַׁדַּי *Schaddai*, cujus prima mentio fit Genes. 17.1. *Ego sum* אל שדי DEUS FORTIS OMNIPOTENS. Sæpissime hoc nomen שדי in sacris Literis usurpatur; de eo has duas quæstiones movebimus.

Primò quæritur. Unde hoc nomen שַׁדַּי derivatur?

Respondeo. Buxtorfius, in Dissertatione de Nominibus Dei, varias ejus nominis adfert Etymologias. 1. Quidam derivant à שָׁדַד *vastavit*; quia Deus eâ potentiâ, quâ omnia creavit, etiam eâdem omnia vastare potest: vel quia Deus pro lubitu suo vastat virtutes superiores, scil. syderum &c. Sed hæc Etymologia rejicitur. Ratio est: quia *Jod* in fine

fine additum non solet esse loco literæ geminatæ.

2. Alii deducunt à שַׁד *Mamma*; quasi שדי denotaret *mammosum*: quia Deus omnes creaturas alit & nutrit. Sic apud prophanos scriptores invenitur *Ceres mammosa*, *Diana mammosa*, &c.

3. His sententiis rejectis maximè arridet sententia eorum, qui שדי derivant à שֶׁ, idem denotante quod אשר *qui*, & דַּי *sufficiens*, vel *sufficientia*: & sic שדי idem esset, quod אשר די *qui sufficit*, vel *qui sufficiens est*, vel *qui sufficientia est*. Hanc sententiam approbant Maimonides More nev. part. 1. cap. 63. & Elias in Thisbi, aliique quamplurimi.

Hoc nomen שדי est desumptum à proprietate quâdam, & non ab essentiâ Divinâ: sed à quâ proprietate hoc nomen שדי sit desumptum, non adeo clarum est. Communis Doctorum sententia statuit hoc nomen Deo dari propter potentiam sive omnipotentiam; ideoque communiter transfertur à Latinis per *Præpotentem*, *Omnipotentem*, & à Græcis per παντοκράτορα.

XXV. *Secundò quæritur*. An hoc nomen שדי *Schaddaj* etiam creaturis tribuitur?

Respondeo. Nomen שדי nunquam creaturis tribuitur, sed semper soli Deo proprium est. Duobus quidem in locis nomen שדי componitur cum Nominibus propriis, ut *Numer*. 1. 6. & 12. in צוּרִישַׁדָּי & in עַמִּישַׁדָּי; attamen inde non sequitur, quod creaturis communicetur. Nam nomina propria, ut JEHOVA, JAH, etiamsi extra compositionem nunquam communicentur creaturis, tamen in compositione sæpissimè nominibus propriis adduntur, ut עובדיה, יהונתן &c.

Vulgo objiciuntur quædam loca, ut *Ezech*. 1. 24. *Job*. 6. 4. & 22. 25. in quibus nomen שדי videtur tribui creaturis: sed revera circumstantiæ & loca similia ostendunt Deum intelligi: nam potest esse vel Ellipsis Adverbii similitudinis *sicut*, vel alio quocunque modo loca illa possunt explicari; saltem nullo modo ex illis Textibus probari potest quod nomen *Schaddai* etiam creaturis tribuatur.

DISSERTATIO TRIGESIMA-SECUNDA,

QUÆ EST

DE

NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

PARS SEXTA & ULTIMA.

§. 1. *Sequuntur nomina* אֱלֹהַּ *&* אֱלֹהִים *explicanda.*
2. *Etymologiæ nominum Eloah & Elohim, quæ vulgò dantur, sunt incertæ.*
3. *Significatio eorum nominum investigatur.*
4. *Nomen Elohim etiam tribuitur Judicibus, Angelis & Idolis.*
5. *Rationes earum appellationum dantur.*
6. *Nomen Elohim primariò competit vero Deo & secundariò Judicibus, Angelis aliisque.*
7. *Ex verbo singulari, conjuncto cum nomine plurali, non potest probari pluralitas personarum in Essentia Divina.*
8. *Multo minus Trinitas.*
9. *Argumentum, desumptum à prima persona plurali, usurpatum de Deo, probat pluralitatem personarum.*

IX. X. *De Nominibus* אֱלֹהַּ Eloah *&* אֱלֹהִים Elohim.

SECTIO I.

Actenus egimus de tribus Nominibus Dei desumptis ab ipsâ essentiâ Dei, & de quinque aliis desumptis à proprietate aliquâ Divinâ. Adhuc supersunt duo nomina divina, scil. אֱלֹהַּ & אֱלֹהִים.

Sub quadruplici formâ hæc duo nomina in S. Scriptura occurrunt: dicimus enim אֱלֹהַּ, אֱלֹהַּ, אֱלֹהִים, אֱלֹהִים, & cum affixis in fine, ut אֱלֹהַי, אֱלֹהֶיךָ, &c. Hinc, quia hoc nomen divinum sæpè cum affixis in Bibliis occurrit, elicitur non esse nomen Dei Proprium, sed Appellativum. Ratio est: quia nomina Propria non solent à fine recipere affixa.

De אלוה & אלהים has sequentes quæstiones movebimus.

II. *Primò quæritur.* Unde nomina Divina אלוה & אלהים derivantur?

Respondeo. Variæ à Doctis assignantur Etymologiæ hujus nominis vel horum nominum, sed omnes sunt incertæ; quia S. Scriptura nullibi ejus Etymologiam ostendit. Nam אָלַהּ cum He Mappicato in totâ Scripturâ non occurrit, nisi in nomine divino אֱלוֹהַּ.

1. Quidam nomen אֱלוֹהַּ deducunt ab antiquo אָלַהּ, verbo apud Arabes adhuc usitato, apud quos scribitur *Alaha*, quod significat *adoravit.* Hinc apud Arabes *Allaho* est *Deus* : & sic אלוה ex eorum sententiâ idem significaret quod *colendus* sive *adorandus.*

2. Alii derivant nomen אלוה à verbo אָלָה sine He mappicato, significante *execratus est, juravit*; quia in Juramentis & execrationibus fit mentio Dei.

Sed hæc Etymologia non videtur tàm verosimilis quàm prima; tum quia in hoc verbo אָלָה *execratus est* non est He Mappicatum, quale in præcedenti verbo invenitur; tum etiam quia non solet simplex He mutari in He Mappicatum.

3. Nonnulli deducunt à nomine אֵל *fortis*, & sic אלהים denotaret *Potentissimum.*

Sed illa Etymologia non videtur approbanda; quia litera He Mappicata, qualis est in אֱלוֹהַּ, nunquam solet esse servilis, sed semper radicalis, nisi sit affixum fœm. gen.

Hanc difficultatem videns Abarbanel dicit ad Caput 1. Geneseos אלוה & אלהים derivari quidem ab אֵל, sed cæteras literas addi ex Nomine Tetragrammato Jehova.

Sed quomodo, quæso, cæteræ literæ adduntur ex Nomine Tetragrammato?

Idem Abarbanel ait in אֱלוֹהַּ esse duas literas nominis יהוה, nempe *Vau* & *He*; totidem etiam in אלהי scil. *He* & *Jod.* In אלהים sunt quidem additæ tres literæ; sed putat literam illam *Mem* tantum esse additam ad denotandum, quod אלהים non sit in statu regiminis. Præterea asserit אלהים non esse nomen plurale, sed tantum singulare.

Ex his duabus literis, quæ quasi ex nomine יהוה adduntur voci אל ad formandum אֱלוֹהַּ, elicit rationem, quare אֱלוֹהַּ semper scribatur plenè cum literâ Vau, excepto unico loco *Deut.* 32. 17. ubi de Dæmonibus sermo est, & ubi dicitur quod non sint אֱלֹהַּ *Deus.*

E contra, idem Abarbanel hinc desumit rationem, quare אלהים, אֱלֹהֵי, & cum affixis, semper defectivè sine literâ *Vau* scribantur, excep-

ptis

ptis tribus tantum locis, scil. semel secundùm Masoram, in אֱלֹהַי *Psal.* 18. 47. & bis in אֱלֹהַי *Psal.* 143. 10. & 145. 1.

Abarbanel dat hujus rei hanc rationem, quia duæ literæ Nominis Tetragrammati, additæ huic nomini, sufficiunt: nam si scriptum esset אלוהי, tum quidem tres literæ nominis יהוה essent additæ. Sed hæc suo loco relinquimus.

4. Nos putamus certam Etymologiam nominis אלוה dari non posse; & propterea in Lexicis scribitur literis majusculis, uti voces primitivæ scribi solent.

III. *Secundò quæritur.* Quid nomina *Eloah* & *Elohim* propriè significant.

Respondeo. Multorum nominum Divinorum, quando eorundem Etymologia dari potest, significatio est nota: ex. gr. nominum עליון, אל, שדי, utpote desumptorum à proprietate quâdam divinâ, significatio est certa. Sed quia nescimus, unde *Eloah* derivetur, ideo etiam significatio illius nominis ignota est. Similiter nescimus, quid propriè significat Θεός; quia ejus nominis certa Etymologia dari non potest.

In genere tres sunt sententiæ de significatione nominis *Eloah* & *Elohim.*

1. Judæorum communis sententia est nomina אלוה & אלהים propriè denotare *Judicem* sive *Magistratum*, & JEHOVA Deum gratiosum. Vide Lexicon Hebr. Buxt. in Rad. אלוה. Unde, quæso, hoc eliciunt Judæi? *Resp.* Quia 1 Sam. 2. 25. dicitur: *Si peccaverit vir in virum judicabit eum* אלהים ELOHIM. Et Exod. 22. 7. *Et accedet Paterfamilias ad Elohim*, hoc est, Judices. Sed hoc gratis à Judæis asseritur.

2. Abarbanel, quia Eloah deducit ab אֵל, putat nomen *Eloah* significare *effectorem* & omnium rerum *productorem omnipotentem*. Unde hoc probat? *Resp.* Quia Deus tanquam Creator hoc nomine insignitur: ut Jes. 44. 6. *Ego sum primus, & ego sum ultimus, & præter me non est* אלהים quasi dicas, *Influens*, vel *Efficiens per influxum.* Vide plura apud Buxt. in Dissert. de Nominibus Dei. Addi posset & hæc ratio, quia in principio Geneseos, ubi agitur de creatione, statim dicitur ברא אלהים *Creavit Elohim.*

3. Capellus in Diatriba de nomine אלהים, Capite 3. negat nomina divina *Eloah* & *Elohim* esse concipienda sub conceptu alicujus proprietatis divinæ in particulari, uti cætera Nomina Divina, אל, שדי, עליון

עליון &c. sub conceptu unius proprietatis divinæ communiter concipi solent: sed vult *Eloah* & *Elohim* in conceptu suo involvere omnes proprietates sive perfectiones divinas, quemadmodum in aliis linguis nomen *Deus*. Omnes enim Gentes hoc nomine in linguâ sibi propriâ & vernaculâ designant summum Numen, quod omnes perfectiones in se comprehendit.

Hæc ultima sententia mihi verosimillima videtur: nam concipiendo *Elohim*, non concipimus eum sub hac vel illa proprietate; sed in genere concipimus eum ita, quemadmodum Græci Θεὸν, Latini *Deum*, & Belgæ GODT concipere solent.

IV. *Tertiò quæritur*. Quibus nomen Elohim præterea in S. Scripturâ tribuitur quàm verò Deo?

Respondeo 1. Nomen *Elohim* tribuitur Magistratui sive Judicibus, Psal. 82. 6. *Ego dixi* אלהים אתם vos DII ESTIS: & versu 1. Deus dicitur stare in medio אלהים *Judicum*. Et Exod. 21. 6. *Dominus adducet eum* אל אלהים AD DEOS, hoc est, Judices.

2. Nomen *Elohim* etiam tribuitur Angelis, Psal. 8. 6. *Fecisti eum inferiorem paululum* מאלהים INFRA ANGELOS; quam vocem per angelos vertit Apostolus in Epistola ad Hebræos *cap*. 2. *v*. 7. *Fecisti eum paulisper inferiorem Angelis*. Et Psal. 97. 7. *Adorent eum omnes* אלהים ANGELI; quam vocem similiter idem Apostolus in eadem Epistola cap. 1. v. 6. transfert: *Et adorent eum omnes Angeli Dei*.

3. Tribuitur falsis Diis, Exod. 22. 19. *Qui sacrificat* לאלהים DIIS FALSIS, *anathema sit*. Sic eodem nomine etiam Vitulus aureus appellatur Exodi *cap*. 32. *v*. 31.

V. *Quartò quæritur*. Ob quas causas nomen *Elohim* aliis creaturis tribuitur quàm vero Deo?

Respondeo. Causæ appellationum (licèt non eædem assignentur ab omnibus) videntur fere esse hæ sequentes.

Primò. Nomen *Elohim* conceditur Regibus, Magistratibus & Judicibus propter has rationes. 1. Quia sunt supra communem reliquorum sui generis sortem & conditionem: nam illud *Divinum* vocamus, quod est eximium & excellens; sic *divinum* scriptum, *divinum* ingenium nominamus illud, quod est excellens supra reliqua sui generis scripta & ingenia. Similiter montes excelsi, qui cæteris montibus altiores sunt, vocantur Psal. 36. 7. *montes Dei*.

2. Vel nomen *Elohim* datur Magistratibus & Judicibus, quia vicem

cem Dei in hisce terris gerunt: illi enim sæpissimè exequuntur judicia Dei, puniendo sontes, quos Deus puniri jussit.

3. Fortasse Reges & Magistratus vocantur *Elohim*, quia subditi sæpe Reges suos & summos Magistratus ita colunt, ac si Dii essent.

Secundò. Nomen אלהים tribuitur Angelis. 1. Quia in ipsis divina & cœlestis gloria quodammodo refulget.

2. Verosimiliter nomen Elohim tribuitur etiam Angelis; quia vulgò hominum errore tum temporis pro Diis habebantur ab hominibus impiis & ab idololatris. Nam vix videtur verosimile Angelos in principio tam specioso nomine ab ipso Deo fuisse nominatos; quia tam magnificum nomen fuisset in hominibus magnum idololatriæ periculum. Facilis enim datur à nominis communicatione ad honoris & cultus communionem transitus. Sed *dices*: simile periculum etiam est in Regibus & summis Magistratibus, qui tamen à Deo vocantur *Elohim*. *Resp.* Tantum periculum non est in Regibus & Magistratibus; quia homines satis vident eos non esse Deos, sed mori instar aliorum hominum. Deinde Angeli sunt magis similes Deo: nam sunt immortales & planè spiritualis naturæ; quum Magistratus sint mortales, & præterea corpus habeant.

Tertiò. Nomen *Elohim* datur falsis Diis; quia idola sive falsi Dii pro veris Diis à cultoribus suis habentur.

VI. *Quintò quæritur*. Quum nomen Elohim tribuatur vero Deo, & nonnunquam etiam creaturis: quæritur; Utrùm de Deo, an vero de creaturis dicatur in primariâ significatione?

Respondeo 1. Maimonides More Nevoc. parte 2. cap. 6. pag. 119. in initio ait: *Hoc nomen primariò significat Judices, & metaphoricè transfertur ad Angelos & Creatorem, eo quod ipse sit Judex super Angelos.*

Sed hæc sententia falsa est. Nam nomen Elohim rarissimè dicitur de Angelis & de Judicibus, sed millenis fere in locis de vero Deo; & illud magis pro propriâ significatione est habendum, quod sæpissime in S. Scripturâ usurpatur, quàm illud, quod tantum rarissime est usitatum.

2. Aben Ezra videtur asserere hoc nomen primariò dici de Angelis; & Deum vocari Elohim, quia ejus opera fiunt per ministerium Angelorum.

Sed hæc sententia eodem modo refutatur, quo prima refutata est. Deinde Deus non vocatur Elohim, quia omnia mediantibus Angelis

creavit: nam *Geneſ.* 1. 1. dicitur, quod *Elohim creaverit cœlum, terram & lucem*, antequam eſſent Angeli, quibus mediantibus potuiſſet creaſſe.

3. Nos putamus nomen Elohim in primâ & propriâ ſignificatione competere Deo, & in ſecundariâ ſignificatione Judicibus & Angelis. Rationes ejus aſſertionis jam jam dedimus. Vide plura apud Buxtorfium in Diſſertatione de Nominibus Dei.

VII. Jam ſequitur celebris & diu agitata inter Doctos quæſtio *ſexta*, quâ *quæritur*: An ex nomine pluralis numeri Elohim, conjuncto cum verbo ſingularis numeri (ex. gr. בָּרָא אֱלֹהִים) poſſit probari Trinitas, vel ad minimum pluralitas Perſonarum in unicâ eſſentiâ Divinâ?

Reſpondeo. Nego cum Calvino, Mercero, Druſio, Paræo, Gomaro, Buxtorfio; & cum multis aliis præſtantiſſimis Theologis & Philologis. Nolumus hanc ſententiam tantum auctoritatibus confirmare, & Judæis vel Socinianis ullo modo patrocinari, חלילה *abſit* hoc: ſed volumus rem ipſam è genio linguæ Hebraicæ ad exactam trutinam, ab omnibus præjudiciis liberam, penitius examinare.

Primò conſiderabimus ipſum nomen אלהים *Elohim*, & probabimus illud, (licèt ſæpiſſime de creaturis in ſignificatione plurali uſurpetur) in quamplurimis locis attribui rebus ſingularibus; quod ſequentibus exemplis confirmamus.

1. Angelus ille ſingularis, qui apparuit Manoæ, vocatur *Elohim*: nam Judic. 13. 12. habetur: *Moriemur, quia vidimus* אלהים ANGELUM.

2. Nomen *Elohim* ſæpiſſimè in S. Scriptura dicitur de unico Idolo in ſingulari: ſic *Exod.* 32. 31. vitulus aureus vocatur אֱלֹהֵי זָהָב *Deus aureus*, & verſu 4. Aaron oſtendens aureum vitulum, dicit אלה אלהיך HI SUNT DII TUI, *qui te eduxerunt è terra Ægypti*. Et Judic. 16. 23. 24. Idolum Dagon vocatur *Elohim*, לדגון אלהיהם *Dagoni Deo ſuo*, & נתן אלהינו DEDIT DEUS NOSTER *Sampſonem*. In his locis ſermo eſt de rebus ſingularibus, ſcil. de vitulo aureo & de Dagone.

3. Moſes dicitur *Exod.* 4. 16. Pharaoni fuiſſe לאלהים *in Deum*.

4. Arca vocatur אלהים: nam Pheliſtæi de adveniente arca in caſtra Iſraëlitarum dicunt, בא אלהים *venit Deus*. Capellus in diatriba ſua de hoc nomine varias exceptiones contra hæc exempla adfert, quæ facilè à quovis ſolvi poſſunt.

Secundò.

Secundò. Elohim non denotat plures Deos sive personas, etiamsi sit pluralis numeri: nam secundùm genium linguæ Hebrææ multa alia nomina pluralia, significantia dominium aliquod, ut בעלים *Behalim* & אדנים *Adonim*, sæpissimè per singularem numerum explicantur. Exempla sunt hæc sequentia; *Exod.* 21. 29. dicitur בְּעָלָיו in plurali cum affixo de unico domino: nam scriptum est בבעליו ולא ישמרנו: Quod si bos petulcus fuerit antea, & quamvis denuntiatum fuerit *Domino ejus*, *& non asservaverit eum*. Habetur propriè *dominis ejus*; sed ex adjuncto verbo ישמרנו apparet בעליו singulariter esse explicandum. Simile exemplum invenitur in eodem versu בעליו יומת *Domini ejus* pro dominus *occidatur*. Utrumque verbum est singulare, sed nomen est plurale, & nihilominus de unico domino tantum sermo est.

Sic *Exod.* 22. 11. dicitur לקח בעליו de unico Domino. Similiter *Jes.* 1. 3. בעליו etiam sumitur de unico Domino.

Etiam אדנים nomen pluralis numeri sæpissimè de uno singulari dicitur, ut Gen. 24. 9. תחת ירך אברהם אדניו *sub femore Abrahami dominorum suorum*, hoc est, *domini sui*. Gen. 42. 30. Josephus vocatur האיש אדני הארץ *Vir ille Domini terræ*. Genes. 40. 1. לאדניהם למלך *Dominis suis Regi* &c. Ex his exemplis apparet nomina pluralia sæpissimè etiam in singulari numero usurpari. Vide Lexicon Hebr. Buxtorfii.

Hæc duo nomina אדנים & בעלים planè conveniunt cum *Elohim*: nam sicuti illa duo nomina in singulari & in plurali numero usurpantur, sic etiam dicimus Eloah & Elohim. Deinde sicuti eadem illa in plurali significant singulariter, sic etiam *Elohim*; uti jam multis exemplis probavimus. Buxtorfius, videns ex multis illis exemplis nomina pluralia sæpissimè significare singulariter, hanc exinde formavit regulam in Syntaxi cap. 2. *Nomina dominii* אָדוֹן, אֱלֹהִים, בַּעַל, *ex linguæ usu & proprietate, efferuntur numero plurali cum antecedente singulari, ad summam dignitatem & honorem excellentissimum personæ indicandum, ut Hebræorum Interpretes tradunt.*

Tertiò. Ex tali constructione non potest probari pluralitas personarum; quia sæpissime verbum singulare conjungitur cum nomine plurali, ubi tantum sermo est de unica persona. Exempla occurrunt quamplurima, quorum pauca tantum adferemus.

Exodi *cap.* 21. *v.* 4. legitur; אם אדניו יתן לו אשה *Si domini ejus*,

pro dominus, *dederit ei uxorem.* Hìc אדניו nomen plurale conjungitur cum verbo singularis numeri, & tantum de unico domino est sermo.

*Exod.*21. 9. גם בעליו יומת *etiam dominus ejus morte afficiatur*; ubi בעליו etiam est pluralis numeri cum affixo.

Genes. 42: 30. de solo Josepho dicunt אדני הארץ דבר *Domini terræ* (pro *dominus*) *loquitur*.

Psal. 45. 8. de solo Patre dicitur Elohim, אלהיך משחך *unxit te Deus.* In hoc Textu fit mentio trium Personarum, & verbum singulare משחך conjungitur nomini plurali אלהים, quod eo in loco solum Patrem denotat.

Simile exemplum occurrit 2. Sam. 2: 7. ubi de solo Saule dicitur, מת אדוניכם שאול *mortuus est domini vestri* (pro *dominus vester*) *Saul.*

Etiam nomen plurale aliquando jungitur cum pronomine singulari: ex.gr. Jos. 24: 19. כי אלהים קדשים הוא *nam Deus sanctus ipse est*; ubi Elohim est plurale & הוא singulare.

Simile exemplum habetur *Malach.* 1: 6. in אדנים אני *Dominus ego.* Buxtorfius in Syntaxi, cap. x. ex his similibusque exemplis format talem regulam. *Hìc Enallage numeri est, quando Nomina Dominii pluralia junguntur verbo singulari, ad summam majestatem exprimendam, sive, ut Hebræi loquuntur, ad indicandum* רבוי הכוחות. PLURALITATEM VIRTUTUM ET POTENTIARUM *in persona dominante.*

Ad hanc regulam etiam referri potest illud Jobi cap. 40. v. 10. ubi plurale בהמות jungitur cum verbo singulari יאכל. Interpretes explicant nomen plurale בהמות per *Elephantem*; & inquiunt esse plurale ob magnitudinem, quâ instar plurium est.

Simile exemplum invenitur *Joël* 1: 20. in verbis בהמות שדה תערוג *Bestiæ agri clamat*; ubi nomen plurale jungitur cum verbo singulari.

Quartò. Si אלוה in singulari denotat *Deum*, ergo in plurali, si denotet plures, denotabit plures *Deos*, & non personas; & per consequens liceret dicere dari plures Deos: sed hoc est absurdum. Consequentia est firma: nam numerus pluralis differt à singulari non in significatione, sed tantummodo in pluralitate. Ergo אלהים, si in singulari numero denotet *Deum*, in plurali significabit plures Deos; quod tamen nemo concedet.

Quintò

Quintò. Etiam nomen plurale אדנים *Adonim* tribuitur Deo; ex eo tamen nemo hactenus, quod sciam, Trinitatem vel pluralitatem personarum conatus est probare. Ex. gr. *Malach.* 1. 6. habetur, אדנים אני *Domini ego.* Cur magis hæc loquutio אלהים אני denotabit pluralitatem, quam præcedens אדנים אני?

Deuteronomii *capite* 10. *v.* 17. conjunguntur in eodem versu אלהי אלהים & אדני האדנים, cum verbo singularis numeri. Si pluralitas personarum possit probari ex אלהי האלהים, quare etiam eadem non probabitur ex אדני האדנים? Detur verosimilis ratio hujus diversitatis.

Præterea nomen plurale אֲדֹנָי cum Kametz in fine soli Deo in S. Scripturâ tribuitur; inde tamen non solent pluralitatem personarum in Deo probare. Vide plura apud Buxtorfium in Dissertatione de Nominibus Dei.

VIII. Hinc jam elicitur hoc consectarium: si ne quidem pluralitas personarum ex constructione verbi singularis cum nomine plurali possit probari, multo minus inde probabitur Trinitas. Plerique etiam auctores, qui ex illâ constructione personarum pluralitatem conantur probare, negant, quod inde etiam Trinitas probari possit.

Ex his videmus argumentum, desumptum à verbo singulari, conjuncto cum nomine plurali, non esse firmum pro probandâ pluralitate vel Trinitate personarum.

IX. Verùm aliud argumentum, desumptum à prima personâ pluralis numeri, est firmum pro probandâ pluralitate personarum divinarum. Ex. gr. *Genes.* 1. 26. dicitur, נעשה אדם *faciamus hominem.* Ibi Deus alloquitur Trinitatis personas: nam est contra genium linguæ sanctæ usurpare verbum plurale primæ personæ pro persona singulari. Hæc jam dicta sufficiant de Nominibus Dei Hebraicis.

DISSERTATIO TRIGESIMA-TERTIA, DE

Integritate Textus Hebraici Veteris Test. in genere, & de voce כארי Psal. 22. ℣. 17. in specie.

§. 1. *Inquiritur an Textus Hebræus V. T. sit corruptus, uti Pontificii asserunt?*

2. *Docetur de quali corruptione non sit quæstio inter nos & adversarios, & de quali sit quæstio.*

3. *Tria probanda sunt quando volumus evincere Textum Hebræum esse incorruptum.*

4. *Multis argumentis probatur Judæos*

daos Vetus Test. nunquam corrumpere voluisse:

5. *Nec etiam potuisse si vel voluissent.*

6. *Nec etiam revera esse corruptum.*

7. *Vetus T. non est corruptum à Judæis etiamsi sint jurati hostes Christianorum*

8. *Vulgares Judæi vocales Veteri T. non addiderunt, multo minus falsas.*

9. *Corruptio Textus Hebraici non probatur ex octodecim vocibus quæ vocantur* תִּקּוּן סוֹפְרִים correctio (*sive* ordinatio) Scribarum.

10. *Nec ex differentia versionum à Textu Hebræo.*

11. *Etiam non ex voce* כארי *Psal.* 22. 17. *circa quam duæ quæstiones examinabuntur.*

12. *Multi statuunt vocem* כארי *esse corruptam.*

13. *Quod frustra probatur auctoritate Rabbi Chaijm, dicentis se in quibusdam Codicibus invenisse* כארו.

14. *Masora Textualis, dicens ad* Num. 24. 9. כארו *esse scriptum, non probat vocem* כארי *esse corruptam.*

15. *Non sequitur: Interpretes verterunt vocem* כארי *per* transfoderunt, *vel per* fœdarunt, *vel per aliquod aliud verbum, ergo fuit in Textu* כארו.

16. *Vox illa non videtur corrupta à Judæis, quia in* כארו *crucifixio Christi & perforatio manuum ac pedum clare prædicuntur.*

17. *Falsum est quod vox* כארו *non sit restituta in Bibliis tantum propter metum damni.*

18. *Diversæ significationes vocis* כארי *recensentur, quarum ultima, explicans per* sicut leo, *approbatur.*

19. *Quatuor objectiones contra hanc significationem proponuntur & solvuntur.*

I. *De Integritate Textus Hebraici V.T.*

SECTIO I.

Ontificii ad stabiliendam auctoritatem Versionis Vulgatæ plenis buccis effutiunt Codicem Hebræum multis in locis esse corruptum, & à primæva integritate alienissimum; & per consequens eundem non posse esse regulam fidei & morum, ad quem tanquam ad infallibilem regulam in controversiis tutò confugere licet. Audiantur hac de re verba Gordoni Huntlæi Jesuitæ, quæ in Epitome Controversiarum Tom. 1. cap. 8. nimis audaciter effutit: *Non solum Textus Hebraicus est ambiguus, sed in multis etiam locis depravatus, quæ tamen loca in nostrâ vulgatâ editione adhuc correctè & integrè extant, quippe quæ facta est ante illam depravationem. Quare non rectè faciunt illi, qui rejecto vulgato & sincero textu, confugiunt ad Textum*

tum Judaicum depravatum. Ob hanc causam operæ pretium duximus penitiùs Codicem Hebræum examinare, & inquirere: An Codex Hebræus vel injuriâ temporis, aut Judæorum malitiâ ita corruptus sit, ut in controversiis norma fidei & morum esse nequeat. Pontificii id affirmant, nos negamus.

II. Ut quæstio meliùs intelligatur, priùs hæc sequentia præmittemus.

1. Quando defendimus Textum Hebræum esse incorruptum, tum non loquimur de particularibus Codicibus Hebraicis, in quos facilè malitiâ quorumdam depravatorum nonnulla vitia irrepere potuerunt: ex. gr. *Genes.* 3. 15. in Bibliis interlinearibus apud Christophorum Plantinum A. 1572. excusis, pro הוּא *ipse*, in gratiam Vulgatæ Versionis, הִיא, *ipsa,* ut excuderetur, curatum fuit, addito circulo variæ lectionis notâ, ac si litera *Vau* scripta fuisset loco *Jod.* Hæc corruptela, insigni insuper vitio typographico aucta הִית pro הִיא, in lucem prodiit. Sed hujus pudendi facinoris postea Pontificios puduit, qui in reiterata editione A. 1584. pristinam lectionem הוּא *ipse* restituerunt.

Hanc impudentiam superat adhuc alia, quam adhibuerunt in Psalterio Latino Bonaventuræ, pro *Deo* substituendo *Mariam.*

Judæi etiam accusant Achabum, quod S. Codicem corruperit, scribendo semper pro nomine *Dei* nomen *Baal*: ex. gr. Genes. 1. 1. Achab dixisset, *In principio creavit* Baal, &c. Hæc omnia detestamur. Nihilominus talia particularia vitia non obstant, quo minus S. Scriptura in aliis codicibus incorrupta permanserit.

2. Non loquimur de vitiis, quæ in nonnullos particulares Codices Hebræos ex oscitantia Typographorum nonnunquam irrepserunt. Nam illa vitia in reiteratis editionibus utplurimum corriguntur. In plerisque Codicibus Hebraicis sunt quidem nonnulla talia menda, ex oscitantia typographorum nata, sed illa nullo modo obsunt integritati & incorruptibilitati Textus Hebraici. Editio illa Hebraica Veteris T. quam nos anno 1667. per Josephum Athiam Amstelodami in publicum emisimus, omnes alias editiones, etiam Bombergianas & Plantinianas multis parasangis superat. Quæ propterea non tantum ab Illustribus & Præpotentibus DD. Belgii Ordinibus Generalibus est recepta, sed etiam à plerisque Belgii Academiis, imo etiam à Synagoga Judæorum est approbata. Hæc editio nonnulla

vitia, in aliis editionibus admissa, emendavit.

3. Non est quæstio de vocibus irregulariter scriptis, hoc est, de vocibus defectivis, de vocibns plenis, de transpositis, aliisque non ordinario modo scriptis vel punctatis: nam illæ voces ita irregulariter sunt scriptæ ab ipsis Auctoribus librorum.

4. Non est sermo de levioribus quibusdam erroribus, qui fortasse injuriâ temporis vel incuriâ Typograhorum in omnes Codices irrepere potuissent. Ex. gr. Posito, sed non concesso, quod accentus *Pesik, Maccaph, Dagesch lene* vel in nonnullis locis *Dagesch forte*, aliique accentus non distinctivi perierint; Quid illa omnia ad sensum Textus Hebræi faciunt? Plane nihil; sive absint, sive adsint, perinde est, illa sensum non pervertunt, vel turbant; illa etiam auctentiæ veritatis Hebraicæ nihil derogant. Buxtorfius in libro de antiquitate punctorum pag. 281. puritatem Textus Hebraici strenuè defendens, non vult propterea Textum Hebræum jam in minimis punctulis esse, prout ab ipsis Auctoribus fuit exaratus. Verba ipsius sic sonant. „Non dicam, quod Santes Pagninus olim in Præfatione Grammaticæ suæ scripsit & dixit: *Hebræa volumina nec in unâ dictione corrupta* „*reperies*. Neque enim existimo tales esse, ut in nullo planè punctulo, apiculo, aut literulâ, à primis Mosis & Prophetarum autographis apographa unquam discesserint, aut nullum omnino vitium „vel levissimum in eos irrepserit. Nam ne ipsi quidem Judæi hoc asserunt, qui & antiquitus jam Exemplaria corrupta, sed ab Esrâ iterum correcta esse & restituta fuisse; & posterioribus temporibus, „cum inter celebres Auctores, tum inter Exemplaria varia, dissensiones & discrepantes quasdam lectiones notant. Tales sunt præter notas τȣ̃ *Keri uketif*, dissensiones de quarundam Vocum lectione inter Judæos Orientales & Occidentales, & inter Ben Ascher & „Ben Naphtali &c. Hinc apparet, etiamsi talis corruptio in talibus minimis concedatur, vel non concedatur, nihil propterea derogari puro sensui, qui ab ipsis Scriptoribus in Textu Hebræo est intentus.

5. Quæstio, quæ inter nos & adversarios circa integritatem Textus Hebræi movetur, est majoris momenti, scil. de erroribus, sensum Textus Hebræi ita pervertentibus, ut in locis controversis regula decisionis esse nequeat. Nos pernegamus Textum Hebræum in probatissimis Codicibus esse corruptum, ut regula fidei & morum esse non possit.

III. Ad

III. Ad hanc integritatem Textus Hebræi evincendam hæc tria ſequentia probanda erunt.

1. Quod Judæi nunquam voluerint Vetus Teſt. corrumpere.

2. Quod iidem nec etiam Chriſtiani unquam Vetus Teſt. ita potuerint corrumpere.

3. Quod Vetus Teſtamentum etiam revera non ſit corruptum. Hæc tria poſt invicem probabimus.

IV. *Primò quæritur.* An Judæi unquam Vetus Teſtamentum Hebraicum voluerunt corrumpere?

Reſpondeo negando. Rationes negationis ſunt hæ ſequentes.

1. Obſtat eorum religio, ſive potius ſuperſtitio circa conſervationem Textus ſacri. Judæi magnâ reverentiâ ſunt affecti erga S. Scripturam; non audent illotis manibus Textum attingere, inſidere grande ducunt eſſe nefas: imo potius centies mortem obirent, quàm ut paterentur aliquid in Textu ſacro mutari. Tradunt indicenda eſſe jejunia, & metuendum, ne totus terrarum orbis in priſtinum chaos redigatur, ſi forte fortuna contingat Codicem S. in terram cadere. Si ergo ex naturâ tali religione affecti verſentur circa externum corticem S. Scripturæ; Quis eorum unquam auſus fuiſſet ſacrilegas ſuas manus in Textum S. injicere, eumque corrumpere? Judæi etiam admodum ſuperſtitioſi ſunt in exſcribendis Codicibus ſacris; tale requiritur atramentum; membrana debet eſſe pura, & abſciſſa ab animali puro, ac parata à Judæo; & neſcio, quibus non ceremoniis membranas illas parare ſoleant, in quibus Textus ſacer deſcribitur.

2. Si Judæi ſacrum Textum corrumpere voluiſſent, illam corruptionem præcipuè inſtituiſſent in illis locis, in quibus prophetiæ de futuro Meſſia clarè deſcribuntur. Nemo unquam Judæos accuſavit, quod voluerint vel tentaverint corrumpere inſignes prophetias de adventu Meſſiæ, quæ deſcribuntur apud Jeſaiam capitibus ſeptimo & quinquageſimo tertio, aut Geneſeos cap. 49. v. 10. vel Danielis cap. 9. verſibus 24. 25. 26. aut Haggæi capite 2. & in aliis Veteris T. locis. Imo quis unquam expertus eſt vel vidit Judæos in illis locis ullam corruptionem inſtituere voluiſſe? Ergo multo minus veroſimile eſt Iudæos unquam aliquam corruptionem voluiſſe inſtituere in aliis locis, quæ fidem Iudaicam non refutant.

3. Si Iudæi unquam S. Scripturam corrumpere voluiſſent, hoc

tentassent etiam in Paraphrasibus Chaldaicis, quæ sæpissimè multò clarius sententiam Judaicam refutant, quàm ipse Textus Hebræus; præcipuè cum sciamus Paraphrases illas apud Judæos esse magnæ & apud nonnullos auctenticæ auctoritatis. Et propterea, si Scripturam corrumpere voluissent, talem corruptionem etiam instituissent in Paraphrasibus; quia sæpè fortius inde convincuntur quàm ex ipso Textu Hebræo. Ex. gr. Genes. 49. 10. legitur: *Sceptrum non recedet à Juda, donec Silo veniat, &c.* Nos per *Silo* intelligimus Messiam, quod Judæi negant; sed convincuntur ex tribus Paraphrasibus Chaldaicis, quæ vocem שילה *Silo* explicant per משיחא *Messiam.* Similiter probamus ex iisdem Paraphrasibus vocem שֵׁבֶט ibidem denotare *Sceptrum*, & non *virgam*; prout quidam Judæorum eam vocem explicant: nam Paraphrastæ vocem שבט exponunt per מלכין & שליטין *Reges & Dominatores*, &c. Plurima talia exempla in medium proferre possemus, nisi brevitati studeremus.

4. Judæi non videntur unquam S. Scripturam corrumpere voluisse, quia ipsis Codices corrupti admodum displicent; & lege quâdam apud ipsos cautum est, ne librum Pentateuchi Manuscriptum diutius apud se retineant quàm triginta dies. Præterea si integrum folium membranæ contineat tria errata, corrigibile est; sed si quatuor contineat, judicant illud folium esse rejiciendum.

5. Quid dico de voluntate corrumpendi S. Scripturam, iidem è contra omnibus conatibus, & ferè ridendis, ejus integritatem semper conati fuerunt conservare. Nam omnes literas totius Veteris T. & plerosque accentus, ac omnes versus numerare, & plerasque irregulares voces annotare, non est signum, quod S. Scripturam corrumpere voluerint, sed è contra, quod eandem conati fuerint conservare. Hæc omnia antedicta, imo multo plura, Masorethæ magno labore circa conservationem S. Scripturæ effecerunt; quod etiam suprà in Dissertatione 22. multis probavimus. Ex his jam manifestum est Judæos nunquam S. Scripturam corrumpere voluisse.

V. *Secundò quæritur.* An Judæi unquam potuerint Vetus T. corrumpere?

Respondeo negando. Rationes, quibus hanc sententiam probamus, sunt hæ sequentes.

1. Obstat studium Masoretharum, qui, ut Textum S. integrum servarent, omnes literas, multas voces, omnes versus, &c. numerarunt.

runt. Si quidam Judæi fuissent, qui Textum sacrum unquam corrumpere voluissent, iidem hoc efficere non potuissent; quia statim ex Masora redargui potuissent. Si enim quidam literam aliquam substituere, vel voces aliquas mutare, vel versus quosdam è Textu ejicere voluissent, statim Masora illam corruptionem monstrasset. Et scimus studium illud Masorethicum non esse recens, sed perantiquum. Ipse Esdras & Viri Synagogæ magnæ sunt primi Auctores Masoræ. Præterea fuerunt alii Masorethæ, qui studium hoc præstantissimum, ab Esdrâ inchoatum, continuarunt. Rabbi Aben Esra, qui circa undecimum sæculum post Christum vixit, refert, quod viderit nonnullos libros à Masorethis examinatos, ubi quindecim Seniores jurejurando confirmant, quod tribus vicibus attentè considerarint singulas dictiones, singulas literas, singula puncta &c. Hinc Masorethæ Masoram vocare solent סְיָג לַתּוֹרָה *Sepem Legis*; quia ea S. Scripturam à corruptione defendit.

2. Posito, quod quidam scelesti Judæi fuissent, qui S. Scripturam corrumpere voluissent, judico hoc ipsis fuisse impossibile: quia Codices Hebræi fuerunt permulti, & per totum orbem ferè dispersi; quorum quidam fuerunt in manibus Christianorum, alii in manibus piorum Judæorum, vel nonnulli etiam in publicis Bibliothecis fuerunt asservati, qui in potestate malevolorum illorum Judæorum non fuerunt: quique propterea eosdem corrumpere non potuerunt, etiamsi voluissent.

3. Obstat divina providentia, & sedula Dei cura circa S. Scripturam. Omnia alia scripta, circa tempora Mosis & Prophetarum composita, jam diu perierunt; sed Vetus T. utpote scriptum divinum, semper contra insultus Diaboli fuit defensum. Ratio ejus conservationis est Dei providentia, quam Christus ostendit Matth. 5. 18. *Amen dico vobis, donec prætereat cœlum & terra, unum jota & unus apex non præteribit ex Lege, donec omnia fiant.* Et Luc. 16. 17. *Facilius est cœlum & terram transire, quam Legis unum apicem cadere.* Si ne Jota vel apex perire potuerit, ergo multo minus aliqua pars Legis divinę. Si enim providentia divina circa S. Scripturam eo usque progrediatur, ut ne unicum jota vel unicus apex è Lege tolli possit, sequitur quod Judæi Vetus T. universim corrumpere non potuerint: nam sic apex etiam de Lege cecidisset. Vide plura apud Glassium Philol. Sacræ pag. 25.

VI. *Tertiò quæritur.* An Vetus Test. etiamsi Judæi idem nunquam

voluerint vel potuerint corrumpere, revera jam ſit corruptum?

Reſpondeo negando. Nonnullæ rationes, ad priores quæſtiones jam ſuprà allatæ, etiam hanc quæſtionem probare poſſent. Sed eas rationes jam præteribimus, & ſolummodo hanc ſequentem hic urgebimus: ſcil. Si Vetus T. eſſet corruptum, illa corruptio accidiſſet vel ante Chriſtum, vel poſt Chriſtum. Illa corruptio non videtur inſtituta ante Chriſtum.

1. Quia Chriſtus procul dubio auditores ſuos monuiſſet de illâ corruptione. Verum Chriſtus non admonuit auditores ſuos, ſed è contra ad Scripturas Veteris T. eos adhortatus eſt; dicendo Ioh. 5. 39. *Scrutamini Scripturas*, ſcil. Veteris T.

2. Chriſtus multa dogmata ex Veteri Teſt. probavit; quod ſine præmiſſa cautione procul dubio non feciſſet, ſi idem corruptum fuiſſet.

3. Chriſtus vel Apoſtoli unquam Judæos reprehendiſſent, & falſitatis eoſdem accuſaſſent, ſi S. Scripturam corrupiſſent: ſed è contra Apoſtoli eos, tanquam veros ejuſdem conſervatores, laudant; cum ajunt ad Rom. 3. 2. *Eis concredita eſſe verba Dei*. Auguſtinus Judæos propterea vocat *Capſarios*; quia S. Scripturam ita conſervarunt.

Vetus Teſt. etiam non videtur corruptum poſt tempora Chriſti & Apoſtolorum, propter has rationes.

1. Quia Maſora extabat, quæ Vetus Teſt. non tantum ante, ſed etiam poſt Chriſtum diu incorruptum potuit ſervare.

2. Fuerunt poſt tempora Apoſtolorum multi viri Apoſtolici, viri pii & eruditi, Patres Græci & Latini, ut Auguſtinus, Origenes, Hieronymus, aliique quamplurimi, quorum quidam circa quartum ſeculum poſt Chriſtum vixerunt. Hi Judæos falſitatis accuſaſſent, ſi circa illa tempora S. Scripturam corrumpere voluiſſent. Sed è contra multi ex illis Patribus teſtantur S. Scripturam eſſe incorruptam: ex. gr. Hieronymus in cap. 6. Jeſaiæ inquit: „Quod ſi aliquis dixe„rit Hebræos libros à Judæis eſſe falſatos: audiat Originem, quid „in octavo volumine explanationum Jeſaiæ huic reſpondeat quæ„ſtiunculæ: quod nunquam Dominus, & Apoſtoli, qui cætera cri„mina arguunt in Scribis & Phariſæis, de hoc crimine, quod erat „maximum, reticuiſſent &c. Vide plura teſtimonia pro integritate Textus Hebraici ex Veteribus allegata apud Clariſſ. Hotting. lib. 1. cap. 2. quæſt. 4. Theſ. Philol. Inſpiciatur etiam Edward Leigh in

Syſtem.

Syſtem. Theol. Angelicè conſcripto, pag. 82.

VII. Contra hæc prȩcedentia nonnulli conjecturas quaſdam proferunt, ex quibus putant ſe probabiliter probare poſſe S. Scripturam à Judæis eſſe corruptam.

Primò objiciunt. Judæi ſunt jurati hoſtes Chriſtianorum; ergo procul dubio Vetus T. in odium ipſorum corruperunt.

Reſpondeo 1. Non tam reſpiciendum eſt ad ipſorum odium, quàm quidem ad Dei providentiam.

2. Si Judæi propter odium Chriſtianorum quædam loca mutare voluiſſent, procul dubio ea loca mutaſſent, quæ fidem Chriſtianorum confirmant: ſed hoc non fecerunt. Ergo non videntur S. Scripturam unquam voluiſſe corrumpere.

VIII. *Secundò* objiciunt. Judæi, qui ſunt vocalium Auctores, in odium Chriſtianorum procul dubio falſa puncta conſonantibus ſubſcripſerunt.

Reſpondeo 1. Judæi ſive Maſorethæ Tyberienſes non ſunt Auctores vocalium. 2. Poſito & non conceſſo, quod Judæi ſint primi inventores vocalium; Unde, quæſo, probabitur eos falſas vocales addidiſſe, niſi ex vanis conjecturis?

IX. *Tertiò* objiciunt. Sunt octodecim voces in Veteri Teſt. annotatæ à Maſorethis, quæ vocantur תִּקּוּן הַסּוֹפְרִים *Correctio Scribarum*: ergo quædam loca olim videntur fuiſſe corrupta à Judæis.

Reſpondeo 1. Hìc per Scribas intelliguntur ipſi Auctores librorum. 2. Vox תִּקּוּן non tam denotat *Correctionem*, quam quidem *Ordinationem*. Vide plura de hac objectione retrò in Diſſertatione 22. §. 15.

X. Solent nonnulli adhuc multa alia loca ex V. T. adferre, quorum corruptionem probant ex verſionibus antiquis; quia antiqui Interpretes olim aliter legerunt, quàm hodie in Textu Hebræo invenitur. Sed multa talia loca, & reſponſiones ad eadem vide in Hottingeri Theſauro Philol. pag. 147. *& ſeqq.*

II. *De Voce* כארי *Pſal.* 22. 17.

XI. Præcipuus locus, ex quo Pontificii aliique conantur probare Textum Hebræum Veteris Teſt. eſſe corruptum; & per conſequens non poſſe eſſe regulam fidei & morum, occurrit Pſalmo 22. verſ. 17. qui ſic ſonat: כִּי סְבָבוּנִי כְּלָבִים עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי כָּאֲרִי יָדַי וְרַגְלָי: Ut

ostenderem argumenta, ex hoc versu desumpta, esse tantum straminea & ficulnea, nullo modo probantia Textum Hebræum vel injuria temporis, vel ex malitia Judæorum, aut ex oscitantia Scribarum esse corruptum; ideo statui has duas quæstiones enodare:

1. An hodierna lectio vocis כָּאֲרִי jam usitata in omnibus Bibliis, sit genuina, & exarata ab ipso Davide?

2. Utrum vox כארי debeat exponi per *sicut leo*; an vero per *transfoderunt*.

XII. Ad priorem quæstionem respondent non tantum Pontificii, sed etiam multi Reformati, dicentes vocem illam à priscis Judæis primò ex mera librariorum inscitia, deinde ex mera malitia esse corruptam; & scribi debere כָּארוּ *foderunt*, sicuti etiam transfert vulgata versio. Sed quare hanc vocem præ cæteris corrupissent Judæi? *Resp.* Quia in voce *fodiendi* manifestam de crucifixione Christi prophetiam videbant proponi, quæ in passione Christi etiam impleta fuit. Quando hæc corruptio circa hanc vocem esset instituta? Ante factam Masoram paulo post tempora Christi.

XIII. Rationes, quibus hujus vocis corruptio statuminatur, sunt multæ & variæ. *Prima* desumitur ab auctoritate Rabbi Chajim, collectoris Masoræ, conducti à Bombergo, typographo Veneto, ut Masoram (quæ hactenus usque ad annum circiter 1500. vel in separatis libris fuerat descripta, vel ad marginem variis figuris in libris MSS. depicta,) hinc inde colligeret, & supra vel infra Textum Hebræum, aut etiam nonnunquam ad latus ejusdem Textus collocaret; quod etiam supradictus Rabbi in initio superioris sæculi præstitit. Hic in Masora magna finali ad ordinem literarum Alphabeti אר, h. e. incipientium ab Aleph Resch, ad vocem אֲרִי sic fatur pag. 10. versâ, col. 4. circa f. במקצת ספרים מדוייקים מצאתי כתוב כארו וקרי כארי אמנ׳ בקשתי באינון מלין דכתיב ו׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳ י׳ ולא מצאתיו נמנה בחשבונם וגם בחלוף המקרא דיש בין מדינחאי ומערבאי ולא נמנה שם: *In quibusdam libris correctis inveni scriptum* כארו & in margine *lectum* כארי. *Sed quæsivi inter illas voces, quæ cum Vau scribuntur in fine vocis, & leguntur cum Jod, sed non inveni illam* vocem (כארו) *numeratam in enumeratione earum; neque etiam recensetur inter varietatem, quæ sunt inter Orientales & Occidentales.*

Resp. 1. Non sequitur. In quibusdam codicibus fuit כארו, ergo

ea

ea eſt genuina lectio. Nam oppono illis paucis exemplaribus omnia reliqua exemplaria, etiam accuratiſſima, tam MSS quam impreſſa, in quibus omnibus, niſi totus fallor, habetur כארי. Si ſecundùm multitudinem exemplarium ſit judicandum, ſane numerus exemplarium habentium כארי erit decuplo, ſi non centuplo, major.

2. Hæc nota Rabbi Chajim non eſt nota Maſorethica à Maſorethis Maſoræ addita, ſed eſt particularis gloſſa, quam ille Rabbi addidit; quæque propterea etiam diverſo charactere eſt exarata, neque ipſi Maſoræ præjudicare poteſt.

3. Ipſa hæc gloſſa confirmat lectionem כארי. Sic enim inquit Rabbi: quæſivi vocem כארו inter voces ſcriptas cum Vau & lectas cum Jod, ſed non inveni. Ergo ſecundùm Maſoram non fuit כארו ſcriptum in Textu, & lectum per Jod in margine.

4. Ipſa Maſora finalis, cui hæc gloſſa immediate eſt ſubſcripta, ſatis refutat lectionem כארו: nam ſic eadem ibidem infit: כארי ד׳ ב׳ קמצין וב׳ פתחין וסי׳ כרע שכב כָּאֲרִי ; שויתי עד בקר כָּאֲרִי, קשר נביאיה בתוכה כַּאֲרִי, כָּאֲרִי ידי ורגלי, h. e. Vox כארי *quater* occurrit, *bis cum Kametz*, *& bis cum Patach*; *quorum loca ſunt*: *Incurvavit ſe, accubuit ſicut leo*, Numer 24. 9. *Poſui uſque ad mane ſicut leo*, Jeſ. 38. 13. *Conjuratio Prophetarum ejus in medio ejus*: *ſicut leo*, Ezech. 22. 25. *Sicut leo manus meas & pedes meos*, Pſal. 22. 17. Ergo Maſora finalis, quæ longè præferenda eſt gloſſæ Rabbini Chajim, ſtatuit etiam hoc in loco eſſe ſcriptum כארי per Jod, & quidem per Kametz ab initio. Etiam Maſora parva, noſtro Textui adſcripta, receptam lectionem confirmat. Præterea Aben Ezra & Salomo Jarchi, qui circa undecimum ſeculum vixerunt, calculum ſuum lectioni כארי adjiciunt.

5. Codices illi, in quibus R. Chajim ſuperiori ſeculo vidit כארו, ſunt multo recentiores ipsâ Maſorâ, quæ legit כארי; quique propterea non ſunt tantæ auctoritatis, quantæ eſt ipſa Maſora. Similiter eſt mihi Pſalterium, Wittebergæ typis Johannis Catonis Anno 1566. impreſſum, in quo eſt ſcriptum כָּאֲרִי, & in margine כָּאֲרִי & כָּרוּ: ſed illud nullo modo poteſt præjudicare Maſoræ, quæ ad minimum abhinc mille, vel forte abhinc bis mille annis eſt conſcripta.

XIV. *Secunda* ratio contra hodiernam lectionem deſumitur ex Maſora Textuali ad *Numer*. 24. 9. ubi ſic habetur כארי ב׳ וסי׳ כרע

שכב

שכב כארי , כארי ידי ורגלי כארו כתוב Hoc est , Vox כארי *bis* occurrit, *quorum loca sunt*, *incurvavit se, accubuit sicut leo*, Num. 24. 9. *Sicut leo manus meas & pedes meos*, Psal. 22. 17. ubi כארו *scriptum est*.

Resp. 1. Procul dubio hæc nota Masorethica hoc in loco est vitiosa, & pro כארו scribendum est כארי. Nam Masora parva, quæ ibidem annotatur juxta Textum ad vocem כארי, contrarium docet, cum ait ד' ב' קמצין וב' פתחין, h. e. vox כארי *quater* invenitur, *bis cum Kametz*, & *bis cum Patach*. Ergo Psal. 22. 17. invenitur, dicente Masorâ, כארי cum Jod in fine.

2. Alterum mendum, quod in Masora Textuali ad *Numer*. 24. 9. occurit, consistit in eo, quod dicat כארי bis occurrere, nempe eodem modo cum Kametz sub Caph; hic scil. & *Psal*. 22. 17. cum *Numer*. 24. 9. inveniatur כַּאֲרִי cum Patach ab initio.

3. Si quis velit contendere Masoram Textualem *Num*. 24. 9. non esse vitiosam, dico eam tum esse intelligendam de quibusdam codicibus, in quibus vitiosè scriptum fuit כארו.

XV. *Tertia* ratio est desumpta ab Interpretibus quibusdam, qui hanc vocem כארו transtulerunt quasi verbum כארו. Ex. gr. Lxx. Interpretes, qui fere 300. annis ante Christum vixerunt, verterunt vocem כארי per *ὤρυξαν τὰς χεῖράς μου transfoderunt manus meas*, & Aquilas per *ᾔσχυναν fœdarunt*, h. e. indignis modis tractarunt, ab *αἰσχύνω*; Paraphrastes Chaldæus per נָכְתִין הֵיךְ כְּאַרְיָא *mordentes ut leo*. Ergo antiquis temporibus videtur fuisse scriptum כארו *transfoderunt*, & non כארי *sicut leo*.

Resp. 1. Hodierna versio Græca non est eadem illa, quam olim trecentis annis ante Christum famosi illi Interpretes Græci, qui abusivè Lxx vocantur, conscripserunt. Nam illa antiqua versio Græca vel periit, vel si adhuc quædam ejus rudera supersint, ea cum aliis versionibus Græcis sunt mixta: adeo ut pro antiqua & famosa versione Græca (quæ dicebatur esse correctissima, & cum fonte Hebræo optime convenire) jam ostendatur corruptissima versio. Ex. gr. Jonæ 3. 4. habetur: *Adhuc* ארבעים יום QUADRAGINTA DIES *& Ninive subvertetur*; cum in versione Græca Lxx Interpretum habeatur *ἔτι τρεῖς ἡμέραι adhuc tres dies* &c. Si aliquis inde vellet concludere: ergo antiquis temporibus in Textu Hebræo fuit scriptum שלשה ימים *tres dies*. An non talis se deridendum præberet? Fortasse à quibusdam Zelotis hic versus 17. Psalmi 22. est interpolatus, & transformatus ad

Textum

Textum Græcum Novi Teſt. ubi docetur quod Judęi transfoderint manus & pedes Chriſti.

2. Verſio Aquilę, licet dicatur centum circiter annis poſt Chriſtum conſcripta, nihil hic probat. Nam ſi Aquila legerit כארו, procul dubio illud ſumpſit pro כִּשְׁרוּ. Nam כָּשַׁר idem ſignificat quod *αἰσχύνω*. Et pro כָּשַׁר aliquando dicitur כָּאַר: nam hæ duæ literę frequenter inter ſe permutantur. Et quomodo hęc interpretatio verę lectioni poteſt præjudicare, cum Aquilas in interpretanda hac voce vehementer hallucinatus fuerit. Nam ſi כארו debeat exponi per verbum, tum deſcendet à Rad. כָּרָה *fodere*; non vero à כור vel כאר, uti Aquilas putavit. Et cum idem Aquilas in lingua Hebraica talem Radicem non inveniret, cogitabat eſſe Syriacę originis, ubi invenit כאר habere ſignificationem *αἰσχύνης*. Hanc illud כארו vel כארי per *fœdarunt*, etſi abſurde & male, tranſtulit.

3. Paraphraſtes Chaldęus fortè verbum, quod judicavit ſubintelligi, addidit, uti ſępe aliâs factum eſt. Nam Interpretes Chaldęi non tam ſunt Tranſlatores, quam quidem Paraphraſtæ. Nonnunquam, pręcipue poſteriores, pro tribus vel quatuor vocibus Hebraicis ſubſtituerunt decem vel plures. Hic Paraphraſtes, judicans ſenſum eſſe ellipticum, ſi verbum הקיפוני *circumdederunt* explicetur, videtur illud verbum, ad Textum ſupplendum, addidiſſe. Et ſic כארי, vertens per כאריה *ſicut leo*, legiſſet, ſicuti jam in omnibus fere Bibliis legitur.

XVI. *Quarta* ratio eſt. Judęi videntur hanc pręcipue vocem corrupiſſe; quia crucifixio Chriſti & perforatio manuum & pedum ejus hîc clariſſime prędicuntur, quando כארו in Textu retinetur.

Reſp. 1. Verum eſt. Crucifixio clarius tum exprimitur: ſed propterea ad eam denotandam, non licet vocem alienam in Textum intrudere. Imo ſi adderetur תָּלוּי *ſuſpenſus*, tum adhuc clarius crucifixio exprimeretur: ſed inde non ſequitur, ergo Judęi forte illam vocem è Textu eliminarunt.

2. Si כארו mutaſſent ad obſcurandam crucifixionem; quare non ęque mutarunt verſum 19. ubi clarè diviſio veſtium & projectio ſortis deſcribuntur?

3. Nullo modo videtur veroſimile eos Textum hunc vel ullum alium data opera interpolaſſe: nam potius centies mortem obirent, quàm ut paterentur vel hilum in Textu mutari. Quis unquam tam

curiosus fuit circa conservationem Textus quam Judæus? Quis omnes literas, voces, & versus numeravit sicuti Judæus? Quare non mutavit alia loca fidei suæ directè opposita, ut *Genes*. 49. 10. *Mich*. 5. 1. *Mal*. 2. *Dan*. 9. &c

XVII. *Quinta* ratio est. Quod vox כארו non sit restituta in Bibliis, factum est propter metum damni. Nam Judæus quidam, corrector Bibliorum (dicente Drusio apud Amamam in Antib. Bibl. p. 461.) ausus fuit denuntiare Bombergo, cum is vocem כארו vellet restituere ad fidem correctissimorum codicum, se procuraturum apud suos ne ullum exemplar istius editionis emeretur.

Resp. Non mirum: nam ille corrector credebat lectionem כארו non esse genuinam. Deinde sciebat eam novam lectionem esse contra Masoram, quæ expresse ait in Textu debere esse כארי; & contra receptissimam lectionem. An non simile quid Christiani responderent typographo alicui, si locum aliquem sive Veteris sive Novi T. contra receptam lectionem, quam credunt esse genuinam, corrumpere vellet?

Vide pluribus Cl. D. Matthiam Wasmuthum hanc receptam lectionem כארי doctè probantem & confirmantem in parte 3. Vindiciarum pag. 351. & seqq.

XVIII. Altera jam sequitur quæstio, concernens vocis כארי significationem; de qua quæritur: Utrum vox כארי debeat exponi per *sicut leo*; an vero per *transfoderunt*? De significatione hujus vocis variæ sunt sententię.

1. Augustinus Nebiensis in suo Psalterio quinquelingui, & Polanus in Syntagmate vocem כארי explicant per *sicut leo*, & subintelligunt verbum, ex. gr. כָּרוּ *transfoderunt*. Nam tales ellipses sunt usitatę in Psalmis: ut Psal. 120. 7. *Ego pacem* (subintellige *diligo*,) *at cum loquor, ipsi ad bellum* (supple *conclamant*.)

2. Avenarius putat vocem כארי esse compositam ex כאר *fodit*, & אֲרִי *leo*; sensu eo: *sicut leo foderunt*. Ergo כ esset simul præfixa servilis & litera radicalis verbi כאר, quod in lingua Hebræa est insolens.

3. Gesnerus putat legendum esse כָּאֲרֵי in regimine pro כָּאֲרִים *perforantes*. Sed talis expositio est contra punctationem receptam. Deinde à כרה in Participio Benoni esset כֹּרִים, כֹּרֵי, & à כאר esset כֹּאֲרֵי, כֹּאֲרִים.

4. Receptissima sententia explicat כָּאֲרִי per *transfoderunt*. Sed duo huic

huic expoſitioni obſunt. 1. Tum dicendum eſt Aleph per Epentheſin interponi. 2. Tum in fine litera Jod eſſet loco literæ Vau : nam ſecundùm regulam communem deberet ſcribi כָּרוּ. Non ſine ratione aliquis judicabit eſſe abſurdum tales duas anomalias fingere in tam parva voce, conſtante tantum quatuor literis.

5. Sunt qui exponunt vocem כָּאֲרִי per *ſicut leo* ; & verbo הקיפוני aliam aſſignant ſignificationem, hoc vel ſimili modo ; ut talis ſit ſenſus: *Nam circumdederunt me canes, cœtus malignantium perforarunt* (perfoderunt vel inciderunt) *inſtar leonis manus meas & pedes meos* : adeo ut הקיפוני deſcenderet à נקף habente eandem fere ſignificationem cum נקב ; nam literæ ב & פ facilè inter ſe permutantur. In hanc ſententiam inclinat Venerandus D. Voetius parte 1. diſputat. pag. 52. Si tali modo hic verſus exponeretur, non opus eſſet vel Textum accuſare corruptionis, vel ullam anomaliam in voce כארי admittere.

XIX. Contra hanc expoſitionem variæ objectiones poſſunt formari.

1. *Objectio.* Verbum הקיפוני ſignificat *circumcinxerunt* à Radice יקף, inde in Hiphil eſt הִקִּיף *ambivit, circumivit*, &c.

Reſpondeo. Quidam judicant הקיפוני æquè poſſe derivari à נָקַף *excîdit, incîdit, perfodit*, quam à יקף : nam uti à נגש in Hiphil fit הִגִּישׁוּ, ſic regulariter à נקף fit הִקִּיפוּ, & cum affixo הִקִּיפוּנִי. Nam verbum נקף *perforandi, frangendi* &c. ſignificationem habere, probant tum ex Jobi *cap.* 19. *v.* 26. tum etiam ex Kimchio in Lexico ad Radicem נקף : ubi idem ad illa verba Jobi ſic commentatur : וְאַחַר עוֹרִי נִקְּפוּ זֹאת פירוש שברו ונקרו התולעים זאת ואמר זאת על העצם וכולם ענין שבירה וכריתה *Et poſtquam pellem meam perfoderint hanc ; expoſitio eſt confregerunt & perfoderunt vermes hanc , & dicit* Textus זאת *de oſſe, & omnia illa ſignificant fractionem & exciſionem.* Lxx Interpretes, quia verbum הקיפוני à duabus Radicibus formari poteſt, duplicem ſignificationem expreſſerunt : nam περιέσχον eſt ex ſignificatione יקף *circumcingere*, & ὤρυξαν à נקף *transfodere.*

2. *Objectio.* כָּאֲרִי non ſignificat *ſicut leo* : nam litera כ, utpote una ex literis וכלב, eſt punctanda per Scheva, vel ſequente gutturali cum Chateph-patach per Patach, uti hoc in loco.

Reſp. Hic extruditur litera ה : nam tres literæ כלב ſæpe poſt ſe extrudunt ה, & tum illæ literæ כלב recipiunt illud punctum, quod ה hic reciperet. Eſt ergo כָּאֲרִי pro כְּהָאֲרִי.

 3. *Obj.*

3. *Obj*. Verbum הקיפוני non poteſt conjungi cum ſequentibus *ſicut leo &c*. nam notatur cum Athnach, denotante Colon: ergo poſt הקיפוני eſt Colon.

Reſp. Accentus Athnach communiter quidem denotat Colon, ſed ſæpe nullam facit diſtinctionem, ut Geneſ. 1. 1. *In principio creavit Deus cœlum & terram*. Sub voce אלהים *Deus* eſt Athnach; ſed poſt illam vocem non eſt Colon. Vide etiam *Pſal*. 83. 13. & 119. 13. & 130. 2. Jer. 7. 20. &c.

4. *Obj*. Maſora magna finalis pag. 1. verſâ, col. 4. ſic fatur: "אב מן בב" ותרויהון בתרי לישני, h. e. Eſt *Alphabetum* conſtans *ex binis vocibus, quæ diverſam habent ſignificationem*. Voces nonaginta octo, eodem modo ſcriptæ, ſed ſignificatione differentes, poſt invicem ibi enumerantur. Ex. gr. בבגדו bis occurrit in Bibliis, ſcil. Gen. 39. 12. ubi ſignificat *in veſte ejus*, ſed Exod. 21. 8. denotat *in prævaricando ipſum*. Similiter numeratur vox כארי inter tales voces: & dicit Maſora eam vocem bis occurrere in duplici ſignificatione.

כארי שויתי עד בקר׳
כארי כי סבבוני כלבים׳

ſcil. Jeſ. 38. 13. ubi neceſſario per *ſicut leo* debet exponi, & hic *Pſal*. 22. 17. ubi ſecundùm Maſoram neceſſario debet aliquid aliud ſignificare.

Reſp. Hæc Maſora eſt bimembris, cujus priorem partem, rejecta poſteriore, approbamus. Nam כָּאֲרִי occurrit bis: ergo olim *Pſal*. 22. 17. non fuit כארו. Sed quod Maſora judicaverit vocem כארו habere duplicem ſignificationem, in eo errat Maſora. Nam nemo facile dixerit Maſoram falli non poſſe; præcipue in aſſignandis ſignificationibus vocum. Maſoræ officium primarium fuit numerare literas, voces, verſus, &c. ſed non indere ſignificationes vocibus. Et ſcimus Commentatores vel Interpretes ſæpe hallucinari & cęſpitare in excogitandis aut effingendis etymologiis & vocum ſignificationibus; quare non potuiſſet eadem hallucinatio locum habuiſſe in Maſorethis?

Ex his concludimus vocem כָּאֲרִי eſſe genuinam, eamque commodiſſime poſſe explicari per *ſicut leo*. Vide plura de hoc verſu apud Reverendum olim Præceptorem & poſtea Collegam conjunctiſſimum D. Voetium in prima parte diſput. p. 52. ubi etiam pag. 54. & ſeqq. deſcribitur ſententia Buxtorfii de hoc eodem verſu. Inſpiciatur etiam Glaſſii Philologia Sacra lib. 1. Tract. 1. pag. 124. & ſeqq.

DISSER-

DISSERTATIO TRIGESIMA-QUARTA, DE PENTATEUCHIS MANUSCRIPTIS.

§. 1. *Ex curiosa librorum MSS. descriptione probatur Judæos Vetus T. non voluisse unquam corrumpere.*

2. *Duodecim sunt consideranda in libris MSS. primò* materia, *quæ est membrana, circa quam, ut sit licita, multa requiruntur.*

3. *Secundò* dimensio : *nam longitudo debet esse proportionata ejus altitudini.*

4. *Tertiò* conjunctio *diversarum cortinarum.*

5. *Quartò* atramentum *speciali modo præparatum.*

6. *Quinto* exemplar, *juxta quod alii Codices scribuntur.*

7. *Sextò* literæ, *quæ sunt hodiernæ Hebraicæ.*

8. *Septimò* spatium *inter literas, dictiones, lineas, sectiones & inter libros Pentateuchi.*

9. *Octavò* carmina *Pentateuch.* Exod. 15. & Deut. 32. *alio modo sunt scribenda quam prosa.*

10. *Nonò* nomina Dei *curiosius & cum majori devotione sunt describenda quam cætera.*

11. *Decimò* correctio *librorum MSS.*

12. *Undecimò Libri MSS. tornatis lignis alligantur, fasciæ & palliolo involvuntur, lamina argentea & stylus argenteus anneċtuntur, & tandem in arcam, intrinsece & extrinsece ornatam, reconduntur.* ידוד & אלדים *scribuntur pro* יהוה & אלהים.

13. *Duodecimò* Viginti sunt vitia, *quorum singula faciunt libros MSS. profanos & inutiles ad legendum ex iis.*

14. *Usus librorum MSS. profanorum & inveteratorum ostenditur.*

SECTIO I.

JAm jam multis argumentis probavimus Judæos Textum Hebręum nunquam voluisse corrumpere: hoc idem etiam evinci potest ex curiosâ librorum MSS. descriptione. Ut hoc argumentum de libris Judæorum MSS. melius intelligatur, in principio sciendum est Judæos in publicis Synagogis nunquam Textum Pentateuchi prælegere ex libris impressis, sed semper ex manuscriptis; in quibus exscribendis miram adhibent curiositatem. Hanc curiositatem, ut inde etiam appareat quod Judæi nunquam S. Scripturam corrumpere voluerint, hac Dissertatione declara-

clarabimus. Maimonides in libro *Jad Chaſaka tomo primo*, *Hal. Thephillin capp.* 7. 8. 9. *&* 10. & Schickardus ex ipſo in libro qui vocatur משפט המלך (*Miſchpat hammelech*) modum libros ſacros exſcribendi dilucidè deſcribunt.

II Nos hæc omnia, quæ in deſcribendis & deſcriptis libris ſacris obſervanda ſunt, ad hæc duodecim capita referemus.

Primò. Codicum MSS. *Materia* conſideranda eſt, quæ nunquam eſt charta vel papyrus; ſed ſemper membrana. Quare? Ut codices illi, qui magnâ difficultate exſcribuntur, tam facilè corruptioni obnoxii non eſſent. Sed non perinde eſt, quali membranæ Textus ſacer inſcribatur. Multæ conditiones requiruntur, quæ membranam illam licitam reddunt.

1. Membrana illa deſumenda eſt ex animali mundo, & non ex immundo. Si enim membrana ex animali immundo deſumpta ſit, totus liber eſt profanus, & ad legendum ex illo illicitus.

Omnes ſchedæ, ex quibus fiunt Mezuzoth & Phylacteria, etiam ex pelle animalis puri præparantur.

Nonnunquam etiam ſolent in membranis avium ſcribere, ſed aves illæ debent eſſe magnæ, ut magna pars Textus Hebræi commodè in illis exſcribi poſſit.

Solent etiam in pellibus ſpontè mortuorum vel diſcerptorum ſcribere, ſi modò pelles illæ ſint deſumptæ ex animalibus puris.

2. Membrana illa debet eſſe parata à Judæo, & non à Chriſtiano vel Gentili; & quidem eum in finem, ut Textus ſacer ei poſtea inſcriberetur. Aliter ſi ſit parata à Judæo in alium uſum, vel à Chriſtiano aut Gentili in hunc uſum, ut inde liber fieret, tamen liber ille, qui inde pararetur, eſſet profanus.

3. Ipſi Judæi in membranis illis ſcribunt, non Chriſtiani, non etiam Gentiles: nam librum à Samaritano ſcriptum comburunt; ſed à Gentili, vel ab Iſraelitico apoſtata, vel à ſervo, à muliere, aut à minorenni ſcriptum, in terrâ ſepeliunt.

3. Non ſcribunt ſupra pergamenum contiguum carni, ſed ſupra alteram partem, quæ antea pilis ornata fuit. Si tamen corium in duas partes diſſectum fuerit, ſcribunt in parte illâ corii, quæ fuit vicina carni.

5. Omnes regulæ, in membranâ deſcribendæ, prius ſunt delineandæ, ut ſcriptura appareat elegantior & rectior. Si liber abſque lineato ſcriptus ſit, habetur tanquam profanus: quia putant ſe hanc legem

gem de sulcis faciendis à Mose accepisse. Sulci linearum nonnunquam ducuntur à tergo, ita ut eminentiæ antrorsum conspiciantur: in aliis tamen exemplaribus iidem sulci in illâ ipsâ parte ducuntur, in quâ Textus describendus est. In duobus exemplaribus MSS. Estheræ, quæ possideo (quorum alterum est in folio, alterum in octavo) sulci linearum à parte scripturæ ducti sunt. In exemplari MS. Estheræ in folio sulci linearum non sunt ita conspicui, quàm quidem in altero exemplari; ita ut primâ fronte illi sulci vix appareant. Judæi ex hoc ipso meo exemplari diu in festis *purim* publicè in Synagogis historiam Estheræ & Hamanis prælegerunt. Omnes ergo Scribæ tenentur sulcos in membranis ducere; nec puto etiam expertissimos Scribas sine lineato audere scribere.

Tandem mihi comparavi Pentateuchum MS. (non tamen totum) nitidissime in membrana conscriptum Francofurti ad Mœnum, qui pro me inde allatus est per Rabbinum aliquem. In eo exemplari lineæ tam subtiliter sunt ductæ in parte scripturæ, ut centesimus, licèt admodum attendat, vix lineas conspicere possit, nisi de iis moneatur.

III. *Secundò*. Consideranda est *dimensio* librorum MSS. Judæi non solent libros sacros in complicatis libris more Christianorum scribere, sed in longâ continuâ membranâ, quę aliquando viginti, tringinta, vel etiam plures ulnas longa est. Hęc dimensio sive distributio secundùm certas leges fit.

1. Membranę longitudo ejus altitudini proportionata esse debet, ne crassities respectu altitudinis sit nimis enormis. Itaque altitudo Pentateuchi Manuscripti non est facienda longior ejus ambitu. Hoc optimè observatum est in libris meis MSS. Estherȩ.

2. Communiter altitudo Membranę est sex palmorum, & longitudo ejus est proportionata altitudini. Si omnes membranę semper ejusdem essent crassitiei, facile posset aliqua certa mensura pręscribi, quam omnes Scribę commodè sequi possent: sed quum hoc fieri nequeat; & ne altitudo ambitum excedat, solent nudas aliquot membranas à scripturâ vacuas aliquoties convolvere, donec justam crassitiem nanciscantur. Deinde in rejectitia aliqua membrana priùs experimentum faciunt, ut supputent in quantum literas augere vel minuere debeant. Altitudo mei Pentateuchi MS. est circiter trium pedum.

3. Multas columnas in qualibet membrana faciunt: aliter enim libri

libri MSS. in legendo nimium essent dissolvendi. Paginæ columnares non debent esse ampliores & latiores semisse altitudinis, ne visus inter legendum ob regularum longitudinem titubet & hallucinetur. Maimonides putat circiter 30. literas in qualibet regula esse scribendas, ut ter vox polysyllabica למשפחותיכם *familiæ vestræ* in ea commodè describi possit. Singulæ mei Pentateuchi regulæ fere etiam constant triginta literis.

4. Inter singulas columnas spatium aliquod est relinquendum vacuum. Quantum? Duorum digitòrum, ne lineæ videantur esse continuæ: sed paulo majus spatium est relinquendum inter singulas cortinas, ut illæ commodè consui possint.

5. Lineæ etiam secundùm antiquam consuetudinem non sunt nimis multiplicandæ, nec nimis minuendæ. Non solent certum linearum numerum cuilibet columnæ assignare; communiter tamen non pauciores quàm quadraginta octo, nec plures quam sexaginta regulas in quâlibet columnâ exprimunt. In qualibet columna Pentateuchi jam laudati habentur regulæ quinquaginta tres.

6. Lineas in membranâ non incipiunt à summitate describere, & in extremitate paginarum finire: sed suprà communiter relinquitur spatium trium digitorum vacuum, & infrà spatium quatuor digitorum. Nam in exscribendis sacris codicibus etiam ornatus ratio habetur.

IV. *Tertiò.* Quia totus Pentateuchus non potest in unicâ continuâ membranâ describi, ideo variæ membranę, quasi diversæ cortinæ, consuuntur & conjunguntur. Sed quomodo illa conjunctio diversarum cortinarum fieri solet, ut in illis commodè totus Pentateuchus describi possit? Respondeo: his sequentibus modis.

1. Non solent has cortinas nectere filis quibusdam sericis, vel cannabinis, sed nervis animalium mundorum.

2. Nervi illi, quibus membranæ consuuntur, nectuntur extrinsecus, & non intrinsecus, ubi scriptura est, ne nodi illi varii Scripturam deforment.

3. Si nervi illi vetustate vel casu quodam rumpantur, prima & secunda vice resarciuntur; sed non tertia vice, ne scriptura lædatur.

V. *Quartò.* Non perinde est quali *atramento* Pentateuchi à Judæis describantur; sed requiritur atramentum speciali modo confectum. Maimon H. Tephil. 1.4. transferente Schickhardo, sic ait. „Colligunt

„ gunt fumum olei, vel picis, vel ſevi, vel talium, & pinſunt in exu-
„ ſto ligno cum exiguo mellis, & depſunt valde, donec attenuetur:
„ poſtea exſiccant & reponunt. Tempore ſcriptionis macerant vel
„ diſſolvunt in aquis gallarum aut ſimilium, & ſcribunt eo. Non ſolent vel unicam litterulam rubeo, viridi, alioque colore depingere. Pontificii veteres, exſcribentes S. Scripturam, initia librorum & capitum à literis aureis, rubeis, & aliorum colorum inchoabant; ſed tales colores ſolent Pentateuchos Hebræorum profanare. Referunt de Pentateucho Alexandri M. quod in eo nomen Dei ubique aureis literis deſcriptum fuerit: ſed Sapientes Judæorum, de hoc Pentateucho interrogati, judicarunt è medio eſſe tollendum.

VI. *Quintò*. Ne errori eſſet locus, ſolent ſuos particulares Pentateuchos ex auctentico quodam *exemplari* deſcribere. Antiquitùs originale exemplar ſervabatur à Levitis in ſanctuario. Ex eo Rex Pentateuchum ſuum deſcribebat & corrigebat: nam ſinguli Reges propriis manibus totum Pentateuchum exſcribere tenebantur. Sunt quidem Judæi, qui integrum Pentateuchum memorię callent, & à quolibet dato loco recitare poſſunt: ſed talibus tamen non licitum eſt vel unicam literam abſque auctentico quodam exemplari ſcribere; ne, nimium memorię confidentes, vitia quædam in Textum ſacrum intruderent.

VII. *Sextò*. Non perinde eſt qualibus *literis* Pentateuchi deſcribantur. Nonnullę conditiones requiruntur, quæ literas licitas efficiunt.

1. Literæ hodiernæ Hebraicæ uſurpari debent: nam ſi quis aliis literis in deſcribendo uteretur, is totum librum profanaret.

2. Occurrunt quędam voces Chaldaicæ in Pentateucho, ut *Gen.* 31. 47. ſed illæ etiam iiſdem characteribus ſunt exprimendæ. Fuerunt nonnulli inter Chriſtianos, qui Textum Hebraicum literis Gręcis vel Latinis in commodum lectorum expreſſerunt, ſed talis tranſformatio plane in libris MSS. Judæorum illicita eſt.

3. Non licitum eſt voces aliquas dividere; ita ut quędam literæ in prima, & aliæ in ſequenti regulâ ſcribantur. Nonnulli ſolent etiam quaſdam literas extra communem regulam in margine aliquando collocare; ſed hoc alii Rabbini prohibent.

4. Diligentiſſima ratio habetur literarum Majuſcularum, Minuſcularum, Inverſarum, Suſpenſarum, & Punctatarum. De

his vide ſuprà in Diſſertatione decima.

5. In MSS. Pentateuchis, & in ſimilibus libris Eſtherę, in Phylacteriis & in Mezuzoth diligenter attenditur ad ſeptem literas שעטנזגץ, quæ quibuſdam corniculis ſive apicibus ſupernè coronantur. Etiam Scribæ ſolent literam ח cum gibbo, & literam פ ſæpe reduplicatam pingere. Rationes ejus ſcriptionis vide retrò in Diſſertatione 26.

VIII. *Septimò*. Omnes literæ decenti modo diſpoſitę eſſe debent; & *ſpatium* quod inter literas & dictiones eſt relinquendum, non debet eſſe nimis magnum vel nimis parvum. Hinc variis modis diſtantias illas determinarunt.

1. Omnes & ſingulæ literę à ſe invicem ita debent eſſe diſtinctæ, ut una alteram non attingat. In multis linguis Orientalibus & Occidentalibus literę inter ſcribendum conjunguntur; & propterea facilius ſcribuntur: ſed in ſcriptura Hebraica literæ ita diviſę eſſe debent, ut ſpatium unius pili inter ſingulas literas vacuum relinquatur.

2. Inter ſingulas dictiones relinquendum eſt ſpatium unius literulæ.

3. Inter ſingulas lineas omittitur ſpatium unius lineę.

4. Inter ſectiones *clauſas*, quę in Pentateucho literâ *Samech* denotantur, relinquitur ſpatium trium literarum; inter ſectiones *apertas*, quę literâ *Pe* indigitantur, relinquitur ſpatium novem literarum; & inter ſectiones *maximas*, quę tribus literis *Samech* vel *Pe* denotantur, omittitur ſpatium trium regularum vacuum. Maimonides toto capite 8. in Hal. Tephil. omnes ſectiones *clauſas* & *apertas* enumerat, & ibidem allegat loca in quibus ſectiones *apertæ* & *clauſæ* obſervari debeant. Sectiones illæ ſunt varię. Maimonides ait ſectiones סְתוּמִים *clauſas* in Pentateucho inveniri trecentas ſeptuaginta novem; פְּתוּחִים *apertas* verò ducentas & nonaginta. Ergo in Pentateucho ſimul occurrunt ſectiones tam clauſę quàm apertę ſexcentæ & ſexaginta novem. Sed hæ omnes & ſingulæ in multis Bibliis Hebraicis accuratè non exprimuntur. Vide de his ſectionibus ſuprà in Diſſertat. IV.

5. Inter ſingulos Pentateuchi libros omittitur ſpatium quatuor linearum. Hæc omnia accurati Scribæ in Pentateuchis MSS. tenentur diligenter obſervare.

IX. *Octavò*. Exodi capite 15. & Deuteronomii capite 32. occurrunt

runt *carmina*, quæ ita ſunt ſcribenda, ut quiſque primo intuitu videat eſſe carmina: aliter enim liber eſſet profanus. Maimonides capite 7. deſcribit modum, ſecundùm quem hæc duo carmina deſcribenda ſunt. Docet unde initia regularum ſint deſumenda, & quot voces in ſingulis regulis ſint ſcribendæ, &c. Non mirum eſt Judæos differentiam aliquam obſervare in carminibus Hebraicis exſcribendis, quum ille mos apud Chriſtianos etiam ſit uſitatiſſimus: nam carmina Virgilii, Ovidii, aliorumque Poetarum aliter diſponuntur, quàm proſa Ciceronis & aliorum Oratorum.

X. *Nonò. Nomina Dei* cum magnâ devotione ſunt deſcribenda; & qui ſecundùm leges Judæorum eadem benè exſcribere vult, has conditiones obſervare tenetur.

1. Scriba intingens calamum non audet tali jam intincto calamo nomen Dei deſcribere; ſed tali pleno calamo ab antecedente literâ incipere debet, ne nomen Dei præ nimiâ atramenti copiâ maculetur.

2. Scriba, deſcribens nomina Dei, ſemper attendere debet ad Majeſtatem Dei. Si enim quis eo tempore, quo Pentateuchum exſcribit, non eſſet devotus, totus liber redderetur profanus.

3. Scriba eo tempore ita aſtrictus eſſe debet ſcripturæ, ut Regem ſalutantem non reſalutet, antequam duo vel tria verba poſt nomen Dei addiderit.

XI. *Decimò*. Quandoquidem ex oſcitantiâ Scribarum nonnunquam quædam vitia in Textum irrepunt, ideo Pentateuchi MSS diligenter ad exemplar auctenticum ſunt examinandi & *corringendi*: & ut Pentateuchi MSS. benè corrigantur, hæ conditiones requiruntur.

1. Correctio illa intra breve tempus, ſcil. intra 30. dies poſt ſcriptionem, ne planè oblivioni tradatur, eſt inſtituenda: ſi enim liber intra hoc tempus non corrigatur, profanus eſt.

2. Si liber MS. ita negligenter ſit exaratus, ut vix corrigi poſſit, planè abjicitur. Attamen ut certi eſſent, an corrigibilis eſſet nec ne, ita rem hanc determinarunt. Si pagina ſive columna contineat tantum tria errata, corrigibilis eſt; ſi vero contineat quatuor, pagina illa removenda eſt.

3. In nominibus Divinis nihil licet mutare. Si quis vel unicam literam corrigeret vel deleret, graviter eum peccare exiſtimant. Attamen conceſſerunt pronomina præfixa & affixa corrigi poſſe. Ex his decem antecedentibus obſervationibus videmus, quàm

curioſi ſint Judæi in libris MSS. exſcribendis.

XII. *Undecimò.* Judæi circa libros jam deſcriptos adhuc hæc ſequentia obſervant:

1. Judæi ſolent Pentateuchis, in Synagogis aſſervari ſolitis, ut iidem commode ex arcâ depromi, & per Synagogas geſtari poſſint, bina *tornata ligna* unà cum manubriis ab utraque extremitate annectere, quæ ab ipſis עֵץ חַיִּים *ligna vitæ* vocantur ex Prov. 3. 18. *Sapientia lignum vitæ eſt apprehendentibus eam.* Infantes ſemeſtres ſolent hos cylindros, quando Sabbatho in Synagogam deferuntur, attingere. In Synagogis Hiſpanorum, utpote Judæorum divitum, ligna illa variis ornamentis, ut turriculis, factis ex auro, argento aliiſque pretioſis rebus, ornantur. In ſolâ Hiſpanorum Synagogâ ſunt ſexaginta circitèr MSS. Pentateuchi, ornati variis ſplendidis ornamentis, quos omnes vidi unicâ vice à totidem Judæis ter circumgeſtari per Synagogam in feſto, quod vocatur שמחת תורה *Lætitia Legis.*

2. Omnes & ſingulos MSS. Pentateuchos *faſciæ* cuidam, quatuor aut quinque ulnas longæ, & palmum latæ, ſemper involvunt. Tales faſcias ſolent pueruli ſemeſtres donare, quando in Synagogam primùm deferri ſolent. Et quia plures pueruli in Synagogam deferuntur, quam ibidem ſunt Pentateuchi, ideo ſolent eas, ut ipſemet ſæpe vidi, in angulum Synagogę projicere. In omnibus & ſingulis illis faſciis nomen infantis, nomen patris, ætas, & dies nativitatis ipſius artificiosè ſunt depicta.

3. Judæi judicant hanc faſciam ad Pentateuchum ſervandum non ſufficere; ideoque adhuc alii cuidam *palliolo* Bombycino, vel ex aliâ quâdam materiâ facto, eum involvunt. Omnes adſtantes ſolent illud palliolum, unà cum Pentateucho circumlatum, quando illud attingere poſſunt, oſculari; vel ſi ore eò uſque pertingere non poſſint, ſolent idem digitis attingere, quos repentè ori & oculis ſuis admovent. Nam putant talem attactum adverſus oris fœtorem & oculorum lippitudinem optimum eſſe remedium.

4. Ab hoc palliolo, cui Pentateuchus involvitur, de catenulâ argenteâ dependet *lamina argentea*, cui nomina feſtorum, dierum, aliaque inſcripta ſunt. Memini me in Synagogâ Judæorum Germanorum talem laminam vidiſſe, in quâ hæc ſequentia verba inſcripta erant ab unâ parte:

ראש

ראש חודש הול המועד ראש השנה ויום כפור

יום טוב

העֹנדלה ברת יעֹקב שליט

Ab alterâ vero parte hęc eidem laminæ erant inſcripta:

לפרט כי שם צוה ה את הברכה חיים עד העולם

שבת

מנחם בר אברהם וצ״ל

5. Etiam dependet de Pentateucho, ex quo lectiones Sabbathinas in Synagogis prælegunt, *ſtylus argenteus*, in cujus ſummitate eſt parva manus argentea. Hunc ſtylum Prælector in manus ſumit, ut Textum eo demonſtrare poſſit, ne inter legendum hallucinetur.

6. Poſtquam ſectionem aliquam ex Pentateucho prælegerunt, ſolent eundem rurſus recondere in *arcam*, quæ parieti verſus plagam orientalem affixa eſt. Arca Amſtelodamenſis, quæ in Judæorum Germanorum, utpote paucorum, Synagoga erecta eſt, non eſt magna; quia pauci Pentateuchi in eâ reconduntur: ſed quæ in Judæorum Hiſpanorum, utpote multorum divitum, Synagoga ſplendidè fabrefacta extat, eſt multo major; quia, ut ante dixi, ſexaginta, vel fortaſſe plures Pentateuchi ibidem pro tempore aſſervantur.

Arcæ illę *intrinſecus* ſolent ornari eleganti velo acupicto; atque quo feſtum eſt majus, eo pretioſius ſolet eſſe velum. Communiter avium picturæ in velis illis exprimuntur. Vide plura in ſynag. Buxtorf. cap. 14.

Nonnunquam *extrinſecus* in januis arcarum ſolent Textus quidam Biblici depingi. Amſtelodami in antiqua Synagoga Hiſpanorum hęc verba magnis aureis literis depicta olim in arcâ conſpiciebantur:

יי מלך

יי מלך

שמע ישראל ידוד
אלדינו ידוד אחד :
וזאת התורה אשר שם
משה לפני בני ישראל
ידוד מלך ידוד מלך
יי ימלוך לעולם ועד
דרכיה דרכי נעם
וכל נתיבותיה שלום ·

יי ימלוך לו

ברוך שם כבוד ,
מלכותו לעולם ועד :
תורה צוה לנו משה
מורשה קהלת
יעקב יי הוא
האלדים ידוד הוא
האלדים ידוד עוז
לעמו יתן, יי יברך את
עמו בשלום ·

ארון אשר שם ברית יי אשר
כרת עם אבותינו בהציאו אתם
מארץ מצרים ·

Hæc ita Latinè transferuntur:

Jehova Regnavit.

Jehova regnabit in seculum & æternitatem.

Benedictum sit nomen gloriæ
Regni ejus in seculum & æternitatem,
Legem præcepit nobis Moses,
Hæreditarium congregationi
Jacobi. *Deut.* 33. 4. Jehova est
Deus, Jehova est
Deus. Jehova robur
Populo suo dat, Jehova benedicit
Populo suo cum pace. *Psal.* 29. 11.

Jehova regnat

Audi Jisraël, Jehova
Deus noster Jehova unus est. *Deut.* 6. 4.
Hæc autem illa *est* lex, quam proposuit
Moses filiis Jisraëlis. *Deut.* 4. 44.
Jehova regnavit, Jehova regnat,
Jehova regnabit in omnia secula. *Exod.* 15. 18.
Viæ ejus *sunt* viæ amœnitatis,
Et omnes semitæ ejus, pacis. *Prov.* 3. 17.

Arca, in qua *est* fœdus Jehovæ, quod
pepigit cum Patribus nostris, quum
educeret eos è terra Ægypti. 1. *Reg.* 8. 21.

Hoc

Hoc unicum hìc obſervandum eſt, quod pro יהוה & אלהים in aſſeribus, in libris profanis, & in aliis rebus utplurimum ſcribant ידוד & אלדים, vel nonnunquam etiam אלקים. Quare? Quia verentur, ne, ſi inſtrumenta illa profanarentur, etiam nominum Divinorum profanatio fieret. Propter hanc cauſam ante arcam Amſtelodamenſem inveniuntur ידוד & אלדים pro יהוה & אלהים.

XIII. *Duodecimò.* Ut Judæi certi eſſent, quinam libri ſint ſacri & liciti, & quinam propter ſcripturam illiciti; ideo Maimonides *Hal. Thephillin cap.* 20. viginti vitia enumerat, quæ libros MSS. reddunt profanos, & ad legendum ex eis illicitos. Omnia illa vitia ordine & breviter hìc enumerabo. Si quis plura de his deſideret, adeat ipſum Maimonidem loco citato.

Viginti vitia, quæ libros MSS. reddunt profanos.

א. אם נכתב על עור בהמה טמאה׃

1. Si liber ſit ſcriptus ſupra pellem immundæ beſtiæ, liber ille eſt profanus.

ב׳ שנכתב על עור בהמה טהורה שאינו מעובד.

2. Etiamſi ſit ſcriptus in pelle animalis puri, ſi pellis illa non ſit debito modo parata, liber eſt profanus.

ג׳ שהיה מעובד שלא לשם ספר תורה׃

3. Si pellis debito quidem modo ſit parata, ſed non cum hac intentione, ut indè liber legis fieret.

ד׳ שנכתב שלא במקום כתיבה על הגויל במקום בשר ועל הקלף במקום שער׃

4. Liber eſt profanus, quando ſcriptura non eſt ſcripta in debito loco ſcripturæ, hoc eſt, ſi in parte pergameni, quæ contigua fuit carni, aut in parte illa membranę, in qua fuerunt pili, ſcripta ſit. *Ut hoc intelligatur, ſciendum eſt Judæos pelles nonnunquam dividere in duas partes; quod ſi hoc factum ſit, tum non licet ſcribere ubi fuerunt pili. Illa pars membranæ, quæ pilis olim ornata fuit, vocatur* קלף, *& nos diſtinctionis ergo vocamus* membranam; *ſed quando pellis non eſt diviſa, tum eam nominamus* pergamenum.

ה׳ שכתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף.

5. Liber eſt profanus, quando pars ejus eſt ſcripta in pergameno, & pars in membrana.

ו. שנכתב על דוכסוסטוס.	6. Si ſit ſcriptus in corio, *hoc eſt, in alterâ parte pellis diviſæ, quæ reſpicit carnem.*
ז. שנכתב בלא שירטוט.	7. Qui eſt ſcriptus ſine lineato.
ח. שנכתב בלא שחור העומד.	8. Qui eſt ſcriptus atramento evanido.
ט. שנכתב בשאר לשונות.	9. Qui eſt ſcriptus aliis linguis.
י. שכתבו אפיקורוס או כיוצה בו משאר פסולין.	10. Ille liber etiam eſt profanus, quem ſcripſit Epicuræus, ſive aliquis ex profanis, aut gentilibus.
יא. שכתב האזכרות בלא כוונה.	11. Si quis ſcripſerit Nomina Divina ſine attentione.
יב. שחסר אפילו אות אחת:	12. Si una litera deſit, liber profanus eſt.
יג. שהוסיף אפילו אות אחת.	13. Si una litera redundet, etiam profanus eſt.
יד. שנגעה אות באות.	14. Si una litera tangat aliam.
טו. שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עיקר או תדמה לאות אחרת בין בעקר הכתיבה בין בנקב בין בקרע בין בטשטוש.	15. Si figura literarum ſit corrupta, aut ſi literæ ſint ambiguæ, perverſæ, perforatæ, aut maculatæ.
יו. שהרחיק או שהקריב בין אות לאות עד שתראה התיבה כשתי תיבות או שתי תיבות כתיבה אחת.	16. Si literæ ita anguſtè, vel ita latè ſint ſcriptæ, ut una vox videatur ut duæ, aut duæ voces ut una.
יז. ששינה צורת הפרשיות.	17. Quando Paraſchæ ſive ſectiones legales ſunt mutatæ, & non debito modo diſtinctæ.
יח. ששינה צורת השירות.	18. Quando carmina *Exod.* 15. & *Deut.* 32. ſunt ſcripta ut reliqua proſa.
יט. שכתב כשאר הכתב כשירה.	19. Si proſa Pentateuchi ſit ſcripta uti Carmina ſcribi debent.
כ. שתפר היריעות בלא גידי טהורה.	20. Si cortinæ libri MS. ſint conſutæ nervis animalium immundorum.

XIV. Quem

XIV. Quem usum, quæso, habent tales profani libri MSS. sive etiam inveterati?

Resp. 1. Nonnunquam solent ex illis docere pueros.

2. Vel sepeliunt tales libros unà cum hominibus probis, includendo eos vasi testaceo, quod collocatur juxta cadaver viri probi.

Ex his omnibus apparet, quàm curiosi, si non superstitiosi, sint Judæi circa S. Scripturam: unde etiam verosimiliter & valde probabiliter concludi potest Judæos nunquam datâ operâ sacram Scripturam corrumpere voluisse.

DISSERTATIO TRIGESIMA-QUINTA,

QUÆ EST DE

VERSIONE SANCTIS PAGNINI

PARS PRIMA.

§. 1. *Intentio edendi quadruplicia Biblia proponitur. Interim animus est edere versionem Latinam Pagnini emendatiorem.*

2. *Rationes dantur quare potius versionem Pagnini statuamus edere quàm ullam aliam versionem Latinam.*

3. *Rationes allegantur quare non elegerimus versionem Junii & Tremellii, aut versionem Pagnini ab Aria Montano interpolatam.*

4. *Multi Pontificii egregiis elogiis condecorarunt versionem Pagnini.*

5. *Etiam Reformati.*

6. *Etiam Augustanæ confessionis Theologi.*

7. *Etiam Remonstrantes.*

8. *Utilitas versionis Pagnini in minori forma ostenditur.*

9. *Pontificii varias editiones versionis Pagnini procurarunt, & in publicum emiserunt.*

10. *Etiam Reformati.*

11. *Sed eam emendatiorem cogitamus edere: nam eam emendavit ipse Pagninus aliquoties. Versio Pagnini, quæ est in Bibliis interlinearibus, non convenit nec cum prima nec cum aliis editionibus. Ratio ejus diversitatis datur. Hodiernæ editiones conveniunt cum editione Roberti Stephani.*

12. *Editio prima versionis Pagnini in multis præferenda est editionibus posterioribus; quod aliquot exemplis confirmatur.*

13. *Propterea quæ in posterioribus editionibus quodammodo sunt depravata,*

pravata, ea restituentur secundùm primam editionem, & in Textum ipsum intrudentur.

14. *Deinde infra Textum Pagnini literulis Alphabeti quædam emendationes annotabuntur.*

SECTIO I.

Ogitaveramus in gratiam Latinorum, Belgarum, Anglorum & Gallorum minutioribus literis in lucem emittere quadruplicia Biblia, scilicet Hebręo-Latina, Hebręo-Belgica, Hebręo-Anglica & Hebręo-Gallica; quorum singulorum etiam specimina typis impressa dedimus: adeo ut singulæ versiones Textui Hebræo per columnas apponerentur. Sed Typographum, cui animus esset tantos sumptus Bibliis illis imprimendis impendere, hactenus non offendimus. Hinc exactam versionem Latinam, quę Textui Hebręo fuisset adjicienda, studemus hoc tempore pręmittere; si fortè Deo placeat tractu temporis aliquem vel aliquos incitare ad opus illud magnum inchoandum & absolvendum.

II. Elegimus præ cæteris versionem Pagnini: tum quia ea optima & pręstantissima est, accuratè ac simpliciter Textum Hebræum exprimens; tum etiam quia eadem recepta fere est ab omnibus Christianis, & multis vicibus ab iisdem in variis locis impressa.

III. Conqueruntur sæpe Studiosi, quod secundùm Junii & Tremellii versionem Textum Hebræum enodare & explicare difficile sit: illa enim (præterquam quod diversitas Capitum confusionem magnam pariat) puritatem Latini sermonis sectans, plusculum à serie & phrasi Hebraica abscedit. Versio autem Pagnini ab Aria Montano interpolata adeo κατὰ πόδα Hebraicis insistit, ut, plerisque in locis, seorsim si legas, sensum reddat obscuriorem. Sed versio Pagnini, sive sola legatur, sive cum nostris emendationibus, quas basi ipsius Textus cogitaveramus adjicere, bonum reddit sensum, & seriem ac phrasin Hebraicam accuratè sequitur, & dilucidè exprimit.

IV. Hinc propter elegantiam eadem versio à plerisque Christianis, cujuscunque fuerint professionis, est olim recepta, & adhuc hodie recipitur.

Pontificii multis elogiis hanc versionem condecorarunt. Leo X. Romæ ad se vocavit Pagninum, & petiit videre utriusque Testamenti translationem; cujus cum vidisset aliquot quinterniones: volo, inquit,

inquit, ut meis impensis totus transcribatur liber, & typis, exacte revisus, excudatur. Propterea etiam idem Leo non modo pro scribis, sed etiam pro parandis iis, quæ ad opus edendum necessaria erant, impensas suppeditavit. Sed propter mortem Leonis omnia pro tempore sunt intermissa.

Clemens VII. anno 1526. die 6. Junii dedit Pagnino per quinquennium privilegium imprimendi Translationem S. Scripturæ; quod privilegium Pagninus primæ suæ editioni, editæ Anno 1528. ubi etiam legi potest, præfixit. Vide hæc fusius allegata & probata in Philologo Græco, Dissertatione octava.

Hinc Arias Montanus in Præfatione Bibliorum Regiorum, volens Pagnini versionem laudare, sic ait: *Ex versionibus vero iis quæ ad verbum hactenus extitere, illa præcipue doctis probatur quæ à Sancte Pagnino Vaticanæ Bibliothecæ quondam præfecto, edita fuit, tum quod summorum Pontificum privilegiis comprobata, tum etiam quod ea ad eum, propter quem edita est, usum, commoditatis plurimum, suspicionis & offensionis minimum habere censeatur.*

Laurentius Beyerlinck, S. Theologiæ Licentiatus, Archipresbyter, & Canonicus Ecclesiæ Cathedralis, ac librorum Censor in civitate Antverpiensi, in Præfatione, quam Bibliis variarum Translationum Anno 1616. Antverpiæ præposuit, ita de versione Pagnini prefatur: ,, Priores omnes versiones Latinas tum sermonis puritate, tum proprietate verborum ab ipsis fontibus cum delectu petita, præcellit ea quam SANCTES PAGNINUS Lucensis indefesso studio, & stupenda judicii maturitate, pererudito sagacissimi sui pectoris arcano, magno Ecclesiæ commodo deprompsit, & lucem ab omnibus desideratam adspicere voluit sub annum Dominice Incarnationis millesimum, quingentesimum, vigesimum octavum. Quam Translationem in doctissima sua, quam in Originem evulgavit Præfatione, nunquam interituris elogiis celebravit sui seculi & soli non infimum decus GILBERTUS GENEBRARDUS in Academia Parisiensi Professor, &c.

De Versione Hispanica Bibliorum, quam Cassidorus de Reyno in linguam Hispanicam transtulit, & Anno 1569. in publicum emisit, fatetur Auctor in Præfatione, se passim sequi translationem Sanctis Pagnini.

Idem fatetur etiam Auctor versionis Italicæ, editæ Anno 1562. quod in emendatione & expolitione veteris Brucciolinæ translationis,

publicatæ Venetiis Anno 1538. sequutus fuerit Pagninum. Vide totum locum Italicè allegatum ab Arnoldo Bootio in Indice Auctorum, quem Animadversionibus sacris præfixit.

V. Reformati multis encomiis eam versionem utpote maxime fidam commendarunt. Ut hic breves simus, inspiciatur Præfatio, quæ fere omnibus Bibliis Pagnini, quorum editiones Reformati procurarunt, præmittitur. Sic ibidem præfantur: *Ergo cum hujusmodi Biblia summo studio & labore, annis quoque multis, paraverit vir in lingua sacra & diligentissimus & doctissimus* D. SANCTES PAGNINUS LUCENSIS, *cujus versionem Testamenti Veteris ut maxime literalem & propriam fidamque docti linguarumque periti plerique commendent atque legendam suadeant, studiosis sane sacrarum literarum hac in re inservire volentes, istius versionem Testamenti Veteris summa diligentia excusam hic tradimus. Non est autem quod in ejus laudibus decantandis multum insumam laboris. Exstant ejus libri editi de lingua sacra; exstat jam editio Veteris Testamenti, adeoque integer Codex Bibliorum, qui satis idonei sunt laudum ejus præcones.*

VI. Lutherani passim in scriptis suis eam versionem tanquam de meliori nota lectoribus commendant: imo Theologi Lipsienses Anno hujus seculi 1657. Biblia interlinearia, ex mandato potentissimi & serenissimi DD. Johannis Georgii I. Ducis Electoris Saxoniæ, unà cum versione Sanctis Pagnini, egregiis & præstantissimis literis, Lipsiæ in folio ediderunt; cui editioni Collegium Facultatis Theologicę in Universitate Lipsiensi prolixam præposuit præfationem, quâ eam ut correctam Lectoribus commendat.

VII. Remonstrantes Pagnini versionem ut fidam & Textui Hebræo exactè respondentem etiam laudant. Vide Institutiones Theologicas Episcopii Lib. 4. cap. 21. pag. 278. ubi sic ait: *Hinc laudandæ mihi videntur* SUPRA MODUM *versiones S. Pagnini, B. Ariæ Montani quæ sine notis ullis editæ sunt, ac proinde ab omnibus promiscue leguntur.* Et pag. „ 279. Versiones istæ cæteris omnibus præferuntur, quæ proxime ac- „ cedunt ad sacrorum Auctorum verba, sive quæ de verbo ad verbum „ reddunt Textum sacrum, absque ulla elegantiæ adfectatione, & „ privati propriique sensus seu interpositione seu immistione; cujus- „ modi versio est B. Ariæ Montani, quam ego longe cæteris omni- „ bus, eam unam ob caussam, præferendam esse existimo, quia per „ eam nec dictioni Spiritus S. nec mortalium cuiquam fit injuria; sed „ contra, Spiritus S. dictio reverenter habetur, & de sensu ejus suum

cuique

„cuique judicium liberum relinquitur. Ad has proxime accedunt „eæ, quæ textus sacros non quidem reddunt de verbo ad verbum, „sed verbis tamen adeo religiose insistunt, ut adscititiæ omnis aut ad„fectatæ elegantiæ cura nulla magna duci comperiantur; cujusmo„di versio est S. Pagnini.

VIII. Ergo hæc versio Pagnini, cujus editionem in octavo aut in magno duodecimo olim moliti fuimus, esset commoda tum studiosis, qui eam ubique, propter parvitatem, secum portare, eamque facillimè cum Textu Originali conferre poterunt; tum etiam omnibus Christianis cujuscunque fuerint professionis communi poterit esse usui.

IX. Quod Pagnini translatio revera ab illis diversæ professionis Christianis sit recepta, apparet ipso jubare meridiano clarius ex creberrimis editionibus, quas illi ipsi procurarunt.

Ipse Pagninus eam prima vice Anno 1528. approbante Clemente VII. Lugduni edidit.

Robertus Stephanus eam, duobus voluminibus in folio, unà cum versione Vulgata & Commentariis Vatabli publicavit Parisiis Anno 1557.

Arias Montanus eandem unà cum Textu Hebręo ut interlinearem in publicum emisit Anno 1572. apud Plantinum, quæ editio postea Anno 1584. iterum eodem modo excusa est, & Anno 1613. in octavo ex officina Plantiniana Raphelingii.

Prima editio Pagnini pura, prout eam ipse evulgavit prima vice, est in publicum emissa Antverpiæ Anno 1616. per columnas apud Johannem Keerbergium: adeo, ut in Veteri Testamento hę quatuor versiones Latinæ juxta invicem conspiciantur, videlicet Versio Vulgata, Versio Pagnini, Versio Latina Lxx. Interpretum, & versio Latina Paraphraseos Chaldaicæ: sed in Novo Testamento expressæ sunt totidem versiones Latinæ, scil. Versio Vulgata, versio Latina Textus Syriaci, Versio Ariæ Montani, & Versio Erasmi. Hęc Biblia sub hoc titulo sunt edita & approbata: BIBLIA SACRA *variarum translationum, tribus tomis distincta.*

X. Reformati versionem Pagnini multis vicibus in diversis formis ediderunt. Vide nonnullas editiones in quarto & in octavo, quæ diversis temporibus & in diversis locis à Reformatis sunt editę; quas omnes & singulas enumerare supervacaneum est, præcipuè cum passim manibus Christianorum terantur. Sed prætereundum non est

quod Angli eam versionem, ut interlinearem, in famosissimis Bibliis Polyglottis supra Textum Hebræum collocarint, prout antea Arias & postea Lutherani Lipsienses etiam fecerunt.

XI. Sed quia nonnulla sunt in illa laudata versione, quæ ulteriorem emendationem postulant, ideo versionem eam quibusdam in locis, collatione facta cum Textu originali è recentioribus translationibus Munsteri, Tigurina, Junii, Deodati, Anglica, præcipue etiam Belgica (communicatis operis cum Reverendo D. Johanne Levingstono, veterano Verbi Divini ministro, Scoto-Britanno) emendavimus; quas emendationes infra Textum Pagnini collocabimus.

Non mirum est Spicilegium aliquod post messem adhuc fuisse relictum, cum ipse Pagninus in prima editione multa loca, ante eam absolutam & editam, moneat esse corrigenda; prout videre est in prima editione: ex. gr. Genes. 3. 24. pro, *& ejecit Adam* monet corrigendum esse: *& ejecit hominem.* Sic Genes. 49. 10. pro, *de inter pedes ejus,* ait scribendum esse: *è pedibus ejus.* Similiter versu 18. pro, *Ghad, exercitum succidet, & ipse succidet calcaneum*, monet scribendum esse: *Ghad exercitus superabit eum, & ipse superabit demum.*

Imo aliquot annis post editam primam editionem videtur ipse Pagninus propria manu multa loca correxisse: sic enim testatur Robertus Stephanus in editione versionis Pagninianæ Anni 1557. cum ait: *In exteriori autem parte interpretationem Sanctis Pagnini (quam potissimum, ut maxime fidam omnes uno ore laudant) crassioribus literis excusam damus: sed hanc quidem certe multis partibus ea quam in aliis editionibus habes, meliorem. Nacti enim sumus duo ex prima illius editione exemplaria, in quibus non solum typographica errata non pauca, nec levia, manu propria ipse auctor correxerat, sed multos etiam locos diligentius & accuratius quam antea examinatos recognoverat. -- Ejus præterea linguæ Hebraicæ Thesaurum non sine magno fructu in consilium fere semper adhibuimus.*

Arnoldus Bootius in Animadversionibus sacris, in Indice Auctorum, ad vocem *Hieronymi* idem confirmat, cum sic fatur: *Unum præ omnibus nominasse sufficiat Pagninum, qui non modo primam suam Versionem interpolavit plus semel, sed sexcentos locos in Dictionario suo interpretatur longè aliter & nonnunquam plane contrario modo, quàm in ipsius corporis Biblici versione fecerat.*

Hinc procul dubio editiones versionis Pagnini, quæ Francofurti & alibi sæpissimè editæ sunt, tam multum differunt tum à prima edi-

tione

tione quam ipse auctor prima vice procuravit, quamque Johannes Keerbergius Antverpiæ Anno 1616. secundùm primam editionem impressit; tum etiam ab aliis editionibus, quæ nomine Pagnini evulgatæ sunt.

Imo illa Pagnini versio, quam Arias Montanus in Bibliis interlinearibus in publicum emisit, non convenit nec cum prima Pagnini editione, nec cum aliis editionibus Francofurti & alibi editis. Ejus rei hanc assignat causam Arias Montanus in illa Præfatione, quæ de versione Latina Pagnini disserit: *Censores Theologi, collatis inter se tribus ipsius Pagnini exemplaribus, diversis temporibus in lucem emissis, adhibito etiam ejus Dictionario Hebraico, aliisque lucubrationibus & vigiliis, pleraque loca adnotarunt, quæ ipse Pagninus veritatis & sapientiæ amore ductus, aliter quàm in prima editione habebantur, legenda, & tenenda esse, & ingenue agnovit, & constanter asseveravit.*

Video editiones Latinas versionum Pagnini, quæ ejus nomine in octavo, in quarto, & in alia forma eduntur, esse impressas secundum editionem, quam Robertus Stephanus Anno 1557. unà cum Vulgata Versione Parisiis evulgavit.

XII. Ut verum fatear, prima editio, quam ipse procuravit, infinitis fere in locis magis congrua est cum Textu Hebræo quam ceteræ editiones: Ex. gr. Genes. 1. 15. Voces Hebraicæ והיו למאורות vertuntur in prima editione: *Et sunt in luminaria*, cum in posterioribus editionibus habeatur: *Sint inquam luminaria*, quæ sane non tam bene conveniunt cum Textu Hebręo quam priora.

Versu 20. verbum ישרצו *repere faciant* vertitur jam per *producant*, cum prima editio multo melius vim verbi exprimat: vel dicendum fuisset *abundè producant*.

Genes. 2. 10. וזהב הארץ ההוא טוב vertuntur in prima editione: *Et aurum terræ illius bonum*, cum in posterioribus editionibus habeatur: *& aurum terræ illius optimum*.

Gen. 3. 24. ויגרש את האדם *Et ejecit hominem*: in postremis edit. habetur: *Ejecit inquam hominem*.

Gen. 4. 9. ויאמר לא ידעתי *Et dixit*: *non novi*: in aliis edit. habetur: *qui respondit, nescio*.

Genes. 5. 12. In multis editionibus posterioribus adduntur post: *Vixit autem Cenan septuaginta annos, & genuit Mahaleël*, hęc sequentia verba, *quadraginta & octingentos annos, genuitque filios & filias*, cum illa

omnia

omnia nec in prima Pagnini editione, nec in Textu Hebræo inveniantur.

Genes. 6. 13. והנני משחיתם *Et ecce ego disperdo eos*: sed in aliis editionibus habetur: *itaque ego paratus sum disperdere*, quæ cum Textu originali non conveniunt.

Gen. 9. 8. לאמר *dicendo*, alibi vertitur per *hunc in modum*. Et vers. 9. ואני הנני מקים *Et ego, ecce ego statuo*, transfertur in poster. edit. per: *Equidem ego statuo*. Ex his allatis exemplis clarè probatur editionem priorem in multis pręferendam esse editionibus posterioribus.

XIII. Ut ut sit, nos infinita talia loca (quæ judicamus magis esse corrupta quam emendata, quęque in prima editione bene fuerunt expressa) secundùm primam editionem restituimus & emendavimus in ipso Textu Pagnini: nam in illis locis Textus Hebræus magis convenit cum prima editione, quam cum cæteris editionibus; prout apparet ex locis sectione pręcedente allatis. Et propterea muniti & confirmati auctoritate primæ editionis, quam semper sequimur, verba primæ editionis, quę cum Textu Originali melius conveniunt, in ipsum Textum intrusimus: ex.gr. Genes. 1. 15. In Textu Latino habebitur, prout in prima editione fuit expressum: *Et sint in luminaria*. Et versu 20. *repere faciunt*. Et sic deinceps.

XIV. Sed quia adhuc in prima & in reliquis editionibus nonnulla occurrunt, quæ ulteriorem emendationem postulant: nam nihil simul & inventum & perfectum est, nec una, eademque ętas omnia in lucem profert, nec etiam unius mente omnia perspici & peragi possunt: ideo, adjuti aliorum versionibus & interpretationibus, nonnulla observavimus, quę emendanda Lectores, inspicientes & conferentes Textum Originalem, judicabunt. Eas emendationes, ut versionem Pagnini puram servemus, infra Textum literulis Alphabeti annotabimus: quarum emendationum diversa exempla duabus Dissertationibus sequentibus proferemus; ad quas Lectorem curiosum ablegamus.

DISSER-

DISSERTATIO TRIGESIMA-SEXTA,

QUÆ EST

DE

VERSIONE SANCTIS PAGNINI

PARS SECUNDA,

Continens castigationes in triginta priora Capita Geneseos.

§. 1. *In versione Pagnini (licèt sit præstantissima, præcipue ejus prima editio in quamplurimis locis) adhuc nonnulla sunt, quæ ulteriorem emendationem postulant.*

2. *Quod multis exemplis demonstratur in triginta prioribus capitibus Geneseos.*

3. *Ex illis antecedentibus tria consectaria eliciuntur.*

Primò. *Quod editio Pagnini prima sit præstantior posterioribus editionibus.*

Secundò. *Quod nova versio Belgica aliis versionibus vel sit præferenda, vel ad minimum cum iis æquiparanda.*

Tertiò. *Quod versio Vulgata Latina multum differat à Textu Originali.*

SECTIO I.

IN præcedente disputatione monstravimus versionem Pagnini esse versionem optimam, quæ seriem & phrasin Hebraicam accuratè sequitur, & dilucidè exprimit; etiam diversa loca protulimus, in quibus versio primæ editionis magis congrua est cum Textu Originali Hebræo quam editiones sequentes. Nihilominus nonnulla sunt in illis editionibus, (sive sola versio prima sumatur, sive omnes illius versionis sequentes editiones) quæ ulteriorem emendationem postulant. Promisi superiori disputatione me has emendationes, incipiendo ab initio Geneseos, jàm secundùm ordinem capitum esse enumeraturum.

II. Exempli gratia: Gen. 1.22. habetur פרו *crescite*, quod melius potest transferri per *fœcundi estote.* Sed Pagninus hoc retinuit ex versione Vulgata, & ex Lxx. quæ habet αὐξάνεσθε: sed Interpres versionis Syriacæ vertit hoc verbum rectius per *fœcundamini*, & versio Belgica

gica per: *zijt vruchtbaer*. Vide etiam Cap. 8. v. 17. & Cap. 9. v. 2. 7.

Verſ. 30. את כל ירק עשב *Omne olus herbæ* erit, pro, dedi *omnem viridem herbam*: nam præterquam quod ſubintelligatur verbum נתתי ex verſu 29. quod apparet ex את denotante Accuſativum, etiam ירק עשב ſignificat *viridem herbam*. Auctor verſionis Latinæ in Targum vertit per *virentem herbam*, & verſio Belgica per [hebb' ick] *al 't groen kruyt* [gegeven.]

Gen. 2. 15. ויקח *Et tulit*, pro, *Et accepit*: Sed ſequutus eſt verſionem Vulgatam, quæ habet *Tulit ergo*. Vide etiam Cap. 3. v. 6. Et Cap. 21. v. 14.

Verſ. 24. *Idcirco derelinquet* איש UNUSQUISQUE *patrem ſuum & matrem ſuam & adhærebit uxori ſuæ*. Præſtat vertere per *Idcirco derelinquet* VIR; quod etiam correxit Montanus, & verſio Belg. vertit: *de man*.

Gen. 3. 2. נאכל *veſcimur* pro *veſcemur*: nam eſt futurum: hinc verſio Belgica habet *ſullen wy eten*.

Verſ. 11. הֲמִן־הָעֵץ NONNE EX ARBORE *quam præcepi tibi*, pro *An ex arbore*: nam non habetur הלא denotans *nonne*, ſed tantum הֲ *an*.

Verſ. 13. מה זאת עשית *Cur hoc feciſti*? Præſtat vertere per *Quid hoc* eſt quod *feciſti*? Nam מה non ſignificat *cur*. Ita vertit Junius; & Verſio Belg. habet: *Wat is dit* [dat] *gy gedaen hebt*? Vide etiam Cap. 12. v. 18.

Verſ. 24. ואת להט החרב המתהפכת *& aciem gladii verſatilem*, pro *Et Laminam-flammantem gladii ſeſe-vibrantis*. Accuratè ita vertit Verſio Bel. *Ende een vlammigh lemmer eenes zweerts, dat ſich omkeerde*. Pagninus ex parte ſequutus eſt verſionem Vulg. dicentem: *& flammeum gladium atque verſatilem*.

Geneſ. 4. 12. *Non addet dare* כחה FRUCTUM SUUM, pro *facultatem ſuam*, ſive *vim ſuam*, Belg. *ſijn vermogen*.

Verſ. 22. כל חרש נחשת *Omne opificium æris*, pro *omnem artificem æris*: nam eſt Partic. Benoni, & non Pahul. Miror hoc non animadvertiſſe Montanum, cum in aliis aliquando ſit nimis curioſus. Verſio Belg. habet *allen werker in kooper*.

Geneſ. 5. 12. Hæc ſunt addita in poſterioribus editionibus, quæ in Textu Hebræo non habentur, ſcil. *quadraginta & octingentos annos, genuitque filios & filias*.

Geneſ. cap. 6. v. 11. 13. *Et repleta eſt terra* חמס INIQUITATE, pro *violentiâ*. Sed iterum Pagninus hic ſequutus eſt Verſionem Vulgatam.

Verſ.

Verſ. 14. *Fac tibi arcam è lignis gopher*, קִנִּים NIDOS *facies*. Præſtat vertere *manſiones*.

Verſ. 16. תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ *inferiora, ſecunda, & tertia facies in ea*, pro *infimarum, ſecundarum & tertiarum* manſionum *facies eam*.

Verſ. 19. 20. *Introduces in arcam* לְהַחֲיוֹת אִתָּךְ AD VIVENDUM TECUM, pro, *ad conſervandum in vita*, Belgicè *om met u in't leven te behouden*: nam verbum non eſt in Kal, ſed in Hiphil.

Gen. 7. 11. וארבות ET FENESTRÆ *cœli apertæ ſunt*, pro, *& cataractæ*, Belg. *de ſluyſen*. Vide etiam Cap. 8. v. 2.

Verſ. 19. *Et aquæ* גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד ROBORAVERUNT SE VALDE. Melius eſt ſi ſic vertantur, *invaluerunt vehementiſſime*. Belgicè: *namen ganſich ſeer d'overhand*. Nam גבר non ſignificat *roborare ſe*, & Adverbium מאד bis repetitum plus denotat quam ſemel *valde*. Vide etiam verſ. 18. & 20.

Verſ. 21. וַיִּגְוַע ET MORTUA EST *omnis caro*, pro *expiravit*. Belgicè, *en alle vleeſch gaf den geeſt*. Vulgatus Interpres malè vertit *Conſumptaque eſt omnis caro*. Verſio Græca habet καὶ ἀπέθανε, quod ſequutus eſt Pagninus.

Verſ. 23. וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם *Et delevit* Deus *omnem ſubſtantiam*; pro, *Et deleta eſt omnis ſubſtantia*: nam וימח eſt Futurum Paſſivum: in Activo enim eſt יִמְחֶה. Particula את poſt Verba Activa regit quidem Accuſativum, ſed poſt Paſſiva Nominativum. Hinc Verſio Belgica, quæ omnium verſionum accuratiſſima fere eſt, etiam paſſivè transfert: *Alſo wert verdelgt al wat beſtond*.

Gen. 8. 2. ויכלא ET PROHIBITA EST *pluvia*, pro, *& cohibita eſt*. Belgicè, *wert op-gehouden*: nam aliud eſt prohibere, aliud cohibere.

Verſ. 7. *Donec ſiccarentur aquæ* מֵעַל הָאָרֶץ SUPER TERRAM, pro *deſuper terram*: Belgicè *van boven de aerde*. Vide etiam verſ. 11. & 13.

Gen 9. 6. *Effundens ſanguinem hominis* באדם IN HOMINE *ſanguis ejus effundetur*. Pro, *per hominem*, Belgicè *door den menſche*: quod verſio Vulgata plane omiſit.

Verſ. 8. לאמר *hunc in modum* habetur in edit. poſter. pro, *dicendo*. Vide etiam Cap. 22. 20.

Verſ. 20. ויחל נח איש האדמה ויטע כרם *Et cœpit Noach agricola plantare vineam*, pro, *Et cœpit Noach agricola* eſſe, *& plantavit vineam*. Eodem modo habet verſio Belgica. In prima editione fuerat ſic

impressum: *& incœpit Noach colere terram, & plantavit vineam*, quod quoad partem posteriorem melius cum Textu Originali convenit.

Vers. 22. 23. את ערות אביו *turpitudinem patris sui.* Præstat explicare per *nuditatem* sive *pudenda patris sui*: nam descendit à ערה *nudari.* Hinc versio Belg. habet *sijns Vaders naektheyt.* בחוץ *in platea*, pro *foris.*

Gen. 10. 5. מאלה נפרדו איי הגוים *Ab illiis separatæ sunt insulæ gentium*, pro *divisæ sunt*, sicuti etiam transfert versio Vulgata.

Vers. 21. אחי יפת הגדול *frater Jepheth major*, pro, majoris: nam יפת הגדול sunt gentivi: hinc versio Belgica habet *van Japheth de grootste.*

Gen. 11. 6. לא יבצר *non prohibebitur*, pro *nonne prohibebitur*? לא hoc in loco est particula interrogativa: aliter enim sententia esset falsa, si haberetur *non prohibebitur.* Interrogativè etiam vertit versio Belg. *en soude hem niet af-gesneden worden*?

Gen. 12. 10. 11. 14. & alibi. מצרימה *Misraïm.* Præstat vertere *in Ægyptum* quàm retinere vocem Hebraicam. Sic etiam habet editio prima & Ariæ Montani: hinc miror quomodo in alias editiones irrepserit ipsa vox Hebraica.

Vers. 19. *Ut quid dixisti soror mea est*? ואקח אתה ET TULI (vel ACCEPI, prout habetur in posterioribus editionibus) EAM *mihi in uxorem*: quod debet transferri per *& accepissem eam*: nam Pharoh nondum acceperat Saram in uxorem. Hinc versio Belgica habet *soude genomen hebben.*

Genes. 13. 11. *Et profectus est Lot* מקדם AB ORIENTE, pro *versus Orientem*: nam Lot non deseruit Orientem, sed profectus est versus fluvium Jarden, qui erat situs versus Orientem: hinc versio Belg. habet *tegen 't Oosten.* Pagninus sequutus est Vulgatum interpretem, qui habet *& recessit ab Oriente*, & LXX. καὶ ἀπῆρε Λὼτ ἀπὸ ἀνατολῶν *& abiit Lot ab Oriente.*

Gen. 14. 14. וירק את חניכיו ילידי ביתו *& armavit pueros suos, pueros domus suæ*, pro *& armavit*, (vel expedivit) *initiatos suos, vernas domus suæ*: sic transfert etiam versio Belg. *so wapende hy sijne onderwesene, d'ingeborene van sijn huys.* Absurdè vertit Vulgatus וירק per NUMERAVIT *expeditos vernaculos suos*, & LXX. per ἠρίθμησε.

Vers. 18. והוא כהן לאל עליון *Et ipse quum* esset *Sacerdos Deo altissimo*, pro *& ipse* erat *Sacerdos Dei Altissimi.* Ita Vulgatus etiam transtulit: (*erat enim Sacerdos Dei altissimi.*) LXX. ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ ὑψίστου. Belg.

Ende

Ende hy was een Priester des Alderhoogsten Godts: nam litera ל sæpe etiam denotat Genitivum: ut מזמור לדוד *Psalmus Davidis*.

Genes. 15. 5. ויאמר *additque*, melius habetur in prima & Montani editione: *& dixit*. Vide etiam Cap. 16. v. 10. 11.

Vers. 6. ויחשבה *& imputatum* (vel reputatum) *est*, pro *& imputavit illud*: nam est verbum activæ conjugationis. Hinc Belgæ vertunt Active *ende rekende het hem*. Pagninus sequutus est tum Vulgatum *& reputatum est illi*, tum etiam Lxx. καὶ ἐλογίσθη.

Vers. 18. *Semini tuo* נתתי DABO *terram hanc*, pro *dedi*: nam est Prçteritum. Iterum pagninus sequitur Vulgatum & Lxx. Melius habet Versio Belg. *heb gegeven*. Scriptura de re certò futura sæpe loquitur tanquam de re præterita.

Genes. 17. 6. והפרתי *Et multiplicabo*, pro, *Et fœcundum faciam*: ita etiam habet Versio Belgica: *En ick sal vruchtbaer maken*. Vide etiam Cap. 17. 20.

Vers. 14. אשר לא ימול את בשר ערלתו *Qui non circumciderit carnem præputii sui*, pro, *cujus non circumcisa fuerit caro præputii*: nam ימול est Futurum Passivum à Radice מול *circumcidit*. Vide etiam vers. 24.

Gen. 18. 2. *Et incurvavit se* ארצה SUPER TERRAM, pro *in terram*, Belg. *ter aerde*. Nam ה locale, fini additum, denotat motum ad locum. Versio Vulgata habet: *& adoravit in terram*. Vide etiam cap. 19. vers. 1. & cap. 24. v. 52.

Vers. 14. היפלא מיהוה דבר *Nun quid abscondetur à domino quicquam*, pro, *Num nimis mirabile esset Jehovæ quicquam*? Belg. *Soude iet voor den HEERE te wonderlijck sijn*?

Vers. 16. *Et respexerunt* על פני סדם CONTRA FACIEM SEDOM, pro *versus Sedom*. Belg. *Ende sagen na Sodom toe*.

Genes. 21. 2. למועד TEMPORE *quod dixerat ei Deus*, pro *tempore præfixo*. Belg. *ter gesetter tijd*. Pagninus hîc sequutus est Vulgatum Interpretem.

Vers. 9. *Et vidit Sara filium Hagar* מצחק LUDENTEM, pro *irridentem*, vel ut Montanus correxit *subsannantem*, Belg. *spottende*.

Vers. 16. אל אראה *non videbo*, pro *ne videam*. Belg. *dat ick niet en sie*.

Vers. 22. לאמר *his verbis*, pro *dicendo*.

Vers. 34. ויגר ET HABITAVIT *Abraham*, pro *& peregrinatus est*. Sic emendavit etiam Montanus.

Gen. 22. 6. 10 *Et accepit in manu sua* המאכלת *gladium*, pro *cultrum* Belg. *het mes.*

Verſ. 12. 16 ולא חשכת את בנך *quod non peperceris filio tuo*, pro, *& non prohibuiſti* (vel ſubtraxiſti) *filium tuum.* Ita etiam ſcriptum eſt in prima editione. Belg. *dat gy uwen ſone niet en hebt onthouden.*

Verſ. 14. יהוה יראה *Jehova videbit*, melius *Jehova providebit*, Belg. *De Heere ſal't verſien.* Et ibidem בהר יהוה יֵרָאֶה *In monte Jehovæ videbitur*: potius *providebitur.*

Gen. 23. 10. *Et Ephron* יושב HABITABAT, pro *ſedebat.* Belg. *Ephron nu ſatt.*

Verſ. 16. וישמע אברהם *& obedivit Abraham*, pro *& auſcultavit Abraham.* Belg. *Ende Abraham luyſterde na Ephron.*

Gen. 24. 6. ויאמר אליו אברהם *Qui reſpondit*, pro *Et dixit ad eum Abraham*, prout etiam in prima editione fuit impreſſum.

Verſ. 18. 20. ותמהר ותורד *& feſtinavit & deſcendere fecit.* Sic etiam habetur in prima editione.

Verſ. 35. ויהוה ברך את אדני מאד ויגדל *Cui Jehova benedixit mirum in modum, & crevit*, pro, *Et Jehova benedixit domino meo valde, & magnus factus eſt.* Iterum editio prima multo melius Textum Originalem expreſſit, quàm poſteriores editiones, quę tamen dicuntur emendatæ ab ipſo Pagnino: ſic enim prima vice hę voces fuerunt tranſlatę: *Dominus benedixit domino meo valde, & magnificatus eſt.* Eodem plane modo habent Biblia interlinearia.

Verſ. 47. *Et poſui inaurem* עַל-אַפָּהּ SUPER NARES EJUS, pro *ſuper faciem ejus.* Belg. *op haer aen-geſichte.* Vulgatus Interpres etiam transfert per *faciem*, ſed plura addit: *Suſpendi itaque inaures ad ornandam faciem ejus.*

Gen. 25. 1. ויסף אברהם ויקח אשה *Abraham vero aliam duxit uxorem*, pro, *Perrexit autem Abraham, & duxit uxorem.* In editione prima & in Bibliis interlinearibus melius habetur: *Et addidit Abraham, & accepit uxorem.*

Verſ. 18. *In conſpectu omnium fratrum ſuorum* נפל MORTUUS EST, pro *cecidit.* Vulgatus habet *obiit.*

Verſ. 21. *Et oravit Iſchac Jehovam* לנכח אשתו PRO UXORE SUA, pro, *in præſentia uxoris ſuæ.* Belg. *Inde tegenwoordigheyt van ſijne Huyſvrouwe.* Arias Montanus: *è regione uxoris ſuæ.*

ויעתר *Et complacuit*, pro, *& exoratus eſt*, Belg. *De Heere liet ſich verbid-*

bidden. Arias extrudens *& complacuit*, vertit per, *& exorabilis fuit.*

Gen. 26. 3. גור בארץ הזאת *Inhabita ergo terram hanc*, pro, *peregrinare in terra hac*, Belg. *Woont als vreemdelinck in dit Land.* Vulgatus habet: *Et peregrinare in ea.*

Vers. 8. וירא והנה יצחק מצחק *videretque Ishaac ludentem*, pro, *& vidit, & ecce Ishac ludebat.* Eodem modo habetur in prima editione.

Vers. 27. *Et emiseritis me* מאתכם NE essem VOBISCUM, pro *à vobis.* Belg. *ende hebt my van u wegh gesonden.*

Vers. 35. ותהין מורת רוח ליצחק *Et irritabant spiritum Ishac*, pro, *& fuerunt amaritudo spiritus Ishaco.* Belg. *Ende dese waren Isaak --- eene bitterheyt des geestes.*

Gen. 27: 4. 7. 9. 14. 17. *Fac mihi* מטעמים CIBOS, pro *cupedias*, vel *cibos sapidos aut delectabiles*, Belg. *smakelyke spijsen.*

Vers. 34. *Esau clamavit clamore magno* ומרה עד מאד ET AMARITUDINE AFFECTUS EST VEHEMENTISSIME, pro, *amore admodum.* Belg. *Ende Esau schreeuwde met grooten ende bitteren schreeuw gansch seer.* Vulgatus habet *& consternatus*, quod nullo modo convenit cum Textu Originali.

Vers. 37. *Et frumento*, *& musto* סמכתיו *stabilivi eum*, pro *fulcivi eum*, Belg. *onderſteunt.*

Vers. 40. והיה כאשר תריד ופרקת עלו *quum autem incipies dominari, franges jugum*, pro, *Erit autem quando dominaberis, ut* (vel *&*) *frangas jugum.* Pagninus in prima editione multo melius verterat quam in posterioribus editionibus. Sic enim hæc transtulit: *Et erit, quando dominaberis, franges jugum.*

Vers. 44. עד אשר תשוב DONEC QUIESCAT *furor fratris tui*, pro, *donec avertatur*, uti etiam Pagninus ipsum verbum שוב versûs sequentis in prima editione transtulit. Belg. *tot dat de hittige gramschap uwes broeders keere.*

Gen. 28. 11. וישם מראשתיו וישכב *Et posuit sub capite suo, & dormivit*, pro, *& posuit cervical suum & cubuit*: Belg. *ende maekte sijn Hooft-peuluwe, ende leyde sich te slapen.* Vide etiam vers. 13. & 18.

Gen. 29. 1. *Et ivit ad terram* בני קדם ORIENTIS, pro *filiorum Orientis.* Belg. *En ginck na het Land der kinderen van 't Oosten.* Pagninus in prima editione scripserat *ad terram filiorum Orientalium.*

Vers. 25. ויהי בבקר והנה היא לאה *Mane autem facto cognovit esse Leah*, pro, *Fuit autem in mane, & ecce erat Lea.* Pagninus in prima edi-

editione habuit: *Et fuit mane, & ecce erat Leah;* quod melius cum Textu Originali convenit, quam quod habetur in aliis editionibus.

Verſ. 35. *Et dixit, hac vice,* אודה את יהוה *confitebor Jehovæ,* pro *celebrabo Jehovam.* Belg. *dit mael ſal ik den Heere loven.* Nam Lea pro acceptis poſt invicem beneficiis non vult confiteri Jehovæ, ſed vult ipſum laudare & celebrare.

Gen. 30. 2. ויחר אף יעקב *Et iratus eſt furor Jaacob,* pro *& accenſa eſt ira Jacob.* Belg. *Doe ontſtak Jacobs toorn.*

Verſ. 8. *Et dixit Rachel:* נפתולי אלהים LUCTATIONIBUS VEHEMENTIBUS *luctata ſum,* pro *luctationibus Dei.* Belg. *worſtelingen Godes.* Per luctationes Dei intelliguntur quidem luctationes vehementes, ſed in Textu Originali occurrit vox Dei. Sic Nineve dicitur Urbs magna Deo, h. e. maxima. Cedri Dei, h. e. maximæ.

Verſ. 11. בגד *venit proſperitas,* pro *venit turma.* Belg. *Daer komt een hoop:* nam eſt vox compoſita ex בא & גד.

Verſ. 13. בְּאָשְׁרִי *ut beata dicar,* pro, *ad felicitatem meam:* Belg. *tot myn geluck:* nam non eſt verbum ſed nomen cum affixo: abſolutè eſt אֹשֶׁר *beatitudo,* &c.

Verſ. 30. ויפרץ לרב *& crevit vehementer,* pro, *& erupit in multitudinem.* Belg. *dat is tot een menigte uyt-gebroken.*

Verſ. 32. 33. 35. חום בכבשים *rufum inter oves,* pro, *fuſcum inter agnos.* Belg. *Het bruyne onder de lammeren.*

III. Ex his allatis exemplis hæc tria ſequentia elicimus. 1. Quod editio prima Pagnini Anni 1528. in multis ſit præferenda poſterioribus editionibus, quæ reſpectu multorum locorum potius ſunt depravatæ quàm emendatę. An non poſteriores editiones ſunt mutatæ ab ipſo Pagnino? *Reſp.* Sic vulgo aſſerunt.

2. Quod ex ſuperioribus exemplis Belgicis appareat præſtantia Verſionis novæ Belgicæ: nam in omnibus locis allatis, etiam difficilioribus, Verſio noſtra Belgica optimè cum Textu Originali convenit. Hinc non mirum eſt quod Verſio nova Belgica à plerisque ita deſideretur, & ab aliis Chriſtianis, etiam diverſę profeſſionis & linguę, toties in Scriptis laudetur, atque in locis difficilioribus & dubiis allegetur. Audeo Verſionem novam Belgicam Veteris Teſt. vel pręferre omnibus aliarum linguarum verſionibus, vel ad minimum cum præſtantiſſimis æquiparare.

3. Quod ex præcedentibus exemplis manifeſta fiat diſconvenientia

tia Versionis Vulgatæ Pontificiorum à Textu Originali Hebræo. Hinc Reformati aliique justas ob causas concludunt Decretum Concilii Tridentini, quo hanc Versionem canonizarunt, esse irritum & absonum.

DISSERTATIO TRIGESIMA-SEPTIMA. ET ULTIMA, QUÆ EST DE

VERSIONE SANCTIS PAGNINI

PARS TERTIA & ULT.

Continens castigationes in reliqua capita Geneseos.

§. 1. *Adhuc multa alia exempla ex reliquis capitibus Geneseos, à Capite 31. usque ad finem, proferuntur, ex quibus clarè probamus in versione Pagnini quamplurima adhuc esse emendanda.*

2. *Facillimè possemus tali modo totum Vetus T. percurrere, & in singulis libris ac capitibus annotare, quæ emendanda sunt: nam eadem modo sunt parata, & in chartam conjecta.*

3. *Conclusio totius operis. Fit mentio Philologi Græci, in quo similes quæstiones Philologicæ circa Novum Test. tractantur.*

SECTIO I.

Actenus percurrimus triginta priora capita Geneseos, & ostendimus nonnulla in Versione Pagnini (licèt sit præstantissima, & à multis jure merito laudata) adhuc superesse, quibus medica manus adhibenda est. Jam igitur ordine sequuntur reliqua capita Geneseos examinanda.

Gen. 31. 7. *Et pater vester* התל בי MENTITUS EST MIHI, pro *illusit mihi*. Nam התל significat *ludificavit*, *delusit*, *illusit*.

Vers. 36. פי דלקת *quod persecutus es*, pro, *quod fervidè insectatus es*. Belg. *dat gy hittiglyck hebt na-gejaegt*.

Vers. 37. ויוכיחו ET DECLARENT *inter nos duos*, pro, *& arguant*. Ita etiam illud verbum emendavit Montanus in Textu.

Gen. 32. 25. *Et tetigit* בכף ירכו NERVUM (sive palam) FOEMO-

RIS EJUS, pro, *acetabulum* (ſive curvaturam, uti vertit Montanus) *fœmoris ejus.* ותקע ET MOVIT SE *nervus*, pro, *& pendebat--luxatum acetabulum*: nam יקע ſignificat *pendêre luxatum*, *luxari.* Vide verſ. 32.

Verſ. 28. ותוכל *& prævalebis*, pro, *& prævaluiſti.* Belg. *en hebt vermocht*: nam Vau eſt converſivum.

Gen. 33. 5. 11. *Liberi ſunt* אשר חנן *quos, donavit*, pro, *quos benigne donavit*, Belg. *die genadelyk verleent heeft.* In verſione interlineari eſt, *quos benigne dedit*: ſed in verſione prima & in aliis editionibus eſt ſimpliciter *donavit.*

Verſ. 10. *Vidi faciem tuam ac ſi viderem* (ſive vidiſſem) פני אלהים *faciem Angeli*, pro *Dei.* Sic vertunt Lxx. Vulgatus & Verſio Belgica; ſed Targum habet *faciem principum.*

Verſ. 11. ויפצר בו *& coëgit eum*, vel *vim fecit ei*: pro, *& inſtitit apud eum.* Belg. *en hy hielt by hem aen.*

Verſ. 13. ודפקום *Et ſi pulſavero eas*, prout habetur in prima & interlineari editione: pro, *& pulſaverint eas.* Vulgatus habet: *quas ſi plus in ambulando fecero laborare.*

Verſ. 18. ויחן את פני העיר *& manſit ante urbem*, pro, *& caſtrametatus eſt ante urbem* Vulgatus habet: *& habitavit ante urbem.* Belg. *en hy legerde ſich in 't geſichte der Stad.*

Geneſ. 34. 8. בני חשקה נפשו בבתכם *filii mei adhæſit anima cum filia veſtra*, pro, *filius meus*, *amore propendet anima ejus erga filiam veſtram.* Pagninus ſequutus eſt Vulgatum Interpretem. Lxx *Filius meus elegit animo filiam veſtram.* Targum: *animæ filii mei complacuit filia veſtra.* Arias, extrudens verbum *adhæſit*, intruſit *complacuit*: Sed omnibus his verſionibus prȩferenda eſt verſio Belgica, quæ ait: *Myns ſoons ziele is verlief op u-lieder dochter*

Verſ. 14. כי חרפה הוא לנו *quia abominatio eſt nobis*, pro, *quia probrum eſſet nobis.* Abſurdè Vulgatus: *quod illicitum & nefarium eſt apud nos.* Melius Lxx. & Targum: *quoniam opprobrium eſt nobis.* Belg. *dat ware ons een ſchande.*

Verſ. 18. וייטבו דבריהם בעיני חמור *& placuerunt verba eorum ipſi Hamor*, pro, *& bona fuerunt verba eorum in oculis Hamor.* Belg. *Ende hare woorden waren goet in de oogen Hemors.* Vulgata Verſio longe recedit à Textu Orig. *Placuit oblatio eorum Hemor.*

Verſ. 24. וימולו *& circumciderunt ſe*, pro, *& circumciſi ſunt.* Belg. *en ſy werden beſneden.* Iterum errat hîc Verſio Vulgata, quæ pro vocibus

hujus

hujus versus (*Et obedierunt Chamor, & Sechem filio ejus omnes egredientes per portam civitatis ejus: & circumcisi sunt, omnis masculus, omnes egredientes per portam civitatis ejus,*) hæc tantum substituunt: *Assensique sunt omnes: circumcisis cunctis maribus.* Hoc sane non est vertere. Nulla ex aliis famosis versionibus tantum differt à Textu Originali, quam hæc Vulgata Versio. Propterea non possum mihi persuadere qua fronte Pontificii versionem suam, ita corruptam, tam longis passibus à Fonte Originali discedentem, ausi fuerint canonizare. Sed cordatiores inter Pontificios in locis dubiis, relicta Versione Vulgata, se ad Textus Originales contulerunt.

Gen. 35. 13. ויעל מעליו אלהים ET DISCESSIT AB EO DEUS, *è loco in quo locutus est secum*, pro, *& ascendit ab eo Deus.* Belg. *Doe voer God van hen op.* Vulgatus omittit omnes posteriores voces, & simpliciter sic ait: *Et recessit ab eo.*

Verſ. 14. *Et erexit Jacob* מצבה TITULUM (pro *statuam*) -- מצבת אבן TITULUM LAPIDEUM (pro *statuam lapideam.*) Pagninus sequutus est Versionem Vulgatam, Lxx. & Targum.

Gen. 37. 19. *Ecce* בעל החלומות SOMNIATOR, pro, *dominus somniorum*: sic vertit Targum. Belgicè transfertur: *Siet de meester droomer.* Montanus habet, *magister somniorum.* Pagninus sequitur Vulgatum & Lxx.

Verſ. 36. סרים פרעה שר הטבחים *principi Paroh, principi laniorum*, pro, *aulico* (sive *eunucho*) *Pharaonis, præfecto satellitum.* Belg. *Pharaos Hovelinck Overste der Trauwanten,* Vide etiam cap. 39. v. 1.

Genes. 38. 8. ויבם אותה *& affinitatem contrahe cum ea*, pro, *& fratris jure* (sive *nomine*) *duc eam.* Belg. *ende trouwtse in uwes broeders name.* Nam יבם non est simpliciter *affinitatem contrahere*, sed denotat *fratris defuncti absque liberis uxorem ducere.*

Verſ. 14. 21. ותשב בפתח עינים *& mansit in ostio Enaim*, pro, *& sedit in aditu duorum fontium.* Belg. *ende settede haer aen den in-ganck der twe fonteynen.* Præstat עינים explicare per nomen appellativum quam per nomen proprium.

Verſ. 18. 25. ופתילך *& pallium tuum*, pro, *& vittam tuam.* Belg. *ende uwen snoer.* Vulg. *& armillam.* Lxx. *& parvum monile.* Targ. *& sudarium tuum.*

Genes. 39. 10. ולא שמע אליה לשכב *& non pareret ei ut dormiret*, pro, *& non auscultaret ei ut cubaret.*

Vers. 19. כדברים האלה עשה לי *Talia* (vel *secundum hæc*) *fecit mihi*, pro, *secundum verba ista fecit mihi*. Belg. *Na dese selve woorden heeft hy my gedaan.* ויחר אפו *& iratus est furor ejus*, pro, *& accensa est ira ejus*. Vide etiam Cap. 44. v. 8.

Gen. 40. 9. 16. בחלומי והנה גפן *me somniante videre videbar vitem*, pro, *in somnio meo, & ecce vitis*. Belg. *In mijnen droom, siet, soo was een wijn-stock*. Lxx. *In somnio meo erat vitis*. Targ. *In somnio meo ecce vitis erat*. Vulg. *somnium suum : videbam vitem*.

Vers. 13. 19. בעוד שלשת ימים *In fine trium dierum*, pro, *Intra adhuc tres dies*. Belg. *Binnen noch drie dagen*. Vulg. *post quos*.

Vers. 17. מכל מאכל פרעה עשה אופה *ex omnibus cibis* Paroh *opere pistorio*, pro, *ex omni cibo Paroh opere pistoris*. Belg. *Van alle spijse van Pharao, die backers werk is*. Vulg. *portare me omnes cibos, qui fiunt arte pistoria*.

Vers. 22 *Quemadmodum interpretatus fuerat* להם יוסף EI JOSEPH, pro, *eis Joseph*. Nam להם est plurale.

Genes. 41. 1. והנה עומד *putabat se stare*, pro, *& ecce stabat*. Belg. *Ende siet, hy stont*.

Vers. 17. בחלמי הנני עומד *me somniante putabam me stare*, pro, *in somnio meo, ecce ego stabam*. In prima editione sic habetur: *me somniante ecce stabam*.

Vers. 37. *Et in oculis* כל עבדיו SERVORUM EJUS, pro, *omnium servorum ejus*.

Vers. 40. *Et ad sermonem tuum* ישק כל עמי ARMABITUR UNIVERSUS POPULUS MEUS, pro, *osculabitur* manum *universus populus meus*. Belg. *Ende op u bevel sal al mijn volk* [de hand] *kussen*. Lxx. & Vulgatus vertunt per *obediet*. Autor Miclal Jophi explicat etiam genuino modo, quando ait ישק ענין נשיקה *significare osculationem*, cujus sensum clarius sequentibus verbis exponit כלומר להודותו לאדון .

Vers. 43. אברך *Abrech*, pro *flecte genua*, Belg. *Knielt*. Targ. *hic est pater regis*. Alii *pater tener*. Non est nomen, sed Infinitivus in Hiphil, à Rad. ברך. Ita etiam explicatur in Miclal Jophi : אברך האלף במקום הא הברך והוא מקור כלומר לזה נאה להבריך לפניו *In verbo* אברך *Aleph est loco He* הברך, *estque infinitivus, quasi diceret, conveniens est ei, ut genua flectant coram eo*. Allegorici scribunt, quod אברך sit quasi אב בחכמה *pater sapientiâ*, ורך בשנים *& tener annis*.

Vers. 47. ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים *Et congregaverunt habitatores terræ in septem annis saturitatis frumenta in horrea*, pro,

Et

Et produxit terra ipsa in septem annis saturitatis ad manipulos. Belg. *Ende het Land brachte voort inde seven jaren des over-vloeds, by hand vollen.* Vulg. periphrasticè, uti sæpe solet, exponit: *Venitque fertilitas septem annorum: & in manipulos redactæ segetes, &c.*

Genes. 42: 4.38. *Ne forte accidat illi* אסון MORS, pro *exitium.* Belg. *het verderf.* Aben Esra exponit per מות *mortem*, & Michal Jophi addit מות בידי אדם או בידי שמים *mortem infligendam per homines aut per cœlum* (h. e. Deum.)

Vers. 19. *Asportate frumentum* רעבון בתיכם AD EXPELLENDAM FAMEM è DOMIBUS VESTRIS: præstat vertere: *pro famė domorum vestrarum.* Accuratè vertit versio Belgica: *Brenget het koorn voor den honger uwer huysen.* Absurdè vertit Vulgatus Interpres: *& ferte frumenta quæ emistis in domos vestras.*

Gen. 43. 11. קחו מזמרת הארץ *tollite de optimis fructibus terræ*, pro, *accipite de laudatissimis rebus hujus terræ.* Belg. *Nemet van het loflicxste deses Lands.* Proprie habetur *de cantione terræ*, h. e. de rebus laudatissimis terræ, quæ decantari solent.

מעט צרי *pusillum resinæ*, pro *pusillum balsami.* Belg. *weynig balsem.*

Vers. 26. השלום אביכם הזקן *Num sanus est pater vester senex?* pro, *Num pax est patri vestro seni?* Belg. *Is 'twel met uwen Vader den ouden?*

Vers. 28. ויאמרו שלום לעבדך *Qui responderunt, Sanitas*, pro, *& dixerunt pax servo tuo.* Belg. *Ende zy seyden, het is wel met uwen knecht.*

ויקדו וישתחו *& incurvaverunt se, & adoraverunt*, pro, *& inclinarunt caput, & incurvaverunt se.* Belg. *ende zy neygden het hooft, ende bogen sich neder.* Vulgatus, Lxx. & Targum absurde exponunt ישתחו per *adoraverunt.*

Vers. 30. *Quia incalescebant* רחמיו *miserationes ejus*, pro *viscera ejus.* Belg. *Want sijn in-gewand ontstak.*

Vers. 34. וישא משאות *& accepit partes*, pro, *& sustulit fercula.* Belg. *Ende hy langde van de gerichten.*

Gen. 44. 5. והוא ינחש בו *iste inquam in quo augurando augurari solet, tentando tentat*, pro *& ipse experiendo experietur per eum.* Belg. *ende daer by hy* [yet] *sekerlyck waer-nemen sal.* Pagninus in prima editione multo melius transtulerat: *& ipse tentando tentat in eo.*

Vers. 9. *Nos erimus* לאדני DOMINO TUO *servi*, pro *domino meo.* Belg. *mijnen Heere.*

Gen. 46. 29. ויפול על צואריו *& jactavit se super collum ejus*, pro, *&*

 irruit

irruit in collum ejus. Belg. *ſo viel hy hem aen ſijnen hals.* Targum habet: *ruit ſuper collum ejus.* Lxx. *procidit ſuper collum ejus.* Arias: *& cecidit ſuper collum ejus.*

Gen. 47. 2. ומקצה אחיו לקח *Et de extremis fratribus ſuis cepit*, pro, *partem fratrum ſuorum cepit*; [videlicet] Belg. *Ende hy nam een deel ſijner broederen*, [te weten] *vijf mannen*, &c.

Verſ. 7. 10. ויברך יעקב את פרעה *Et ſalutavit Jaacob ipſum Paroh*, pro, *& benedixit Jaacob ipſi Paroh.* Belg. *Ende Jacob ſegende Pharao.* Ita transferunt Lxx, Targum & Vulgatus Interpres.

Verſ. 9. מעט ורעים PARVI ET MALI *fuerunt dies annorum vitæ meæ*, pro, *pauci & mali.* Belg. *weynig ende quaed.* Pagninus ſequutus eſt Verſionem Vulgatam: *parvi & mali.* Sed Lxx & Targum vertunt per *puſilli* vel *pauci.*

Verſ. 13. ותלה ET LABORAVIT, vel DEFECIT *terra Ægypti*: pro *& furebat terra Ægypti.* Belg. *Ende het lant raeſde van wegen dien honger.* Lxx & Targum explicant per *defecit.* In Miclal Jophi eodem modo exponitur, ſcil. per ותשתגע à Rad. שגע.

Verſ. 24. בתבואת *ex frugibus*, pro, *ex* (vel *cum*) *proventibus.* Belg. *met de in-komſten.*

Verſ. 27. וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן *Habitavit igitur Iſraël in terra Goſen*, pro, *Et habitavit Iſraël in terra Ægypti, in terra Goſen.* Ita etiam fuit tranſlatum in prima editione, ſed in aliis editionibus quædam omiſſa ſunt.

Gen. 48. 2. ויגד ליעקב ויאמר *Renuntiatum eſt autem ipſi Jaacob tale nuntium*, pro, *& nunciavit Jacobo, & dixit* quis. Ita fere habetur in prima edit. *Et nunciavit ipſi Jaacob* nuncius, *& dixit.* Nam יגד eſt activæ conjugationis Hiphil. Abſurdè Vulgatus ait: *Dictumque eſt ſeni.*

ויתחזק *& confortatus eſt*, vel *vim fecit ſibi*, pro, *& confirmavit ſe.* Belg. *hy verſterkte ſich.*

Verſ. 4. הנני מפרך *Ecce ego creſcere facio te*, pro, *Ecce ego fœcundum faciam te.* Belg. *Siet ik ſal u vruchtbaer maken.*

Verſ. 6. ומולדתך *Liberi autem tui*, pro, *Progenies autem tua* Belg. *Maer u geſlachte.*

Verſ. 7. מתה עלי רחל *Mortua eſt mihi Rachel*, pro, *apud me.* Arias vertit *ſuper me.* Belg. *by my.*

Verſ. 9. ויקח *& tulit*, pro, *& accepit*, בימינו *à dextera ſua*, pro, *dexterâ ſuâ*, Belg. *met ſijne rechterhand.*

Verſ.

Vers. 14. כי מנשה הבכור *quamvis Menasse esset primogenitus*, pro, *quia Menasse* erat *primogenitus*. Belg. *want Menasse was de Eerst-geborene.* Pagninus in prima editione vertit: *quod Menasseh foret primogenitus.*

Vers. 16. וידגו לרב *& multiplicentur plurimum*, pro, *& instar piscium sint in multitudinem*. Ita habent versio prima, & Biblia Interlinearia. Belg. *ende dat zy vermenigvuldigen als Visschen.*

Gen. 49. 4. אז חללת יצועי עלה *ex quo polluisti stratum meum evanuit*, vel *tunc polluisti, stratum meum excisum fuit*: pro, *tunc polluisti, stratum meum ascendit*. Belg. *doe hebt gy* (het) *geschend*: *hy heeft mijn bedde beklommen*. Vulgatus non vertit verbum עלה.

Vers. 5. כלי חמס מכרותיהם *Arma iniquitatis in habitationibus suis*, pro *Instrumenta violentiæ* sunt *negotiationes* (sive *pactiones*) *eorum*. Belg. *Hare handelingen sijn werk-tuygen van gewelt*. Absurdè vertit Vulgatus Interpres per: *Vasa iniquitatis bellantia.*

Vers. 6. עקרו שור *eradicauerunt murum*, pro, *avulserunt boves*. Belg. *Sy hebben de Ossen weg geruckt*. Lxx. *subnervaverunt taurum*. In Miclal Jophi שור, denotans *bovem*, exponitur per בהמות *bestias* (scil. in notis Abendanæ) ad indicandum שׁור non denotare שׁוּר *murum.*

Vers. 7. *Maledictus furor eorum* כי עז QUIA PERTINAX, pro, *quia vehemens*. Belg. *want hy is heftig*. Arias habet: *quia fortis.*

Vers. 9. וכלביא *& sicut leæna*, pro, *& sicut leo major* (vel *immanis.*) Belg. *en als een oude Leeuw*. In prima editione כארי & כלביא explicantur bis per *sicut leo*: sed לביא est leo annosior & major eo leone, qui ארי vocatur. Vulg. etiam vertit *leænam.*

Vers. 10. ולו יקהת עמים *& ei* erit *aggregatio populorum*, pro *& ei* erit *obedientia populorum*. Targum habet: *& ei obedient populi*. Ita etiam explicatur in Miclal Joph שאליו ישמעו העמים לקבל עליהם מה שיצום *quod auscultabunt ei populi, ad suscipiendum in se id quod præcepit ipsis.*

Vers. 14. חמר גרם *asinus fortis*, pro, *asinus ossibus-valens*: nam גרם est *os ossis*. Arias habet *osseus*. Belg. *een sterck gebeent Ezel.*

Vers. 24. ותשב באיתן קשתו *Et habitavit in forti arcus ejus*, pro, *Sed permansit in robore arcus ejus*. Belg. *Maer sijn boge is in stijvigheyt gebleven.*

Gen. 50. 10. 11. *Et venerunt usque ad* גרן האטד *Goren Atad*, pro, *aream Kynosbati* (h. e. Rubi canini.) Belg. *pleyne vanden Doorn-bosch.*

Vers. 14. *Et reversus est Joseph in Ægyptum, ipse* ואחיו ET FRATER EJUS, pro, *& fratres ejus*. In prima editione etiam habetur *fratres ejus.*

Vers. 17. שא פשע אחיך *Parce prævaricationi fratrum tuorum*, pro,

con-

condona prævaricationem fratrum tuorum. Belg. *Vergeeft*, &c.

II. Sicuti jam incepimus in Genesi, ita possemus facili negotio totum Vetus T. percurrere, & ubique ad singulos libros annotare, quæ judicamus esse corrigenda: nam omnes illæ emendationes jam modo in chartam sunt conjectæ. Sed placuit hoc tempore tantum hunc primum Mosis librum perambulare: quia unusquisque ex his paucis satis poterit cognoscere quæ & qualia nos in Versione Pagnini, quam de novo cogitaveramus in publicum emittere, fuissemus emendaturi.

III. Hæc dicta sufficiant de Veteri Test. Si quis similes quæstiones desideret circa Novum T. legat Philologum meum Græcum, quem Anno 1670. prima vice, & anno 1685. altera vice, una cum Translatione Hebraica omnium Textuum Chaldaicorum Veteris Test. in publicum emisi. Interim Deo sit laus & gloria, qui mihi concessit vires & vitam edendi tertiâ vice hunc Philologum.

לישועתך קויתי יהוה׃

SALUTEM TUAM EXSPECTO JEHOVA.

I N D E X.

Rerum in hoc libro contentarum.

Biblia

Fontes

F I N I S.

Sexcenta & Tredecim
PRÆCEPTA MOSAICA,

à Maimonide ex

PENTATEUCHO

Hebraicè olim excerpta, quæ, additis locis Pentateuchi, Latinè translata hìc ordine exhibentur,

AUCTORE
JOHANNE LEUSDEN,
Philosophiæ Doctore, & Linguæ Sanctæ in Academia Ultrajectina Professore Ordinario.

ULTRAJECTI,
Ex Officinâ *OTTHONIS de VRIES,*
ANNO MDC XCIIII.

Nobilissimis & Amplissimis
Viris, Dominis,

D. GUILJELMO de WEEDE } Ultrajectinæ Reipublicæ Consulibus.
D. ALBERTO van BENTHEM

Um hic sit primus fœtus literarius, qui à primo Jubilæo, primò omnium ex hac Academia in lucem emittitur, non possum non, Gravissimi Viri, Academiæ nostræ Curatores, Nomina Vestra huic libro præscribere, ut posteritas sciat, quando secundus fortè Jubilæus celebrabitur, quinam Amplissimi DD. Consules fuerint, qui eo tempore ad clavum Reipublicæ sederunt, & Academiam tanquam Curatorum Præsides feliciter & liberaliter gubernarunt. Accipite igitur, Amplissimi Viri, hunc primum fœtum, quem Amplitudinibus Vestris, ex mero affectu & debita observantia inscribo; & simul peto ut eodem favore & amore Vestros Professores, qui hoc tempore sunt quatuordecim, & Cives Academiæ ipsamque Academiam prosequamini, quo (Vos) & Vestri Antecessores quinquaginta integros annos illos & hanc hactenus, sunt prosequuti. Interim Deus Vestris Amplissimis Personis & Familiis atque Vestro Regimini cælitus benedicat. Hæc peto, hæc voveo

NN. AA. VV.

cIↄ Iↄc Lxxxvi. die 17 Martii, *die primo post celebratum Jubilæum.*

Devotissimus

JOHANNES LEUSDEN,

Anno trigesimo sexto meæ in Vestro Athenæo professionis.

Sexcenta & Tredecim
PRÆCEPTA MOSAICA
à Maimonide ex
PENTATEUCHO
Hebraicè excerpta, quæ, additis locis Pentateuchi, Latinè translata hìc ordine exhibentur.

מצות עשה

1 מצוה ראשונה ממצות עשה לידע שיש שם אלוה שנאמר ואנכי יי׳ אלהיך

2 ליחדו שנאמר יי׳ אלהינו יי׳ אחד

3 לאהבו שנאמר ואהבת את יי׳ אלהיך

4 ליראה ממנו שנאמר את יי׳ אלהיך תירא

5 להתפלל שנאמר ועבדתם את יי׳ אלהיכם ועבודה זו תפלה

6 לדבקה בו שנ׳ ובו תדבק

7 להשבע בשמו שנ׳ ובשמו תשבע

8 להדמות בדרכיו הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו

9 לקדש את שמו שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל

1. PRæceptum primum ex Præceptis Affirmativis est, ut cognoscamus Dominum Deum existere: sicut dicitur Exod. 20. 2. *Ego sum Dominus Deus tuus.*

2. Quod Deus sit unus: sicut dicitur: *Dominus Deus noster est Dominus unus.* Deut. 6. 4.

3. Quod Deus sit diligendus: sicut dicitur: *Et diliges Dominum Deum tuum.* Deut. 6. 5.

4. Quod Deus sit timendus: sicut dicitur: *Dominum Deum tuum timebis.* Deut. 6. 13. & 10. 20.

5. Quod Deus sit invocandus: sicut dicitur: *Et coletis Dominum Deum vestrum.* Exod. 23. 25. & servitium hoc est oratio.

6. Ut ei adhæreamus: sicuti dicitur: *& ei adhæreto.* Deut. 10. 20.

7. Ut juremus per Nomen ejus: sicut dicitur: *& per nomen ejus jurato.* Deut. 6. 13. & 10. 20.

8. Ut Similes ei simus in viis ejus bonis & rectis: juxta id quod dicitur: *& ambulabis in viis ejus:* Deut. 28. 9.

9. Ut sanctificemus Nomen ejus: sicut dicitur: *& sanctificabor in medio filiorum Israel.* Levit. 22. 32.

JOHANNES LEUSDEN

Benevolo Lectori

S.

Abes hic, benevole Lector, Sexcenta & Tredecim Præcepta Mosaica, quæ olim seculo circiter undecimo à Maimonide ex Pentateucho hebraicè fuerunt excerpta, & anno 1657. primæ editioni Philologi Hebræi Hebraicè & Latinè à me addita, quæque in editione secunda ob rationes ibidem in Præfatione allegatas sunt omissa: sed jam rursus in tertia hac editione ad modum Tractatus specialis adduntur. De sexcentis & tredecim illis præceptis, quorum 248 sunt affirmativa, & 365 negativa, quare sint tot & non plura vel pauciora, & quomodo Judæi eadem præcepta per fimbrias memoriæ infigant, vide me fusè disserentem in Philologo Hebræo dissertatione quinta. Et ut Eruditorum Judicia de his Præceptis eorumque versione Latina intelligerem, placuit magnam eorum partem publico Examini Academico subjicere; quod insignis Juvenis, D. SAMUEL MEAD, Londino-Anglus, magni Theologi D. MATTHEI MEAD filius, die 28. Novemb. anno 1685. omnium cum applausu in multorum Auditorum conspectu publicè defendit. Vale.

שנא׳ ומקדשי תיראו

meum reverebimini. Levit. 19. 30.

22 לשמור בית זה תמיד שנאמר ואתה ובניך אתך לפני העדות

22. Ut custodiatur domus hæc jugiter, *scil. à Sacerdotibus & Levitis*: sicut dicitur Numer. 18. 2. *Tu autem & filii tui tecum* ministrabitis *ante tentorium testimonii.*

23 להיות הלוי עובד במקדש שנאמר ועבד הלוי

23. Ut Levita serviat in sanctuario: sicut dicitur: *Et serviet Levita.* Numer. 18. 23.

24 לקדש הכהן ידיו ורגליו בשעת העבודה שנאמר ורחצו אהרן ובניו וגומר

24. Ut sanctificetur *sive lavent* Sacerdotes manus suas & pedes suos tempore ministerii: sicut dicitur Exod. 30. 19. *Et lavabunt Aharon & filii ejus* &c.

25 לערוך נרות במקדש שנ׳ יערוך אותו אהרן ובניו

25. Ut ordinent lucernas in sanctuario: sicut dicitur: *Disponet eam Aharon, & filii ejus.* Exod. 27. 21.

26 לברך הכהנים את ישראל שנאמר כה תברכו את בני ישראל

26. Ut Sacerdotes benedicant Israeli: sicut dicitur: *Sic benedicetis filiis Israel.* Numer. 6. 33.

27 להסדיר לחם ולבונה לפני יי׳ בכל שבת שנאמר לחם הפנים לפני תמיד

27. Ut quolibet Sabbatho ante facies JEHOVÆ disponantur panes *facierum*, & thus *per ordinem ponatur*: sicut dicitur: *Panem facierum ad facies meas jugiter.* Exod. 25. 30.

28 להקטיר הקטרת פעמים ביום שנאמר והקטיר עליו אהרן את קטרת הסמים

28. Ut faciat suffire suffimentum bis singulis diebus, sicut dicitur: *Et suffire faciet super illud Aharon suffimentum aromatum.* Exod. 30. 7.

29 להבעיר אש במזבח העולה תמיד שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח

29. Ut ignis in altari perpetuò accensus ardeat: sicut dicitur: *Ignis jugiter accensus erit super altare.* Levit 6. 13.

30 להרים את הדשן מעל המזבח שנ׳ והרים את הדשן

30. Ut *quotidie* removeant cineres ab altari: sicut dicitur: *Et removebit cinerem*, Levit. 6. 10.

31 לשלח טמאים ממחנה שכינה שהוא המקדש שנאמר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש

31. Ut mittant immundos è castris, *sive area* divinæ præsentiæ, quæ erat Sanctuarium: sicut dicitur, Deut. 5. 2. *Et emittant è castris omnem leprosum, & omnem fluentem, & omnem immundum animæ.*

10 לקרות קרית שמע פעמים ביום שנ׳ ודברת בם בשכבך ובקומך

10. Ut legamus lectionem שמע *Audi* (Deut. 6. 4.) bis singulis diebus: sicut dicitur : *& loqueris de eis quum cubas, & quum surgis.* Deut. 6. 7.

11 ללמוד תורה וללמדה שנאמר ושננתם לבניך

11. Ut ipsi Legem discamus, eamque *alios* doceamus: sicut dicitur : *& acutè ingeres ea filiis tuis.* Deut. 6. 7.

12 לקשור תפילין בראש שנ׳ והיו לטוטפות בין עיניך

12. Ut Thepillin i.e. *Philacteria* capiti allegemus: sicut dicitur Deut. 6. 8. *Et erunt pro frontalibus inter oculos tuos.*

13 לקשור תפילין ביד שנאמר וקשרתם לאות על ידיך

13. Ut phylacteria alligemus manui, *sive brachio*: sicut dicitur Deut. 6. 8. *Et alligabis ea in signum manui tuæ.*

14 לעשות ציצית שנאמר ועשו להם ציצית

14. Ut faciamus zizith i. e. *fimbrias*, sicut dicitur : *& faciant sibi fimbrias.* Numer. 15. 38.

15 לקבוע מזוזה שנ׳ וכתבתם על מזוזות ביתיך

15. Ut affigamus postibus מְזוּזָה *Schedam sacram* : sicut dicitur Deut. 6. 9. *Et inscribes ea postibus domus tuæ.*

16 להקהל את העם לשמוע התורה במוצאי שביעית שנאמ׳ הקהל את העם

16. Ut congregetur populus ad audiendum Legem in fine anni septimi: sicut dicitur : *Fac congregari populum* Deut. 31. 12.

17 לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו שנא׳ כתבו לכם את השירה הזאת

17. Ut unusquisque sibi exscribat librum Legis, *sive Pentateuchi*: sicut dicitur : *Scribite vobis canticum istud.* Deut. 31. 19.

18 לכתוב המלך ספר תורה לעצמו יתר על אחד של כל אדם ויהיו לו שתי תורות שנא׳ וכתב לו את משנה התורה הזאת

18. Vt Rex sibi exscribat librum Legis, præter illum particularem, quem singuli exscribunt, & erunt ei duæ Leges: sicut dicitur: *Et scribet sibi duplum Legis hujus.* Deut. 17. 18.

19 לברך אחר המזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי׳ אלהיך

19. Vt benedicamus post cibum: juxta id quod dicitur Deut. 8. 10. *Et comedes & saturaberis, & benedices Domino Deo tuo.*

20 לבנות בית הבחירה שנ׳ ועשו לי מקדש

20. Vt extruatur domus electionis *sive Templum Hierosolymytanum*: juxta id quod dicitur Exod. 25. 8. *Et facient mihi Sanctuarium.*

21 ליראה מבית המקדש

21. Vt revereantur Domum sanctuarii: sicut dicitur; *Et sanctuarium meum*

חדש וראש חדש שנ׳ ובראשי חדשיכם

vilunio, ficut dicitur: Numer. 28. 11. *Et in capitibus menfium veftrorum.*

43 להוסיף קרבן בחג הפסח שנאמר שבעת ימים תקריבו אשה ליהוה

43. Ut addatur oblatio *fpecialis* in fefto Pafchatis, ficut dicitur Levit. 23. 36. *Septem diebus appropinquare facietis ignitionem* JEHOVÆ.

44 להקריב מנחת העומר ממחרת יום ראשון של פסח עם כבש אחד שנאמר והבאת את עומר ראשית קצירכם אל הכהן

44. Ut offeratur oblatio manipuli *primitiarum meffis* altero die Pafchatis [*hoc eft, decimo fexto Menfis Nifan*] cum agno uno, ficut dicitur: Levit. 23. 10. *Et afferetis Homer primitiarum meffis veftræ ad Sacerdotem.*

45 להוסיף קרבן ביום עצרת שנאמר וביום הבכורים וגו׳

45. Ut addatur oblatio in fefto Pentecoftes, ficut dicitur Numer. 28. 26. *Et in die primitiarum, &c.*

46 להביא שתי הלחם עם הקרבנות הקרבים בגלל הלחם ביום עצרת שנ׳ ממושבותיכם תביאו לחם תנופה

46. Ut offerantur in fefto Pentecoftes duo panes unà cum facrificiis, quæ *ex lege Dei* propter panes illos offerenda erant: ficut dicitur Levit. 23. 17. *Ex habitaculis veftris adferetis panem elevationis.*

47 להוסיף קרבן בראש השנה שנאמר ובחדש השביעי באחד לחדש

47. Ut addatur oblatio *peculiaris* in principio anni, ficut dicitur Numer. 29. 1. *Et in menfe feptimo, in una menfis.*

48 להוסיף קרבן ביום הצום שנאמר ובעשור לחדש השביעי מקרא קדש יהיה לכם

48. Ut addatur facrificium *peculiare* die jejunii, *hoc eft, decimo die Tifri five Septembris*: ficut dicitur Numer. 29. 7. *Et decimo die menfis hujus feptimi convocatio fancta efto vobis.*

49 לעשות עבודת היום ביום הצום שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר וכל העבודה הכתובה בפרשת אחרי מות

49. Ut minifteria diei *folicitè* obeantur in die jejunii, i. e. *expiationis*: ficut dicitur Levit. 16. 3. *In ifto ingredietur Aharon in Sanctitatem cum juvenco filio bovis.* Etiam omnia minifteria defcripta in parafcha אחרי מות *poft mori, fcil.* Levit. 16. &c.

50 להוסיף קרבן בחג הסוכות שנאמר והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח.

50. Ut addatur facrificium *peculiare* in fefto Tabernaculorum: ficut dicitur Numero. 29. 13. *Et appropinquare facietis holocauftum, igne abfumendum, odorem gratum* JEHOVÆ.

32 לחלוק כבוד לזרעו של אהרן ולהקדימו לכל דבר שבקדושה שנאמר וקדשתו

32. Ut in omnibus rebus & negotiis ſacris honoris prærogativa ſit penes Aharonis poſteros : ſicut dicitur Levit. 21. 8. *Et ſanctificabis eum.*

33 להלביש הכהנים לעבודת בגדי כהונה שנא׳ ועשית בגדי קדש

33. Ut induantur Sacerdotes ad miniſterium veſtibus Sacerdotii : ſicut dicitur, Exod. 28. 2. *Et facies veſtes ſanctitatis.*

34 לשאת את הארון על הכתף כשנושאים אותו שנאמר עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו

34. Ut tollant arcam ſupra humerum, quum portant eam : quia dicitur, Numer. 7. 9. *Servitium ſanctitatis ſuper eos, in humero ferent.*

35 למשוח כהנים גדולים ומלכים בשמן המשחה שנאמר שמן משחת קדש

35. Ut ungant Sacerdotes ſummos & Reges oleo unctionis : ſicut dicitur: Exod. 30. 31. *Oleum unctionis ſanctitatis.*

36 להיות הכהנים עובדים במקדש משמרות משמרות ובמועדים עובדים כאחד שנאמר וכי יבא הלוי לבד ממכריו על האבות

36. Ut Sacerdotes miniſtrantes in Sanctuario per vices miniſteria ſua obeant : at ſimul omnes juncti miniſtrent in feſtis ſolennibus: ſicut dicitur Deut. 18. 6. 8. *Et cum venerit Levita præter venditiones ejus ſuper patribus.*

37 להיות הכהנים מטמאים לקרוביהן ומתאבלין עליהן כשאר קרוביהם שהן מצווין להתאבל שנאמר לא יטמא

37. Ut Sacerdotes *minores* ſe contaminent propter cognatos ſuos *defunctos*, & ut lugeant ſuper eis ſicut cæteri propinqui illorum, quibus mandatum eſt lugere : ſicut dicitur Levit. 21. 3. *In eâ contaminabitur.*

38 להיות כהן גדול נושא בתולה שנאמר והוא אשה בבתוליה יקח

38. Ut Sacerdos magnus ducat uxorem virginem : ſicut dicitur, Levit. 21. 13. *Et ipſe mulierem in virginitatibus ejus accipiet.*

39 להקריב תמידין בכל יום שנאמר שנים ליום עולה תמיד

39. Ut quotidie juge Sacrificium offeratur : ſicut dicitur, Numer. 18. 3. *Duos per diem, holocauſtum juge.*

40 להקריב כהן גדול מנחה בכל יום שנאמר זה קרבן אהרן ובניו

40. Ut Sacerdos ſummus offerat ſingulis diebus oblationem Mincha : ſicut dicitur, Levit. 6. 20. *Iſta eſt oblatio Aharonis, & filiorum ejus.*

41 להוסיף קרבן אחד בכל שבת שנאמר וביום השבת שני כבשים

41. Ut addatur oblatio una ſingulis Sabbathis, ſicut dicitur, Numer. 28. 9. *Et in die Sabbathi duos agnos.*

42 להוסיף קרבן בכל ראש

42. Ut addatur oblatio quolibet novilunio,

62 למלוח כל קרבן שנאמר על כל קרבנך תקריב מלח

62. Vt ſale conſpergantur omnia ſacrificia : ſicut dicitur Levit. 2. 13. *Super omni oblatione tuâ Offeres ſal.*

63 מעשה העולה שנאמר אם עולה קרבנו

63. *Ut* holocauſta *offerantur juxta præſcriptam formam*: ſicut dicitur Levit. 1. 3. *Si holocauſtum eſt oblatio ejus.*

64 מעשה חטאת שנאמר זאת תורת החטאת

64. *Ut ſimiliter fiat* ſacrificium pro peccato : ſicut dicitur Levit. 6. 26. *Iſta eſt lex oblationis pro peccato.*

65 מעשה האשם שנאמר זאת תורת האשם

65. *Ut ſimiliter fiat* ſacrificium pro delicto : ſicut dicitur Levit. 7. 1. *Illa eſt lex delicti.*

66 מעשה זבח השלמים שנ׳ וזאת תורת זבח השלמים

66. *Ut ſimiliter ſecundum legem fiat* ſacrificium pacificorum : ſicut dicitur Levit. 7. 11. *Et hæc eſt lex ſacrificii pacificorum.*

67 מעשה המנחה שנאמר ונפש כי תקריב קרבן מנחה

67. *Ut ita etiam fiat* ſacrificium Mincha : ſicut dicitur Levit. 2. 1. *Et anima cum obtulerit oblationem Mincha* muneris.

68 להקריב בית דין קרבן אם טעו בהוראה שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו

68. Vt offerat Sanhedrin ſacrificium ſi erraverit in doctrina : ſicut dicitur Levit. 4. 13. *Et ſi tota congregatio Iſraël erraverit.*

69 להקריב יחיד קרבן חטאת אם שגג במצות לא תעשה שחייבים עליהם כרת שנאמר ונפש כי תחטא

69. Vt offerat privatus ſacrificium pro peccato ſi erraverit in præceptis negativis propter quæ dignus eſſet exciſione : ſicut dicitur Levit. 4. 27. & 5. 1. *Et anima, cum peccaverit.*

70 להקריב היחיד קרבן אם נסתפק לו אם חטא חטא שחייבים עליו חטאת או לא חטא שנאמר ולא ידע וגו׳ והביא את אשמו וזהו נקרא אשם תלוי

70. Vt offerat privatus ſacrificium, ſi dubitet, an peccatum commiſerit, ob quod tenetur offerre ſacrificium pro peccato; aut an non peccaverit: ſicut dicitur Levit. 5. 17. 18. *Et non cognoverit &c. Et adferet delictum ſuum*: & hoc vocatur delictum ſuſpenſum.

71 להקריב השוגג במעילה או החוטא בגזילה או בשפחה חרופה או שכפר בפקדון ונשבע מביא קרבן אשם וזהו הנקרא אשם ודאי

71. Vt offerat qui erravit in prævaricatione, i. e. *in culpa falſi*, Levit. 5. 15. 16. aut qui peccaverit in furto: Levit. 6. 2. aut cum ancilla deſpecta *ſive deſponſata*, Levit. 19. 20. aut qui negavit depoſitum, Levit. 6. 2. Et juravit, verſu 3. adferat ſacrificium delicti, & hoc vocatur delictum confeſſum.

72. Vt

51 להוסיף קרבן ביום שמיני עצרת כי רגל בפני עצמו הוא שנאמר וביום השמיני

51. Vt addatur sacrificium in die octavo festi *Tabernaculorum*, quoniam est festum per se: sicut dicitur Numer. 29. 35. *Et in die octava.*

52 לחוג ברגלים שנאמר שלש רגלים תחוג לי

52. Vt festum agatur tribus vicibus in anno: sicut dicitur Exod. 23. 14. *Tribus vicibus festum ages mihi* in anno.

53 להראות ברגלים שנא׳ שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך

53. Vt *omnis masculus* appareat in festis illis: sicut dicitur Deut. 16. 16. *Tribus vicibus in anno conspicietur omnis masculus tuus.*

54 לשמוח ברגלים שנאמר ושמחת בחגך

54. Vt lætentur in festis illis *tribus*: sicut dicitur Deut. 16. 14. *Et lætaberis in solennitate tua.*

55 לשחוט כבש הפסח שנ׳ ושחטו אותו כל קהל וגו׳

55. Vt mactetur agnus Paschalis: sicut dicitur Exod. 12. 6. *Et immolabunt eum omnis cœtus &c.*

56 לאכול בשר פסח צלי בלילה חמשה עשר מניסן שנ׳ ואכלו את הבשר

56. Vt comedatur caro Paschalis assata in decimâ quintâ nocte *mensis* Nisan, *Martii*: sicut dicitur Exod. 12. 8. *Et comedent carnem.*

57 לעשות פסח שני שנאמר בחדש השני בארבעה עשר יום לחדש תעשו אותו במועדו

57. Vt *secundo mense, decimâ quartâ die* Pascha secundum celebretur *ab illis, qui in primo Paschate fuerant immundi*: sicut dicitur Num. 9. 11. *In mense secundo, in decima quarta die mensis celebrabitis illud in tempore statuto suo.*

58 לאכול את בשר פסח שני על מצה ומרור שנ׳ על מצות ומרורים יאכלוהו

58. Vt comedatur caro Paschatis secundi cum panibus infermentatis & herbis amaris: sicut dicitur Num. 9. 11. *Cum panibus infermentatis & amaritudinibus comedent illam.*

59 לתקוע החצוצרות על הקרבנות ובשעת הצרות שנ׳ ותקעתם בחצוצרות

59. Vt clangantur tubæ super sacrificiis, & tempore angustiarum: sicut dicitur Numer. 10. 10. *Et clangetis in tubis.*

60 להיות כל קרבנות בהמה מיום שמיני והלאה שנאמר מיום השמיני והלאה

60. Vt fiant omnia Sacrificia ex animalibus à die octavo & supra: sicut dicitur Levit. 22, 27. *A die octavo & supra.*

61 להיות כל קרבן בהמה תמים שנ׳ תמים יהיה לרצון

61. Vt omne sacrificium ex animali sit integrum: sicut dicitur Levit. 22. 21. *Integrum erit ad beneplacitum.*

81 לפדות פטר חמור שנ׳ ופטר חמור תפדה בשה

81. Ut redimatur primogenitus asini: sicut dicitur Exod. 13.13. *Et primogenitum asini redimes agno.*

82 לערוף פטר חמור שנ׳ ואם לא תפדה וערפתו

82. Ut cervix frangatur primogenito asini: sicut dicitur Exod. 13.13. *Et si non redemeris, cervicem franges ei.*

83 להביא כל הקרבנות שיש על האדם בחובה או בנדבה ברגל ראשון שפגע בו שנאמר ובאת שמה והבאתה שמה

83. Ut adferantur *Hierosolymam* omnes oblationes tàm ex legis præscripto necessariæ, quàm spontaneæ festo proximo, quod instat: sicut dicitur Deut. 12. 5.6. *Et venietis illuc. Et afferetis illuc.*

84 להקריב כל הקרבנות בבית הבהירה שנ׳ ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך היום

84. Ut omnia sacrificia offerantur in templo Hierosolymitano: sicut dicitur Deut. 12. 14. *Et ibi facies omnia, quæ ego præcipio tibi hodie.*

85 להטפל בהבאת הקרבנות מחוצה לארץ לבית הבחירה שנאמר רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בקדשי חוצה לארץ

85. Operam esse dandam ut sacrificia, ad quæ offerenda quis se obligat extra terram sanctam, in sacrâ æde Hierosolymitanâ offerantur: sicut dicitur Deut. 12. 26. *Sed sanctificata tua, quæ erunt tibi, & vota tua feres, & venies.* Per traditionem didicerunt, quod non loquatur Textus nisi de sanctitatibus extra terram sanctam.

86 לפדות קדשים בעלי מומים ויהיו מותרים שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח

86. Ut redimantur sancta animalia, in quibus macula est, & tum erunt licita: sicut dicitur Deut. 12. 15. *Tantummodo in omni desiderio animæ tuæ mactabis.*

87 להיות התמורה קדש שנאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש

87. Ut, quod mutatum est, sit etiam consecratum *Deo*: sicut dicitur Levit. 27.10. Et *erit illud, & commutatio ejus erit sanctitas.*

88 לאכל שירי מנחות שנ׳ והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו

88. Ut *Aharon & filii ejus* comedant reliquias *mincharum*: sicut dicitur Levit. 6.16. *Et residuum ex ea comedent Aharon & filii ejus.*

89 לאכל בשר חטאת ואשם שנאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם

89. Ut *Sacerdotes* comedant carnem *sacrificiorum* pro peccato & reatu *oblatorum*: sicut dicitur Exod. 29. 33. *Et comedent ea per quæ propitiatio facta est.*

90 לשרוף בשר קדש שנטמא שנאמר והבשר אשר יגע בכל טמא

90. Ut comburatur caro sancta, quæ immunda facta est: sicut dicitur Levit. 7. 19. *Et caro quæ tetigit omne immundum.*

72 להקריב קרבן עולה ויורד שנאמר אם לא תגיע ידו ואם לא תשיג ידו

72. Vt offeratur ſacrificium aſcendens & deſcendens, h e. *Ut ſacrificium offeratur pro ratione facultatum cujuſque*: ſicut dicitur Levit. 5. 7. 11. *Et ſi non attigerit manus ejus. Et ſi non attigerit manus ejus.*

73 להתודות לפני יהוה מכל חטא שיעשה האדם בשעת הקרבן ושלא בשעת קרבן שנ והתודו את חטאתם אשר עשו

73. Vt peccator confiteatur coram JEHOVA omne peccatum, qualecunque homo commiſerit ſive tempore ſacrificii, ſive extra tempus ſacrificii: ſicut dicitur Numer. 5. 7. *Et confitebuntur peccatum ſuum, quod fecerunt.*

74 להקריב הזב קרבן אחר שיטהר מזובו שנ׳ וכי יטהר הזב מזובו

74. Vt affectus gonorrhæâ offerat ſacrificium poſtquam mundatus fuerit à profluvio ſuo: ſicut dicitur Levit. 15. 13. *Et cum mundatus fuerit fluens à fluxu ſuo.*

75 להקריב הזבה קרבן אחר שתטהר שנאמר ואם טהרה מזובה

75. Vt mulier fluens offerat ſacrificium poſtquam mundata fuerit: ſicut dicitur Levit. 15. 28. *Et ſi mundata fuerit à fluxu ſuo.*

76 להקריב המצורע קרבן אחר שיטהר שנאמר וביום השמיני יקח

76. Vt leproſus offerat ſacrificium poſtquam mundatus fuerit: ſicut dicitur Levit, 14. 10. *Et in die octavo accipiet.*

77 להקריב היולדת קרבן אחר שתטהר שנאמר ובמלאת ימי טהרה

77. Vt puerpera offerat ſacrificium poſtquam mundata fuerit: ſicut dicitur Levit. 12.6. *Et cum impleti fuerint dies purificationis ejus.*

78 לעשר הבהמה שנאמר וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור

78. Vt decimentur animalia: ſicut dicitur Levit. 27. 32. *Et omnis decima boum & ovium, cujuſcunque* animalis, *quod tranſibit.*

79 לקדש בכור הבהמה הטהורה ולהקריבו שנא׳ כל הבכור וגו׳

79 Vt ſanctificetur primogenitum ex mundis animalibus, & ut idem offeratur *Deo*: ſicut dicitur Deut. 15. 19. *Omne primogenitum &c.*

80 לפדות בכור אדם שנ׳ אך פדה תפדה את בכור האדם

80. Vt redimatur primogenitus hominis: ſicut dicitur Numer. 18. 15. *Sed redimendo redimes primogenitum hominis.*

104 להיות הזב מטמא

104. Gonorrhæus immundat: Levit. 15. 2.

105 להיות שכבת זרע מטמא

105. Cubatio feminis immundat: Levit. 15. 16.

106 להיות הזבה מטמאה

106. Mulier fluens *extra statum tempus* immundat: Lev. 15. 25.

107 להיות המת מטמא

107. Mortuus immundat: Numer. 19. 14.

108 להיות מי נדה מטמאין לאדם טהור ומטהרין לאדם טמא מטומאת מת בלבד

108. Aquæ mulieris menstruatæ immundant hominem purum, & purgant hominem immundum tantummodò ab immunditie mortui.

109 להיות הטהרה מכל הטמאות בטבילה במי מקוה שנאמר, ורחץ במים את כל בשרו למדו מפי השמועה שרחיצה זו במים שכל גופו עולה בהן בבת אחת

109. Mundatio ab omnibus pollutionibus fieri debet immersione in aquas confluentis, *sive in balnea*: sicut dicitur Levit. 15. 16. *Et abluet in aquis omnem carnem suam*: didicerunt per traditionem, quod hæc lotio in aquis sit talis, quando totum corpus ingreditur in eas vice unâ.

110 להיות הטהרה מן הצרעת בין צרעת אדם בין צרעת בית בעץ ארז ואזוב ושני תולעת ושתי צפרים ומים חיים שני׳ זאת תהיה תורת המצורע

110. Ut mundatio lepræ, sive lepræ hominis, sive lepræ domus fiat cum ligno cedri, & hyssopo, & cocco vermiculi, & duobus passerculis, & aquis vivis: sicut dicitur Levit. 14. 2. *Ista erit lex leprosi.*

111 להיות המצורע מגלח את כל שערו שנ׳ והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו

111. Ut leprosus radat omnem capillum suum: sicut dicitur Levit. 14. 9. *Et erit in die septimo radat omnem capillum suum.*

112 להיות המצורע ידוע לכל בדברים האמורים בו בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע וגומר וכן כל שאר הטמאים צריכין להודיע את עצמן

112. Ut leprosus omnibus sit notus ex signis de ipso mandatis: vestimenta ejus erunt rupta, & caput ejus nudatum, &c. Et sic omnes reliqui immundi debuerunt se manifestare: Levit. 13. 45.

113 לעשות פרה אדומה להיות אפרה מוכן שנאמר והיתה לעדת בני ישראל

113. Ut fiat *sive comburatur* vacca rufa, & cinis ejus ponatur *extra castra*: sicut dicitur Num. 19. 9. *Et erit congregationi filiorum Israel.*

114 להיות מעריך אדם נותן

114. Ut, qui vovet taxationem ho-

91 לשרוף הנותר שנאמר והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף

92 לגדל הנזיר שערו שנ׳ גדל פרע שער ראשו

93 לגלח הנזיר שערו על קרבנותיו במלאת ימי נזרו או בתוך ימי נזרו אם נטמא שנ׳ וכי ימות מת עליו

94 לקיים אדם כל מה שיוצא בשפתיו מקרבן או צדקה וכיוצא בהם שנאמר מוצא שפתיך תשמור ועשית

95 לדון בהפרת נדרים בכל הדינים האמורים בתורה

96 להיות כל הנוגע בנבילה טמא שנאמר וכי ימות מן הבהמה

97 להיות שמנה שרצים מטמאין שנ׳ וזה לכם הטמא

98 להיות האוכלין מתטמאין שני מכל האוכל אשר יאכל

99 להיות הנדה טמאה ומטמאה לאחרים

100 להיות היולדת טמאה כנידה

101 להיות המצורע טמא ומטמא

102 להיות בגד מנוגע טמא ומטמא

103 להיות בית מנוגע מטמאה

91. Ut residua *caro, quæ restat supra præscriptum diem tertium*, comburatur: sicut dicitur Levit. 7. 17. *Et residuum de carne sacrificii in die tertiâ igne comburetur.*

92. Ut Nazíræus crescere sinat capillos suos: sicut dicitur Numer. 6. 5. *Magnificando nuditatem capilli capitis sui.*

93. Ut Nazíræus radat capillos suos præter sacrificia sua, cum impleti sunt dies separationis suæ, aut in medio dierum separationis suæ, si immundus factus fuerit: sicut dicitur Numer. 6. 9. *Et cum mortuus fuerit mortuus super eum.*

94. Ut homo confirmet omne quod pollicitus est labiis suis, sive sacrificium, aut eleëmosynam, & eis similia: sicut dicitur Deut. 23. 23. *Egressionem labiorum tuorum custodies & facies.*

95. Ut judicium fiat de abolitione votorum secundum judicia, quæ lege sunt expressa Num. 30, 3, &c.

96. Ut omnis, qui tangit morticinium, sit immundus: sicut dicitur Levit. 11. 39. *Et cum mortuum fuerit de animali.*

97. Octo species reptilium *post mortem* contaminant: sicut dicitur Levit. 11. 29. *Et hoc vobis immundum.*

98. Esculenta sunt immunditiei capacia: sicut dicitur Lev. 11. 34. *Ex omni cibo, qui comedetur.*

99. Menstruata mulier est immunda, & polluit alia: Lev. 15. 19.

100. Puerpera est immunda sicut mulier menstruata Lev. 12. 2.

101. Leprosus immundus est, & immundat: Levit. 13. 3.

102. Vestis leprâ tacta immunda est, & immundat: Lev. 13. 47.

103. Domus leprâ tacta immundat: Levit. 14. 35.

127 להפריש מעשר דגן ללוים שנ׳ כל מעשר הארץ וגומר

127. Ut ſeparentur decimæ frumenti Levitis: ſicut dicitur Num. 27. 30. *Omnis decima terræ &c.*

128 להפריש מעשר שני להאכיל לבעליו בירושלם שנ׳ עשר תעשר מפי השמועה למדו שזהו מעשר שני

128. Ut ſeparentur decimæ ſecundæ ad cibandum dominos Hieroſolymæ: ſicut dicitur Deut. 14. 22. *decimando decimabis.* Per traditionem didicerunt, quod ſit decima ſecunda.

129 להיות הלוים מפרישים מעשר מן המעשר שלקחו מישראל ונותנין אותו לכהנים שנאמר ואל הלוים תדבר

129. Ut Levitæ ſeparent decimas à decimis, quas acceperunt ab Iſraelitis; ut darent eas Sacerdotibus: ſicut dicitur Num. 18, 26. *Et ad Levitas loqueris.*

130 להפריש מעשר עני תחת מעשר שני בשלישית ובשישית בשבוע שנ׳ מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך

130. Ut ſeparetur decima pauperum loco decimæ ſecundæ in tertio & ſexto anno Schemitæ, *h. e. anni intermiſſionis*: ſicut dicitur Deut. 14. 28. *A fine trium annorum educes omnem decimam proventus tui.*

131 להתודות וידוי מעשר שנאמר ואמרת לפני יהוה אלהיך בערתי הקדש

131. Ut confeſſio peccatorum fiat ſuper decimâ: ſicut dicitur Deut. 26. 13. *Et dices ad facies Domini Dei tui, abſtuli ſanctitatem.*

132 לקרות על הבכורים שנאמר וענית ואמרת לפני יהוה אלהיך

132. Ut legatur ſuper primitiis *oblatis*: ſicut dicitur Deut. 26. 5. *Et reſpondebis & dices ad facies Domini Dei tui &c.*

133 להפריש חלה לכהן שנאמר ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה

133. Ut ſeparetur placenta Sacerdoti: ſicut dicitur Num. 15. 20. *Principium maſſarum veſtrarum, placentam elevabitis elevationem.*

134 להשמיט קרקע שנ׳ והשביעית תשמטנה ונטשתה

134. Ut intermittatur terra *ſeptimo anno, hoc eſt, ut, quicquid anno ſeptimo naſcitur, ſit commune*: ſicut dicitur Exod. 23. 11. *Et ſeptimo* anno *relinques eam, & dimittes eam.*

135 לשבות מעבודת הארץ שנ׳ בחריש ובקציר תשבות

135. Ut *anno ſeptimo* quieſcat *terra* ab *omni* cultura: ſicut dicitur Exod. 34. 21. *In aratione, & in meſſe ceſſabis.*

136 לקדש שנת יובל בשביתה בשמיטה שנאמר וקדשתם את שנת החמשים

136. Ut annus Jubilæus ſanctificetur per quietem, & per intermiſſionem: ſicut dicitur Levit. 25. 10. *Et ſanctificabitis annum quinquageſimum.*

דמים הקצובין בפרשה שנ׳ איש כי יפליא נדר

minis, det pretium determinatum in parascha, *h. e. in sectione legis*: sicut dicitur Levit. 27. 2. *Vir cum separaverit votum.*

115 להיות מעריך בהמה טמאה נותן דמיה שנאמר והעמיד את הבהמה

115. Ut, qui vovet taxationem animalis immundi, solvat pretium ejus, sicut dicitur Lev. 27. 11. *Et statuet animal.*

116 להיות מעריך ביתו נותן כערך הכהן שנאמר והעריכו הכהן

116. Ut, qui vovet taxationem domus suæ, solvat secundum æstimationem Sacerdotis: sicut dicitur Levit. 27. 14. *Et æstimabit eam Sacerdos.*

117 להיות מקדיש שדהו נותן כערך הקצוב בפרשה שנאמר והיה ערכך כפי זרעו

117. Ut, qui consecrat agrum suum, solvat juxta æstimationem definitam in Parascha: sicut dicitur Levit. 27. 16. *Et erit æstimatio tua juxta sementem ejus.*

118 לשלם השוגג במעילה מה שמעל ליהוה ולהוסיף חומש שנאמר ואת אשר חטא מן הקדש ישלם

118. Ut, qui per errorem culpam falsi erga Deum commiserit, solvat quintam partem *ultra rem falsatam*: sicut dicitur Levit. 5. 16. *Et quod peccavit de sanctificatione retribuet.*

119 להיות נטע רביעי קדש שנאמר יהיה כל פריו קדש הלולים ליהוה

119. Ut planta anni quarti sit *Deo* sancta: sicut dicitur Levit. 19. 24. *Erit omnis fructus ejus sanctitas laudum Domino.*

120 להניח פאה

120. Ut relinquantur anguli agrorum *pauperibus*: Levit. 19. 9.

121 להניח לקט

121. Ut relinquantur spicilegia: Levit. 19. 9.

122 להניח עומר השכחה

122. Ut relinquatur manipulus, qui per oblivionem in agro relictus est: Deut. 24. 19.

123 להניח עוללות בכרם

123. Ut relinquantur racemi in vinea: Levit. 19. 10.

124 להניח פרט הכרם לפי שבכל אלו נאמר לעני ולגר תעזוב אותם

124. Ut relinquantur grana vineæ, quia in omnibus illis dictum est Levit. 19. 10. *Pauperi & peregrino relinques ea.*

125 להביא בכורים לבית הבחירה שנ׳ ראשית ביכורי אדמתך

125. Ut adferantur primitiæ *primitivorum fructuum* in Templum Hierosolymitanum: sicut dicitur Exod. 23. 19. *Initium primitivorum terræ tuæ.*

126 להפריש תרומה גדלה לכהן שנאמר ראשית דגנך תתן לו

126. Ut separetur oblatio magna Sacerdoti: sicut dicitur Deut. 18. 4. *Initium frumenti tui dabis ei.*

127. Ut

148 לשלח אם צפור מן הקן שנאמר שלח תשלח את האם

148. Vt mater incubans pullis in nido dimittatur libera, quando pulli eximuntur: ſicut dicitur Deut. 22. 7. *Dimittendo dimittes matrem.*

149 לבדוק בסימני בהמה שנ׳ זאת חיה אשר תאכלו

149. Vt diligenter inquirantur ſigna animalium *mundorum*: ſicut dicitur Levit. 11. 2. *Hæc eſt beſtia quam comedetis.*

150 לבדוק בסימני העוף שנאמר כל צפור

150. Vt diligenter inquirantur ſigna avium. ſicut dicitur Deut. 14. 11. *Omnem avem.*

151 לבדוק בסימני חגבים לידע טהור מן הטמא שנ׳ אשר לו כרעים

151. Vt diligenter inquirantur ſigna locuſtarum, ut dignoſcantur puræ ab immundis: ſicut dicitur Levit. 11. 21, *Cui ſunt crura.*

152 לבדוק בסימני דגים שנאמר את זה תאכלו מכל אשר במים

152. Vt diligenter inquirantur ſigna piſcium, *antequam comedantur*: ſicut dicitur Levit. 11. 9. *Hoc comedetis ex omnibus, quæ ſunt in aquis.*

153 לקדש חדשים ולחשב שנים וחדשים בבית דין בלבד שנ׳ החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה

153. Vt menſes ſanctificentur, & ut menſes & anni ſolum ſupputentur per Senatum, *ſive beth din*: ſicut dicitur Exod. 12. 2. *Menſis iſte vobis caput menſium, primus ipſe vobis in menſibus anni.*

154 לשבות בשבת שנאמר וביום השביעי תשבות

154. Vt in Sabbatho quieſcamus: ſicut dicitur Exod. 23. 12. *Et in die ſeptimo quieſces.*

155 לקדש שבת שנאמר זכור את יום השבת לקדשו

155. Vt Sabbathum ſanctificetur: ſicut dicitur Exod. 20. 8. *Recordare diei Sabbathi ad ſanctificandum eum.*

156 לבער חמץ שנאמר ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם

156. Vt expellatur *omne* fermentum *ex ædibus in feſto Paſchatis*: ſicut dicitur Exod. 12. 15. *In die primâ ceſſare facietis fermentum à domibus veſtris.*

157 לספר ביציאת מצרים בלילה ראשונה של חג המצות שנ׳ והגדת לבנך ביום ההוא

157. Vt in primâ nocte feſti azymorum ſermocinatio fiat de *admirabili* exitu *populi* ex Ægypto: ſicut dicitur Exod. 13. 8. *Et nuntiabis filio tuo in die iſto.*

158 לאכול מצה בליל זה שנאמר בערב תאכלו מצות

158. Vt comedant panem infermentatum in nocte illâ: ſicut dicitur Exod. 12. 18. *In veſperâ comedetis infermentata.*

159 לשבות בראשון של פסח שנאמר וביום הראשון

159. Vt quieſcant primo die feſti Paſchatis: ſicut dicitur Exod. 12. 16. *Et in*

die

137 לתקוע בשופר בשנת היובל שנאמר והעברת שופר תרועה

137. Ut clangatur tuba in anno Jubilæo: ſicut dicitur Levit. 25. 9. *Et tranſire facies tubam jubilationis.*

138 ליתן גאולה לארץ בשנת היובל שנאמר ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ

138. Ut dent redemptionem terræ in anno Jubilæo: ſicut dicitur Levit. 25. 24. *Et in omni terrâ poſſeſſionis veſtræ redemptionem dabitis pro terra.*

139 להיות גאולה בבתי ערי חומה עד שנה שנאמר ואיש כי ימכר בית מושב

139. Ut ſit *venditori* jus redimendi intra unius anni ſpatium domos ſtantes in urbibus, cinctis muris: ſicut dicitur Levit. 25. 29. *Et vir cum vendiderit domum habitationis.*

140 למנות שני יובל שנים ושמטים שנאמר וספרת לך שבע

140. Vt numerentur anni Jubilæi per annos, & per ſeptem annos: ſicut dicitur Levit. 25. 8. *Et numerabis tibi ſeptem.*

141 להשיב כספים בשביעית שנאמר שמוט כל בעל משה

141. Vt debitorum remiſſio fiat anno ſeptimo: ſicut dicitur Deut. 15. 2. *Ut remittat omnis dominus crediti.*

142 לנגש לנכרי שנאמר את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך

142. Vt exigatur ab alienigenâ: ſicut dicitur Deut. 25. 3. *Ab alienigena exiges, & quod fuerit tibi cum fratre tuo remittet manus tua*:

143 ליתן מן הבהמה לכהן הזרוע והלחיים והקיבה שנ׳ ונתן לכהן הזרוע

143. Ab animalibus *oblatis* dentur Sacerdoti brachium, maxillæ, & ventriculus: ſicut dicitur Deut. 18. 3. *Et dabit Sacerdoti brachium.*

144 ליתן ראשית הגז לכהן שנ׳ ראשית גז צאנך תתן לו

144. Dentur Sacerdoti primitiæ tonſuræ: ſicut dicitur Deut. 18. 4. *Primitias velleris ovium tuarum dabis ei.*

145 לדון בדיני חרמים מהם ליהוה ומהם לכהן שנ׳ אך כל חרם אשר יחרים

145. Judicia de *cherem* fiant, ita ut quædam Deo, quædam Sacerdoti *cedant*: ſicut dicitur Levit. 27. 28. *Veruntamen omnis conſecratio, quam conſecrabit.*

146 לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל בשרם שנ׳ וזבחת מבקרך ומצאנך

146. Vt *rite prius* mactentur jumenta, beſtiæ, & aves, & poſtea caro ipſarum comedatur: ſicut dicitur Deut. 12. 21. *Et mactabis de bove tuo, & de pecore tuo.*

147 לכסות דם חיה ועוף שנאמר ושפך את דמו וכסהו בעפר

147. Vt operiatur ſanguis animalium & avium *pulvere*: ſicut dicitur Levit. 17. 13. *Et effundet ſanguinem ejus, & operiet illum in pulvere.*

העובר על הפקודים

tur. Exod. 30.13. *Hoc dabunt omnes transeuntes ad visitatos.*

172 לשמוע מכל נביא שיהא בכל דור ודור אם לא יוסיף ולא יגרע שנאמר אליו תשמעון

172. Vt obedientia præstetur omni Prophetæ in quacunque ætate & generatione, si non addiderit vel detraxerit: sicut dicitur Deut. 18. 15. *Ei obedietis.*

173 למנות מלך שנאמר שום תשים עליך מלך

173. Vt constituant Regem: sicut dicitur Deut. 17. 15. *Ponendo pones super te Regem.*

174 לשמוע מכל בית דין הגדול שיעמדו להם לישראל שנאמר ועל המשפט

174. Vt Senatui magno, qui constitutus est super Israële, obtemperetur: sicut dicitur Deut. 17. 11. *Et super judicium.*

175 לנטות אחרי רבים אם תהיה מחלוקת בין הסנהדרין בדינין שנאמר אחרי רבים להטות

175. Vt accedatur majori parti suffragiorum, si in judiciis sit dissensio penes Sanhedrin: sicut dicitur Exod. 23. 2. *Post multos ad pervertendum.*

176 למנות שופטים ושוטרים בכל קהל וקהל מישראל שנ׳ שפטים ושטרים תתן לך

176. Vt constituant Judices & Præfectos in qualibet congregatione populi Israelitici: sicut dicitur Deut. 16. 18. *Judices & præfectos pones tibi.*

177 להשוות בין בעלי דינין בשעה שעומדים בדין שנ׳ בצדק תשפט עמיתך

177. Vt, qui in judicio ad causam dicendum comparent æqualiter audiantur, & judicentur, sicut dicitur Levit. 19. 15. *In justitia judicabis proximum tuum.*

178 להעיד בבית דין למי שיש לו עדות שנאמר והוא עד או ראה או ידע

178. Vt ille, qui verè testari potest, in senatu testetur: sicut dicitur Levit. 5. 1. *Et ipse testis, vel vidit, vel scivit.*

179 לחקור העדים הרבה שנ׳ ודרשת וחקרת ושאלת היטב

179. Vt testes rigidè examinentur: sicut dicitur Deut. 13. 14. *Et quæres, & investigabis, & interrogabis diligenter.*

180 לעשות לעדים זוממין כמו שזממו לעשות שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם

180. Vt falsis testibus idem fiat, quod cogitarunt *innocentibus* facere: sicut dicitur Deut. 19. 19. *Et facietis ei, quemadmodum cogitavit.*

181 לערוף את העגלה כמצותה שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל

181. Vt vitula decolletur secundum præceptum ejus, *quando aliquis occisus invenitur, incerto cædis authore*: sicut dicitur Deut. 21. 4. *Et decollabunt ibi vitulam in valle.*

182 להכין שש ערי מקלט

182. Vt constituant sex urbes refugii,

מקרא קדש

die primo convocatio ſanctitatis.

160 לשבות בשביעית בו שני׳ וביום השביעי מקרא קדש

160. Vt quieſcant ſeptimo *die in eodem feſto* : ſicut dicitur Exod. 12. 16. *Et in die ſeptimo convocatio ſanctitatis.*

161 לספור מקצירת העומר מ״ט יום שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת

161. Vt numerent à meſſe Homer quadraginta novem dies : ſicut dicitur Levit. 23. 15. *Et numerabitis vobis à craſtino Sabbathi.*

162 לשבות ביום חמשים שנאמר וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש

162. Vt quieſcant die quinquageſimâ, *quæ eſt feſtum Pentecoſtes* : ſicut dicitur Levit. 23. 21. *Et vocabitis in ipſo illo die convocationem ſanctitatis.*

163 לשבות בראשון של חדש השביעי שנאמר באחד לחדש יהיה לכם שבתון

163. Vt quieſcant primo die menſis ſeptimi : ſicut dicitur Levit. 23. 24. *In unâ menſis erit vobis requies.*

164 להתענות בעשירי בו שנאמר ובעשור לחדש תענו את נפשותיכם

164. Vt quiſque ſe affligat decimo die menſis Tiſri, *ſive Septembris* : ſicut dicitur Levit. 16. 29. *In decimâ menſis affligetis animas veſtras.*

165 לשבות ביום הצום שנאמר שבת שבתון

165. Vt quieſcant in die jejunii, *hoc eſt, decimo illo die*, ſicut dicitur Levit. 23. 32. *Ceſſatio quietis.*

166 לשבות בראשון של חג הסוכות שנ׳ ביום הראשון מקרא קדש

166. Vt quieſcant primo die feſti Tabernaculorum : ſicut dicitur Levit. 23. 35. *In die primo erit convocatio ſanctitatis.*

167 לשבות בשמיני של חג שנאמר וביום השמיני מקרא קדש

167. Vt quieſcant octavo die illius feſti : ſicut dicitur Lev. 23. 36. *Et in die octavo convocatio ſanctitatis.*

168 לישב בסוכה שבעת ימים שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים

168. Vt habitent in Tabernaculis per ſeptem dies : ſicut dicitur Levit. 23. 42. *In Tabernaculis habitabitis ſeptem diebus.*

169 ליטול לולב שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים

169. Vt geſtetur *Lulab*, hoc eſt, *palma* : ſicut dicitur Levit. 23. 40. *Et capietis vobis in die primo fructum ligni decoris ramos palmarum.*

170 לשמוע קול שופר בראש השנה שנאמר יום תרועה יהיה לכם

170. Vt audiatur vox buccinæ in principio *novi* anni : ſicut dicitur Numer. 29. 1. *Dies triumphi erit vobis.*

171 ליתן מחצית השקל בכל שנה שנאמר זה יתנו כל

171. Vt *omnis Iſraelita* det dimidium ſiclum *argenti* ſingulis annis : ſicut dici-

tur

194 להשיב את הגזל שנ׳ והשיב אשר הגזלה אשר גזל

194 Vt reddant rapinam: ficut dicitur Levit. 6. 4. *Et reddet rapinam quam rapuit.*

195 ליתן צדקה שנאמר פתח תפתח את ידך

195. Vt dent eleemofynam: ficut dicitur Deut. 15. 8. 11. *Aperiendo aperies manum tuam.*

196 להעניק לעבד עברי שנאמר העניק תעניק לו וכן אמה העבריה

196. Vt fervus Hebræus, *quum fervitute exit*, fit bene muneratus: ficut dicitur Deut. 15. 14. *Onerando onerabis eum.* Sic etiam ferva Hebræa *eft dimittenda*, uti dicitur *verfu* 12.

197 להלוות לעני שנאמר אם כסף תלוה את עמי אם זה אינו רשות אלא מצוה שנאמר והעבט תעביטנו

197. Vt egeno mutuum detur: ficut dicitur Exod. 22. 25. *Si argentum mutuaveris populo meo.* Vox אם non *denotat tantum* licentiam, fed præceptum: ficut dicitur Deut. 15. 8. E*t mutuando mutuabis ei.*

198 להלוות לנכרי עובד כוכבים ומזלות ברבית שנ׳ לנכרי תשיך מפי השמועה למדו שזו מצות עשה

198. Ut cum fœnore mutuum detur extraneo colenti ftellas & planetas: ficut dicitur Deut. 23: 20. *Extraneo fœnerabis.* Per traditionem didicerunt hoc effe præceptum affirmativum.

199 להשיב המשכון לבעליו שנאמר השב תשיב לו את העבוט

199. Ut reddatur pignus domino fuo: ficut dicitur Deut. 24. 13. *Reddendo reddes ei pignus.*

200 ליתן שכר שכיר בזמנו שנאמר ביומו תתן שכרו

200. Ut detur mercenario merces tempore fuo: ficut dicitur Deut. 24. 15. *In die ejus dabis mercedem ejus.*

201 להיות השכיר אוכל בזמן שכירות שנ׳ כי תבוא בכרם רעך כי תבוא בקמת רעך

201. Ut mercenarius laborans *in vinea* &c. edat de *fructibus* tempore illo quo laborat: ficut dicitur Deut. 23. 24. 25. *Cum ingreffus fueris in vineam focii tui. Cum ingreffus fueris in fegetem focii tui.*

202 לעזוב מעול חבירו או מעול בהמתו שנאמר עזוב תעזוב עמו

202. Ut proximi jumento, fub onere lapfo, in levando onere auxilium præftetur: ficut dicitur Exod. 23. 5. *Auxiliando auxiliaberis ei.*

203 להקם המשא על הבהמה שנאמר הקם תקים עמו

203. Ut *proximum adjuvemus* in imponendo farcinam fupra jumentum: ficut dicitur Deut. 22. 4. *Erigendo eriges cum ipfo.*

204 להשיב אבדה שנאמר

204. Ut reftituatur res perdita: ficut

 dicitur

שנ׳ תכין לך הדרך ושלשת

sive azyla; sicut dicitur Deut. 19.3. *Parabis tibi viam, & in tres partes divides.*

183 לתת ללוים ערים לשבת וגם הם קולטות שנ׳ ונתנו ללוים ערים

183. Vt Levitis dent urbes ad habitandum, etiam illæ recipiunt *homicidas*: sicut dicitur Num. 35. 2. *Et dabunt Levitis urbes.*

184 לעשות מעקה לגגך שנאמר ועשית מעקה לגגך

184. Vt tecta ædium peribolo circumdentur: sicut dicitur Deut. 22. 8. *Et facies loricam ad tectum tuum.*

185 לאבד עבודת כוכבים ומזלות ומשמשיה שנ׳ אבד תאבדון וגומר

185 Vt exstirpentur cultus stellarum & planetarum (*hoc est, Idololatria*) & servientes ei: sicut dicitur Deut.12.2. *Perdendo perdetis &c.*

186 להרוג אנשי עיר הנדחת ולשרוף את העיר שנאמר ושרפת באש את כל שללה

186. Vt occidantur cives, qui ad idololatriam se induci passi sunt, & ut civitas eorum comburatur: sicut dicitur Deut. 13. 16. *Et combures igne omne spolium ejus.*

187 לאבד שבעה עממים מארץ ישראל שנאמר החרם תחרימם

187. Vt internecioni dentur septem populi terræ Israelis: sicut dicitur Deut. 20. 17. *Perdendo perdes eos.*

188 להכרית זרעו של עמלק שנ׳ תמחה את זכר עמלק

188. Vt semen Amalekitarum exscindatur: sicut dicitur Deut. 25.19. *Delebis mentionem Amalek.*

189 לזכור מה שעשה לנו עמלק תדיר שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק

189. Vt *Israelitæ* omni tempore recordentur eorum, quæ ipsis fecit Amalek: sicut dicitur Deut.25.17. *Memento, quæ fecit tibi Amalek.*

190 לעשות במלחמת הרשות כמשפט הכתוב בתורה שנ׳ כי תקרב אל עיר

190. Vt bellum liberum (*h. e. non in singulari mandatum à Deo*) instituatur secundum morem præscriptum in Lege: sicut dicitur Deut.20.10. *Cum appropinquaveris ad urbem.*

191 למשוח כהן במלחמה שנאמר ונגש הכהן ודבר אל העם

191. Vt ungatur Sacerdos prælii causâ: sicut dicitur Deut. 20. 2. *Et accedet Sacerdos, & loquetur ad populum.*

192 להתקין יד במחנה שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למחנה

192. Vt locus designetur in castris *ad requisita naturæ facienda*: sicut dicitur Deut.23.12. *Et locus tibi erit extra castra.*

193 לחתקין יתד שנאמר ויתד תהיה לך על אונך

193. Vt gestent paxillum *in exercitu super armis suis*: sicut dicitur Deut.23.13. *Et paxillus erit tibi super arma tua.*

194. Vt

218 לישא אונס את אנוסתו שנאמר ולו תהיה לאשה

219 לישב מוציא שם רע עם אשתו כל ימיו שנאמר ולו תהיה לאשה

220 לדון במפתה בחמשים שקל עם שאר דינין שנאמר וכי יפתה

221 לעשות ליפת תאר ככתוב בתורה שנ׳ וראית בשביה אשת יפת תואר

222 לגרש בשטר שנאמר וכתב לה ספר כריתות

223 לעשות לסוטה כתורה שנאמר ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת

224 להלקות לרשע שנ׳ והפילו השופט והכהו לפניו

225 להגלות הרוצח בשגגה שנ׳ וישב בה עד מות הכהן הגדול

226 להיות בית דין הורגין בסייף שנאמר נקם ינקם

227 להיות בית דין הורגין בחנק שנ׳ מות יומת הנואף והנואפת

228 להיות בית דין שורפין באש שנ׳ באש ישרפו אותו

229 להיות בית דין סוקלין באבנים שנ׳ וסקלתם אותם וגומר

218. Vt, qui per vim virginem oppressit, eam in uxorem ducat: sicut dicitur Deut. 22. 29. *Et ei erit in uxorem.*

219. Vt omnibus diebus suis habitet cum uxore sua *sine spe repudii*, qui eam diffamavit: sicut dicitur Deut. 22.29. *Et ei erit in uxorem.*

220 Ut qui *virginem* seduxit *ad stuprum* judicetur, *& solvat* quinquaginta siclos, cum aliis judiciis: sicut dicitur Exod. 22. 16. *Et cum seduxerit.*

221. Ut *mulieri* pulchræ formâ *in bello captæ* fiat juxta quod scriptum est in Lege: sicut dicitur Deut. 21. 11. *Et videris in captivitate mulierem pulchram formâ.*

122. Ut divortium fiat per literas *repudii*: sicut dicitur Deut. 24. 1. *Et scribet ei libellum repudii.*

223. Vt mulieri declinanti (*hoc est, de adulterio suspectæ*) fiat secundum Legem: sicut dicitur Numer. 5. 30. *Et fecerit ei Sacerdos omnem legem hanc.*

224. Ut flagellent impium, *qui criminis capitalis reus non est*: sicut dicitur Deut. 25. 2. *prosternere faciet eum Judex, & cædere faciet eum coram se.*

225. Ut in exilium agatur homicida ex ignorantia [*hoc est, involuntarius*] sicut dicitur Num. 35. 25. *Et manebit in eâ donec moriatur Sacerdos magnus.*

226. Ut domus judicii *sive Judices* occidant gladio: sicut dicitur Exod. 21. 20. *Vindicando vindicabitur.*

227. Ut Judices occidant *sontes* strangulatione: sicut dicitur Levit. 20. 10. *Moriendo morietur adulter & adultera.*

228. Ut Judices igne comburant *sontes*: sicut dicitur Levit. 20. 14. *Igne comburent eum.*

229. Ut Judices lapidibus lapident *sontes*: sicut dicitur Deut. 22. 24. *Et lapidabitis eos &c.*

השב תשיבם לאחיך

dicitur Deut. 22. 1. *Reducendo reduces eos ad fratrem tuum.*

205 להוכיח החוטא שנ׳ הוכח תוכיח את עמיתך

205. Ut *proximus* peccans redarguatur: ſicut dicitur Levit. 19. 17. *Corripiendo corripies proximum tuum.*

206 לאהוב כל אדם מבני ברית שנאמר ואהבת לרעך כמוך

206. Vt omnes fœderati amentur: ſicut dicitur Levit. 19. 18. *Et diliges ſocium tuum ſicut te ipſum.*

207 לאהוב את הגר שנ׳ ואהבתם את הגר

207. Ut peregrinus ametur: ſicut dicitur Deut. 10. 19. *Et diligite peregrinum.*

208 לצדק מאזנים עם המשקלות שנ׳ מאזני צדק אבני צדק

208. Ut juſtificent, h. e. ut ſtateræ & pondera ſint juſta *ſive exacta*, ſicut dicitur Levit. 19. 36. *Stateræ juſtitiæ, lapides juſtitiæ.*

209 לכבד החכמים שנ׳ מפני שיבה תקום

209 Vt Sapientes honorentur: ſicut dicitur Levit. 19. 32. *Ante caniciem conſurge.*

210 לכבד אב ואם שנ׳ כבד אביך ואת אמך

210. Vt honorentur pater & mater: ſicut dicitur Exod. 20. 12. *Honora patrem tuum, & matrem tuam.*

211 ליראה מאב ואם שנ׳ איש אמו ואביו תיראו

211. Vt timeantur pater & mater: ſicut dicitur Levit. 19. 3. *Vir matrem ſuam, & patrem ſuum timeatis.*

212 לפרות ולרבות שנאמר פרו ורבו

212. Vt fœtificent & multiplicent: ſicut dicitur Geneſ. 1. 28. *Creſcite & multiplicamini.*

213 לבעול בקידושין שנ׳ כי יקח איש אשה

213. Vt conjugium contrahatur cum *præcedentibus* ſponſaliis: ſicut dicitur Deut. 24. 1. *Cum acceperit vir uxorem.*

214 לשמח חתן את אשתו שנה שנ׳ נקי יהיה לביתו שנה אחת וגומר

214. Vt ſponſus exhilaret ſe cum uxore ſuâ anno *primo*: ſicut dicitur Deut. 24. 5. *Immunis erit in domo ſuâ anno uno &c.*

215 למול את הבן שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו

215. Vt filii circumcidantur: ſicut dicitur Levit. 12. 3. *Et in die octavo circumcidetur caro præputii ejus.*

216 ליבם אשת אח שנ׳ יבמה יבא עליה

216. Vt vidua mariti ſine liberis defuncti nubat fratri ejus: ſicut dicitur Deut. 25. 5. *Levir ejus ingredietur ad eam.*

217 לחלוץ ליבם שנאמר וחלצה נעלו מעל רגלו

217. Vt neganti viduam fratris ſui defuncti ducere calceus extrahatur: ſicut dicitur Deut. 25. 9. *Et ſolvet calceamentum ejus à pede ejus.*

218. Vt

כי תצא אש ומצאה קוצים

ignem: ſicut dicitur Exod. 22. 6. *Cum egreſſus fuerit ignis, & invenerit ſpinas.*

242 לדון בנזקי שומר חנם
שנאמר כי יתן איש אל רעהו

242. Ut judicent de damnis *commiſſis apud cuſtodem* gratis cuſtodientem: ſicut dicitur Exod. 22. 7. *Cum dederit quiſpiam proximo ſuo.*

243 לדון בדין נושא שכר
שנ׳ כי יתן איש אל רעהו
חמור או שור :

243. Ut judicent judicium capientis mercedem, hoc eſt, *ut judicent de rebus, quæ mercedis gratiâ alicujus curæ ſunt commiſſæ*: ſicut dicitur Exod. 22: 10. *Si dederit quis proximo ſuo aſinum vel bovem.*

244 לדון בדין השואל שנ׳
וכי ישאל איש מעם רעהו

244. Ut judicent judicium accipientis mutuò gratis, hoc eſt, ut *judicent de rebus, quæ gratis mutuò datæ ſunt*: ſicut dicitur Exod. 22. 14. *Et cum petierit* commodatum *quiſpiam à proximo ſuo.*

245 לדון בדיני מקח וממכר
שנאמר וכי תמכרו ממכר
לעמיתך

245. Ut judicent de rebus emptionis & venditionis: ſicut dicitur Levit. 25. 14. *Et cum vendideritis venditionem proximo tuo.*

246 לדון בדין טוען ונטען
שנאמר על כל דבר פשע
על שור על חמור על שה

246. Ut judicent cauſam Actoris & Rei: ſicut dicitur Exod. 22. 9. *Super omni verbo prævaricationis, ſuper bove, ſuper aſino, ſuper agno.*

247 להציל הנרדף ואפילו
בנפש הרודף שנ׳ וקצותה
את כפה

247. Ut liberetur is, qui perſequutionem patitur, etiamſi eſſet cum animâ *ſive vitâ* perſequentis, *h. e. etiamſi perſequens occidendus eſſet*: ſicut dicitur Deut. 25. 12. *Et abſcindes manum illius.*

248 לדון בדיני נחלות שנ׳
איש כי ימות ובן אין לו

248. Ut judicent cauſas hæreditatum: ſicut dicitur Numer. 27. 8. *Vir cum mortuus fuerit, & filius non fuerit ei.*

230 לתלות מי שנתחייב תלייה שנאמר ותלית אותו על עץ

230. Vt suspendant eum, qui dignus est suspendio: sicut dicitur Deut. 21. 22. *Et suspenderis eum in ligno.*

231 לקבור הנהרג ביומו שנ׳ כי קבור תקברנו ביום ההוא

231. Vt occisi eo ipso die sepeliantur: sicut dicitur Deut. 21. 23. *Sed sepeliendo sepelies eum in die ipsâ.*

232 לדון לעבד עברי כהלכותיו שנאמר כי תקנה עבד עברי

232. Vt judicent servum Hebræum secundum leges suas: sicut dicitur Exod. 21. 2. *Cum emeris servum Hebræum.*

233 ליעד אמה עבריה שנ׳ אשר לא יעדה והפדה

233. Vt *Herus* desponset servam Hebræam: sicut dicitur Exod. 21. 8. *Qui sibi desponsavit eam, & redimere faciet eam.*

234 לפדות אמה עבריה שנאמר והפדה

234. Vt redimatur serva Hebræa: sicut dicitur Exod. 21. 8. *Et redimere faciet eam.*

235 לעבוד בעבד כנעני לעולם שנאמר לעולם בהם תעבודו

235. Vt servi Cananæi in perpetuam servitutem addicantur: sicut dicitur Levit. 25. 46. *In perpetuum eis ut servis utemini.*

236 להיות החובל משלם ממון שנ׳ כי יריבון אנשים והכה איש

236. Vt qui damnum intulit, solvat mulctam pecuniariam: sicut dicitur Exod. 21. 18. *Quum rixati fuerint viri, & percusserit quispiam.*

237 לדון בנזקי בהמה שנאמר וכי יגוף שור איש את שור רעהו

237. Vt judicent de damnis ab animali bruto *illatis*: sicut dicitur Exod. 21. 35. *Et cum percusserit bos cujuspiam bovem socii sui.*

238 לדון בנזקי הבור שנ׳ כי יפתח איש בור

238. Vt judicent de damnis *per neglectam* putei *munitionem illatis*: sicut dicitur Exod. 21. 33. *Cum aperuerit quispiam puteum.*

239 לדון לגנב בתשלומין או במיתה שנאמר וכי יגנוב אם במחתרת ימצא הגנב וגונב איש ומכרו

239. Ut fur damnetur ad restitutiones, aut ad mortem: sicut dicitur Exod. 21. *Et cum furatus fuerit.* versu 2. *Si in perfossione inventus fuerit fur.* Et Exod. 21. 16. *Et qui furatus fuerit virum & vendiderit eum.*

240 לדון בנזקי הבער שנ׳ כי יבער איש שדה או כרם

240. Ut judicent de damnis depastionis: sicut dicitur Exod. 22. 5. *Cum pasci fecerit quispiam agrum vel vineam.*

241 לדון בנזקי האש שנ׳

241. Ut judicent de damnis *illatis* per ignem

9 שלא לעשות מעשה ידעוני שנאמר ואל הידעונים

9. Ne exerceant opus Jiddeoni, *hoc eſt*, *Arioli*: ſicut dicitur Levit. 19. 31. *Et ad Sciolos.*

10 שלא לפנות אחר עבודת כוכבים ומזלות שנאמר אל תפנו אל האלילים

10. Ne reſpiciamus ad cultum ſtellarum & planetarum: ſicut dicitur Levit. 19. 4. *Ne reſpiciatis ad idola.*

11 שלא להקים מצבה שנ׳ ולא תקים לך מצבה

11. Ne erigamus ſtatuam: ſicut dicitur Deut. 16. 22. *Neque eriges tibi ſtatuam.*

12 שלא ליתן אבן משכית שנ׳ ואבן משכית לא תתנו בארצכם

12. Ne conſtituatur lapis figuratus, *ſive depictus*: ſicut dicitur Levit. 26. 1. *Et lapidem depictum non ponetis in terrâ veſtrâ.*

13 שלא ליטע אילן במקדש שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ

13. Ne plantetur arbor in Sanctuario: ſicut dicitur Deut. 16. 21. *Non plantabis tibi lucum, omnem arborem.*

14 שלא לישבע בעבודת כוכבים ומזלות לעובדים ולא משביעין אותן בה שנ׳ ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך

14. Ne per cultum ſtellarum & planetarum (*hoc eſt, per falſos Deos*) juremus idololatris, neque faciamus illos jurare per eum *ſc. cultum idololatricum*: ſicut dicitur Exod. 23. 13. *Et nomen Deorum aliorum non memorabitis. Non audietur ſuper os tuum.*

15 שלא להדיח בני ישראל אחר עבודת כוכבים ומזלות שנאמר ולא ישמע על פיך זו אזהרה למדיח

15. Ne quis inducat filios Iſrael ad cultum ſtellarum & planetarum: ſicut dicitur Exod. 23. 13. *Et non audietur ſuper os tuum.* Hæc eſt præmonitio ſeductori.

16 שלא להסית אדם מישראל אחר עבודת כוכבים ומזלות שנאמר במסית ולא יוסיפו לעשות

16. Ne quis incitet *ſive urgeat* aliquem ex Iſraelitis ad cultum ſtellarum & planetarum: ſicut dicitur de incitatore, *Et non addent facere.* Deut. 13. 11.

17 שלא לאהוב המסית שנאמר לא תובה לו

17. Ne amemus impoſtorem: ſicut dicitur Deut. 23. 8. *Non acquieſces ei.*

18 שלא לעזוב השנאה למסית שנ׳ ולא תשמע אליו

18. Ne deſinamus odiſſe impoſtorem: ſicut dicitur Deut. 13. 8. *Et non audies ad eum.*

19 שלא להציל המסית אלא עומד על דמו שנאמר לא תחוס עינך עליו

19. Ne liberemus impoſtorem, ſed potius opera danda eſt ut occidatur: ſicut dicitur Deut. 13. 8. *Neque parcet oculus tuus ſuper eum.*

D 20. Ne

מצות לא תעשה

1 צוה ראשונה ממצות לא תעשה שלא לעלות במחשבה שיש שם אלוה זולתי יהוה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני

1. PRæceptum primum ex præceptis Negativis est, ne cogitemus alium esse Deum præter JEHOVAM: sicut dicitur Exod. 20. 3. *Non erunt tibi dii alii coram facie mea.*

2 שלא לעשות פסל לא יעשה בידו ולא יעשו לו אחרים שנאמר לא תעשה לך פסל

2. Ne sculptilia vel ipsi nobis faciamus, vel per alios nobis fieri curemus: sicut dicitur Exod. 20. 4. *Non facies tibi sculptile.*

3 שלא לעשות עבודת כוכבים ומזלות ואפילו לאחרים שנאמר אלהי מסכה לא תעשה לך

3. Ne faciamus ullum cultum stellarum & planetarum (*hoc est, imaginem idololatricam*) etiamsi aliis, *sive in aliorum gratiam*: sicut dicitur Exod. 34. 17. *Deos conflatiles non facies tibi.*

4 שלא לעשות צורות לכותי ואף על פי שאין עובדין אותן שנאמר לא תעשון אתי

4. Ne faciamus *saltem ad ornatum* ullas imagines Cuthæis *sive Gentilibus*, etiamsi non colant eas: sicut dicitur Exod. 20. 23. *Non facietis mecum.*

5 שלא להשתחות לעבודת כוכבים ומזלות ואף על פי שאין דרך עבודתה בהשתחויה שנ׳ ולא תשתחוה להם

5. Ne incurvemus nos cultui stellarum & planetarum, etiamsi modus cultus eorum non *consistat* in incurvatione: sicut dicitur Exod. 20. 5. *Non incurvabis te eis.*

6 שלא לעבוד עבודת כוכבים ומזלות בדברים שדרכה להעבד בהם שנ׳ ולא תעבדם

6. Ne serviamus cultui stellarum & planetarum rebus, quarum consuetudo est ut colantur per illas: sicut dicitur Exod. 20. 5. *Et non servies eis.*

7 שלא להעביר בנו למולך שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך

7. Ne aliquis *per ignem* transire faciat filium suum *aut filiam suam* Molocho: sicut dicitur Levit. 18. 21. *Et de semine tuo non dabis ad transire faciendum ad Molochum.*

8 שלא לעשות מעשה אוב שנ׳ אל תפנו אל האובות

8: Ne exerceant opus Ob, *hoc est, Pythonis*: sicut dicitur Levit. 19. 31. *Ne respiciatis ad Pythones.*

9. Ne

30 שלא ללכת בחקות עבודת כוכבים ומזלות ולא במנהגותם שנאמר ולא תלכו בחקות וגומר

30. Ne quis ambulet in ſtatutis cultus ſtellarum, & planetarum, neque in ritibus ipſorum: ſicut dicitur Levit. 20. 23. *Et ne ambuletis in ſtatutis &c.*

31. שלא לקסום שנאמר לא ימצא בך קוסם קסמים

31. Ne aliquis divinationibus operam det: ſicut dicitur Deut. 18. 10. *Non inveniatur in te ---- divinans divinationes.*

32 שלא לעונן שנאמר לא תעוננו

32. Ne aliquis præſtigiis utatur: ſicut dicitur Levit. 19. 26. *Neque præſtigiabimini.*

33 שלא לנחש שנאמר לא תנחשו

33. Ne aliquis auguretur: ſicut dicitur Levit. 19. 26. *Non augurabimini.*

34 שלא לכשף שנאמר לא ימצא בך וגומר ומכשף

34. Ne aliquis magiam exerceat: ſicut dicitur Deut. 18. 10. *Non inveniatur in te &c. Et maleficus.*

35 שלא לחבור חבר שנ׳ וחובר חבר

35. Ne aliquis incantet incantationes: ſicut dicitur Deut. 18. 11. *Et incantans incantationem.*

36 שלא לשאול באוב שנאמר ושואל אוב

36. Ne quis conſulat oraculum Ob, *hoc eſt, Pythonis:* ſicut dicitur Deut. 18. 11. *Et interrogans Pythonem.*

37 שלא לשאול בידעוני שנאמר ושואל אוב וידעוני

37. Ne quis conſulat oraculum Jiddeoni, *hoc eſt, Arioli*: ſicut dicitur Deut. 18. 11. *Et interrogans Pythonem & Sciolum.*

38 שלא לשאול בחלום מן המתים שנאמר ודורש אל המתים

38. Ne aliquis conſulat in ſomnio mortuos: ſicut dicitur Deut. 18. 11. *Et quærens à mortuis.*

39 שלא תעדה אשה עדי איש שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה

39. Ne mulier ſe ornet ornamento virili: ſicut dicitur Deut. 22. 5. *Non erit inſtrumentum virile ſuper mulierem.*

40 שלא יעדה איש עדי אשה שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה מפני שזהו מנהג עובדי עבודת כוכבים ומזלות

40. Ne vir ſe ornet ornamento muliebri: ſicut dicitur Deut. 22. 5. *Non induet vir veſtimentum muliebre.* Quoniam hæc eſt conſuetudo colentium cultum ſtellarum & planetarum.

41 שלא לכתוב בגוף כעובדי עבודת כוכבים ומזלות שנ׳ וכתבת קעקע לא תתנו בבשרכם

41. Ne aliquis ſcribat in corpore, ſicut colentes cultum ſtellarum & planetarum *faciunt*: ſicut dicitur Levit. 19. 28. *Et ſcripturam exarationis non dabitis in carne veſtrâ.*

42 שלא ללבוש שעטנז כמו שלובשין כומרי עבודת כוכבים

42. Ne quis induat veſtimentum heterogeneum *h. e. confectum ex lanâ & lino,*

 aut

20 שלא ילמד המוסת זכות על המסית שנ׳ לא תחמול

20. Ne seductus causam impostoris defendat, *hoc est, pro eo intercedat:* sicut dicitur Deut. 13. 8. *Non ignosces.*

21 שלא ישתוק המוסת מללמד חובה על המסית אם ידע לו חובה שנ׳ ולא תכסה עליו

21. Ne seductus taceat ostendere culpam seductoris, si noverit ipsius culpam: sicut dicitur Deut. 13. 8. *Et non operies super eum.*

22 שלא ליהנות בציפוי נעבד מעבודת כוכבים ומזלות שנ׳ לא תחמוד כסף וזהב עליהם

22. Ne utamur iis, quibus imagines idololatricæ ornantur & vestiuntur: sicut dicitur Deut. 7. 25. *Non concupisces argentum & aurum super eis.*

23 שלא לבנות עיר הנדחת כמות שהיתה שנאמר לא תבנה עוד

23. Ne urbs seducta *ad idololatriam* reædificetur sicut fuit: juxta id quod dicitur Deut. 13. 16. *Non ædificabitur amplius.*

24 שלא ליהנות בממון עיר הנדחת שנ׳ ולא ידבק בידך

24. Ne utamur opibus *sive spoliis* urbis seductæ *ad idololatriam*: sicut dicitur Deut. 13. 17. *Et non adhærebit in manu tua.*

25 שלא ליהנות בעבודת כוכבים ומזלות ובכל משמשיה ובתקרובת שלה וביין שנתנסך לה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך

25. Ne utamur iis, quæ ad cultum stellarum & planetarum pertinent, neque omnibus quæ inserviunt ei, neque munere, quod ei offertur, neque vino, quod libatur ei: sicut dicitur Deut. 7. 26. *Et non introduces abominationem in domum tuam.*

26 שלא להתנבא בשמה שנ׳ ואשר ידבר בשם אלהים אחרים

26. Ne quis prophetet in nomine ejus, *hoc est, in nomine falsorum deorum:* sicut dicitur Deut. 18. 20. *Et qui loquetur in nomine deorum alienorum.*

27 שלא להתנבא בשקר שנאמר אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו

27. Ne quis prophetet falsò: sicut dicitur Deut. 18. 20. *Qui superbe egerit loquendo verbum in nomine meo quod non præcepi ei.*

28 שלא לשמוע למתנבא לשם עבודת כוכבים ומזלות שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא

28. Ne quis audiat prophetantem in nomine cultus stellarum & planetarum: sicut dicitur Deut. 13. 3. *Non audies ad verba Prophetæ.*

29 שלא ימנע מהריגת נביא השקר ולא נירא ממנו שנ׳ לא תגור ממנו

29. Ne aliquis prohibeatur ab occisione Prophetæ falsi, & ne timeamus eum *scil. occidere:* sicut dicitur Deut. 18. 22. *Non timebis ab eo.*

30. Ne

53 שלא ישא עמוני ומואבי בת ישראל לעולם שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל יהוה

53. Ne unquam Hammonita aut Moabita in uxorem ſumat filiam Iſraelis: ſicut dicitur Deut. 23. 3. *Non ingredietur Hammonita, & Moabita in eccleſiam Dei.*

54 שלא להרחיק זרע עשו מן הקהל אלא עד שלשה דורות שנ׳ לא תתעב אדומי

54. Ne removeant poſteros Eſau ab eccleſiâ, niſi uſque in tertiam generationem: ſicut dicitur Deut. 23. 7. *Non abominaberis Edomæum.*

55 שלא להרחיק מצרי מן הקהל אלא עד שלשה דורות שנאמר לא תתעב מצרי

55. Ne removeant Ægyptios ab eccleſiâ, niſi uſque in tertiam generationem: ſicut dicitur Deut. 23. 7. *Non abominaberis Ægyptium.*

56 שלא לקרוא שלום לעמון ומואב בתחלה בשעת מלחמה כשאר כותים שנאמר לא תדרוש שלומם וטובתם

56. Ne offeratur pax Hammonitæ & Moabitæ in principio, tempore belli, ſicut cæteris nationibus: ſicut dicitur Deut. 23. 6. *Non quæres pacem eorum, & bonum eorum.*

57 שלא להשחית אילני מאכל שנ׳ לא תשחית את עצה

57. Ne perdant arbores fructiferas: ſicut dicitur Deut. 20. 19. *Non corrumpes arbores ejus.*

58 שלא יראו אנשי המלחמה ולא יפחדו מאויביהם בשעת מלחמה שנאמר לא תערוץ מפניהם לא תיראום

58. Ne timeant milites, neque paveant propter hoſtes ſuos tempore belli: ſicut dicitur Deut. 20. 3. & 7. 21. *Ne paveas à faciebus eorum.* Et Deut. 3. 22. *Ne timeatis eos.*

59 שלא נסור מלבנו מעשה הרע שעשה לנו עמלק שנ׳ לא תשכח

59. Ne obliviſcamur operum malorum, quæ nobis fecit Hamalek: ſicut dicitur Deut. 25. 19. *Ne obliviſcaris.*

60 שאנו מוזהרין על ברכת השם שנ׳ אלהים לא תקלל

60. Ut ſimus admoniti de benedictione Dei: ſicut dicitur Exod. 22. 28. *Elohim non maledices.*

61 שלא לעבור על שבועת ביטוי שנ׳ ולא תשבעו בשמי לשקר

61. Ne quis tranſgrediatur juramento temerario, *quod poſtea non obſervat*: ſicut dicitur Levit. 19. 12. *Et non jurabitis in nomine meo mendaciter.*

62 שלא ישבע לשוא שנ׳ לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא

62. Ne quis juret in vanum: ſicut dicitur Exod. 20. 7. *Non aſſumes nomen* JEHOVÆ *Dei tui in vanum.*

63 שלא לחלל את שם הקדוש ברוך הוא שנ׳ ולא

63. Ne quis profanet nomen Dei benedicti: ſicut dicitur Levit. 22. 32. *Et*

ומזלות שנאמר לא תלבש שעטנז

aut ex aliis prohibitis generibus, ſicut ſeſe veſtiunt Sacerdotes idololatrici: ſicut dicitur Deut.22.11. *Non induces te contexturâ.*

43 שלא להקיף פאת ראש ככומרי עבודת כוכבים ומזלות שנאמר ולא תקיפו פאת ראשכם

43. Ne quis in circuitu attondeat angulum capitis, ſicut Sacerdotes idololatrici *faciunt*: ſicut dicitur Levit. 19.27. *Non in circuitu attondebitis angulum capitis veſtri.*

44 שלא להשחית כל הזקן כעובדי עבודת כוכבים ומזלות שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך

44. Ne quis corrumpat totam barbam ſicut cultores cultus ſtellarum & planetarum *faciunt*: ſicut dicitur Levit. 19.27. *Et non corrumpes angulum barbæ tuæ.*

45 שלא להתגודד כעובדי עבודת כוכבים ומזלות שנ׳ לא תתגודדו וגדידה ושריטה אחת היא

45. Ne quis inciſiones faciat ſicut idololatræ: ſicut dicitur Deut.14.1. *Non incidetis vos*, גדידה & שריטה *inciſio* idem ſunt.

46 שלא לשכון בארץ מצרים לעולם שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד

46. Ne unquam *redeant* ad habitandum in terrâ Ægypti: ſicut dicitur Deut. 17.16. *Non addetis ut revertamini per viam iſtam amplius.*

47 שלא לתור אחר מחשבות הלב וראיית העינים שנאמר ולא תתורו וגומר

47. Ne quis perveſtiget (*hoc eſt, erret*) poſt cogitationes cordis & viſum oculorum: ſicut dicitur Num. 15. 39. *Et non perveſtigabitis &c.*

48 שלא לכרות ברית לשבעה עממין שנאמר לא תכרות להם ברית

48. Ne pangant fœdus cum ſeptem populis: ſicut dicitur Exod. 23. 32. *Non percuties cum eis fœdus.*

49 שלא להחיות אדם משבעה עממים שנאמר לא תחיה כל נשמה

49. Ne ſinant vivere ullum hominem ex ſeptem populis: ſicut dicitur Deut. 20. 16. *Non vivificabis omnem animam.*

50 שלא לחון על עובדי כוכבים ומזלות שנאמר לא תחונם

50. Ne miſericordiam habeamus ergà cultores ſtellarum & planetarum: ſicut dicitur Deut.7.2. *Non miſereberis eorum.*

51 שלא להושיב עובדי כוכבים ומזלות בארצנו שנ׳ לא ישבו בארצכם

51. Ne ſinamus habitare in terrâ noſtrâ cultores ſtellarum & planetarum: ſicut dicitur Exod.23.33. *Non habitabunt in terrâ veſtrâ.*

52 שלא להתחתן בעובדי כוכבים ומזלות שנאמר לא תתחתן בם

52. Ne connubia ineamus cum idololatris: ſicut dicitur Deut.7.3. *Non junges te affinitate cum eis.*

יין ושכר אל תשת בבואכם אל אהל מועד ונאמר ולהורות את בני ישראל

ſicut dicitur Levit. 10. 9. *Vinum & ſiceram ne bibas, cum vos intrabitis in tabernaculum conventus.* Et dicitur verſu 11. *Et ad docendum filios Iſrael.*

74 שלא יעבוד הזר במקדש שנאמר וזר לא יקרב אליכם

74. Ne ſerviat extraneus in Sanctuario: ſicut dicitur Num. 18. 4. *Et extraneus non appropinquabit ad vos.*

75 שלא יעבוד כהן טמא שנ׳ וינזרו מקדשי בני ישראל

75. Ne ſerviat Sacerdos immundus: ſicut dicitur Levit. 22. 2. *Et ſeparentur à ſanctitatibus filiorum Iſrael.*

76 שלא יעבוד כהן טבול יום עד שיעריב שמשו שנ׳ ולא יחללו

76. Ne ſerviat Sacerdos qui laverit illo die uſque dum nocteſcat: ſicut dicitur Levit. 22. 2. *Et non polluant.*

77 שלא יכנס כהן טמא לעזרה שנ׳ ולא יטמאו את מחניהם זו מחנה שכינה

77. Ne Sacerdos immundus intret in atrium: ſicut dicitur Num. 5. 3. *Et non polluent caſtra ſua.* Hæc ſunt caſtra præſentiæ divinæ.

78 שלא יכנס טמא למחנה לויה שנ׳ לא יבוא אל תוך המחנה זו מחנה לויה

78. Ne intret immundus in caſtra Levitarum: ſicut dicitur Deut. 23. 10. *Non ingredietur ad medium caſtrorum.* Hæc ſunt caſtra Levitarum.

79 שלא לבנות אבני מזבח גזית שנאמר לא תבנה אתהן גזית

79. Ne ædificetur altare ex lapidibus politis: ſicut dicitur Exod. 20. 25. *Non ædificabis eos exciſos.*

80 שלא לפסוע על המזבח שנ׳ ולא תעלה במעלות על מזבחי

80. Ne aſcendatur *gradibus* ad altare: ſicut dicitur Exod. 20. 26. *Et non aſcendes per gradus ad altare meum.*

81 שלא להקטיר ולהקריב במזבח הזהב שנ׳ לא תעלו עליו קטרת זרה

81. Ne ſuffire faciant, neque offerant in altari aureo: ſicut dicitur Exod. 30. 9. *Non aſcendere facietis ſuper illud ſuffimentum alienum.*

82 שלא לכבות אש המזבח שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה

82. Ne extinguatur ignis altaris: ſicut dicitur Levit. 6. 13. *Ignis jugiter accenſus erit ſuper altari, non extinguetur.*

83 שלא לעשות במתכונת שמן המשחה שנ׳ ובמתכנתו לא תעשו

83. Ne faciant oleum unctionis ſecundum pondus: ſicut dicitur Exod. 30. 32. *Et ſecundum pondus ejus non facietis.*

84 שלא לסוך בשמן המשחה זר שנ׳ על בשר אדם לא יסך

84. Ne ſe ungat extraneus oleo unctionis: ſicut dicitur Exod. 30. 32. *Super carnem hominis non ungetur.*

תחללו את שם קדשי

non polluetis nomen Sanctitatis meæ.

64 שלא לנסות את דבר יהוה שנאמר לא תנסו את יהוה אלהיכם

64. Ne quis tentet JEHOVAM: sicut dicitur Deut.16. 16. *Non tentabitis* JEHOVAM *Deum vestrum.*

65 שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות או בתי מדרשות וכן אין מוחקין את השמות המוקדשין ואין מאבדין כתבי הקדש שנאמר אבד תאבדון לא תעשון כן ליהוה אלהיכם

65. Ne quis perdat Sanctuarium, aut Synagogas, aut Scholas, & sic, non sunt delenda nomina *Dei* sanctificata, neque sunt perdenda scripta sancta: sicut dicitur Deut.12. 2, 4. *Perdendo perdetis.* Non *facietis sic* JEHOVÆ *Deo vestro.*

66 שלא ילין הצלוב על העץ שנ׳ לא תלין נבלתו על העץ

66. Ne pernoctet suspensus in patibulo: sicut dicitur Deut. 21. 23. *Non pernoctabit cadaver ejus super ligno.*

67 שלא להשבית שמירה סביב למקדש שנ׳ ושמרתם את משמרתי

67. Ne cesset custodia circa Sanctuarium: sicut dicitur Num. 18. 5. *Et custodietis custodiam meam.*

68 שלא יכנס כהן להיכל בכל עת שנ׳ ואל יבוא בכל עת אל הקדש

68. Ne ingrediatur Sacerdos in Templum omni tempore: sicut dicitur Levit. 16. 2. *Et non ingrediatur in omni tempore ad sanctitatem.*

69 שלא יכנס בעל מום מן המזבח ולפנים שנאמר אך אל הפרוכת לא יבא

69. Ne ingrediatur maculatus ab altari & interius: sicut dicitur Levit. 21. 23. *Veruntamen ad velum non ingredietur.*

70 שלא יעבוד בעל מום שנאמר אשר יהיה בו מום

70. Ne maculatus serviat *in Sanctuario*: sicut dicitur Levit. 21. 17. *Cui fuerit in eo macula.*

71 שלא יעבוד בעל מום עובר שנאמר כל איש אשר בו מום לא יקרב

71. Ne serviat qui maculatus est maculâ transeunte, hoc est, *qui per accidens, aut ad tempus tantum maculatus est*: sicut dicitur Levit. 21. 21. *Omnis vir cui in eo est macula non appropinquabit.*

72 שלא יתעסקו הלוים בעבודת הכהנים ולא הכהנים בעבודת הלוים שנ׳ בלוים אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו גם הם גם אתם

72. Ne administrent Levitæ quæ sunt muneris Sacerdotalis, nec Sacerdotes quæ sunt muneris Levitici: sicut dicitur Num. 18. 3. de Levitis. *Ad vasa sanctitatis, & altare non appropinquabunt, etiam ipsi, etiam vos.*

73 שלא יכנס למקדש ולא יורה בתורה שותי יין שנאמר

73. Ne ingrediatur in Sanctuarium, neque doceat Legem, is qui vinum bibit: sicut

96 שלא להקריב בעל מום מיד הכותים שנאמר ומיד בן נכר לא תקריבו

96. Ne offerant animal maculatum, *quod acceperunt* è manu Ethnicorum: ſicut dicitur Levit. 22. 25. *Et de manu filii extranei non offeretis.*

97 שלא יתן מום בקדשים שנ׳ מום לא יהיה בו כלומר לא תתן בו מום

97. Ne fiat ulla macula in ſacrificiis: ſicut dicitur Levit. 22. 21. *Macula non erit in eo.* Quaſi diceret: non facies in eo maculam.

98 שלא יקטיר שאור או דבש שנ׳ כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו

98. Ne offerant fermentum aut mel: ſicut dicitur Levit. 22. 11. *Quia omne fermentum, & omne mel non facietis ſuffire.*

99 שלא להקריב תפל שנ׳ ולא תשבית מלח ברית אלהיך

99. Ne offerant *ſacrificium* inſulſum (*ſine ſale*) ſicut dicitur Levit. 2. 13. *Et non facies ceſſare ſal fœderis Dei tui.*

100 שלא להקריב אתנן ומחיר שנ׳ לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב

100. Ne offerant mercedem *meretricis*, & pretium *canis*: ſicut dicitur Deut. 23. 18. *Non introduces mercedem meretricis, & pretium canis.*

101 שלא לשחוט אותו ואת בנו שנ׳ אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד

101. Ne mactent animal cum ejus fœtu *eodem die*: ſicut dicitur Levit. 22. 28. *Ipſum & filium ejus non mactabitis in die unâ.*

102 שלא יתן שמן זית במנחת חוטא שנ׳ לא ישים עליה שמן

102. Ne conjiciatur oleum olivæ in oblationem peccatoris: ſicut dicitur Levit. 5. 11. *Non ponet ſuper eam oleum.*

103 שלא יתן עליה לבונה שנאמר ולא יתן עליה לבונה

103. Ne injiciatur ei thus: ſicut dicitur Levit. 5. 11. *Neque ponet ſuper eam thus.*

104 שלא יתן שמן במנחת סוטה שנאמר ולא יצוק עליו שמן

104. Ne conjiciatur oleum in oblationem Sotà (*hoc eſt, mulieris declinantis*) ſicut dicitur Num. 5. 15. *Et non effundet ſuper eam oleum.*

105 שלא יתן עליו לבונה שנאמר ולא יתן עליו לבונה

105. Ne injiciatur ei thus: ſicut dicitur Num. 5. 15. *Et non dabit ſuper eam thus.*

106 שלא להמיר את הקדשים שנ׳ לא יחליפנו ולא ימיר אותו

106. Ne permutentur ſacrificia *animalium*: ſicut dicitur Levit. 27. 10. *Non permutabit illud, neque commutabit illud.*

107 שלא לשנות את הקדשים מקרבן לקרבן שנ׳ בבכור לא יקדיש איש אותו כלומר שלא יקדישנו לקרבן אחר

107. Ne permutetur ſacrificium unum in alterum: ſicut dicitur de primogenito Levit. 27. 26. *Non ſanctificabit vir illud:* quaſi diceret, quod non ſanctificaret illud in ſacrificium aliud.

85 שלא לעשות במתכנת הקטרת שנאמר ובמתכנתה אל תעשו

85. Ne faciant suffimentum secundum pondus: sicut dicitur Exod. 30. 37. *Et secundum pondus ejus non facietis.*

86 שלא להוציא בדי הארון שנאמר לא יסורו ממנו

86. Ne educantur vectes Arcæ sanctæ: sicut dicitur Exod. 25. 15. *Non removebuntur vectes* ab eâ.

87 שלא יזח החושן מעל האפוד שנ׳ ולא יזח החשן מעל האפד

87. Ne separetur pectorale à superhumerali: sicut dicitur Exod. 28. 28. *Et non separetur pectorale à superhumerali.*

88 שלא יקרע המעיל שנ׳ כפי תחרא יהיה לו לא יקרע

88. Ne laceretur pallium Sacerdotale: sicut dicitur Exod. 28. 32. *Sicut os loricæ erit ei, ne scindatur.*

89 שלא להעלות קדשים בחוץ שנאמר השמר לך פן תעלה עולתיך

89. Ne offerant sacrificia extra *Templum*: sicut dicitur Deut. 12. 13. *Caveas tibi ne offeras holocausta tua.*

90 שלא לשחוט קדשים בחוץ שנ׳ איש אשר ישחט שור או כשב ואל פתח אהל מועד לא הביאו ונכרת

90. Ne mactentur sacrificia extra *Templum*: sicut dicitur Levit. 17. 3. 4. *Vir qui mactaverit bovem, vel agnum.* Et *ad ostium Tabernaculi conventus non adduxerit eum, & excidetur.*

91 שלא להקדיש בעלי מומין למזבח שנ׳ כל אשר בו מום לא תקריבו זהו איסור הקדישו

91. Ne sanctificentur ad altare res maculatæ: sicut dicitur Levit. 22. 20. *Omne in quo est macula non appropinquare facietis.* Hoc est vetitum ad sanctificandum.

92 שלא לשחוט בעלי מומין לשם קרבן שנ׳ לא תקריבו אלה ליהוה

92. Ne mactentur res maculatæ in sacrificium: sicut dicitur Levit. 22. 22. *Non offeretis illa* JEHOVÆ.

93 שלא לזרוק דם בעלי מומין לגבי המזבח שנאמר בבעלי מומין לא תקריבו ליהוה וזהו איסור זריקת דמו

93. Ne spargatur sanguis animalium maculatorum super altari: sicut dicitur de maculatis Levit. 22. 24. *Non offeretis* JEHOVÆ. Et hoc est interdictum ad spargendum sanguinem ejus.

94 שלא להקטיר אימורי בעלי מומין שנ׳ ואשה לא תתנו מהם

94. Ne suffiant partes animalium maculatorum: sicut dicitur Levit. 22. 22. *Et oblationem ignitam non dabitis ex his.*

95 שלא להקריב בעל מום עובר שנ׳ לא תזבח ליהוה אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום וזהו מום עובר

95. Ne offerant animal, in quo est macula accidentalis: sicut dicitur Deut. 17. 1. *Non sacrificabis* JEHOVÆ *Deo tuo bovem, & pecus parvum, in quo fuerit macula.* Hæc est macula transiens.

120 שלא להותיר מבשר התודה עד בוקר שנ׳ ולא תותירו ממנו עד בוקר והוא הדין לשאר קדשים שאין מניחין אותן לאחר זמן אכילתן

120. Ne aliquid aſſervetur de carne confeſſionis uſque mane : ſicut dicitur Levit.7.15. & Exod.12.10. *Et non relinquetis ex eo uſque mane.* Et hoc eſt jus pro reliquis ſanctitatibus, quæ non relinquuntur poſt tempus comeſtionis.

121 שלא לשבור עצם בפסח שנאמר ועצם לא תשברו בו

121. Ne frangatur ullum os ex agno Paſchali : ſicut dicitur Exod. 12. 46. *Et os non confringetis in eo.*

122 שלא לשבור עצם בפסח שני שנ׳ ועצם לא ישברו בו

122. Ne frangatur ullum os ex agno Paſchali ſecundo : ſicut dicitur Num. 9. 12. *Et os non confringent in eo.*

123 שלא להוציא מבשר הפסח מן החבורה שנאמר ולא תוציא מן הבית

123. Ne aliquid carnis agni Paſchalis auferatur ex ſodalitio : ſicut dicitur Exod. 12.46. *Neque educes è domo* de carne extrà.

124 שלא לעשות שירי מנחות חמץ שנ׳ לא תאפה חמץ חלקם

124. Ne reliquiæ oblationum fiant fermentatæ : ſicut dicitur Levit. 6.17. *Non coquetur fermentatum. Partem eorum.*

125 שלא לאכול בשר הפסח נא ומבושל שנ׳ אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל

125. Ne comedatur caro agni Paſchalis cruda & elixa : ſicut dicitur Exod.12. 9. *Ne comedatis ex eo crudum, aut coctione coctum* in aqua, ſed aſſum igni.

126 שלא להאכיל בשר הפסח לגר תושב שנ׳ תושב ושכיר לא יאכל בו

126. Ne caro agni Paſchalis detur comedenda peregrino advenæ : ſicut dicitur Exod. 12.45. *Advena & mercenarius non comedet ex eo.*

127 שלא יאכל הערל בשר פסח שנאמר כל ערל לא יאכל בו

127. Ne incircumciſus comedat carnem agni Paſchalis : ſicut dicitur Exod. 12.49. *Omnis præputiatus non comedet ex eo.*

128 שלא להאכיל בשר הפסח לישראל שנהפך לעבודת כוכבים ומזלות שנ׳ כל בן נכר לא יאכל בו כלומר ישראל שנלוה לבני נכר ועבד כוכבים ומזלות כמותם לא יאכל בו

128. Ne caro agni Paſchalis detur comedenda Iſraelitæ *apoſtatæ*, qui converſus eſt ad idololatriam : ſicut dicitur Exod. 12. 43. *Omnis filius alienigenæ non comedet ex eo* : quaſi diceret, Iſrael, qui adjunxit ſe filiis alienigenæ, & colit ſtellas & planetas ſicut illi, non comedet ex eo.

129 שלא יאכל אדם שנטמא קדשים שנאמר והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים

129. Ne quis immundus comedat res ſanctas : ſicut dicitur Levit.7.20. *Et anima quæ comederit carnem de ſacrificio pacificorum.*

108 שלא לפדות בכור בהמה טהורה שנ' אך בכור שור וגומר לא תפדה

108. Ne redimatur primogenitum animalis mundi: ſicut dicitur Num. 18. 17. *Sed primogenitum bovis &c. non redimes.*

109 שלא למכור מעשר בהמה שנאמר לא יגאל

109. Ne vendantur decimæ animalium: ſicut dicitur Levit. 27. 33. *Non redimetur.*

110 שלא למכור שדה החרם שנאמר לא ימכר

110. Ne vendatur ager anathematis: ſicut dicitur Levit. 27. 28. *Non vendetur.*

111 שלא לפדות שדה החרם שנאמר לא יגאל

111. Ne redimatur ager anathematis: ſicut dicitur Levit. 27. 28. *Neque redimetur.*

112 שלא יבדיל ראש חטאת העוף שנאמר ומלק את ראשו ממול ערפו

112. Ne ſeparetur caput avis expiationis: ſicut dicitur Levit. 5. 8. *Et contorquebit caput ipſius è regione cervicis ejus.*

113 שלא לעבוד בקדשים שנ' לא תעבוד בבכור שורך

113. Ne quis operetur animalibus ſanctis: ſicut dicitur Deut. 15. 19. *Non operaberis primogenito bovis tui.*

114 שלא לגזוז את הקדשים שנאמר ולא תגוז בכור צאנך

114. Ne quis tondeat animalia ſancta: ſicut dicitur Deut. 15. 19. *Neque tondebis primogenitum pecoris tui.*

115 שלא ישחט הפסח והחמץ קיים שנ' לא תשחט על חמץ דם זבחי

115. Ne mactetur agnus Paſchalis, dum adhuc eſt fermentum: ſicut dicitur Exod. 23. 18. *Non immolabis ſuper fermento ſanguinem victimæ meæ.*

116 שלא להניח אימורי הפסח עד שיפסל בלינה שנ' לא ילין חלב חגי

116. Ne aſſerventur partes agni Paſchalis, donec profanetur pernoctatione: ſicut dicitur Exod. 23. 18. *Neque pernoctabit adeps feſti mei* uſque mane.

117 שלא להותיר מבשר הפסח שנאמר ולא תותירו ממנו עד בוקר

117. Ne aliquid relinquatur ex carne agni Paſchalis: ſicut dicitur Exod. 12. 10. *Et non relinquetis ex eo uſque mane.*

118 שלא להותיר מחגיגת ארבעה עשר ליום השלישי שנ' ולא ילין מן הבשר מפי השמועה למדו שבבשר חגיגת יד' הכתוב מדבר וזה שנ' לבקר לבוקרו של יום שני של יום הפסח שהוא שלישי לשחיטה

118. Ut nihil relinquatur ex ſacrificiis decimi quarti *diei, ſcil. Paſchatis* uſque ad tertium diem: ſicut dicitur Deut. 16. 4. *Neque pernoctabit de carne.* Per traditionem didicerunt, quod de carne ſacrificii decimi quarti diei Scriptura loquatur, & hoc eſt quod dicitur *uſque mane*, ſc. uſque mane diei ſecundi diei Paſchatis, qui eſt tertius mactationis.

119 שלא להותיר מבשר פסח שני עד בוקר שנ' ולא ישאירו ממנו עד בוקר

119. Ne aliquid relinquatur ex carne agni Paſchalis ſecundi uſque mane: ſicut dicitur Num. 9. 12. *Neque reliquum facient ex eo uſque mane.*

120. Ne

של דגן חוץ לירושלם שנ׳ לא תוכל לאכול בשעריך

frumenti extra Jeruſalem : ſicut dicitur Deut. 12.17. *Non poteris comedere intra portas tuas.*

142 שלא לאכל מעשר שני של תירוש חוץ לירושלם שנ׳ תירושך

142. Ne comedatur decima ſecunda muſti extra Jeruſalem: ſicut dicitur Deut. 12.17. *Muſti tui.*

143 שלא לאכל מעשר שני של יצהרך חוץ לירושלם שנ׳ ויצהרך

143. Ne comedatur decima ſecunda olei extra Jeruſalem: ſicut dicitur Deut. 12.17. *Et olei tui.*

144 שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלם שנאמר לא תוכל וגומר ובכורות

144. Ne comedatur primogenitum perfectum extra Jeruſalem : ſicut dicitur Deut.12.17. *Non poteris &c. & primogenita.*

145 שלא יאכלו הכהנים חטאת ואשם חוץ לעזרה שנ׳ לא תוכל וגומר בקרך וצאנך מפי השמועה למדו שלא בא הכתוב אלא לאסור בשר חטאות ואשמות חוץ לעזרה לפי שכל דבר שיאכל חוץ למקום אכילתו לא תוכל לאכול בשעריך אקרא בו

145. Ne Sacerdotes comedant expiationem & delictum extra Atrium: ſicut dicitur Deut. 12.17. *Non poteris &c. Bovis tui & pecoris tui.* Per traditionem didicerunt, quod Scriptura non prohibeat niſi carnem expiationum & delictorum extra atrium, quia ad omne, quod comeditur extra *debitum* locum comeſtionis, applicabo verba textus: *Non poteris comedere in portis tuis.*

146 שלא לאכול בשר עולה שנ׳ לא תוכל ונדריך אשר תידור כלומר לא תוכל לאכול נדריך אשר תדור

146. Ne comedatur caro holocauſti: ſicut dicitur Deut.12.17. *Non poteris. Et vota tua quæ voveris:* quaſi diceret, non poteris comedere vota tua, quæ voviſti.

147 שלא לאכול בשר קדשים קלים קודם זריקת הדם שנאמר לא תוכל וגומר ונדבותיך כלומר לא תוכל לאכול נדבותיך קודם זריקת הדם

147. Ne comedatur caro ſanctitatum leviorum ante aſperſionem, *ſive effuſionem* ſanguinis: ſicut dicitur Deut.12.17. *Non poteris &c. Et ſpontanea tua,* quaſi diceret, non poteris comedere ſpontanea tua ante aſperſionem ſanguinis.

148 שלא יאכל זר בשר קדשי הקדשים שנאמר וזר לא יאכל כי קדש הם

148. Ne comedat extraneus carnem ſanctitatis ſanctitatum: ſicut dicitur Exod. 29.33. *Et alienigena non comedet, quia ſanctitas ſunt.*

149 שלא יאכל כהן בכורות קודם הנחה בעזרה שנ׳ לא תוכל וגומר ותרומת ידך

149. Ne Sacerdos comedat primitias antequam poſuerit illas in Templo: ſicut dicitur Deut. 12.17. *Non poteris &c. & oblationem manus tuæ.*

130 שלא לאכול מן הקדשים שנטמאו שנאמר ובשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל

130. Ne comedantur sancta, quæ sunt contaminata: sicut dicitur Levit.7.19. *Et caro quæ tetigerit in omne immundum, non comedetur.*

131 שלא לאכול נותר שנ׳ ואוכליו עונו ישא ונכרתה הנפש ההיא

131. Ne comedatur de eo quod remansit ex sacrificiis: sicut dicitur Levit.19.8. *Qui vero comederit illud, iniquitatem suam portabit & exscindetur anima ipsa.*

132 שלא לאכול פיגול שנ׳ המקריב אותו לא יחשב לו פיגול יהיה

132. Ne comedatur res abominanda: sicut dicitur Levit. 7. 18. *Offerens illud, non reputabitur illi. Profanum erit.*

133 שלא יאכל זר תרומות שנ׳ וכל זר לא יאכל קדש

133. Ne comedat extraneus oblationes: sicut dicitur Levit. 22. 10. *Et omnis extraneus non comedet sanctificationem.*

134 שלא יאכל אפילו תושב כהן ושכירו תרומה שנאמר תושב כהן ושכיר לא יאכל

134. Ne comedat etiam inquilinus Sacerdotis & ejus mercenarius oblationem: sicut dicitur Levit.22.10. *Inquilinus Sacerdotis, & mercenarius non comedet.*

135 שלא יאכל ערל תרומה והוא הדין לשאר קדשים

135. Ne comedat incircumcisus oblationem, & hoc est jus pro reliquis sanctitatibus.

136 שלא יאכל כהן טמא תרומה שנ׳ איש מזרעך וגומר בקדשים לא יאכל

136. Ne comedat Sacerdos immundus oblationem: sicut dicitur Levit.22.4. *Vir è semine tuo &c. de sanctitatibus non comedet.*

137 שלא תאכל חללה קדש לא תרומה ולא חזה ושוק שנאמר ובת כהן כי תהיה לאיש זר

137. Ne profana, *sive filia Sacerdotis nupta extraneo,* comedat sanctificationem, nec oblationem, neque pectus, nec crus: sicut dicitur Levit. 22. 12. *Et filia Sacerdotis cum fuerit viro extraneo.*

138 שלא תאכל מנחת כהן שנאמר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל

138. Ne comedatur munus Sacerdotis: sicut dicitur Levit. 6. 23. *Et omne munus Sacerdotis totum erit, non comedetur.*

139 שלא לאכול בשר חטאות שנעשו בפנים שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה

139. Ne comedatur caro expiationum quæ intus fiunt: sicut dicitur Levit.6.30. *Et omnis oblatio pro peccato, de cujus sanguine adducetur.*

140 שלא לאכול פסולי המוקדשים שהוטל בהם מום בכוונה שנאמר לא תאכל כל תועבה

140. Ne comedantur maculata sacrificia, quæ corrupta sunt datâ operâ: sicut dicitur Deut. 14. 3. *Non comedes omnem abominationem.*

141 שלא לאכול מעשר שני

141. Ne comedatur decima secunda frumen-

158 שלא יקח כהן זונה שנ׳ אשה זונה וחללה לא יקחו

158. Ne Sacerdos meretricem ducat in uxorem: ſicut dicitur Levit.21.7. *Mulierem meretricem & profanam non capient.*

159 שלא יקח כהן חללה שנאמר וחללה לא יקחו

159. Ne Sacerdos ducat prophanam: ſicut dicitur Levit.21.7. *Et prophanam non capient.*

160 שלא יקח גרושה שנ׳ ואשה גרושה מאשה לא יקחו

160. Ne *Sacerdos* ducat repudiatam: ſicut dicitur Levit. 21. 7. *Et mulierem repulſam à viro ſuo non accipient.*

161 שלא יקח כהן גדול אלמנה שנ׳ אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח

161. Ne ſummus Sacerdos ducat viduam: ſicut dicitur Levit.21.14. *Viduam, repudiatam, & prophanam, meretricem: iſtas non accipiet.*

162 שלא יבעול כהן גדול אלמנה ואפילו בלא קידושים מפני שמחללה שנאמר לא יחלל זרעו הרי הוא מוזהר שלא לחלל כשרה

162. Ne Sacerdos magnus in uxorem accipiat viduam, etiam id fit ſine ſponſaliis, quoniam contaminaret eam: ſicut dicitur Levit. 21. 15. *Non contaminabit ſemen ſuum.* Certe hic admonetur ne contaminet rectam.

163 שלא יכנס כהן למקדש פרוע ראש שנאמר ראשיכם אל תפרעו

163. Ne Sacerdos ingrediatur in Sanctuarium retecto capite: ſicut dicitur Levit.10.6. *Capita veſtra ne nudetis.*

164 שלא יכנס כהן למקדש קרוע בגדים שנאמר ובגדיכם לא תפרומו

164. Ne Sacerdos ingrediatur in Sanctuarium laceratis veſtibus: ſicut dicitur Levit.10.6. *Et veſtimenta veſtra ne ſcindatis.*

165 שלא יצא כהן מן העזרה בשעת עבודה שנ׳ ומפתח אהל מועד

165. Ne Sacerdos exeat ex Templo in tempore, quo cultus divinus *celebratur*: ſicut dicitur Levit.10.7. *Et ex oſtio Tabernaculi conventus.*

166 שלא יטמא כהן הדיוט לשאר מתים שנאמר לנפש לא יטמא

166. Ne Sacerdos idiota *ſive minor* polluat ſe propter reliquos mortuos, *ſive propter extraneos*: ſicut dicitur Lev.21.1. *Super animam non contaminabit ſe in populis ſuis.*

167 שלא יטמא כהן גדול ואפילו לקרוביו שנ׳ לאביו ולאמו לא יטמא

167. Ne ſummus Sacerdos ſe contaminet etiam pro ſuis propinquis, *ſive parentibus*: ſicut dicitur Levit.21.11. *Super patre ſuo, & ſuper matre ſua non contaminabit ſe.*

168 שלא יכנס כהן גדול עם מת שנ׳ ועל כל נפשות מת לא יבא

168. Ne ſummus Sacerdos ingrediatur ubi eſt mortuus: ſicut dicitur Levit.21.11. *Et ſuper omnes animas mortui non ingredietur.*

169 שלא יקח כל שבט לוי חלק בארץ שנאמר ונחלה לא יהיה לו

169. Ne tribus Levi accipiat partem in terra *Sancta*: ſicut dicitur Deut. 18.2. *Et hæreditas non erit ei.*

170. Ne

150 שלא לאכול מעשר שני בטומאה ואפילו בירושלם עד שיפדה שנ׳ לא בערתי ממנו בטמא

151 שלא לאכול מעשר שני באנינות שנאמר לא אכלתי באוני ממנו

152 שלא להוציא דמי מעשר שני בשאר דברים שאין בהם אכילה ושתיה שנאמר ולא נתתי ממנו למת

153 שלא לאכול הטבל והטבל הוא דבר שגידוליו מן הארץ החייבת בתרומה ובמעשרות שלא הוציאו ממנו תרומת יהוה שנ׳ ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו ליהוה

154 שלא להקדים תרומה לבכורים ולא מעשר ראשון לתרומה ולא מעשר שני לראשון אלא מוציאן על הסדר בכורים תחלה ואחר כך תרומה גדולה ואחר כך מעשר ראשון ואחר כך מעשר שני שנאמר מלאתך ודמעתך לא תאחר כלומר לא תאחר דבר הראוי להקדימו

155 שלא לאחר הנדרים והנדבות שנדר ושנדב שנ׳ לא תאחר לשלמו

156 שלא לעלות לחג בלא קרבן שנ׳ לא יראו פני ריקם

157 שלא לעבור על דברים שאסר אדם על נפשו שנאמר לא יחל דברו

150. Ne comedatur decima secunda in immunditiâ etiamsi Hierosolymæ donec redimatur: sicut dicitur Deut. 26. 14. *Neque abstuli ex eâ cum immundo.*

151. Ne comedatur decima secunda in luctu: sicut dicitur Deut. 26. 14. *Non comedi in tristitia mea ex ea.*

152. Ne impendatur pretium decimæ secundæ in cæteris rebus, quæ non comeduntur & bibuntur: sicut dicitur Deut. 26. 14. *Neque dedi ex ea pro defuncto.*

153. Ne comedatur cibus non decimatus. Cibus non decimatus est res, cujus nutritio est ex terra, quæ tenetur dare oblationes & decimas, unde tamen non protulerunt oblationem Jehovæ: sicut dicitur: Levit. 22. 15. *Et non contaminabunt sanctificata filiorum Israel, quæ elevabunt Domino.*

154. Ne תרומה *oblatio* præveniat primitias, neque decima prima oblationem, neque decima secunda primam, sed proferantur secundum ordinem in *Lege præscriptum*, primitiæ in principio, deinde oblatio magna, & postea decima prima, denique decima secunda: sicut dicitur Exod. 22. 29. *Primitias sementis tuæ cum fuerint maturæ & primitias vini tui* offerre *non tardabis*: quasi diceret: non differes rem, quæ debet antecedere.

155. Ne differantur vota & voluntaria sacrificia, quæ aliquis vovit, & ad quæ offerenda sponte est motus: sicut dicitur Deut. 23. 21. *Non tardabis rependere illud.*

156. Ne ascendant *Hierosolymam* ad festum sine sacrificio: sicut dicitur Exod. 23. 15. *Non conspicientur coram me vacui.*

157. Ne aliquis transgrediatur verba, ad quæ ligavit animam suam (*hoc est, ne aliquis violet promissa sua*: sicut dicitur Num. 30. 3. *Non polluet verbum suum.*

158. Ne

182 שלא לאכול אבר מן החי שנ׳ לא תאכל הנפש עם הבשר

182. Ne comedatur membrum animalis vivi: ficut dicitur Deut. 12. 23. *Non comedes animam cum carne.*

183 שלא לאכול גיד הנשה שנאמר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה

183. Ne comedatur nervus contractus: ficut dicitur Genef. 32. 32. *Idcirco non comedunt filii Ifrael nervum contractionis.*

184 שלא לאכול דם שנ׳ וכל דם לא תאכלו

184. Ne comedatur fanguis: ficut dicitur Levit. 7. 26. *Et omnem fanguinem non comedetis.*

185 שלא לאכול חלב שנ׳ כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו

185. Ne comedatur adeps: ficut dicitur Levit. 7. 23. *Omnem adipem bovis, & agni, & capræ non comedetis.*

186 שלא לבשל בשר בחלב שנ׳ לא תבשל גדי בחלב אמו

186. Ne coquatur caro cum lacte: ficut dicitur Exod. 23. 19: *Non coques Hœdum in lacte matris fuæ.*

187 שלא לאכול בשר בחלב שנאמר לא תבשל גדי פעם שנייה מפי השמועה למדו שהאחד לאיסור בישול האחד לאיסיר אכילה

187. Ne comedatur caro cum lacte: ficut dicitur Deut. 14. 21. *Non coques Hœdum,* vice fecundâ *hic textus repetitur,* per traditionem didicerunt, quod prior textus fcil. Exod. 23. 19. interdicat coctionem: & pofterior fcil. Deut. 14. 21. interdicat comeftionem carnis cum lacte.

188 שלא לאכול בשר שור הנסקל שנאמר ולא יאכל את בשרו

188. Ne comedatur caro bovis lapidati: ficut dicitur Exod. 21. 28. *Et non comedetur caro ejus.*

189 שלא לאכול פת תבואה חדשה קודם הפסח שנאמר ולחם וגומר

189. Ne comedatur fruftum proventus novi ante Pafcha: ficut dicitur Levit. 23. 14. *Et panem, &c.*

190 שלא לאכול קלי מן החדש שנאמר וקלי

190. Ne comedatur triticum toftum de novis frugibus: ficut dicitur Levit. 23. 14. *Et toftum.*

191 שלא לאכול כרמל מתבואה חדשה שנ׳ וכרמל לא תאכלו

191. Ne comedatur fpica ex novo proventu: ficut dicitur Levit. 23. 14. *Et fpicam teneram non comedetis.*

192 שלא לאכול ערלה עד שלש שנים שנ׳ שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל

192. Ne comedatur præputium (*hoc eft, fructus arboris junioris*) donec *tranfierint* tres anni: ficut dicitur Levit. 19. 23. *Tribus annis erit vobis præputiatus, non comedetur.*

193 שלא לאכול כלאי

193. Ne comedatur mixtura vineæ: fi-

170 שלא יקח כל שבט לוי חלק בביזה בשעת כיבוש הארץ שנ׳ לא יהיה לכהנים הלוים חלק ונחלה

170. Ne tribus Levi accipiat partem in ſpoliis tempore ſubjugationis terræ: ſicut dicitur Deut. 18. 1. *Non erit Sacerdotibus Levitis --- pars & hæreditas.*

171 שלא לעשות קרחה על מת שנאמר לא תשימו קרחה בין עיניכם למת

171. Ne faciat calvitium propter mortuum: ſicut dicitur Deut. 14. 1. *Non ponetis calvitium inter oculos veſtros ſuper mortuum.*

172 שלא לאכול בהמה טמאה שנאמר את זה לא תאכלו ממעלי הגרה

172. Ne comedatur animal immundum: ſicut dicitur Lev. 11. 4. *Hoc non comedetis de facientibus aſcendere ruminationem.*

173 שלא לאכול דג טמא שנ׳ ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו

173. Ne comedatur piſcis immundus: ſicut dicitur Levit. 11. 11. *Et abominatio erunt vobis: de carne eorum non comedetis.*

174 שלא לאכול עוף טמא שנאמר ואת אלה תשקצו מן העוף

174. Ne comedatur avis immunda: ſicut dicitur Levit. 11. 13. *Et iſta abominamini ex volatili.*

175 שלא לאכול שרץ עוף שנאמר כל שרץ העוף טמא הוא לכם

175. Ne comedatur reptile ex avibus: ſicut dicitur Deut. 14. 19. *Et omne reptile volatile immundum eſt vobis.*

176 שלא לאכול שרץ הארץ שנ׳ וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא

176. Ne comedatur שרץ *reptile* terreſtre: ſicut dicitur Levit. 11. 41. *Et omne reptile reptans ſuper terram abominatio eſt.*

177 שלא לאכול רמש הארץ שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ

177. Ne comedatur רמש *reptile* terreſtre, *ſive vermes terreſtres*: ſicut dicitur Levit. 11. 44. *Et non polluetis animas veſtras in omni reptili.*

178 שלא לאכול תולעת הפירות בשתצא לאויר שנ׳ לכל השרץ השורץ

178. Ne comedantur vermes fructuum, cum prodeunt in aërem: ſicut dicitur Levit. 11. 42. *Inter omne reptile reptans.*

179 שלא לאכול שרץ המים שנאמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ

179. Ne comedatur reptile aquaticum: ſicut dicitur Levit. 11. 43. *Ne contaminetis animas veſtras in omni reptili.*

180 שלא לאכול מתה שנ׳ לא תאכלו כל נבלה

180. Ne comedatur morticinium: ſicut dicitur Deut. 14. 21. *Non comedetis omne cadaver.*

181 שלא לאכול טריפה שנאמר ובשר בשדה טריפה לא תאכלו

181. Ne comedatur diſcerptum: ſicut dicitur Exod. 22. 31. *Et carnem in agro raptam non comedetis.*

204 שלא יאכל ענבים יבשים שנ׳ ויבשים לא יאכל

204. Ne comedat uvas ficcas *five paſſas*: ficut dicitur Num. 6. 3. *Et ſiccas non comedet.*

205 שלא יאכל חרצנים שנ׳ מחרצנים ועד זג לא יאכל

205. Ne comedat nucleos acinorum: ficut dicitur Num. 6. 4. *Ab acinis, & uſque ad corticem non comedet.*

206 שלא יאכל זגים שנ׳ ועד זג לא יאכל

206. Ne comedat cutim exteriorem uvarum: ficut dicitur Num. 6. 4. *Et uſque ad corticem non comedet.*

207 שלא יטמא הנזיר למת שנ׳ לאביו ולאמו לא יטמא

207. Ne contaminet fe Naziræus pro mortuo: ficut dicitur Num. 6. 7. *Super patre ſuo, & ſuper matre ſuâ non polluet ſe.*

208 שלא יכנס באהל המת שנאמר על כל נפשות מת לא יבא

208. Ne ingrediatur tentorium defuncti: ficut dicitur Num. 6. 6. & Exod. 21. 11. *Et ſuper omnes animas mortui non ingredietur.*

209 שלא יגלח הנזיר שנ׳ תער לא יעבור על ראשו

209. Ne Naziræus radat capillos: ficut dicitur Num. 6. 5. *Novacula non tranſibit ſuper caput ejus.*

210 שלא לקצור כל השדה שנאמר לא תכלה פאת שדך לקצור

210. Ne demetatur totus campus: ficut dicitur Levit. 19. 9. *Non conſummabis angulum agri tui metendo.*

211 שלא ללקוט השבלים הנופלים בשעת קצירה שנ׳ ולקט קצירך לא תלקט

211. Ne colligantur fpicæ cadentes tempore meſſis: ficut dicitur Levit. 19. 9. *Et ſpicilegium meſſis tuæ non colliges.*

212 שלא לבצור עוללות הכרם שנ׳ וכרמך לא תעולל

212. Ne vindemientur racemi vineæ: ficut dicitur Lev. 19. 10. *Et vineæ tuæ non colliges racemos.*

213 שלא ללקוט פרט הכרם שנ׳ ופרט כרמך לא תלקט

213. Ne colligatur granum vineæ: ficut dicitur Levit. 19. 10. *Et granum vineæ tuæ non colliges.*

214 שלא ליקח עומר השכחה שנאמר לא תשוב לקחתו וכן כל האילנות יש שכחה. שנאמר לא תפאר אחריך

214. Ne *redeant* ad accipiendum manipulum per oblivionem relictum: ficut dicitur Deut. 24. 19. *Non reverteris ad capiendum eum.* Et fic in omnibus arboribus etiam hæc oblivio habet locum: ficut dicitur verfu 20. *Non ſcrutaberis ramos poſt te.*

215 שלא לזרוע כלאי זרעים שנ׳ שדך לא תזרע כלאים

215. Ne ferantur *ſimul* diverfa genera feminum: ficut dicitur Levit. 19. 19. *Agrum tuum non ſeres diverſis ſpeciebus.*

216 שלא לזרוע תבואה או ירק בכרם שנאמר לא תזרע כרמך כלאים

216 Ne plantentur in vineâ fruges, *ut frumentum &c.* & olera: ficut dicitur Deut. 22. 9. *Non ſeres vineam tuam diverſis generibus rerum.*

הכרם שנ׳ פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם הוא איסור אכילה

cut dicitur Deut. 22. 9. *Ne forte sanctificetur plenitudo, semen quod seminaveris, & proventus vineæ.* Hoc est interdictum edere.

194 שלא לשתות יין נסך שנ׳ אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם

194 Ne bibatur vinum libaminis *Planetarum*: sicut dicitur Deut. 32. 38. *Qui adipem sacrificiorum eorum comedent, bibent vinum libaminis eorum.*

195 שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסובא שנאמר בננו זה זולל וסובא

195. Ne comedatur & bibatur instar gulosi & ebriosi: sicut dicitur Deut. 21. 20. *Filius noster iste vorator & potator.*

196 שלא לאכול ביום הצום שנאמר כי כל הנפש אשר לא תענה

196. Ne comedatur in die jejunii, *h. e. cippur*: sicut dicitur Levit. 23. 29. *Quia omnis anima quæ non afflicta fuerit.*

197 שלא לאכול חמץ בפסח שנ׳ לא יאכל חמץ

197. Ne comedatur fermentum in Paschate, sicut dicitur Exod. 13. 3. *Non comedetur fermentatum.*

198 שלא לאכול תערובת חמץ שנאמר כל מחמצת לא תאכלו

198. Ne comedatur mixtura fermenti: sicut dicitur Exod. 12. 20. *Omne fermentatum non comedetis.*

199 שלא לאכול חמץ אחר חצות יום ארבעה עשר שנ׳ לא תאכל עליו חמץ

199. Ne comedatur fermentum post dimidium decimi quarti diei: sicut dicitur Deut. 16. 3. *Non comedes super eo fermentatum.*

200 שלא יראה חמץ שנ׳ לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור

200. Ne conspiciatur fermentum *in nostrâ Jurisdictione*: sicut dicitur Exod. 13. 7. *Non conspicietur tibi fermentatum, & non conspicietur tibi fermentum.*

201 שלא ימצא שאור שנ׳ שאור לא ימצא בבתיכם

201. Ne inveniatur fermentum *in nostris ædibus*: sicut dicitur Exod. 12. 19. *Fermentum non invenietur in domibus vestris.*

202 שלא ישתה הנזיר יין ולא דבר שנתערב בו יין וטעמו כטעם יין שנאמר וכל משרת ענבים ואפילו החמיץ היין או דבר שנתערב בו היין הרי זה אסור עליו שנ׳ וחומץ יין וחומץ שכר לא ישתה

202. Ne Naziræus bibat vinum, nec quicquam cum quo mixtum est vinum, cujus sapor est sicut sapor vini: sicut dicitur Num. 6. 3. *Et omnem madefactionem uvarum* non bibet. Etiamsi vinum acesceret, aut quicquam in quo mixtum est vinum, certè hoc est prohibitum ipsi: sicut dicitur ibidem. *Acetum vini, & acetum sechar non bibet.*

203 שלא יאכל ענבים לחים שנאמר וענבים לחים

203. Ne comedat uvas virides: sicut dicitur Numer. 6. 3. *Et uvas virides.*

204. Ne

228 שלא לשנות מגרשי הלוים ושדותיהם שנ׳ ושדה מגרש עריהם מפי השמועה למדו שזו אזהרה שלא ישתנה

229 שלא לעזוב את הלוים שנאמר השמר לך פן תעזוב את הלוי

230 שלא יתבע הלואה שעברה עליה שביעית שנ׳ לא יגש את רעהו

231 שלא ימנע להלוות לעני מפני השמטה שנ׳ השמר לך פן יהיה דבר זה הכלל כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא מצות לא תעשה

232 שלא ימנע מלהלוות לעני מליתן לו מה שהוא צריך שנ׳ לא תאמץ את לבבך נמצא הנותן צדקה עושה מצות עשה והמעלים עיניו מן הצדקה יותר על שבטל עשה עובר על לא תעשה

233 שלא לשלח עבד עברי ריקם כשיצא חפשי שנאמר לא תשלחנו ריקם

234 שלא יתבע העני בחובו כשידע שהוא עני שנאמר לא תהיה לו כנושה

235 שלא להלוות ברבית לישראל שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך

236 שלא ללוות ברבית שנ׳ לא תשיך לאחיך מפי השמועה למדו שזו אזהרה ללוה שלא ינשוך למלוה

228. Ne mutentur ſuburbia Levitarum, eorumque agri: ſicut dicitur Levit. 25. 34. *Et ager ſuburbii civitatum eorum.* Per traditionem didicerunt eſſe præmonitionem de non mutandis.

229. Ne derelinquantur Levitæ: ſicut dicitur Deut. 12. 29. *Cave tibi ne forte derelinquas Levitam.*

230. Ne repetatur debitum, cum preterierit ſuper illud annus ſeptimus: ſicut dicitur Deut. 15. 2. *Non exiget à proximo ſuo.*

231. Ne omittatur mutuum dare pauperi propter annum remiſſionis *inſtantem*: ſicut dicitur Deut. 15. 9. *Cave tibi ne forte ſit quidpiam.* Hoc eſt generale: in omni loco, in quo dicitur השמר פן ואל *cave tibi, ne forte, & ne,* non eſt niſi præceptum negativum.

232. Ne omittatur mutuò dare pauperi id quo indiget: ſicut dicitur Deut. 15. 7. *Non indurabis cor tuum.* Qui dat eleemoſynam facit præceptum affirmativum; ſed qui occultat oculum ſuum ab eleemoſyna, *ſive qui non dat eleemoſynam*, præterquam quod omittat *præceptum* affirmativum, tranſgreditur *præceptum* negativum.

233. Ne remittatur ſervus Hebræus vacuus, cum exit liber: ſicut dicitur Deut. 15. 13. *Non dimittes eum vacuum.*

234. Ne repetatur debitum à paupere, quum notum eſt eum eſſe pauperem: ſicut dicitur Exod. 22. 25. *Non eris ei ſicut fœneratur.*

235. Ne pecunia mutuò detur Iſraëlitæ cum fœnore: ſicut dicitur Levit. 25. 27. *Argentum tuum non dabis ei ad uſuram.*

236. Ne accipiatur mutuò datum cum uſurâ: ſicut dicitur Deut. 23. 19. *Non fœnerabis fratri tuo.* Per traditionem didicerunt eſſe præmonitionem mutuò accipienti, ne in uſuram accipiat à mutuò dante.

217 שלא להרביע בהמה מין בשאינו מינו שנ׳ בהמתך לא תרביע כלאים

217. Ne aliquis faciat coire animal suum cum animali diversæ speciei: sicut dicitur Levit. 19. 19. *Animal tuum non facies coire cum alterâ specie.*

218 שלא יעשה מלאכה בשני מיני בהמה כאחד שנ׳ לא תחרוש בשור ובחמור יחדו

218. Ne fiat opus (*sive aretur*) cum duabus speciebus bestiæ pariter: sicut dicitur Deut. 22. 10. *Non arabis cum bove & cum asino pariter.*

219 שלא יחסום בהמה בשעת מלאכה בדבר שאוכלת ממנו ונהנית שנאמר לא תחסום שור בדישו

219. Ne obturetur os animalis cum laborat in re aliqua, de quâ edit, & unde commodum percipit: sicut dicitur Deut. 25.4. *Non obturabis os bovis, cum ille triturat.*

220 שלא לעבוד אדמה בשביעית שנ׳ שדך לא תזרע

220. Ne aretur terra anno septimo: sicut dicitur Levit. 25.4. *Agrum tuum non seres.*

221 שלא לעבוד אילן בשביעית שנאמר וכרמך לא תזמור

221. Ne colantur arbores anno septimo: sicut dicitur Levit. 25.4. *Et vineam tuam non putabis.*

222 שלא לקצור ספיחי שביעית כדרך שקוצרין בשאר השנים שנ׳ את ספיח קצירך לא תקצור

222. Ne demetantur spontè nata in anno septimo, sicut demetuntur in reliquis annis: sicut dicitur Levit. 25. 5. *Sponte nascens messis tuæ non metes.*

223 שלא לאסוף פירות האילן בשביעית כדרך שאוספין בכל השנה שנאמר ואת ענבי נזיריך לא תבצור

223. Ne colligantur fructus arborum in anno septimo, sicut colliguntur in omnibus annis: sicut dicitur Levit. 25. 5. *Et uvas separationum tuarum non vindemiabis.*

224 שלא לעבוד בשנת יובל בין אדמה בין אילן שנאמר בה לא תזרעו

224. Ne colatur terra sive arbor in anno Jubilæi: sicut dicitur de illo Levit. 25. 11. *Non seretis.*

225 שלא לקצור ספיחי יובל כשאר השנים שנ׳ בו לא תקצרו את ספיחיה

225. Ne demetantur sponte nata in Jubilæo, sicut in reliquis annis: sicut dicitur de eo Levit. 25. 11. *Non metetis sponte nascentia ejus.*

226 שלא לאסוף פירות יובל כאסיפת שאר שנים שנ׳ בו ולא תבצרו את נזיריה

226. Ne colligantur fructus Jubilæi, sicut colliguntur in cæteris annis: sicut dicitur de eo Lev. 25. 11. *Neque vindemiabitis separationes ejus.*

227 שלא למכור שדה בארץ ישראל לצמיתות שנ׳ והארץ לא תמכר לצמיתות

227. Ne ager in terra Israelis vendatur ad excisionem, *hoc est, in perpetuum*: sicut dicitur Levit. 25. 23. *Et terra non vendatur ad excisionem.*

228. Ne

248 שלא לכחש בממון חבירו שנאמר לא תכחשו

248. Ne quis neget se habere facultates proximi sui : sicut dicitur Levit. 19. 11. *Non negabitis.*

249 שלא לישבע על כפירת ממון חבירו שנ' לא תשקרו

249. Ne quis juret falsò, negando se habere facultates proximi sui : sicut dicitur Levit. 19. 11. *Et non fraudabitis.*

250 שלא יונה במקח וממכר שנ' אל תונו איש את אחיו

250. Ne quis decipiat in emptione & venditione : sicut dicitur Levit. 25. 14. *Ne decipiatis unusquisque fratrem suum.*

251 שלא יונה בדברים שנאמר ולא תונו איש את עמיתו זו אונאת דברים

251. Ne quis decipiat verbis : sicut dicitur Levit. 25. 17. *Et non decipietis unusquisque proximum suum.* Hæc est defraudatio, quæ fit verbis.

252 שלא להונות את הגר בדברים שנ' וגר לא תונה

252. Ne quis decipiat peregrinum verbis : sicut dicitur Exod. 22. 21. *Et peregrinum non defraudabis.*

253 שלא להונות את הגר במקח וממכר שנ' ולא תלחצנו

253. Ne quis decipiat peregrinum in emptione & venditione : sicut dicitur Exod. 22. 21. *Et non opprimes eum.*

254 שלא להחזיר עבד שברח לארץ ישראל לאדניו בחוצה לארץ שנאמר לא תסגיר עבד אל אדניו

254. Ne servus, qui fugit in terram Israelis, reddatur domino extra terram *sanctam habitanti* : sicut dicitur Deut. 23. 15. *Non trades servum domino ejus.*

255 שלא להונות עבד שנ' עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר וגומר

255. Ne quis decipiat *talem* servum : sicut dicitur Deut. 23. 16. *Tecum manebit in medio tui, in loco quem elegerit &c.*

256 שלא לענות יתום ואלמנה שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון

256. Ne quis affligat orphanum & viduam : sicut dicitur Exod. 22. 22. *Omnem viduam & pupillum non affligetis.*

257 שלא לעבוד בעבד עברי עבודת עבד שנאמר לא תעבוד בו עבודת עבד

257. Ne quis utatur servo Hebræo tanquam mancipio : sicut dicitur Levit. 25. 39. *Non facies servire eum servitute servi.*

258 שלא למכור אותו ממכרת עבד שנ' לא ימכרו ממכרת עבד

258. Ne quis vendat eum venditione servi (*hoc est, tanquam mancipium*) sicut dicitur Levit. 25. 42. *Non vendentur venditione servi.*

259 שלא לעבוד בעבד עברי בפרך שנ' לא תרדה בו בפרך

259. Ne exigatur à servo Hebræo servitium cum acerbitate : sicut dicitur Levit. 25. 46. *Non dominaberis ei in duritiâ.*

260 שלא להניח לכותי עובד עבודת כוכבים ומזלות

260. Ne permittatur ut Cuthæus [*sive Ethnicus*] colens stellas & planetas, exigat à servo

237 שלא להשית יד בין לוה למלוה ברבית לא להיות ערב ולא להיות עד ולא לכתוב שטר ביניהם שנאמר לא תשימון עליו נשך

237. Ne quis ponat manum (*sive sit proxeneta*) inter mutuò accipientem & mutuò dantem cum fœnore, ne sit sponsor, neque sit testis, neque scribat literas contractus inter illos: sicut dicitur Exod. 22. 25. *Non ponetis super eum usuram.*

238 שלא לאחר פעולת שכיר שנאמר לא תלין פעולת שכיר אתך

238. Ne differatur solutio mercedis mercenario debitæ: sicut dicitur Levit. 19. 13. *Non pernoctabit opus mercenarii tecum.*

239 שלא ימשכן בעל חוב בזרוע שנאמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו

239. Ne pignus accipiat debitor cum violentiâ: sicut dicitur Deut. 24. 10. *Non ingredieris in domum ejus ad pignorandum pignus ejus.*

240 שלא למנוע העבוט מבעליו העני בשעה שהוא צריך לו שנאמר לא תשכב בעבוטו כלומר לא תשכב ועבוטו עמך אלא השיבנו לו בלילה הואיל והוא צריך לו בלילה

240. Ne retineatur pignus pauperis tum, cum indiget eo: sicut dicitur Deut. 24. 12. *Non cubabis cum pignore ejus.* Quasi diceret: non cubabis & pignus ejus apud te, sed restitue illud ei in nocte, quandoquidem illud ipsi necessarium est in nocte.

241 שלא למשכן האלמנה שנ׳ ולא תחבול בגד אלמנה

241. Ne accipiatur pignus à viduâ: sicut dicitur Deut. 24. 17. *Neque capies in pignus vestimentum viduæ.*

242 שלא לחבול כלים שעושין בהם אוכל נפש שנ׳ לא יחבל ריחים ורכב

242. Ne in pignus accipiantur instrumenta, quibus fit cibus ad sustentandam vitam: sicut dicitur Deut. 24. 6. *Nemo capiet pro pignore duas molas & catillum.*

243 שלא לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב זה גונב נפשות

243. Ne quis furetur hominem ex Israele (*hoc est, ne plagium committatur*) sicut dicitur Exod. 20. 15. *Non furaberis.* Hic *intelligitur* qui furatur animas *sive homines.*

244 שלא לגנוב ממון שנ׳ לא תגנובו זו גניבת ממון

244. Ne quis furetur bona *sive divitias*: sicut dicitur Levit. 19. 11. *Non furabimini.* Hoc est furtum bonorum.

245 שלא לגזול שנאמר לא תגזול

245. Ne quis rapiat per vim *alicujus bona*: sicut dicitur Levit. 19. 13. *Non rapies.*

246 שלא להשיג גבול שנ׳ לא תשיג גבול רעך

246. Ne transferantur *sive coarctentur* limites *proximi*: sicut dicitur Deut. 19. 14. *Non transferes terminum socii tui.*

247 שלא לעשוק שנאמר לא תעשוק את רעך

247. Ne opprimatur proximus: sicut dicitur Levit. 19. 13. *Non opprimes proximum tuum.*

ובמשורה

272 שלא להיות אצלנו אבן ואבן איפה ואיפה שנ׳ לא יהיה לך בביתך

273 שלא לעול המשפט שנ׳ לא תעשו עול במשפט

274 שלא ליקח שחד שנ׳ ושחד לא תקח

275 שלא לכבד בדין שנ׳ לא תהדר פני גדול

276 שלא ירא הדיין בדין מאדם רע שנאמר לא תגורו מפני איש

277 שלא לרחם על עני בדין שנאמר ודל לא תהדר בריבו

278 שלא להטות משפט אדם חוטא שנאמר לא תטה משפט אבינך למדו מפי השמועה שזה אביון במצות

279 שלא לרחם על המזיק בדיני קנסות שנ׳ לא תחוס עינך עליו

280 שלא להטות משפט גרים ויתומים שנאמר לא תטה משפט גר יתום

281 שלא לשמוע מאחד מבעלי דינין ואין חבירו עמו שנאמר לא תשא שמע שוא

282 שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות אם היו המחייבין יותר על המזכין אחד שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות

283 שלא ילמד חובה מי שלמד זכות תחלה בדיני

judicio, in mensione, in pondere, & in mensura.

272. Ne sint nobis pondus *majus* & pondus *minus*, modius *major* & modius *minor*: sicut dicitur Deut. 25. 13. 14. *Non erit tibi in domo tuâ.*

273. Ne violetur justitia: sicut dicitur Levit. 19. 15. *Non facietis iniquitatem in judicio.*

274. Ne quis accipiat munus: sicut dicitur Exod. 23. 8. *Et munus non accipies.*

275. Ne quis honoretur in judicio: sicut dicitur Lev. 19. 15. *Non honorabis faciem magni.*

276. Ne Judex in judicio timeat hominem malum: sicut dicitur Deut. 1. 17. *Non timebitis à facie viri.*

277. Ne misereat nos pauperis in judicio: sicut dicitur Exod. 23. 3. *Et pauperem non honorabis in causa sua.*

278. Ne quis pervertat judicium hominis peccatoris: sicut dicitur Exod. 23. 6. *Non pervertes judicium egeni tui.* Didicerunt per traditionem hunc esse egenum in præceptis, *hoc est, peccatorem.*

279. Ne in judiciis criminalibus misereat nos illius, qui damnum infert: sicut dicitur Deut. 19. 13. *Non parcet oculus tuus super eo.*

280. Ne quis pervertat judicium peregrinorum & orphanorum: sicut dicitur Deut. 24. 17. *Non pervertes judicium peregrini, pupilli.*

281. Ne audiatur una pars litigantium, cum altera non est præsens: sicut dicitur Exod. 23. 1. *Non suscipies auditionem mendacii.*

282. Ne inclinetur post multos in judiciis capitalibus, si numerus damnantium superet tantum unitate numerum absolventium: sicut dicitur Exod. 23. 2. *Non eris post multos ad mala.*

283. Ne quis condemnet, qui antea absolvit in judiciis capitalibus; sicut dici-

 tur

לעבוד בעבד עברי הנמכר לו בפרך שנאמר לא ירדנו

à ſervo Hebræo ſibi vendito ſervitium cum acerbitate: ſicut dicitur Levit. 25. 53. *Non dominabitur ei in duritia.*

261 שלא ימכר אמה עברית לאחר שנ׳ לא ימשל למכרה

261. Ne ancilla Hebræa vendatur alteri: ſicut dicitur Exod. 21. 8. *Non erit ei poteſtas vendendi eam.*

262 שלא למנוע מאמרה העבריה היעודה שאר כסות ועונה שנאמר שארה כסותה ועונתה לא יגרע והוא הדין לשאר הנשים

262. Ne *dominus* omittat dare ancillæ Hebrææ deſponſatæ *hæc tria, ſcil.* alimentum, operimentum, & habitationem: ſicut dicitur Exod. 21. 10. *Alimentum ejus, operimentum ejus, & habitationem ejus non diminuet.* Et hoc jus etiam habet locum in reliquis uxoribus.

263 שלא למכור אשת יפת תאר להיות שפחה שנאמר לא תמכרנה

263. Ne quis vendat mulierem pulchram formâ, *captam in bello*, ut ſit ancilla: ſicut dicitur Deut. 21. 14. *Non vendes eam.*

264 שלא לכבוש אשת יפת תאר להיות שפחה שנאמר לא תתעמר בה

264. Ne quis muliere pulchrâ utatur tanquam ſervâ: ſicut dicitur Deut. 21. 14. *Neque uteris ſervitio in eâ.*

265 שלא לחמד אשת איש שנ׳ לא תחמד אשת רעך

265. Ne quis concupiſcat uxorem alterius: ſicut dicitur Exod. 20. 17. *Non concupiſces uxorem ſocii tui.*

266 שלא להתאוות שנאמר לא תתאוה בית רעך

266. Ne quis concupiſcat ullam rem: ſicut dicitur Deut. 5. 21. *Et non concupiſces domum ſocii tui.*

267 שלא יאכל השכיר מן המחובר בשעת מלאכה שנאמר וחרמש לא תניף

267. Ne comedat mercenarius de fructibus in terrâ ſtantibus quandiu laborat in agro: ſicut dicitur Deut. 23. 25. *Et falcem non elevabis.*

268 שלא יקח השכיר יתר על אכילתו שנאמר ואכלת ענבים כנפשך שבעך

268. Ne mercenarius [*in agro laborans*] plus capiat, quàm quod comedet: ſicut dicitur Deut. 23. 24. *Et comedes uvas ſecundum animam tuam, ſatietatem tuam.*

269 שלא יתעלם מן האבידה שנאמר לא תוכל להתעלם

269. Ne quis ſe abſcondat à re deperditâ *proximi ſui*: ſicut dicitur Deut. 22. 3. *Non poteris abſcondere te.*

270 שלא להניח בהמה רובצת תחת משאה שנאמר לא תראה חמור אחיך

270. Ne relinquatur animal cubans ſub onere: ſicut dicitur Deut. 22. 4. *Non videbis aſinum fratris tui.*

271 שלא לעשות עול במדות ובמשקלות שנאמר לא תעשו עול במשפט במדה במשקל

271. Ne quis committat fraudem in menſuris & ponderibus: ſicut dicitur Levit. 19. 35. *Non facietis iniquitatem in judicio,*

כפה לא תחוס עינך

num illius, non parcet oculus tuus.

294 שלא לענוש האנוס שנ׳ ולנערה לא תעשה דבר

294. Ne puniatur qui vim passus est: sicut dicitur Deut. 22. 26. Et *puellæ non facies quicquam.*

295 שלא ליקח כופר מן הרוצח שנאמר ולא תקחו כופר לנפש רוצח

295. Ne accipiatur præmium ab homicidâ: sicut dicitur Num. 35. 31. *Et non accipietis pretium pro animâ homicidæ.*

296 שלא ליקח כופר בגלות רוצח בשגגה שנאמר ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו

296. Ne accipiatur pretium ab homicida, qui per errorem *occidit*: sicut dicitur Num. 35. 32. *Et non accipietis expiationem ad fugiendum ad civitatem receptus sui.*

297 שלא לעמוד על הדם שנ׳ לא תעמוד על דם רעך

297. Ne quis stet super sanguinem proximi sui: sicut dicitur Levit. 19. 16. *Non stabis super sanguinem proximi tui.*

298 שלא להניח מכשול שנ׳ לא תשים דמים בביתך

298. Ne relinquatur offendiculum *in domo*: sicut dicitur Deut. 22. 8. *Non pones sanguines in domo tua.*

299 שלא להכשיל תם בדרך ולפני עור לא תתן מכשול

299. Ne integro *sive simplici* ponatur offendiculum in via: sicut dicitur Levit. 19. 14. *Et coram cæco non dabis offendiculum.*

300 שלא להוסיף במלקות המחויב מלקות שנאמר לא יוסיף פן יוסיף

300. Ne addatur in Malkut *flagellatione* Rei flagellatio: sicut dicitur Deut. 25. 3. *Non addet, ne forte si addat.*

301 שלא לרגל שנאמר לא תלך רכיל בעמך

301. Ne quis calumnietur: sicut dicitur Levit. 19. 16. *Non ibis detractator inter populos tuos.*

302 שלא לשנא בלב שנ׳ לא תשנא את אחיך בלבבך

302. Ne odio habeamus *proximum* in corde: sicut dicitur Levit. 19. 17. *Ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo.*

303 שלא להלבין פני אדם מישראל שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא

303. Ne quis pallidum reddat, *sive pudore afficiat* vultum alicujus ex Israelitis: sicut dicitur Levit. 19. 17. *Corripiendo corripies proximum tuum, & ne suscipias.*

304 שלא לנקום שנאמר לא תקום

304. Ne quis ulciscatur: sicut dicitur Levit. 19. 18. *Ne ulciscaris te.*

305 שלא לנטור שנ׳ לא תטור

305. Ne servetur odium: sicut dicitur Levit. 19. 18. *Non servabis odium.*

306 שלא ליקח האם על הבנים שנאמר לא תקח האם על הבנים

306. Ne accipiatur mater cum filiis: sicut dicitur Deut. 22. 6. *Non accipies matrem cum filiis.*

307 שלא לגלח שער הנתק

307. Ne tondeatur capillus convulsio-

נפשות שנאמר לא תענה על
ריב לנטות

284 שלא למנות בדיינין
אדם שאינו חכם בדברי
תורה אף על פי שהוא חכם
בחכמות אחרות שנאמר לא
תכירו פנים במשפט

285 שלא להעיד בשקר
שנ' לא תענה ברעך עד שקר

286 שלא יעיד בעל עבירה
שנ' אל תשת ידך עם רשע
להיות עד חמס

287 שלא יעיד קרוב שנ'
לא יומתו אבות על בנים
ובנים לא יומתו על אבות
מפי השמועה למדו שלא יומתו
אבות בעדות בנים והוא הדין
לשאר קרובים

288 שלא לכרות הדין על
פי עד אחד שנאמר לא
יקום עד אחד באיש

289 שלא להרוג נקי שנ'
לא תרצח

290 שלא לחתוך הדין
באומד הדעת עד שיראו שני
עדים גופו של דבר שנ' ונקי
וצדיק אל תהרוג

291 שלא יורה העד בדין
שהעיד בו בדיני נפשות שנ'
ועד אחד לא יענה

292 שלא להרוג מחויב
הריגה קודם שיעמוד בדין
שנ' ולא ימות הרוצח וגומר

293 שלא לחוס על הרודף
אלא הורגין אותו הריגה קודם
שיגיע לנרדף ויהרגנו או יגלה
ערותו שנאמר וקצותה את

tur Exod. 23. 2. *Non reſpondebis ſuper lite ad declinandum.*

284. Ne eligatur inter Judices aliquis qui non eſt doctus in verbis Legis, etiamſi ſit doctus in aliis ſapientiis: ſicut dicitur Deut.1.17. *Non agnoſcetis facies in judicio.*

285. Ne quis teſtetur falsò: ſicut dicitur Exod.20.16. *Non teſtificaberis in proximum tuum teſtimonium mendax.*

286. Ne teſtetur impius, ſicut dicitur Exod. 23. 1. *Ne ponas manum tuam cum impio ut ſis teſtis iniquitatis.*

287. Ne teſtetur conſanguineus: ſicut dicitur Deut.24,16. *Non morientur patres pro filiis, & filii non morientur pro patribus.* Per traditionem didicerunt: quod non morientur Patres per teſtimonium filiorum. & hoc etiam valet pro reliquis conſanguineis.

288. Ne quis condemnetur ob unum teſtem: ſicut dicitur Deut. 19. 15. *Non ſtabit teſtis unus in virum.*

289. Ne occidatur innocens: ſicut dicitur Exod.20,14. *Non occides.*

290. Ne quis judicet ex conjecturis, donec duo teſtes viderint ipſam rem: ſicut dicitur Exod. 23. 7. *Et innocentem, & juſtum ne occidas.*

291. Ne judicet in judiciis capitalibus, qui in iiſdem teſtis fuit: ſicut dicitur Num.35.30. *Et teſtis unus non teſtificabitur.*

292. Ne occidatur dignus occiſione antequam compareat in judicio: ſicut dicitur Num.35.12. *Et non morietur homicida, &c.*

293. Ne quem misereatur perſecutoris, ſed occidendus eſt antequam læſerit eum, qui perſecutionem patitur, aut occiderit eum, aut revelaverit nuditatem ejus: ſicut dicitur Deut.25.12. *Et abſcindes manum*

318 שלא לקלל אב ואם שנ׳ ומקלל אביו ואמו מות יומת

319 שלא להכות אב ואם שנאמר ומכה אביו ואמו מות יומת

320 שלא לעשות מלאכה בשבת שנאמר לא תעשה כל מלאכה

321 שלא להלך חוץ לתחום מדינה כהולכי דרכים בשבת שנאמר אל יצא איש ממקומו

322 שלא לענוש בשבת שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם

323 שלא לעשות מלאכה בראשון של פסח שנאמר כל מלאכה לא תעשו

324 שלא לעשות מלאכה בשביעי של פסח שנאמר כל מלאכה לא יעשה בהם

325 שלא לעשות מלאכה בחג השבועות שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו

326 שלא לעשות מלאכה באחד לחדש השביעי שנ׳ בו כל מלאכת עבודה לא תעשו

327 שלא לעשות מלאכה ביום הכפורים שנאמר בו כל מלאכה לא תעשו

328 שלא לעשות מלאכה בראשון של חג הסוכות שנ׳ בו כל מלאכת עבודה לא תעשו

329 שלש לעשות מלאכה ביום שמיני של חג שנ׳ בו כל מלאכת עבודה לא תעשו

330 שלא לגלות ערות אם שנאמר אמך היא לא תגלה

318. Ne quis maledicat Patri & Matri: ſicut dicitur Exod.21.17. *Et maledicens Patri ſuo, & Matri ſuæ moriendo morietur.*

319. Ne quis percutiat Patrem & Matrem: ſicut dicitur Exod.21.15. *Et percutiens Patrem ſuum & Matrem ſuam moriendo morietur.*

320. Ne fiat *ullum* opus in Sabbatho: ſicut dicitur Exod. 20. 10. *Non facies omne opus.*

321 Ne quis exeat in Sabbatho extra terminum civitatis, ſicuti viatores: ſicut dicitur Exod. 16. 29. *Ne egrediatur quiſquam è loco ſuo.*

322. Ne quis puniatur in Sabbatho: ſicut dicitur Exod. 35. 3. *Non accendetis ignem in omnibus habitaculis veſtris.*

323 Ne quis faciat *ullum* opus in primo *die* Paſchatis: ſicut dicitur Levit. 23. 7. *Omne opus non facietis.*

324. Ne quis faciat *ullum* opus in ſeptimo *die* Paſchatis: ſicut dicitur Exod. 12. 16. *Nullum opus fiat in eis.*

325. Ne quis faciat *ullum* opus in feſto ſeptimanarum: ſicut dicitur Levit. 23. 21. *Omne opus ſervile non facietis.*

326. Ne quis faciat *ullum* opus in primo *die* menſis ſeptimi, *hoc eſt, in primo die novi anni:* ſicut dicitur de eo Levit. 23. 25. *Omne opus ſervitutis non facietis.*

327. Ne quis *ullum* opus faciat in die Expiationum, *hoc eſt, decimo die novi anni:* ſicut dicitur de eo Levit. 23. 28. *Omne opus non facietis.*

328. Ne quis opus *ullum* faciat in primo *die* feſti Tabernaculorum: ſicut dicitur de eo Levit. 23. 35. *Omne opus ſervile non facietis.*

329. Ne quis opus *ullum* faciat in die octavo feſti *Tabernaculorum*: ſicut dicitur Lev. 23. 36. *Omne opus ſervile non facietis.*

330. Ne quis revelet nuditatem Matris: ſicut dicitur Levit. 18. 7. *Mater tua*

שנאמר ואת הנתק לא יגלח

nis: ficut dicitur Levit. 13. 33. *Sed maculam nigram non radet.*

308 שלא לתלוש סימני הצרעת שנאמר השמר בנגע הצרעת

308. Ne tollantur figna lepræ: ficut dicitur Deut. 24. 8. *Cave tibi à plagâ lepræ.*

309 שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן שנאמר אשר לא יעבד בו ולא יזרע

309. Ne colatur neque feminetur in valle horrida, *fcil. in quâ propter ignotum homicidium fuit decollata juvenca*: ficut dicitur Deut. 21. 4. *In qua non coletur, neque feretur.*

310 שלא להחיות מכשף שנאמר מכשפה לא תחיה

310. Ne finatur vivere Præftigiator: ficut dicitur Exod. 22. 18. *Maleficam non fines vivere.*

311 שלא יתחייב חתן בדבר מצרכי צבור כגון צבא ושמירת החומה וכיוצא בהם שנאמר לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר

311. Ne obligetur *novus* fponfus ad neceffaria, *ad quæ obligata* eft congregatio, ficut adire exercitum, cuftodire murum, & fimilia: ficut dicitur Deut. 24. 5. *Non egredietur in exercitum, neque tranfibit fuper eum omne verbum.*

312 שלא להמרות פי בית דין שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך

312. Ne quis contumax fit adverfus domum judicii: ficut dicitur Deut. 17. 11. *Non declinabis ab omni verbo, quod annuntiabunt tibi.*

313 שלא להוסיף על מצות התורה בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה שנ׳ את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו

313. Ne quis addat ad præcepta Legis five Scriptæ, five oralis: ficut dicitur Deut. 12. 32. *Omne verbum quod ego præcipio vobis, illud cuftodietis ad faciendum, non addes fuper illud.*

314 שלא לגרוע מכל מצות התורה שנ׳ ולא תגרע ממנו

314. Ne quis diminuat ex omnibus præceptis legis: ficut dicitur Deut. 12. 32. *Neque diminues ex eo.*

315 שלא לקלל הדיין שנ׳ אלהים לא תקלל

315. Ne quis maledicat Judici: ficut dicitur Exod. 22. 28. *Judicibus non maledices.*

316 שלא לקלל הנשיא והוא המלך או ראש ישיבת ארץ ישראל שנ׳ ונשיא בעמך

316. Ne quis maledicat Principi, five ille fit Rex, five Caput confeffus in terra Ifrael: ficut dicitur Exod. 22. 28. *Et Principi in populo tuo.*

317 שלא לקלל אחד משאר ישראל שנ׳ לא תקלל חרש

317. Ne quis maledicat uni ex cæteris Ifraelitis: ficut dicitur Levit. 19. 14. *Non maledices furdo.*

318. Ne

344 שלא לגלות ערות אשת אח, שנאמר ערות אחיך לא תגלה

344. Ne quis revelet nuditatem uxoris fratris: ficut dicitur Levit. 18. 16. *Nuditatem fratris tui non revelabis.*

345 שלא לגלות ערות אחות אשתו שנ׳ ואשה אל אחותה לא תקח

345. Ne quis revelet nuditatem fororis uxoris fuæ: ficut dicitur Levit. 18, 18. *Et uxorem cum forore ejus non capies.*

346 שלא לגלות ערות אשה נדה שנאמר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב

346. Ne quis revelet nuditatem mulieris menftruatæ: ficut dicitur Levit. 18. 19. *Et ad mulierem in menftruo immunditiei fuæ non accedes.*

347 שלא לגלות ערות אשת איש שנ׳ ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע

347. Ne quis revelet nuditatem uxoris alterius: ficut dicitur Levit. 18. 20. *Et ad uxorem proximi tui non dabis concubitum tuum in femen.*

348 שלא לשכב עם בהמה שנאמר ובכל בהמה לא תתן שכבתך

348. Ne quis coeat cum beftia: ficut dicitur Levit. 18. 23. *Et in omni animali non dabis concubitum tuum.*

349 שלא תביא אשה בהמה עלידה שנ׳ ואשה לא תעמוד לפני בהמה

349. Ne mulier fe fubjiciat bruto: ficut dicitur Levit. 18. 23. *Et mulier non ftabit ante animal.*

350 שלא לשכב עם זכר שנאמר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה

350. Ne quis coeat cum mafculo: ficut dicitur Levit. 18. 22. *Et cum mafculo non coibis coitu muliebri.*

351 שלא לגלות ערות האב עצמו שנאמר ערות אביך לא תגלה

351. Ne quis revelet ipfam nuditatem Patris: ficut dicitur Levit. 18. 7. *Nuditatem Patris tui non revelabis.*

352 שלא לגלות ערות אחי האב עצמו שנאמר ערות אחי אביך לא תגלה

352. Ne quis revelet ipfam nuditatem fratris patris: ficut dicitur Levit. 18. 14. *Nuditatem fratris patris tui non revelabis.*

353 שלא לקרב בעריות בדברים המביאין לידי גילוי ערוה כגון חיבוק ונישוק ורמיזה וקפיצה שנ׳ אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה מפי השמועה למדו שזו אזהרה לקירוב המביאה לידי גילוי ערוה

353. Ne quis in libidinibus appropinquet ad ea, quæ præbent occafionem revelandi nuditatem, ut funt amplexus, ofculatio, nutus oculorum, & occlufio [*five motitatio*] oris: ficut dicitur Levit. 18. 6. *Ad omnem propinquam carnis fuæ, non accedetis ad revelandum nuditatem.* Per traditionem didicerunt, quod hæc fit admonitio de appropinquatione præbente occafionem revelandi nuditatem.

354 שלא ישא ממזר בת ישראל שנאמר לא יבא ממזר בקהל יהוה

354. Ne fpurius in uxorem ducat filiam Ifraelis: ficut dicitur Deut. 23. 2. *Non ingredietur fpurius in ecclefiam Domini.*

ערותה
331 שלא לגלות ערות אחות שנ׳ ערות אחותך בת אביך וגומר לא תגלה
332 שלא לגלות ערות אשת אב שנאמר ערות אשת אביך לא תגלה
333 שלא לגלות ערות אחות מן האב או מן האם שנאמר ערות בת אשת אביך
334 שלא לגלות ערות בת הבן שנאמר ערות בת בנך
335 שלא לגלות ערות בת הבת שנאמר או בת בתך לא תגלה ערותה
336 שלא לגלות ערות הבת שנ׳ ערותך היא לא תגלה ערותה
337 שלא לגלות ערות אשה ובתה שנאמר ערות אשה ובתה לא תגלה
338 שלא לגלות ערות אשה ובת בנה שנ׳ את בת בנה
339 שלא לגלות ערות אשה ובת בתה שנאמר ואת בת בתה לא תקח
340 שלא לגלות ערות אחות האם שנ׳ ערות אחות אמך לא תגלה
341 שלא לגלות ערות אחות אב שנ׳ ערות אחות אביך לא תגלה
342 שלא לגלות ערות אשת אחי האב שנאמר ואל אשתו לא תקרב
343 שלא לגלות ערות אשת הבן שנאמר ערות כלתך לא תגלה

est, non revelabis nuditatem ejus.

331. Ne quis revelet nuditatem sororis: sicut dicitur Levit. 18. 9. *Nuditatem sororis tuæ, filiæ Patris tui &c. non revelabis.*

332. Ne quis revelet nuditatem uxoris Patris: sicut dicitur Levit. 18. 8. *Nuditatem uxoris Patris tui non revelabis.*

333. Ne quis revelet nuditatem sororis vel à parte Patris, vel à parte Matris: sicut dicitur Levit. 18. 11. *Nuditatem filiæ uxoris Patris tui.*

334. Ne quis revelet nuditatem filiæ filii: sicut dicitur Levit. 18. 10. *Nuditatem filiæ filii tui.*

335. Ne quis revelet nuditatem filiæ filiæ: sicut dicitur Levit. 18. 10. *Aut filiæ filiæ tuæ non revelabis nuditatem ejus.*

336. Ne quis revelet nuditatem filiæ, sicut dicitur Levit. 18. *Illa est nuditas tua: non revelabis nuditatem ejus.*

337. Ne quis revelet nuditatem mulieris *sive Matris*, & filiæ: sicut dicitur Levit. 18. 17. *Nuditatem uxoris & filiæ ejus non revelabis.*

338. Ne quis revelet nuditatem mulieris & filiæ filii ejus: sicut dicitur Levit. 18. 17. *Filiam filii ejus.*

339. Ne quis revelet nuditatem mulieris & filiæ filiæ ejus: sicut dicitur Levit. 18. 17. *Et filiam filiæ ejus non accipies.*

340. Ne quis revelet nuditatem sororis Matris, *sive materteræ*: sicut dicitur Levit. 18. 13. *Nuditatem sororis matris tuæ non revelabis.*

341. Ne quis revelet nuditatem sororis Patris *sive amitæ*: sicut dicitur Levit. 18. 12. *Nuditatem sororis Patris tui non revelabis.*

342. Ne quis revelet nuditatem uxoris fratris Patris, *sive patrui*: sicut dicitur Levit. 18. 14. *Ad uxorem ejus non accedes.*

343. Ne quis revelet nuditatem uxoris filii: sicut dicitur Levit. 18. 15. *Nuditatem nurus tuæ non revelabis.*

344. Ne

355 שלא תהיה קדשה והיא הנבעלת בלא כתובה ובלא קדושין שנ׳ לא תהיה קדשה

355. Ne sit meretrix, & illa est quæ est conjugata sine literis matrimonialibus, & sine sponsaliis: sicut dicitur Deut. 23. 17. *Non erit meretrix.*

356 שלא יחזיר המגרש גרושתו אחר שנישאת לאחר שנ׳ לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה

356. Ne qui divortium fecit cum uxore, iterum ducat eam, postquam nupta fuerit alteri: sicut dicitur Deut. 24. 4. *Non poterit maritus ejus prior, qui dimiserat eam, iterum capere eam.*

357 שלא תנשא היבמה לאחר חוץ מיבמה שנאמר לא תהיה אשת המת

357. Ne fratria nubat alteri quàm leviro suo: sicut dicitur Deut. 25. 5. *Non erit uxor mortui.*

358 שלא יגרש האונס אנוסתו שנ׳ לא יוכל שלחה כל ימיו

358. Ne, qui vim intulit *puellæ*, divortium faciat cum eâ, cui vim intulit: sicut dicitur Deut. 22. 29. *Non poterit dimittere eam omnibus diebus suis.*

359 שלא יגרש מוציא שם רע שנאמר לא יוכל לשלחה כל ימיו

359. Ne divortium faciat, qui protulit malam famam, *sive qui diffamavit uxorem suam:* sicut dicitur Deut. 22. 29. *Non poterit dimittere eam omnibus diebus suis.*

360 שלא יקח סריס בת ישראל שנאמר לא יבא פצוע דכא

360. Ne Eunuchus in uxorem ducat filiam Israelis: sicut dicitur Deut. 23. 1. *Non ingredietur læsus attritione.*

361 שלא לסרס זכר אחד מכל המינין לא אדם ולא בהמה חיה ועוף שנאמר ובארצכם לא תעשו

361. Ne castrent masculum aliquem ex omnibus speciebus, non hominem, neque jumentum, bestiam, neque avem: sicut dicitur Levit. 22. 24. *Et in terrâ vestrâ non facietis.*

362 שלא למנות על ישראל איש מקהל גרים שנאמר לא תוכל לתת עליך איש נכרי

362. Ne supra Israelem constituatur vir *sive Rex* ex gente extraneâ: sicut dicitur Deut. 17. 15. *Non poteris ponere super te virum alienigenam.*

363 שלא ירבה לו המלך סוסים שנאמר לא ירבה לו סוסים

363. Ne Rex multiplicet sibi equos: sicut dicitur Deut. 17. 16. *Non multiplicabit sibi equos.*

364 שלא ירבה לו המלך נשים שנ׳ לא ירבה לו נשים

364. Ne Rex multiplicet sibi uxores: sicut dicitur Deut. 17. 17. *Et non multiplicabit uxores.*

365 שלא ירבה לו המלך כסף וזהב שנאמר וכסף וזהב לא ירבה לו מאד

365. Ne Rex multiplicet sibi argentum & aurum: sicut dicitur Deut. 17. 17. *Et argentum & aurum non multiplicabit sibi valde.*

הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה

Esto æquè cautus in servando levi aliquo præcepto, quàm in gravi.

Ey.

326 De nominibus Dei —

p. 338 vero obscura

366 Joh. radix

